BEKNOPT

NEDERDUITSCH TAALKUNDIG

WOORDENBOEK.

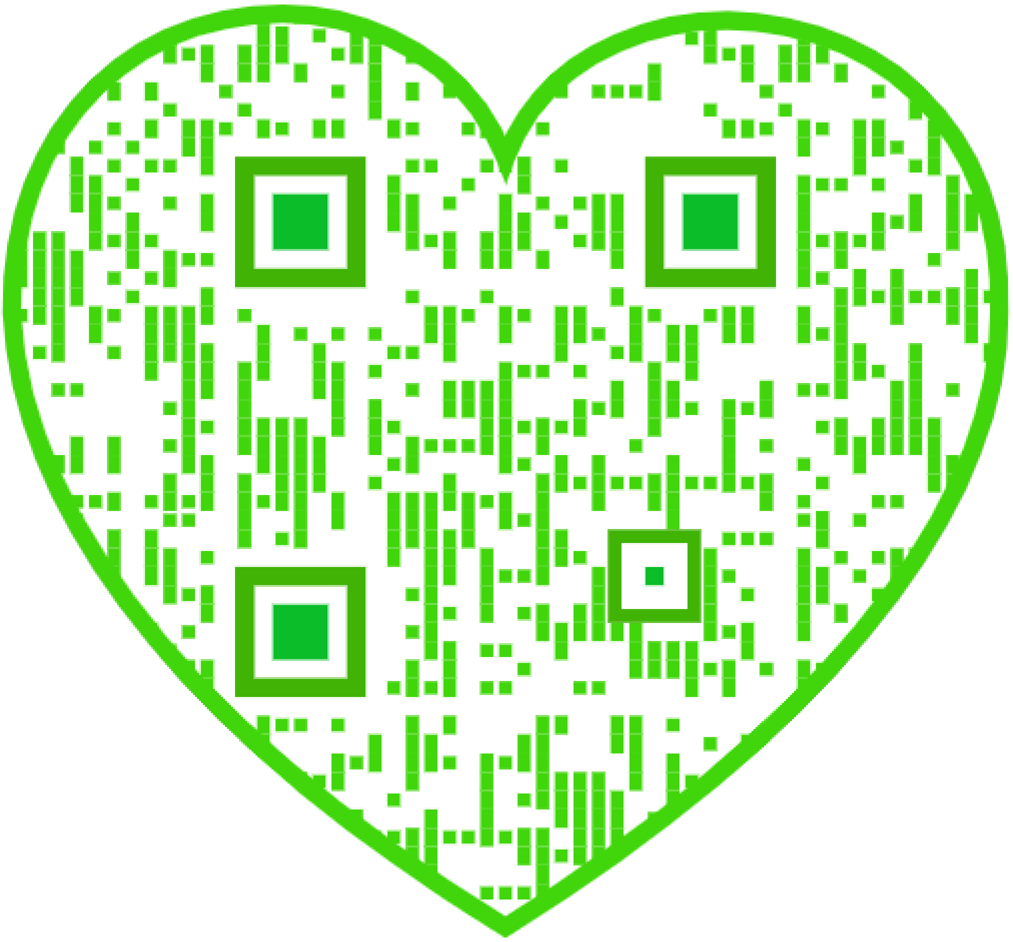

BEKNOPT

NEDERDUITSCH TAALKUNDIG

WOORDENBOEK,

DOOR

P. WEILAND.

L—Q.

TE DORDRECHT,

BIJ BLUSSÉ EN VAN BRAAM.

1829.

L.

L, de elfde letter van het nederd. ABE, de achtste der medeklinkers, en de tweede tongletter. Zij opent of sluit eene lettergreep, als: *lam*, *mal*. — Nooit duldt zij eenen medeklinker achter zich, in het openen van eene lettergreep, als: *lak*, *les*, *list*, *lot*, *lus*. Integendeel verdraagt zij dit wel, in het sluiten van dezelve; gelijk zij ook, in het openen, achter eenen medeklinker staan kan, als: *fulp*, *glimp*. In het eerste geval, rolt zij over op de *p*, daar zij, in het laatste, door de *g* voortgedreven wordt.

L en R zijn twee zeer na verwante letters, die, in alle talen, dikwijls met elkander verwisseld worden; iets, dat, in de afleiding van woorden vooral in aanmerking moet genomen worden. Voor het lat. *ulmus* zegt de franschman *orme*, en wij *olm:* voor *peregrinus* de italiaan *pelegrino*, de franschman *pelerin*, en wij *pelgrim*. In onze eigene taal ziet men dit: *schalmei* vindt men, bij K. v. MANDER, *scharmei* gespeld. Wordt niet de uitgang *elen*, bij sommige werkwoorden, met *eren* verwisseld, als: *snippelen*, *snipperen?* Zoo zegt men ook *stamelen* en *stameren*, *bobbelen* en *bobberen*. En voor *wandelen* zeiden de Ouden ook *wanderen*. In den dagelijkschen tongval geschiedt dit ook meer dan eens: voor *bitterkers* zegt men, om het gemak, *bittelkers*. Trouwens, men vindt menschen, ja geheele volkeren, welken het onmogelijk is, de *r* uit te spreken. Hen, welken dit bezwaarlijk valt, zal men daarom eenen klank, aan de *l* grenzende, meest hooren bezigen. Ook worden *l* en *u* dikwijls verwisseld. Zoo zeide men voorheen *vergouden*, voor *vergolden*, *gewoud*, voor *geweld*, *schoud*, voor *schuld;* en nog zeggen wij, somtijds, *soudenier*, voor *soldaat*, *soudeersel*, voor *soldeersel*. Integendeel hebben wij nu de *u*, waar eertijds *l* was, in *goud*, *koud*, *houden*, *oud*, enz., voor *gold*,

A *kold*,

kold, *holden*, *old*, enz. En het is aanmerkelijk, dat de Franschen *sols* en *fols* als *sous* en *fous* uitspreken. Hierheen behoort ook ons *wilde* en *woude*.

LAAG, bijv. n. en bijw. *lager*, *laagst*. Het tegendeel van hoog. De gewone stand van de afgeloopene zee, de eb: *laag water*. Beneden: *om laag komen*. Gering: *een man van lagen staat*. Nederig: *zich laag houden*. Ondeugend, slecht: *eene lage ziel*. *Lage gedachten over iemand hebben*. Verachtelijk: *laag op iemand vallen*. Van hier *laagheid*, slechtheid, ondeugende daad, *laagte*, fig. armoedige staat. Zamenst. *laagschout*, een schout van een nedergeregt, *laagloopers*, valsche dobbelsteenen, die geen hooge oogen werpen, *lagerhand*, linkerhand.

Het is het stamwoord van *leggen* en *liggen*.

LAAG, (*lage*) v., meerv. *lagen*. Eene rij naast of op elkander liggende dingen: *twee lagen kaas*. Een aantal stukken, langs de beide zijden van een oorlogsschip, op ieder verdek: *een schip van twee lagen*. In eenen anderen zin, noemt men *eene laag* al de stukken, aan de eene zijde van een schip: *de volle laag geven*. Eene bedekte plaats, om iemand onverhoeds te bespringen: *hij schoot zeven herten uit zijn bedeckte laege*. VOND. Krijgsvolk, tot dat zelfde einde, ergens schuilende: *ende leggen eene laagh van gewaapenden*. HOOFT. Een verraderlijke aanslag: *Iemand lagen leggen*. Zamenst. *ribbenlaag*, *winterlaag*; *hinderlaag*, *nederlaag*. *Lageloos*, zonder bedrog of list, bij HOOFT. In oorsprong een met het vorige woord.

LAAGTE, zie *laag*, bijv. n.

LAAI, v. Een reeds verouderd woord (gelijk het daarvan gevormde werkw. *laaijen*), beteekenende het licht van eene vlam. Het is nog overig in het zamengestelde *lichtelaai*, *lichterlaai*. *Het slagt den lichtelaaien heert*. M. L. TIJDW. *In lichterlaaijen brand*, in volle vlam. Het werkw. wordt nog bij DE BRUNE gevonden: *als het hout begint te laeijen*. Het behoort tot het geslacht der woorden *gloeijen*, *licht*, *logchem*, het lat. *lux*, *lumen*, het gr. φλοξ, ijsl. *loge*, alem. *lauga*, vlam.

LAAN, v., meerv. *lanen*. Eene wandeldreef, wederzijds met boomen beplant: *rij fluks de jachtlaan door*. VOND.

VOND. In het eng. *lane*. Zamenst. *hoflaan*, *tuinlaan*, *zijlaan*, enz.

LAAR, bijv. n., *laarder*, *laarst*. KIL. verklaart dit woord door ijdel, ledig. Het schijnt hetzelfde te zijn, als het hoogd. *leer*, bij NOTK. *lare*, angels. *gelaer*. Wij gebruiken het somwijlen nog voor dun, schraal: *lare melk*. *Lare thee* is, op de Veluw, slappe thee, zonder melk. In Gelderland is *een laar in een bosch*, eene plaats, die niet met boomen bezet is, eene opene ruimte. Bij KIL. is het een onbebouwde grond.

LAARS, v., meerv. *laarzen*. Eene slappe stevel: *hij hadde alree de goude laers aan 't been getrokken*. VOND. MARTINIUS leidt het van *leer*, *leder* af.

LAARZEN, b. w., *ik laarsde*, *heb gelaarsd*. Laarzen aandoen: *zich laarzen*. Oneig. zegt POOT: *door zijn gelaersden heldetrant*. De Dichter volgt het lat. *cothurnatus* na, dat eigenlijk wil zeggen *hoog geschoeid*, omdat men de helden, op het oude tooneel, dus vertoonde; van daar is het verheven, hoogdravend. G. SCHRODER zegt daarom: *en leeren Sophocles in hooger laarzen gaan*. *Laarzen* is ook eene zekere straf den matrozen aandoen, anders, naar het eng., *bridsen* genoemd.

LAAS, tusschenwerpsel, voor *helaas: doen ze zwack laes! den laetsten ademsnack*, enz. DE DECK. De Ouden schreven ook *lacij*.

LAAT, bijv. n. en bijw., *later*, *laatst*. Spade. Van een bepaald uur gebruikt men het ook, schoon er eigenlijk het denkbeeld van spade aanleiding toe gegeven heeft: *hoe laat is het? Late kersen*, die laat rijp worden. De overtreffende trap *laatst* wordt gebruikt van dingen, die geen ander ding van hunne soort na zich hebben, ten opzigte van tijd, plaats en orde. *De laatste dag in het jaar. Het laatste woord voeren; den laatsten snik geven. De laatste eer aandoen*, grafwaarts verzellen; *het laatste oordeel*, het jongste geregt, in den bijbelstijl; *de laatste duit in den zak. De laatste zijn*, enz. *Ten laatste*, eindelijk. *Voor het laatste*. Zamenst. *laatstleden*. De stellige trap *laat* komt overeen met het hoogd. *lasz*, de overtreffende trap *laatst* angels. *laesta*, hoogd. *letzt*, gr. λοισθος. Het woord schijnt met *laten* verwant te zijn.

LAATDUNKEND, *laatdunkendheid*, zie *laten*.

LAAUW, bijv. n. en bijw., *laauwer*, *laauwst*. Een woord dat den geringsten graad van warmte, in vloeibare ligchamen, uitdrukt. *Laauw water*. Fig., ijverloos: *laauw in de godsdienst zijn*. Van hier *laauwachtig*, *laauwelijk*, ijverloos, *laauwheid*. Het werkw. *laauwen*, laauw maken en laauw zijn, is weinig meer in gebruik: *mits ondertusschen de hitte van 't bloedt laauwde*. HOOFT. *Zich laauwen* heeft PAFFENR.: *en laat het kille stael zich lauwen in het plengen van 't warme menschenbloed*. Het schijnt, met *laf*, *flaauw*, tot eene bron te behooren.

LAAUWDAAT, (*louwdaat*), v., meerv. *laauwdaten*. Bij KIL. een lui wijf; zoo ook nog in de zamenleving: *zij is eene regte laauwdaat*, een lui, lam wijf, ook eene zottin, malloot.

Die middelbaer schoon is en fier in 't treden,
Die wort boven een schoone laudate begheert.
CONST. D. MIN.

Van hier *laauwdaatachtig*: *die laudaatachtig gaen zijn te mispryzen*. CONST. D. MIN. — KIL. brengt het tot *lauw* (*laauw*) en *daet* (*daad*); en dus is *laauwdaat*, bij hem, zoo veel als eene vrouw, die laauw van daad, of in haar doen is, *mulier facto sive opere tepida*.

LABAAR, v., meerv. *labaren*. Een groote linnen halsdoek.

LABBEI, v., meerv. *labbeijen*. Klappei, snapster. Van hier het w. *labbeijen*, snappen.

LABBEKAK, *labbekakken*, zie *labben*.

LABBEN, o. w., *ik labde*, *heb gelabd*. Snappen, klappen, overbrieven. Van hier het zamengestelde *labbekak*, m. en vr., van *labben*, en *kak*, oul. achter; derhalve zoo veel als achterklapper, achterklapster; zoo ook het werkw. *labbekakken*. Van hier *labber*, van den wind gebruikelijk: *eene labbere koelte*, een zachte wind, die de zeilen niet sterk spant, maar hen doet wapperen. *Met een labber koeltje* (anders ook als een woord, *labberkoeltje*) *uit den noordoosten*. BOGAERT. Wijders *labberen*. *'t Zeeluchtje labberde ons aanminnig te gemoet*. HUYDEC. — *Labberen*, het voortd. w. van *labben*, snappen, is bij KIL. *vana loqui*, *blate-*

terare. Voorts *labberlot*, een plug, een straatschender. Tevens schijnt het, om het begrip van beweging, tot *labberen* te behooren.

LABBER, *labberen*, *labberlot*, zie *labben.*

LABBERDAAN, zie *abberdaan.*

LABIRINT, m., meerv. *labirinten.* Uit het grieksche λαβυρινθος, dat de naam van een zonderling gebouw, op het eiland Kreta, was, bestaande uit verwelfde gangen, die zoo kunstig in elkander liepen, dat men den uitgang bezwaarlijk konde vinden. Van hier neemt men het voor eenen doolhof: *dat men in de kleine naeuheid der dichten somtijds maelt als in een' labirinth.* POOT. Oneig. gebruikt men het voor eene verwarde zaak, welker zamenhang en uitkomst men niet ligt bespeuren kan. POOT neemt het ook in eenen nadeeligen zin: *ontbeer vooral geen' draat in 's rijkdoms labijrint.*

LACH, m. Het lagchen: *een lieve, blijde, zoete lach. Lach met lach betalen.* SELS. Zamenst. *grimlach.* Verkleinw. *lachje: lonkjes, lachjes.* SMITS.

LACHTER, m. Laster, smaad. Het woord is reeds verouderd. Bij VOND. vindt men het: *tot Godts of 's menschen lachter. Te haren lachter.* M. STOKE. Van hier het veroud. werkw. *lachteren: du en sultste di selven niet lachteren noch prijsen.* GULDE LEGENDEN. *Dat hi den levenden God lachteren soude.* BIJBELV. 1477.

LADDER, v., meerv. *ladders.* Een beweegbaar werktuig, om, langs deszelfs sporten, in de hoogte te klimmen: *met eene ladder op den nek.* VOND. Oneig., worden de holle zijstukken van eenen boerenwagen *ladders* genaamd. Verbinding van dingen, van welke het eene telkens het andere, in volkomenheid, te boven gaat: *langs de ladder der wezens tot derzelver oorsprong op te klimmen.* FEITH. Zamenst. *boomladder*, *brandladder*, *galgladder*, *stormladder. Laddersprong*, de afrolling eens opgehangenen van de ladder.

Het is zeer denkelijk, dat het woord van *leiden* ontstaan is.

LADE, (in het gemeene leven *la*) v., meerv. *laden.* Verkleinw. *laadje.* Een woord, dat eertijds in het algemeen, eene ingeslotene of bedekte ruimte beduidde. Bij KIL. en in het hoogd. zijn daarvan sporen genoeg. Wij gebruiken

 het

het thans meest voor een vierkant houten ruim, dat ingeschoven wordt, om daar in iets te leggen: *in de lade van de tafel, — van het kabinet.* De vierkante raam, waarin de Wevers het riet of den kam sluiten, en waarmede zij den inslag vastslaan, heet *de lade: en het werk, geslagen met de lade (percusso pectine*, bij Ovid.) *krijght zijn beslag.* Vond. Zamenst. *ladetafel (latafel). — Schrijflade, schuiflade, tafellade, treklade.* Wegens het eerste denkbeeld van sluiten, brengt men het misschien best tot eene bron met *lid*, een deksel, *kleed*, het lat. *claudo*, ons *sluiten*, enz.

LADEN, b. w., *ik laadde*, (oud. *loed*), *heb geladen.* Ligchamen van eenige zwaarte ter vervoering op of in iets leggen: *koffijbalen in een schip, op eenen wagen laden.* Oneigenl.: *Gods toorn op zich laden.* Vaak verzwijgt men het voertuig: *mest laden — hout laden.* Ook wel den last: *ladet uwe beesten.* Bijbelv. *De maag laden*, te veel spijs gebruiken. Fig.: *meer laden, dan men dragen kan*, iets ondernemen, dat de krachten te boven gaat. Voorts gebruikt men het van allerlei soort van schietgeweer, wanneer men het noodige kruid en lood er in doet: *eene pistool, — een roer, — een stuk geschut laden.* Het deelw. *geladen* gebruikt men, in de spreekwijs: *het op iemand geladen hebben*, hem een kwaad hart toedragen. Van hier *lader*, een, die het geschut laadt, — een reeder, en een laadlepel, — *lading*, bevrachting, — lading van eene pistool, enz. Zamenst. *scheepslading.* Voorts *laadbus, laadgat, laadkruid, laadlepel, laadpan, laadpriem, laadstok.*

Het eerste denkbeeld van zwaarte, van onaangenaamheid, schijnt dit woord tot eene bron met *leed* en *last*, te brengen. Er is nog een woord, dat, bij de Hoogduitschers, in gewoon gebruik is, namelijk *laden*, dat, oorspronkelijk, roepen beteekende. Somtijds gebruiken wij het ook, in de spreekwijs: *de vroedschap laden*, bijeen roepen, doen vergaderen. Doch dit *laden* komt uit eene andere bron; denkelijk van *luid.* In het wallis. heet *llais* de stem. Bij Otfrid. en Tatian. komt *giladan*, bij Ulphil. *lathon*, in den zin van roepen, voor.

LAF, bijv. n. en bijw., *laffer, lafst.* Onzout, smakeloos:

loos: *laffe kost.* Bij KIL. heeft het nog andere beteekenissen, als die van laauw, loom, slap. Wij zeggen nog: *het is laf weder*, het is zoel weder, wanneer de warmte vele dingen slap en loom maakt. Oneig., dwaas, zonder verstand en oordeel voortgebragt: *eene laffe taal.* Van hier *lafheid*, bij HOOFT *lafferij*, *laffelijk.* Zamenst. *lafbek*, een jong, onbeschaamd, dwaas mensch, *lafhartig*, blood, *lafhartigheid*, *lafhartiglijk*; *lafmoedig.* RODENB. en HOOFT. Het woord schijnt tot *flaauw*, *laauw*, te behooren, wat zijnen oorsprong aangaat.

LAGCHEN, o. w., *ik lachte*, *heb gelagchen.* Oudt. *ik loech*, *loeg*; nog bij VOND. *de kindsche tijt loeg ieder vrolijk aan.* Het beduidt eene aangename gewaarwording, door verlenging en opening van den mond, en somwijlen, met een onregelmatig geluid, zelfs met schudding van het ligchaam, aan den dag leggen: *om iemand lagchen. Over iets lagchen. In iemands verderf lagchen. Met iemands dreigingen lagchen. Beschermers, die met gevaaren lagchen.* SELS. CAMPH. bezigt het met eenen tweeden naamval: *en lachen uw's. In de vuist lagchen*, in het gemeene leven, zich heimelijk over iets verheugen, bijzonder over eens anders schade. In de dagelijksche taal zegt men, wanneer iets weinig geteld wordt: *ik lach er wat om.* In den verhevenen schrijfstijl: *de lagchende lente. Daar lacht een beemt.* VOND. *Met lachend groen.* PSALMB. *Het lagchend gelaat der Natuur.* FEITH. *Al lagchende*, zonder ernst, boertende: *ik zeide het al lagchende.* Van hier *lagcher*, *lachster*, *lagcherij.* Zamenst. *lachrimpel*, *lachspier*, *lachtrek*, *lagchebek.*

Lagchen, bij NOTK. *lachen*, hoogd. en neders. *lachen*, eng. *to laugh*, hebr. לעג, deen. en zw. *le* en *lee*, gr. γελαειν, waar γε met de goth., ijsl. en angels. *h* overeenkomt. Misschien is het woord van den klank gevormd.

LAGEN, b. w., *ik laagde*, *heb gelaagd.* Verminderen: *de lasten op spijs, drank, en diergelijke te hoogen oft laaghen.* HOOFT. Vernederen: *die een ander verheft, wordt zomtijds van den verheffelingh geleeght.* DE BRUNE.

LAK, bijv. n. en bijw., *lakker*, *lakst.* Bij KIL. komt het voor, in den zin van weelderig, dartel, wellustig.

Op de Veluw gebruikt men het, in eenen meer eigenlijken zin: *het koorn staat lak*, als de halmen wel geil opschieten, maar de aren niet zwaar geladen zijn. *Lak* heeft, in dien oord, ook den zin van laf, zouteloos. Ook TEUTON. *lack*, *onghesalten*, *insulsus*.

LAK, o. Roode, doorzigtige gom of hars, uit Oostindie tot ons komende, om daarmede te vernissen. Ook nagemaakt lak uit bloemsappen en eenige houtsoorten getrokken: *geel- blaauw- rood lak*. Voorts *zegellak*. Zamenst. *lakwerk*. In de eerste beduidenis, is het woord van oosterschen oorsprong. Deze roode hars heet, in het arab. *lach*, pers. *lac*, waarvan het middeleeuw. *laca*, het fr. *laque*, het sp. *lacera*. Het schijnt, dat men naderhand elke roode, en verder iedere verw *lak* noemde.

LAK, (*lek*) o. Een stilstaand water, een poel, een meer: *aan den oever van het lak Benacus*. HOOFT. Het is een oud europeesch stamwoord, waarheen het lat. *lacus*, *lacuna*, het zw. *lag*, ital. *lago*, fr. *lac*, schots. *loch* enz. behooren. In het gr. is λακκος *fossa*, *fovea*.

LAK, m. Valsche beschuldiging, lastering: *iemand eenen lak op den hals werpen*, *eenen lak aanwrijven*. Bij KIL. *laecke*, *lacke*. *Defectus*, *vitium*, *vituperium*, *probrum*, *ignominia*. In het eng. is *lack of money* gebrek aan geld. Het ijsl. *hhlak*, en het zw. *lack* beteekenen eene feil, fout. Van hier het zamengest. *belakken*, eenen lak aanwrijven; — *lakschouwen*, ook *belakschouwen*, iets beschouwen, met oogmerk, om er laag op te vallen.

LAKEN, b. w., *ik laakte*, *heb gelaakt*. Misprijzen, verachten: *wat deed Pythagoras zoo zeer de visvangst laken?* DE DECK. Van hier *laakbaar*, *laakster*, *laker*, *laking*. Zamenst. *laakziek*, *laakzucht*.

LAKEN, o., meerv. *lakens*. Dikke wollen stof: *leidsch laken*. *Laken weven*, *bereiden*, *verwen*. Ook voor linnen, lijnwaad; in het bijzonder voor een bedlaken: *schoone lakens*. *Onder een laken liggen*, *slapen*, fig. elkander in de hand werken, in eene voorgenomene zaak. *Zij nemen hunne winst onder lakens en dekens*, zij teren alles op. Voor een zeil: *het is vlak voor het laken*, vlak voor den wind. *Gouden laken*, eene bloem; ook *goudlakensche* bloem genaamd. ADELUNG brengt

brengt dit woord tot den oorsprong van *lak*, eene gom. Voorts is van hier *lakensch*. Zamenst. *lakenbereider*, *lakenhal*, *lakenhandel*, *lakenkooper*, *lakennopster*, *lakenpers*, *lakenraam*, *lakenverwerij*, *lakenvoller*, *lakenwever*, *lakenweverij*, *lakenwinkel*, enz.

Bij KERO reeds is *lahhan* een linnen doek en mantel; bij OTFR. is *lahan* een windeldoek, en bij SCHILTER, heet *gelach* een doek. In het frankth. is *min lahhan*, mijn kleed.

LAKKEI, m., meerv. *lakkeijen*. Een voetknecht, volgdienaar, lijfknecht van aanzienlijke heeren. Wij hebben dit woord uit het fr. *laquais* ontleend; schoon er een oud woord is *lakken*, got. *laikan*, hoogd. *läcken*, zw. *lacka*, dat loopen beduidt. Bij KIL. is *lackeijen* loopen.

LAKKEN, b. w., *ik lakte*, *heb gelakt*. Met zegellak sluiten. Het zamengest. *toelakken* is meest in gebruik.

LAKKRIS, (*lakkeris*) o. Zoo noemt men, in Gron., het drop, of afkooksel van zoethout, den wortel van kalissenhout, anders ook kalissiehout. Bij KIL. is *lackerisse* de wortel zelf. Hoogd. *lakritze*, zw. *lakrits*, eng. *licorish*, fr. *liquirice* en *reglisse*, ital. *ligoritia*, middeleeuw. *liquiritia*, boh. *likorice*. Alles uit het gr. γλυκυῤῥιζα, dat is een zoete wortel.

LAKMOES, o. Eene hoogblaauwe verw, uit het sap van eene zekere plant, met kalk en pis bereid. *Lak* beteekent, in deze zamenstelling, eene verw, uit planten bereid. Zie *lak*. *Moes* schijnt te zien op de toebereiding van de verw, die, eer zij gedroogd wordt, tot een moes, of eenen brij gekookt moet worden. Zamenst. *lakmoesfabrijk*, enz.

LAKOOI, v., meerv. *lakooijen*. Eene plant met welriekende bloemen, anders *violier* genaamd. De naam past eigenlijk voor de witte stokviolier, omdat dezelve uit het gr. λευκοιον, of λευκον ιον, witte violier, verbasterd is. Zamenst. *lakooibloem*.

LALIJK, zie *leelijk*.

LALLEN, zie *lellen*.

LAM, bijv. n. en bijw., *lammer*, *lamst*. Dit woord drukt uit het gebrek eener al te zwakke beweging, of van het geheele gemis daarvan. In den laatsten zin lijdt het geene trappen van vergrooting. *Eene lamme hand*. In het bijzonder, voor lam aan de voeten: *selfs sullen de lammen den roof rooven*. BIJBELV. Oneig., van behoorlijke

lijke kracht ontbloot: *'s Menschen lamme pooging.* M. L. Tijdw. Van waarheid en gegrondheid ontbloot: *dat is een lam bewijs.* Dat al de noodige deelen niet heeft: *een lam vers.* Van hier *lamheid*, *lammigheid*, in den eigenlijken en figuurlijken zin. Zamenst. *lendenlam*, slap. *Lamgat*, *lampoot*, scheldnaam, in den gemeenen spreektrant, voor iemand die traag en lui is.

Het woord schijnt, eertijds, in het gemeen, een gebrek beteekend te hebben. Otfrid. zegt: *der sprache bilemit*, dat is stom. Hierheen behoort het oude *lammer*, *lemmer*, beletsel, *belemmeren*, (*in de spraak belemmerd*) *leemte*. Bij Notk. is *lam* gevoelloos.

LAM, o., meerv. *lammeren.* Een jong schaap: *een jarig lam. Een man als een lam*, zachtmoedig. *Een zoet lam*, een lief kind. Bij Hoogvl. vindt men in het meerv. ook *lommers: geen ooilam werpt te vroeg zijn lammers. Lammeren* is het verkieslijkste. Zamenst. *melklam*, *ooilam*, *paaschlam*, *zuiglam*, dat zuigt, *zooglam*, dat opgekweekt wordt zonder zuigen. — *Lammekensoor*, zeker gewas, *lammerzacht*, bij Oud., *lamsbout*, *lamsgebraad*, *lamshoofd*, *lamsvacht*, *lamsvel*, *lamsvleesch*, enz.

Dit woord is ouder, dan het woord schaap, en wordt bij Ulphil. altoos daarvoor gebruikt. Gr. αμνος.

LAMBRIZERING, v., meerv. *lambrizerings*, *lambrizeringen.* Timmermanswoord, in het gemeene leven alleen voorkomende. Houten beschietsel voor muren; uit het fr. *lambrisser.*

LAMFER, (*lamper*, *lampers*) o., meerv. *lamfers.* Doorschijnend dundoek, floers: *door een kerspendoek of lampers.* De Brune. Het is nu gebruikelijk voor eenen rouwsluijer alleen: *wiens lamper is slechts etter en vuijl bloed.* Vond. *Vendels, met zwart lampers betrokken.* Hooft. De gewone uitspraak is tegenwoordig *lamfer.* Zamenst. *lamferverhuurder*, *lamferwerker.* Om de doorschijnendheid dezer stof. is het denkelijk, dat het tot *lamp*, als wortelwoord, behoort; λαμπρος is, bij de Gr., doorschijnend, helder, licht. Men brengt het ook tot *lampen*, hangen, neerhangen.

LAMMEREN, o. en b. w., *ik lammerde*, *heb gelammerd.* Onz., lammeren werpen: *de schapen beginnen te lammeren.* Bedr.: *soo lammerde de kudde gespren-*

sprenkelde enz. BIJBELV.

LAMMERT, (*lambert*) m. Een mansnaam. Van hier het bijv. n. *lammertsch: lammertsche noten*, eene soort van hazelnoten. Misschien, omdat zij tegen half september, St. Lambertsdag, rijp zijn. Anderen schrijven *lamberdsche noten* of *lombardsche noten*, omdat zij veel uit Lombardije komen.

LAMOEN, zie *limoen*.

LAMOEN, o., meerv. *lamoenen*. Zoo noemt men eenen disselboom met twee armen, tusschen welke een paard gaat. De lange dissel draagt, in Noordholl., ook den naam van *lamoenstok*. Het schijnt uit het fr. *limon* tot ons overgekomen te zijn.

LAMP, v., meerv. *lampen*. Een kop, waarin men olie, door middel van een lemmet, brandt, dienende tot licht: *in de brandende lamp*. VOND. *Bij de lamp werken*. Van iets, waarover men lang zit te blokken, zegt men: *het riekt naar de lamp*. *Oratorische figuuren, die, na alle mogelijke polijsting, nog naar de lamp rieken*. FEITH. Oneig.: *zoodra de zon de weerelt met hare lamp bescheen*. VOND. In den verhevenen stijl gebruikt men het ook voor eenen doorluchtigen persoon: *edog ook deze lampe te ontijdig in de kragt zijner jaaren zijnde uitgeblust*. L. TRIP. Zamenst. *lampolie*, enz.

Lamp, hoogd. *Lampe*, eng. *lamp*, deen. *lampe*, boh. *lampa*, lat. *lampas*, gr. λαμπας. Het schijnt met *glimmen*, *glimpen*, *vlam* enz. verwant te zijn.

LAMPER, *lampers*, zie *lamfer*.

LAMPET, o., meerv. *lampetten*. Eene kom of kruik, dienende tot water om de handen te wasschen: *'t zilveren lampet*. VOND. Ook een groote porseleinen schotel. Zamenst. *lampetkan*, *lampetschotel*, enz. Nog heeft het woord *lampet* de beteekenis van *lamp: 't licht der lampetten, toortsen* enz. HOOFT. Waarschijnlijk ontleent ons *lampet*, anders *lampetkan*, zijnen naam van de gedaante gelijk aan die, welke de ouden aan de lampen plagten te geven.

LAMPREI, v., meerv. *lampreijen*. Een jong konijn. Bij KIL. *lampraes*, *lampreel*, fr. *lapreau*. *Lampe* is een oude hoogd. naam voor eenen haas, in het fabelachtige rijk der dieren. Misschien van het brittan. *lamma*, sprin-

springen, eene eigenschap van hazen en konijnen.

LAMPREI, v., meerv. *lampreijen.* Prik, zekere visch, aan borst noch buik vinnen hebbende. Van het lat. *lampetra.* MARTINIUS leidt den naam af van het latijnsche *lambo; a lambendis petris*, omdat zich deze visch aan steenen, onder water zijnde, vast zuigt.

LANCET, o., meerv. *lancetten.* Ond. woord, vlijm, laatijzer. Uit het fr. *lancette.*

LAND, o., meerv. *landen.* Het vaste deel van den aardbol, in tegenstelling van het water, voornamelijk van de zee. In dien zin is het meerv. ongewoon. *Het vaste land. Te water en te land. Men kan geen land met hem bezeilen*, men kan met hem niet omgaan. *Een morgen lands. Dor, schraal land; braakland.* In tegenstelling van eene stad: *op het land wonen.* In tegenstelling van het bergachtige: *het platte land.* Een deel des aardbodems; *naar vreemde landen reizen.* De inwoners: *het gansche land treurt.* De staat, met betrekking tot de openbare kas: *het land te kort doen.* Dikwijls voegt men dit woord achter den naam van een volk, om deszelfs woonplaats en oord aan te duiden: *Lapland*, *Griekenland*, enz. Wanneer de eerste helft des woords reeds het land beteekent, is de zamenvoeging onoordeelkundig; *Egypteland* is daarom af te keuren; *Egypte* is genoeg. Van zulke woorden vormt men weder volksnamen: *schotlander*, *laplander*, enz. Voorts zijn de zamenst. *landaard*, waardoor het eene volk zich van het andere onderscheidt; *landbeschrijver*, *landbeschrijving*. *landbestuur*, *landbouw*, *landbouwer*, *landbouwing*, *landbouwkunde*, *landdag*, *landdeken*, *landdekenschap*, *landdief*, *landdier*, *landdieverij*, *landdrost*, *landdrostambt*, *landedelman*, *landgenoot*, *landgeregt*, *landgoed*, *landgraaf*, *landheer*, (*lanter* in Geld.) *landsheerlijk*, eenen landheer, of koning voegende, bij HOOFT: *landsheerlijke liefde tot de onderzaten;* ook den landheer toekomende: *landsheerlijke goederen; landhoef*, *landhuis*, *landhuur*, *landkaart*, *landleven*, *landlieden*, *landloopen*, bij HOOFT, voor ronddwalen: *het landloopend geboefte;* voor zich verspreiden, algemeen bekend worden; *'t welk de maare deed landtloopen; landlooper*, *landmagt*, *landman*, *landmeter*, *landontginning*, *landpaal*, *landpacht*,

pacht, *landplaag*, *landregt*, *landreis*, *landrijk*, *landscheiding*, *landschool*, *landschrijver*, *landsknecht*, soldaat, *landslasten*, *landslieden*, *landsman*, *landspraak*, *landstad*, *landstreek*, *landswijze*, *landvlugtig*, *landvolk*, *landvoogd*, *landvoogdes*, *landvoogdij*, *landvorst*, *landvorstin*, *landvrouw*, (landheerin), *landvrucht*, *landweer*, dam of borstwering, *landweg*, *landwerk*, *landwijf*, *landwind*, *landwinning*, bij HOOFT, ook voor vrijheid om weder te keeren uit ballingschap: *naa dat hem landwinningh verleent was*; — *landzaat*, *landzatin*. VOND. — *Landziekte*, *landzigt*, en andere meer. Men maakt doorgaans dit onderscheid tusschen *landman*, *landlieden*, en *landsman*, *landslieden*, dat de eerste boeren, landbewoners, en de laatste afkomstigen van hetzelfde vaderland zijn.

LANDAARD, zie *land*.

LANDEN, o. en b. w., *ik landde*, *ben* en *heb geland*. Onz., aan land komen: *de vloot is geland*. Bedr., aan land zetten: *om volk te landen*. HOOFT. Van hier *landing*.

LANDERIJ, v., het meerv. *landerijen* is meest in gebruik. Weiland, akkers: *schoone landerijen*.

LANDOUW, v., meerv. *landouwen*. Velden, vruchtbare akkers, wel bewaterd land, waterrijke oord. Van *land*, en *auwe*, *ouwe*. Zie *auwe*. Onkundig van dezen oorsprong, zegt en schrijft men ook *landsdouw*; doch in oude tijden bezigde men niet anders dan *landouwe*: *peijs en vrede in die landouwen*. HOUW.

LANDSCHAP, o., meerv. *landschappen*. Een gewest, een land: *in dit landschap*. VOND. In deze oude beduidenis komt het, bij KER., voor: *landscaffi*, (*fone rumen landschaffen*, uit verre landen) *lantscheffi* bij TATIAN., *lantscheffT* bij NOTK., *landscipe* in het angels. Bij overnoeming, voor de regering van een landschap: *hierentusschen kreegh Leicester antwoordt van de landschappen*. HOOFT. Schilderij van een dorp, of oord op het land, eng. *landskape*. Zamenst. *landschapschilder*, enz.

LANFER. zie *lamfer*.

LANG (*leng*), bijv. naamw. en bijw., *langer*, *langst*. Dit woordt drukt, in het algemeen, de uitgestrektheid

eens

eens ligchaams uit, in tegenstelling van kort, breed en dik. Met betrekking tot de hoogte van eenen mensch: *eene lange vrouw*. Aaneenhangend: *lang bier*. Met opzigt tot eene menigte: *het is lange jaren geleden*. Vooral gebruikt men dit woord ten opzigte der during: *de dagen worden langer*. *Eene lange reis*. *Een werk van eenen langen adem*, een groot werk. *Iets op de lange baan schuiven*, iets uitstellen. Als een bijwoord: *lang leve de Koning! Ik zal het niet lang maken*, ik zal schielijk afbreken. *Hij zal het niet lang meer maken*, in de dagelijksche taal, hij sterft binnen kort. *Hoe langer hoe kouder*. *Hoe langer hoe meerder*; waarvoor men ook somwijlen *langs hoe meerder*, en *hoe langs zoo meerder*, bezigt. *Bij lang: maar Dafne was zoo bang voor 't minnen niet bij lang*. POOT. *In het lange*, breedsprakig. *Over lang hoorde men het reeds*. *Overlang*, aaneen geschreven, is *zeer lang*. Van hier *lange*, verouderd woord, voor *langte*, nu *lengte*; *langheid*, *langachtig*. Zamenst. *langbaard*, *langbeen*, *langhals*, *langkin*, *langlenden*, *langlijf*, *langlip*, *langmuil*, *langneus*, *langoor*, *langtong*, iemand, die eenen langen baard, een lang been enz. heeft: het laatste woord *langtong* beduidt eenen snapper. Voorts: *langdradig*, *langdradigheid*, *langdurig*, *langdurigheid*, *langharig*, *langlevend*, *langmoedig*, *langmoedigheid*, *langmoediglijk*, *langstlevend*, *langwerpig*, waarvoor HOOFT ook *langwerpt* bezigt. *Langwerpigrond*, *langwijlig*, *langwijligheid*.

Lang, bij KER. en OTFRID. *lang*. ULPHIL. *laggs*, (dat *langs* uit te spreken is) angels. *lang*, *laeng*, *long*, hoogd. *lang*, *lange*, eng. *long*, zw. *lang*, lat. *longus*.

LANGEN, b. w., *ik langde*, *heb gelangd*. Een woord, dat in het gemeene leven alleen gebruikt wordt, voor met het uitstrekken van de hand, geven, toereiken: *lang mij den rotting eens*. Oudtijds gebruikte men het ook voor *lengen*: *door 't langhen van de tijdt*. RODENB.

LANGS, voorzetsel. Het heeft zijne betrekking op eene plaats, en beteekent eene strekking nevens de lengte van iets: *langs de huizen*. Ook eene achtervolgende beweging in de lengte: *langs de straat loopen*. *Langs het pad der deugd*.

LANGZAAM, bijv. n. en bijw., *langzamer*, *langzaamst*.

Niet

Niet schielijk: *langzaam loopen, arbeiden*, enz. *Een langzame tred.* Traag, die, in zijne daden, talmachtig is: *een langzaam mensch. Dat werk gaat langzaam voort.*

LANK, v., meerv. *lanken.* Een woord, dat reeds begint te verouderen, beteekenende de zijde, inzonderheid de zijde, het weeke, van den buik: *den jachthond bijtet nu in de dijen, dan in de lancken.* K. v. MANDER. *Wiens lancken bijster langh vallen.* VOND. *Hij zet hem de knijeschijve in zijn lancken.* DE BRUNE. Bij RAB. MAURUS *lancha*, middeleeuw. *longa*, *langa*, *longua*, fr. *longe.* Zie *flank.*

LANS, v., meerv. *lansen.* Eene spiets, speer: *zij drilde hare lans.* VOND.

Lans, hoogd. *Lanze*, fr. *lance*, it. *lancia*, eng. *launce*, *lance*, zw. *lans*, ijsl. *lans*, lat. *lancea*, ierl. *langa*, gr. λογχη. Naar de verklaring, welke VARRO, NONIUS en DIODORUS van dit woord hebben gegeven, is het een oud keltisch woord. MARTINIUS leidt het van *lang* af. ADELUNG helt meer over naar het britt. *lanca*, werpen, fr. *lancer.* Zoo kan het dan, oorspronkelijk, eene werpspiets beteekend hebben. Dit komt met het zeggen van DIODORUS overeen: « *de oude gallen werpen spietsen, welke zij lansen* (λαγκιας) *noemen.* »

LANTAARN, (*lanteern*) v., meerv. *lantaarnen.* Een werktuig, met doorschijnende zijden, om daarin een brandend licht te zetten, tot schutting voor wind en regen. *Eene blinde lantaarn*, die maar eene doorschijnende zijde heeft, welke men wegdraaijen kan. *Eene groote lantaarn zonder licht*, fig. iemand, die een' ander het licht beneemt; ook een lijvige karel met een klein verstand. *Een lantaarn* noemt men ook een glazen dak, om daardoor den dag in een vertrek te doen vallen. Het vertrek zelf behoudt denzelfden naam. Zamenst. *lantaarndrager*, *lantaarngeld*, *lantaarnmaker*, *lantaarnopsteker*, *lantaarnpaal*, *lantaarnvuller.*

Lantaarn, hoogd. *Laterne*, ital. *lanterna*, fr. *lanterne*, eng. *lantern.* Alles van het lat. *laterna.* Dit lat. woord leidt PEROTTUS van *latere* af, omdat het licht, daar in, als verborgen wordt. Doch IHRE merkt aan, dat, daar in het angels. een licht en eene lantaarn *lecht ern*, *lihtern* heeten, van *arn*, *ern*, een oord, eene plaats, waarschijnlijk het lat. woord uit eene dergelijke bron

voort-

voortgevloeid is.

LANTERFANT, (bij Kil. *lantrefant*, *lantrouwandt*) m., meerv. *lanterfanten*. Ledigloooper, straatslijper: *doenieten*, *lanterfanten*. De Deck. Van hier het o. w. *lanterfanten*, straatslijpen, sammelen: *men redt met lanterfanten geen oproer*. Hooft. *Lanterfanten* en *rinkelrooijen* worden dikwerf bijeen gevoegd, terwijl het eerste gebezigd wordt van zulken, die den dag met leegloopen, het andere van hen, die den nacht met ongebondenheden verspillen. Overeenkomstig hiermede spreekt men van lieden, die de dagen verlanterfanten, en de nachten verrinkelrooijen. Van hier *lanterfanterij*. Kil. leidt het woord af van *land* en *trouwant*, *trawant*. In het fr. heet *truand* een luiaard, die niet werken wil, een schooijer, eng. *truant*. Misschien komt het lat. *lentus* hier mede in aanmerking.

LANTERFANTEN, zie *lanterfant*.

LANTERLU, (*lanturlu*), o. Een zeker kaartspel. *Lanterlu hebben*, vijf kaarten van eene kleur, in dat spel, hebben. Van hier *lanterluijen*, lanterlu spelen. Fr. *lanturlu*.

LAP, m., meerv. *lappen*. In het gemeen, een week, buigzaam, afhangend stuk van onbepaalde grootte. Men gebruikt, in dien zin, het verkleinw. *het oorlapje*, de oorlel. Bij de slagers zijn *lapjes vleesch*, die, uit het rund, uitgesneden worden. Overschot van een stuk lijnwaad: *een lap laken*. Het verkleinw. *lapje* neemt men voor het zeil, in den vertrouwelijken stijl: *vlak voor het lapje*, voor den wind. Een afhangend stuk van een versleten kleed: *de lappen hangen hem bij het lijf neder*. Kleine stukken van linnen, wollen, of leder: *lap op een hemd*, — *eene broek*, — *eenen schoen zetten*. *Lappen en leuren*. Een *waslap*, waarmede men, door middel van was, glad wrijft, *schuurlap*. Het denkbeeld van weekheid en buigzaamheid wordt geheel verloren, in de spreekwijzen, *eenen lap op eenen ketel*, — *eene pan* enz. *zetten*. Ook wordt, in den gemeenzamen spreektrant, een dronkaard *een lap* genoemd: *hij is een groote lap*. *Een lap* is ook een klanknabootsend woord, voor eenen klap, eene oorvijg, met eene slappe hand toegebragt: *ik gaf hem eenen lap*. *Twee vliegen met eenen lap slaan*, zegt Hooft, voor twee bedoe-

doelingen tegelijk bereiken, ontleend van een stukje doek, of leder, aan een stokje gebonden, om de vliegen dood te slaan; anders zegt men *twee vliegen in eenen klap slaan.* Zamenst. *borstlap*, enz. — *Lapdoos*, *lapkist*, *lapmarkt*, *lapsnijder*, *lapwerk*, *lapwoord*, *lapzalf*, slechte zalf, *lapzalven*, niet behoorlijk meesteren. Ook zegt men: *een schip lapzalven*, iets ten ruwe daaraan vermaken. Van hier *lapzalver*, *lapzalverij*, *lapzalving.*

Lap, hoogd. en neders. *Lappen*, lat., gr. λοβος, λαιφος, λαφις. Om de afhangende weekheid, uit eene bron, met *slap.* Hierheen behooren *lip*, *lomp*, eene oude vod, *flep* enz.

LAPLAND, o. Zeker land onder de kroon van Zweden. Van hier *laplander*, *laplandsch.* Het meerv. *lappen*, voor laplanders, is ook gebruikelijk.

LAPPEN, b. w., *ik lapte*, *heb gelapt.* Eenen lap op iets zetten: *een hemd*, *schoenen*, enz. *lappen. Hij weet dat zoo wat te lappen*, te verschoonen. Ongepast zamenvoegen: *het lappen van versletene kundigheden op uw eigen gezuiverd ontwerp van het Christendom.* HERV. OVERZ. *Lappen* is ook drijven, doordrijven, doorwerpen: *dat hij hem de pijcke door 't lijf heeft gelapt.* VAN MAND. Hiervan de spreekwijs: *door de billen lappen*, doorbrengen, verkwisten. In dezen zin komt het van *lap*, een klap. Van hier *lapper*, met de zam. *kleerlapper*, *scheepslapper*, *schoenlapper*, enz. — *lapperij*, *lapster.*

LARDEREN, zie *doorspekken.* Dit woord heeft zich in de dagelijksche taal ingedrongen, voor bespekken, met spek besteken. Zamenst. *lardeerpriem*, *lardeerspeetje*, *lardeerspek.* Het is van het fr. *larder*, en dit van het lat. *lardum*, spek.

LARIE, v. KIL. verklaart het door eene lompe, dwaze, ijdele snapster. Het woord wordt bij ons nog gebruikt voor gekkernij, beuzeling: *het is maar larie.* Van hier het onz. w. *larien*, beuzelen: *larien* (*larijen*) *bij de buren.* BREDER. *Lariester: trots yemant van de beste larijsters.* BREDER. Zamenst. *lariemoer*, voor een slecht, lui vrouwmensch, bij het lage gemeen. Misschien is het een figuur van *laar*, dat is ledig. Er is ook een oud woord *laren*, hoogd. *lären*, dat luid snap-

pen heet, waarvan men het zoude kunnen afleiden. *Lerrij* is geraas in het eng.

LARIKSBOOM, m., meerv. *lariksboomen*. Eene soort van pijnboom, wiens hout naar het roode zweemt, gevlamd en zeer hard is. Uit het lat. *larix*, gr. λαριξ. Bij Kil. *lerckenboom*.

LARP, (*lerp*) v., meerv. *larpen*. Een werktuig, om mede te slaan, hetzij eene roede, hetzij eene lange zweep: *om de slagen eener lerpe te ontfangen*. Hooft. Het is een klanknabootsend woord.

LARPEN, (*lerpen*) b. w., *ik larpte*, *heb gelarpt*. In Groningerland gebruikt men dit woord van eene bijzondere manier van dorschen, zoodat al de vlegels te gelijk op het dorschkleed geslagen worden: *koolzaad larpen*. In eenen anderen zin bij Hooft: *dit moet men lerpen met een' windt, die snel en scherrep slaat*.

LASCH, v., meerv. *lasschen*. Hetzelfde als *lies*: *in de schaft getroffen en de lasch*. Vond.

LASCH, v., meerv. *lasschen*. Een stuk, dat ergens aangezet, of tusschen iets ingevoegd wordt: *eene lasch in eenen rok*, *eene lasch onder aan den steven van een schip zetten*. *De spanjaards vertoonen zich voor de lasch* (de herstelde bres). Hooft. Het kenteeken, waar iets aangelascht is: *dat ijzer heeft daar eene lasch*. *Lasch* is ook een kuiperswoord, anders *klank* genaamd, zijnde de keep in eenen hoepel, waarin eene dergelijke keep gevoegd wordt, om den hoepel ineen te lasschen. Het mes draagt, daarvan, den naam van *laschmes*.

LASSCHEN, b. w., *ik laschte*, *heb gelascht*. Eene lasch inzetten. Aaneenvoegen: *ijzer*, *hout lasschen*. Aaneenrijgen: *brieven aan. elkander lasschen*. In elkander voegen: *eenen hoepel lasschen*. Van hier *lassching*. Zamenst. *laschijzer*, *laschwoord*, koppelwoord, enz.

LAST, m., meerv. *lasten*. Eene onvolkomenheid, een mangel, en in eenen engeren zin, eene zedelijke onvolkomenheid; in welke, reeds verouderde, beteekenis het nog voorkomt in de spreekwijs: *daar is veel ten uwen laste*, men brengt vele beschuldigende bezwaren tegen u in. *Iemand iets te last leggen*, hem over iets beschuldigen, deswege een verwijt doen. Dat deze beteekenis zich eertijds verder uitgestrekt heeft, is af te nemen

uit

uit het ijsl. *last* en *laust*, dat nog een zedelijk gebrek beduidt; en uit het gr. λαιςη en λαισθη, schande. In eene, meer gewone, beteekenis is het eene groote maat van drukkende zwaarte: *de zuilen bogen zich onder den last des gebouws.* De eigenschap van iets, hetwelk wij, met sterken tegenzin, met gevoel van het bezwaarlijke en onaangename, doen, of lijden: *onder den last der jaren gebukt gaan.* In het bijzonder, vracht, lading: *last innemen, lossen. Last breken*, een gedeelte der lading lossen. Eene zekere maat van koopmanschap, eene zwaarte van vier duizend pond; wanneer het onz. is: *een last koorn. Een schip van honderd en twintig last. Een last haring*, veertien ton. *Tien last haring*, niet *lasten;* dewijl de namen van maten, wanneer zij als eene verzameling voorkomen, enkelvoudig blijven; derhalve ook: *twee honderd last graan.* Doch zoo elk last afgezonderd is, dan zegt men: *daar zijn honderd lasten*, enz. — Dan, bij zaken, die altoos verdeeld aangemerkt worden, gebruikt men het meerv.; als: *twee brooden, twintig brooden;* niet *twintig brood.* Bezwarenis, moeijelijkheid: *zwaren last op den hals hebben.* Zie mijne nederd. spraakk. D. II, § 187 en 188. Nood, lijden, verlegenheid: *de zaak zal geenen last lijden*, van geen bedenkelijk gevolg wezen. *Last lijden*, onderdrukt worden. Belasting, schatting: *de lasten op de huizen zijn zwaar.* In dien zin is het meerv. alleen gebruikelijk. Bevel: *naar zijnen last.* VOND. *In last hebben. Last geven; zijnen last volbrengen.* Een vat, in de zam. *toelast.* Zie dit woord. Eindelijk komt het dikwijls, in de OVERZ. VAN DEN BIJB., voor, in den zin van eene belangrijke, gewigtige voorzegging: *de last Babels.* Van hier *lastig*, moeijelijk: *iemand lastig vallen.* Zamenst. *achterlast, dorpslasten, landslasten.* — *Lastbeest, lastdier, lastdragend, lastdrager, lasteloos, lasteloosheid*, bij HOOFT, voor vrijdom van lasten; — *lastgenoot*, bij HOOFT, voor medelasthebbende; — *lastpaard, lastschip, lastwagen*, enz.

Last, hoogd., neders., deen en zw. *last*, pool. *laszt*, eng. *load.* Alles van *laden*, deen. *lässe*, zw. *lassa.* Bij SUIDAS is λαιςον, zwaar, lastig.

LASTAADJE, v., meerv. *lastaadjen.* Benoeming van eene plaats, waar men waren in schepen laden en lossen kan:

kan: *aan den oever van 't Y, die de lastaadje genaamt werd.* HOOFT. Voorts eene plaats, waar men schuren kan opslaan; ook eene scheepstimmerwerf; misschien van het deen. *lad*, of *lade*, eene schuur, en *stadga*, eene instelling. Zw. *lastage*, middeleeuw. *lastadium*, *lastagium*, ballast, vracht.

LASTEN, b. en o. w., *ik lastte*, *heb gelast*. Bedr., last, bevel geven: *zij lasten, dat men doe een kemper offerand.* H. DE GR. Het zamengest. *belasten* is meest in gebruik. Onz., met *hebben*; lasten in eene zaak helpen dragen: *de eigenaar moet daarin mede lasten.* Oul. beteekende het ook beleedigen.

LASTER, m., meerv. *lasters*, *lasteren*. Een schelmstuk, zware schending van de wet: *op geenderley laster bevonden.* HOOFT. Het wordt thans meestal gebruikt voor eene zware beleediging van iemands eer: *den laster doen zwichten.* HOOFT. Van hier *lasterachtig*, *lasterig*, *lasterlijk*. Zamenst. *lasterboel*, *lasterdaad*, *lastermond*, *lasterpen*, *lasterrede*, *lasterschrift*, *lastersmet*, *lasterstuk*, *lastertaal*, *lastertong*, *lasterziek*, *lasterzucht*.

Het woord komt van *last*, in den eersten zin, of liever van het oude *lasten*, lat. *laedere*, beleedigen. Voorheen zeide men ook *lachter*. Zie dit woord.

LASTEREN, b. w., *ik lasterde*, *heb gelasterd*. Iemands eer schenden. Van hier *lasteraar*, *lasteres*. BIJBELV. *Lastering*. Bij HESYCH. is λαζειν zoo veel als ὑβριζειν, *injuria et contumelia afficere*; λατθαι en λαθαινειν is bij denzelven κακολογειν, *maledictis impetere.*

LASTIG, zie *last*.

LAT, v., meerv. *latten*. Een lang, dun, smal hout, dat gewoonlijk vierkantig gezaagd wordt. Ook eene smalle of dunne plank. In het gemeene leven, zegt men van lieden, die bankbreukig zullen worden: *zij hangen aan de latten.* Zamenst. *latwerk*. Van hier ook het bedr. w. *latten*, met latten beleggen: *een dak latten*, waarvoor ook *belatten* in gebruik is, middeleeuw. *latare*.

Lat, hoogd. *Latte*, eng. *lath*, fr. *latte*, ital. *latta*, middeleeuw. *lata*.

LATEN, o. en b. w., *ik liet*, *heb gelaten*. Onz., niet verhinderen: *eenen vogel laten vliegen. Het vuur la-*

laten uitgaan. Zich iets laten dunken; waarvan *laatdunkend.* In eenige gevallen, staat het voor den lijdenden vorm: *ik heb het mij zoo laten verhalen*, het is mij verhaald. Als een bedrijv. w., wanneer het volgende werkwoord dikwerf weggelaten wordt: *zijn water laten; eenen zucht, eenen wind laten. Bloed uit de ader laten;* ook *iemand laten. De deur open laten. Den akker onbebouwd laten.* Wijders, toelaten, veroorloven; enz.: *laat de zaak niet verder komen. Laat mij het u nog eenmaal zeggen.* Als bedr., wanneer het volgende werkwoord wordt verzwegen: *laat mij met vrede, met rust.* Bijzonder in bezit laten: *iets eenen stuiver onder de waarde laten.* Verliezen: *zijn leven laten.* Met allerlei bijvoegsels: *iets op de tafel, in den zak laten.* Fig., voor nalaten: *hij wil het niet laten.* Hierheen behoort de onbepaalde wijs, als een zelfstandig naamw. gebruikt: *iemands doen en laten berispen.* Voorts, gelegenheid verschaffen, dat iets geschiede: *zijne kinderen laten leeren. Iemand iets laten weten. Zijn kind laten doopen.* Somwijlen gebruikt men het wel eens ongepast: *de koning liet hem het hoofd afslaan.* Geschiedde het op deszelfs bevel? men zegge dan: *de koning deed hem het hoofd afslaan.* — *Ik liet hem gaan;* en in den volmaakt verleden tijd: *ik heb hem laten* (niet *gelaten*) *gaan.* Bij opwekking of aansporing: *laat ons bidden*, niet *laten wij bidden.* Zoo ook *laat mij gaan*, niet *laat ik gaan*, enz. CAMPH. bezigt het woord *laten*, voor verlaten. *En 't leeuwenjongh . . . laet sijn spelonck.* Zoo ook BIJB. 1477: *en wilt ons niet laten.* In denzelfden BIJB. komt het ook voor, in den zin van laten gaan: *laet mi, dat ic varen mach tot mijnen here. Soe sal hyse laten*, d. i. laten gaan. Van hier *lating*, aderlating. Zamenst.: *laatband, laatbekken, laatijzer, laatkop, laatwindsel*, enz.

Dit oude werkwoord is reeds, bij KER., *lazzan, lazin*, hoogd. *lassen*, ital. *lasciare*, fr. *laisser*, wallach. *lasce*, GOTH. *letan*, bij ULPHIL., neders. *laten*, angels. *laetan*, eng. *to let*, zw. *lata*, deen, *lade.* Wegens den hoogen ouderdom des woords, is deszelfs eerste beteekenis onzeker.

LATIERBOOM, (bij KIL. *lattierboom*, *litierboom*) meerv. *latierboomen*. Boom, tot afschutting van paarden, in eenen stal. Van het fr. *litière*, stroo onder paarden in eenen stal, om op te liggen; van het lat. *lectica*, van het gr. λεγω, doen liggen.

LATIJN, o., de latijnsche taal. Het meerv. *de Latijnen* zijn de inwoners van Latium; ook de schrijvers, die in het latijn geschreven hebben. Van hier *latijnsch: de latijnsche school*. Van het lat. *latinum*.

LATIUM, o. Een landschap van Italie: *het forsse Latium*. VOND.

LATOEN, o. Een kostelijk metaal, eertijds tegen goud geschat, het *orichalcum* der Ouden: *uit goud en klaer latoen geklonken*. VOND. Wij noemen ook rood koper, dat met kalamijnsteen geel gemaakt is, *latoen*. Fr. *laiton*, *leton*, eng. *letten*, ital. *latone*, sp. *laton*.

LATS, v., meerv. *latsen*, bij HALMA *latse*. De voorbroek, ook eene breede klep aan eene broek. Misschien het hoogd. *Latz*, hetwelk ADELUNG met *lid*, een deksel, uit eene bron afleidt.

LATUW, (*latouw*), v. Baksalade: *wat latuws in de graft te werpen*. HOOFT. *Veltlatuwe*, — *wilde latuwe*. BIJB. 1477. Zamenst. *latuwsalade*, *latuwzaad*. Uit het lat. *lactuca*, bij KIL. ook *lactowe*, en in sommige oorden des Vaderlands *latteke*.

LAURIER, m., meerv. *laurieren*. Laurierboom. In den verhevenen en dichterlijken stijl, draagt ook een laurierkrans, het oude zinnebeeldige eereteeken van helden, overwinnaars en dichters, den naam van laurier: [illegible] *kroon dit hooft met eeuwigen laurier*. J. DE HAES. Van hier het bedr. w. *laurieren*, met laurier kroonen: *gij die mijn hooft lauriert*. RODENB. Prijzen, eeren: *zoo moet men uw bedrijf laurieren*. POOT. Het deelw. *gelaurierd* wordt bij HOOFT gevonden. Uit het lat. *laurus*.

LAUWER, m., meerv. *lauwers*, *lauweren*. Hetzelfde als laurier: *dees boom gelijkt den lauwer*. VOND. Voor eenen krans van laurier: *toont den lauwer, die de kruin der helden drukt*. HOOGVL. In den deftigen stijl, voor een eere- of zegeteeken: *naer Delfischen lauwer draven*. POOT. Van hier *lauweren*, hetzelfde als

lau-

laurieren, *gelauwerd*, hetzelfde als *gelaurierd*. *De Lauwers* is een bedijkt land in Vriesl., oulings een bekende stroom, *lavica* in het lat. Voorts zijn van *lauwer* de zamenst.: *lauwerbezie*, *lauwerblad*, *lauwerboom*, *lauwerbosch*, *lauwerkrans*, *lauwerkroon*, *lauwerolie*, *lauwertak*, enz.

LAVA, v. Zoo noemen de inwoners van Italie en Sicilie den vuurstroom, die uit de monden van den vesuvius en etna vloeit. Zij bestaat uit een mengsel van steenen, zand, aarde, mijnstoffen, zouten, die, door het vuur, tot kalk verbrand, gesmolten en in glas veranderd worden. Voorts is het, in het algemeen, de naam van de gloeijende stroomen, uit volkanen of vuurbergen uitgeworpen. *De lava van Vesuvius, ontsprongen uit zijn' geborsten kroes*, enz. L. TRIP. Zamenst.: *lavastroom*. Denkelijk van het lat. *labi*, vallen. Hierheen behoort ook het zwits. woord *lauwine*, waardoor de Alphewoners eene gansche laag sneeuw verstaan, die van het gebergte valt. Het middeleeuw. *lavina* gebruikt PAUL. DIACON., om daardoor regenvloeden uit te drukken, die van de bergen storten.

LAVAS, v. Eppekruid, eene sterkriekende plant, in gedaante en reuk aan selderij gelijkende. De, met brandewijn overgehaalde, drank, uit deze plant, draagt denzelfden naam. Bij KIL. *lavesche*, fr. *liveche*, *laveche*, elders in het gemeene leven, *libbestok*, *libbestik*, *lubbestik*, hoogd. *Liebstöckel*, uit het latere latijn *levesticum*, van het gr. λιβυστικον. De regte naam is, bij DIOSCORIDE, λιγυστικον, omdat, naar PLINIUS, de plant uit Ligurie kwam, waar zij in overvloed groeide.

LAVEI, v. Verlof, vrijheid: *ik gaf hem lavei*. In Vriesland wordt het in de hoogte gestoken teeken om te schoften *lavei* genoemd. *Iemand lavei geven* wordt ook gebezigd in den zin van iemand iets op de mouw spelden. Men noemt dit ook: *iemand lavuit geven*. *Ter laveije gaan* is eene spreekwijs, welke de jagers van het wild gebruiken: *dewijl het overbekend is, hoe gaarne 't wild, buiten de wildernissen in de aanliggende landen ter laveije gaat*. RENDORP. Van hier *laveijen*, bij KIL. ledig loopen, schoften. Het woord behoort gewis, met het eng. *leave*, vrijheid, met de laatste helft van de woorden *oorlof*, *verlof*, met het lat. *liber*, vrij, het gr.

λειπω, λιπω, laten, achterlaten, tot eene bron.

LAVEIJEN, zie *lavei.*

LAVEN, b. w., *Ik laafde, heb gelaafd.* Een weinig vocht, tot verkwikking, op iemands lippen brengen: *eenen zieltogende met wijn, met eene veêr laven.* Eenig vocht nemen, om den dorst te stillen: *zijnen dorst laven.* In het gemeen, verkwikken. Van hier *lafenis.*

ADELUNG brengt het tot den oorsprong van *leven*, inzoover dit woord eertijds eten beduidde: *that heuues lebet* is, bij NOTK., dat hooi eet. Zoo zoude *laven* eigenlijk te kennen geven voedsel aan iemand toereiken.

LAVENDEL, (bij VOND. ook *lavender: lavender mengende)*, v. Eene plant met welriekende bloemen. Zamenst. *lavendelbloem, lavendelkruid, lavendelolie.* Van het lat. *lavendula*, dat zijnen naam van *lavare*, wasschen, zal hebben, omdat de Ouden deze plant, in de waschbaden, gebruikten.

LAVEREN, o. w., *ik laveerde, heb gelaveerd.* Tegen den wind opzeilen, — overdwars heen en weder zeilen, wanneer men in den wind heeft. Van menschen, die, door den drank bevangen, de straat kruisen, en gelijk een schip, dat laveert, gestadig schijnen te zullen overslaan, of vallen, wordt dit woord insgelijks gebezigd. Ook van schaatsrijders: *nu laveren heel in lij, op d' eene schaets*, enz. ANTONID. Bij KIL. *loeveren*, oul. ook *loveren*, fr. *louvoyer*, eng. *to laveer*, bij JOHNSON, hoogd. *laviren. Loef* is, bij KIL., eene roeipen, op de zijde van het schip; ook noemen de schippers die zijde des schips, van waar de wind komt, *de loef.* Zoo is dan *laveren, loeveren*, het schip in die schuinsche rigting brengen, dat de wind te loefwaart invalle.

LAVOOR, o., meerv. *lavooren.* Een verouderd woord, beteekenende een bekken, een lampet, eene waschkan. Van het fr. *lavoir*, middeleeuw. *lavarium*, uit het lat. *lavare*, wasschen.

LAZARET, o., meerv. *lazaretten.* Een gebouw, waar besmette kranken verzorgd worden. In zeesteden, bijzonder bij de middellandsche zee, noemt men *lazaretten* zulke huizen, waar men scheepsvolk en reizigers, die van plaatsen komen, welke men van pest verdenkt, eene wijl tijds doet verblijven, om den veertigdaagschen proeftijd (*la quarantaine*) uit te houden. Oorspronkelijk, beduidde

de dit woord een huis voor melaatschen, omdat, in de middeleeuwen, het voornaamste gebouw van dien aard, voor Jeruzalem liggende, aan den heiligen Lazarus was toegewijd. Dit is ook de reden, dat elk, die eene soort van melaatschheid had, in die eeuwen, *lazarus* genoemd werd. Wij zeggen nog: *hij is lazarus.* Zamenst. *lazarushuis*, *lazarusklap.* Van hier *lazarij*, melaatschheid: *die plaghe van lazarien.* BIJB. 1477. — *Lazerig: hij is zoo lazerigh en onghevoeligh.* DE BRUNE. Bij KIL. *laserisch.* De oorsprong, ondertusschen, is ontleend van den bekenden melaatsche, in het Evangelie, *Lazarus* genaamd, welken naam sommigen voor *Eliezar*, *hulp van God*, houden; anderen door *hulpeloos*, *arm*, vertalen.

LAZUREN, onverb. bijv. naamw. Van lazuur, uit lazuur gevormd. POOT gebruikt dit naamw. voor lazuurverwig: *'t lazuuren uitspansel des hemels.* Ondertusschen zijn toch *lazuur* en *lazuren* onderscheiden; daar het eerste op de kleur ziet en verbuigbaar is, het laatste op de stof en onverbuigbaar. Zie *azuur*, *azuren.*

LAZUUR, *lazuursteen*, (*azuur*), m., meerv. *lazuren.* Een schoone hoogblaauwe steen, met goudkleurige stippen. In het latijn *lazulus.* Van de Arabieren, zegt MART., wordt hij *azul* genaamd. Sommigen houden hem voor den *leschem*, anderen voor den *saphir* des Bijbels.

LAZUUR, bijv. n. en bijw., lazuurverwig, hoogblaauw: *het gegolf Neptuni, wiens lasure kruijn*, enz. RODENB. Onz., *het lazuur*, lazuurkleur: *het lazuur des hemelschen gewelfs.* Zamenst.: *lazuurgewelf*, hemel, *lazuursteen.*

LEB, (*lebbe*, bij KIL. ook *libbe*), v., meerv. *lebben.* In het gemeen datgeen, hetwelk vloeibare ligchamen doet runnen. In bepaaldere beteekenis, de verzuurde en geronnene melk, in de maag van jonge herkaauwende dieren, als van kalveren, waarvan men zich bedient, om melk te stremmen, en tot kaas te maken. Van hier *lebbig: lebbige kaas*, die te veel naar de leb smaakt. Fig., spijtig, vuilaardig, smalend: *een lebbig wijf. Een lebbig bescheid.* Van hier *lebbigheid*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin.

Om het denkbeeld van verbinden, hard maken, zoude men het tot eenen oorsprong met *kleven*, *lever*, *lijf*,

 kun-

kunnen brengen. IHRE merkt, uit NONIUS, aan, dat de oude Latijnen *lapire*, in den zin van hard worden, verdikken, gebruikt hebben; waarvan het lat. *lapis*, een steen.

LEB, (*lebbe*), v., *lebben*. De slappe buikzijde van eenen gegromden visch. Van hier *lebaal*. Het woord schijnt tot het geslacht van *lip*, *slap*, *lob*, (*lobbe*) enz. te behooren.

LEDEBRAAK, v. Zware arbeid, die de leden als braakt. Van hier het bedr. w., *ledebraken* teisteren: *zie*, *hem geledebraakt*, *bespogen*, *uitgejouwd*. M. L. TIJDW. Voor dit *ledebraken* zegt men ook *leebreken*, in de gemeenzame verkeering. *Ledebrakig*, (*ledebrekig*) zwaar enz., *ledebreuk*, breuk aan eenig lid.

LEDEKANT, v., meerv. *ledekanten*. Eene bedstede, die rondom los is. Voor het houtwerk eener ledekant wordt het ook genomen. Het is denkelijk, dat het uit het fr. *lit de camp* verbasterd is; derhalve niet *ledikant*. TEN KATE, echter, leidt het af van *lijden*, in den zin van gaan, trekken; eene slaapstede, waarmedé men overal trekt. Zamenst. *ledekantbehangsel*, *ledekantmaker*, enz.

LEDEMAAT, zie *lidmaat*.

LEDER, (*leer*), o. De bereide huid van dieren. *Uit eens anders leer is het goed riemen snijden*, men kan ligt mild zijn op eens anders beurs. *Leer om leer*, gelijk met gelijk. Somtijds staat het voor iets, dat uit leer gemaakt is: *van leer trekken*, den degen, of het mes, uit de scheede trekken. Van hier het onverb. *lederen*: *met eenen lederen gordel*. BIJBELV. Zamenst. *bovenleer*, *geitenleer*, *schoenleer*, *zoolleer*, enz. — *Lederbereider*, *lederkooper* (*leerkooper*), enz.

Naardien het hoogstwaarschijnlijk is, dat de bedekking hier het meeste heerscht, is de afleiding uit de bron van *kleed*, *lid* enz. niet geheel ongegrond.

LEDERLOOIJEN, (*leerlooijen*), o. w., *ik looide leder*, *heb ledergelooid*. Leder met run bereiden. Van hier *lederlooijer*, (*leerlooijer*) *lederlooijerij*. *Looi* is de bast van eikenboomen, hoogd. *Lohe*. Bij KIL. is het *loije*, *Loewe*, *loo*, hetwelk hij door taan verklaart.

LEDERTOUWEN, (*leertouwen*), o. w., *ik touwde leder*, *heb ledergetouwd*. Leder met taan of run bereiden.

den. Van hier *ledertouwer*, (*leertouwer*) *leertouwerij*. Van *leder* en *touwen*, dat te kennen geeft met *taan* bereiden, neders. *tauen*, angels. *tawian*, eng. *to taw*, of *to tan*; en dit alles, waarschijnlijk, van het goth. *taujan*, *facere*, bereiden.

LEDGRAS, zie *lidgras*.

LEDIG, bijv. naamw. en bijw., *lediger*, *ledigst*. In het gemeene leven, *leeg*, waarvan het oude *leegbaar*, *leegbaarheid*, werkeloos en gerust; in den laatsten zin, komt het tweemaal bij HOOFT voor. Welks ruimte niet opgevuld is: *een ledig huis*. Niet beladen: *een ledig schip*. Onbebouwd: *een ledig erf*. Zonder bepaalde bezigheid: *ledigen tijd hebben*; *ledig loopen*. Lui: *zijnen tijd ledig doorbrengen*. Zonder geschenk: *iemand ledig wegzenden*. HOOFT bezigt *ledig staan*, voor nalaten: *niet te kunnen ledigh staan van den raadt der twee graaven te volghen*. Ook: *mij staat ledig iets te voor*, ik heb gelegenheid iets te doen; mede door HOOFT gebruikt. Van hier *ledigheid*, *lediglijk*; *ledigen*, voor ledig maken, *lediging*, enz. Zamenst. *lediggang*, *lediganger*, *ledigloopert*, enz.

Het woord stamt misschien af van *lede*, en den uitgang *ig*. Naar den aard dezes uitgangs, die eene bezitting beteekent, beduidt het *lede hebbende*. Maar, wat is nu *lede*? Zeker niet het oude *lede*, *leide*, *gradus*, *gressus*, *ductus*, bij KIL., (waarheen TEN KATE helt, die het van *lijden*, gaan, afleidt; als beteekende het hier en daar gaande) maar van *lede*, dat is *lade*, inzoover dat woord eene holle ruimte, in het algemeen, te kennen geeft. *Ledig* zou dan zoo veel zijn, als eene holle ruimte hebbende. Zie *lade*. Het tegengestelde *onlede*, voor bezetten tijd, vindt men, nu en dan, nog bij HOOFT.

LEDIGEN, zie *ledig*.

LEED, bijw., *leeder*, *leedst*. Dit woord beteekende, eertijds, hatelijk, onverdragelijk, afschuwelijk. Het bekende spreekwoord bevestigt dit: *een gedwongen eed is God leed*. — Ook: *het zij u lief of leed*. Thans drukt het uit eene gewaarwording van droefheid, smert, onrust, berouw: *het is mij leed*. *Het doet mij leed*. *Birons misdrijf doet mij leeder*. HOOFT. *Iets*, of *iemand*, *leed hebben*, is oul. in gebruik geweest, voor haten:

ende

ende alle valschheit had hi leet. M. St. *Het rout mij, dat ik u zoo leet oyt heb ghehad.* Hooft.

LEED, o. Eene onaangename gewaarwording van onregt, hoon, smaadheid: *u zal geen leed geschieden. Men zal nergens leed doen.* Bijbelv. In Vriesland wordt het voor rouw gebezigd, waarvan *leedbrief*, d. i. rouwbrief. Men zegt daar: *de leed aanzeggen*, voor het overlijden van iemand bekend maken, ten einde men daarover *leed* (rouw) drage. Ev. Wassenb. Zamenst. *leedwezen*, weeklagt, bittere droefheid: *groot leedwezen over eene misdaad hebben.* Men zou, dunkt mij, het woord *leedvermaak* zeer wel kunnen gebruiken, voor het anders zoo moeijelijk te vertalen hoogd. *Schadenfreude.*

Het woord schijnt, voor het naaste, uit te drukken, of eenen luiden uitroep, door ligchaamssmerten en gemoedsangsten veroorzaakt, of een zigtbaar bewijs daarvan, in de gelaatstrekken.

LEEDVERMAAK, zie *leed*, o.

LEEFTOGT, zie *leven.*

LEEG, zie *ledig.*

LEEK, m., meerv. *leeken.* Een woord, uit het lat. *laicus*, gr. λαικος ontleend. In de roomsche kerk verstaat men hierdoor eenen persoon, die niet geordend is, of niet tot de Geestelijken behoort. Van hier *leekebroeder*, *leekezuster*, die het kloosterwerk doen, en daar de Geestelijken bedienen. *Leekeregter*, wereldlijke regter. Naardien de geleerdheid, in de middeleeuwen, bij de Geestelijken alleen doorgaans gevonden werd, zoo is een *leek* ook zooveel als een ongeleerde. *De leeken*, het gemeene volk.

LEELIJK, bijv. n. en bijw., *leelijker*, *leelijkst.* (*Lalijk* ergens bij Hooft, *lelk*, in Gron.) Dit woord beteekent de boosheid en toornigheid des gemoeds, in de trekken des gelaats, vertoond: *iemand leelijk aanzien.* Wijders, iets, dat in die toornige gesteldheid gegrond is: *Een leelijk bescheid.* Van hier hatelijk, ten opzigte van den zedelijken aard van iets: *eene leelijke daad. Iemand leelijk bedriegen.* Als een gevolg daarvan: *hij is er leelijk aan*, hij is ongelukkig. Walgelijk, afschuwelijk: *eene leelijke hoer. Zoo leelijk, als de nacht.* Als eene figuur van dit laatste: *een leelijke dag*, slordig weder. Als eene verdere figuur: *leelijke manieren over zich hebben.* Van hier *leelijkheid.* Het

Het woord is, zonder twijfel, uit *leedlijk*, *leedelijk* verkort. Zie *leed*. Het afschuwelijke voor het oog is overig, in het fr. *laid*, en ital. *laido*. Bij BOXHORN is *leidlich* afschuwelijk. Het hoogd. *leidig* is hatelijk, afschuwelijk; gelijk *leidlich* somtijds dienzelfden zin heeft.

LEEM, o. Vermengde aarde, uit klei en zand bestaande, taai, en in het vuur hard wordende: *het taaie leem*, VOND. Fig., een nietig, broos mensch: *wij zijn slechts leem. Is 't leem niet stout, dat zijnen pottebakker bedillen durft?* VOLLENH. Van hier *leemachtig*, en het onverb. *leemen: eene leemen hut*, — *leemig*.

Het schijnt te grenzen aan *klei*, *kleven*, *lijm*, *slijm*; aan het gr. *λυμα*, lat. *limus*.

LEEMAN, (zamengetrokken uit *ledeman*), m., meerv. *leemans*. Een beeld, dat bewegelijke leden heeft, en, naar des schilders genoegen, in zijnen stand gerigt wordt: *ik heb de waarheit niet willen naar mijne hant stellen, gelijk de schilder zijn' leeman*. HOOGVLIET.

LEEMEN, b. w., *ik leemde*, *heb geleemd*. Met leem bestrijken.

LEEMTE, (KIL. *lemte*, *laemte*) v., meerv. *leemten*. Ongemak, kwaal, gebrek, verminktheid. Bij KIL. *vitium*, *defectus*, *mutilatio*. *Ons lemten lagen niet zoo schandelijk ten toon*. J. DE DECK. Van hier ook *lemtig*, voor gebrekkig. In het gewone gebruik beteekent het meest eene verachtelijke, stinkende wonde: *en d' oude leemten zal tot etter uit doen zweeren*. VOND. Van hier *leemtig: leemtigh schuim* is, bij VOND., eene beschrijving van slecht volk. Van het oude *leme mutilatio*; waartoe ook *lam* behoort, inzoover het eertijds, in het algemeen, allerlei gebrek beteekende. *Leme* in het oudhoogd., eene wonde.

LEEN, o, meerv. *leenen*. Leening zonder meerv.: *iets te leen geven*, *ontvangen*. Een goed, dat, op zekere voorwaarden, aan anderen tot vruchtgebruik wordt afgestaan; een leengoed, met een meervoud: *iemand een leen vergunnen. Het leen van zijne kroone*. VOND. *Te leen houden*, iets als een leengoed hebben. *Een leen verheffen*, een leengoed van iemand doen afhangen. *Een leen verheergewaden*, een leen bij eenen heer verheffen. Zamenst. *achterleen*, *grondleen*, *mansleen*, *naleen*, *onderleen*, enz. *Leenboek*, boek der leenen en

en leenmannen, *leenbrief*, schriftelijke verzekering van een leengoed, *leendienst*, *leengeld*, *leengoed*, *leenheer*, *leenhof*, hof van eenen leenheer, *leenhouder*, *leenhulding*, *leenkamer*, *leenlieden*, *leenman*, een, die, volgens leenbrief, den eed van manschap heeft afgelegd, waarvoor de Heer hem bescherming schuldig is. Dit past MOON. toe op den mensch met betrekking tot God: *zelfs Godts leenman, ... staat verwondert. Leenpligt*, *leenregt*, *leenrent*, *leenroerig*, *leenroerigheid*, *leenschrijver*, *leenspreuk*, *leenspreukig*, *leentafelhouder*, bij HOOFT, voor *lombardhouder*; — *leenverheffing*, *leenvrouw*.

LEENEN, b. w., *Ik leende*, *heb geleend*. Het gebruik van eenige zaak, voor eenen tijd, toestaan, te leen geven: waar het meest van tilbare, beweegbare dingen gebruikt wordt: *Vrient, leent mij drie brooden*. BIJBELV. Te leen ontvangen: *van iemand geld leenen*. Overdr. *het oor aan iets leenen*, naar iets hooren. Van hier *leener*, die te leen geeft en neemt; *leening*: *ik heb het bij leening*. *De bank van leening*, de lombard.

Het woord beteekent, oorspronkelijk, geven, zoo als men uit *verleenen* bespeurt. OTFRID. zegt, in dien zin: *leh ihn lib*, schenk hun het leven. *Lia* heet, bij de IJslanders, schenken, geven. ADELUNG leidt het af van het wall. *lla*, *llaw*, de hand.

LEEP, bijv. n. en bijw., *leeper*, *leepst*. Leepoogig, wien bedorven vocht in de oogen druipt, dat dezelve doet tranen, en de oogleden zamenkleven. *Mer Lya was leep mitten oghen*. BIJB. 1477. Misschien van het lat. *lippus*, hetwelk men afleidt van het gr. λειβω, afvloeijen, druipen. *Leep* is bij ons ook doortrapt, loos: *dat is een leep wijf*. In leepheid gegrond: *eene leepe daad*. Misschien is het eene figuur van het eerste, zoodat een schalkachtig oog, waarmede men iemand overdwars aanziet, ons voorkome als een leepoog. Althans, *iemand leep aanzien* is bij ons in gebruik, voor iemand overdwars aanzien. Van hier *leepheid*, *leepigheid*, in beide beteekenissen. Zamenst. *leepoog*, *leepoogig*, *leepoogigheid*.

LEEP, v. Dit woord is alleen gebruikelijk in de spreekwijs: *van de leep krijgen*. *Flus krijghje van de leep*. VOND.

VOND. Misschien een klanknabootsend woord van *lap*, eene oorvijg, *lappen*, drijven, smijten.

LEER, zie *ladder*.

LEER, zie *leder*.

LEER, v. De voordragt van eene waarheid, en wel een regel van gedrag: *verlaet de leere uwer moeder niet*. BIJBELV. Eene waarheid, in woorden voorgedragen: *allerlei nieuwe leer in de wereld brengen*. De geheele zamenhang van eene waarheid: *de leer van Jezus Christus*. *De zedeleer*. Bij uitnemendheid, al de voorschriften van de christelijke godsdienst: *het licht der hemelsche leere*. VOLLENH. Een bijzonder stelsel: *de leer der doopsgezinden -- der hervormden*. In het gemeene leven, gebruikt men het ook voor den toestand eens onderwezenen: *hij is nog in de leer*, hij is nog maar leerjongen. Zamenst. *leerbegeerte*, *leerbegrip*, *leerdicht*, *leergast*, *leergeld*, *leergezel*, *leergierig*, *leergierigheid*, *leergieriglijk*, *leerjaren*, *leerjongen*, *leerkind*, *leerknaap*, *leerknecht*, *leermeester*, *leermeesteres*, *leermeesterschap*, *leermeisje*, *leeroefening*, *leerrede*, *leerrijk*, *leerschool*, *leerspreuk*, *leerstuk*, *leertijd*, *leertrant*, *leerzaam*, die wel leert, iets, dat eene goede leering behelst, *leerzaamheid*, *leerzucht*, bij VOLLENH., *leerzuchtig*, enz.

LEERAREN, zie *leeren*.

LEEREN, b. w., *ik leerde*, *heb geleerd*. Met eene duidelijke stem iemand zeggen, hoe hij handelen moet: *ende het gelt genomen hebbende, deden gelijck sy geleert waren*. BIJBELV. In bepaalderen zin iemand vaardigheid, denkbeelden van eene zaak, door mondelijk onderwijs, mededeelen: *iemand eene kunst*, *eene taal leeren*. Sommigen beweren, dat de vierde naamval des persoons blijft, schoon de zaak, die geleerd wordt, er bij staat. Ondertusschen, schijnt dit eene navolging van het lat. *doceo* te zijn. En dat onze taal hier den vierden naamval niet duldt, blijkt daaruit, dat men in den lijdenden vorm niet zegt: *ik word de zangkunst geleerd*, maar wel, en alleen met den derden naamval: *mij wordt de zangkunst geleerd*. In den BIJB. 1477 lezen wij: *En leert dese mine woerden uwen kinderen*. Fig. *nood leert bidden*. Overtuigen van eene misdaad, en deswege straffen: *wat zal men den dief leeren?* Noodza-

zaken tot iets: *dat zal ik u wel leeren.* Vaardigheid in iets zoeken te bekomen; en wel door iets met luide stem dikmaals te lezen: *zijne les leeren. Eenen psalm leeren. Van buiten leeren.* Wijders, vaardigheid in eenige zaak verwerven: *een handwerk, eene kunst, eene wetenschap leeren.* Nog verder: *men leert het best door de ondervinding. Iemand leeren kennen.* Als zelfst. n. *het leeren* (het onderwijzen) *is hem verboden. Het leeren* (onderwezen worden) *kost geld.* Voorts vereischt dit woord de onbepaalde wijs zonder *te* bij zich: *eenen vogel spreken leeren;* ook zonder werkw.: *eenen vogel op de kruk leeren*, namelijk vliegen. In welk geval de volm. verl. en meer dan volm. verl. tijd geen deelw., maar de onbepaalde wijs vordert: *ik heb hem leeren kennen. Leeren* aan den leerling, en *leeraren* aan den onderwijzer toe te eigenen houde men voor eene noodelooze onderscheiding. Van hier *leeraar*, *leerares*, *leeraarschap*, *leering*, *leerling*, *de leerlingschap*, bij Poot, voor de leerlingen. Verder *leerzaam*, *leerzaamheid.* Zamenst. *leeraarsambt*, *leeraarstoel.* Zie verder *geleerd.*

Het woord beduidt eigenlijk een luid geraas maken. In de platte volkstaal der Hoogd. komt *lören*, *lehren* nog voor schreeuwen voor. Ons *alarm* is uit dezelfde bron.

LEESBAAR, enz., zie *lezen.*

LEEST, m. en v., meerv. *leesten.* De gestalte van een ding in het gemeen, bijzonder de schoone gedaante des ligchaams, in zijnen geheelen omtrek: *van goddelijken leest.* Moonen. *Uw verstooven asch, in 's lichaams ouden leest verrezen.* T. L. Tijdw. Wijders, soort, eene gelijkheid, eene overeenkomst: *luiden van zijner leeste.* Hooft. Een vorm, waarop men kousen spant; vooral een schoenvorm: *schoenen over eene leest maken — op de leest slaan. Eene mansleest, eene vrouwenleest*, eene leest voor mans- en vrouwenschoenen. *Schoenmaker houd u bij uwe leest*, elk oefene de kunst, die hij geleerd heeft; — ook: elk beoordeele zijne eigene kunst. In den vertrouwelijken stijl zegt men: *het lijf op de leest zetten*, voor zich onmatig met spijs opvullen. Fig. *die vlugge en schrandre Fenixgeest, zoo juist geschoeid op Flakkus leest.* Van Bleijswijk. *Twee op eene leest gepast*, elkander gelijkende

in

in denkwijs en zeden. VOND. *Iets op eene hupsche leest vormen*, in zijn doen een goed voorbeeld volgen. *Zij schoeijen op eene leest*, zij komen wel overeen. *Op eene andere leest schoeijen.* Zamenst. *het leestenmaken, leestenmaker.* Het schijnt, met *lijst*, eenen stamwortel te hebben. Schoon dit woord in beide geslachten voorkomt, schijnt echter het vrouwelijke, wegens den uitgang *st*, de voorkeur te verdienen.

LEESTEN, b. w., *ik leestte, heb geleest. Schoenen leesten*, op de leest slaan. In andere beteekenissen is dit woord reeds verouderd, bij KIL. *leesten, leijsten.* Het beteekende eertijds doen, volbrengen, werkstellig maken; het hoogd. *leisten*; van hier *leisting*, bij HOOFT: *tot leisting* (*leesting*) *van denzelfden eed.* KIL. verklaart het ook door duren, volharden; het eng. *to last.* Volgens het oude stadregt van Bommel, konde men voor eene schuld, voor Schepenen bekend, nadat men veertien dagen *geleist* had, de goederen van den schuldenaar panden en slijten. *Leisten* wil daar zeggen in eene herberg liggen en teren, op kosten van den schuldenaar. In het Graafschap Zutphen, zegt men *burgtocht leisten*, dat is borgtogt stellen. In de middeleeuw. zeide men: *ter leisting komen*, dat is in gijzeling komen, totdat men eene schuld betaald, of eene gelofte voldaan hadde. De oorsprong is onzeker.

LEEUW, m., meerv. *leeuwen.* Vrouwel. *leeuwin.* Een vleeschvretend dier, wegens zijne sterkte, dapperheid en onverschrokkenheid genoeg bekend. *De leeuw is de koning der dieren. Een brullende* (niet *brieschende*) *leeuw.* Een wapen, waar de leeuw het blazoen is: *Holland voert eenen leeuw in zijn schild. In den gouden leeuw*, de herberg, waar een gouden leeuw uithangt. Het geheele volk van Nederland; in den dichterlijken stijl: *de dog van Albion op Neêrlands leeuw gebeten.* Dat eenige gelijkheid naar eenen leeuw heeft. Zoo neemt men het verkleinw. *leeuwtje*, voor een hondje, dat van achteren geschoren is, en aan kop en borst de manen van eenen leeuw vertoont. Een hemelteeken: *de zon in den leeuw.* Van hier het onverb. *leeuwen: een man van eenen leeuwen aard*, een kloekmoedig man. Van hier *leeuwelijk: 't leeuwelicke rap.* HUYGENS. Zamenst.

menst. *leeuwendaalder*, een muntstuk van twee en veertig stuivers. Eertijds had men ook een muntstuk *gouden leeuwen* genaamd, (ook *lijhoenen*, *lijoenen*) van dertig stuivers hollandsch. — *Leeuwenhol*, *leeuwenhuid*, *leeuwenjong*, *leeuwenkop*, *leeuwenkuil*, *leeuwenmanen*, *leeuwenmoed*, *leeuwenvoet*, zeker geneeskruid, enz.

Leeuw, hoogd. *Löwe*, saks. *louwe*, zw. *lejon*, angels. *leo*, ijsl. *leon*, fr. *lion*, eng. *lion*, pool *lew*, boh. *lew*, lat. *leo*, ital. *leone*, sp. *leon*, gr. λεων, λις, hebr. לביא en ליש. Het is meer dan waarschijnlijk, dat al deze namen, uitgezonderd λις en ליש, ontleend zijn uit het brullen dezes diers, dat aan hetzelve een onderscheidend kenteeken is. Wij hebben nog een woord *loeijen*, neders. *leuen*, eng. *to low*, angels. *hlewan*, dat hiermede vele overeenkomst heeft. Oul. bezigde men het woord *libaard* voor *leeuw*.

LEEUWERIK, (*leeuwrik*, *leeuwerk*; bij KIL. *leeuwercke*, *leewerick*, *lewerick*, *lauwerick*, *lewerck*, *lercke*; bij RODENB. *leefwerck*), m., meerv. *leeuwerikken*. Een vogel, bekend wegens zijnen aangenamen zang, in de lucht. *De leeurik voegt zijn stem bij dit geboorteliedt.* POOT.

ADEL. leidt het af van het oude hoogd. *lären*, luid zingen. Zie *leeren*. De eerste helft van *lauwerick*, bij KIL., behoort of tot *luid*, hoogd. *laut*, of tot het wall. *llef*, de stem. Van *luid*, *laut* stamt ook het lat., of liever het gall. *alauda* af. In het wall. heet *alarch*, *elerch* eene zwaan, lat. *olor*, misschien om den zang, door de Ouden dien vogel, eer hij uit het leven scheidde, toegekend. Misschien is *lewerik* wel voor *kleverik*, van *kleveren*, oul. klimmen, omdat deze vogel gewoon is, al zingende, zeer hoog in de lucht te klimmen. En dan zou *lewerik* de ware spelling zijn. G. J. VOSS. acht het afkomstig van het oude gallische *alauric*. J. G. HAAS oordeelt, dat het hoogd. *Lerche* van het gezang dezes vogels, *liri*, *liri*, ontleend is.

LEEUWERS, *leuvers*, m.; het enkelv. wordt niet gebruikt. Een scheepswoord, gaten in de lijken der zeilen, waardoor de zeilen een reefje ingebonden kunnen worden.

LEEWATER, zie *lidwater*.

LEEZE, vr., meerv. *leezen*. Een verouderd woord, dat een

een spoor, wagenslag beteekende. Het is nog overig in *wagenleeze*, wagenspoor. Hoogd. *Leise*, *Geleise*. Zonder twijfel is de bron in *leiden*.

LEF, zie *laf*. — *Dat is eene regte lef*, eene zotte snapster, een handeloos vrouwmensch. — Bij KIL. ook eene hoer, die namelijk door hare snapperij mannen bepraten kan. Van het veroud. *leffen*, snateren, dat met *klappen* van den klank gevormd is.

LEFTER, een woord, dat, in sommige oorden des Vaderlands, gehoord wordt: *de lefterhand*, voor de *linkerhand; the left hand*, in het eng. HESYCHIUS verklaart λαφος, door iemand, die linksch is, lat. *laevus*.

LEG, m. Het leggen: *van den leg der vogelen*. HOOFT.

LEG, *legge*, v., meerv. *leggen*. In het gemeene leven gebruikt men dit woord voor de plaats, waar de eijeren van hennen en eenden, in het ligchaam gevormd worden: *de hoenders hebben reeds dikke leggen*. In Geld. en elders, wordt ook eene laag schoven, op den dorschvloer, *eene leg* geheeten.

LEGENDE, v., meerv. *legenden*. Zoo noemt men, in de roomsche kerk, een boek, waarin het leven en de daden van Heiligen verhaald worden. Uit het middeleeuw. *legenda*, *legendorum*; dewijl zulke verhalen, op gezette tijden, den leeken werden voorgelezen. Zamenst. *leugenlegende*.

LEGER, o., meerv. *legers*, *legeren*. De toestand van iemand, die ligt, vooral van eenen zieke; in het gemeene leven: *ik heb een leger van zeventien weken gehad*. De plaats, waar men ligt. Zoo gebruikt men het van dieren, waar zij zich ophouden; hun hol: *zoo komt de leeuw uit zijnen leger brullen*. VOND. Jagers noemen dus de schuil- en slaapplaats van eenen haas: *eenen haas in het leger schieten*. Van andere dieren: *voor een paard een leger van stroo maken*. De rust- en slaapplaats eens menschen: *mijn leger sal van mijne klachte wat wegnemen*. BIJBELV. De plaats onder den blooten hemel, waar een krijgsheer eene wijl zich onder tenten legert: *een leger opbreken*. — Het heer zelf, dat daar gelegerd is: *het leger zal morgen opbreken*. In het gemeen, een krijgsheer: *een leger op de been brengen*. *Het leger volgen*, in dienst zijn. Van hier *legerig*, in het zamengest. *bedlegerig*. Zamenst. *krijgsle-*

leger, *vrijleger*: *vrijleger uitroepen*, afkondigen, dat men, in het leger, vrij zoetelen mag, *veldleger*, *winterleger*. — *Legerbijl*, *legerbode*, *legerboef*, *legerbrood*, *legerhoer*, *legerhoofd*, *legerhut*, *legerjongen*, *legerknecht*, *legerkost*, *legerlasten*, *legermagt*, *legermeter*, die de legerplaats afsteekt, *legermeting*, *legerplaats*, *legerscharen*, in de Bijbelv. — *legerstede*, *legertent*, *legertogt*, *legertucht*, *legertuig*, *legerwagen*, *legerwacht*, *legerziekte*, enz.

IJsl. *legur* (*castra*) moesog. *ligr*, (*lectus*); gelijk ons *leger* ook voor de plaats eens krijgsheers, voor het hol, waar dieren zich ophouden, en voor de legerstede, of bedstede genomen wordt, zijnde alle lig- en rustplaatsen; van *liggen*, *lag*, *gelegen*.

LEGEREN, b. en o. w., *ik legerde*, *heb* en *ben gelegerd*. Bedr., eene plaats om te liggen bezorgen: *waer gij de kudde legert*. Bijbelv. Wederk., *zich legeren*, het leger nederslaan. Onz. met *hebben* en *zijn*: *in het midden zullen de kudden legeren*. *De stat*, *daerin David gelegert heeft*. Bijbelv. Van hier *legering*.

LEGGEN, b. w., *ik legde*, (*leide*) *heb gelegd* (*geleid*). Doen liggen, maken, dat iets op de uitgebreidste zijde ruste: *een boek op de tafel leggen*, in onderscheiding van zetten. *Hout op het vuur leggen*. Iets in eene zekere rigting brengen: *bier in den kelder leggen*. *Eijeren leggen*; ook *leggen* alleen zegt men van vogelen. *Bezetting in eene plaats leggen*. Hierheen behooren vele figuurlijke spreekwijzen: *de hand aan iets leggen*, iets werkelijk beginnen te behandelen. *Iemand iets in den weg*, *hem lagen leggen*; *eene vergadering leggen*, voor *beleggen*. Hooft. *De schuld op iemand leggen*. *Ik heb het hem voor oogen gelegd*. *Iemand de woorden in den mond leggen*. *De vijand legde de stad in kolen* — *in asch*. *Te last leggen*. *Ik zal mijne hand op den mond leggen*, uit eerbied zwijgen. *Nieuwe lasten leggen*. *Den grond tot een gebouw leggen*. Fig. *den grond tot eenen twist leggen*. *Eenen razende aan de keten leggen*. *Geld in de loterij leggen*. Met het denkbeeld van rust: *de wind legt zich*. Zamenst. *legdagen*, *leghen*, *legpenning*, *legplaats*, waar de schepen moeten aanleggen, *leg-*

legstoel, bij de papiermakers eene bank, waarop de geperste vellen, nadat zij van de vilten genomen zijn, nedergelegd worden, *legwerk*: *legwerk van een bloemperk*. Van hier *legsel*.

ULPHIL. *lagjan*, angels. *leegan*, eng. *ta lay*. Het gr. λεγομαι, waarvan het lat. *lectus*, *locare*, behoort hierheen ook. Het stamwoord is *laag*, *leeg*.

LEGGER, m., meerv. *leggers*. Eigenlijk iemand, die iets pleegt te leggen. Men verwart het veel met *ligger*. Wij gebruiken het woord voor eenen ondersten molensteen. Voor *den legger* van eenen drukker op den timpan, dat is het vel perkement, dat op de drukraam gespannen is. Voor een vaartuig, om de schepen op zijde te halen. Eindelijk voor eene plank, om uit en in een schip te gaan. Zie *ligger*.

LEGIOEN, o., meerv. *legioenen*. Een ond. woord, uit het lat. *legio*, eene keurbende bij de Romeinen, die eerst uit drie duizend man bestond, en naderhand tot zes duizend vermeerderd is. *Twaelf legioenen engelen*. BIJB. Oneig., eene onbepaalde menigte: *die het legioen gehadt hadde*. BIJBELV.

LEI, een verouderd woord, uit de keltische taal afkomstig, dat van het vrouwel. geslacht was, en kleur beduidde; of, naar anderen, eenen gang, een beloop, zw. *led*. Zie *allerlei*. Thans gebruiken wij het als eenen klemstaartigen uitgang achter de telwoorden, *een*, *twee*, *drie*, *tien*, *honderd* enz.; of achter *alle*, *geen*, *menig*, *veel*. Naardien dit woord van het vrouwel. geslacht is, nemen de daarbij gevoegde woorden eenen vrouwel. uitgang des tweeden naamvals aan: *eenerlei*, *tweederlei*, *tienderlei*, *honderderlei*, *allerlei*, *geenerlei*, *menigerlei*, *velerlei*. Deze uitgang geeft de hoeveelheid in soorten te kennen: *eenerlei gevoelen*. *Velerlei gevallen*. Hieruit blijkt tevens, dat die zamengestelde woorden niet verbogen kunnen worden; waartegen dikwerf gezondigd wordt. Trouwens, *lei* is een zelfst. naamwoord van het vrouwel. geslacht, waarnaar zich de voorgestelde bijv. naamwoorden schikken. *Velerlei soorten* zijn soorten, *van vele lei*. Hieruit is het klaar, dat de verbuiging onnatuurlijk is.

LEI, v., (oul. *lay*) meerv. *leijen*. Dunne, platte, blaauwachtige steen, waarmede men huizen dekt; schalie: *eene kerk met leijen dekken*. Eene lei, waarop men met

eene griffel schrijft: *iets op de lei zetten, schrijven;* ook figuurlijk, voor iets nog niet rekenen, nog niet laten gelden. *Eene goede lei bij iemand hebben,* kosteloos bij iemand onderhoud hebben. *Opene lei voor anderen laten,* hun ruimte overlaten. Voor de stof, zoolang zij niet tot steenen gevormd is, schijnt het liefst onzijdig te wezen: *verwaterd lei.* Van hier het onverb. *leijen: een leijen dak.* In den vertrouwelijken stijl, zegt men van iets, dat vlot gesproken wordt; van eene zaak, die geenen tegenstand vindt: *het loopt van een leijen dak af; — hij spreekt, of het van een leijen dakje gaat.* Zamenst. *leidak, leidekker.* Omdat men daarmede daken dekt, tot waterleiding, brengen sommigen het tot *lei,* een weg, waarvan *leiden.*

LEID, bijv. n., smertelijk, droevig, naar, hetzelfde als het bijwoord *leed: des levens leide licht.* HOOFT. *Toen zij de leide maer ontving.* VOND. Van hier het tusschenwerpsel *leider* (voor helaas), dat weinig meer, in eenen deftigen stijl, gebezigd wordt: *zoo ben ik leijder! nu.* BREDERODE. *De Godsdienst, nu (leider!) een dexel tot alle vuil geworden* enz. HOOFT.

LEIDE, o. Eene bekende stad. A. KLUIT leidt den naam af van *lede,* eenen stroom bij Warmond. In het lat. heet de stad *lugdunum,* dat, bij sommigen, door *lage duinen* uitgelegd wordt. Van hier *leidenaar, leidsch,* enz.

LEIDEN, b. en o. w., *ik leidde, heb geleid.* Dit woord is uit eene bron met het oude *lijden,* gaan, en beduidt, bedr., iemand doen gaan, de rigting der beweging bestemmen: *water door de stad leiden. Een kind leiden,* hetzelve aan den leiband doen voortgaan. *In verzoeking leiden, — in de waarheid leiden, om den tuin, — bij den neus leiden,* misleiden. *In de kap geleid worden,* bedrogen worden. Oneig., de rigting der verandering van een ding bestemmen: *die jongeling is zeer wel te leiden. Dat ik in duistre nacht - - - bij rookig lampenlicht het droomig leven leide.* HOOFT. Onz., *waarheen leidt die weg?* Oul. was *leeden* voor *leiden* in gebruik: *ic sal u uten volken leeden.* BIJB. 1477. Van hier *leider, leiding, leisel (leidsel).* Zamenst. *leiband, (leidband) leidraad, leidsman, leidsvrouw, leijonker, leireep, leizeel.*

Hierheen behoort het oude *lei,* een weg.

LEI-

LEIDER, tusschenw., zie *leid.*

LEIS, (lat. *laqueus*, ital. *laccio*, sp. *lazo*, bij KIL. *lace*, *laece*, *leysse*, bij PLANTIJN *laetse*, *letse*, bij de Jagers *leist* en *leits*), v.; meerv. *leisen.* Een leisel, waarmede de jagers honden koppelen, — koppelsnoer.

LEISTEN, zie *leesten.*

LEK, zie *lak.* *Lek* is ook eene rivier: *op de Lek.* HOOFT. Zamenst. *lekdijk*, *leksmond*, *leksmuyden*, *lekzand.*

LEK, bijv. n. en bijw. Niet digt: *een lek schip.* *Lek worden.* Wanneer men, na van den steen gesneden te zijn, zijn water niet houden kan, zegt men: *lek zijn*, — *lek gaan.*

LEK, o, meerv. *lekken.* Een lekgat: *het schip heeft een lek.*

LEKEN, zie *lekken.*

LEKKEN, o. w., *ik lekte*, *heb* en *ben gelekt.* Door een lekgat vocht laten loopen; met *hebben*: *het vat heeft gelekt.* Hier wordt *hebben* gebruikt, omdat het denkbeeld van eene daad, een bedrijf hier meest heerscht. Met *zijn*; waar de gewrochte daad als vertoond wordt: *al de wijn is uit het vat gelekt.* Wanneer men dit woord van andere dingen zegt, gebruikt men *leken*: *zoo lang een druppel bloets zal uit mijn' adren leken.* VOND. *Dat haer traenen leken.* VOND. *Duizent frissche beeken van zoeten honig leken.* H. SCHIM. Bij KIL. is *den wijn leken*, denzelven door eenen doek doen druipen. Van dingen, die bij vloeistof vergeleken worden: *het woord van Godt verspreekt der ziele 't heil, dat uit zijn volheid leekt.* M. L. TIJDW. Van hier *lekking*, *leking.* Zamenst. *lekgat*, *leksteen*, *lekton*, *lekvat*, *lekwater*, *lekwijn.*

Van *lek*, een gat, dat met *lok*, *loch*, een gat, overeenkomt, en tevens den klank van lekken nabootst.

LEKKEN, zie *likken.*

LEKKER, bijv. n. en bijw., *lekkerder*, *lekkerst.* Zeer smakelijk: *lekker eten.* Geneigd, om zeer smakelijk voedsel te genieten: *hij is lekker op het eten.* Dat eene oorzaak is, dat iets lekker smaakt: *een hemelsch manna, dat den lekkren honger wet.* ANTON. Als een zelfst. naamw. *een stoute lekker.* Een nietswaardige, een verwijfde, een saletjonker: *een lekker trotst mijn kracht.* HOOFT. Daar dit woord eigenlijk op den

 smaak

smaak ziet, wordt het oneigenlijk op andere zintuigen toegepast, als op het gehoor: *hij streelt het lekker oor met uitgelezen sierzel van treffelijk gedicht.* HOOFT. Op den reuk: *die bloemen hebben eenen lekkeren reuk.* Dat het oog streelt: *dat is een lekker stuk schilderij.* Van hier *lekkerheid*, smakelijkheid der spijzen en keurelijkheid in het eten, *lekkerlijk*, *lekkernij.* Zamenst. *lekkerbek*, *lekkerbekken*, smullen, *lekkerbekkig*, *lekkerbekkerij*, bij HOOFT *lekkertand*, *lekkertanden: lekkertanden aan iets.* DE BRUNE.

Het woord komt, zonder twijfel, van *likken;* waarheen ook het gr. γλυκερος, zoet, en het lat. *delicatus* schijnen te behooren.

LEL, v., meerv. *lellen.* Eigenlijk een velletje, dat, op de minste beweging, trilt; van *lillen*, trillen. Zoo gebruikt men het van het oorlapje. Voor het nederhangende vlies, onder den bek eens haans; de onderkam. Voor het strotlapje: *zij gilt met haere lel.* VOND. Of de dichter moeste het nemen voor de tong, zoo als HOOFT zegt: *en trek ik je niet mit wortel mit al uit de lel.* Van hier *lellig.*

LELIE, v., meerv. *lelien.* Eene bekende bloem. *Lelien van de dalen.* Dichters gebruiken het voor witte en blanke kleur: *het schaemroot verft de leli zijner kaken.* VOND. De noorderstreek op een kompas: *zoo waelt de lelie van 't kompas.* VOND. In den verhevenen stijl gebruikte men het voor Frankrijk, als drie lelien ten blazoen voerende: *de lelien spinnen niet*, de kroon van dat rijk versterft niet op eene dochter. De spreekwijs is geestig ontleend uit de bekende uitdrukking in het Evangelie. Zamenst. *krullelie*, *laklelie*, *lelieblad*, *lelieolie*, *lelieveld*, *leliewit: leliewitte wangen.* HOOFT. Uit het lat. *lilium*, dat, door verwisseling van tongletters, uit het gr. λειριον ontstaan is. In het sp. *lirio.*

LELLEN, o. w., *ik lelde*, *heb geleld.* Snappen, telkens hetzelfde herhalen, veel praten: *over eene zaak lang zitten lellen.* Elders ook *lallen.* Van hier *lelling.*

Het lat. *lallare*, zegt CASAUBONUS, wordt van het neurien der minnemoeders gebruikt, waardoor zij de zuigelingen in slaap zingen. In het hebr. heet עוֹלָל een koeterend knaapje. Bij de Griek. is λαλειν spreken, praten,

ten, bij ons *lallen*, zijnde een van het natuurlijke geluid der kleine kinderen gemaakt woord, *la*, *la*, *lallen*. Zie ook *lollen*.

LEMMEN, o. w., *ik lemde*, *heb gelemd*. Een woord, van den klank gevormd, dat gebruikt wordt voor temend, vleijend praten: *die met temen en lemmen van haar man heeft verworven* enz. HOOFT. Van hier *lemming*. *Lemmen* is ook een verouderd woord voor *verlammen*.

LEMMER, o., meerv. *lemmers*, *lemmeren*. Eene bloote kling. *Die 't gestroopte lemmer in de borst van Sions haetren wringen.* POOT. *Het lemmer van een mes — van een lancet — van eene schaar. Lemmer* van het vrouwel. geslacht, zonder meerv., is een dorp in Vriesland.

Fr. *lame*, *alumelle*, bij de zwab. Dicht. *lambel*, *lamel*: uit het lat. *lamella*.

LEMMET, o., meerv. *lemmeten*. Gedraaid garen of katoen in eene kaars, fakkel, lamp enz. *Hoe het vier aan het lemmet hangen bleef.* VOND. Misschien, uit eene bron, met het vorige. Althans, in Gron. noemt men een lemmer van een mes, *lemt*. HOOGSTRATEN heeft *lemmet* voor eene kling, en voor een kaarslemmet.

LEMTE, v., meerv. *lemten*. Lamheid; ook voor *leemte*. Zie dit woord.

LENDE, v., meerv. *lenden*. Het weeke deel in de zijde, boven de heup, welke plaats men, bij zwaren arbeid of sterke beweging, met eenen gordel omgeeft. Het meerv. is meest in gebruik: *hij zag geen leeu meer klaeu in hunne lenden slaen.* DE DECK. *De Heeren peinsden op middel, om dien de lenden te zwakken.* HOOFT. *De lenden van eenen haas.* Voor zijde, kant: *de lenden der steenrots.* VOND. *Zij hadden tot lenden den vierden hoop, zijnde Duitschen.* HOOFT. Men vindt ook *lenden* in het enkelv.; meerv. *lendenen* (ook *lendens*, naar de aanteekening, door F. DE HAES gedaan): *mijn lenden zal niet altijt kunnen uitharden.* VOND. *Die uijt uwe lendenen voortkomen sal.* BIJB. KIL. kent *lende* alleen. Omdat het meerv. *lenden* alleen bijna in gebruik is, schijnt men dit, door overijling, voor een enkelv. aangezien, en daarvan een meerv. *lendenen* gevormd te hebben. De voorkeur verdient zeker, *lenden* als een waar meervoud te beschouwen en te gebrui-

bruiken; gelijk dit reeds in de GULDEN LEGENDE zoo voorkomt: *al waren die lenden tot asschen verbarnt.* Zamenst. *lendenbreukig*, *lendendarm*, *lendenkussen*, *lendenloos*, *lendenpijn*, enz. ADELUNG brengt het tot een geslacht met het lat. *latus*, de zijde. De *n* schijnt door tongvallen, die het door den neus spreken voorstaan, ingevoegd te zijn. In Boh. is het daarom *ledwi*, bij de Krain. Wenden *ladja.*

LENE, v., meerv. *lenen.* Eene leuning, een woord, dat weinig meer gebruikt wordt. *Een vaste lene voor den ouderdom zwack.* K. V. MAND. *So sult gij u dack een lene maken.* BIJBELV.

LENEN, zie *leunen.*

LENG, v., meerv. *lengen.* Soort van langen en smallen kabeljaauw. Ook een touw: *geen ketting, haek nog leng gebruikt men geenzins daer.* ZORGDR.

LENGEN, b. en o. w., *ik lengde*, *heb gelengd.* Bedr., langer maken. Onz., langer worden: *de dagen beginnen te lengen.* Van hier *lenging.*

LENGTE, (bij KIL., en somtijds ook in de Overz. van den BIJB., *lengde*), v., meerv. *lengten.* Uitgestrektheid, in onderscheiding van de breedte en dikte: *het hout in de lengte doorzagen. Een man van eene groote lengte.* In de aardrijkskunde en zeevaart, is de *lengte* de verwijdering van de eerste middaglijn, welke men door het eiland Teneriffa trekt, naar het oosten heen: *men heeft aan een den naam van den eersten meridiaan gegeven, waarvan men de graden der lengte moet beginnen te tellen.* BACHIENE. Ten opzigte der during: *door lengte van tijd.*

LENIG, bijv. naamw. en bijw., *leniger*, *lenigst.* Zacht, buigzaam, gedwee: *lenig linnen.* Zachtzinnig: *met leenighen raadt.* HOOFT. Van hier *lenigheid*, in den natuurlijken en zedelijken zin.

LENIGEN, b. w., *ik lenigde*, *heb gelenigd.* Zacht maken: *klanken, gelenigt door de lengte van hunnen doortocht.* OVERZ. V. HERV. Men gebruikt het meest in eenen figuurlijken zin: *dat lenigt uwe smert.* Van hier *leniging*, *lenigster*, bij D. SMIDS.

HUYDEC. acht dit woord van vreemden oorsprong te zijn, en wel van het lat. *lenire*; althans, het wordt bij geene Ouden, zelfs niet bij PLANTIJN of KIL., gevonden.

In

In het zw. is *len*, week, ijsl. *linur*, angels. *lith*, zacht. Hierheen behooren zeer denkelijk het hoogd. *linde*, *gelinde*, *lindern*, verzachten, het lat. *lenis*, zacht.

LENING, zie *leunen*.

LENS, zie *luns*.

LENS, bijv. naamw. en bijw. Zonder vocht, ledig: *de kan is lens*. Onder de zeevarenden is dit woord veel in gebruik: *hij konde het schip niet lens houden*. *De pomp is lens*.

LENS, (*lans*), v., meerv. *lensen*. In de walvischvangst gebruikelijk. Eene ijzeren spiets, welke men den walvisschen tusschen de ribben tot in het ingewand steekt, om dezelve alzoo te dooden: *leg riemen binnen boord, neem lenssen in de hand*. ZORGDR. Van hier *lensen*.

LENSEN, b. w., *ik lenste*, *heb gelenst*. Van het voorgaande *lens*: *den visch lensen*, hem met eene lens doorsteken.

LENTE, (*lent*), v., het meerv. *lenten* wordt, in den verhevenen stijl, gebruikt. Het voorjaar, de lentetijd: *op d' aankomst van de lente*. HOOGVL. *Daelen, die nieuwe lente voegen*. VOND. *En het was tijt van lenten*. BIJB. 1477. In den dichterlijken stijl neemt men het voor den jeugdigen leeftijd: *die in den vollen bloei en lente van haer jaren*. DE DECK. *In de lente van hun leven*. VOND. Van hier *lentig*. RODENB. Zamenst. *lentebloem*, ook voor een jong mensch: *een schoone lentebloem, gerukt van haren steel*. VOLLENH. *Lentedag*: *de vriendschap, die voorlang, sints onze lentedagen*, de dagen onzer jeugd, of jongelingschap. A. HARTS. *Lenteklokje*, eene bloem, *lentemaand*, bij R. MAURUS *lengizinmanoth*.

MARSCHALL en FRISCH brengen het tot *lang*, anderen tot *glans*. Misschien behoort het tot *lenig*.

LENTEREN, zie *lunderen*.

LENZE, zie *linze*.

LENZEN, b. w., *ik lensde*, *heb gelensd*. Lens maken: *de kan lenzen*. KIL. heeft *lenssen*, *lentsen*, *vet. solvere*; en GESCH. zegt van eene vrouw: *hoese straffer lenst*, enz.

LENZEN, o. w., *ik lensde*, *heb gelensd*. Met een fokje zeilen. Misschien van het oude *lins*, zacht.

LEP, m., meerv. *leppen.* Het leppen: *iemand eenen lep geven.* Zie het volgende *leppen.*

LEPEL, m., meerv. *lepels.* Het woord drukt, oorspronkelijk, een uitgediept ruim, een vat uit. In het bijzonder noemen wij dus een werktuig, dat eenen steel heeft, aan wiens einde eene ronde, uitgeholde verdieping gevonden wordt, om daarin vooral vloeibare ligchamen te vatten: *met eenen lepel opscheppen. Een lepel* voor het geschut, om het kruid in de kamer te brengen. De jagers noemen de ooren der hazen *lepels;* niet, misschien om de gedaante eens lepels, maar wegens de lange en diepe gestalte. Hier ziet men een eerwaardig overblijfsel van de algemeene beteekenis dezes woords. De taal van jagers en bergbewoners, welke menschen twee zeer oude levenswijzen hebben, heeft ons vele verouderde woorden bewaard, die ons anders onbekend zouden gebleven zijn. Zie verder over de eigenlijke beteekenis, op het woord, *loop*, *lope.* Zamenst. *lepelblad*, blad van eenen lepel, ook een geneeskruid, *lepelkost*, *lepelkruid*, *lepelspijs*, *lepelsteel: het goed is tot eenen lepelsteel toe verkocht.* — *Lepelstok*, steel van eenen geschutlepel, *lepelstuk*, zeker stuk geschut — *lepelzucht*, spottende, voor gebrek aan voedsel: *het kind is aan de lepelzucht gestorven. Loodlepel*, *paplepel*, *soeplepel*, *suikerlepel* enz. In het angels. is *lapian*, *lambere*, likken. *Laepeldrefaet* is in het angels. zooveel als een lepelvat, bij ons schotel.

LEPELAAR, (hoogd. *Löffelgans*, neders. *lepelsnute*), m., meerv. *lepelaars*, *lepelaren.* Zekere vogel met eenen lepelvormigen bek.

LEPPEN, b. w., *ik lepte*, *heb gelept.* Een woord, in een klootspel, gebruikelijk. *Men lept eenen kloot*, wanneer men denzelven, met het voorste van den voet, opligt en hem, zoo ver men kan, vooruitschopt. *Iemand leppen* is, in de straattaal, hem eenen voet onder den aars geven.

Zonder twijfel is dit woord het neders. *lüften*, opligten, eng. *to lift*, zw. *lijfta*, deen. *lofte*, ijsl. *lopta*, ital. en lat. *levare*, fr. *lever.* In het opperd. komt het woord met het onze nader overeen, waar het *lupfen* is: *je-*

jemanden aus dem Sattel lupfen, iemand uit den zadel ligten.

LEPPEN, (bij KIL. *lepsen*) b. w., *ik lepte*, *heb gelept*. Met het uiterste der lippen iets proeven, met kleine teugen drinken: *een ander lept der engelen lekkernij*. VOND. *Tot hemelsch broodt wij lepten hemelsch wijntjen*. HOOFT. Zamenst. *leplam*, een lam, dat men met vreemd zog opvoedt, *oplept* zegt men in Gelderland. TEN KATE leidt het van *lip* af, hoogd. *Lefze*. Tevens schijnt het woord klanknabootsend te zijn.

LEPPEREN, b. en o. w., *ik lepperde*, *heb gelepperd*. Een voortdurend werkw. van het vorige *leppen*. *Wijn van de tafel lepperen*. Onz.: *het leppert slechts aan 't gras en kieskaauwt*. HOOGVL. *Gij zit maar te lepperen*, met kleine teugjes te drinken.

LEPROOS, bijv. naamw. en bijw. Melaatsch. Uit het lat. *leprosus*, fr. *lepreux*. Zamenst. *leprozenhuis*, ook *leproosdij* geheeten.

LERP, zie *larp*.

LERS, v., meerv. *lersen*. Eene zekere maat: *lersse wijns*. CODEX VAN HET GRAAFSCH. ZUTPH. Deze maat moet, in oude tijden, vrij groot geweest zijn, omdat men, daarvoor, wel eens boven de dertien goudguldens, dat toen eene groote som was, betaald vindt.

LES, v., meerv. *lessen*. HOOFT schijnt dit woord voor de daad van lezen eenmaal gebruikt te hebben: *genoegzaam bleek den Prinse de noodt der beleegherden uit de lesse deezer punten, en den mondt van den brenger*. Anders gebruikt men het voor iets, hetwelk men, al lezende, van buiten leert: *zijne les leeren — opzeggen*. Voorts, onderwijs in schoone kunsten: *les geven*. *Les nemen*. Leering, vermaning: *eene nutte les te hooren*. DE DECKER. Waarschuwing: *dat is eene goede les voor hem*, waarvan *iemand de les lezen*.

LESSCHEN, b. w., *ik leschte*, *heb gelescht*. Blusschen: *den brand lesschen*. Oneig. *den dorst lesschen*. *Daer hij zijn dollen gloed mé lescht*. VOND. Ook wordt het voor minder dan blusschen gebezigd: *een onderlinge lust, oneindelijk gelescht en nimmermeer gebluscht*. VOND. Van hier *lessching*. Zamenst. *lesch-*

bak,

bak, smids koelbak, *leschdrank*, *leschgereedschap*, *leschtrog*, *leschwater*.

Van den dorst en van kalkblussching is het, in het zw., *läska*, deen. *ladske*; van het vuur, in het zw., *släcka*, ijsl. *slocka*, eng. *to slake*. Het is zeer waarschijnlijk, dat het woord den klank van het blusschen van vuur, door water, nabootst.

LESSENAAR, m., meerv. *lessenaars*. Het woord komt af van *les*, *lesse*, en beteekent eene leestafel, waarvan, en waarop lessen gegeven worden; ook waarvoor men staat te lezen, of waarop men schrijft. *Een staande lessenaar. Zoek gij een hoek bij Messchaerts lessenaers.* POOT. Eenigen hebben *lezenaar* begonnen te schrijven; dat tegen den aard der taal en der beteekenis strijdt.

LEST, zie *laatst*. Bij KIL. *letste*, *leste*. In het gemeene leven alleen gebruikelijk; waar men ook *lestend*, *lestens*, voor laatstleden bezigt.

LET, (*lette*) v. Een reeds verouderd woord, voor letsel, eng. *let: dat hi versette sine lette.* M. STOKE.

LETSE, zie *leis*.

LETSEL, o., meerv. *letsels*. Belet, ophouding: *zoo ik geen letsel krijg, kom ik.* Ongemak: *hij heeft een letsel aan zijn been.* Schade, nadeel: *wat letsel hebt gij daarbij?*

LETTEN, b. en o. w., *ik lettede*, *heb gelet*. Het meest heerschende denkbeeld dezes woords is eene toeving, eene vertraging, eene weerhouding te wege brengen; en, schoon anderen het, met het lat. *laedere*, uit eene bron afleiden, schijnt het veel meer tot *laat*, spade, te behooren. — *Wat let mij*, wat wederhoudt mij, *dat ik hem niet sla! Geen eeuwig straatgeschreeuw, noch staêg geklop van maken en breken letten* (voor *beletten*) *daer.* POOT. Als een onz. werkw., met *hebben*, deren, hinderen, ontbreken: *hem let niets*. Dit onz. werkw. *letten*, met het voorz. *op*, wordt wijders gebruikt voor acht slaan, opletten: *let toch op mijnen raad.* Dit schijnt het zelfde woord te zijn, als wilde men zeggen: haast u niet, maar verblijf bij mijnen raad. Bij KIL. wordt het verklaard door stil staan, vertoeven, en voorts, bij eene zaak stil staan, op haar acht geven.

LET-

LETTER, v., meerv. *letters*, *letteren*. Eene schrijfletter. Eene boekstaaf, drukletter: *hij kent nog geen eene letter*. — *Elk grasspier is een stomme letter*. MOON. *Gebogene letters*, *cursive* anders genaamd. Eene gegotene drukletter: *letters op den haak zetten*. Eene heele soort van drukletters; waar het enkelv. getal gebruikt wordt: *hij heeft, tot dat werk eene nieuwe letter laten gieten*. Letterlijke zin: *iets naar de letter opvatten*. De beschrevene wet; in den bijbelstijl: *de letter doodt*. Het meerv. *letteren* is voor eenen brief gebruikelijk: *En ic sal letteren senden totten coninc van israhel*. BIJB. 1477. Geleerdheid: *hij is een man van letteren*. *Hij heeft letteren gegeten*, hij heeft veel gelezen en geblokt. Het woord is uit het lat. *litera*. Van hier *letterling*. DE BRUNE. — *Letterlijk*, naar de letter. Zamenst. *letterbaas*, *letterblokken*, *letterbode*, *letterdruk*, *het lettergieten*, *lettergieter*, *lettergieterij*, *lettergreep*, *letterheld*, *letterhout*, bruin, hard hout, waarvan men zich, eertijds, bediende, tot het maken van letterblokjes, *letterhouten*: *eene letterhouten tafel*, *letterhoutwerk*, *letterkas*, *letterkeer*, *letterkeerdicht*, *letterkennis*, *letterkloek*, *letterkrans*, *letterkunde*, *letterkunst*, *letterkunstenaar*, *letterkunstig*, *letterkunstiglijk*. *letterloos*, voor *illiteratus*, in tegenstelling van *geletterd*, bij BREDERODE, — *lettermeester*, *letternieuws*, *letteroefening*, *lettersnijder*, *lettersteker*, *letterteeken*, *letterwijs*, *letterwijsheid*, *het letterzetten*, *letterzetter*, *letterziften*, *letterzifter*, enz. HOOFT heeft *letterschoolhouden*, voor onderwijs in de letteren geven.

LETTEREN, b. w., *ik letterde*, *heb geletterd*. Letters op doek naaijen: *ik moet nog vier zakdoeken letteren*. Ook bezigt men het deelw. *geletterd*, voor geleerd: *hij is een geletterd man*.

LEUGEN, zie *logen*.

LEUK, b. n. en bijw., voor laauw, een weinig warm: *leuk water*. Ook is het gebruikelijk in de gemeenzame spreekwijs: *zich leuk houden*, zich noch koud, noch warm, maar *leuk*, d. i. laauw, of onverschillig toonen — zich stil houden — zich van iets onkundig houden.

Misschien is het, in deze laatste beteekenis, van het oude *luiken*, *loken*, *leuken*, sluiten, afkomstig; gelijk men

men nog zegt: zich gesloten houden. In Twente zegt men: *hij houdt zich luuks*, of *loeks*, van iemand, die zich, uit loosheid, van eene zaak onkundig houdt.

LEUNEN, (*lenen*) o. w., *ik leunde*, *heb geleund*. In eene schuinsche rigting steunen, rusten: *tegen eenen boom leunen*. Oneigenl.: *de last leunt op mij*. VOND. Zich verlaten, in het algemeen: *op de magt zijner vrienden leunen*. — Rusten: *lenet onder dezen boom*. BIJBELV. *Iets aan zich laten leunen*, zich datgeen toeëigenen, hetwelk anderen ons boven verdiensten toeschrijven. Van hier *leuning*, de daad van leunen, en iets, waarop men leunt, anders *lening*. Zamenst. *leunstoel*, (*leenstoel*) *leuningstoel*.

Leunen, *lenen*, hoogd. *lehnen*, eng. *to lean*, lat. *clinare*, gr. κλινειν.

LEUR, (bij KIL. *lore*, *leure*) v. Dit woord, dat uit het lat. *lora*, hoogd. *Lauer*, ontstaan is, beteekent eenen drank, welken men krijgt uit de reeds geperste druiven, door er water op te gieten en die andermaal te persen. Het zamengest. *leurwijn* is nog somtijds in gebruik.

LEUR, (*loor*), v. KIL. verklaart dit woord door *illecebra*, *reclamatorium*, *revocatorium accipitrum*. Te weten; het woord is van de valkeniers ontleend, die dus eenen gemaakten valk noemen, welken zij opschieten, om den valk, die naar het wild vliegt, weder te doen komen. Van hier heeft het woord de beteekenis gekregen van lokaas, bedrog. Wij hebben het nog overig in de spreekwijzen: *te leur stellen*. *Iemand te leur zetten*, hem in zijne verwachting bedriegen. *Te leur* (*te loor*) *gaan*: *zij laat alles te leur gaan*, bederven, verloren gaan. Moerbeijen, die niet rijp worden en afvallen, noemt men *leurbeijen*. Men brengt het gemeenlijk tot het fr. *leurre*, eng. *lure*, en het werkw. *to allure*, door lokken verleiden. Lokspijs heet in het ital. *ludro*, *logaro*, ijsl. *ludro*, hoogd. *Luder*. GESNERUS giste, dat het woord van het hoogd. *laden*, lokken, noodigen, afstamt; hetwelk ADELUNG navolgt. Doch in *te leur gaan*, d. i. verloren gaan, schijnt het tot *lieren*, *liezen*, *verlieren*, *verliezen*, te behooren.

LEUR, v., meerv. *leuren*. Vod, prul: *lappen en leuren verkoopen*. *Zoo blijft er voor de weeuw, bij reek'ning, niet een leur*. F. V. DORP. Nietigheid, eene

eene zaak van weinig belang: *weg, weg met dit gesmuk van vodden en van leuren.* OUDAAN. Beuzelingen: *om over hinderlijke leuren van aerdschen voor- of tegenspoed te zeer te dertlen.* J. DE DECK. Van hier *leurachtig*, nietig, ijdel, *leurig.* HOOFT. — *Leurerij.* RODENB. Zamenst. *leurkramer, leurwerk.*

Het woord schijnt eene figuur van een der vorige woorden te wezen.

LEUS, (*leuze, loze*), v., meerv. *leuzen.* Wachtwoord, een afgesproken en den vijand onbekend woord, waaraan men elkander kent, of op welk teeken men iets ondernemen moet: *zoo ras zij de leus hoorden.* VOND. Verder een afgesproken teeken, in het algemeen:

Geveinsdheid, die den mond durft aan de vriendschap bieden,
En zoo vervloekt een leus aan list en hebzucht geeft.
SELS.

Wijders een teeken, hetwelk men draagt om aan te toonen, bij welke staatspartij men zich voegt: *leuzen aan den hoed dragen.* Iets, waarvan alle man, op eenen tijd, den mond vol heeft: *oorlog is thans de leus.* Iets, dat alle dagen te pas komt; buiten hetwelk men zich niet redden kan: *het geld is de leus. Om de leus*, welstaanshalve. Zamenst. *krijgsleus, loopleus.* HOOFT heeft *leushaler*, voor wachtwoord-paroolhaler, *lat. tesserarius.* ADELUNG brengt het tot den stamwortel *lot*, omdat OPITZ het lot *losung*, eene leus, noemt.

LEUTEREN, o. w., *ik leuterde, heb geleuterd.* Los zitten, wankelbaar zijn: *het slot leutert.* In dien zin gebruikt het HOOFT meer dan eens: *nu leuterde 't spaansche juk*, dat is, dat knellende juk werd losser: men konde het afwerpen. *Het leutert hem in den bol*, hij is half gek, dat is eigenlijk, de hersens zijn hem los. HOOFT zegt: *dat haar harssenen aan 't leutren raaken moghten.* Wijders, de hand, of iets anders, heen en weder bewegen, om iets te doen, dat niet lukken wil: *hij leutert, om het punt met zijne hant uit te trekken.* VOND. Van hier talmen, haperen: *het werk leutert. Zyn zeggen leutert.* Ook voor praten, babbelen: *hij zit weer te leuteren.* Van hier *leuterig*, dat ligt bewogen wordt: *leuterigh riet.* HOOFT. Voorts

leutering. Zamenst. *leutervaar*, praatvaar, *leuterwerk*, onvast werk; ook een werk, waaraan iets hapert.

Het woord schijnt hetzelfde als het hoogd. *lodern*, zich ligt bewegen, en behoort tot *fladderen*, *fledderen*, *flodderen*; woorden, die het denkbeeld eener losse beweging met zich voeren.

LEUZIG, bijv. n. en bijw., *leuziger, leuzigst.* Slap, traag, lui: *als de dienstboden te waterigh en te leuzigh zijn.* De Brune. Bij Kil. *losigh*, *leusigh.* Van *los.*

LEVANT, v. Een woord, uit het ital. *levante*, het oosten, ontleend, om de landen, beoosten de middellandsche zee, daardoor te beteekenen. Men betrekt er gemeenlijk onder Griekenland, Romanie, Natolie, Syrie, een deel van Arabie en Egypte. Sommigen brengen er nog meer toe. *Naar de Levant zeilen.* *Levant* is ook de oostenwind. Van hier *levantijn: een geweldige stormwind, dien de zeelieden Levantijn noemen.* Hamelsv. Wijders *levantsch: de levantsche handel.*

LEVEN, o. w., *ik leefde*, *heb geleefd.* Eigenlijk beteekende dit woord een geschreeuw, een sterk geluid maken. Deze beteekenis, waar het woord tevens klanknabootsend is, is zeker de oorspronkelijkste; waarin het tegelijk met het neders. *leuen*, ons *leeuw*, verwant is. Deze eerste beteekenis is nog overig in het naamw. *leven.* Zie hetzelve. Van hier, als eene figuur der eerste beteekenis, heet het zich bewegen: *het leeft al, wat aan hem is*, zegt men van iemand, wiens leden rad en in gestadige beweging zijn. Die beteekenis is ook nog zigtbaar in het bijv. naamw. *levendig.* Bij Hooft komt *een leefbre ritseling* voor. Misschien noemden de Hebr., om die gedurige beweging, het hart לֵב. In eenen meer bepaalden zin, eene eigene beweging hebben, de kracht tot willekeurige beweging bezitten. In dien zin staat het tegen dood zijn over: *zoo lang ik leef.* Van alle geesten en dieren zegt men daarom, dat zij *leven.* Meer oneigenlijk van schepsels, die niet voorzien zijn met het vermogen van willekeurige beweging. *De boom leeft nog.* In den verhevenen stijl wordt het ook van andere zaken gezegd: *uw naam leeft in de gezangen der Barden.* Feith. Fig., van den

aard

aard en de wijs, waarop men de kracht van willekeurige veranderingen aanwendt: *wij leven hier goed.* In eenen redelijken zin: *hij leeft deugdzaam.* Werkzaam zijn, invloed op den wil hebben: *Christus leeft in de Geloovigen;* in den godgeleerden stijl. Voor plegen bezigt VOND. *leven*, in *raad leven: nu levende entlijk raet met Godt Apolloos mont.* Dit hebben VOLLENH., HOOGSTR., DULL. en anderen gevolgd; doch het schijnt niet ouder dan VOND. te zijn. Van hier *levend*, iets dat leeft, onderscheiden van *levendig*, iets, dat vol beweging is. *Leving*, leefwijs: *de leving tusschen waardt en gast is meêwaarigh.* HOOFT. *Leefbaar: leefbare geesten.* HOOFT. Zamenst. *leefdag*, *leefmiddelen*, *leeftijd*, *leeftogt*, voorraad van spijs, drank, enz. *leefwijs.*

LEVEN, o. Geraas, twist met luid geschreeuw vergezeld: in den dagelijkschen stijl: *leven maken.* Beweging, gekrioel: *dat geeft vrij wat leven in zulk eene doodsche plaats.* In den bepaalderen zin, de toestand der willekeurige bewegingen, het vermogen, om eigene veranderingen te veroorzaken, zelf die te bestemmen, met de voortduring van dien toestand: *iemand het leven benemen. Hij is nog in leven. Zijn leven verlengen — verkorten.* In verdere beduidenis, naar de bijbelsche schrijfwijs: *het eeuwige leven. Het geestelijke leven. Een nieuw leven.* Oneig., de aard en wijs der aanwending van het vermogen, om natuurlijke veranderingen te veroorzaken: *hij leidt een ellendig leven. Zijn leven verbeteren.* Grootste vermaak: *reizen en trekken is zijn leven.* In de schoone kunsten, heet een kunstwerk *leven*, wanneer het beeld het naaste aan de natuur komt: *naar het leven treffen.* Het vleezige, gevoelige deel van een dierlijk ligchaam: *ik trof hem, bij het afknippen van de nagelen, in het leven.* Zoo ook van gewassen: *den dorren tak tot aan het leven afsnijden.* Zamenst. *levenloos*, *levenloosheid*, *levensader*, *levensbeschrijving*, *levensbron*, *levensgeesten*, *levensgroot*, *levenskracht*, *levenslicht*, *levensmiddelen*, *levensstraf*, *levenstijd*, *levenwekker*, een dichterlijk woord, beteekenende den westenwind: *en onderwijl doorritselt Levenwekker gebloemt, en laen, en lisch.* POOT. Anders *wekleven: door 't speelziek windekijn, wekle-*

leven bijgenaamt. HOOFT. Zoo noemen de Dichters de Min *levenwekster: die levenwekster woont in Debraes twee oogen.* MOON.

LEVEND, deelw. van *leven.* Hetgeen leeft: *een levend mensch. Een levend dier. Levenden en dooden.* Oneigenl.: *levend water.*

LEVENDIG, bijv. n. en bijw., *levendiger, levendigst.* Wel te onderscheiden van het vorige. *Levendig* beteekent vol beweging: *het was zeer levendig op straat. Eene levendige plaats.* Vlug, wiens leden gedurig bewogen worden: *een levendig kind.* Bij overbrenging: *eenen levendigen geest hebben*, die altoos werkzaam is. Dat het leven zeer nabij komt, dat er zeer naar zweemt: *eene levendige schilderij, voorstelling*, enz. Krachtig: *levendig van iets overtuigd zijn. Eenmaal gevoelde ik zijne volle waarde zoo levendig.* FEITH. Van hier *levendigheid.*

LEVER, v., meerv. *levers.* Een bekend vast deel in dierlijke ligchamen, om de gal van het bloed af te scheiden: *dan zwilt mijne blakende lever van overloopende galle.* VOND. *Hij heeft eene heete lever*, hij houdt veel van den drank. *Long en lever verteren*, alles verteren. *De lever schudden*, hartelijk lagchen. *Hij lachte dat zijne lever schudde. Van de lever eten*, schuld hebben; bij HALMA. *Zoo digt als lever.* Van hier *leverachtig, leverig.* Zamenst. *leverbeuling, leverkleur, leverkruid, leverloop, leverpuist, levervloed, leverworst, leverzucht, leverzuchtig.*

LEVEREN, b. w., *ik leverde, heb geleverd.* Dit woord beduidde eertijds, in het algemeen, geven, aanreiken. Thans heeft het eene meer bepaalde beteekenis, en wordt gebruikt voor iets behandigen, iets overbrengen, in eens anders bewaring en bezit, bijzonder zulke dingen, die niet onmiddellijk, met de bloote hand alleen, kunnen overgereikt worden: *de gekochte paarden moeten morgen geleverd worden. Iemand in handen van het geregt leveren.* Fig.: *slag leveren.* Van hier *leveraar*, onduitsch *leverancier, leverbaar, levering.* Zamenst. *overleveren*, enz.

Leveren, hoogd. *liefern*, neders. *levern*, deen. *levern*, fr. *livrer*, middeleeuw. *liberare.* Het is een voortd. w. van het neders. *leven*, OTFRID. *liuuun*, geven,

ven, toereiken, dat, in het angels., *laevan*, *belaevan*, eng. *to allow*, bij ULPHIL. *lewjan* luidt. Het schijnt van het wall. *llaw*, de hand, ontstaan te zijn.

LEWERIK, zie *leeuwerik*.

LEZEN, b. w., *ik las*, *heb gelezen*. Het beteekent, in het algemeen, van gelijksoortige dingen het eene na het andere opnemen: *aren op den akker lezen*. *Men leest geen vijgen van doornen*. BIJBELV. *Met maeghde-vingeren gelezen en geplukt*. VOND. *Wijn lezen*, druiven inoogsten. Van hier *lezer*, *lezing*, in zamenst. gebruikelijk, *kruidlezer*, *wijnlezing*.

Lezen, KER. *lesan*, hoogd. en neders. *lesen*, eng. *to lease*, zw. *läsa*, angels. *lesan*, lat. *legere*, gr. λέγειν.

LEZEN, b. w., *ik las*, *heb gelezen*. Het beduidt eigenlijk luid opzeggen, of zingen. Dit blijkt nog uit de spreekwijs: *de mis lezen*. Eertijds was *leeren* en *lezen* hetzelfde; daar beide, eigenlijk, eenen luiden klank uitdrukken.

Lezen is bij KER. *leran*, en *leeren* bij ULPHIL. *laisjan*. De Franschen hebben beide woorden, in de vervoeging, vermengd: *lire* — *nous lisons*. Het zw. *läsa* beduidt ook opzeggen. Wij nemen het nog voor leeren, onderwijs geven, in de spreekwijs: *de hoogleeraar leest over de wiskunde*.

In eenen bepaalderen zin, de teekens der woorden en gedachten kennen, hetzij men die, door klanken uitdrukt, hetzij men dezelve in stilte nagaat. *Een boek lezen*. Fig.: *iemand zijne planeet lezen*, deszelfs geluk of ongeluk, uit de stelling der planeten, raden. *Ik las het in zijne oogen*. *Schoon 't uit mijn' stand niet is te lezen* (te bespeuren, te ontdekken). A. HARTS. Van hier *leesbaar*, *lezer*, *lezing*. Zamenst. *leesbeurt*, *leesplaats*, *leesschool*, *leesteeken*, *leestijd*, *leesuur*, *leeswijs* — *belezen*, *oplezen*, enz.

Lezen, OTFR. *lezan*, zw. *läsa*, hoogd. *lesen*, gr. λέγειν, dat ook zeggen beduidt, lat. *legere*. Het is merkwaardig, dat dit werkw. met het voorgaande, in alle europesche talen, in vervoeging gelijkluidend is. Men wil beide woorden wel van eenen stam afleiden; dit echter schijnt niet gegrond genoeg. Het laatste *lezen* komt ons eerder voor, met *leeren*, klanknabootsend te zijn.

LF, uitgang van de twee eerste getallen, welke na de eerste

tien volgen, namelijk *elf* en *twaalf*. *Lf* is zoo veel als *lif*, of *lef*, van *lyven*, angels. *lyfan*, blijven, overblijven. *Elf* is dan *eenlif*, d. i. een boven het bekende tiental; gelijk *twaalf* voor *tweelif*, twee boven hetzelve; want oudt. zeide men ook *twae* voor *twee*. Zie *elf*.

LIBAARD, m., meerv. *libaards*. Leeuw: *'t herte van den libaert*. M. STOKE. *Ghelyc den ghebreisch des libaerts, also is des conincs gramschap*. BIJB. 1477. Een geheel verouderd woord, dat met *luipaard* niet moet verward worden.

LICHT, bijv. n. en bijw., *lichter, lichtst*. Helder; meest in den vertrouwelijken stijl: *Indien wij vertoeven tot den lichten morgen*. BIJBELV. *Het wordt licht. Lichtelaaije gloed*. Oneigenlijk van verwen gebruikt: *eene lichte kleur*. Ook zegt men, eene overtolligheid bezigende, *helder licht*, *klaar licht*: *op klaar lichten dag*. *Lichtblaauw*, *lichtrood*, enz.

LICHT, o., meerv. *lichten*. Het woord drukt deels uit de lichtende zaak, de lichtstof, deels iets, dat met licht voorzien is. In het eerste geval heeft het geen meerv.: *God schiep het licht. De kaars geeft een flaauw licht*. In bepaaldere beteekenis, het licht, dat door de zon ontstaat: *het licht valt door het dakvenster. Iemands licht betimmeren*, oneig., iemands verdiensten verminderen. *Sta u zelven niet in het licht*, verhinder uw voordeel niet. *Het licht breekt aan*. Bij Schilders staat eene schilderij *in een valsch licht*, wanneer het daglicht er zoo niet op valt, dat alle deelen genoegzaam gezien kunnen worden. Van hier *iets in een valsch — verkeerd licht stellen — plaatsen*, eene zaak zoo voorstellen, dat een ander haar niet grondig kan beoordeelen. Voor eene lamp, of kaars; *zij arbeiden al bij het licht. Een boek in het licht geven, in druk uitgeven*. Voor eene verlichte plaats: *van hier naar hooger licht*. SMITS. Duidelijke, klare kennis: *ik heb geen licht genoeg in de zaak*. In den Bijbel heeft het nog meer beteekenissen, als die van een beeld van het Opperwezen, enz.: *God is een licht*, om zijne heiligheid en volmaakte kennis. In het tweede geval heeft het een meerv., en wordt genomen voor ligchamen, met licht voorzien: *Godt maekte twee groote lich-*

lichten, zon en maan. BIJBELV. *Het licht uitblazen*; ook figuurl.: *iemands licht uitblazen*, hem doodschieten, vermoorden. Voor de oogen, in de dichterlijke taal: *twee lichten gloren in den hemel van 't gelaat*. Voor personen, die in eene of andere zaak veel licht verspreid hebben: *lichten der Keurpaltsische Akademie*. MOON. Ook voor eenen lichtmis: *o! 't was een licht der lichten*. A. HARTS. Het verkleinw. *lichtje*: *de lichtjes, die gij spreidt*. SMITS. Zamemst. *daglicht*, *dwaallicht*, *flonkerlicht*, *maanlicht*, *nachtlicht*, enz. — *Lichtdrager*, morgen- en avondster, *lichthater*, *lichthout*, verrot hout, dat, in eene donkere plaats, licht van zich geeft, *lichtschuw*, *lichtsteen*, *lichtstof*, *lichtstraal*.

Het is een zeer oud woord, behoorende tot het groote geslacht der woorden: *bleek*, *glans*, *blinken*, *bloot*, *blikkeren* enz. Het lat. *lux*, *lucere*, *diluculum*, het gr. λευκος, bleek, λυχνος, een gemaakt licht, λυκη, de morgenschemering, en andere meer, behooren hierheen.

LICHTEN, b. en o. w., *ik lichtte*, *heb gelicht*. Bedr., licht in de hand houden, iemand toelichten: *licht mij eens*. *Dat was de son maar met een toorts gelicht*. J. BOGAARD. Onz., met *hebben*; licht van zich geven: *want ghij doet mijne lampe lichten*. BIJBELV. Dag worden: *als het begon te lichten*. In het gemeene leven gebruikt men *lichten*, voor weerlichten. Van hier *lichter*, iemand, die licht; ook een kandelaar: *een torts op eenen gouden lichter*. DE DECK. Zamenst. *bijlichten*, *voorlichten*, enz.

LICHTMIS, v. Vrouwendag, het feest der reiniging van Maria, genoemd naar de kaarsen, of lichten, die dan gewijd worden, en waarmede men de omdragt doet. Om de ongebondenheid, daarmede gepaard, door zedelooze menschen gepleegd, neemt men het woord van het mannel. geslacht, met een meerv., voor eenen rinkelrooijer. Van hier het onz. w. *lichtmissen*, rinkelrooijen.

LID, (oudt. *led*), o., meerv. *leden*. De eerste beteekenis schijnt die van eene bedekking te zijn: *het lid van het oog*. *Oogenleden*, waardoor de oogen bedekt worden. Zoo schijnt het, uit eene bron, met *leder* en *kleed* te zijn. Voorts gebruikt men het voor een deksel, dat door een scharnier bewogen wordt: *eene kan met een zilve-*

ren lid. Van hier een gewricht, eene plaats, waar twee beenderen in elkander sluiten, en als door een scharnier draaijen en bewogen worden: *mijn arm is uit het lid.* Fig.: *in 't lidt deezer geleeghenheit.* HOOFT. Voorts een deel van het ligchaam, in het algemeen: *grof van leden. Er ligt mij wat op de leden*, door de drukking van de borst heb ik een angstig voorgevoel van eene onzekere zaak. *Want 't leit mij op de leden* (ik vermoed, ik vrees) *dat Hollants leeuw ons dreigt.* VOND. *Hij heeft het al onder de leden*, de besmetting is reeds in zijn bloed. Fig.: *de scheurzucht onder de leden draagen.* HOOFT. Oneig., een medegenoot: *het eerste lidt der Staaten.* HOOFT. Verdeeling: *in het eerste lid van het derde hoofddeel.* Zamenstell. *ledenbreken*, ook *leêbreken*, dat is een vermoeijend werk, — *ledenzetter, lidgras*, (*ledgras*) *lidwater*, (*leêwater, ledewater*) een vocht der gewrichten, *lidwoord.*

LIDMAAT, (*ledemaat*), m. en vr., meerv. *lidmaten* (*ledematen*). Medegenoot; in engeren zin, iemand die belijdenis van de Christelijke Godsdienst gedaan heeft: *hij is lidmaat geworden.* Van hier *lidmaatschap.* In de overzetting van den BIJBEL komt het eigenlijk voor: *ende alle myne lidtmaten zijn gelijck eene schaduw.*

LIDTEEKEN, (ook *lijkteeken*), o., meerv. *lidteekens.* Het achterblijvende teeken van eene wonde, die genezen is. Oul. werd het voor het enkele *teeken* gebezigd: *eenich lidteecken van onser beyder doot.* FLORIAN. Ook voor *gedenkteeken: Ende dit sal wesen als een litteken voer dinen oghen.* BIJB. 1477. Van hier het werkw. *lidteekenen: het ligchaam door de onuitspreekelijkste angsten gelidtekend.* SELS.

LIDZAARD, een woord bij HOOFT voorkomende, van het mannel. gesl.: *wat lidzaart wist met list zich oit zoo te behelpen, dat hij*, enz. KIL. heeft het woord niet. De Ridder schijnt den naam ontleend te hebben, als men het verband naziet, van eene haagdis, (fr. *lezard*, eng. *lizard*; uit het lat. *lacerta*) dewijl hij, weinige regelen verder, gewag maakt van *de sprenklen der heghdisse.* En denkelijk bedoelt hij er eenen leepen gast door, alzoo hij elders zegt: *die litzert evenwel zal zich niet lichtelijk in een gat steeken, daar hij niet doorziet,*

ende

ende is voor een niet te vangen. Men neemt het ook, bij omzetting, voor *listaard.*

LIED, o., meerv. *liederen.* Een gedicht, dat gezongen moet worden: *opzinghende een heiligh liedt.* HOOFT. *Zijn hoogste lied zingen*, wel in zijnen schik zijn. VOND. gebruikt eenmaal het meerv. *lieden: zij verkorten tijt en reis met aangename lieden.* Het is niet na te volgen. Zamenst. *boerenlied*, *bruiloftslied*, *hooglied*, enz. — *Liedeboek*, — *liedjeszangster*, enz.

De oorsprong des woords is, zonder twijfel, in *luid*, *geluid.*

LIEDEN, (*luiden*), m., zonder enkelv. Menschen, personen in het algemeen, zonder onderscheid van geslacht, vooral volwassene personen, zonder bepaling van de menigte. In dien zin gebruikt men het, in de dagelijksche verkeering, van min aanzienlijke personen: *gemeene lieden.* In de overzetting van den BIJBEL wordt het dikmaals voor allerlei soort van menschen gebruikt. Personen, die aan iemand onderworpen zijn: *David met zijne lieden.* BIJBELV. In zamenstelling gebruikt men het voor *mannen: ambachtslieden*, *edellieden*, *kooplieden*, enz.

Het. gr. λαὸς en λειτος behooren hierheen. In de middeleeuwen noemde men sommige afhankelijke personen, *lidi*, *leudes*, *leudi*, *leodi*, *laeti*, *liti* enz. De afstamming van dit oude woord is onzeker.

LIEDERLIJK, bijv. n., en bijw., *liederlijker*, *liederlijkst.* Een woord, hetwelk noch KIL., noch onze oude beproefde schrijvers kennen. Het schijnt later, uit de hoogd. taal, ontleend te zijn. Wij gebruiken het voor slecht, armoedig: *een liederlijk mensch.* Wijders, voor verkwistend, ongebonden: *een liederlijk leven leiden.* Zedeloos: *zoo als zich een liederlijk mensch ontblooten zou.* HAMELSV. De eerste beteekenis, in het hoogd., is ligt, dat ligt bewogen kan worden. Zoo zoude men het tot eene bron, met *flodderen*, *leuteren* enz. kunnen brengen. Zamenst. *liederlijkheid.*

LIEF, bijv. n. en bijw., *liever*, *liefst.* Aangenaam, waarvan men veel genoegen ondervindt: *gij hebt eene lieve vrouw. Twee lieve kinderen. Het is mij lief, dat* enz. *Iets voor lief nemen. Liever willen — hebben — wenschen. Ik hadde het liefst zoo. Lieve*

 deugd!

deugd! Lieve tijd! Ei lieve! drie tusschenwerpsels. Voor *ei lieve* zegt men ook *lieve* : *Lieve! hoort mij.* BIJBELV. Oul. zeide men ook *liever!* voor *ei lieve!* : *Liever wat rivierein is dat?* TWESP. *Onze lieve Vrouw*, eene benoeming van de maagd Maria, bij de Roomschen. Men heeft in Gelderl. eene manier van uitdrukking, waar *lief* zoo veel als blijd is: *ik ben lieve, dat het zoo uitvalt.* Men gebruikt het ook als een zelfst. naamwoord: *de grooten vergeeten geen out leet om nieuw lief.* HOOFT. *Ik wilde het niet om lief of leed. Geen lief zonder leed.* Bij HOOFT is *lief*, *het lief*, de vrijster, en *liever* de vrijer: *'t Lief wist het al door 's Lievers geest te dooven.* De overtreffende trap: *zijne liefste is overleden.* Zamenstell. *liefdadig*, *liefdadigheid*, *liefdadiglijk*, *lieftalig*, *lieftaligheid*, (*liefiallig*, gemeenlijk) *liefwaard*, lief en waard: *liefwaerde Sulamite.* POOT. Oul. was ook *liefgetal* in gebruik, niet voor lieftalig, maar voor aangenaam, die onder het kleine getal der aangenaamsten, der meest begunstigden behoort: *Hi is gheert overal, en met vrouwen liefgetal.* FERGUUT. *Maer malckander oock in pijn, liefghetal en dienstig zijn.* GESCH. *Die zeer liefgetal was bij Kaizar Rudolf.* G. BRANDT.

JUNIUS zegt, dat *lief* overeenkomst heeft met het gr. φιλος, en het onderscheid alleen uit eene *anastrophe* ontstaat.

LIEFDE, (oudt. *lieve*, bij M. STOKE), v. Die toestand des gemoeds, wanneer men, uit het genot of bezit van iets, genoegen schept: *liefde tot het geld — uit liefde tot de waarheid.* In bepaaldere beteekenis, die toestand des gemoeds, wanneer men vergenoegen schept in iemand, of deszelfs welvaart met genoegen bevordert: *liefde tot God. Ik heb het ter liefde van u gedaan. Iemand hartelijke liefde toedragen.* In den engsten zin, de betrekking van twee personen van onderscheidene kunne, op elkander: *hij brandt van liefde. Liefde* wordt meest in de beteekenis van eenen geoorloofden hartstogt gebezigd, maar *min* wordt ook in eenen kwaden zin gebruikt. Zamenstell. *kalverliefde*, *wederliefde. Liefdebeeld*, *liefdebrand*, *liefdedrank*, *liefdegift*, *liefdeloos*, *liefdeloosheid*, *liefdepijl*, *liefderijk*, *liefdetaal*, *liefdevlam*, *liefdewaardig*, enz.

LIEFELIJK, bijv. n. en bijw., *liefelijker, liefelijkst.* Dat met een merkelijk genoegen gesmaakt wordt; een woord, dat van de gewaarwordingen der zintuigen, in het gemeen, gebruikt kan worden. *Een liefelijk gezang. Een liefelijk windje.* Van hier *liefelijkheid.*

LIEFHEBBEN, b. w., *ik had lief, heb liefgehad.* Beminnen, lieven: *God liefhebben boven alles.* Van hier *liefhebber, liefhebberij, liefhebster.*

LIEFKOZEN, b. w., *ik liefkoosde, heb geliefkoosd.* Zijne liefde en teedere betrekking, door streelen, vleijen, zoete woordjes en andere handelingen, aan den dag leggen: *de moeder liefkoost het teedere wichtje.* Van hier *liefkozer, liefkozerij, liefkozing.* Van *lief* en *kozen*, spreken.

LIEFLOKKEN, b. w., *ik lieflokte, heb gelieflokt.* Door vleijen tot zijnen wil overhalen; bij HOOFT.

LIEFOOGEN, o. w., *ik liefoogde, heb geliefoogd.* Lonken: *Barber en Teunis liefoogen.* BREDER.

LIEGEN, o. w., *ik loog, heb gelogen.* Onwaarheid spreken: *met eene groote onbeschaamdheid liegen. In eene zaak liegen. Iemand heeten liegen*, verwijten, dat hij *liegt.* In den verhevenen schrijfstijl, de verwachting te leur stellen: *ende de most zal haer liegen.* BIJBELV. Bij HOOFT vinden wij *liegen* in den zin van verschillen, waarvan ons *log, loge* in *oorlog;* ook onpers. voor liggen, haperen: *het liegt aan u*, d. i. het ligt, het hapert aan u. *Wij weten waar 't hem liegt.* HUYG. Men gebruikt het ook bedr.: *hij heeft de zaak gelogen. Zij liegt het.* Van hier *lieger* (anders *logenaar, leugenaar*): *liegers en bedriegers.*

IHRE leidt het, met vele waarschijnlijkheid, af van het bretan. *laugn*, verborgen, wallis. *llechu*, verborgen zijn. Het boh. *hlati*, liegen, en het lat. *latere*, verborgen zijn, hebben vele overeenkomst.

LIER, v., meerv. *lieren.* Een zeker speeltuig der Ouden, eene soort van harp, die eerst drie snaren had, welk getal, naderhand, tot zestien vermeerderd is. Het speeltuig werd met de vingeren getokkeld: *met haere ijvoore lier.* VOND. Van ouds was het reeds een zinnebeeld der dichtkunst. Zoo gebruiken het onze hedendaagsche dichters in gevallen, waarin aan geene eigenlijke lier kan gedacht worden: *vergeet de ondankbre lier, in wien ik*

ben

ben gehouden? TRIP. *Messias Priesterlijk gebed belet der Wrake 't wangeluid van mijne lier te horen.* M. L. TIJDW. Wegens eenige gelijkheid, heet een gesternte van dertien sterren *de lier.* Onze hedendaagsche lier is een snaarwerktuig, dat door eene rondgedraaide schijf gespeeld wordt. Zamenstell. *lierdicht*, *lierdichter*, *liereman*, *lierrijk* (bij RODENB.), *lierspeler*, *lierzang.* Van het gr. λυρη, lat. *lyra.* Van hier het onz. werkw. *lieren*, op de lier spelen.

LIERLAAUW, bijv. n., en bijw. Even laauw: *lierlaauwe melk.* Van hier het w. *lierlaauwen*, even laauw maken. De eerste helft des woords is het ijsland. *hlijr*, laauw. Voor *lierlaauw* zegt men ook *lielaauw: spijze, die maer half ghekoockt of lielauw is.* DE BRUNE. Dit *lie* is het angels. *hliw*, ijsl. *hle*, zw. *ly*, laauw. *Lierlaauw* is dus eene zamenstell. van twee woorden van eene beduidenis, met oogmerk, om de kracht der beteekenis te vermeerderen; derhalve, zeer laauw.

LIES, (*liesch*), v., meerv. *liezen.* Het weeke en holle deel aan des menschen ligchaam, aan beide zijden der schaamdeelen. *En quam Celicus Ulijsses vriend treffen, in buijck en dermen, bij de liessche effen.* VAN MANDER. *Pijn in de liezen hebben.* Zamenst. *liesbreuk*, *liesgezwel*, *liesluis.* Het woord is, in het hoogd., *der Leisten;* waaruit blijkt, dat het met *lijst* uit eene bron is voortgekomen, als zijnde een rand, rondom de schaamdeelen.

LIESE, (*lies*, bij KIL. *liesse*, *lijst*), v., meerv. *liesen.* In de looijerijen spreekt men van zoolleêr, zuigers en *liesen*, op de eerste en tweede run. Door *liesen* wordt verstaan het dunne leer aan den buik. KILIAAN verklaart het door *membrana pinguis ex ventre porcorum*, *membrana interior tenuis.* Van *lijst*, in welk woord het denkbeeld van lang en dun het meest heerschende is.

LIEVEN, b. w., *ik liefde*, *heb geliefd.* Liefhebben: *die mij liefheeft, zal van mijnen Vader gelievet worden.* BIJBELV. Het deelw. is het meest in gebruik: *een geliefd kind.* Van hier *lieveling*, *lievertje*, enz.

De eerste beteekenis van het woord is met de hand strooken, zachtjes strijken en streelen. In dezen zin komt het nog in het hoogd. voor van jagers, die eenen hond

hond *lieben*, wanneer zij hem streelen. ALBERUS verklaart *liebeln* door *mulcere*, *palpare*, strooken, zachtjes strijken. Men kan het dan veilig van *laf*, de hand, afleiden. IHRE denkt, dat het gr. φιλεω, kussen, liefhebben, door letterverzetting, hetzelfde woord is.

LIEVERLEDE, bijw. Men acht dit woord verbasterd van *leverle*, of *leverlede*, verkort uit *lede voor lede*, d. i. lid voor lid, van *lid*, *led*, *lede*, *membrum*; of uit *lede voor lede*, d. i. stap voor stap, van *lede* een tred, en dit van *lijden*, gaan. Van langzamerhand, met eenen langzamen tred. *Van lieverlede. En let van lieverleed op beevaert en gelol.* HOOFT. *Ik voel alree, dat mijn verflaude geest bekomt van lieverlee.* N. VERST.

LIFLAF, bijv. n. en bijw. Onsmakelijk, niet hartig: *liflaffe kost.* Als een z. n.: *dat is maar liflaf van praat. Dat zijn maar liflafjes.* Van hier het o. w. *liflaffen*, op eene laffe wijze praten en liefkozen; *liflafferij*, laffe praat.

LIGCHAAM, o., meerv. *ligchamen.* Elk ding, dat uit stof bestaat, in tegenstelling van geest; als eene figuur der volgende beteekenis: *een vast — een vloeibaar, doorzigtig ligchaam.* In engere en eigenlijke beteekenis, een menschelijk ligchaam, het zij levend of dood, in tegenstelling van de ziel: *teeder — grof — lang — kort van ligchaam.* Dat van een dier, levend of dood: *uit het lichaam eenes leeuwen.* BIJBELV. Voor een deel des ligchaams, in het gemeene leven; de baarmoeder: *eer hij in den lichaeme ontfangen was.* BIJB. Fig., vereenigde menigte: *het ligchaam van den staat.* In den bijbelschen stijl heeft het nog meer beteekenissen, als die van Christus en de Geloovigen; die van het wezenlijke eener zaak, enz. Van *ligchaam* is een ongewoon werkw. *ligchamen*, waarvan *geligchaamd* nog overig is: *'t gelichaemt broot.* VOND. *Abarbarea, zeer schoone gelichaemt.* K. VAN MAND. Van hier voorts, *het lichaamdom*, bij VOND. voorkomende, voor het rijk der beligchaamde dingen, *ligchamelijk*, *ligchamelijkheid.* Zamenst. *ligchaamkunde*, *ligchaamloos.* POOT.

Bij NOTK. heet de menschwording van Christus *lichamhafti.* De eerste helft des woords is zeker *lijk.* Zie dit woord.

woord. De laatste helft is zoo zeker niet. HICKES verklaart dezelve door *ahma*, geest, SOMMER door *hama*, *huid*, waarvan ons *hemd*. WACHTER is ook van dit gevoelen, die het woord door eene sterfelijke hut (*een heem*, *heim*) verklaart. IHRE helt over naar het ijsl. *hamur*, een balg, *exuviae*.

LIGGEN, o. w., *ik lag*, *heb* en *ben gelegen*. Op zijne grootste zijde rusten, in onderscheiding van staan en zitten: *in het bed*, *op den rug liggen*. Naar eene gewoonlijke figuur, wordt het onderwerp hier dikwijls verwisseld: *de boeken liggen vol stof*. Bijzonder, door eene ziekte het bed moeten houden: *hij ligt aan de koorts*. *Op sterven liggen*, — *in de kraam liggen*. Wijders: *op den loer liggen* — *op zijne luimen liggen*. Oneigenlijk, wordt het denkbeeld van op de grootste zijde te liggen, meer of min, verloren, en dan beteekent *liggen* in eenen staat van rust zijn; dikwijls ook slechts zijn: *ik heb nog wijn in den kelder liggen*. Bijzonder van eenen oord, of eene plaats: *Rotterdam ligt aan de Maas*. Somtijds beduidt het eene houding, die niet veel van *liggen* verschilt: *op de knien liggen*. Met het bijbegrip van eene aanhoudende during: *In bezetting liggen*. *Ten anker liggen*. *De zaak blijft liggen*, zij wordt niet doorgezet. *Het zal aan mij niet liggen*, ik zal het niet vertragen. *Het ligt er al toe*, de zaak is niet anders. *De wind gaat liggen*. Dikwerf beteekent het slechts in eenen toestand zich bevinden: *met elkander overhoop liggen*. *De zaak ligt mij nog in het geheugen*. *Aan die zaak is mij niets gelegen*, niet: *aan die zaak ligt mij niet gelegen*. *Liggende renten*, vast inkomen.

Van *liggen* is *ligger* een waker op een schip — een boek, dat niet verkocht wordt — een gepekt vat, waarin men, aan boord, het water bewaart, *ligging*. Zamenst. *ligdagen*, tijd, welken een vaartuig stil mag liggen, in eene haven, om te lossen en te laden. Eenigen schrijven *legdagen*, van het aanleggen der schepen.

Het is het onz. w. van het bedr. *leggen*. Dikwerf hoort men echter hij *lag* het boek daar neer, voor hij *leide* het boek daar neer, — het *legt*, voor het *ligt* op de tafel.

LIGT, o., meerv. *ligten*. Het vlies, waarin het kalf in de

de baarmoeder gesloten was. Men noemt dit vlies dan vooral met dien naam, wanneer het kalf reeds geworpen is: *het ligt hangt nog aan de koe.* De oorsprong is onzeker.

LIGT, bijv. n. en bijw., *ligter, ligtst.* Niet zwaar: *zoo ligt als eene veer.* In vergelijking: *zilver is ligter dan goud.* Dat zijne behoorlijke zwaarte niet heeft: *ligt geld. Hij weegt met ligt gewigt.* Oneig.: *het hart is mij nu veel ligter*, ik heb die drukkende zorgen niet meer. Ten opzigte van moeite, waartoe weinig moeite behoort: *een ligte arbeid.* Ten opzigte der beweging: *ligt op de voeten. Ligte ruiterij.* Niet streng: *eene ligte straf.* Duizelig: *ligt in het hoofd.* Hoerachtig, oneerlijk: *ligt vrouwmensch.* Ligtzinnig, slecht: *ligt volk.* Van hier *ligtte, ligtheid, ligtelijk, ligtigheid.* Zamenst. *ligtanker, ligtekooi*, een vrouwmensch, dat ligt met iemand kooit, *ligtgeloovig, ligtgeloovigheid, ligtgeraakt, ligtgeraaktheid, ligthart, ligthartig, ligthartigheid, ligthoofd, ligthoofdigheid, ligtvaardig, ligtvaardigheid, ligtvaardiglijk, ligtvink*, (ligthoofd) *ligtzinnig, ligtzinnigheid*, enz.

Daar de verwisseling van *g*, of *ch*, in *f* bekend is, schijnt hierheen ook te behooren het eng. *to lift*, opligten, het lat. *levis*, ligt. Zie *leppen.*

LIGTEN, b. en o. w., *ik ligtte, heb geligt.* Ligter maken: *een schip ligten*, een deel van de vracht ontladen. *Iemands beurs ligten*, hem de beurs ontstelen. Zie ook op *huig.* In de hoogte heffen, opheffen: *het anker ligten.* Hierheen behooren de volgende spreekwijzen: *volk ligten*, volk, op eene bedekte en gedwongene wijze, werven. *Van het bed ligten*, in dien toestand gevangen nemen. *Iemand uit het nest — uit den zadel — hem den voet ligten. Geld ligten*, opnemen. *De hielen ligten*, wegvlugten. *De hand met iets ligten*, iets goedkooper geven, wat toegeven. *Den beker ligten*, drinken. Onz., met *hebben: dat ligt!* in den eigenlijken en figuurlijken zin. *Ligten en zwaren*, geven en nemen. HOOFT. Van hier *ligtenis*, bij HOOFT en VOND. voorkomende, voor verligting — *ligter: zij kregen eenen ligter aan boord*, een klein vaartuig, dat een deel der lading van een grooter schip inneemt, opdat dit te beter eene haven kunne inloopen, *ligterman,*

man, een schipper op eenen ligter, *ligterschip*, *ligting*, in al de beteekenissen van het werkwoord.

LIGUSTER, m., meerv. *ligusters*. Mondhout, keelkruid, een heestergewas: *Gij rookt, o taxis en liguster, haer' adem hier*. POOT. Uit het lat. *ligustrum*.

LIJ, (bij KIL. *lijde*, *lije*), v. Die zijde van het schip, waarheen de wind waait; die, door het overhangende en uitgespannene zeil, nedergedrukt wordt, en op het zwaard rust. *Het schip ligt in lij*. *In lij vallen*. *Het roer in lij leggen*. Wanneer het eene schip de loef, of den bovenwind heeft, dan is het andere schip, dat onder den wind ligt, *in lij*. Hiervan hebben wij de volgende spreekwijzen ontleend: *iemand op de lij smijten*, iemand een voordeel afzien. *Iemand in de lij leggen*, iemand in eene zaak te boven gaan, overwinnen: *zoo voert Kalvijn het pleit voor zijn partij, om Arrius te leggen in de lij*. VOND. *Iemand in de lij*, in nood, in gevaar, *brengen*, *laten*. HOOFT. *Iemand in lij houden*, hem in zijne magt bedwingen. *Bijster in de lij zijn*, zeer bedremmeld staan. Zamenstell. *lijwaarts*, *lijzeil*.

TEN KATE leidt het woord van *lijden* af. *Lijboord*, zegt hij, is *latus navis depressum*, daarin KILIAAN volgende. ADELUNG vergelijkt het met het eng. *larboard*, bakboord, de linkerzijde van het schip; van het oude *lee*, linksch, lat. *laevus*. Met de meeste waarschijnlijkheid wordt het uit eene bron met *laauw* en *luw* afgeleid, dewijl het die zijde is, waar de meeste luwte op het dek is. Het eng. *lee* bevestigt dit. Eene reede, waar de schepen voor wind en golven bedekt zijn, is *a lee-shore*. *Lee-board* is de lijzijde, en *lee* luw.

LIJDEN, o. w., *ik leed*, *ben geleden*. Gaan, voorbijgaan, een verouderd woord. Het zamengest. *overlijden*, weggaan, sterven, is daarvan afkomstig. Zie ook *glijden*. Van hier het oude *lijd*, *lijde*, een tred, een weg, en *verlijden*, *verleden*. Bij HOOFT vindt men het nog, in den zin van wegsluipen, weggaan: *scherpelijk acht te geeven op de geenen, die door 't winket leeden*. Ook bij H. DE GR.: *waer hij den snellen stroom drooghsvoets is doorgeleden*. Wij bedienen ons thans van dit woord, om eene during, eenen voortgang des tijds uit te drukken: *het lijdt lang*. *Het is bijna eene*

eeuw

eeuw geleden. Het leed zeven jaar, waarvoor de Ouden ook zeiden: *het leden zeven jaren.* Hiervoor zegt HOOFT *aanlijden: 't welk niet lang aanlijden kan.* Thans zeggen wij *aanloopen.* In de aanverwante talen vindt men het ook. *Arliuden* is, bij ISIDOR., uitgaan. Gaan is in het goth. *leithan*, angels. *lithan*, oudhoogd. *leiten*, zw. *lida*, ijsl. *leita.* Hierheen behooren λιαζομαι en ελευθω, gaan, komen.

LIJDEN, b. w.. *ik leed, heb geleden.* Een kwaad, hetwelk men niet weren kan, met onlust gevoelen: *honger — dorst — hitte — koude — armoede — gebrek — pijn enz. lijden, schipbreuk lijden, nadeel lijden.* Ook met verzwijging van het leed: *als het eene lid lijdt, lijdt het geheele ligchaam.* Zonder onlust, of afkeer, dragen: *zoo heet als gij het op de wang lijden kunt. Ik mag hem wel lijden.* Dulden, toelaten: *Ghij lijdt niet, dat de deught en schoonheit wort verdruckt.* VOND. Wederk.: *zich lijden*, zich schikken. *Zich te lijden nevens de geenen, die zich leden om zijnen dienst.* HOOFT. Van hier *lijder, lijding, lijdbaar*, dat het lijden onderworpen is, *lijdbaarheid, lijdelijk*, dat geleden kan worden. *Lijdzaam*, die met geduld lijden verdraagt, *lijdzaamheid, lijdzaamlijk, lijdzamig.* VAN MANDER.

IHRE merkt op, dat het lat. deelw. *latus*, van *ferre*, dulden, verdragen, hierheen behoort.

LIJDIG, bijv. n. en bijw. Deerlijk: *lijdigh misnoegen toonde Don Johan over dezen voorstel.* HOOFT. Bezwaarlijk, onlust verwekkend: *met hoe lijdigh een' partijschap dit gedreven werd.* HOOFT. *Lijdighe liefde.* HOOFT. Groot: *het welk lijdighen roep in dien hoek maakte.* HOOFT. *De lijdighe zucht tot verheffing.* HOOFT.

LIJF, o., meerv. *lijven.* Het menschelijk ligchaam: *Iemand te lijf willen — te lijf komen. Iemand op het lijf zeilen. Aan den lijve gestraft worden. Zijn lijf en leven hangt er aan.* In engeren zin, voor eenige deelen des ligchaams, als het deel tusschen armen en beenen: *een scheef lijf hebben. Die zaak heeft niets om het lijf*, heeft niets te beduiden. Fig.: *het lijf van een kleed, rok*, enz. Baarmoeder: *van moeders lijf af.* De endeldarm: *het lijf gaat het kind uit.* De persoon zelf:

geld op zijn lijf zetten. Van hier de zamengest. *lijfarts*, *lijfknecht*, *lijfschut*, *lijfstoet*, *lijfwacht* enz., waar het woord *lijf* op voorname personen ziet. In het dagelijksche leven, drukt men er ook door uit iets, dat ons zeer eigen is, en een bijzonder genoegen geeft: *dat is mijn lijfstukje.* Het leven, zonder meerv.: *hij die op 't eerste vlot het lijf heeft durven wagen.* DE DECK. *Rombout van Hoogstraten, thans noch bij den lijve.* BOGAERT. *Te lijf zijn*, in leven zijn: *zoo lang gij zijt te lijf.* HOOFT. Schoon het woord, in deze laatste voorbeelden, onmiddellijk, van *leven* schijnt af te stammen. Van hier *lijflijk*, ligchamelijk, *lijflijkheid*, *lijvig*, gezet, dik, *lijvigheid.* Zamenst. *lijfband*, *lijfberging*, voor levensredding, bij HOOFT. *Lijfeigen*, bijv. n., *een lijfeigene*, z. naamw., *lijfeigendom*, *lijfgewaad* — *lijfgeweld* bij CAMPH., *lijfheil* bij HOOFT, bij wien ook *lijfhoeders*, voor lijfwachten voorkomt, — *lijfkleur*, *lijfmoeder*, *lijfoefening*, *lijfrent*, *lijfrok*, priesterrok, *lijfsgestalte*, *lijfsgevaar*, *lijfschatten*, bij HOOFT, *lijfstraf*, *lijfstraffelijk*, *lijftogt*, vruchtgebruik van goederen, *lijftogten: de vrouw is van haren man gelijftogt.* — *Lijftogtenaar*, *lijftogtenaarsche*, *lijftogtenares*, *lijftogtmeester*, *bij* HOOFT, voor provi-andmeester; — *lijfverw*, *lijfvrij*, *lijfvrijheid*, *lijfwapen*, *lijfzaak*, *lijfzakelijk*, *lijveloos*, dood.

Lijf beduidt eigenlijk eenen zamenhangenden klomp van onbepaalde hoegrootheid en gedaante. Het behoort tot het geslacht van *kleven*, *klei*, het lat. *lapis*, *gleba.* In opperd. zegt men nog *ein leib brot.* Bij KIL. vindt men *liefkoeck*, *lijfkoeck.*

LIJFLAND, o. Een landschap, aan de russische kroon onderworpen. Van hier *lijflander*, *lijflandsch.*

LIJFTOGT, zie *lijf.*

LIJK, een, in de zamenstelling, gebruikelijk woord, dat bij verscheidene naam- en werkwoorden gevoegd wordt, om, daardoor, bijvoegelijke naamwoorden en bijwoorden te vormen. De dus gevormde bijv. naamwoorden hebben, als het de aard der zaak lijdt, hunne trappen van vergrooting.

Men plaatst het, vooreerst, achter zelfstandige naamwoorden, beduidende dan eene gelijkheid en iets, dat in deze gelijkheid gegrond is, b. v. *vorstelijk*, *koninklijk*,

een

een heerlijke maaltijd, *een mannelijk gemoed*, *een kinderlijke eerbied.* Hierheen behooren die woorden, die eenen aard en eene wijs beteekenen, en geene vergrooting lijden, b. v. *namelijk*, met den naam, *oogenblikkelijk*, in eenen oogenblik, *mondelijk bescheid*, *schriftelijk antwoord*, *persoonlijke aanklagt.* Die woorden, die eenen eigendom beteekenen, en eenen toestand, daarin gegrond: *bisschoppelijke waardigheid*, *grafelijke goederen*, *goddelijke eigenschappen*, *menschelijke zwakheid*, *huisselijke bezigheid.* Die eene werking, eene oorzaak uitdrukken: *gevaarlijke onderneming*, waaruit gevaar ontstaat, *schandelijk*, *loffelijk*, enz.

Achter bijvoegelijke naamwoorden, om eene gelijkheid aan te duiden aan die zaak, die door het bijv. naamw. wordt uitgedrukt; doch in eenen minderen trap: *weekelijk*, *ziekelijk*, *zwakkelijk*, *armelijk*, *bitterlijk*, *klaarlijk*, enz.

Dezen uitgang *lijk* voegt men ook achter bijv. naamwoorden, die in *ig* uitgaan: *eeuwiglijk*, *listiglijk*, *inniglijk*, *vuriglijk.* Achter *baar: wonderbaarlijk*, *vruchtbaarlijk*, *schijnbaarlijk.* Achter *zaam: minzamelijk*, *vreedzamelijk.* Achter *loos: goddeloos1ijk.*

Voorts, plaatst men dezen uitgang achter werkwoorden, met afkapping van den uitgang *en.* Zulke werkwoorden zijn, of onzijdig; wanneer de, dus gevormde woorden de dadelijke aanwezigheid van den toestand des werkwoords uitdrukken: *behagelijk*, dat behaagt, *betamelijk*, dat betaamt. Somtijds drukt het de mogelijkheid uit, om in dien toestand te geraken: *een sterfelijk mensch*, die sterven kan en eens sterven moet. Of bedrijvend; wanneer het de daad van het werkwoord te kennen geeft: *een bedriegelijk mensch.* Ook beteekent het eene gewoonheid: *ik ben zoo vergetelijk.* Dat iets voortbrengen kan: *een stichtelijk boek*, dat stichten kan. Dat dadelijk gedaan wordt: *dat is niet gebruikelijk*, het wordt niet gebruikt. Dat dient te geschieden: *eene bedenkelijke zaak*, — *een verachtelijk mensch*, waardig veracht te worden. Dat gedaan kan worden: *die zaak is niet begrijpelijk*, zij kan niet begrepen worden. *Het is mij niet doenlijk*, het kan door mij niet gedaan worden. Zulke bijv. naamwoorden ne-

nemen, in de tegenstelling, in de meeste gevallen, *on* als voorvoegsel aan: *onbegrijpelijk*, *ondoenlijk*, *ondoorgrondelijk*, enz.

Even zoo min als men *baar* willekeurig gebruiken mag, zoo is het ook met *lijk* gelegen. *Wonderlijk*, *wonderbaar*, *kostelijk*, *kostbaar* zijn beide in gebruik. Doch men zegt wel *betamelijk*, maar niet *betaambaar* — *hoorbaar*, niet *hoorlijk*. Dit *lijk*, de tegenwoordige uitgang van vele bijwoorden, was oudtijds *lijken*, als *haastelijken*, *ondragelijken*, enz.

Er zijn eenige bijwoorden van tijd, die voor *lijk*, *lijks* vorderen: *wekelijks*, *maandelijks*, *dagelijks*, *jaarlijks*.

Bij de oude duitsche Schrijvers is deze uitgang dikwijls *leich*, *licho*, hoogd. *lich*, angels. *lic*, eng. *ly*, zw. en deen. *lig*, lat. *lis*, als *virilis*, *herilis*, *puerilis*. Het is wel zeker, dat het hetzelfde woord is als *gelijk*.

LIJK, v. en o., meerv. *lijken*. Het touw, dat rondom de zeilen vastgenaaid wordt: *het zeil is uit de lijken*, uit den rand gescheurd. ANTON. gebruikt het onz.: *de fokken uit het lijk gerukt*. Zoo ook WINSCHOTEN: *het lijk sonder de seilen*. DE BRUNE vrouwel.: *uijt de lijck gheslagen — uijt de lijck gheworpen*. Van hier is, bij dien Schrijver, een spreekwoord: *uit de lijk geworpen en misdeeld worden*. In de dagelijksche taal hoort men dikwerf: *dat sloeg mij uit de lijken*, dat maakte mij verlegen — *hij stond, als of hij uit de lijken geslagen ware*. *Gelijk een nieuwe pink de zee siert, de bruine lijken 't zeil*. POOT. Het schijnt tot het geslacht der woorden *licia* in het middeleeuw., *lice* in het fr., *lizza*, *liccia* in het ital., gebragt te moeten worden, welke woorden iets beteekenen, dat aan het einde van eenig ding gezet wordt, als paalwerk, dat tot insluiting dient. Alles schijnt te behooren tot het stamwoord *lijst*.

LIJK, o., meerv. *lijken*. Dit woord beduidde eertijds de vleezige, spierachtige deelen des ligchaams. In dien zin komt het voor bij ISIDOR., die het *lihhe* noemt, ULPHIL. *leik*, finl., *liha*, wallach. *leike*, in het arab. *lachma*. Het is, bij ons, nog overig in *lijkdoren*, *likdoren*, *lijkteeken*, *likteeken*, een overig gebleven teeken eener wonde, in het vleesch, bij KIL. *lijckklauwe*, een teeken van het krabben der

na-

nagelen, in het vleesch, het Vriesche *licklaven.* — Het menschelijke ligchaam, het zij levend of dood. Wij zien die beteekenis nog in de dagelijksche taal: *een dood lijk.* Thans verstaan wij, daardoor, het ligchaam eens onlangs verstorvenen: *men most het lijk afsmijten.* HOOFT. *Een lijk volgen — ter aarde bestellen. Achter een lijk gaan.* Zamenst. *lijkbegraver, lijkbegraving, lijkbus, lijkdienst, lijkdicht, lijkdrager, lijkgebaar, lijkgenoot*, die deel aan de uitvaart heeft, — *lijkhof*, bij SELS, *lijkhuis* voor *sterfhuis*, in CL. SPIEG. — *lijkklagt, lijkkleederen, lijkkoets, lijkkosten, lijklaken, lijkoffer, lijkpligt, lijkpracht, lijkrede, lijkschulden, lijkstapel, lijkstaatsie*, bij VOND. ook *lijkrouwstaatsie* — *lijkstoet, lijktoorts, lijkvuur, lijkzang*, enz.

LIJKEN, b. w., *ik lijkte, heb gelijkt.* Gelijk, effen maken, in sommige oorden gebruikelijk: *wegen lijken. Molhoopen lijken.* Van hier *lijking.* Bij KIL. heeft het ook nog de beteekenis van een lijk ter aarde bestellen.

LIJKEN, o. w., *ik leek, heb geleken.* Gelijken: *zij lijkt niets op u. Lijckt dat ook een Christus kerk.* VOND. *Dat lijkt er niet naar*, dat gaat niet aan. Schijnen: *gij lijkt boos te zijn. Het lijkt, dat gij misnoegd zijt.*

LIJKEVEEL, bijw. Evenveel. In de dagelijksche verkeering alleen gebruikelijk, schoon meest verouderd.

LIJKEWEL, voegw. Evenwel. Verouderd woord, waarvoor men ook zeide: *allijkewel. Wij weten lijkewel, dat* enz. HOOFT.

LIJM, v., en o. Een bekend kleverig ligchaam, waarmede men lijmt. VOND. gebruikt het onzijd. geslacht. De meeste Spraakkunstenaars zijn voor het vrouwelijke. Men hoort het, in de zamenleving, uitspreken *de lijm* en *het lijm.* De Overzetters van den Bijbel zijn voor het onz. geslacht. Van hier *lijmig*, ook figuurlijk, voor langzaam: *lijmig spreken.* Zamenst. *jodenlijm, kalklijm, meellijm, mondlijm, steenlijm, vischlijm, vogellijm.* — *Lijmachtig, lijmachtigheid, lijmkokerij, lijmkwast, lijmpot, lijmstang, lijmstok, lijmziederij.* Het woord behoort, met *leem, slijm* enz., tot eenen oorsprong.

LIJMEN, b. en o. w., *ik lijmde, heb gelijmd.* Bedrijv., met lijm vast maken: *boeken lijmen. Hout aan elkan-*

 der

der lijmen. Fig.: *dan leert men lieve lipjes aan liefs lipjes lijmen.* HOOFT. In eene nog verdere figuur: *ziet dan gaat 't oogh zich aan de letters lijmen.* HOOFT. *Daar was niets krachtiger, om de genegentheden aan den anderen te lijmen.* BOGAERT. Onz., met *hebben;* lijmig worden: *het meel lijmt in het brouwen.* Fig., slepend spreken: *hij lijmt geweldig.* Van hier *lijmer, lijmerij, lijming*, enz.

LIJN, een reeds verouderde, klemstaartige uitgang, (het hoogd. *lein*) om daardoor verkleinende woorden te vormen, die altijd van het onz. geslacht zijn. Bij HOOFT vindt men dus: *mondelijn, oogelijn, prinselijn, slotelijn. Het oogelijn* wordt, van eenigen, somtijds nog gebruikt.

LIJN, v., meerv. *lijnen.* Een dun touw: *de lijn vastmaken, inhalen. Eene lijn trekken*, fig. met elkander eens zijn. HOOFT, die ook *lijn-trekking* heeft, voor het kiezen der zelfde partij. Eene streep: *lijnen op papier trekken. Zoo regt als eene lijn.* Het hout, waarnaar men lijnen trekt, behoudt denzelfden naam. *Ik zal aan die lijn*, of *dat lijntje niet trekken*, die zaak niet aanroeren. Zamenstell. *lijnbaan, lijndraaijer, lijnpen, lijnslager, lijntrekkerij.*

Lijn, voor dun touw, beteekent oorspronkelijk vlas, het hoogd. *Lein*, zw. *lin*, it. *lino*, lat. *linum.* Het is nog overig in *lijnolie*, olie uit vlaszaad, *lijnwaad*, linnen goed, *lijnzaad*, vlaszaad, *lijnzaadolie, lijnzaadkoek*, ook *lijnkoek. Lijn*, voor streep, is uit het lat. *linea;* of, met dat woord, uit eene bron. Van hier het onveranderl. bijv. n. *lijnen*, van linnen, waarvoor men thans *linnen* zegt. *Een groot lijnen laken.* BIJBELV.

LIJNEN, b. w., *ik lijnde, heb gelijnd.* Lijnen trekken: *papier lijnen.* M. L. TIJDW. schijnt het te nemen voor afteekenen met eene lijn: *den loop van 't hortende geval te lijnen op dat middelpunt, dat gij, in alle uwe treden, het spoor vinden kunt.* HOOFT bezigt het voor met de lijn voorttrekken: *'t meerdeel deed zich de stroom op lijnen.*

LIJNOLIE, zie *lijn.*

LIJNWAAD, o., meerv. *lijnwaden.* Linnen goed: *bekleedt met zuiver lijnwaad.* VOND. Zamengetrokken uit

uit *lijngewaad*, d. i. *linnen gewaad.* Voor *lijnwaad* zegt men ook wel *lijwaad.*

LIJSPOND, o, meerv. *lijsponden.* Een gewigt van vijftien pond. Omdat het, in het oude duitsche regt, *livesche pund* geschreven wordt, gist IHRE, dat het zoo veel is als een *lijflandsch pond.*

LIJST, v., meerv. *lijsten.* Een woord, dat, in het algemeen, het denkbeeld van iets, dat lang, dun of smal is, insluit. Wij bedienen ons van dit woord om eenen zoom, een boordsel om een kleed aan te duiden: *een jagtrok met een geborduurde lijst.* VOND. *De lijst* rondom het scheepszeil. In bepaalderen zin, een verheven, smal belegsel, dat tot sieraad dient, zoowel om het midden, als om den rand van iets: *ghij sult eenen goudenen krans rondom de lijste derzelver maken.* BIJB. *Eene schilderij in eene lijst zetten.* Oneig., rand, kant: *langs de lijst der lage klaverweiden.* VOND. Zamenstell. *kroonlijst*, *schilderijlijst*, *spiegellijst*, enz. *Lijstenmaker*, *lijstlijnen* aan de zeilen, *lijstwerk.*

LIJST, v., meerv. *lijsten.* Eigenlijk eene lange, smalle streep, b. v. van parkement, om iets op te teekenen. Van hier eene rol, een register: *soldaten op de lijst brengen*, hunne namen op de lijst schrijven. *Hij heeft hem op de lijst der raadsheeren uitgeroeit.* HOOFT. *Zie hier eene geheele lijst*, eene gansche reeks. Zamenst. *geslachtlijst*, *naamlijst*, enz. Van hier *lijsten*, in eene lijst zetten.

Uit het middeleeuw. *lista*, dat met het vorige woord uit dezelfde bron is.

LIJSTER, v., meerv. *lijsters.* Een bekende vogel, wiens vleesch aangenaam smaakt: *lijsters vangen. Gij verschalkt een vette snip, of slechte lijster.* VOND. *Hij zingt als eene lijster*, hij zingt heel wel. Zamenstell. *lijsterbessen*, *lijsterboog*, waarmede lijsters verstrikt worden, anders *lijsterstrik.*

LIKKEN (dat men ook *lekken* gespeld vindt), b. w., *ik likte*, *heb gelikt.* Met de tong over iets heen en weder schuren: *de hond likt zijne wonde.* Fig.: *hij kan schoon likken*, lustig drinken. Dichters bedienen zich, op eene oneigenlijke wijze, van dit woord: *eer nogh de blijde zon den nuchteren dau komt likken van gras en koele blaên.* POOT. *De vlam lekt de daken.* VOND.

Van hier *likker*, in de zamengest. *gatlikker*, *panlikker*, enz. — *Likking*, *likster*. Zamenstell. *likkebaard*, *likkebaarden*, zijnen mond aflikken, *likkebroer*, slemper, *likpot*, *likpotten*, bij BRUNE.

Ital. *leccare*, fr. *lecher*, gr. λειχειν, lat. *lingo*, hebr. לקק. Zonder twijfel een klanknabootsend woord.

LIKKEN, b. w., *ik likte*, *heb gelikt*. Met een glad ligchaam over iets sterk wrijven, dat het glanzig worde. Fig. beschaven: *zijn opstel likken*. *De ziel uit een dichtstuk likken*. Van hier *likhout*, schoenmakers gereedschap, *liksteen*.

Het woord vereenigt het denkbeeld van het vorige *lekken* met dat van gladdigheid.

LIL, o. Gestold kalfsnat. Zie *lillen* en *lel*.

LILLEBEENEN, o. w., *ik lillebeende*, *heb gelillebeend*. Met de beenen trillen: *dat het dier lillebeende*. VOND.

LILLEN, o. w., *ik lilde*, *heb gelild*. Eigenlijk, de beweging der spieren in een geopend slagtbeest: *het lillende ingewand*. Trillen: *lillen als een riet*. Van *koude lillen*. Van vrees bewogen worden: *alle zorge uit 't lillend harte wisschen*. M. L. TIJDW. Door dit woord, drukt de tong eene aanhoudende trilling uit, als zij het uitspreekt.

LIMOEN, m., meerv. *limoenen*. De ingezouten vrucht van den citroenboom. Zamenstell. *limoenboom*, *limoendrank*, *limoensap*. Pers. *limon*, waarvan de naam schijnt ontstaan te zijn.

LIND, bijv. n. en bijw., *linder*, *lindst*. Zacht, lenig: *dat maekt mijn herte linder*. J. T. JOS. Een reeds verouderd woord. Van hier *linderen*, lenigen: *'t en lindert mijne smert*. J. T. JOS., waarvan *lindering*.

LINDE, v., meerv. *linden*. Een bekende boom: *onder een groene linde*. VOND. Zamenstell. *lindenblad*, *lindenbloeisel*, *lindenboom*, *lindenloof*, *lindenschors*. Van hier het onverbuigb. *linden*: *linden hout*. Om de zachtheid des houts schijnt het woord van het vorige *lind* af te stammen.

LINDEREN, zie *lind*.

LING, een woord, dat in zamenstelling alleen gebruikt wordt, en achter andere woorden gevoegd, dient, om nieuwe zelfst. naamw., bijvoegel. naamw. en bijwoorden te vor-

vormen, als: *hemel*, *hemelling*, *sterven*, *sterveling*, *aankomen*, *aankomeling*, *vlugten*, *vlugteling* enz. Zoo ook: *stedeling*, *oosterling*, *kamerling*, *dorpeling*, *vloteling*, *schepeling* enz. Wijders: *vingerling*, de vinger van eenen handschoen, *duimeling*, de duim van eenen handschoen, *voeteling*, de voet van eene kous. Men zet dezen uitgang achter bijvoegelijke naamwoorden, als: *vreemdeling*, *nieuweling*, *ouderling*. Achter telwoorden, als: *eersteling*, *tweeling*, *drieling*. Achter voorzetsels, als: *aterling*, voor *achterling*, *onderling*. Hierheen behooren ook *plotseling*, van *plotsen*, onverwacht; *tappeling*, dat, als door aftapping, veroorzaakt wordt: *zonderling*, dat, door afzondering, ontstaat, dat is ongemeen.

Deze uitgang is oud, en wijst zoo veel aan, als den oorspronkelijken aard, of de afkomst van iets, en ziet veel meer op personen, dan op zaken. *Ling* is dan zooveel als iemand, of iets, van die soort, of daartoe betrekking hebbende.

LINIAAL, o., meerv. *liniaals*, *linialen*. Ond. woord, eene platte strook houts, ook van ijzer of koper, om lijnen langs te trekken; uit het lat. *linea*, middeleeuw. *linearium*.

LINIE, v., meerv. *linien*. Ond. woord, beteekenende eene lijn, streep: *linien trekken*. Evennachtslijn: *onder de linie doorvaren*. Eene rij soldaten: *de vijand brak door de linie heen*. Insgelijks schepen, in eene slagorde, naast elkander liggende. Van hier *een schip van linie*, dat stukken genoeg heeft, om mede in slagorde te vechten; een schip dus, dat vijftig stukken en daarboven voert. Sterkte, om een gansch land te dekken: *de linien bemagtigen*. Een geslachtboom: *goederen vervallen aan hunne naaste erfgenamen*, *in rechte*, *oft bijzijdighe lijni*. HOOFT. Van het lat. *linea*.

LINK, v., meerv. *linken*. Een woord, dat weinig in gebruik is. KIL. verklaart het door striem, blaauwe plek van eenen slag overgebleven, scheur, insnijding. HOOGVLIET gebruikt het, in den eersten zin: *het aangezicht bezet met roode linken*. HALMA verklaart *linken* door teekens van eene keten, aan de leden. DE BRUNE gebruikt het, in den zin van scheur: *de kleederen*, *daer eens een lincke inkomt*.

Het woord schijnt eenen klinkenden slag aanteduiden, en dus, met *klinken*, tot denzelfden wortel te behooren.

LINK, bijv. naamw. en bijw. Slinker, in tegenstelling van regter. *De linke hand.* Het gebruik wil thans, dat men *linker* zegge, en het met het volgende woord verbinde: *de linkerhand. Het linkerbeen. De linkervoet.* Van hier *linker*, *linkerd*, een fijne gast, die zijne linkerhand zoo goed als de regterhand kan gebruiken, *linkernij*, bij Brune voorkomende, in den zin van fijn bedrog.

Hoogd. *link*, Strijk. *lenk*, neders. *lunk*, deen. *ling*, eng. *left*, bij ons ook *lefter*, lat. *laevus*, gr. λαφος. Van hier *links*, bijw., aan de linkerzijde, en *linksch*, bijv. n., dat tot de linkerzijde behoort.

LINKS, *linksch*, zie *link*, bijv. n.

LINNEN, o.; het meerv. *linnens* is van meer soorten gebruikelijk. Lijnwaad. Ook dat van linnen gemaakt is: *het linnen nazien.* Van hier het onveranderl. bijv. n. *linnen: linnen kousen.* Zamenstell. *linnenkas*, *linnenkist*, *linnenkooper*, *linnenkraam*, *linnennaald*, *het linnennaaijen*, een handwerk, *linnennaaister*, *linnenwever*, enz. Zie *lijn.*

LINT, o., meerv. *linten.* Een wollen, linnen, of zijden band, tot gebruik en sieraad: *gekeperd lint.* Zamenst. *lintmolen*, *linttouw*, lintwerkerstouw, *lintwerker*, *lintwever*, *lintweverij*, *lintworm*, om de gelijkheid van een lint zoo geheeten. Het komt van het ijsl. *linda*, binden.

LINZE, (ook *linzerd*), v., meerv. *linzen.* Eene bekende peulvrucht. Van hier het onverbuigb. *linzen: linsen koocksel.* Bijbelv. Uit het lat. *lens.* Zamenstell. *linzenboom*, een heesterachtige boom, die gele bloemen draagt, en die zaad als linzen heeft.

LIP, v., meerv. *lippen.* De bewegelijke, vleezige rand des monds aan menschen en dieren, die den ingang opent en sluit: *bijtende op de lip.* Vond. *Hij laat de lip hangen*, hij pruilt. *Het zal nimmer weder over mijne lippen komen*, ik zal het altoos zwijgen. Van andere dingen: *de lippen eener wonde — der lijfmoeder.* Een stukje hout als eene lip: *eene verlorene lip*, eene uitstekende strook houts. Zamenstell. *diklip*, *hanglip*, enz. Verkleinw. *lipje: lieve lipjes.* Hooft.

Lip,

Lip, hoogd. *Lippe* en *Lefze*, neders., deen., angels. *lippe*, eng. *lip*, lat. *labium*. De weeke, bewegelijke, afhangende gesteldheid is zeker de eerste beteekenis. Zie *lab* en *leb*.

LIS, (*lits*, *lus*, *luts*), v., meerv. *lissen*. Een gedraaid snoer of lint, tot een oog gemaakt, om daarin iets vast te maken: *eene lis op den hoed*. Van hier het werkw. *lissen*, eene lis op iets zetten. Zamenstell. *striklis*. — *Liskoord*. ADELUNG brengt het tot den wortel *lijst*. Waarschijnlijker behoort het tot het fr. *lise*, *lisière*, van het lat. *licium*.

LISCH, (*lis*, *lies*), o., meerv. *lisschen* (*liezen*). Zeker gewas, met schoone bloemen: *het ritselen van 't lisch*. VOND. *Het dal, dat vol liezen staat*. HOOFT. Zamenstell. *lischbloem*, *lischwortel*, enz.

LISPELEN, zie *lispen*.

LISPEN, o. w., *ik lispte*, *heb gelispt*. Dit werkw. drukt uit een ongemak onder het spreken, veroorzaakt door eene te lange en dikke tong, die daarom te dikwerf aan de tanden stoot, en eene valsche en zwakke *s* uitbrengt: *hij lispt met de tong*. Van hier *lisper*, *lisping*, *lispster*. Zamenstell. *lisptong*. Een woord, van den klank gevormd, hoogd. *lispen*, *lispeln*, zw. *lispa*, deen. *lespe*, angels. *wlisp*, neders. *wispeln*, eng. *to lisp*. Bij ARISTOPH. vindt men reeds λισπη γλωσση, *eene lispende tong*. Van hier het voortd. w. *lispelen*, lispend spreken; gr. ψελλιζειν, eng. *to whisper*.

LIST, v., meerv. *listen*. Een woord, dat van zijne eerste beteekenis thans veel verloren heeft. Eertijds beteekende het eene kunst of vaardigheid, om iets, op eene verborgene wijze, te verrigten. Zoo komt *list*, *listi* en *liste*, sedert de tijden van KERO, bij alle oude opperd. Schrijvers, dikwijls voor; niet zelden ook voor wetenschap. KERO noemt eenen kunstenaar *listar*, WILLER. *listmester*. In het ijsl. heet de zangkunst *saunglist*, Gods alwetendheid, *Gotes list*. Thans verstaan wij er door eene vaardigheid, om zich, ter verkrijging van zijne oogmerken, van middelen te bedienen, die voor anderen verborgen zijn; zonder meerv.: *met een vriendelijke list*. HOOGVL. Het middel zelf; met een meerv.: *op listen bedacht zijn*. Men neemt het ook voor arglist: *men leg te werke dan de lagen en de list*. HOOFT.

Van

Van hier *listig*, *listigheid*, *listiglijk*. Men is het over de afstamming niet eens. De waarschijnlijkste gissing is die van FRISCH, die het van het hoogd. *lauschen*, eertijds *losen*, gr. λευσσειν, scherp en naauwkeurig toezien, afleidt.

LITTEL, zie *luttel*.

LIVEREI, v., meerv., *livereijen*. Knechtskleeding, inzoover elke heer zijne bedienden dezelve, naar de kleur van zijn wapenveld, of anderzins, laat dragen: *liverei dragen*. Fig., in den verhevenen stijl: *terwijl alles nog in de liverei van den winter gekleed is*. KRIEGER. Sommigen gebruiken het onz. geslacht: *het livrei der deugd*. SELS. Zamenstell. *livereibediende*, *livereilint*, *livereirok*, *livereivolk*. Men is het niet eens geweest in de spelling en afleiding van dit woord. Dan, daar wij, met de weelde, vele woorden van de Franschen ontleend hebben, is het buiten kijf, dat het een woord met eenen klemstaartigen basterduitgang is, van het fr. *livrée*; zijnde *ée* bij ons *ei*. Dit *livrée* is uit het middeleeuw. *liberata*, namelijk een kleed, dat Koningen en voorname personen aan hunne dienaars gaven, op het Kersfeest en den dag van Maria's hemelvaart, in het fr. *livrée du Noël et de la miaoût*, ital. *livrea*. Dit *liberata*, *liberatio*, *liberare* is ons woord *leveren*, geven. Zie dit woord.

LOB, (*lub*), v., meerv. *lobben*. Eene slappe, nederhangende halskraag; ook eene handlob. Van hier *lobbig*, dat ruim en slap hangt. Zamenstell. *lobman*, spaansche dukaton. Zie *kraagman*. — *Loboor*, een hond of varken, met breede, hangende ooren, fig., een plompe jongen, *lobbes*, in de gemeene taal, *loboorig*, *looboorigheid*. Uit eenen stamwortel met *lap*, *leb*, *lip*, wegens de slappe, afhangende gesteldheid.

LOBBEREN, o. w., *ik lobberde*, *heb gelobberd*. Een woord, dat deels van den klank gevormd is, deels eene slappe beweging uitdrukt; met *lob* uit eene bron. Men gebruikt het voor waden, heen en weder trantelen, in eenig vocht: *op wiens oever nijmfen lobbren barrevoets*. VOND. *Zoo lang als de spaanschen, tot de knie toe, door 't water lobberden*. HOOFT. Van hier *lobberig*: *lobberig nat*.

LOCH, o., meerv. *logchen*. Gat, opening, hetzelfde als *lok*. De schippers gebruiken het: *kruip door dat loch*. Het

Het zamengest. *lochgat*, waardoor het vuile water loopt. Voor den mond eener rivier: *twee scheepen koomen tot dit logh instreeven.* HOOFT. Een gat in den grond, de opening van een hol: *alom is 't dicht, waar ik het loch te vinden meen.* HOOFT. De holte der oogen: *zij steekt de duimen in het loch.* VOND. Eene bres: *eer vullen wij het loch der bres met onse lijken.* LE FR. V. BERKH. Eene nederlaag: *en maekt een vreeslijck loch in zoo veel ijsre koppen.* VOND.

LODDER, m., meerv. *lodders.* De eerste beteekenis van dit woord schijnt die van eene snelle en ligte beweging te zijn, uit eene bron met *leuteren*, hoogd. *lodern.* Van hier is het overgegaan tot het denkbeeld van weelderige dartelheid, als men zich, uit geile drift, niet stil houden kan; als oogen en het geheele ligchaam in beweging zijn. Bij K. VAN MANDER komt het voor, in den zin van eenen dartelen wellusteling: *soo wilt vermijden den lodder.* Bij KIL. *scurra*, *homo venerius.* De Hoogduitschen hebben *Lotterbube*, *Lodderboeve* bij KIL., *lodderboef* bij J. DE DECK. In sommige oorden van Nederland noemt men een slechthoofd *loeder.* Misschien is dat hetzelfde woord. Het geldersche *loederd*, voor iemand die slordig op zijne kleeding is, schijnt tot *flodderen*, *slodderen* te behooren. Wij gebruiken het meest in eenen zachteren zin, voor iemand, die, uit minnebrand, vriendelijk lonkt. Van hier het zamengest. *loddergezigt*, *lodderoog*, *lodderoogen*, lonken, *lodderoogig*, *lodderzoet*, bij HOOFT. Voorts, *lodderig*, vriendelijk lonkend: *loddrige oogjes.* SMITS. Wijders, *lodderlijk*, iemand, die, in de beweging van oogen en ligchaam, zijne minnedrift, met teederheid, toont: *het lodderlijcke volck.* VOND. *Lodderlijke treeken.* HOOFT. *Lodderlijk gesicht*, J. CATS.

LODDEREN, o. w., *ik lodderde*, *heb gelodderd.* Zich, uit teederheid en drift, bewegen: *in het bed lodderen.* Van hier bij KIL. en PLANT. *lodderbed.* *Lodderende in de eerste zomerzonne.* DE BRUNE. *Staag lui en ledig ligt en loddert in de zon.* J. DE DECK.

LODDERIG, zie *lodder.*

LODZIG, bijv. n. en bijw., *lodziger*, *lodzigst*, bij HOOFT voorkomende: *lodzigh glijen in zorgen zonder eindt.*

eindt. Misschien, in den zin van afkeerig, onwillig, eng. *loath*, *loathsome.*

LOEF, v. De windzijde van het schip, in tegenstelling van de lijzijde. Van hier de spreekwijzen: *iemand de loef afwinnen*, *afsteken*, den bovenwind van een ander schip krijgen. Fig., hem te boven gaan. *Loef houden*, wel bij den wind zeilen. Zamenst. *loefgierig*, schip, dat te veel aanloeft, *loefhout*, roeipen, dol, bit, *loefwaart*, *te loefwaart* (*te loever*) *aanzeilen.* Van hier *loeven*, tegen den wind inkrimpen.

LOEG, o., meerv. *loegen.* Bij KIL. *loogh.* Zoo noemt men, in Drenthe en Groningerl., een dorp. Het komt zeker, uit eene bron, met het lat. *locus*, eene plaats.

LOEGEN, b. w., *ik loegde*, *heb geloegd.* Bij lagen op elkander vlijen: *turf loegen* in Groningen, in Holland *stouwen*, *platten.* Van hier *loeger*, *loegster*, stouwster. Bij KIL. is het *loghen*; bij wien *heij loghen* verklaard wordt, door *componere foenum in metam*, hooi in oppers zetten. In het angels. is het *logian*, waarmede het lat. *locare* overeenkomt.

LOEIJEN, o. w., *ik loeide*, *heb geloeid.* Dit woord drukt het natuurlijke geluid van ossen en koeijen uit: *loeyt de osse bij sijn voeder?* BIJBELV. Oneig., wordt het ook van andere onderwerpen gezegd: *terwijl de gront noch loeit.* MOON. Zie *leeuw.*

LOENIE, v., meerv. *loenies.* Een kalfsbout met het lendenstuk vereenigd. In Gron. hoort men dit woord veel. Bij KIL. *loenie*, *longie*, fr. *longe.* Met *lende* uit eene bron.

LOENSCH, bijv. n. en bijw. Eenigzins scheel: *een loensch gezigt. Hij ziet loensch.* Het woord duit eigenlijk eene zijdelingsche rigting van de oogen aan, meer met opzet, dan uit gebrek, geschiedende. Voorts gebruikt men het ook voor scheel, doch in eene mindere maat. Het woord schijnt uit eene bron met het hoogd. *Laune* te komen, dat eigenlijk de gelaatstrekken, de tronie aanduidt, bij ULPHIL. *lynne.* Bij de Zwed. heet *lund* het gezigt. *Lunen* is, in het neders., zuur zien, en *lunsk* iemand, die er schalkachtig uitziet, door zijne oogen schuins naar de hoeken te trekken.

LOER, m., meerv. *loeren.* Een plomperd, een botterik; ook

ook een ruw mensch, die iemand ruw en wreed behandelt: *gevallen in handen van loeren, die hem neuz en ooren afsneeden.* HOOFT. Misschien is *loer* hier zoo veel als verspieder; bij KIL. *insidiator, captator.* Van hier het in de dagelijksche taal gebruikelijk *loeris: hij is een regte, een groote loeris.* FR. *lourd, lourdant.*

LOER, m. De daad van loeren: *op den loer liggen.* Bij RODENB. *in loer liggen.*

LOEREN, o. en b. w., *ik loerde, heb geloerd.* Onz., scherp op iets zien: *so ick aen mijnes naestens deure geloert hebbe.* BIJBELV. Bijzonder, met oogmerk en begeerte, om iets te bemagtigen: *de leeuw loert op zijnen roof.* Bedotten, bedriegen; in eenen bedr. zin: *list, om Oranje en Egmond te loeren.* HOOFT. Van hier *loering.* BIJBELV. Zamenst. *loerhuisje, loerman,* lapkaas, *loermoorder*, bij HOOFT voorkomende, in denzelfden zin als bij de Duitschers *Meuchelmörder,* die op iemands leven loert, die iemand met list en op eene verraderlijke wijze van kant maakt — *loerplaats.* KIL. heeft ook *loeroogen,* dat bij SPIEG. insgelijks voorkomt: *die loerooght op de schauw* —, *loervogel,* enz. *Omloeren* komt bij ANTONID. voor: *omloerende, gelijk een arend,* enz.

Loeren, hoogd. *lauern,* neders. *luren, gluren,* zw. *lura,* eng. *to leer* en *lurk,* ijsl. *hlera.*

LOEVEN, zie *loef.*

LOF, zie *loof.*

LOF, m. Roem, eer: *lof behalen. Eigen lof stinkt. God lof!* eene wijs van spreken, beteekenende zoo veel als: God zij geloofd en gedankt: *Maer nu, God lof!* VOND. Van hier *loffelijk, loffelijkheid.* Zamenst. *lofbazuin, lofdicht, lofgalm, lofgerucht, lofgezang, lofgierig, lofgierigheid, loflied, lofoffer, lofpsalm, lofrede, lofrustig,* bij HOOFT, *lofspraak, loftitel, loftuiten,* luid en uitbundig vleijen, *loftuiterij, loftuiting, lofwaard,* bij POOT, *lofwaardig, lofwaardiglijk, lofzang, lofzanger, lofzegger, lofzingen,* in de BIJBELV. HOOFT heeft *lofstellaadje,* voor gedenkteeken, ter eere van iemand opgerigt.

Lof, hoogd. *Lob,* angels. *lofe,* eng. *laud,* dat met het lat. *laus, laudis* overeenkomt.

LOFTE, v., meerv. *loften.* Ook *loftenis;* beide voor belofte.

LOFTUITEN, zie *lof.*

LOG, verouderd zelfst. naamw., weleer gebruikelijk voor logen: *zij weten van logh nochte bedrogh.* VOND. *Vol logh, bedrogh en gal.* VOND.

LOG, bijv. n. en bijw., *logger, logst.* Dat zich, uit zwaarte, niet gemakkelijk bewegen laat: *het log gevaart der bergen.* PSALMB. *Het logge lijf.* M. L. TIJDW. Zwaar: *met logge mookers kneuzen.* HOOFT. Langzaam, traag: *een log mensch.* Van hier *logheid.* Zamenstell. *loggat*, een onbezeild schip.

LOGEN, (*leugen*), v., meerv. *logens, logenen.* Onwaarheid: *logens verzinnen — uitstrooijen. Eene opgeraapte logen.* Van hier *logenaar,* (*leugenaar*) *logenaarster, logenachtig, logenachtigheid.* Zamenstell. *logensmid,* of *logensmeder, logentaal, logentijding, logenverdichtsel, logenvertelling, logentap,* logensmeder, *logenzak,* een groot logenaar. Van hier *logenstraffen,* iemand op eene begane logen betrappen en daardoor tot zwijgen brengen.

LOGGER, m., meerv. *loggers.* Eene soort van fransch vaartuig, met eenen platten bodem.

LOK, o., meerv. *lokken.* Eene opening, een gat; het zelfde als *loch.*

LOK, v., meerv. *lokken.* Haarlok: *zij loont u met haer ruige lok.* VOND. Eng. *lock*, hoogd. *Locke*, ijsl. *flock*, waarmede het gr. πλοκος, πλεκειν, en het lat. *plicare* overeenkomen.

LOKEN, zie *luiken.*

LOKKEN, b. w., *ik lokte, heb gelokt.* Dit woord drukt eigenlijk een geluid uit, waarmede dieren elkander roepen; ook waarmede menschen dieren tot zich doen naderen: *de haan lokt de hennen.* Voorts, door spijs in zijne magt pogen te krijgen: *eenen vogel in het net lokken.* Door vriendelijkheid overhalen: *ik salse locken.* BIJBELV. Oneig.: *thans lokte 't weer, mét vriendelijke stralen, de rijksprinses* enz. POOT. Door list: *iemand aan zijne zijde lokken.* Van hier *lokker, lokkig,* bij RODENB., *lokking, loksel.* Zamenst. *lokaas, lokazen,* met aas lokken, *lokbrood,* (*lokkebrood*) *lokduif, lokeend, lokfluitje, lokgeld, lokgift, lokmees,*

mees, *loksel* en *loktrek*, meerv. *loktreken*, bij HOOFT, — *lokvink*, *lokvogel*, *lokwoord*.

LOLLEN, o. w., *ik lolde*, *heb gelold*. Grollen, krollen, maauwen als de katten; ook slecht zingen. Van hier *lolling*. Het woord is van den klank gevormd, en beteekent een ongeregeld geluid maken; welke beteekenis het door de vier klinkers heen behoudt: *lallen*, *lellen*, *lollen*, *lullen*. CAMPH. heeft: *en bij den dranck de sechers hooren lallen*. *Lollen* is, bij KIL., ook zich boven eene stoof warmen. Van hier het zamengest. *lollepot*, een vuurpot, eene vuurtest.

LOMBARD, (*lomberd*, *lommerd*), m., meerv. *lombards*, *lombarden*. Eene bank van leening. *Daar gaat men in den lombard*, daar moet men alles duur betalen. Van hier het werkw. *lombarden*, woekeren. Zamenst. *lombardbriefje*, *lombardhouder*, *lombardier*, *lombardvrouw*. In de dertiende eeuw, hadden zich eenige kooplieden, uit Italie, naar Frankrijk en ons Vaderland begeven, met oogmerk, om, tegen zware renten, op onroerende en vooral roerende goederen, geld te schieten. In de 14 en 15 eeuw heetten zij gemeenlijk *lombarden*, omdat de meesten uit Lombardije waren. In het jaar 1327 bewoonden zij, te Schiedam, een *steenen* huis, dat, in die tijden, iets ongemeens was. Van hier, dat een openbaar gebouw, waar men, op tilbaar goed, geld schiet, den naam van *lombard* gekregen en behouden heeft.

LOMBEREN, o. w., *ik lomberde*, *heb gelomberd*. Zeker kaartspel, dat door drie personen gespeeld wordt. Van hier *lomber*: *wie is lomber?* Zamenst. *lomberdoos*, *lombergezelschap*, *lomberkaart*, *lomberspel*, *lombertafel*. Dit vreemde woord is, door het daarmede bedoelde spel, zoo gemeenzaam onder ons geworden, dat het bijkans zijn burgerregt verkregen heeft. Gemeenlijk zegt men *omberen*, als van het fr. *ombre*, schaduw; doch het is moeijelijk, in deze schaduw den grond der beteekenis dezes woords te vinden. Waarschijnlijker is het, dat het tot het sp. *l'hombre*, d. i. man, behoore; en dus zou lomberspel eigenlijk zoo veel als mannenspel zijn.

LOMMER, v. Schaduw. Meest wordt het woord genomen voor schaduw van bosschen, hoven, boomen, wandeldreven, enz.: *in koele lommer*. Oneig., voor bescher-

 ming:

ming: *eene schuilplaets in de lommer van Uwe Eds. naem.* POOT. Van hier *lommerachtig; lommeren*, in de lommer zitten. Zamenstell. *lommerlust, lommerrijk*, enz. Het woord schijnt uit het fr. *ombre*, *l'ombre*, lat. *umbra*, ontstaan te zijn.

LOMP, bijv. n. en bijw., *lomper, lompst.* Plomp, niet net van gedaante en leest: *een lomp stuk.* Onbeschoft: *een lompe karel.* Van hier *lomperd, lompheid, lompigheid, lompelijk: op de krachten zijns lichaams lompelijk fors.* HOOFT. Ook wordt *lomp* zelfst. gebezigd voor een groot suikerbrood. Het behoort tot den wortel van *klomp.*

LOMP, v., meerv. *lompen.* Een versletene lap, eene oude vod: *men maakt papier van lompen.* Een versleten kleed: *'t belemmerende kleedt, der aerdtsche leden lomp, uitschuddende.* HOOFT. Zamenstell. *lompenkramer.* Het behoort met *lap* tot eene bron.

LONG, v., meerv. *longen.* Een inwendig deel van het ligchaam van mensch en dier, dienende tot ademhaling: *eene ruime long. Geen toegenepen long kan sterker naar den aassem hijgen.* M. L. TIJDW. Dichterlijk past men het ook op andere dingen toe: *de felle Hekla spuwt haer verzengde long bij groote brokken uit.* ANTONID. Voor *long* heeft KIL. ook *longher.* Zoo vindt men het insgelijks bij KAR. V. MAND.: *lever en longer werd wel gebraden.* Zamenstell. *longader, longekruid (longerkruid), longpijp, longtering, longvuur, longziekte, longzucht, longzuchtig.*

ADEL. brengt het tot eenen wortel met *lomp*, een lap.

LONK, m., meerv. *lonken.* Vriendelijke oogwenk, wanneer het oog een weinig op zijde getrokken wordt, met vernaauwing van de oogleden: *ik ken uw' zoeten lonk.* POOT. Dichters schrijven het anderen dingen toe: *Zonne, werp den volck' den minsten lonk niet toe.* DE DECK. Het is zeker uit eene bron met *loensch.* Zie dit woord. Van hier *lonken*, waarvan *lonker*, dichterlijk het oog: *als d'eedle straelen, die gij uit uw heldre lonkers schiet.* POOT.

LONT, v., meerv. *lonten.* Touw, dat, eenmaal vuur gevat hebbende, voortglimt, en bestemd is, om andere dingen aan te steken: *met de bernende londt in de handt.* HOOFT. Het gevaar bemerken, onraad vernomen, noemt men *lont ruiken.* Zamenstell. *lontstok.*

Lief-

Liefdelont, bij GESCH. Misschien uit eene bron met *lomp*. Bij KIL. is *lompe* voor *lonte*.

LOOCHENEN, b. w., *ik loochende*, *heb geloochend*. Sterk ontkennen: *iets loochenen*. Het tegendeel van iets aanduiden: *mids de uitwendighe gedaante haar innerlijke leelijkheit niet looghende*. HOOFT. Van hier *loochenaar*, *loochening*. Zamenstell. *godloochenaar*, enz.

LOOD, o., meerv. *looden*. Een bekend zwaar metaal; zonder meerv.: *lood gieten — smelten*. *Zoo zwaar als lood*. Fig.: *hij heeft lood in den aars*, hij weegt zeer zwaar. Dat van lood gemaakt is; met een meerv., als een looden merk aan lakens enz.: *het lood is geschonden*. Dieplood: *toen op 't bevel des schippers het loot geworpen was*. BOG. Paslood: *wel in het lood staan*. Een looden kogel: *hoewel hem een loodt zwaarlijk in de lenden quetste*. HOOFT. *Iemand een lood schenken*, hem met het lood treffen. *Hij heeft het lood al in de billen*, hij is getroffen. Een gewigt aan een uurwerk: *de looden opwinden*. Een twee en dertigste deel van een oud pond: *zeven lood zijde*. Verkleinw. *loodje*, een stukje gemerkt lood: *een loodje voor den postwagen — de diligence* (snelwagen) enz. *Hij moet het loodje schieten*, hij moet in het verschot zijn. — *Het loodje leggen*, schade lijden. *Ik zal er nog een loodje opleggen*, ik zal de zaak nog meer bezwaren. Van hier *loodachtig*, *loodig*, zwaar. Zamenstell. *dieplood*, *meetlood*, *paslood*, *peillood*, *potlood*, *schietlood*, *staallood*, *werplood*, *zinklood*. — *Loodgieter*, *loodgieterij*, *loodkleur*, *loodlepel*, *loodlijn*, lijn, die aan het dieplood vast is, *loodmetaal*, *loodmijn*, *loodregt*, *loodschuim*, *loodverw*, *loodverwig*, *loodwit*, *loodwitmaker*, *loodwitmakerij*. Het woord schijnt, oorspronkelijk, zwaar te beduiden, en tot *laden*, *last* te behooren. Elke last, zwaarte, heet, in het eng., *load*. Van hier *looden*, van lood gemaakt: *eene looden tabaksdoos*. *Iemand met looden schoenen nagaan*, fig., hem langzaam volgen, op zijne daden naauwkeurig acht geven, om hem te betrappen.

LOODEN, b. en o. w., *ik loodde*, *heb gelood*. Bedr., looden, aanslaan: *die lakens moeten nog gelood worden*. Van hier het zamengest. *loodhal*, (*looihal*). In

het

het lood zetten: *glazen looden.* Onz., het dieplood werpen: *vinnig wierd achter op 't looden gepast.* Bog.

LOODS, (*loots*), m., meerv. *loodsen.* Iemand, die kundig is in de gronden, voor den mond eener haven of rivier, en schepen behouden binnen en buiten brengt; waartoe hij zich van een dieplood bedient. Van hier *loodsen*, door hulp van eenen loods een schip binnen of buiten brengen. Zamenstell. *binnenloods*, *buitenloods.* — *Loodsman*, *loodsmansboot*, *loodsmanswater*, dat den loods alleen bekend is, enz.

LOODS, v., meerv. *loodsen.* Planken hut; uit het fr. *loge.*

LOOF (*lof*), in de spreekwijs gebruikelijk: *te loof en te bod komen*, in beding komen. Van *loven*, op prijs zetten.

LOOF, bijv. n. en bijw. *loover*, *loofst.* Mat, moede: *zijn loove ziel gaat glippen.* Poot. Uit kracht der afleiding, beduidt het eene verslapping, en eene, daaruit ontstaande vermoeidheid; van *laf*, in den zin van *slap.* Het behoort tot de bron van *lip*, *lap*, *lob*, *slap* enz. Van hier *loofheid.*

LOOF, (*lof*), o. De groene bladen van boomen, struiken en gewassen: *in schaduw van dit loof.* Vond. *Loof van wortelen*, *rapen*, enz. Men zegt ook *lof*: *het lof valt nimmer af.* Vond. Van hier *loofachtig.* Zamenstell. *loofhut*, *loofhuttenfeest*, *loofhuttenzetting*, *loofrijk*, *loofrol*, eene rol met loofwerk, bij het boekvergulden gebruikelijk, *loofvorsch*, haagvorsch, *loofwerk*, waarvan *loofwerken*, *geloofwerkt*: *geloofwerkt met het zilver van de stroom.* Vond. Anders zegt men gemeenlijk *lofwerk.* *Loofworm*, rups.

Junius en Wacht. beweren, dat *loof* en het gr. φύλλον alleenlijk door eene *anastrophe* verschillen.

LOOG, v. Vlam: *de stadt, die in lighte loogh stond.* Hooft. Uit eene bron met *logchem*, hoogd. *Lohe*, ijsl. *loge*, Ker. *lauga*, Notk. *loug.*

LOOG, v. Scherp water, dat eenen tijd lang op asch gestaan heeft, en waarin de zoutdeelen der asch opgelost zijn: *het linnen in de loog zetten.* Oneig.: *soo ghijder maer toe doet de looge van dijn bloet.* Huygens. Van hier het b. w. *loogen*, door loog laten schoon

schoon bijten. Zamenstell. *loogasch*, *loogbak*, *loogwater*, enz.

Het denkbeeld van wasschen, lat. *lavare*, is hier zeker het heerschende. In het zw. is *loga* wasschen, en *löga* een bad, en het zw. *lag*, ijsl. *laugr* is een vloeibaar ligchaam.

LOOI, v. Run, bast van eiken en berken, waarmede men looit. Van hier het bedr. w. *looijen*, en het naamw. *looijer*, ook *looijerij*.

LOOK, o. Dan verstaat men, door dit woord, bieslook, dan uijen: *wij gedencken des loocks.* BIJBELV. Van hier *lookachtig*. Zamenstell. *bieslook*, *graslook*, *huislook*, *knoflook*, *vuistlook*, enz. — *Lookbol*, *lookprei*, enz.

Look schijnt eene plant, een gewas, in het algemeen, beduid te hebben, overeenkomende met het gr. λαχανον, het hebr. לח. Ons woord *huislook* bevestigt dit nog, waar *look* zooveel is als een gewas.

LOOM, bijv. n. en bijw. *loomer*, *loomst*. Stram in beweging, traag, vuig: *een loom mensch.* Van hier *loomheid*, *loomig*, *loomigheid* bij OUD. en DE BRUNE.

De bron is in *lam*, dat gebrek aan beweging aanduidt.

LOON, m. en o. In den uitgebreidsten zin, het goede, dat iemand, om zijn gedrag, ondervindt: *zij hebben haren loon wech.* BIJBELV. Verder, het onheil, hetwelk iemand, om zijn slecht gedrag, zich berokkent: *hij krijgt den welverdienden loon.* VOND. In engeren zin, vergelding, belooning voor betoonde dienst: *het dierbaar loon.* HOOGVL. Verschuldigde vergelding voor eenen arbeid, waartoe men niet gehouden is: *want zij zou deelen in den toegezeiden loon.* HOOGVL. Zamenstell. *arbeidsloon*, *dagloon*, *huurloon*, enz. *Loontrekkend*, *loontrekker*. HOOFT bezigt *loontrekkend raad* en *raadsman*, voor pensionaris, bij MOON. *loonraad*.

Dit oude woord beduidt eigenlijk eene gaaf, en is met *leenen*, *verleenen*, zeer na verwant.

LOONEN, b. en o. w., *ik loonde*, *heb geloond*. Bedr., vergelden: *God loone uwe diensten, aan mij bewezen!* Betalen met loon: *zijnen knecht loonen.* Onz. met *hebben*: *die wijn loont wel*, hij beloont, door zijnen prijs, de moeite, aan hem besteed. De naamwoorden

 loo-

looner en *looning* zijn in zamenst. gebruikelijk: *dagglooner*, *belooning*.

LOOP, v., meerv. *lopen*. Eene soort van Vriesche maat: *eene loop korens — lands — zouts* vindt men in MIERIS CHARTERBOEK. Het woord is een met het hoogd. *Lof*, eene maat van drooge waren in Lijfland en Koerland, het zw. *lop* of *löp*, eene korenmaat. Het schijnt, met *lepel* uit eene bron te zijn, als hebbende het denkbeeld van eene holte, eene diepte.

LOOP, m., meerv. *loopen*. De daad van loopen; zonder meerv.: *eenen haas in den loop schieten*. *Het paard is op den loop*. *Hij is altijd op den loop*, zelden t'huis, *zijne zinnen zijn op den loop*, op hol. *Ter loops*. *Den loop*, het bed, *eener rivier veranderen*. *Den loop*, den stroom, *eens vloeds stuiten*. *Den loop des hemels — der sterren waarnemen*. *De snelle loop des tijds*. Sterke stoelgang: *de roode — de graauwe loop*. Oneig., de voortgang eener zaak: *ik heb mijne geschiedenis haren eigen loop gelaten*. HOOGVL. *Levensloop*. Het beloop, de gang: *dat is zoo de loop van de wereld*. Trek, bezoek: *die leeraar heeft veel loop*. De buis van een geweer; met een meerv.: *de loop is geborsten*. Eene laag: *een loop van buskruid*. Verkleinw. *loopje*: *een loopje van kruid maken*. Eene list: *ik ken uwe loopjes*. Een spotwoord: *dat zijn aardige loopjes*. Van hier *loopsch*: *eene loopsche teef*. Zamenstell. *aanloop*, *afloop*, *beloop*, *doorloop*, *omloop*, *uitloop*, *zamenloop*, enz. *Loopachtig*, *loopbaan*, *loopgraaf*, VOND., *loopgraf* bij HOOFT, *loopleus*, *loopknecht*, *loopjongen*, *loopmaar*, tijding, *loopmeisje*, *loopperk*, *loopplaats*, *loopprijs*, *loopschuit*, eene loopster, eene kwikbil, *loopstag*, klimstag, *loopstrijd*, *looptouw*, *loopveld*.

LOOPEN, o. w., *ik liep*, *heb* en *ben geloopen*. Het woord drukt, in het algemeen, eenen gang, eene beweging uit, sneller dan men gewoon is: *hij liep uit al zijne magt*. *Storm loopen*. Oneig., dikwijls met verachting: *ledig loopen*. *Hij loopt bedelen*. Van plaats veranderen, zoo schielijk men kan, in eenen verachtelijken zin: *hij ging loopen, toen hij den vijand zag*. *In zijn verderf loopen*. *Plat loopen*, niet ter school ko-

komen; in Gelderland. Men gebruikt het ook van de snellere beweging van levenlooze dingen: *het schip liep in de haven. Mijn regteroog loopt*, het traant. *De tranen liepen mij over de wangen. Het schip liep vol water. In dit loopende jaar. Loopend schrift. Er loopt een gerucht.* In vele gevallen verliest men het denkbeeld van beweging: *mijn dwaalweg loope woestijnen door.* A. KLEIN. *In het oog loopen. Die zaak loopt wonderlijk. Gevaar loopen.* Van hier *looping.*

Het beteekent, in het gemeen, eene snelle beweging; van hier, dat dansen, springen bij ULPHIL. *hlaupan* heet, angels. *hleapan*, eng. *to leap.* HESYCH. verklaart λαυφθηζειν door zich haasten.

LOOPER, m., meerv. *loopers.* Iemand, die zijne gewoonte van loopen maakt: *hij is een goed looper.* Loopende bode: *ik heb eenen looper afgezonden.* Een wedlooper: *de loopers waren reeds in de renbaan.* Een zwerver: *wacht u voor die loopers.* Jagers noemen de pooten van eenen haas *loopers;* molenaars den bovensten molensteen *looper;* schippers dus een takeltouw, waarmede men goederen uit- en inhijscht; schilders met dienzelfden naam hunnen wrijfsteen. Een zandunrglas: *keer den looper om.* Een gemeene sleutel, waarmede men vele deuren kan openen. Eene schijf, die, in het verkeerspel, uit het bord geslagen is, heeft den naam van *looper.* Verkleinw. *loopertje*, een zeker vogeltje. Zamenstell. *hardlooper, hoerenlooper, kroeglooper, laagloopers*, zie *laag; landlooper, voorlooper, zandlooper*, enz.

LOOS, een woord, dat in zamenst. gebruikt wordt, om eene berooving, een mangel te beteekenen. Men vormt daardoor bijv. naamwoorden. Het wordt niet slechts achter zelfst. naamwoorden geplaatst, als *eindeloos, geldeloos, moedeloos, vaderloos*, enz., maar ook achter bijvoegel. naamwoorden, als *nutteloos;* ja ook achter het zakelijke deel van een werkwoord, als *reddeloos*, enz. Men acht het woord *schaloos* — *het schip is schaloos binnen*, als eene uitzondering op dezen regel, doch dit *schaloos*, voor *schadeloos*, kan dan veeleer als eene verbastering van *schadelijk* beschouwd worden. Zoodanige woorden kunnen, door den uitgang *heid*, nieuwe naamwoorden vormen, als: *vruchteloosheid, trouwe-*

loosheid, enz. Men bezigt ook daarvan gevormde werkwoorden, als: *verroekeloozen*, *verwaarloozen*.

Deze uitgang is zeer oud, luidende bij ULPHIL. *laus*, angels. *leas*, hoogd. *los*, ijsl. *laus*, eng. *less*. Men brengt het woord gemeenlijk tot het oude *lieren*, *liezen*, nu *verliezen*, in den onvolmaakt- verledenen tijd, *loor*, *loos*, *verloor*, *verloos*. Men kan hier tevens denken aan het gr. λασσειν, bevrijden, het lat. *laxus*, *laxare*, het hebr. חלץ, vrij maken, het wend. *lozhem*, afzonderen.

LOOS, bijv. n. en bijw. *loozer*, *meest*, *zeer loos*. Doortrapt: *een looze vos*. Daarin gegrond: *looze netten*. POOT. *Hij bedacht eenen loozen vond*. Van hier *loosheid*, *loosselijk*. Het schijnt met *los* tot eene bron te behooren, en als eene figuur der beteekenis van *los* te zijn.

LÒOS, bijv. n. Dat niet wezenlijk is: *een looze bodem*, in eene brouwerskuip. *Eene looze kiel*. *Een looze*, valsche, *kreet*. *Looze schijn van lof*. HOOFT. *Een' looze perruik gemaakt hebbende*. HOOFT. *Looze tarw* — *noot* — *bloem*. Zamenstell. *loospand*, zie *pand*. Zonder twijfel, met het vorige tot eenen wortel te brengen.

LOOS, v., meerv. *loozen*. Een oud touw, dat op het schip los hangt.

LOOT, v., meerv. *loten*. Eene scheut van eenen boom, welke men afsnijdt, om, door inplanting in den grond, eenen nieuwen boom te krijgen: *ik heb die wijngaardloot in den grond gelegd*. Hetzelfde als *lot*. Zamenst. *malloot*, een mal, ijdel vrouwmensch, waarschijnlijk van *mal*, gek, ijdel, en *loot*, *lote*, *lot*; als eene, die zich, van jongs af, gekkelijk gedraagt. Zoo veel als een *mal opgeschoten*, of *mal opgegroeid* vrouwmensch.

LOOVER, v., meerv. *loovers*, *looveren*. Groente, groen loof: *dat het de beste lover van Febus lauwer schent*. VOND. *Daar groeit gras noch loover*, daar groeit niets. Het meerv. *loovers*, *looveren* heeft KIL. Zamenst. *looverhut*, *looverfeest*, *loovertentenfeest*. Het schijnt eigenlijk een meerv. van het enkelv. *loof* te zijn, gelijk van *kalf*, *ei*, *kind*, enz., *kalver*, *eijer*, *kinder*, nu *kalveren*, *eijeren*, *kinderen*, gevormd worden. Verkleinw. *loovertje*, blaadje van geslagen goud of zilver, klatergoud. Van hier *looverig*. HOOFT.

LOR,

LOR, v., meerv. *lorren.* Oude lap, vòd, leur, beuzeling: *met hun goedt, lijf, en leeven, min nocht meer dan met lorren, speelende.* HOOFT. *Dat zijn maar lorren van boeken. Zy is eene regte lor,* eene vuile morspot. Zamenst. *lorremand, lorrevrouw, lorrewerk,* voddewerk. Misschien het hoogd. *Lör.* Zie *lording.*

LORDING, v., meerv. *lordings.* Zwaar, geteerd touw, dat om kabels enz. wordt gewonden. Van het oude hoogd. *Lör,* een riem, lat. *lorum.* Ons woord *luren,* doeken, waarin men kinderen windt, behoort hierheen ook.

LORKENBOOM, hetzelfde als *lariksboom. Larix of larkenhout (een zeker slag van pijnboomen hout).* N. WITS.

LORREN, b. w., *ik lorde, heb gelord.* Bedriegen, ontfutselen: *zij weet hem schoon te lorren.*

LORRENDRAAIJEN, o. w., *ik lorrendraaide, heb gelorrendraaid.* Dit woord wordt gebruikt, in den zin van sluikhandel drijven. Gemeenlijk bezigt men het voor draaijen, met draaijerijen omgaan, misleiden, bedriegen: *gij moet er niet onder lorrendraaijen. Hij lorrendraaijt.* OUD. Van hier *lorrendraaijer,* ook een schipper, die 's lands tollen ontduikt — die sluikhandel drijft: *de lorrendraaijers (zoo noemde men de geenen, die ter sluik ijets derwaarts braghten) aan te haalen.* HOOFT. Een schip, dat, op vreemde kusten, sluikhandel drijft, heeft ook dien naam. Voorts een, die zich voor soldaat laat monsteren, zonder in dienst te zijn. *Hij is een lorrendraaijer,* een bedrieger. Van hier *lorrendraaijerij.* J. G. HAAS leidt dit *lor, lorren,* in *lorrendraaijen,* van *loer, loeren,* af.

LORS, v., meerv. *lorsen.* Een achteloos vrouwmensch. Van hier *lorsen,* dat, bij HALMA, in den zin van verwaarloozen, ook goederen of waren zonder geld halen, voorkomt. HOOFT gebruikt het voor loeren, bedriegen: *de Landtvoogdt moest geen' lucht van dit lorsen hebben.* Zamenstell. *lorshandel,* bedriegerij, *lorshandeling,* beide bij HOOFT.

LOS, bijv. n. en bijw., *losser, meest, zeer los.* Niet vast: *eene losse kies.* Niet gebonden: *losse haren.* Niet digt: *een losse grond.* Ontslagen: *de gevangenen zijn los. Los van alle verbindtenis.* Niet aange-

stampt met eenen kogel: *met los kruid schieten.* Niet stijf, ongedwongen: *los geschilderd.* Onzeker: *een los gerucht.* Ongestadig: *los weêr.* Niet verslaafd: *los van de wereld.* Die bedachtzaamheid, zedigheid en pligt niet veel in acht neemt: *los in den mond. De losse jeugd. Een los leven leiden.* Dit woord wordt als bijw. bij vele werkwoorden gebruikt, en wil aaneengeschreven worden, als: *losbersten*, *losbranden*, *losbreken*, *losdraaijen*, *losgespen*, *losrukken*, enz. Verkleinw. *losjes.* Van hier *losheid*, *lossigheid*, *losselijk.* Zamenstell. *losbandig*, *losbandigheid*, *losbol*, *losbak*, waarin men den hopperd pompt, om de hop er af te scheiden, *loscedel*, (*losceel*) *losgeld*, *loshoofd*, *loshoofdig*, *loshoofdigheid*, *loskop*, *loskoppig*, *loskoppigheid*, *loslijvig*, *loslijvigheid*, *losrent*, *losrentebrief*, *losspil*, windas, *lostoomig*, bij RODENB., *loszinnig*, bij FRANTZEN.

LOSCH, (bij KIL. *lochs*), m., meerv. *losschen.* Een viervoetig, vleeschvretend dier, geel met roode vlekken, hebbende gelijkheid met eene kat: *met een gevlackten losch.* VOND. Lat. *lynx*, gr. λυγξ.

LOSSEN, b. en o. w., *ik loste*, *heb gelost.* Bedr., ontbinden: *wie heeft de banden des wilden ezels gelost?* BIJBELV. Dat gespannen is, ontspannen: *eene pistool — een roer lossen.* Ook *het geschut lossen.* Vrijmaken, loslaten: *slaven lossen.* Bevrijden, door iets tegen de waarde te geven: *een pand lossen.* In den bijbelschen zin: *eenen akker — eenen eerstgeborene lossen.* Ontschepen: *goederen uit een schip lossen.* Kwijt worden, lozen, *hij loste een steentje in het wateren.* J. CATS bezigt het voor laten schieten, loslaten: *de koord van een' vlieger lossen.* Onz., met *hebben: het schip moet lossen. Lossen en laden*, van eene vrouw. Zie *laden.* Van hier *losser*, *lossing.*

LOT, o., meerv. *loten.* Jong hout, eene scheut: *de boom is goed in het lot geschoten.* Van het verouderde *luiten*, *loot*, *geloten*, angels. *lutan*, *leat*, *loten*, *procumbere*, ijsl. *luitan*, *laut*, *lateun*, *deorsum curvare. Loten* zijn dan eigenlijk zulke uitscheuten en takjes, die zich door hun eigen gewigt, om hunne jongte, of dunte en buigzaamheid, genoegzaam van zelf krommen. Zie *loot.*

LOT,

LOT, o., meerv. *loten.* Een staafje, stokje, cedeltje, of iets anders, waardoor men iets uitdeelt, en onzekere of strijdige dingen beslist: *het lot over iets werpen.* Een briefje in eene loterij — inleg in dezelve — het aandeel, hetwelk men geloot heeft, noemen wij *een lot.* *Te lot: het viel hem te lot,* te beurt. Eene beschikking der voorzienigheid; zonder meerv.: *van het toekomende lot bewust.* VOND. *Mijn beschoren lot.* M. L. TIJDW. Iemands staat in dit leven: *elcks lot, dan droef dan blij.* VOND. Nog wordt dit *lot* bij ons gebezigd, voor schatting, belasting, in de spreekwijs: *schot en lot opbrengen.* Zamenstell. *lotboek, lotbriefje, lotbus, lotgemeen, lotspel, lotramer, lotramerij,* bij OUD., *lotspraak (oraculum), lotsverwisseling, lottrekker, lottrekking, lotwigchelaar, lotwigchelarij — lotwissel,* bij HOOFT, *lotzegger,* bij OUD. Omdat men staafjes, houtjes, als de oudste werktuigen om te loten, gebruikte, is het niet onwaarschijnlijk, dat het, met het vorige lot, uit eene bron is.

LOTEN, o. w., *ik lootte, heb geloot.* Het lot werpen; een nommer trekken. Van hier *loter,* lottrekker, *loterij, loting.*

LOTTING, v., meerv. *lottingen.* In de oudste tijden, noemde men dus eene gewestelijke regtsvergadering, die, eens in het jaar, in de oude Mark, gehouden werd. Volgens het landregt van Drenthe, wordt het hooge geregt dus geheeten, dat, door den Drost, Bijzitter en vier en twintig Etten, tweemaal in het jaar, gehouden wordt. OELRICHS leidt het af van *leodi, leudi,* lieden. Anderen van *lot* en *ding,* eene regtszaak.

LOUTER, bijv. n. en bijw., *louterder, louterst.* Helder: *met louterer glans.* HOOFT. Wij gebruiken het voor zuiver, onvervalscht, waarbij niets gemengd is: *louter zilver. Louter goud. De loutere kandelaar* is, in de overz. van den BIJB., de kandelaar, van louter goud gemaakt. Oneig.: *gheen louterer proef kan waere vriendschap geven.* RODENB. In Gelderland zegt men: *het smaakt louter,* voor laf, zouteloos. Van hier *louterheid, louterlijk.* Zamenstell. *louterstal,* een ongemak aan de paarden, wanneer hun het water, zoo zuiver als zij het gedronken hebben, weder afloopt; *koudepis* ook genaamd.

LOUTEREN, b. w., *ik louterde, heb gelouterd.* Zuive-

veren, de vreemde stof van iets scheiden, reinigen: *in den kroes gelouterd.* PSALMB. Oneig.: *uw woord is geloutert.* BIJBELV. Van hier *louteraar*, *loutering.* In Vriesl. zegt men *lotteren*, vooral van eijeren, die in het water beproefd worden, of zij vuil zijn.

LOUW, v., meerv. *louwen.* Zoo noemt men, in Braband en het Kwartier van Nijmegen, eenen visch, op andere plaatsen *zeelt*, *slei*, *muidehond.* Bij KIL. *louwe*, *lauwe.*

LOUWMAAND, v., meerv. *louwmaanden.* De eerste maand des jaars, *januarij* anders genaamd. Zij draagt haren naam, volgens KIL., naar *louwe*, eene wet, eng. *law*, fr. *loi*; bijzonder naar de wettige huwelijksverbindtenissen, die in die maand plagten voltrokken te worden. Volgens anderen, naar *louwe*, of *lauwe*, *wet*, d. i. regering; welke beteekenis dit woord oul. ook gehad heeft; en dus zou deze maand *louwmaand* heeten, omdat hier te lande, oudtijds, meest in deze maand de regering veranderd werd. Nog anderen meenen, dat *louwmaand* zoo veel zegt, als *loe* — *louw* — of *looimaand*, van *looijen*, *leder looijen*, waarvoor men oulings ook *loewen* zeide, zijnde eene hantering, welke oudtijds in deze maand, bijzonder zou geoefend zijn, uit hoofde van de menigte van huiden, die de niet lang verledene slagttijd had opgeleverd.

LOVEN, b. w., *ik loofde*, *heb geloofd.* Waren op prijs zetten, eenen prijs eischen: *hoe veel looft gij dat laken?* In deze beteekenis wordt het niet veel meer gebezigd; echter is het nog in algemeen gebruik, in de spreekwijs; *met loven en bieden komt men bij elkander* — wordt de koop gemaakt. Prijzen, iemands voortreffelijkheid, door woorden, aan den dag leggen: *het werk zal den meester loven.* Oudt. gebruikte men het ook voor *beloven*, zoo als het nog, in de dagelijksche taal, gebruikt wordt. In de beteekenis van prijzen is het bij ISIDOR. *loban*, OTFR. *lobon*, hoogd. *loben*, neders. *laven*, angels. *lofian*, zw. *lofwa*, ijsl. *leiva*, fr. *louer*, lat. *laudare.*

LOZEN, b. w., *ik loosde*, *heb geloosd.* Zich van iets ontdoen, kwijt maken: *zijn water lozen. Steentjes in het wateren lozen. Zuchten lozen.* HOOGVL. *Alwie uw wreedtheit zagh, en loosde traan of zucht.* G. BRANDT. *Eene onorde beeter in 't eerst te beletten, dan*

dan in 't endt te loozen. HOOFT. Van hier *lozing.* Met *lossen* uit eene bron.

LUB, zie *lob.*

LUBBEN, b. w., *ik lubde, heb gelubd.* Ontmannen: *honden lubben.* Oneig., verminken: *een boek lubben.* Snijden, bedriegen: *iemand lubben.* Van hier *lubbeling*, bij VOND., *lubber, lubbing.* Zamenst. *lubmes.*

LUCHT, v., meerv., in sommige gevallen, *luchten.* Dat vloeibare ligchaam, hetwelk men wel niet zien, maar welks beweging men nogtans voelen kan, en hetwelk men telkens in- en uitademt; zonder meerv.: *lucht scheppen.* Fig.: *den boezem lucht geven,* ontlasten. De dampkring: *eene dikke lucht. Kasteelen in de lucht bouwen*, vruchtelooze ontwerpen smeden. *De lucht klieven*, bij de Dichters, voor vliegen. Gewest: *de volken van allerhande luchten.* J. DE MARR. Eene zachte beweging van de lucht, eene koelte: *daar komt lucht.* Reuk, geur: *de neus vat de luchten van bloem en kruiden aan.* VOND. Oneig.: *lucht van eene zaak hebben. De lucht der valschheit verneemen.* HOOFT. *Ik heb er geen lucht op*, die zaak smaakt mij niet. Eindelijk noemen wijnverlaters gezwaveld doek, waarmede zij de vaten luchten, met den naam van *lucht.* Verkleinw. *luchtje*, een zacht windje: *het luchtje bloes violen en rozen uit zijn mond.* VOND. *Een luchtje scheppen. Daar komt een luchtje*, fig. eenige verandering, verligting. *Dat gaat om een luchtje*, dat raakt verloren. Zamenst. *luchtader, luchtbewoner*, eene figuurlijke benaming van het gevogelte, *luchtbol, luchtgat, luchtgezigt*, bij OUD., *luchtgordijn, luchthartig*, blijgeestig *luchthartigheid, luchtkreits*, (*luchtendom* bij VOND.) *luchtkunde, luchtledig, luchtmeter, luchtpijp, luchtpomp, luchtspringer, luchtsprong, luchtstreek, luchtweger*, enz.

Het is zeer denkelijk, dat het met *ligt* lat. *levis*, tot eene bron behoort.

LUCHT, bijv. n. en bijw. Open, waardoor de lucht spelen kan: *een lucht huis.* Ligt, vrolijk: *als hij den luchten dans beleidt.* POOT. *Met eenen luchten zwier.* VOND.

LUCHT, *luft*, oul. en nog, in sommige oorden des vaderlands, voor linker: *ter luchter side.* BIJB. 1477. HOOFT zegt: *onder zijn' lufter zijde.* In Gelderland zegt

zegt men somtijds *de luchterhand;* hetwelk reeds in den BIJB. 1477 voorkomt: *ter rechter- noch ter luchterhand.*

LUCHTEN, b. en o. w., *ik luchtte*, *heb gelucht.* Bedr., aan de versche lucht bloot stellen: *kleederen luchten.* Met gezwaveld doek berooken: *wijn luchten.* Verdragen, lijden, dulden: *onbekenden wilde hij niet luchten.* HOOFT. *Zoo gaet het als de buur zijn' buurman niet mag luchten.* VOND. Onz., met *hebben;* rieken: *met olij, die lieflijk lucht.* HOOFT. Fig.: *eene manier van doen, luchtende naa groene weeldigheit.* HOOFT. Jagthonden worden gezegd *te luchten*, als zij de lucht van het wild krijgen. Lichten: *een scoen luchtende wolcke.* LEV. J. C. Van hier *luchter*, voor lichter, of lamp: *olije tot den luchter.* BIJBELV.

LUCHTIG, bijv. n. en bijw., *luchtiger, luchtigst.* Waar de lucht eenen vrijen doortogt heeft: *een luchtig vertrek.* Helder: *eene luchtige wolcke.* BIJBELV. Niet digt: *het koren gaat luchtig op.* Ligt om te verteren: *luchtige kost.* Dun: *luchtig gekleed.* Luchthartig: *luchtig van aard.* Van hier *luchtigheid.*

LUI, bijv. n. en bijw., *luijer, luist.* Traag, loom: *een lui leven leiden.* Op sommige plaatsen van de Veluw is *lui* zoo veel als vermoeid. Van hier *luiaard, luiaardij*, bij HOOFT, *luijelijk, luiheid*, bij HOOFT ook *luijigheid.* Zamenst. *luibak, luibuis, luibuizen*, onz. werkw., *luilak*, een luiaard, *luiledig*, geheel werkeloos, bij HOOFT; *luilekker, luilekkerland; luiwagen*, een vloerschrobber; ook een dwarshout, waarover de roerpen heen en weer loopt.

LUID, bijv. n. en bijw., *luider, luidst.* Dat gehoord kan worden. In zamenst. zegt men *overluid bidden. Spreekt wat luider.* Dat een sterk geluid maakt: *luid roepen.* Als een zelfstandig n., in den zin van inhoud: *naar luid van het twintigste vers.* Zamenstell. *luidkeels, luidruchtig, luidruchtigheid.*

LUIDEN, (*luijen*) o. w., *ik luidde, heb geluid.* Klinken: *dat luidt vreemd.* De klok trekken: *over eenen dooden luiden* (*luijen*). Getrokken worden: *de poortklok luidt.* Behelzen, van inhoud zijn: *de brief luidt dus* enz. *Wel luiden*, met braafheid en goede zeden over-

overeenkomen: *wat eerlijk is, wat wel luijdt.* BIJB. Van hier *luidbaar, luider, luiding.* Zamenst. *eensluidend, welluidend, zoetluidend*, enz.

LUIDEN, zie *lieden.*

LUIF, v., meerv. *luifen.* Een verdekt uitstek voor een huis: *onder de luif zitten. Gedekt met wenkbraauwen, als luifen.* HOOFT. Men zegt ook *luiven* in het meerv. Voor *luif* is ook *luifel*, van het vr. geslacht, en wel het meest in gebruik. Zamenst. *luifelschrift.* Misschien wil het, oorspronkelijk, aanduiden eene schuilplaats onder afgeleide boomtakken; zoodat het, met *loof*, uit eene bron kan gevloeid zijn.

LUIFEL, zie *luif.*

LUIJER, zie *luur.*

LUIJEREN, o. w., *ik luijerde, heb geluijerd.* Zich lui en traag aanstellen: *elk onderzaat is op de wet gewent te luijeren.* HOOFT. Het is eigenlijk het voortdurend werkw. van *luijen*, van *lui*, hetwelk HOOFT insgelijks bezigt: *sukkelende tijdt, met uw ontijdig luijen.*

LUIK, o. Eene bekende landstreek en stad. Van hier *luikenaar, luiker, luiksch.* Zamenst. *luikerwaal.*

LUIK, o., meerv. *luiken.* Een valdeksel op zolder: *laat het luik vallen.* Blind: *de luiken sluiten.* Fig.: *aan 's hemels luik.* HOOFT. Zamenst. *enterluik, kelderluik, zolderluik.* — *Luikgat.*

LUIKEN, (*loken*) b. w., *ik look, heb geloken.* Sluiten: *luiken zijn lief in zijn armen.* CONST. D. MIN. Men bezigt het, in het bijzonder, van de oogen: *de oogen luiken.* Vooral, van eene gewoonte der Ouden, om den stervenden de oogen te sluiten: *dat hare handen de oogen van haren zoon niet mogen luicken.* HOOGSTR.

LUIM, v., meerv. *luimen.* Dit woord, dat een is met het hoogd. *Laune*, en met *loensch* denzelfden oorsprong heeft, beteekent eigenlijk eene rigting van de gezigts- en gelaatstrekken. Wij gebruiken het fig. voor eene gesteldheid des gemoeds, die zich, door uitwendige teekenen, laat zien; als, voor eene ingespannenheid van aandacht, om iemand te betrappen, waarbij men het hoofd naar de aarde neigt, en met strakke oogen op iets loert: *de verweerders lagen stadigh op hunne luim, met roers en mosketten.* HOOFT. Eene vlaag des gemoeds, eene neiging naar iets, die zich in woorden en gelaatstrekken ont-

ontdekt: *wien niet bekruipt een nijvre luim, om iets te leeren.* M. L. TIJDW. *Verbeterde dichtluim.* M. L. TIJDW. Eene zekere overhelling of neiging des gemoeds tot opgeruimdheid en vrolijkheid, of tot verdriet en onwilligheid: *iemand in eene goede luim aantreffen. Ghy zijt goeder luime.* HOOFT. Van hier *luimig.*

LUIMEN, o. w., *ik luimde, heb geluimd.* Met het hoofd voorover gaan, om op iets te loeren; op zijne luimen liggen: *deez, luimende, om hem schier oft morghen een' neep te geven.* HOOFT. *'t Is op 't goetjen datse luymen* (loeren). GESCH. HOOGSTRAT. verklaart het ook door lonken, loensch zien. Het voortdurend werkw. *luimeren* is eigenlijk langzamerhand de oogen vernaauwen, dikmaals het hoofd buigen, en dus zachtelijk in eenen ligten slaap vallen. Wij zetten er eene *s* voor, en zeggen thans *sluimeren.*

LUIP, m., meerv. *luipen.* Loer, luim: *op zijne luipen liggen.* Misschien uit dezelfde bron met *luim.* KIL. heeft althans *sluimen*, *sluipen* als gelijkluidende werkw. aangeteekend.

LUIPAARD, (*luiperd*), m., meerv. *luipaarden.* Een wreed en grimmig dier, dat onder het kattengeslacht behoort, gevlekt en bont van vel: *hij bootst den luipert na.* POOT. Van het lat. *leopardus.*

LUIPEN, o. w., *ik luipte, heb geluipt.* Hetzelfde als *gluipen*, met den hoed over de oogen getrokken gaan, loeren, bespieden: *met luipender oog aan te zien.* HOOFT. *Lanx de deuren luypen.* WESTERB. Het zameng. *beluipen* vindt men bij BOG. en HOOFT. Van hier *luiperd: die karel is een regte luiperd.* Zamenst. *luipmoorder* bij HOOFT, voor sluipmoorder of sluipmoordenaar, die in denzelfden zin ook *loermoorder* heeft. Zie *loeren.*

LUIS, v., meerv. *luizen.* Een naam van verscheidene kruipende diertjes, wier kruiping een merkelijk gevoel op de huid veroorzaakt, Zoo vindt men aan boomen en planten onderscheidene *luizen.* In den bepaaldsten zin, verstaat men er dat vervelende en verachtelijke diertje door, dat menschen en dieren zoo plaagt. *Luizen hebben.* Men heeft van dit diertje eenige spreekwijzen ontleend: *hij is eene hongerige luis. Eene magere luis*

bijt

bijt scherp, een kalis is happig. *Hij is uit de luizen*, uit zekere onaangename omstandigheid gered. *Hij staat zoo veeg als eene luis op den kam*, hij is in het grootste gevaar. *Zijne eigene luizen bijten hem*, hij wordt gekweld door zulken, die hij zelf kweekt en voedt. *Men behoeft geene luizen in den pels te zetten*, men behoeft zich moedwillig geen verdriet op den hals te halen. *Er kan geene luis over zijne lever loopen*, zegt men van iemand, die ligt geraakt is. *Hij zit of hij eene luis in zijn oor heeft*, hij zit zoo stil, of zijn geweten hem beschuldigt. Van hier *luizig*, vol luizen — ook, in de gemeenzame verkeering, slecht, gering: *dat is een luizig vertrek*; — *die lamp brandt luizig*. Voorts *luisachtig*, — *luisbosch*, *luizenbosch*, *luishond*, *luiskop*, *luisnek*, scheldwoorden, *luiskruid*, *luizenmarkt*, waarschijnlijk, voor *pluizenmarkt*, voddenmarkt, *luiszak*, *luisziekte*, *luizenjagt*, *luizenkam*, *luizenknipper*, *luizenkramer*, *luizenvanger*, *luizenzalf*. *Knipluis*, voor den duim; ook eenen kleermaker, scheldwoord.

Luis, hoogd. *Laus*, in de *mons. Gloss. luus*, neders. *luus*, angels. *lus*, eng. *louse*, zw. *lus*. FRISCH leidt het af van het wend. *lizu*, kruipen; IHRE brengt het tot het bretann. *lous*, schandelijk, onrein, of tot het gr. λύσσα, eene soort van wormen, op de tong van eenen hond.

LUISTER, m., meerv. *luisters*, in een eenig geval. Glans, schijnsel: *van al dien aardschen luister ontbloot*. VOLLENH. Voortreffelijkheid, roem, eer: *die den luister der andere verdooven zouden*. HOOFT. *Hij is een luister voor zijn geslacht*. In de dagelijksche taal, noemt men *luister*, een zeker toebereid water, waarmede bontwerkers hun bont glanzen. Zoo noemt men ook eenen *luister*, en het meerv. *luisters*, in het gemeene leven, eenen armblaker aan eenen pilaar of muur. Zamenst. *luisterbreed: een luisterbreede dag*. POOT. — *Luisterloos*, *luisterrijk*, enz. Het woord behoort, met het fr. *lustre*, tot *lux*, licht.

LUISTEREN, b. en o. w., *ik luisterde*, *heb geluisterd*. Bedr., glanzig maken: *bont — hoeden luisteren*. Onz., met *hebben*; blinken: *des morgens eer de son luijstert*. VOND.

LUISTEREN, b. en o. w., *ik luisterde*, *heb geluisterd.* Bedr., iemand iets kort en zacht aan het oor zeggen: *iemand iets in het oor luisteren.* Zamenst. *inluisteren: iemand iets inluisteren.* Onzijd. met *hebben*; in het verborgene, scherp naar iets hooren: *aan de deur luisteren. Die luistert aan den wand, verneemt zijn' eigen' schand*, spreekw. Naauw acht slaan, stipt volgen: *luister naar mijnen raad.* Van dieren: *het paard luistert naar den toom.* Van werktuigen: *het schip luistert naar het roer.* Van hier *luisteraar*, *luistering.* Zamenstell. *luisternaauw*, voor naauw luisterend, bij Hooft: *in 't walen van de naald aan 't luisternaauw kompas;* — *luisterscherp*, *luistervast*, *luistervink*, *luistervinken*, werkw., — *luisterzuster.*

Luisteren, van het oude *lozen*, hooren, hoogd. *lauschen*, *lusen*, *losen*, neders. *lustern*, hannov. *glustern*, opperd. *laustern*, Ulphil. *hlausjan*, gr. κλυμι, κλυσαι. In het angels., heet *hlyst*, en in het wallis. *clust* het oor. Angels. *hlystan*, eng. *to listen*, hooren.

LUIT, v., meerv. *luiten.* Zeker snaarspeeltuig, dat met beide handen bespeeld wordt, en een zeer aangenaam geluid geeft: *op 't getokkel van de luit.* Hooft. Zamenstell. *luitmaker*, *luitslager*, *luitslageres*, *luitsnaar*, *luitspeler*, *luitspeelster*, *luitspel.*

Luit, hoogd. *Laute*, middeleeuw. lat. *laudis* en *lautus*, eng. *lute*, ital. *liouto*, spaan. *laud*, deen. en zweed. *lut*, boh. *lautua*, gr. λαουτο, arab. *alaud.*

Er is wel geen twijfel aan, of het behoort tot den wortel *luid*, *geluid.*

LUITENANT, ond. m., meerv. *luitenants.* Die zekeren rang in de krijgsdienst bekleedt. Stedehouder, plaatsbekleeder. Zamenst. *luitenant-admiraal*, *luitenant-stadhouder*, enz. Van het fr. *lieutenant.*

LUIZEN, b. w., *ik luisde*, *heb geluisd.* Luizen zoeken. In den dagelijkschen, en wel lagen stijl: *iemands beurs luizen*, hem het geld afwinnen, aftroggelen. *En u de tasch te luizen.* J. de Deck.

LUK, o. Voor het geluk, de fortuin: *door 't dwaelziek luck.* Vond. Poot noemt Christus: *brooddeeler, visschrenluk.* Eng. *luck.* Bij de Dichters zijn de zamenstellingen in gebruik: *lukgodin*, *lukster*, *lukzon.* In den

den dagelijkschen stijl zegt men ook: *lukraak*, *luk of raak*, of *luk op raak;* d. i. bij geluk zal het raak zijn, of gebeuren. Van hier *lukkig*. RODENB. Bij GIJSB. JAP. *lockig: 'k wiert de lockigste minsche.*

LUKKEN, o. w. *Lukte*, *is gelukt*. Gelukken: *Lukt mij dat*, *dan ben ik behouden. Rijs op*, *hoe zal 't hier lucken?* VOND.

LUL, v., meerv. *lullen*. Driehoekig zeil, dat voor op kleine schepen gezet wordt; kluiffok, breede fok: *ik koos de lul voor 't zeil.* HUYG. *Staeg lul en fock bijzetten.* DE BRUNE. Van *lullen*, *lollen*, dewijl het dit zeil eigen is, te *lollen*, of te *lullen*, d. i. te wapperen, en door den wind heen en weer bewogen, zeker geraas te maken.

LUL, v., meerv. *lullen*. De pijp aan eene pomp, waaruit het opgepompte water loopt. De pijp aan de slang eener brandspuit, waarvan *lulleman*, die, bij het spuiten, deze pijp bestuurt, om het water te leiden. Ook draagt, in de gemeene taal, het mannelijke schaamdeel dezen naam. Eene pijpkan, waaruit kinderen zuigen: *geef het kind de lul.* Hoogd. *Ludel.* Zamenst. *lullepels*, sletvink, ook bloedbeuling.

LULLEN, zie *lollen* en *belul.*

LULLEN, o. en b. w., *ik lulde*, *heb geluld.* Onz. met *hebben*. Uit eene lul drinken. Het woord schijnt de beweging van den mond, onder het zuigen, na te bootsen. Den tijd met zotte taal doorbrengen: *wat staat gij daar te lullen?* in den lagen stijl. Doch dit schijnt van ons oud *lul*, *lol*, (*ratio harmonica*) af te stammen; waarvan ook *lullepijp*, doedelzak. Bedr., bedotten: *hij zal mij niet lullen*, in de gemeene volkstaal. Eng. *to lull.*

LUMME, v., meerv. *lummen*. Zeker achterstuk van eenen os. Zamenst. *lummestuk*, *lummerharst.*

LUMMEL, m., meerv. *lummels*. Zoo noemt men in Gron., eenen zekeren zoeten koek. In de lompe straattaal noemt men *eenen lummel*, een sterk, onbeschoft manspersoon; ook eenen onnoozelen hals: *hij is een regte lummel.* Van hier *lummelachtig.*

Lumme en *lummel* schijnen tot eene bron, met *lam*, *lomp*, *klomp*, te behooren.

LUNDEREN, (*lenteren*, *lunteren*), o. w., *ik lunderde*, *heb*

heb gelunderd. Talmen, sammelen: *doch quaamen niet, dan lundrende, dus verre.* HOOFT. *Met veel lunterens.* HOOFT. Van hier *lundering.* Misschien met het lat. *lentus*, langzaam, uit eene bron.

LUNS, (bij KIL. *luhdse*, *lundsch*, *lonse;* men gebruikt ook *lens*), v., meerv. *lunzen.* Eene spie, door het einde van de as gestoken, opdat het rad niet uitwijke. Van hier *lunzen*, eene luns voor het rad doen.

LURF, v., meerv. *lurven.* Een ingekeept hout, in eene vinkebaan gebruikelijk. In de dagelijksche taal zegt men: *iemand bij de lurven krijgen*, hem aanpakken. *Vat ze, roeper, bij de lurven.* VOND.

LURKEN, o. w., *ik lurkte*, *heb gelurkt.* Gedurig aan de borst liggen, en met kleine teugjes zuigen: *die noch lurkt aan 's moeders borst.* VOND. Denkelijk bootst het, als *lullen*, de beweging van den zuigenden mond na.

LUS, zie *lis.*

LUST, m., meerv. *lusten.* Vertooning van zijn gevoel over het aangename: *het was een lust, dien tuin te zien!* De gewaarwording zelve van het aangename: *met lust arbeiden.* Hierheen behooren de zamengest.: *landlust*, *jagtlust*, *lustprieel*, *lustwarande*, *lustwoud*, *lustbosch*, *lusthof*, *lusthuis.* De neiging, het verlangen naar het aangename, of dat ons als aangenaam toeschijnt: *ik voel een' wondren lust.* HOOGVL. *Ik heb geene lust tot eten.* Eene verkeerde begeerte: *de zwangere vrouw heeft lusten.* In eenen kwaden zin, eene ongeregelde, zondige begeerte; vooral in het meerv.: *geile*, *schandelijke*, *vuile*, *onmatige*, *eerlooze*, *toomelooze lusten.* *Zijne lusten den teugel geven*, *dienen*, *voldoen* enz. Ook in het enkelv.: *zijne lust aan iemand boeten*, dat is wraaklust. *Zijnen lust boeten* is ook zijnen trek volgen, in eenen goeden zin. Zamenst. *buiklust*, *eetlust*, *heblust*, *heerschlust*, *onlust*, *wellust*, enz. — *Lusteloos*, *lusteloosheid*, *lustrijk.*

LUSTEN, onpers. w., *het lustte*, *heeft gelust.* Believen, met den derden naamval: *maer indien 't hem niet lustet u te lossen.* BIJBELV. *Mij lust een tafereel tot lof van 't y te maelen.* ANTON. *Al wat hem lust, doet hij.* BIJBELV. In het bijzonder, gaarn eten: *mij lust geen vleesch.* Ook bezigt men het, in de dagelijksche verkeering, bedrijv.: *ik lust geen vleesch.*

LUSTIG, bijv. n. en bijw., *lustiger*, *lustigst*. Aangename gewaarwordingen naar buiten vertoonende, vrolijk: *altijd even lustig*. Oneigenl. zeer, veel: *hij kreeg lustig om de ooren. Dat kind eet lustig. Indien ik elders zijnen lof wat lustiger ophaal.* HOOFT. — *Lustig!* een woord van aanwakkering: *lustig kinderen!* Van hier *lustigheid*, *lustiglijk*.

LUTTEL, (bij KIL. ook *littel*) bijv. n. en bijw. Klein, gering, weinig: *dit heeft luttel te beduiden.* — *Voor luttel tijds.* J. SPEX. *Luttel kennis.* VOND. In het gemeene leven ook *lutje*: *een lutje kind.* Of als zelfst.: *dat lutje.* — *Zeker op een lutje naa*, d. i. op weinig na, bij HOOFT, die ook *lutsken* heeft, voor een weinigje: *men twijfelde een lutsken.* VOND. gebruikt *een lutske*, voor een weinig tijds. De Engelschen zeggen *littel*, de Grieken λιτος.

LUUR (*luijer*), v., meerv. *luren* (*luijers*, *luijeren*). Windeldoek: *een kind in de luren winden.* Fig.: *iemand in de luren leggen*, als een kind behandelen, bedotten. Zamenst. *luurmand* (*luijermand*) enz.

LUW, bijv. n. en bijw., *luwer*, *luwst*. Waar men tegen den wind gedekt is: *de luwe zijde van het bosch. Vliedt fluks nae 't luwe bosch.* HOOFT. Van hier *luwte*, eene luwe plaats: *in de luwte der hooge bosschen.* POOT. Fig., bedekking: *wij missen de luwte van uwe zijde.* HOOFT. Voorts het o. w. *luwen*, voor luw worden, minder winderig zijn: *het begint te luwen.* Bij overdr.: *dat luwt wat*, die zwarigheid vermindert.

M.

M, de twaalfde letter van het nederduitsche ABE, behoorende tot de *lipletters*. Zie verder mijne nederd. Spraakk. D. I, § 46, 47.

MAAG, v., meerv. *magen*. Zeker inwendig deel des dierlijken ligchaams, in de gedaante van eenen zak, waarin de spijzen opgenomen en verteerd worden: *eene goede, gezonde, zwakke maag hebben. Hij heeft het al in zijne maag*, in den gemeenzamen spreektrant, voor: hij heeft het al weg. Zamenstell. *hoendermaag*, enz. — *maagdarm*, *maaghoest*, *maagkoekje*, *maagmiddel*, *maagpijn*, *maagpoeder*, *maagsap*, *maagwater*, *maagziekte*, enz.

Maag, bij RAB. MAUR., in de achtste eeuw, *mago*, angels. *maga*, hoogd. *Magen*, eng. *maw*. De tweede helft van het gr. en lat. *stomachus* behoort, naar alle waarschijnlijkheid, ook hiertoe.

MAAG, m. en v., meerv. *magen*. Bloedverwant, nabestaande: *vrienden noch magen hebben*. Van hier *maagschap*, bloedverwantschap. Zamenst. *maagscheiding*, verdeeling van eene erfenis, ook boedelrol. *Maagtaal*, optelling der magen, *maagzoen*, een derde deel van het zoengeld, gaande aan de geregtigde Magen en borgen; in de regtsgeleerdheid. *Man en maag* zeide men oul. ook, voor elkeen: *versamelde hij man en maghe*, verzamelende hij al wat hij kon. MEL. ST. Nog zegt men *man en maag te hulp roepen*.

Maag, hoogd. *Mage*, angels. *maeg*. *Altmaga* zijn, bij TATIAN., de voorouders. Oul. beteekende dit woord eenen zoon.

MAAGD, v., meerv. *maagden*. Over het algemeen, ieder jong ongehuwd vrouwspersoon. In dezen zin wordt het thans niet meer gebezigd; doch daarvoor zeggen wij *meisje*, het verkleinw. van *meid*, dat eene verkorting, of verbastering van *maagd*, *maged*, is. In eene bepaal-

paaldere beteekenis, een vrouwspersoon, dat nog geene vleeschelijke verkeering met eenen man gehad heeft. Fig.: *zijn degen is nog maagd*, is nog niet gebruikt. *Van iets maagd*, onbeschadigd, wel, *afkomen*. Van hier *maagdelijk*, *maagdom*. Zamenstell. *moedermaagd*, voor de Moeder van Jezus, in de godgeleerdheid, *maagdenbloem*, *maagdenblos*, *maagdenhart*, *maagdenhonig*, *maagdenmelk*, zeker water, *maagdenpalm*, *maagdenroof*, *maagdenschender*, *maagdenschending*, *maagdenschennis*, *maagdenschaar*, *maagdenstaat*, *maagdenvlies*, *maagdenziel*, *maagdenzwier*, enz. — Wijders, eene dienstmaagd: *behalven hare knechten ende hare maeghden*. Bijbelv. Doch hiervoor bezigt men thans algemeen *meid*. Zie dit woord.

Het stamt ongetwijfeld van het verouderde *mag*, *mage*, bij Ulphil. *magus*, een kind, af.

MAAIJEN, b. w., *ik maaide*, *heb gemaaid*. *Gras*, *koorn maaijen*, afsnijden. Fig.: *de dood maait het leven af*. Ook wordt het onzijd. gebezigd: *met de voeten maaijen*, waarvan *maaivoet*, en het onz. w., *maaivoeten*, de voeten krom naar buiten zetten. Van hier *maaijer*, *maaijing*. Zamenstell. *maailand*, *maaitijd*. Reeds in de salische wetten is *porcus majalis* een gesneden zwijn.

Maaijen, hoogd. *mähen*, ijsl. *maa*, gr. ἀμααν, ἀπαμαν, afmaaijen.

MAAK, v., van *maken*. Het maken: *een kleed in de maak doen*, bestellen, om gemaakt te worden.

MAAKSEL, zie *maken*.

MAAL, een reeds verouderd zelfst. n., beteekenende eene vereeniging; van het oude *malen*, *melen*, vereenigen, huwelijken, nog overig in ons *gemaal*; gelijk ook in *male*, voor eene tweejarige koe, als rijp wordende om te paren.

MAAL, mede een verouderd zelfst. n., beteekenende eene verzameling, bijzonderlijk, eene openlijke volksvergadering, insgelijks eene regtsvergadering, in welke beteekenis het middeleeuwsche *mallus* en *mallum* dikwerf voorkomen. Bij Rab. Maur. is *mahal* een geregtshof. *Maal*, of *maalschap* was oul., in de Veluw, de plaats, waar geregt gehouden wordt, en iemand, die eenen eigendom, en regt op een der veluwsche bosschen heeft, noemt men *maalman*. *Malus* is bij Eccard *publicus conventus*,

judicium civile, *placitum*, *forum causarum*; en hij leidt het af van *maal*, oul. een teeken; zijnde *maalstad* zoo veel als *locus judicii*, dewijl destijds, bij de geregtsplaatsen, een zeker teeken, een boom, een steen, of houten kruis gesteld werd; van welk *maal* (*mahl*) de Hoogduitschers hun *Denkmahl*, *Grabmahl*, enz., voor gedenkteeken, grafnaald, graftombe enz. hebben. Anderen brengen het tot *maal*, *gastmaal*, omdat de oude Germanen gewoon waren, hunne plegtige vergaderingen met eenen maaltijd te besluiten; hetwelk nog veelal in gebruik is. De Rhoer vindt deszelfs oorsprong in *malen*, lat. *molere*, als ware *maalstad*, *maalstede*, eene plaats, waar men *maalt*, bij Kil. banmolen, *mola publica intra terminos jurisdictionis;* omdat elk dorp, of elke streek, zijnen eigenen molen, zijne vaste maalplaats had; waarom men het kerspel zelf, en naderhand het geregt, in dien oord gehouden, *maalstede* noemde.

MAAL, insgelijks een verouderd zelfst. n., in de beteekenis van den tijd, hoe dikwerf eene zaak geschiedt; wordende alleen nog in sommige spreekwijzen, en wel onzijd. en vrouwel. tevens gebezigd: *dit maal*, *de eerste maal*, *honderd maal;* blijvende *maal* bij bepaalde telwoorden, even als *pond*, *last*, enz. onveranderd; derhalve *zes maal*, en niet *malen*. Bij onbepaalde telwoorden wordt *maal* verbogen, als *verscheidene malen*, enz. Als bijwoorden: *eenmaal*, *andermaal*, *dikmaals*, *meermaals*, *namaals*, *nogmaals*, *toenmaals*, *veelmaals*, *voormaals ; toenmalig*, *voormalig*, enz. als bijv.

MAAL, o., meerv. *malen*. Maaltijd, de handeling van te eten: *een maal geven*. Zamenstell. *maaltijd*, — *afscheidsmaal*, enz.

Van *malen*, lat. *molere*, klein, fijn maken; van hier met de tanden fijn maken, eten; waarvan nog sporen voorhanden zijn. Bij de Laplanders is *males* iedere soort van spijs.

MAAL, (*male*), v., meerv. *malen*. Kofferzak: *en draeght geenen buydel noch male*. Bijbelv.

Maal, hoogd. *Mahl*. Bij Otfrid. is *mal*, *malaha*, een reiszak, mantelzak, fr. *malle*, gr. μαλλος.

MAALSTROOM, m., meerv. *maalstroomen*. Draaikolk; — bijzonder de groote draaikolk op de noorweegsche kusten.

Van

Van *malen*, ronddraaijen. Fig. verwarring: *in eenen maalstroom van denkbeelden*, enz.

MAALTIJD, m., meerv. *maaltijden*. *Den maaltijdt, dien hij gaf*, enz. ROTG. Zamenstell. *liefdemaaltijd*. WACHT. leidt *maaltijd* niet van *maal* en *tijd*, *tempus*, maar van *maal* en het verouderde zweedsche en ijslandsche *teite*, d. i. vreugd, vrolijkheid, af.

MAAN, v., meerv. *manen*. De lange haren, welke eenige dieren, inzonderheid paarden en leeuwen, van het bovenste gedeelte van den hals hebben afhangen. Het meerv. *manen* is meest in gebruik: *de leeuw schudt zijne manen*.

CASAUBON. en JUNIUS leiden het van het gr. μαννος, μανος, af, hetwelk bij POLLUX een halssieraad beteekent. Misschien zijn beide uit eene gemeenschappelijke oudere bron voortgekomen. TEN KATE brengt het tot ons *manen*, *aanmanen*, lat. *citare*, *admonere*, dewijl het hem waarschijnlijk voorkomt, dat de Ouden, zonder toom rijdende, de paarden aan de manen bestuurd, en hen daarbij aangemaand hebben, welken weg zij hadden in te slaan.

MAAN, v., meerv. *manen*. Dat hemellicht, hetwelk des nachts, schoon dan meer, dan minder, licht, en ons toeschijnt, naast de zon, het grootste te wezen. *De maan schijnt*. In de gemeene straattaal zegt men: *hij is naar de maan* hij is weg. *'t Is alles naar de maan*. A. HARTS. Fig. *de halve maan*, het turksche rijk, de Turken: *de halve maene in haren schilt varen*. VOND. Wijders draagt, in den vestingbouw, eene soort van buitenwerken den naam van *halve maan*. Zamenstell. *maandag*, *maanjaar*, *maanoog*, ziekte aan de oogen der paarden, *maanstonden*, *maansverduistering*, *maanvlekken*, *maanziek*, *maanziekte*, *maneschijn*, enz. — *Bovenmaansch*, enz.

Maan, hoogd. *Mond*, bij ULPHIL. *mana*, ISID. en OTFR. *mano*, eng. *moon*, zweed. *mane*, gr. μηνη, en naar den dorischen tongval μανα. Het lat. *mensis* en *menstruus* behooren insgelijks hiertoe. WACHT. en anderen brengen het tot *manen* (herinneren), waarvan *vermanen*, of tot het hebr. *manah*, tellen, dewijl de afwisselende gedaante der maan, van de oudste tijden af, ter verdeeling van tijd en bezigheid gebruikt werd.

MAAND, v., meerv., *maanden*. Van *maan*. De tijd, waar-

waarin de maan haren loop volbrengt. *De twaalf maanden van het jaar. Den zeventienden dezer* (voor den zeventienden dag dezer maand). HOOFT. Van hier *maandelijks*, bijw., *maandelijksch*, bijv. n. Zamenstell. *maandbrief*, *maandceel*, *maandduiven*, *maandgeld*, *maandstaat*, *maandwijzer*, enz.

MAANKOP, zie *mankop.*

MAAR, bijw. en voegw. Bijw., alleenlijk, slechts: *laat hem maar komen. Ik zal hem maar schrijven.* Voegwoord, in verscheidene beteekenissen voorkomende: *hij konde gezond zijn, maar rigt zijn leven daarnaar niet in. Ik wachtte op hem; maar hij kwam niet. Ach, wanneer ik haar vond! maar ik droom. Maar* wordt ook als een zelfst. naamw. gebruikt: *die zaak heeft een maar*, heeft hare bedenkelijkheid, is alleen onder zekere voorwaarde waar. *Er is niets zoo schoon, of er is een maar bij.*

MAAR, (*mare*), v., meerv. *maren.* Een zeer oud woord, beteekenende gerucht, tijding: *op die maare.* HOOFT. Zamenstell. *blijmaar*, *nieuwmaar* bij HOOFT, *straatmaar*, enz.

ADEL. is van oordeel, dat dit woord eene nabootsing van het geruisch is, hetwelk door den verhalenden mond van eenen, of meerderen, veroorzaakt wordt, hetwelk eigenlijk het gerucht uitmaakt. *Merjan* is bij ULPHIL. verkondigen, en *märd*, in het ijsl., een loflied.

MAARSCHALK, m., meerv. *maarschalken.* Een zeer oud woord, hetwelk in de salische wetten het eerst voorkomt, waar het eenen geringen stalknecht beteekent, die het opzigt over twaalf paarden had. Daar de hof- en krijgsstaat der toenmalige tijden grootstendeels in paarden bestond, zoo werd dit woord, van langzamerhand, in onderscheidene zinnen gebezigd, en beteekende, naderhand, eenen stalmeester, eenen opzigter over de stallen, paarden en de geheele ruiterij. In het gemeen, beteekent het bij ons eenen Opperveldheer, ook grootstalmeester. *Maarschalk van Frankrijk.* Van hier *maarschalkin*, bij HOOFT. Zamenstell. *Veldmaarschalk.* Het woord is van het oude *mar*, *maar*, *maere*, een paard, waarvan nog ons *merrie*, eng. *mare*, en het oude *schalk*, een knecht. Het is derhalve zoo veel als paardenknecht, in de salische wetten *marescalcus*, fr. *marechal.*

MAART,

MAART, m. Uit het lat. *Martius.* De derde maand van het jaar, lentemaand: *den derden* (op den derden dag) *van Maart.* Bij de Romeinen, ten tijde van Romulus, werd *Maart* voor de eerste, en Februarij, nog later, voor de laatste maand des jaars gehouden. Eerst in den jare 1563, heeft koning Karel de achtste in Frankrijk gelast, in alle geschriften, den eersten Januarij als den eersten dag des jaars aan te merken. En sedert den jare 1576, is de maand Januarij ook bij ons voor de eerste maand des jaars gehouden. Bij de Angelsaksen werd de maand Maart *rhedmonath* genaamd, naar hunne Godin *Rheda;* en Karel de groote bestempelde deze maand met den naam van *lenzinmanoth.* Van hier *maartsch*, bijv. n.

MAAS, v., meerv. *mazen.* Steek van een net: *oude netten, quade mazen.* DE BRUNE. Van hier het werkw. *mazen, maasde, gemaasd,* mazen breijen, mazen maken.

Hoogd. *Masche*, eng. *mesh*, *mash*, fr. *mache.* In het angels. is *max* een net.

MAAS, (lat. *mosa*, fr. *meuse*), v. De rivier de Maas: *de stroomgodt van de maeze.* VOND. Zamenst. *maasland, maaslandsluis, maasschipper, maasstad, maasstroom, maaswaal, maaswater, maaszand,* enz. — Van hier ook het zelfst. *overmaas,* het land, dat over de maas ligt; waarvan het bijvoeg. *overmaasch: het overmaassche land.*

MAAT, v., meerv. *maten.* Van *meten.* De ligchamelijke grootte van iets: *de maat van iets nemen. Hij is onder de maat, kan de maat niet halen,* is te klein. De, naar de natuur der zaak bepaalde, grootte: *naar de maat mijner krachten.* Iets, waarmede men uitmeet: *eene maat erwten.* Van hier overdragt: *iemand de maat vol doen, vol meten,* in alles zijn genoegen geven. Zamenstell. *hoerenmaat,* bedriegelijke maat, *koornmaat,* enz.; *maatjespeer,* bergamotpeer, enz. Voorbeeld, bestek, evenredigheid: *op zijne maat maken.* — Datgeen, waarmede men iets afmeet, of de maat van iets neemt: *eene papieren maat.* Zamenstell. *kleermakersmaat, schoenmakersmaat, voetmaat,* — *maatstok,* enz. Zangmaat: *de maat slaan;* ook fig., het voornaamste bestuur in iets hebben — *de maat houden.* Zamenstell. *dichtmaat,* — *maatgezang,* *maat-*

maatklank. Van *maat* is ook *maatregel*, *regelmaat*, *matelijk*, voor matiglijk, — *mateloosheid*, voor uitspatting, bij HOOFT, *matig* enz. gevormd. Van hier *uitermate*, ongemeen, reeds bij M. ST. *utermate*.

Dit oude woord heet, in al de genoemde beteekenissen, bij ISID. *mezssa*, eng. *measure*, lat. *mensura*. Andere talen verwisselen de *s*, of *z*, voor *t*, als ons *maat*, neders. *mat*, angels. *maete*, waarmede wij het lat. *modius*, gr. μόδιος, en hebr. מד kunnen vergelijken.

MAAT, m., meerv. *maats*. Medgezel, makker; werkgast, werkgezel. Het bootsvolk, de maats op de schepen. *Met iemand maats*, of goed vriend, *zijn*; in de gemeenzame verkeering; ook *maatjes*: *zij waren regt maatjes met elkander*. Zamenstell. *bootsmansmaat*, *koksmaat*, enz.

Het behoort tot ons *met*, *mede*, waarin het denkbeeld van vereeniging opgesloten ligt. A. MYL. zegt, dat men voetstappen van dit woord vindt in *bergomates*, bij PLIN. voorkomende.

MAATSCHAPPIJ, v., meerv. *maatschappijen*. Genootschap, gezelschappelijke vereeniging ter bereiking van een en hetzelfde einde: *de Maatschappij tot nut van het algemeen*. *De menschelijke maatschappij*, de zamenleving. Van hier *maatschappen* (*sociare*) bij A. V. D. GOES; *maatschappelijk*.

MAAUWEN (*miaauwen*), o. w., *ik maauwde*, *heb gemaauwd*. Geluid maken, als de katten; klanknabootsend woord. Van hier *maauwing*; *maauw*, *miaauw*: *de kat schreeuwt miaauw*.

MADE (*maai*), v., meerv. *maden*. Zeker klein wurmpje: *lang van de maai deurgeten*. J. DE DECK. Van hier *madig*, *maaijig*, vol maden: *maaijige kaas*. Zamenstell. *houtmade*, *spekmade*, *vleeschmade*, enz.

MADELIEF, v., meerv. *madelieven*. Zekere bloem. KIL. heeft ook *maagdelief*, of *maegdelieve*, schoon *madelief*, waarschijnlijk, de echte spelling is, als van het oude *made*, neders. *mäde*, d. i. vlak land, afkomstig. *Madelief* is derhalve eigenlijk eene veldbloem, die in de vlakke velden groeit.

MAF, bijv. n. en bijw., *maffer*, *mafst*. Laf, mad, vadzig: *de warmte maakt mij zeer maf*. Ook wordt het zelfst. gebezigd, in het verkleinw. *mafje*, met de spreekwij-

wijzen: *voor het mafje loopen*, een spot van anderen zijn — *iemand voor het mafje houden*, met iemand den spot drijven. *Zij is een regt mafje*, eene laffe, vadzige beuzelaarster.

MAGAZIJN, o., meerv. *magazijnen*. Eene bewaarplaats, hetzij slechts eene kamer, of een geheel gebouw, waarin zekere dingen in menigte ten aanstaanden gebruike weggelegd en bewaard worden. Zamenst. *houtmagazijn*, *hooimagazijn*, *geweermagazijn*, anders tuighuis, *koornmagazijn*. *Een magazijn aanleggen*. Fig., voor eene menigte, eenen grooten voorraad: *ik heb daarvan een geheel magazijn*.

Magazijn, hoogd. *Magazin*, fr. *magazin*, ital. *magazzino*, sp., met het arabische lidwoord, *almazen*. Het is een oostersch woord, hetwelk vermoedelijk, door de kruistogten en den koophandel in de middeleeuwen, naar Europa gekomen is. In het pers. is het *magzen*, hebr. מחצן, *machzen*; alle in de beteekenis van eene voorraadsplaats. Het stamwoord is חצן, zie *schat*.

MAGER, bijv. n. en bijw., *magerder*, *magerst*. Eigenlijk, dat weinig vleesch heeft, in tegenstelling van vleezig, lijvig, zoowel van menschen als van beesten: *een lang mager man*. *Mager vee*. Wijders, het tegengestelde van vet, dat weinig of geen vet heeft: *mager vleesch*. Fig. schraal: *mager land*. *Mager*, ondiep, *water*, scheepsw. *Een mager gedicht*, *gezegde* enz., dat weinig geest of kracht heeft. Van hier, *magerheid*, *magerte*, *magertjes*. Ook *mageren*, het o. w., voor mager worden, reeds bij Notk. voorkomende, waarvoor wij doorgaans *vermageren* bezigen: *ende mijn vleesch is gemagert, soo datter geen vet aen en is*. Bijbelv.

Mager, hoogd. *mager*, deen en zweed. insgelijks *mager*, eng. *meager*, fr. *maigre*, ital. *magro*, lat. *macer*. Het schijnt met het gr. μικρος tot eene gemeenschappelijke oudere bron te behooren, en aanvankelijk klein, dun, rank, beteekend te hebben.

MAGGELEN, o. w., *ik maggelde*, *heb gemaggeld*. In Groningen gebruikelijk, waar het beteekent: niets beduidende haken en oogen met de pen op het papier halen.

MAGISTRAAT, m., meerv. *magistraten*. Een uit het lat. *magistratus* ontleend woord, beteekenende den stadsraad, de raadsvergadering eener stedelijke regering:

tot

tot den magistraat kiezen. HOOFT. Zamenst. *magistraatschap*, bij HOOFT *majestraatschap; magistraatspersoon.*

MAGNEET, m., meerv. *magneten.* Zekere ijzersteen, welke het ijzer aantrekt, en zich, onder daartoe behoorende omstandigheden, bestendig naar het noorden draait; bij ons ook *zeilsteen* genoemd, dewijl men zich daar van bijzonder in de scheepvaart bedient. Fig., voor alles wat aantrekkelijk is, vooral in de taal der liefde: *ik word, dagelijks, door uwe bekoorlijkheid, als door eenen magneet, aangetrokken.* Van hier *magnetisch*, met de aantrekkende kracht des magneets voorzien. Zamenst. *magneetnaald, magneetsteen.* De benaming *magneet* is uit het lat. *magnetes*, gelijk deze uit het gr. μαγνης, welke deze steen, of naar het landschap Magnesie in Lidie, of wel naar zekeren herder met name *Magnes*, voert, die deszelfs aantrekkende kracht het eerst zou ontdekt hebben.

MAGT, v., meerv. *magten.* Zoo wel het vermogen om iets tot dadelijkheid te brengen, als ook een met dit vermogen begaafd wezen.

De natuurlijke kracht of sterkte van iets: *God bezit eene oneindige magt. Uit al zijne magt loopen*, enz. *Eene groote magt* (een groot krijgsheer) *op de been hebben.* Fig. uiterlijk aanzien: *een man van magt en gezag.* Menigte, veelheid: *eene magt van volk, van geld*, enz. *Maght van op geleide granen.* VOND. Inzonderheid, het zedelijk vermogen om iets te doen of te laten: *magt over leven en dood hebben.* — Vervolgens, een met bijzondere magt begaafd wezen: *helsche magten. Ende den machten in den hemel.* BIJBELV. In deze beteekenis wordt het meest gebruikt van magtige staten, het zij koningrijken, of gemeenebesten: *de magten van Europa, de magten der aarde.* Van hier *magteloos, magteloosheid.* Zamenstell. *magtbrief*, volmagt, *magtgever*, die de volmagt verleent, bij HOOFT. *Magtspreuk, magtwoord, — volmagt.*

Magt, hoogd. *Macht*, voor sterkte bij ISIDOR. reeds *magti*, eng. *might.* Het stamt van *mogen* af; en deszelfs ouderdom blijkt uit het lat. *majestas, magister, magistratus*, en ook uit het gr. μεγας. Zie *magtig, mogen.*

MAG-

MAGTIG, bijv. n. en bijw., *magtiger*, *magtigst*. Van *magt*. Natuurlijke kracht, vermogen hebbende: *de leeuw is een magtig dier*. Dat vele middelen heeft, om zijn oogmerk te bereiken: *een magtige vijand* — *een magtig rijk*. Fig. *een magtig huis*, een groot, ruim huis, welke beteekenis met het gr. μεγας overeenkomt. Zoo ook *eene magtige*, groote, *menigte volks*. *Magtig zijn*, in staat zijn: *hij is nog magtig om te betalen*. *Een land magtig worden*, in zijne magt krijgen. *Hij is zijne zinnen*, ook met den tweeden naamval, *zijns verstands*, *nog magtig*. *Vele talen magtig zijn*, vele talen kennen. — *Magtig* wordt ook van spijzen gezegd, die sterk gekruid en gesousd zijn. Van hier zegt men schertsende: *dat is mij te magtig*, wanneer het te hoog in prijs is. Ook wordt het, bij andere bijvoeg. naamwoorden gevoegd, om eene soort van overtreffenden trap te vormen, voor zeer: *magtig rijk*. Van hier *magtigen*, magtig maken, magt geven.

MAJESTEIT (ond. w., van het lat. *majestas*), v., meerv. *majesteiten*. De hoogste, in het gemeene leven, aan niemand onderworpene magt en waardigheid. Eigenlijk: *de majesteit beleedigen*, *kwetsen*, zich tegen die hoogste magt verzetten; waarvan *de misdaad van gekwetste majesteit*. *Gods majesteit*. Fig., de dadelijke erkentenis van deze magt en verhevenheid; eene beteekenis, welke alleen in de overzetting van den BIJB. voorkomt: *uwe, o Heere, is de grootheijt ende de majesteit*. Fig.: *de zon ging op*, *in volle majesteit*. Een met de hoogste magt bekleede persoon: *zijne keizerlijke*, of *koninklijke Majesteit*. Zamenstell. *majesteitschennis*.

Majesteit, met den klemtoon op de laatste lettergreep, hoogd. *Majestät*. Het lat. *majestas*, gelijk ook *magnus*, heeft overeenkomst met ons *magt* en *mogen*.

MAJOOR, m., meerv. *majoors*, *majoren*. Van het middeleeuwsche lat. *major*; zekere krijgsbevelhebber. Oul. bezigde men ook *meijer*, in de beteekenis van bewindhebber, schout. Van hier *majorij*, *meijerij*: *de majorij van 's Hertogenbosch*. Zamenstell.: *generaalmajoor*, *plaatsmajoor*, *tamboermajoor*, enz.

MAK, bijv. n. en bijw., *makker*, *makst*. Tam, niet wild: *een mak paard*. *Iemand mak maken*, beteuge-

gelen, weerhouden. *Er gaan vele makke schapen in een hok*, bezadigde menschen schikken zich wel.

MAKELAAR, m., meerv. *makelaars*, *makelaren*. Middelaar in koopmanschap, — een beëedigd persoon, die de koopen sluit, in tegenoverstelling van beunhaas. De vrouwelijke naam is *makelares*, *makelaarster*, *makelster*, bij HOOFT. Van hier *makelarij*, anders gewoonlijk *makelaardij*, voor het ambt van eenen makelaar.

Sommigen hebben *maakklaar* geschreven, als zijnde iemand, die de koopen *klaarmaakt*; doch dit is meer aardig, dan gegrond. *Makelaar* is niet anders dan een van het werkwoord *makelen* gevormd zelfstandig naamwoord.

MAKELEN, b. w., *ik makelde*, *heb gemakeld*. Voortd. w. van *maken*. Eigenlijk derhalve, *dikwijls*, of *herhaald*, *maken*. Want gelijk *maken* ook beteekent eene zaak beschikken, bezorgen, zoo geeft *makelen* te kennen een aanhoudend bezorgen, een over en weer beschikken, over en weer gaan; verder, bij elkander brengen, vereenigen: *dat ik schijne gemakelt te hebben*. HOOFT. *Die zaak zal wel gemakeld worden*. Van hier *makeler*, *makelaar*.

MAKEN, b. w., *ik maakte*, *heb gemaakt*. Dit woord schijnt oorspronkelijk *bewegen* beteekend te hebben. Van deze grootstendeels verouderde beteekenis zijn nog eenige weinige overblijfsels, in de volgende spreekwijzen, waar *maken* als een wederk. werkw. voorkomt, en van plaats veranderen, zich elders heen begeven, aanduidt: *maak u van hier*. *Zich weg maken*.

In eene meer gewone beteekenis, handelen, werken: *hij heeft het slecht gemaakt*. *Hij zal het niet lang meer maken*, zal ophouden te leven. Aan iets bestaan geven: *die den hemel ende de aerde gemaeckt heeft*. BIJBELV. *Boter*, *kaas maken*. *Iemand plaats maken*, hem ruimte geven. *Op iets rekening maken*, fig., op iets staat maken. *Geweld maken*. *Veel ophef van iets maken*. *Eene wet maken*. *Zich een denkbeeld van iets maken*, — *schulden maken*, enz. *Iemand voogd*, *erfgenaam maken*, ook *tot voogd*, enz. *Zijn goed aan iemand maken*, bij uitersten wil daarover ten voordeele van iemand beschikken. *Vrede maken*. *Zich eenen naam maken*. *Een begin met*

iets maken. Kennis met iemand maken. Een einde aan de zaak maken. Zijn water maken, lozen. *Iemand aan het lagchen, aan het schreijen maken. Iemand arm, rijk, gelukkig, gezond, levend, bastaard maken*, de werkende oorzaak daarvan zijn. *Met kind maken*, bevruchten: *want zellen wij die waarheid zegghen, so en draeght sij van ghenen man, dan van den Engel, dieze met kynde heeft ghemaeckt.* LEV. J. C. *Maak, dat hij kome*, veroorzaak het. *Opregt berouw maakt alles weder goed. Het bed maken, worst maken.* Van hier het verled. deelw. *gemaakt*, dat niet alleen voltooid, maar ook gedwongen, geveinsd beteekent. Zie hetzelve. *Maker*, iemand, die iets maakt. Zamenstell. *blokmaker, glazenmaker, hoedenmaker*, enz. Verder *making*, in de regtsgeleerdheid gebruikelijk: *making van*, of *bij uitersten wil*, ook *erfmaking*. Anders altoos in zamenstelling: *bekendmaking, gelijkmaking*, enz. Wijders, *makerij*, alleen in zamenstelling gebruikelijk: *azijnmakerij kettermakerij*, enz. Eindelijk *maaksel*, gewrocht: *het maaksel zijner vingeren.* BIJBELV. Ook voor houding, fatsoen: *luiden van maaksel.* HOOFT. Zamenstell. *maakloon, maakselloos* (*informis*) bij VOND. en HOOFT.

MAKKELIJK, bijv. n. en bijw., *makkelijker, makkelijkst*, in de dagelijksche taal gebruikelijk. Hetzelfde als *gemakkelijk*. Zie dit woord.

MAKKER, m., meerv. *makkers*. Medgezel, maat. Van hier *makkerij*, bij HOOFT, in den zin van *collegium, conventus*, — *makkerschap*: *makkerschappen ingaen.* OUD. Zamenstell. *schoolmakker, speelmakker*, enz.

MAKREEL, m., meerv. *makreelen*. Zekere zeevisch. Fr. *maquereau*, eng. *mackarel.*

MAL, o., meerv. *mallen*. Bij de huis- en scheepstimmerlieden, ook bij de smeden, molenmakers en andere handwerkslieden gebruikelijk, voor een voorbeeld in het klein, waarnaar men iets in het groot maakt: overeenkomende met het oude *maal* een beeld, een teeken: *een houten, een ijzeren mal.* De spanten, of het model, waarnaar een schip gemaakt wordt: *het mal van een linieschip.* Het hout, dat de Timmerlieden gebruiken, om eenen winkelhaak, die verschoven is, weder winkelregt te zetten, wordt ook *mal* genoemd.

MAL, bijv. n. en bijw., *maller malst*. Niet wijs, gek. *Tusschen mal en vroed zijn*, half dwaas zijn. Al te toegevend, al te inschikkelijk: *zijne Moeder is zeer mal met hem*. Ook als zelfst. *het mal*, voor zotheid, kinderachtigheid, ook teeldrift, in de dagelijksche taal: *het mal is bij hem al over*. HOOFT heeft *menschenmal*. Van hier *malheid*, ook *malligheid*. Wijders, het onz. werkw. *mallen*, zich gekkelijk aanstellen.

MALDER, o., meerv. *malders*. Mudde, eene soort van koornmaat: *een malder tarw, haver*, enz.

MALEN, b. w., *ik maalde, heb gemaald*. Van het oude *maal*, een beeld, een teeken. In het algemeen, afbeelden; teekenen, enz. In eene bepaaldere en meer gewone beteekenis is *malen* met verwen afbeelden, schilderen, inzonderheid met inachtneming van licht en schaduw, in onderscheiding van teekenen, enz. *Een beeld, een landschap, een bloemstuk malen. Op glas, op doek*, enz. *malen*. Schilderen is meest in gebruik. Zie *afmalen*. Van hier *maler* schilder, *malerij* (bij KIL.), schilderij. In zoover tot het teekenen en schilderen het heen en weer bewegen van de teekenpen en het penseel behoort, schijnt het met het volgende *malen* verwant te zijn.

MALEN, b. w., *ik maalde* (oul. *moel*), *heb gemalen*. Ook onz., gelijkvl.: *ik maalde heb gemaald*. Eigenlijk, zich heen en weer bewegen, bijzonderlijk zich in eenen kring bewegen, ronddraaijen; eene bij ons bijna verouderde beteekenis, welke echter nog in eenige spreekwijzen overgebleven is, zoo als nader bij het onz. werkw. *malen* zal blijken. Zie *maalstroom*. In eenen bepaalderen zin, door heen en weer bewegen verbrijzelen, vergruizen; eigenlijkst en gewoonlijkst, tusschen twee steenen verbrijzelen, fijn maken, tot meel maken: *koorn malen, mosterd malen, koffij malen. Twee vrouwen sullen te samen malen*. BIJBELV. *Die eerst komt, die eerst maalt*, wordt het eerste geholpen, spreekw. Dit woord *malen* wordt in de BIJBELV. ook voor bijslapen, vleeschelijk te doen hebben, gebezigd: *soo moet mijne huysvrouwe met eenen anderen malen*. Van hier *maler, maalster*, ook voor de tanden: *wanneer de maalsters zullen stil staan*. BIJBELV. Zie *gemaal*.

Bij ULPHIL. *malan*, eng. *to mill*, lat. *molere*, gr. μυλλειν, fr. *mouldre, moudre*. Reeds in het hebr. is מל

in stukken wrijven. Ons *meel*, *molm*, *mul*, lat. *mollis* en *demoliri* zijn daarmede verwantschapt.

MALEN, o. w., *ik maalde*, *heb gemaald*. Zich heen en weer bewegen: *hoe staat gij zoo te malen?* Van hier ook *gemaal*, voor gedurige beweging. Bij overdragt, mijmeren: *zij begint te malen*. *Hoe lang heeft zij reeds gemaald?* niet *gemalen*. Van hier ook *malerij*, *maling*: *gij zijt in de maling*, in de war. *In de maling komen*, door het gemeene volk, op de straat, omsingeld, en van den eenen naar den anderen kant, getrokken, gestooten worden. Ook zegt men: *er maalt mij iets door het hoofd*; eigenlijk: er wordt iets in mijn hoofd om en om gedraaid, dat komt mij gedurig in de gedachten, en ik peins daarover, bij herhaling.

MALEN, (*mellen*) oud werkw. (bij KIL.), beteekenende vereenigen, huwelijken, waarvan ook *maaldag*, voor trouwdag, in gebruik geweest is. Zie *gemaal*.

MALIE, v., meerv. *maliën*. Een ring van ijzer of koperdraad: *een wapenrok met stalen maliën*. HOOGVL. Ook eene ijzeren of koperen pen aan een snoer, anders nestel, Zamenstell. *maliehemd*, of *maliënkolder*, kolder met maliën bezet, een soort van krijgsmans harnas.

In het fr. *maille*, ital. *maglia*, sp. *mala*, eng. *mayle*, middeleeuw. *malia*.

MALIE, (fr. *mail*, lat. *malleus lusorius*), v., meerv. *maliën*. Eene kolf, waarmede men in de maliebaan speelt, anders *maliekolf*. Zamenstell. *maliebaan*, *maliehuis*, *malieklik*. Van hier ook *maliën*, in de maliebaan spelen: *ik maliede*, *heb gemalied*.

MALKANDER, voornaamw., onverbuigbaar, behalve in den tweeden naamval, *malkanders*. Hetzelfde als *elkander*.

Het is zamengesteld uit *malk*, d. i. elk, bij KIL. *quisque*, en *ander*. Oul. bezigde men *malk*, buiten zamenstelling: *mallic kent hem selven wale*. MEL. ST.

MALLEN, zie *mal*, bijv. n.

MALLOOT, v., meerv. *malloten*. Zie *loot*.

MALLOTE, waarvan het meerv. buiten gebruik is. Zekere soort van steenklaver. Het is verbasterd van *mililote*, in het lat. *melilotus*, fr. *melilot*, ital. *meliloto*. Zamenst. *mallotezalf*.

MALSCH, bijv. n. en bijw., *malscher*, *malscht*, *zeer malsch*. Zacht, week: *malsch vleesch*. Fig.: *een*

malsch, zacht vloeijend, *vers. Malsche kusjes.* Van hier *malschheid*, *malschelijk*, *malschjes.* Het staat, ten aanzien van zijnen oorsprong, met het lat. *mollis*, gr. μαλος, ons *molm*, *molsem*, *mul* en *malen*, in verband.

MALUWE, *malwe*, v. Zeker kruid.

MALVEZEI, m. Een goudgele, balsemachtige, zoete wijn, welke om de stad *Napoli di malvasia* in Morea wast, en van daar zijnen naam heeft.

MAM, v., meerv. *mammen.* De borst eener vrouw, in de gemeenzame verkeering. Ook wordt het van dieren gebruikt. Van hier het, in den gemeenen spreektrant gebruikelijke *mammen*, voor zuigen: *de jonge wil mammen, geef hem je volste uyer.* J. Vos. Kil. heeft het in den zin van zogen. *Mam*, *mamme* wordt ook overdr. gebezigd: *houdende Antwerpen voor de mildste mamme, die 't oorlogh zoogt.* Hooft. Van het lat. *mamma*, fr. *mamelle.*

MAMMELUK, m., meerv. *mammelukken.* Een arabiesch woord, dat eigenlijk eenen slaaf beteekent, en waarmede men, in Egypte, diegenen pleegt aan te duiden, welke van christenouders geboren, doch in hunne jeugd gevangen, en in de mahomedaansche godsdienst opgevoed zijn geworden. In eene ruimere beteekenis wordt het woord *mammeluk* genomen voor iemand, die de christelijke godsdienst verlaat en den turkschen omhelst.

MAMMON, m. Tijdelijk vermogen, in eenen verachtelijken zin, en in zoo ver men daaraan zijn hart hangt. Een grieksch woord, door de overzetting van den Bijbel tot ons gekomen: *Gij en kondt Gode niet dienen, ende den mammon.* Het is van het gr. μαιμαειν, gretig verlangen, afkomstig.

MAN, m., meerv. *mans*, *mannen.* Een der oudste woorden niet alleen in onze, maar ook in alle europesche talen. Het beteekent 1. een mensch, zonder onderscheid van geslacht; in welke beteekenis het, van den tijd van Kero af, voorkomt. *Thaz uuort th' ist man uuorten*, heet het bij Otfr., voor: het woord is mensch geworden. *Parn manno* zijn bij Kero menschenkinderen. Een man heet in het angels. *waerman*, eene juffer *maedeman*, eene vrouw *wifman*, eng. *woman.* Morhof, Ihre en anderen hebben in het breede getoond, dat de twee-

tweede lettergreep in het lat. *homo*, (bij de oude Latijnen *hemon*, *homon*, *humon*) in *humanus*; *nemo* en *immanis*, onmenschelijk, niets anders dan ons *man* is. In deze beteekenis is het bij ons verouderd, sedert het daarvan afgeleide *mensch* meer in gebruik gekomen is. Intusschen zijn ons onbepaalde voornaamwoord *men*, en het zamengestelde *iemand*, *niemand* nog overblijfsels daarvan. Ook zijn er nog verscheidene gevallen, waarin het woord *man* personen van beiderlei geslacht aanduidt, b. v. *de gemeene man*, voor gemeene lieden, mannen en vrouwen. *Het schip is met man en muis*, met menschen en vee, *vergaan*. — Eenen persoon, in eenige spreekwijzen des gemeenen levens gebruikelijk. *Zijne waren aan den man helpen*. *Als de nood aan den man komt*. *Gij zult mij man en paard noemen*, den regten persoon, en hem juist uitduiden. *Iemand voor den man houden*, voor dengenen, die iets gedaan of gezegd zou hebben.

2. Iemand van het mannelijke geslacht, zonder onderscheid van jaren. *Ick heb eenen man van den Heere verkregen*. Bijbelv. Het verkleinw. *mannetje* wordt ook van dieren gebezigd, in tegenoverstelling van het *wijfje*. *In het dertigste jaar is men een man*, d. i. een volwassen man. *Een wijs*, *ervaren*, *geleerd*, *geschikt man*. *Een man van letteren*. *Een man van ondervinding*. *Een man van smaak*. *Man voor man*. *Iets mannetje voor mannetje namaken*, d. i. juist, in al zijne deelen. *Hij is mans genoeg*; ook in het meerv.: *zij zijn mans genoeg*. *Ik ben uw man daarvoor*, ik sta u daarvoor in. Ook: *ik ben uw man*, ik sta u — ik zal u afwachten. *Karels naazaat was er de man niet toe*, was er niet geschikt toe. Hooft. Weleer was *man* ook zoo veel als eerlijk man; van waar nog de spreekwijs: *een man een man*, *een woord een woord*, dat is: een eerlijk man houdt zijn woord. Wanneer er een telwoord voorgaat, blijft het meestal onveranderd, even als bij maten en gewigten: *een leger van twintig duizend man*; bij Hooft ook *mannen*.

Meer bepaald beteekent het woord *man* eenen echtgenoot, in tegenoverstelling van vrouw, of wijf. Bij Otfr. reeds *man*, zweed. *man*, in middeleeuw. lat. *homo*. *Eenen man nemen*, *krijgen*. Het vrouwel. woord is

mannin, in den bijbelstijl: *men salse manninne heten.* Van hier *manachtig*, *manheid*, bij HOOFT; *mannelijk*, tot den man en het mannelijk geslacht behoorende; dapper, deftig, onverschrokken; *mannelijkheid*, ook voor het mannelijk schaamdeel; *mannen*, eenen man nemen; ook voor *bemannen*, bij HOOFT. Zamenst. *akkerman*, *bootsman*, enz. *Manlieden*, (*manluiden*, *manlui*) *manmensch*, *manmoedig*, *manmoedigheid*, *manmoediglijk*, *mannenhuis*, *mannenmoed*, *mannenstand*, *mansbeeld*, — *mansbloed*, *mansdom*, en *mannendom*, bij VOND., *manshand*, *manshemd*, *manshoed*, *mansjas*, *manshoofd*, ook voor *man*, — *manskleed*, *manskleeding*, *mannenklooster*, *manslag*, *mansleen*, *manslengte*, de lengte van eenen gewonen man, — *mansmannen*, leenmannen, die achterleenen bezitten, — *mansmoeder*, in den lagen spreektrant *mansmoer*, — *mansmuts*, *mansnaam*, *mansoor*, mannelijke nakomeling, ook zeker kruid, *manspersoon*, *mansrok*, *manszuster*, *manvolk*, *manwijf*, man en vrouw te gelijk, — *manziek*, *manziekte*, enz.

Het meervoud van sommige, met *man* zamengestelde, woorden heeft *lieden*, *luiden*, en niet *mannen*, b. v. *ambachtsman*, *ambachtslieden*, zie *ambacht*, enz.

Oulings werd dit *man* veelal in plaats van *er* gebezigd, zijnde de mannelijke uitgang der van werkwoorden gevormde zelfstandige naamwoorden. Zoo is *betoman*, bij OTFR. *aanbidder.* En nog tegenwoordig zegt men *koopman* en *kooper*, *handwerksman* en *handwerker*, enz.

Dewijl in de meeste beteekenissen van dit oude woord het denkbeeld van moed en sterkte duidelijk doorstraalt, zoo hebben de meeste Taalkundigen het van het oude werkw. *mogen*, zweed. *ma*, afgeleid. Het wend. *motsch* beteekent magt, en *mosch* eenen man; welk laatste met het lat. *mas* overeenkomt. Ook beteekent het hebr. *geber*, dat van גבר, *sterk*, afkomstig is, eenen man.

MANBAAR, bijv. n. en bijw., *manbaarder*, *manbaarst.* Bekwaam om in het huwelijk te treden, van eene vrouw gesproken, huwbaar, van het oude *mannen*, d. i. eenen man nemen. *Manbaar worden.* Van hier *manbaarheid.*

MAND, (*mande*), v., meerv. *manden.* Een van teenen gevlochten korf. *Door de mande vallen*, spreekw., tot be-

bekentenis komen. Zamenstell. *appelmand*, *broodmand*, enz. — *Mandenmaken*, zelfst. gebruikt: *eenen jongen op het mandenmaken doen* — *mandenmaker*, *mandenmakerij*, *mandenwerk*, *mandenwinkel*.

Het heeft, over het geheel, de beteekenis van diepte, en behoort tot *mond*, enz.

MANEN, b. w., *ik maande*, *heb gemaand*. Waarvoor gemeenlijk *aanmanen*, *vermanen*, gebezigd wordt. Bijzonderlijk ter betaling van eene schuld aansporen: *hij laat zich dagelijks manen*. Van hier *maner*, *maning*.

Lat. *monere*, gr. μναειν — μηνυω, *dor.* μανυω, *indico*. Het schijnt ook aandrijven, leiden te beteekenen, en met *mennen* in verband te staan. Zie *maan*.

MANGEL, o. De afwezendheid eener nuttige en aangename zaak, — gebrek. *Bij mangel van geld*. *Bij mangel van vergelding*. HOOFT.

Ital. *manco*, middeleeuw. lat. *manca*, fr. *manque*. Het stamwoord is ongetwijfeld ons *mank*, lat. *mancus*.

MANGEL, m., meerv. *mangels*. Een werktuig, waarmede men gewasschen en gedroogd linnen, en ook andere wollen kleederstukken, glad en zacht maakt. *Den mangel trekken*. Zamenstell. *draaimangel*, *handmangel*, *trekmangel*.

Middel. lat. *mancula*, waar *manculari* mangelen is. Waarschijnlijk is het verwant met ons verouderde *mange*, hetwelk allerlei werktuig, en vervolgens allerlei krijgstuig beteekende, bij KIL. insgelijks *machinae bellicae genus*; in welken zin het ook bij HOOFT voorkomt.

MANGELEN, o. w., *ik mangelde*, *heb gemangeld*. Afwezend zijn, van dingen, welke noodzakelijk, of wenschelijk zijn; thans in den derden persoon gebruikelijk: *het geld mangelde*. *Het mangelt heden overal aan geld*. Ook fig.: *het mangelt*, het hapert, *niet aan mij*, *dat* enz. *Het mangelt mij aan tijd*.

MANGELEN, b. w., *ik mangelde*, *heb gemangeld*. Door middel van eenen mangel linnen glad en zacht maken. Zamenstell. *mangelkamer*, *mangelplank*, *mangelrol*, *mangelstok*, enz.

Oul. beteekende *mangelen* heen en weer bewegen; van daar bij KIL. *mutare*, *permutare*, en bij ons nog voor ruilen, verwisselen, in gebruik: *eene goede mangeling* (ruiling) *doen*. Van hier, mogelijk, de beteekenis van ons

mangelen, of door het heen en weder bewegen van zeker door zijne zwaarte drukkend werktuig, glad maken. Zie *mangel*.

MANHAFT, bijv. n. en bijw., *manhafter*, *manhaftst*. Van *man*, en *haft*, voor *haftig*, van *haven*, *haben*, *hebben*. *De manhafte burgerij*. Ook *manhaftig*. Van hier *manhaftigheid*, *manhaftiglijk*. Zie *haftig*.

MANIER, v., meerv. *manieren*. Een woord, waarmede zoowel de aard en wijs over het algemeen, als ook in het bijzonder de aard en wijs der gebaren, en deze gebaren zelve aangeduid worden. *Iemand goede manieren leeren*. *Dat is geene manier van doen*. Gewoonte, gebruik: *het is nu de manier*, *zoo gekleed te gaan*. *De manier* is bij den beeldenden kunstenaar de hem eigene wijs van uitvinden en uitvoeren. Zij is in de kunsten datgeen, wat in de fraaije wetenschappen de stijl of schrijfwijs is: *een schilderstuk in de manier van Rubbens*. Van hier *manierlijk*, *manierlijkheid*, *onmanierlijk*; ook het bedr. w. *manieren*, goede manieren leeren: *in het manieren*, *regelen en zedevormen der leergierige jongkheit*. VOND. Van hier *gemanierd*, *moratus*, bij KIL., *wel gemanierd*.

Middeleeuw. lat. *maneries*, sp. *manera*, ital. *maniera*, fr. *maniere*. TEN KATE brengt het tot het oude *manen*, *mannen*, aanmanen, aanvoeren.

MANIFEST, o., meerv. *manifesten*. Een uit het lat. *manifestus* ontleend woord, dat reeds algemeen gebruikt wordt; in het fr. *manifeste*. Een openbaar geschrift, waarin een Vorst, of Staat, de wereld van zijne handelingen onderrigt.

MANK, bijv. n. en bijw., *manker*, *mankst*. Gebrekkelijk in den gang, van natuur, of bij toeval, verminkt aan de voeten: *mank gaan*. *Aan hetzelfde euvel mank gaan*, hetzelfde zedelijk gebrek hebben. *Gij kunt voor mij niet mank gaan*, gij kunt uwen natuurlijken gang, uwe geaardheid en ware gedaante, voor mij niet verbergen. Ook van zaken, waarin eene merkelijke gebrekkelijkheid plaats heeft: *een mank bewijs*. *Die gelijkenis gaat mank*. Van hier *mankheid*. Oul. beteekende het verminkt, in het algemeen.

MANKOP, o., meerv. *mankoppen*. Anders ook heul, slaapbol, slaapkruid: *mankop*, *dat slaap verwekt*. VOND.

VOND. Zamenstell. *mankopstroop*, *mankopzaad*.

Bij OTFRID. is het *manahaubit*, in het hoogd *Mohnhaupt*.

MANMOEDIG, zie *man*.

MANNA, o. Het hemelbrood der h. schrift: *uwe vaders hebben het manna gegeten in de woestyne*. BIJBELV. Het *manna* der Apothekeren is eene soort van dauw, die in Kalabrie op zekere tijden des jaars, op de bladen der boomen gevonden wordt; volgens anderen, de verharde zoete sap van zekeren boom; in het lat. *manna calabrina*.

MANNEGELD, (*mangeld*), o., meerv. *mannegelden*. Van *man*, in de algemeene beteekenis van mensch, en *geld*. Oul. is het in gebruik geweest, voor de waarde van een gedood mensch, welke de Naastbestaanden vorderden, of de geldboete voor eenen beganen moord; anders ook *wergeld* genaamd, van *wer* (man) en *geld*, in Vriesland *mansgelding* en *mansboete*, bij de vriesche Boeren *haudlesen*, d. i. *huidlossing*.

MANNELIJK, zie *man*.

MANNEN, zie *man*.

MANSCHAP, v. Eigenlijk, de betrekking tusschen den leenheer en de mannen van leen, of leenmannen, en inzonderheid de verschuldigde trouw en gehoorzaamheid van de laatsten aan den eerste: *hulde en manschap aan zijnen leenheer bewijzen*. HALMA. Thans gebruikt men het meest voor mannen, manspersoon: *de manschap van het dorp bijeen roepen*. Krijgsvolk, soldaten: *zijn leger bestaat uit kloeke manschap*.

MANSLAG, m., meerv. *manslagen*. Doodslag, moord: *eenen manslag begaan*. HOOFT bezigt *manslaght*.

MANTEL, m., meerv. *mantels*. Iets, hetwelk iets anders bedekt. Van hier wordt een wal om eene stad *mantel* genoemd; zoo ook het houten of steenen belegsel om eenen schoorsteen, en zamengesteld *schoorsteenmantel*. Verder, zeker wijd opperkleed, hetwelk over de gewone kleederen gedragen wordt: *eenen mantel dragen*, *omhangen*. Schoon de mantels der kerkleeraars, meestal, tot eene kleine strook zwart laken, of zwarte zijde, welke zij op den rug dragen, ingekort zijn, behouden zij echter nog denzelfden naam: *mantel en bef aandoen*. Ook dra-

dragen sommige opperkleederen der vrouwen dezen naam. Van dit woord zijn eenige spreekwijzen ontleend, als: *iets met den mantel der liefde bedekken. Den mantel naar den wind hangen*, zich naar tijden en omstandigheden schikken. *Den mantel op den tuin hangen*; dit zegt men van eenen geestelijke, die, zich op het land bevindende, zich gaat verlustigen, op eene wijze, waarin zijn karakter hem hinderlijk zou wezen, en die daarom zijnen mantel op den tuin, d. i. op de heining of haag, hangt. En van dit nederleggen van zijn karakter heeft deze zelfde spreekwijs eene andere beteekenis bekomen, namelijk van zijn ambt neder te leggen; in welk geval men zegt: *hij heeft den mantel op den tuin gehangen.* Zamenstell. *dekmantel, krijgsmantel*, enz. *Mantelhuis*, waar rouwmantels verhuurd worden, *mantelkoord, mantelkraag, mantellis, mantelverhuurder, mantelzak.* Het zamengestelde *mantelpijpje*, voor het laatste pijpje, dat men in gezelschap rookt, is nog in gebruik, en waarschijnlijk daarvan ontleend, dat, onder het rooken van deze pijp, de mantels bijeen gebragt en omgehangen werden, en men zich intusschen gereed maakte, om het gezelschap te verlaten. Van dit *mantel* is het werkw. *mantelen* gevormd, nog overig in ons *bemantelen.* Zie dit woord.

MANTELPIJPJE, zie *mantel.*

MARE, *maar, meer*, v., meerv. *maren.* Oul. gebruikelijk, voor water, zie *moeras*: *inder mare verdronken.* M. St. Zeker water te Leiden draagt nog den naam van *de mare. Het maar* is in Groningen eene breede sloot, of wetering, waarin watermolens zich ontlasten. Zie *meer.*

MARG, zie *merg.*

MARK, v., meerv. *marken.* Eigenlijk een teeken; doch daarvoor bezigen wij *merk.* Zie dit woord. Wijders, eene met marken, of grensteekenen, aangeduide en daarin bepaalde vlakte, een afgeteekende omtrek. Het wordt van geheele landen gebruikt als *Denemark* (*Denemarken*) *Finmark*, enz. Ook van eene landstreek, verscheidene plaatsen in zich bevattende, en binnen hare grenspalen besloten: *de mark Brandenburg*, enz. Van hier de zamengestelde *markboek, markgraaf, markgraafschap, markgravin, markpaal, markregter, marksteen.*

Mid-

Middeleeuw. lat. *marcha*, eng. *mark*, bij ULPHIL. *marco*, deen. *mark*, zweed. *märke*, fr. *marche*. Het lat. *margo*, een rand, komt hier mede in aanmerking.

MARK, o., meerv. *marken*. Zeker gewigt: bij de goud- en zilversmeden gebruikelijk, waarschijnlijk wegens het daarop geslagen teeken, of den stempel, dus genoemd, en derhalve tot het vorige *mark* behoorende: *een mark zilver*, *een mark goud*. Fig., is *mark*, in vele Landen, eene grootstendeels ingebeelde munt, bij welke men rekent, vermoedelijk, dewijl men weleer het geld plagt te wegen.

MARKETENTER, m., meerv. *marketenters*. Een zoetelaar. Ongetwijfeld van het ital. *mercatante*, fr. *mercadant*. In het ital. is zoowel *mercare*, als *mercantare* en *mercatantare*, handelen.

MARKT, v., meerv. *markten*. De openbare talrijke zamenkomst van koopers en verkoopers: *ter markt gaan*. De plaats, waar gekocht en verkocht wordt: *bij de markt wonen*. De prijs, of de loop der koopwaren: *wat is de markt van de boter? Onder de markt*, *boven de markt*. Spreekwijzen: *zijne huid zelf ter markt brengen*, zich, in eigen persoon, verdedigen. *Hij is van alle markten weder gekomen;* hij is een loos en bedreven mensch; zinspelende waarschijnlijk op iemand, die alle markten bezoekt, en daardoor in den handel doorslepen wordt. Zamenstell. *kalvermarkt*, *ossenmarkt*, enz. Zoo ook *marktdag;* fig., *eenen goeden marktdag hebben*, veel verkoopen. Wijders, *marktgang*, het gaan naar de markt. Eindelijk eenige andere zamengestelde, als *marktemmer*, *marktkraam*, *marktkramer*, *marktmeester*, *marktplaats*, *marktprijs*, *marktregt*, *marktreizer*, *marktschip*, *marktschipper*, *marktschuit;* *marktschreeuwer*, voor kwakzalver. Van hier het o. w. *markten*, ter markt gaan; en bedr., voor ter markt brengen, verkoopen.

Volgens ADEL., uit het middeleeuw. lat. *mercatum*, *marchetum*, gelijk dit van het lat. *mercari*, *mercatus*.

MARLEN, b. w., *ik marlde*, *heb gemarld*. Schippersw., beteekenende de zeilen met dun touw, hetwelk men kettingswijze door elkander steekt, aan de lijken vastnaaijen. Van hier *marling* (*meerling*), dun, sterk touw, waarmede men de zeilen marlt; in het fr. *merlin*, ons *marlijn*.

lijn. Het is een voortd. werkw. van *marren*, binden, voor *marrelen*. Zamenstell. *marlpriem*, *marlreep*, *marltouw*, waarmede men de zeilen opbindt.

MARMEL, m., meerv. *marmels*. Een knikker, waarmede kinderen spelen, hetzij van marmer gemaakt, hetzij als marmer gekleurd. Van hier het onz. w. *marmelen*, met zulke knikkers spelen.

MARMELADE, ond., v., meerv. *marmeladen*. Ingesuikerde boomvrucht, in het bijzonder kwevleesch, doorsuikerde kweperen. Uit het ital. *marmellada*, dat uit het lat. *melimeli*, *melimelum*, *melimela* schijnt verbasterd te zijn.

MARMELDIER, o., meerv. *marmeldieren*. Een bekend diertje, met hetwelk de Savooijers en Tyrolers omreizen, anders *marmotje* genaamd, fr. *marmote*.

MARMELEN. Zie *marmel* en *marmer*.

MARMER, m. en o., meerv. *marmers*. Een fijne kalksteen, die in geheele beddingen, waaruit hij gehouwen wordt, te vinden is. De stof is van het onz., de steen uit die stof gevormd van het mannel. geslacht. Het meerv. *marmers* is voor knikkers (zie *marmel*) gebruikelijk. Voorts, gelijk de latijnsche dichters hun *marmor*, waaruit ons woord gevormd is, voor de oppervlakte der zee, voor de zee zelve gebruiken, zoo doen onze dichters ook met dit woord. Zoo zegt VOND. ergens: *de baren tuimelen om in 't marmer.* En POOT: *langs 't marmer in het meer.* Zamenstell. *marmerbeeld*, *marmermijn*, *marmersteen*, *marmersteenmortel*, *marmerzager*. Van hier het onverbuigb. bijv. naamw. *marmeren*, dat van marmer gemaakt is: *eene marmeren zuil*, enz.

MAROT, (*marotte*, bij KIL. eene pop, welke men gekken geeft, om mede te spelen), v., nog overig in de spreekwijs: *elke zot heeft zijn marot*, d. i. elk heeft zijne speelpop. Verkeerdelijk heeft men dikwerf gemeend, dat in deze spreekwijs, op den bekenden hofnar, CLEMENT MAROT, gezinspeeld wordt.

MARREN, (*maren*, *merren*), b. en o. w., *ik marde*, *heb gemard*. Bedr., binden: *gemart aan eene paale.* BOG. In de scheepvaart is dit woord vooral gebruikelijk: *toen de manschap de vloot aan den oever maerde.* VOND. Onz., met *hebben;* sammelen, talmen: *waer mart*

mart Godts wraak? POOT. Bij de angels. is *meran*, verhinderen, beletten. Zamenstell. *marlijn*, dun touw, waarmede men mart, dat is marlt. Zie *marlen*.

MARS, m. De naam van den Krijgsgod, in de fabelleer der oude romeinsche dichters. Voorts, draagt eene der dwaalsterren, in ons zonnestelsel, dezen naam, gelijk scheikundigen denzelven aan het ijzer geven.

MARS, v., meerv. *marsen*. Eene ronde houten zoldering, om den mast van groote schepen: *het topzeil wort op de mars neergevelt.* HOOFT. *De mars zingt liefelijke deunen.* POOT. Ook wordt het genomen voor het kooptuig eens kramers, hetwelk dezelve op den rug, of voor het lijf, draagt. Zamenstell. *fokkemars*. — *Marsklimmer, marslantaarn, marsmast, marssteng, marsvellen, marszeil.* — *Marsdrager, marskramer, marsman; marsvoerder*, een schip, dat een mars voert, bij HOOFT.

MARSCH, m., meerv. *marschen*. Een woord, uit het fr. *marche* ontleend, en onder krijgsvolk gebruikelijk, zoowel van voetvolk als ruiterij verstaan wordende. Optogt der krijgsbenden: *op marsch zijn. Marsch!* een bevelwoord, om de soldaten te doen voortgaan. Een muzijkstuk, dat op de trom geslagen, of gespeeld wordt, ten teeken, dat de marsch beginnen moet: *de hollandsche marsch*.

MARSEPEIN, (*massepein*), m., meerv. *marsepeinen*. Zeker suikergebak van zoete en bittere amandelen, suiker, enz.: *die geen bancket van marsepeinen schaft.* VOND. Uit het ital. *marzapane*, omdat MARZA, een italiaan, daarvan de uitvinder zou geweest zijn. MEURS. heeft (*glossar.*): ἰδέα πλακοπίττας, ὁ λεγόμενος μαρσαπὰς. Sp. *maçapana*, fr. *massepain*. In het middeleeuw. *panis martius, marcipanis*. Zamenstell. *marsepeinbakker*.

MARTE, (*merte, merteken, martin*, bij KIL.), v., meerv. *marten*. Dit woord verklaart KIL. door eenen aap. Bij DE BRUNE vindt men *marteko*.

MARTELAAR, (*marteler*), m., meerv. *martelaars, martelaren*. Een bloedgetuige, iemand, die, om de belijdenis van de christelijke godsdienst, allerlei lijden uitstaat: *het bloed der martelaren was het zaad der Kerk.* Wijders iemand, die, om eene waarheid of zaak, die goed is, of welke hij voor goed houdt, ongelukkig lijdt: *hij is een martelaar voor zijn gevoelen geworden.* Fig.:

Fig.: *hij is een martelaar in zijn werk.* Van hier *martelarij*, *het martelaarschap*, *het marteldom.* Het vrouwel. is *martelares.* Zamenstell. *martelaarsboek*, *martelaarslijst*, *marteldood*, *martelkroon*, voor *martelaarsdood*, *martelaarskroon*, de eer van het martelaarschap. POOT heeft *martelsnaar*, getokkeld ter eer van eenen martelaar. Uit het lat. *martyr*, dat van het gr. μαρτυς afkomt, welk woord eenen getuige, en in engeren zin, eenen bloedgetuige beteekent. Van hier *martelen*, pijnigen, den dood aandoen; waarvan *martelgereedschap.*

MARTER, m., meerv., *marters.* Een sabeldier, welks bont in waarde is. Op de Veluw noemt men eene soort van wezeltje *mater.* Uit het fr. *martre*, of *marte.*

MAS, v., meerv. *massen.* Eene menigte, een hoop; van het lat. *massa: in een mass' ongeschikt al over hoope liep.* ZACHAR. HEYNS. De verzameling van Joden en Heidenen tot eene kerk wordt door VONDEL ook met dezen naam bestempeld: *die mas uit veele troepen van allerhande bloet.* Voor eenen ongevormden klomp: *Vulkaen, die dissel smeede — van fijn gout, de speek van zilvre massen.* VOND. L. MEYER telt het onder de basterdwoorden.

MASK, (*maske*), v., meerv. *masken.* Hetzelfde als *masker.* Oneig.: *onder maske van looze naamen.* HOOFT. Fr. *masque.*

MASKER, o., meerv. *maskers.* Grijns, momaangezigt. Glimp, schijn: *onder het masker van vriendschap.* L. TRIP. *Het masker afdoen*, openlijk voor den dag komen. Van hier *maskeren*, een masker voordoen, fig. met eenen glimp bedekken: *hun bedrijf te maskeren.* HOOFT.

Maske, *masker*, middeleeuw. *mascha*, *mascara.* Misschien uit eene bron met het verouderde *masche*, *maschel*, dat bij KIL. voorkomt, en eene vlek beteekent; omdat de oudste wijs, om zich onkennelijk te maken, daarin bestond, dat men het gezigt besmeerde.

MAST, m., meerv. *masten.* Een scheepsmast. Hiervan zijn eenige spreekwoorden ontleend; b. v. *varen, waar de groote mast vaart*, d. i. overal varen, waar het gevalt. *Er kunnen geene twee groote masten op een schip zijn*, maar een kan de voornaamste zijn, en het opperste gezag bekleeden. *Hij moet voor den mast;*

dit zegt men van eenen matroos, die meer spijs neemt, dan hij opeten kan, voor welke gulzigheid men wel eens aan den mast gebonden en gestraft werd. *Hij zal den mast wel opkrijgen*, hij zal zich wel helpen, redden. Ook worden lange palen, schoon men hen niet op schepen gebruikt, *masten* genaamd: *masten in den grond heijen*. Zamenstell. *mastbloem*, damastbloem, *mastboom*, *mastbosch*, *masteloos*, *mastenmaker*, *masthout*, *mastklimmer*, *mastkoker*, *mastligter*, een ligter met eenen mast, *mastspoor*, mastkoker, *mastvisch*, kasilot. *Driemasthoeker*, *driemastschip*.

Het schijnt met *eene mijt*, eene houtmijt, denzelfden oorsprong te hebben; van het oude *ma*, hoog, sterk.

MASTELUIN, (*mastelein*), o., meerv. *masteluinen*. Gemalen koorn van half tarw en half rog; ook een brood, daarvan gebakken. GOEREE bezigt het figuurl., zeggende: *dat de rijnsburgsche Broeders voor masteluin, dat is half arminiaansch, half doopsgezind, de monstering konnen passeren*.

KIL. heeft *mischteluyn*, van het oude *misschen*, *misschelen*, mengen; zoo dat het woord eigenlijk gemengd koorn, en een gemengd gebak beteekent, en ons *masteluin*, waarschijnlijk, eene verbastering van *mischteluin* is.

MASTIK, m. De welriekende hars van den mastikboom. Uit het gr. μαστιχη.

MAT, o., meerv. *matten*. Eigenlijk grasland, dat gemaaid kan worden; van *maden*, *maaijen*, lat. *metere*. Van hier is het eene zekere hoegrootheid van land. Zamenst. *deimat* voor *dagmat*, zooveel als, door eenen man, in eenen dag kan gemaaid worden.

MAT, v., meerv. *matten*. Een spaansch geldstuk, dat vierkantig is: *spaansche mat*. Indien deze zilveren munt, om hare vierkantige gedaante, dezen naam draagt, zoo konde men hiermede vergelijken het middeleeuw. *matto* en *mattonus*, ital. *mattone*, een tigchelsteen.

MAT (*matte*), v. Een woord, dat reeds verouderd is, beteekenende geronnene melk. Het zamengest. *kaasmat* is nog in gebruik, voor kaasvorm. Het behoort tot het geslacht der woorden *mas*, lat. *massa* — *materie*, lat. *materia*.

MAT, v., meerv. *matten*. Eene stoelmat; ook voetmat, en

en dekmat: *gedekt met eene mat.* VOND. Hangmat: *in eene mat slapen.* Zamenstell. *bakermat.* Eene kooi, waarin hanen vechten; waarvan de spreekwijzen: *in de mat zijn*, zich in verlegenheid bevinden — *voor iemand in de mat springen*, deszelfs zaak verdedigen. Zamenst. *mattebies*, *mattenkramer*, *mattenmaker*, *mattenlisch*, zeker watergewas. Van hier *matten*, stoelen matten.

Eene biezenmat is in het hoogd. *Matte*, lat. *matta*. MARTIN. vergelijkt hier het hebr. מטה.

MAT, o., gebruikelijk in de spreekwijs: *op het mat komen*, waarschijnlijk, zoo veel als, op den maaltijd komen; komen terwijl men eet, of zal beginnen te eten; van het oude *mat*, goth. *mats*, spijs, maaltijd. Van hier is het overgegaan tot de beteekenis van bij verrassing komen: *het vosken op 't mat komende.* VOND.

MAT, bijv. n. en bijw., *matter*, *matst.* Een zeer oud woord, dat eertijds de beteekenis van dood gehad heeft, en volkomen met het hebr. מות overeenkomt. Die oude beteekenis blijkt nog uit het oude vlaamsche *maten*, slagten, dooden, dat bij KIL. bewaard is. Hiermede heeft vele overeenkomst het lat. *mactare*, slagten, het middeleeuw. *matare*, dooden, sp. *matar*, en het oud-fr. *mathe*; het graf. Voorts heeft het nog eene andere beteekenis, zijnde zooveel als overwonnen, in zulke engte gebragt, dat men zich niet meer weet te redden. Dus komt het nog in het schaakspel voor: *den koning schaak en mat zetten.* Fr. *mat*, persisch *mat.* Thans beteekent het bij ons vermoeid, in eenen hoogen trap van krachten beroofd: *het matte lijf.* M. L. *Mat van kommer.* POOT. Uitgedroogd, uitgeput, verdord: *in een lant, dor en mat.* BIJBELV. Dof, weinig glans hebbende: *mat geslepen glas.* Van hier *matheid*, *mattigheid.* Ook het w. *matten*, mat maken; anders *afmatten*, waarvoor ook *matteren* door VOND. en HOOFT gebezigd wordt.

MATADOOR, m. meerv. *matadoors.* Een ond. woord, dat, in het gemeene leven slechts gebruikt wordt voor eenen man van groot vermogen, aanzien en magt. In het lomberspel worden de hoogste, en op elkander volgende troeven *matadoors* genoemd. Het is een spaansch woord, beteekenende eigenlijk eenen moordenaar, van het sp. *matar*, dooden.

MATELIJK, voor *matiglijk*. Zie *matig*.

MATERIE, v. Van het lat. *materia*. Ond. woord, voor onderwerp. Zie *stof*. Ook voor *etter*, in het dagel. leven.

MATHOEN, o., meerv. *mathoenders*, *mathoenderen*. Tureluur, een zekere vogel.

MATIG, bijv. n. en bijw. *matiger*, *matigst*. Zoo als het met de gesteldheid, de maat van andere dingen, overeenkomt; doch in eenen figur. zin, in welke beteekenis het in zamenstell. alleen voorkomt: *pligtmatig*, *regtmatig*, *regelmatig*, *wetmatig*, enz. Dat met maat en regel overeenkomt: *matigh*, *rechtveerdig*, *kuijsch*. BIJBELV. Dat de gewone maat niet te boven gaat: *een matig vermogen*. *Matig weer*, niet te heet, niet te koud. Van hier *matigheid*, *matiglijk*; waarvoor ook *matelijk*, bij HOOFT.

MATIGEN, b. w., *ik matigde*, *heb gematigd*. Matig maken, intoomen, bedwingen: *zijnen toorn matigen*. Meest als een wederk. werkw.: *zich matigen*, aan zijne neigingen eene maat voorschrijven. Van hier *matiging*.

MATRAS, v., meerv. *matrassen*. Een onderbed, dat met haar of andere stoffen opgevuld en doornaaid is: *de vorstt springt van de matras*. HOOGVL. Ook geeft men dien naam aan een waterglas, pisglas.

Het is uit het ital. *materazzo*, *matarazza*, middeleeuw. *mataratium*, *matracium*.

MATRES, v., meerv. *matressen*. Eene meesteres. Ook eene minnares. In de dagelijksche taal alleen wordt het gebruikt. Van het fr. *maîtresse*.

MATROOS, m., meerv. *matrozen*. Een bootsgezel, die op een oorlogschip vaart.

De oorsprong is onzeker. ADELUNG denkt om het lat. *metellus*, iemand, die bij het leger om loon diende; een verkleinw. van *metus*, hetwelk hij, met *maat*, een makker, een handlanger, tot eene bron brengt.

MATSCHUDDING, v. Gruis en vuiligheid van koorn, rijst enz. Ook uitschot van iets. Van *mat* en *schudding*.

MATSEN, b. w., *ik matste*, *heb gematst*. Doodslaan: *die op 't kasteel vlood, en daar door de macedonieren gematst wierd*. BOGAERT. Van hier *matshamer*, strijdhamer. Het woord is uit eene bron met het vlaamsche *maten*, dooden. Zie *mat*.

MATSVOT, m., meerv. *matsvotten*. Een scheldnaam, wel-

welken men iemand toevoegt, die niet durft, en daarbij dom en onnoozel is. In Groningen gebruikt men het van het vrouwelijke geslacht: *eene matvotsche.* De eerste helft des woords stamt van *mat* af, dat voorheen de beteekenis ook van bloode had. In het ital. is *matto* een nar, eng. *mad*, onzinnig. In het neders. is *matzfotz* een verwijfd mensch. Zie over de andere helft, op *hondsvot.*

MATTEN, *matteren*, zie *mat*, v. en bijv. n.

MAZELEN, v.; het enkelv. is niet in gebruik. Eene ziekte, waardoor de opperhuid met kleine roode vlekken uitslaat. Van hier het o. w. *mazelen*, de mazelen hebben.

Mazel, gelijk *masche*, *maschel* bij KIL., is in het algemeen eene vlek. Zie *masker.*

MEDE, (*meê*), v. Een drank, die door gesting uit honig en water, of andere vloeistoffen, toebereid wordt: *met de zoete meede.* HOOFT. Van hier *medig: medig bier.*

Middeleeuw. *medo*, *meda*, *medus.* Het stamwoord is het slavon. *med*, honig, in het rus. *med*, pool. *meod*, litth. *meddus.*

MEDE, (*meê*) een bijw. van verzameling, in de beteekenis van *ook: men had vernomen, dat hij mede een van die bende was.* In dien zin gebruikt men het in Zeeland veel. Men gebruikt het ook, in de beteekenis van *met;* als *daar mede*, *waar mede* enz. Als voegwoord, met *als: wijn, als mede brood.* Voorts dient het voor werkwoorden: *medebrengen*, *mededeelen*, *mededrinken*, *medegaan*, *medegetuigen*, *medeklinken*, waarvan *medeklinker*, *medekomen*, *medeloopen*, *medenemen*, *medeslepen*, *medespreken*, *medestemmen*, *medetorschen*, *medevoeren*, *medewerken*, *medewillen* enz. Voor zelfst. naamw. *medearbeider*, *medeborg*, *medebroeder*, *medeburger*, *medechristen*, *mededienstknecht*, *mededinger*, *mededoogen*, *medeërfgenaam*, *medeganger*, *medegenoot*, *medegetuige*, *medegetuigenis*, *medegevangen*, *medegewisse*, *medegezel*, *medehandelaar*, *medehelper*, *medehulp*, *medeingezeten*, *medekennis*, *medekiezer*, *medeklank*, *medeknecht*, *medekrijgsman*, *medeleeraar*, *medeleerling*, *medelijden*, *medemaat*, *medemakker*, *medemensch*, *medeminnaar*, *medeschepsel*, *medestander*, *medestrijder*, *medeverwant*, *medevoogd*, *medevrijer*, *medeweten*, *medezuigeling*, enz. Voor bijv. naamw. *mede-*

medeëeuwig, *medegaande* (*meëgaande*) deelnemend, *medehulpig*, *medepligtig*, *medeschuldig*, *medewarig* (*meêwarig*); van *mede* en *waren*, d. i. gaan, derhalve medegaande, gemeenzaam, beleefd, bij HOOFT.

MEDEDEELEN, b. w., *ik deelde mede*, *heb medegedeeld*. Iets van zijnen eigendom aan anderen overdragen. — Zeggen, verhalen: *ik zal u wat nieuws mededeelen*. *Mede deelen*, afgescheiden, is een onz. werkw.: *ik deel mede in dat verlies*, datzelve treft mij ook. Van hier *mededeelbaar*, *mededeeler*, *mededeelgenoot*, *mededeelhebber*, *mededeeling*, *mededeelzaam*, *mededeelzaamheid*, enz.

MEDEDOOGEN, *medeklinken* enz., zie *mede*.

MEDIAAN, een woord, dat uit het lat. *medianus* ontleend, en in zamenst. alleen gebruikelijk is, als: *mediaanader*, in de ontleedkunde, de ader, die tusschen de hoofdader en leverader ligt. *Mediaanpapier*, middelsoort, in grootte tusschen het gemeene en groote papier gerekend wordende. Zamenstell. *grootmediaan*, *kleinmediaan*, enz.

MEDICIJN, v., meerv. *medicijnen*. Ond. woord, geneesmiddel: *uit de volle medecijn*. VOND. In dien zin gebruikt men het gewoonlijk in het meerv.: *de medicijnen helpen niet*. Het meerv. beteekent ook de wetenschap van de geneesmiddelen: *hoogleeraar in de medicijnen*. *Medicijn*, mannelijk gebruikt, beteekent eenen geneesheer; in welken zin het thans al verouderd is: *Talthybius heeft door den leger dezen medecijn gezocht*. K. v. MAND. Van hier *medicijnsch*. Zamenstell. *medicijndrank*, *medicijnmeester*. Uit het lat. *medicina*.

MEE, zie *mede*.

MEED (*meede*, *meet*), vr., meerv. *meeden*, (*meeten*). Een woord, dat, in eenige gevallen slechts gebruikt wordt. Het beteekent eene gaaf, een geschenk, en is nog overig in ons *meede* of *meedpenning*; (anders *miede*, *miedpenning*), eene gift, welke men geeft aan dienstboden, nadat zij zich verhuurd hebben. Het is het hoogd. *Miethe*, eng. *meed*, bij OTFR. *miata*, NOTK. *mieta*, zw. *muta*. Het middeleeuw. *meta*, *metium*, is eene bruidsgaaf, als iemand zich aan eene maagd verlooft. Die scherpere uitspraak *meet* hoort men nog in de geschenken, of *meeten*, welke de schippers aan de opzieners der tollen, voor derzelver klaar-

 ma-

making en spoedige uitvoering, geven. *Meed* is ook erkentenis, huur, of betaling voor het genot van zekere regten. Zoo komt het voor in het zam. *keurmeede*, dat eigenlijk aanduidt een uitgekozen stuk uit den boedel van eenen leenman, aan zijnen leenheer verschuldigd. Gelijk dan ook nog de *keurmeede*, in den magtbrief van Graaf Gerard van Gelre, bij SCHRASSERT *Ceurmoda* genaamd en bepaald wordt *unum optimum quid de possessione*, dat, na afsterving van hofhoorige personen, vreemden en bastaarden betaald wordt, deels voor het gebruik van hoven door de eersten, deels voor de inwoning in den lande door de laatsten.

Voorts, komt van *meed*, *meede*, het bedr. w. *meeden*, (bij KIL. ook *meden*, *mieden*, *mieten*), huren, en het veroud. *meedeling*, huurling. Het zamengest. *vermeeden* wordt nog in Twente gebruikt: *zij heeft zich weder vermeed*, d. i. verhuurd, en eenen godspenning aangenomen. Van *meet* is in gebruik geweest *meeten*, *mieten*, geschenken aan vrouwen en maagden, bij plegtige gelegenheden, zenden. De onderscheidene uitspraak *meeden* en *meden* vindt men reeds in de aanverwante talen, hoogd. *miethen*, angels. *maede*; doch ook *med*, *mede*, saks. *meden*.

MEEDE, (*meed*), v. Eene bekende plant, anders *meekrap*. Van hier het werkw. *meeën* en *meeden*, met meekrap verwen. Zamenstell. *meemaler*, *meestamper*, *meestoof*, *meevat*, *meeverw*.

MEEL, o. Het voedzame deel van granen en eenige peulvruchten, wanneer het fijn gemalen, en door buil of zeef gezuiverd is. Somtijds wordt het ook van andere dingen gebruikt. Zoo heet men zaagsel, ergens, *zagemeel*. Van *meel* is het onveranderlijke bijv. naamw. *melen*: *melen koeken*. Van hier *meelachtig*, *melig*: *eene melige peer*. Zamenstell. *bloemmeel*, *boonenmeel*, enz. *Meelbloem*, bloem van meel en een heestergewas, *meelboom*, *meelbuil*, *meelkalk*, *meelkist*, *meelkooper*, *meelkuip*, *meellijm*, *meelmees*, pimpelmees, *meelpap*, *meelpot*, *meelsuiker*, *meeltob*, *meelton*, *meeltrog*, *meelzak*, *meelzeef*, enz.

Meel, hoogd. *Mehl*, lat. *mola*, gr. μαλερον. Zonder twijfel is het uit eene bron met *mul*, *mol*, *molm*, en stamt van *malen* af, ijsl. *mela*, verbrijzelen, in stukken stooten.

MEE-

MEENEN, (*meinen*) b. en o. w., *ik meende, heb gemeend.* Onz., met *hebben;* vermoeden, denken: *ik meende, dat die zaak beslist was.* Voornemen hebben. *Hij meende de reize te aanveirden.* HOOFT. Bedr., bedoelen, het op iets gemunt hebben: *zoo die den staat meenden.* HOOFT. Wel willen, genegen zijn: *dat ghij mij meent en mint.* KAMPH. Van hier *meening.*

Het komt, zonder twijfel, uit eene bron met het oude *min*, gemoed, eng. *mind*, zw. *mon*, ijsl. *mune*, lat. *mens*, gr. μενος. Misschien is *munten*, eenen toeleg op iets hebben, van denzelfden oorsprong.

MEEPSCH, bijv. naamw. Zwak, ziekelijk. Zeer denkelijk is het met het woord *maf* verwant, dat van iemand gezegd wordt, die, door ongesteldheid, loom en zwaar in de leden is. Van hier *meepschheid.*

MEER, (*meir*), o., meerv. *meren.* Een groot binnenlandsch water: *het haarlemmer meer.* In de dagelijksche taal wordt het ook vrouwel. gebruikt: *de haarlemmer meer.* Zamenstell. *meeraal*, *meerbaars*, *meerkat*, *meerkoet*, *meerkol* (*meerkolf*, *meerkolt*), zekere vogel, *meerkrab*, *meermin*, bij de Dichters somwijlen *riviermeermin*, doch verkeerdelijk, *meerradijs*, *meerspin*, *meervisch*, *meerwater*, *meerwortel*, *meerzwijn.*

Deze benaming vinden wij reeds in *morimarusa*, gelijk de scijthen de doode zee noemden.

MEER, bijv. n. en bijw., dat eigenlijk de vergelijkende trap van het verouderde *mee*, veel, groot is, hebbende den overtreffenden trap *meest.* Men bedient zich van hetzelve als *bijwoord*, *dat is meer dan ik eischte. Wat wilt gij meer? Dat kost mij eenen daalder meer. Het zal niet lang meer duren.* In den zin van grootere waarde: *den naesten lief te hebben is meer dan alle de brandofferen.* BIJBELV. *Dat is meer geluk, dan wijsheid.* Hierheen kan men de volgende uitdrukkingen brengen: *meer en meer. Te meer. Hoe langer hoe meer. Des te meer. Dies te meer. Veelmeer. Hoeveel te meer. Zooveel te meer. Meer of min.* Als bijv. naamwoord, dat tweezins gebruikt wordt. Vooreerst, als een onveranderlijk naamwoord: *ik heb nooit meer smerten ondervonden.* Ook eenen tweeden naamval: *meer waters.* Ten tweede, als een veranderlijk naamwoord, waar men *meerder* gebruikt: *het meerdere*

 deel.

deel. Bijbelv. *Die zaak vereischt meerdere aandacht.* Van hier *meerderheid.* Zamenstell. *meerderjarig*, *meerderjarigheid*, *meerendeels*, *meermaal*, *meermaals*, *meermalen*, *meervoud*, *meervoudig*, *meervoudiglijk*, enz. De overtreffende trap *meest*, als een bijv. n. en bijw. gebruikt: *de meeste menschen zeggen. De meeste eer.* Dit *meeste* werd oulings ook gebezigd voor *oudste.* Als een zelfst. naamw.: *de meesten denken anders.* Als een bijw.: *hij is meest bemind. Hij sprak meest van die zaak.* Zamenstell. *meestendeels.* Van *meerder* is het werkw. *meerderen*, voor vermeerderen en meerder worden, bij Hooft ook *meëren.*

Het is van den verouderden stelligen trap *mee* of *me*, dat groot of veel beduidde. Het schijnt de wortel te zijn van het lat. *magis*, *magnus*, *major*, *maximus.* Het begin van het gr. μεγας, ons *magt*, *mast*, schijnen hierheen te behooren. Bij de Hebreeuwen heet *meah* honderd.

MEERDEREN, *meeren*, zie *meer*, bijv. n.

MEEREN, b. w., *ik meerde*, *heb gemeerd.* Scheepsw., vastbinden: *een schip meeren.* Van hier *meerpaal*, *meertouw.* Zie *marren.*

MEERLE, (*maarle*, *merle*), v., meerv. *meerlen.* Een zekere zangvogel, geheel zwart, maar met eenen gelen bek: *daer zal de wilde meerle nestelen.* Bijbelv. Fr. *merle*, lat. *merula.*

MEERS (*meerse*, bij Kil., bij anderen *meersch*), v., meerv. *meersen.* Koopwaar: *loopt met uw meersche, loopt.* Vond. Het is verbasterd uit het lat. *merx.* Van hier het zamengest. *meersman*, iemand die allerlei waren te koop heeft: *om ridder of meersman te spelen.* De Brune. Ook wordt het genomen voor het kooptuig eens kramers, anders *mars.*

MEERSCH (*maarsch*, *mersch*), v., meerv. *meerschen.* Een oud woord, dat eene waterrijke plaats, eenen moerassigen oord beteekent: *tot in de meersch vervolgen.* De Brune. Van hier *merschdiep*, of *marschdiep*, eene wijde waterplas tusschen Tessel en Huisduinen. Het stamt af van *meer*, en behoort, met *moeras*, tot eenen oorsprong.

MEES, v., meerv. *meezen.* Een kleine zangvogel. Hoogd. *Meise*, middeleeuw. *meisa.* Zamenstell. *brandmees*, *kool-*

koolmees, *lokmees*, *meelmees*, *pimpelmees*.

MEESMUILEN, o. w., *ik meesmuilde*, *heb gemeesmuild*. Den muil, dat is, den mond, naar het lagchen trekken, grimlagchen. Ook met geslotene lippen eter. Van hier *meesmuiler*, *meesmuilster*. Voorheen zeide men ook *miezemezen: dan miesemees ik bangh*. SIX. V. CHAND.

MEEST, zie *meer*.

MEESTER, m., meerv. *meesters*. Een oud woord, dat in het algemeen iemand beteekent, die eenige waarde, rang, magt en opzigt over personen of zaken heeft. Wij hebben eene menigte van zamengestelde naamwoorden, bij welke het dien zin heeft, als: *grootmeester*, *hofmeester*, *bestelmeester*, *veldtuigmeester*, *burgemeester*, *bouwmeester*, *muntmeester*, enz. In engeren zin verstaan wij, door dit woord, iemand, die de voornaamste in magt en sterkte is: *iemand voor zijnen meester erkennen*. *Zich van iets meester maken*. *Meester van iets zijn*, iets in zijne magt hebben. *Ik kon mijne driften geen meester blijven*. *Hij is zijn eigen meester*, hij staat onder niemand. HOOFT bezigt *meester worden*, met eenen tweeden naamval: *op kloeke hoop van der stad Parijs meester te worden*. *Den meester spelen*, zijne magt laten gelden. HOOFT zegt ook *den meester maken*. Iemand, die boven anderen in kennis uitmunt: *die schilder is een groot meester*. Hierheen behoort: *meester in de vrije kunsten*. *Meester* is ook een eernaam der regtsgeleerden. Wijders, is het een leeraar, in tegenstelling van den leerling. Met dien naam wordt, in de OVERZ. VAN HET N. T., de groote Leeraar des menschdoms, Christus, dikwijls genoemd: *gij heet mij Meester ende Heere*. In de dagelijksche taal is dit de naam eens schoolmeesters; ook eens wondheelers. Zamenstell. *meestergeld*, *meesterloon*. Een handwerker, die zijn handwerk behoorlijk geleerd heeft, en knechts houdt, heet *meester timmerman*; *meester knoopenmaker*, enz. Van hier eene oorzaak, een bewerker van iets: *het kwaad loont zijnen meester*. Het vrouwelijke is *meesteres*. Van hier *meesterachtig*, *meesterlijk*, *meesterschap*, en de zamengest. *bouwmeesterschap*, *burgemeesterschap*, enz. Zamenstell. *meesterknecht*, *meesterloos*, *meesterrib*, middelrib, de grootste rib in het

ruim van een schip, *meesterstuk*, hoofdwerk, kunststuk, *meesterwortel*, zekere wortel.

Hoogd. *Meister*, middeleeuw. *meistralis*, fr. *maistre*, *maître*, ital. *maestro*, sp. *maestro*. Om den hoogen ouderdom des woords, schijnt het niet zoo zeer van het lat. *magister* af te stammen, als wel, van het oude *mee*, of deszelfs overtreffenden trap *meest*, even als *magister* van *magis*.

MEESTEREN, b. en o. w., *ik meesterde*, *heb gemeesterd*. Bedr., genezen, heelen: *paarden meesteren*. *Wij hebben Babel gemeestert, maar sij en is niet genesen*. BIJBELV. Naar zijnen wil buigen: *den raad met de stem meesteren*. VOND. Overmeesteren, bedwingen: *om zijn gemoedt te meesteren*. HOOFT. Onz. met *hebben*: *quetsuren, waaraan hij binnen Hoorn langh lagh te meesteren*. VEL. CHR. V. H. Den meester spelen: *de knechten meesteren, en trotsen hunnen heer*. DE DECK. Van hier *meesterij*, het bedrijf eens meesters. In het bijzonder, heelkunst, genezing. Ook de middelen, die tot genezing worden aangewend: *hij wist daer van* (van kruid, boom, wortel enz.) *te maken meesterij tegen veel verscheyden zaken*. V. MANDER.

MEESTERKNAAP, m., meerv. *meesterknapen*. Regter, in het stuk van houtvesterij, die, op klagt des houtvesters, of deszelfs gemagtigden, regt doet en vonnis spreekt. Zie *knaap*.

MEET, zie *meed*.

MEET, v., meerv. *meten*. KIL. verklaart het door kerf, en TEN KATE leidt het af van het moesogot. *maiten*, snijden, insnijden. Wij gebruiken nog *meet*, voor het geteekende begin van een speelperk: *aan meet staan*. Van hier de spreekwijs: *van meet aan beginnen*, van voren aan beginnen. Het lat. *meta* beteekent den eindpaal van eene renbaan. *Meet* was voorts eene soort van weegbladeren bij de ouden, zegt TEN KATE, waarmede zij het ligchaam plagten te besmeren, en de kerven, of lidteekens, in te wrijven.

MEETBAAR enz., zie onder *meten*.

MEEUW, v., meerv. *meeuwen*. Zekere zeevogel: *en 't eenmaal zaligst land een aaklig nest zal zijn van zwaluwen en meeuwen*. BILDERD.

De vogel schijnt van zijn geluid dus genaamd te zijn.

MEEUWEN, zie *maauwen.*
MEEWARIG, zie *mede.*
MEI, (*maai, mai*), m. De vijfde maand van het jaar, die een en dertig dagen heeft: *in 't quickste van den meij.* VOND. Dichters spreken van die maand, bij persoonsverbeelding: *de blonde Flora hult de vlegten van den mei.* ROTGANS. Zeer fraai wordt *de mei*, door VOND., *de jeugd van 't jaar* genoemd. Fig. drukt het woord eenen gewenschten staat uit: *dees appel rekt den meij der jonkheit.* VOND. Bloei: *zoo een bui de boomen treffe in hunnen meij.* VOND. Zamenstell. *meibloem*, *meiboter*, *meidoorn*, *meidrank*, *meihout*, *meikersen*, *meikever*, *meimaand*, *meitijd*, *meivisch*, *meivogel*, die met den mei komt; ook een mensch, die in den mei geboren is, enz.

Mei, hoogd. *May*, lat. *majus.* Men leidt het woord gemeenlijk van het lat. af: doch, daar deze maand, reeds in de Salische wetten, *meo* heet, schijnt de naam eerder, met den latijnschen, eenen oorsprong te hebben.

MEI, m., meerv. *meijen.* Bloembondel, bladerrijke tak: *bronnen met den mei besteken.* VOND. *Meijen van dichte boomen.* BIJBELV. Zamenstell. *meiboom*, een bladerrijke tak boven op de vorst van het huis gezet, als het gebind klaar is; ook een berkenboom, waarmede men oudtijds huizen en kerken, in den mei, versierde. — *Meitak*, *meivuur*, een vuur, dat of van meitakken bestaat, of uit vreugde, in het begin der meimaand, wordt aangestoken. Het woord schijnt van *meijen*, dat is maaijen, af te stammen.

MEID, v., meerv. *meiden.* Dienstmeid. *Meid* zegt men ook, in den vertrouwelijken stijl, voor eene dochter: *brave meid!* Het verkleinw. is *meisje*, voor *meidje*, dat in Noordholland nog gebezigd wordt; zamenst. *breimeisje*, *naaimeisje*, enz. Zamenstell. *dienstmeid*, *keukenmeid*, *kindermeid*, enz. *Meid* van het oude *meged*, *maged*, nu *maagd*, angels. *maid*, *maidden.*

MEIJER, m., meerv. *meijers.* Een zeer oud woord, beteekenende, in het algemeen, iemand, die meer dan anderen is, die over andere personen of zaken gesteld wordt, schout, bewindhebber. De *major domus*, of *Comes palatii* der frankische koningen, de overste paltsgraaf, komt in de middeleeuwen dikwijls voor onder den naam

van *meijer*, *huismeijer*. Naderhand werden hofmeesters *meijers* genaamd. Dit woord *meijer* veranderde men in die eeuwen in het basterdlat. *Major*. Het hoofd des magistraats van verscheidene steden, in Engeland en het voormalige Frankrijk, werd met dien naam benoemd, fr. *maire*, eng. *mayor*. Die het oppertoezigt over een landschap had, heette *meijer*. Van hier *meijerij*: de *meijerij van 's Hertogenbosch*. Zie *majoor*. *Meijerij* heet ook gebied van sommige steden. Voorts was *meijer* een opzigter over eene hoef. Van hier is dit woord overgegaan tot de beteekenis van eenen pachter, bruiker, bouwman. Zoo komt het menigmaal voor in het *Ommel. Landregt*. Eindelijk gebruikt men het, in Gelderl., niet alleen voor eenen bruiker of pachter eener hoef, maar ook voor iemand, die een stuk zaailand voor pacht huurt en bezaait.

Men leidt het woord wel af van het lat. *major*; dan, het is veel waarschijnlijker, dat men het lat. *major*, dat aan *meijer* zeer gelijk is, in de middeleeuw. op dat woord toegepast, en hetzelve af te leiden hebbe van het veroud. *mee*. Zie *meer*.

MEIJERIJ, zie *meijer*.

MEINEED, m., meerv. *meineeden*. Een valsche eed, welken men met opzet gezworen heeft. Dikwijls beteekent het ook eene moedwillige schending van eene bezworene zaak. Van hier *meineedig*, *meineedigheid*.

Het is uit *mein* en *eed* zamengesteld. Dit verouderde *mein* beteekende bevlekt, bemorst, dat eenig mangel heeft, figuurl. valsch, ontrouw, boos, lasterziek, angels. *man*, *maene*. Men ziet hieruit, dat het, met *mank*, kreupel, gebrekkig, eenen oorsprong heeft. Het lat. *mendum*, *mendax*, *mendicus* zijn waarschijnlijk hiermede verwant.

MEINEN, zie *meenen*.

MEISJE, zie *meid*.

MEJUFFER, v., meerv. *mejuffers*. Dit woord, van eene ongetrouwde, gelijk *mejufvrouw* van eene getrouwde of ook ongetrouwde gebruikt wordende, is uit *mijne juffer*, *jufvrouw*, d. i. *jonge vrouw*, door schielijkheid van uitspraak, ontstaan. Dit *me* voor *mijn* wordt niet meer gebruikt dan in deze zamenstellingen, gelijk ook in *Mevrouw*. HOOFT heeft ook *Mejonker*; en zelfs aan het hoofd van een' brief *Me Neeve*.

MELAATSCH, bijv. n. en bijw. *melaatscher*, *m t*, *zeer melaatsch*. Lazarus. Oneig., zeer ellendig. Van hier *melaatschheid*. Zamenstell. *melaatschhuis*. KIL., die *malaadsch* spelt, vergelijkt het fr. *malade*.

MELDE, v. Eene plant, een kruid. Men zoude, wegens de weekheid en zachtheid dezer plant, om het stamwoord *mild* kunnen denken. Men heet haar daarom ook *milde*.

MELDEN, b. w., *ik meldde*, *heb gemeld*. Het woord heet eigenlijk zich laten hooren, door eenig geraas te kennen geven, dat men er tegenwoordig is. In het bijzonder, iemands aankomst bekend maken. Men gebruikt dan veelal het zam. *aanmelden*. *Verbergt de verdrevene ende en meldet de omzwevenden niet*. BIJBELV. Narigt mededeelen, hetzij mondeling, hetzij schriftelijk: *de nieuwspapieren melden daarvan niet*. Openbaren, bekend maken, noemen: *hij meldde het stuk aan de overheid*. Roemen, prijzen, verkondigen: *o aarde, o hemel, meldt den lof mijns Bruigoms!* POOT. Het zam. *vermelden* is meest in gebruik. Van hier *melder*, *melding*. Zamenstell. *meldenswaardig*.

Het is een voortdur. werkw. van het oude *malen*, *melen*, *molen*, geluid maken, in engeren zin, spreken, zw. *mala*, hebr. מלל. *Den esel molet sine stimme*, zegt een zwabische dichter. In het gr. is μυλλειν met den mond iets aanduiden. Het oudlat. *mulgare*, waarvan *promulgare*, behoort hierheen.

MELIG, zie *meel*.

MELISSE, *melis*, v. Eene welriekende plant. Zamenstell. *melissenblad*, *melissenkruid*. Lat. *melissa*; denkelijk van *mel*, honig, om den aangenamen reuk, waarom men haar ook citroenkruid noemt.

MELIZOEN (*menizoen*), o. Een oud woord, beteekenende bloedgang, rooden loop: *rood menisoen*, *rood buijckevel*. KIL. Zamenstell. *melizoenkruid*. Het woord is denkelijk uit het oudfr. *menison*, (want voor *menizoen* heeft men, welluidendheidshalve, *melizoen* gebruikt) van het fr. *mine*, lat. *minium*, *menie*, zekere roode verw.

MELK, v. Het witte, zoete en voedzame vocht in de borsten der vrouwen en uijers der zogende dieren, dat tot voedsel van kinderen en jongen dient. Spijs, die van melk gemaakt wordt: *melk eten*. Oneig. wordt het dikke melkachtige sap in sommige planten *melk* genaamd. Van hier

hier *melkachtig*, *melkig*. Zamenstell. *melkader*, *melkbaard*, een vlasbaard, *melkboer*, *melkboerin*, *melkbuik*, die een liefbebber van melkspijs is, *melkemmer*, *melketer*, *melkflesch*, — *melkfontein*, van eene koe, bij R. VISSER, — *melkgeld*, *melkhaar*, de witte haartjes aan de kin der jongelingen, *melkhuis*, *melkjuk*, *melkkan*, *melkkelder*, *melkkern*, *melkkoe*, *melkkom*, *melkkost* *melkkruid*, *melkkruik*, *melklam*, *melkmaat*, *melkmarkt*, *melkmeid*, *melkmeisje*, *melkmouw*, *melkmuil*, lafbek, kaalkin, *melknap*, *melkkooi*, *melkplaats*, *melkpot*, *melkrunsel*, *melkschuit*, *melkspijs*, *melkspinde*, melkhuis, *melktanden*, eerste tanden, welke men wisselt, *melkvat*, *melkvee*, *melkvaalt*, eene plaats in de weide, waar men melkt, *melkvrouw*, *melkweg*, een melkpad, waar langs men gaat, om te melken; ook eene breede melkwitte streep aan den hemel, die uit eene ontelbare menigte van sterrestelsels bestaat. Grieksche en lat. dichters verzieren, dat dezelve ontstaan zoude zijn, toen Herkules, die den mond te vol gezogen had, de melk uitspoog, langs den hemel. — *Melkwei*, *melkwijf*, *melkwit*, *melkzak*, een, die graag melk eet, — *moedermelk*, enz.

Melk schijnt voor *melek*, *meleg*, *melig*, en dit uit *mel*, *mil* en den uitgang *ig* ontstaan te wezen. Dit *mel*, *mil* behoort misschien tot het geslacht der woorden *milde*, lat. *mollis*, ons *smelten*, het lat. *mulgere*. A. MYL. vermoedt, dat ons *melk*, hoogd. *Milch*, lat. *lac*, en hebr. *chalab* denzelfden oorsprong hebben. Van hier *melken*, de melk uit de uijers drukken. Oneig.: *iemand melken*, hem uitzuipen; *melker*, een, die het vee melkt: ook een mannetjes visch. — *Melkerij*, *melking*. *Melken*, w. neders. *melken*, hoogd. *melken*, eng. *to milk*, lat. *mulgere*, gr. *αμελγειν*.

MELOEN, m., meerv. *meloenen*. Eene bekende, langwerpig ronde, zoete, eetbare vrucht van eene plant, die tot het geslacht der komkommers behoort. Zamenstell. *meloenbak*, *meloenbed*, *meloenkern*, *meloenklokhen*, *meloenschil*, *meloenveld*, enz. De naam is uit het ital. *mellone*, en dat uit het lat. *melopepo*. Om de zoetheid der vrucht, konde men denken aan het lat. *mel*, honig.

MELTBAK, m., meerv. *meltbakken*. Moutbak, waarin men het graan, in de melterijen, weekt.

MELTER, m., meerv. *melters.* Moutmaker. Van hier *melterij*, eene plaats, waar men mout maakt.

MELUW, zie *memelig.*

MEM, zie *mam.* *Mem* is, in Groningerland, Vriesland en elders; onder het gemeene volk, ook eene benoeming van moeder: men neemt het ook voor eene min, eene zoogvrouw.

MEMELIG, bijv. n. en bijw. *memeliger*, *memeligst.* *Memelige kaas*, welker korst van buiten met eene soort van mijt bedekt is. Het diertje heet in het hoogd. *Memel*, anders *Mehlmilbe.* Dit *milbe* is ons verouderde *milwe*, *meluw*, eene mot, waarvan het verouderde *meluwen*, door de mot verteerd worden. Het zam. *vermeluwen* heeft VOND. nog. Alles stamt af van *malen*, verbrijzelen tot stof.

MEMORIE, v., meerv. *memoriën.* Een ond. woord, dat in de dagelijksche taal geduld wordt, beduidende heugenis, geheugen; van het lat. *memoria.* Gedachtenis, aandenken: *ten tijde van den vorst hooglofl ijker memorie.* Geschrift, om zaken in het geheugen te houden of te brengen: *ik heb er eene memorie van overgegeven.* Zamenstell. *memorieboekje*, *memoriestof*, *memoriewerk.*

MEN, een verzamelend voorzetsel, dat de plaats van een onbepaald persoonlijk voornaamwoord bekleedt, en niet gebruikt wordt, dan in het gemeen van personen, van welke, zonder hen te noemen, gesproken wordt. Men plaatst het derhalve bij den derden persoon van het enkelvoudige getal der werkwoorden: *hier leert men wonderen verstaen.* DE DECK. *Men wil, dat*, enz. Voor *men* gebruikte men oudtijds ook *man: man zegt.* Hieruit blijkt het, dat dit woord hetzelfde als *man* is, in eene algemeene beteekenis voor *mensch;* en wel een verouderd meerv., zoo als nog het eng. *men* en het angels. *men*, dat is menschen. *Men* verhaalt is dan *menschen* verhalen, waarom het oudt. ook door een werkw. in het meerv. gevolgd werd: *had ik maer wat van dat goed daermen de handen meê salven.* BREDER.

MENGEL, (*mingel*), o., meerv. *mengelen.* Eene maat van natte waren, inhoudende voorheen de helft van eene stoop, op eenige, en de helft van eene kan, op andere plaatsen. Misschien van *mengen.*

MENGELEN, b. w., *ik mengelde, heb gemengeld.* Voortd. werkw. van *mengen*, door elkander werken: *gij hebt die kleuren schoon gemengeld. Wol mengelen.* Van hier *mengelerij*, *mengeling*, *mengelings*, bijw. Zamenstell. *mengeldichten*, *mengeldrom*, bij HOOFT, voor een hoop van menschen, *mengelklomp, mengelmoes, mengelstemmig.* POOT. *Mengelstoffen*, *mengelwerken.*

MENGEN, b. w., *ik mengde, heb gemengd.* Twee of meer dingen onder elkander doen. *Gerst onder de rogge mengen. Meel met water mengen. Wijn met water mengen.* Tot andere zaken overgebragt, beteekent het vereenigen, paren: *mengende de barmhartigheit met de regtvaardigheit.* HOOFT. *Zich mengen*, eigenl.: *eenighe Fransoizen menghden zich onder de Predikanten.* HOOFT. Fig.: *hij mengt zich in eens anders zaken*, met het denkbeeld van onbevoegdheid. Van hier *mengenis*, bij HOOFT, *menger*, in zamenst.: *venijnmenger*, enz., *menging*, *mengsel.*

Mengen, hoogd. *mengen*, zw. *mänga*, eng. *to mingle*, gr. *μιγνυειν*.

MENIE, v. Eene zekere roode verwstof: *aangestreken met menie.* BIJBELV. Van het lat. *menium.*

MENIG, bijv. naamw., bij zelfst. naamwoorden geplaatst, om een onbepaald getal uit te drukken. *Menig mensch*, voor vele menschen. Overtreff. trap *menigste: de hoemenigste.* Als zelfst.: *menig*, ook *menigeen is er.* Van hier *menigte*, een groot aantal. Zamenst. *menigerhande*, *menigerlei*, *menigmaal*, *menigvoud*, (zelfst. genomen is het de derde maag eener koe), *menigvuldig*, *menigwerf*, enz.

MENIZOEN, zie *melizoen.*

MENK, zie *mink.*

MENNEN, b. w., *ik mende, heb gemend.* Besturen, door middel van eenen toom: *paarden mennen. Apollo ment den zonnewagen.* POOT. Ook zeggen VOND. en POOT *den toom mennen*, dat met reden door HUYDEC. afgekeurd wordt, dewijl *mennen* eene voortgaande beweging in zich besluit, die in den *toom* niet kan begrepen worden, als zijnde slechts het werktuig, waarmede men ment. HOOFT zegt verder, doch mede kwalijk: *'t liefste vaderland, waarvan zij het bestier met rijpe reden mennen.* Wel en sierlijk wordt het door denzelfden

Dich-

Dichter op eene andere plaats gebezigd: *dank heb 't vernuft, uitvinder van de keelen des orgels, dat de zielen weet te streelen, En mentze met geneugte tot het puijk haers hegls.* Aardig bezigt HOOFT de uitdrukking *bij het oor mennen: Gij had met deunen slechts mijn jaght bij 't oor te mennen.* VOND. noemt ook, bij overdragt, het besturen van het heelal door de goddelijke magt, *mennen: de vader, die der dingen beurten stadigh ment.* WESTERB. zegt *een leven mennen*, voor leiden. Fig.: *om de gemoederen der meenigte te mennen.* HOOFT. Van hier *menner.* Fr. *mener*, ital. *menare*, middeleeuw. *mannire*, *manire*, waarvan ons ond. woord *manier.* Omdat de hand het voornaamste werktuig in het besturen is, gist MARTINIUS, dat het van het lat. *manus*, afstamt. HUYDEC. zegt: *mennen* is hetzelfde als het lat. *minare*, dat zoo veel is als *leiden.* Het staat, waarschijnlijk, met ons *manen*, leiden, in verband. Zie *manen.*

MENSCH, m. en o., meerv. *menschen.* Iemand uit het menschelijke geslacht, dat is een dierlijk schepsel, met eene verstandige ziel begaafd. In het algemeen en in de uitgebreidste beteekenis: *de aarde is de woonplaats der menschen.* Met het bepalende lidwoord *de* beteekent het zoowel de menschen in het algemeen, als eenen mensch in het bijzonder: *tot welke verhevene einden is niet de mensch* (dat is de menschen in het algemeen) *geschapen.* Een mensch in het bijzonder: *ende Pilatus zeyde tot haer: siet de mensche.* BIJBELV.

TEN KATE en anderen zoeken en vinden den grond van het dubbele geslacht in den bijvoegelijken vorm, welken dit woord, oorspronkelijk, zoude hebben. Van hier *menschheid*, *menschdom*, *menschelijk*, *menschelijkheid.* Zamenstell. *menschenbehager*, *menschenbloed*, *menschendief*, *menschenëter*, *menschenhater*, *menschlievend*, *menschenliefde*, *menschenmin*, *menschenmoorder*, *menschkunde*, *menschkundig*, *menschenschuw*, *menschschuwend*, *menschwording*, enz. *Manmensch*, *vrouwmensch*, enz.

Het is zamengesteld uit *man* (dat eertijds ook eenen mensch beduidde, gelijk nog het eng. *man*, en bij ISIDOR. *manno*) en den uitgang *isch*, *sch*, *mannisch*, *mennisch*, *menisch*, *mensch.* Deze is de gewoonlijkste afleiding;

zoo-

zoodat het woord eigenlijk een bijwoord zoude wezen. Die gedachte wordt versterkt, doordien ULPHILAS *manniska* en KERO *manask* bijvoegelijk nemen. Ondertusschen, omdat de overgang van zulke bijvoegel. woorden in zelfst. naamwoorden zeldzaam is, denkt ADELUNG om het oude angels. *aesc*, oudzw. *ask*, een man, mensch, dat veelligt ook, in verdere beteekenis, een ding, een schepsel kan beteekend hebben; dat met het hebr. איש, een man, zeer vele overeenkomst heeft. *Man-ask*, *menisch*, *mensch* zoude dan een menschelijk schepsel willen te kennen geven.

MENSCHHEID, zie *mensch*.

MEP, m., meerv. *meppen*. Een slag, welken men iemand onverwacht toebrengt. Van hier het werkw. *meppen*, eenen mep geven.

MEREL, zie *meerle*.

MERG (*murg*), o. De zachte en vette zelfstandigheid, binnen in de beenderen van mensch en dier: *het merg uit een been zuigen*. Het beste, het edelste van iets: *om zich met het merg der gemeente te mesten*. HOOFT. *Het merg uit een boek halen*. Van hier *mergachtig*. Zamenstell. *mergbeen*, *mergpijp*. Voor *merg* vindt men, bij de Ouden, ook *murg*, en nog zeggen wij ook *murgpijp*, *murgtrekker* enz. Van hier *mergen*, zie *uitmergen*.

Het ontstaat, misschien, uit eene bron, met ons woord *murw*.

MERGEL, m. Zekere soort van vette aarde, waarmede de landen gemest worden. In het lat. *marga*. Van hier *mergelachtig*. Zamenstell. *mergelkuil*.

MERGELEN, zie *uitmergelen*.

MERIDIAAN, m., meerv. *meridianen*. Ond. woord, van het lat. *meridianus*, middagslijn, eene denkbeeldige lijn, om de graden der lengte te vinden.

MERK, o., meerv. *merken*. Een kenteeken, hetwelk men op of bij eene zaak maakt, schrijft, snijdt enz., om dezelve daaraan te kennen: *een' roede*, *onderscheiden met eenige merken*. HOOFT. *Brieven van merke*, (*lettres de marque*) bij HOOFT, geteekende magtbrieven van schâverhaal op den vijand. Fig., een duidelijk bewijs: *dat z' al, wat d' aard bewoont, het merk eens Scheppers toont*. PSALMB. Zamenst. *merkijzer*, *merkpaal*,

paal, *merkregel*, *merksteen*, *merkstok*, *merkteeken*, *merkwaardig*. — *Brandmerk*, *oogmerk*, *scheidmerk*, enz. Zie *mark*.

MERKELIJK, bijv. naamw. en bijw., *merkelijker*, *merkelijkst*. Iets, welks aanwezen men uit zekere merkteekenen besluiten kan; kennelijk, kenbaar. Fig., groot, voornaam: *een merkelijk onderscheid*. *Ik heb daarbij merkelijk verloren*.

MERKEN, b. en o. w., *ik merkte*, *heb gemerkt*. Bedr., met een merk teekenen: *het vee merken*. Fig., in eenen bedr. en onz. zin, gewaarworden: *een bedrog merken*; *hij merkt het niet*. Oordeelen, erkennen: *laat er niets van merken*. Acht geven: *merk op mijne woorden*. Het deelwoord *gemerkt* wordt als een redegevend voegwoord gebruikt: *gemerkt zijn' majesteit en zij alle reede hadden*. Hooft. Van hier *merker*, iemand, die een merk zet: ook eene strook houts, onder luiken gelegd, om lucht te scheppen; *marker* anders geheeten. — *Merking*, doch meest in *bemerking*, *opmerking*. Zamenstell. *brandmerken*, een schandteeken inbranden, enz.

MERREN, zie *marren*.

MERRIE, v., meerv. *merriën*. Het wijfje van een paard, het tegendeel van hengst: *van merrijen geteeld*. Bijbelv. IJsl. *maer*, eng. *mare*. In het hoogd. noemt men een paard van edel ras *Mähre*. Voor *merrie* is ook *meer*, *mere* in gebruik geweest: *die de meeren bespringen zal*. Vond.

MERSCH, zie *meersch*.

MES, o., meerv. *messen*. In den ruimsten zin, een werktuig om te snijden, steken, houwen, stooten, enz.; nog overig in sommige zamenst.: *haagmes*, *hakmes*, *hoefmes*, *kapmes*, *schaafmes*, *snoeimes*, enz. In den *Zwabenspiegel* is *stechmesser* een lange degen, in het zw. *stekamets* een dolk. Een degen heet in het boh. *mec*, wend. *mecz*, waarmede het angels. *mece*, *meca*, zw. *mäker*, lat. *machoera*, gr. μαχαιρα, alle in de beteekenis van eenen degen, overeenkomen. In engeren zin, een werktuig, om te snijden: *een mes slijpen*. Van hier eenige spreekwijzen: *iemand het mes aan de keel zetten*, hem in den grootsten nood brengen. *Iemand het mes in den buik laten*, hem in de uiterste verlegenheid laten. *Zijn mes snijdt aan twee zijden*, hij wint aan

beide kanten. Een werktuig om te scheren: *onder het mes zitten*, geschoren worden. Zamenstell. *messenkoker*, *messenkraam*, *messenmaker*, *messenmakerij*, *messenslijper*, *messenwinkel*. *Broodmes*, *kaasmes*, *pennemes*, *snoeimes*, enz.

Het vindt zijnen oorsprong in *meijen*, *maaijen*, lat. *metere*, snijden, in het oude hoogd. *meiszen*.

MESSING, v. Geel koper, gekalamijnd koper: *al wat van ijzer en van messing wordt gewrocht*. VOND. *Messing* is ook een timmermans- of schrijnwerkerswoord, zijnde een dunne kant van eene plank, om in de groef van eene andere plank te passen. Eindelijk was *messing*, (*missing*) oul. mest: *een zeuge denckt, dat haer missingh dons is*. DE BRUNE.

MEST, (*mist*), m. Dit woord, dat in het algemeen eene vermenging van de verachtelijkste dingen aanduidt, gebruikt men, in het bijzonder, van den natuurlijken afgang van dieren: *paardenmest*, *koemest*, *duivenmest*, *schapenmest*, enz. Wijders, de drek van dieren, die met stroo, bladeren en dergelijke deelen, tot onderlinge rotting, vermengd is, zoover dit alles dient, om landen te bemesten, draagt denzelfden naam. Zamenstell. *mestgaffel*, *mesthoop*, *mestkar*, *mestkot*, *mestpoel*, *mestput*, *mestschot*, *meststal*, *mestvaalt*, *mestwagen*, enz.

Hierheen behooren, waarschijnlijk, het lat. *mucus* en *mucor*, gr. μυξα. Zie *mist*.

MESTEN (*misten*), b. w., *ik mestte*, *heb gemest*. Den mest uit den stal enz. wegnemen: *varkens mesten* (*misten*). Dezen mest op het land brengen, om het vruchtbaar te maken: *den akker mesten*. Van hier *mesting*.

MESTEN, b. w., *ik mestte*, *heb gemest*. Vet maken: *ganzen — kapoenen mesten*. Wederk.: *zich mesten*, zich door rust en overvloedig voedsel dik en vet maken. Van hier *mester*, *mesting*: *zwaar van mestingh*. HOOFT. Zamenstell. *mestbeer*, *mestbeest*, *mestbrok*, *mestdier*, *mesthoen*, *mestkalf*, *mestkooi*, *mestvarken*, een varken, dat gemest wordt, — een vraat, die den buik dient, *mestvoeder*, *mestvogel*, enz.

Het komt af van een oud woord *mest*, dat eertijds spijs, voeder, in het algemeen, beduidde, hoogd. *Mast*. In het gr. is μασθειν, vreten.

MET,

MET, een voorzetsel, beteekenende, in het algemeen, eene verbinding en gemeenschap: *ik kan niet langer met u leven. Met Gods hulp. Met elpenbeen ingelegd. Met iemand spreken.* Hierheen behooren de volgende spreekwijzen, waar persoon of zaak het voorwerp is: *het is met uwen vriend gedaan. Het ziet er slecht met u uit. Hoe staat het met de zaak? Dat komt met der tijd. Met de jaren wordt men wijs.* Zamenstell. *temet, temets*, somtijds, *altemet.*

Dit oude voorzetsel luidt, in de salische wetten, *mitho*, bij KERO *mit*, gr. *μετα*, in het lat., waar het achter eenige voornaamwoorden staat, *met: egomet, nosmet, tutemet, tuomet, ipsemet.* MART. leidt het af van het chald. מטא, komen, bijkomen.

MET, o. Gehakt vleesch, in het bijzonder varkensvleesch: *met hakken.* Zamenstell. *metworst.* Het is een oud woord, dat eertijds vleesch beteekende. Het behoort tot het oude *mat, mes, mest*, oudvriesch *mete*, spijs, waarvan *mesten*, door voedsel vet maken. L. TEN KATE leidt het af van *meijen*, moesog. *maitan*, snijden.

MET (*mette*), v., meerv. *metten.* HOOGSTRATEN verklaart het door geit. Bij KIL. is *mette, capra, capella. Mulier ignava.* In het ital. is *mozza, camozza*, eene geit. In het hoogd. is *Metze*, eene hoer, bij ons *mot, motte*, eene zeug en hoer, het spaansche *moça* is een meisje, het opperd. *metze*, eene teef.

METAAL, o., meerv. *metalen.* Eene vaste, zware en harde zelfstandigheid, ondoorschijnend, smeltbaar door vuur, en koud zijnde weder stollende tot een vast ligchaam, gelijk het te voren was, kunnende door hamerslagen gevormd worden. De metalen zijn van zesderlei soorten, goud, zilver, koper, tin, ijzer en lood. In het gemeen, elke harde bergstof, van haren erts afgescheiden, die zich in het vuur smelten laat, en den hamer lijden kan: *zwaerder dan het wichtigste metael.* VOND. *Edele metalen*, goud, zilver, in tegenstelling der onedele soorten, koper, tin, lood, ijzer: *schael noch schotel dan van 't edelste metael.* POOT. *Het donderende metaal*, het grof geschut, bij VOLLENH. *Half-metaal*, dat slechts eenige eigenschappen van metaal heeft, als kwikzilver, spietsglas, enz. In het bijzonder noemen wij *metaal* eene vermengde metaalsoort uit koper, tin en mes-

messing: *giet uit metael haer beelt.* MOON. Van hier het onverbuigb. *metalen*, van metaal. Oneigenlijk, beduidt het bij de dichters sterk: *met haar metalen vuist.* HOOGVL. Zamenstell. *metaalgieter*, *metaalscheider*, enz. Het stamt af, gelijk het lat. *metallum*, van het gr. μεταλλον; alles misschien van het hebr. מטיל, hetwelk SCHULTENS door uitgeslagen ijzer vertaalt, van het arab. מטל, onder den hamer uitloppen. Fr. *metal*, ital. *metallo*, sp. *metal*, eng. *mettel.*

METEN, b. w., *ik mat*, *heb gemeten.* De maat van iets nemen. Fig.: *haer raetslot*, *van geen aerdsch vernuft te meeten.* A. MOONEN. *Iemand den rug meten*, hem afkloppen. Van hier *meter*, *meetster*, in zamenst. gebruikelijk: *landmeter*, enz. — *meting.* Voorts *meetbaar*, en de zamengestelde *meetkunde*, *meetkundig*, *meetkunst*, *meetkunstenaar*, *meetkunstig*, *meetlijn*, *meetlood*, *meetroede*, *meetstok*, enz.

Meten, ISIDOR. *mezssen*, hoogd. *messen*, neders. *meten*, moesog. *mitan*, angels. *metan*, eng. *to mete*, lat. *metiri*, sp. *medir*, gr. μετρειν, hebr. מדד.

METER, v., meerv. *meters.* Eene doopmoeder, eene peet, eene vrouw, die een kind ten doop heft. Van het lat. *mater*, moeder.

METSELEN, zie *metsen.*

METSEN, b. w., *ik metste*, *heb gemetst.* Een oud woord, dat eertijds snijden, houwen, slagten beduidde; uit eene bron met *meijen*, *maaijen*, *matsen*, *mat.* Thans is het, in onze taal, nog over voor het behouwen van gebakkene steenen, en voorts voor het leggen van steenen in kalk of cement; stichten, metselen: *die beelden in eene kapelle te metsen.* HOOFT. Van hier het voortd. *metselen*, dat meest in gebruik is. Oneig., vastleggen, gronden, bevestigen; in den verhevenen stijl: *in wier bloed de grondslag der Bataafsche vrijheid gemetseld is.* L. TRIP. Van hier *metselaar*, *metselarij.* Zamenstell. *metselhamer*, *metselkalk*, *metselsteen*, *metselwerk*, enz.

METTEN, v., het enkelv. is weinig in gebruik. De morgenzangen in de kloosters, de vroegdienst in de roomsche kerk: *de metten zingen. Ter metten luijen.* Ook: *de metten luijen: tot dat m' er metten van U. E.*

brui-

bruiloft meê te luijen hebbe. Hooft. *Iemand de metten lezen*, of *voorlezen*, hem berispen. Zamenst. *mettentijd.* Fr. *matines*, oudfr. van de achtste eeuw *metdina*, zw. *mätte*, uit het lat. *matutinus*, vroeg, van *matuta*, de Godin des morgenstonds.

MEUBEL, o., meerv. *meubelen*, *meubels.* Ond. woord, van het fr. *meuble*, lat. *mobilis*, dat bewogen kan worden. Het meerv. is meest in gebruik, in de dagelijksche taal, en beteekent roerende, tilbare goederen, huisraad. Zamenstell, *meubelkamer*, een vertrek in den Haag, waar men de veroverde vaandels enz., eenen tijd lang, bewaarde, totdat men dezelve in de groote zaal ophing; *meubelpapier*, enz.

MEUG, v., bij Kil. *moghe. Potentia. Appetentia, appetitus.* Het is nog overig in ons: *tegen heug en meug.*

MEUK, v. Dit woord wordt, in het geldersche spreekwoord, gebruikt: *het staat nog in de meuke*, dat elders heet *in de week.* Men drukt er ook mede uit, dat eene zaak naar rijper beraad wacht. Zie *meuken.*

MEUKEN, b. en o. w., *ik meukte*, *heb gemeukt.* Bedr., week maken, schoon wij het dan oneigenl. gebruiken, voor vermurwen: *noch gebeden, noch traanen konden hem meuken.* Bógaert. Onz., door zachte stoving murw worden: *de stokvisch staat te meuken.* Door liggen murw worden: *mispelen moeten meuken, eer zij goed zijn.* Oneig.: *na 't meuken van den moedt door tijdt en ervaarenis.* Hooft. Het woord komt met het eng. *meek*, week, zacht, ons *mak*, uit eene bron.

MEUZELEN, o. w., *ik meuzelde*, *heb gemeuzeld.* Lekkere beetjes proeven. Het woord bootst na, of de beweging der lippen, of het behoort tot het oude *mozen*, waarvan *moes*, hoogd. *müsen*, eten. Ker. *muasen.* Van hier *meuzelaar*, *meuzeler*, bij Kil. eene lekkere biersoort — en eene kneu, een zangvogel, naar de beweging van den bek.

MEUZELEN (*mozelen*), o. w., *ik meuzelde*, *heb gemeuzeld.* Van *moze*, bij Kil. *mose*, slijk. Vuil maken, morsen. Zamenstell. *bemeuzelen.*

MEVROUW, v., meerv. *mevrouwen.* Titel eener aanzienlijke getrouwde vrouw. Uit *mijn* en *vrouw.* Zie *Mejuffer.*

MIAAUW, zie *maauwen.*

MIDDAG, m., meerv. *middagen.* Eigenlijk het midden van den dag. Fig. *op den middag des levens.* Zamenstell. *voormiddag*, *namiddag.* — *Middagëten*, *middagklaar*, *middaglijn*, *middagmaal*, *middagmaaltijd*, *middagslaapje*, *middagzon.* Van het oude bijv. naamw. *mid*, dat in het midden is, en *dag.* Hierheen behooren andere zamengestelde woorden, die meest verouderd zijn, als: *midlandsch*, *midlent*, *midmaand*, *midnacht*, *midpunt*, enz.

MIDDEL, bijv. n. en bijw., *middeler*, *middelst.* Dat in het midden is. De stellende trap wordt in zamenstelling slechts gevonden, als: *middeldeur*, *middeleeuw*, *middelerwijl*, *middelkamer*, *middelkennis*, *middellandsch*, *middellijf*, *middellijn*, *middelmaat*, *middelmatig*, *middelmuur*, *middeloorzaak*, *middelpad*, *middelpoort*, *middelpunt*, *middelrif*, *middelschot*, *middelslag*, *middelsoort*, *middelstaat*, *middelstand*, *middelweg*, *middelzinnig*, dubbelzinnig, bij HOOFT, enz. Voor *middelnacht* bezigt men, om de welluidendheid, *middernacht.* De overtreffende trap is nog in gebruik, doch slechts in eenen stellenden zin, van iets, dat, tusschen andere dingen, in het midden staat: *de middelste vinger*, enz.

MIDDEL, v. Het middellijf: *zij slingeren zich om hem en zijne middel.* VOND.

MIDDEL, o., meerv. *middelen.* Eigenlijk iets, dat in het midden is. Zoo gebruikten het nog de Ouden: *ende heeft in 't middel eenen schoonen throon.* S. FRANCISC. Fig., iets, dat eene werkende oorzaak, en met het einde van iets verbonden is: *door alle mooghelijke middelen rekte hij den wederstandt.* HOOFT. Geneesmiddel: *middel tegen de koorts.* *Huismiddel*, enz. Vermogen, rijkdom: *een man van middelen.* Men vindt dit woord, bij Schrijvers van gezag ook mannel. gebruikt. Van hier *middelbaar*, *middellijk*, *middelloos*, *middelloosljk*, bij HOOFT, voor onmiddellijk.

MIDDELAAR (*middeler*), m., meerv. *middelaars.* Van *middelen.* Iemand, die zich tusschen twee strijdende personen instelt, om hen tot vergelijk te brengen. In de BIJBELV. en de godgeleerdheid heet Jezus Christus, bij uitstek, *de middelaar.* Het vrouwel. is *middelares.*

Za-

Zamenstell. *middelaarambt*, *middelaarschap*.

MIDDELDEUR, *middelschot*, enz. enz. Zie *middel*, bijv. n.

MIDDELEEUW, v., meerv. *middeleeuwen*. Door de *middeleeuwen* verstaat men den tusschentijd, die, sedert de verbanning van de wetenschappen, en de toenemende verbastering van het christendom tot op de hervorming van hetzelve, verloopen is. Van *middel* en *eeuw*. Van hier *middeleeuwsch*.

MIDDELEN, b. w., *ik middelde*, *heb gemiddeld*. Door tusschenkomst bemiddelen, vereffenen, bijleggen: *een verschil middelen*. HOOFT. Van hier *middeler* (*middelaar*), *middeling*.

MIDDELLANDSCH, bijv. naamw. In het midden van een land gelegen, zoo als HOOFT het bezigt; doch het is gebruikelijkst voor tusschen twee of meer landen gelegen. Een woord, dat van dien boezem der atlantische zee bijzonder gebruikt wordt, die tusschen Europa, Azia en Afrika ligt: *de middellandsche zee*.

MIDDEN, o. Dat deel of punt van een ligchaam, dat van deszelfs einden even ver af is. Verder, zonder opzigt op die wiskundige juistheid, dat gerekend wordt het midden te zijn: *het midden van Azia ligt zeer hoog*. Met opzigt tot andere dingen: *in 't midden mijner vreugt*. POOT. *Op het midden van den dagh*. HOOFT. Een gezelschap, een kring van menschen: *hij ging uit het midden van hen weg*. *De hoogepriester in het midden opstaende*. BIJBELV. *In 't angstigh midden der leeuwen*. POOT. Voor dit *midden* bezigt HOOFT ook *mid*.

MIDDEN, een bijw. van plaats, dat veelal een voorzetsel achter zich heeft: *Hij zit midden op den stoel*. *Midden in de drokte*. *Hij is midden opgeborsten*. BIJBELV. Ook *te midden*: *te midden zijner vreugd gestoord worden*.

MIDDERNACHT, zie *middel*, bijv. n.

MIEDE, v., meerv. *mieden*. Eene gift, een geschenk, in het bijzonder bodenloon. Zie *meed*. Van hier *miedepenning* (*miepenning*).

MIEDE, v., meerv. *mieden*. Een woord, dat reeds verouderd is, beteekenende tijding, boodschap: *met de mie-*

de van de neêrlaagh der zijnen. HOOFT. Zamenstell, *miedebrenger* (*miebrenger*).

MIER, v., meerv. *mieren.* Een bekend bloedeloos diertje. Van hier *mierachtig.* Zamenstell. *miereneter*, *mierennest*, enz.

Mier, deen. *myre*, dalm. *mraw*, waarmede het gr. μυρμος, μυρμηξ overeenkomt. In Gelderland heet zij *emt*, eng. *emmet.*

MIERIG, bijv. naamw. *Eene mierige koe* is, in Gelderl., eene koe, die bloed watert.

MIERIKWORTEL, (*mierikswortel*), m., meerv. *mierikwortelen.* Peperwortel.

MIJ, de verbogene naamval in het enkelv. getal van het pers. voornaamw. *ik.*

MIJDEN, b. w., *ik meed*, *heb gemeden.* Ook gelijkvl.: *ik mijdde*, *heb gemijd.* Eigenlijk, eenen persoon of eene zaak uit den weg gaan, zich wachten, dat men met dezelve niet op eene plaats zij: *iemands gezelschap mijden.* Oneigenl., iets met opzet nalaten. *De liefde wil geen bangen afgront mijden.* POOT. Het deelw. *mijdend*, waarvan *mijdendheid*, bij HOOFT voorkomende. Van hier *mijdelijk*, hetwelk men mijden kan, *mijding.* Zamenstell. *vermijden.*

Het lat. *vitare* is, door verwisseling van lipletters, hetzelfde woord.

MIJGEN, o. w., *ik meeg*, *heb gemegen.* Pissen. In het ijsl. is het *myga*, angels. *migan*, *gemigan*, saks. *migen*, waarmede het oude lat. *migere* (waarvan het supinum *mictum*, voor *migitum*, nog overig is) volmaakt overeenstemt, en het gr. ὀμιχεω zeer gelijk is. De grondbeteekenis schijnt, naar L. TEN KATE, te zijn het overtollige vocht uitwerpen.

MIJL, v., meerv. *mijlen.* Het woord stamt af van het lat. *mille*, duizend, en beteekent, gelijk het lat. *milliare*, *milliarium*, eigenlijk eene wijdte van duizend schreden. De romeinsche wijs, om naar mijlen te rekenen, is met het woord tot zeer vele volkeren overgegaan, en zoo is dit woord ook tot ons gekomen. Eene mijl, die overal niet dezelfde grootte heeft, is bij ons vijftien honderd rijnlandsche roeden, of eene uur gaans: *op een halve mijl.* HOOFT. *Dat is eene mijl op zeven*, zegt men,

voor

voor dat is de langste weg, een omweg: *niettegenstaande dat het de mijl op zeven gegaan was.* HOOFT. Zamenstell. *mijlpaal.*

MIJMEREN, o. w., *ik mijmerde*, *heb gemijmerd.* Zwaarmoedig over eene zaak denken; suffen, dutten. *Over iets mijmeren.* Van hier *mijmeraar*, *mijmerig*, *mijmerij*, bij POOT, *mijmering: eindelooze en ellendige mijmeringen.* HOOFT. ADELUNG brengt ergens een oud nederduitsch woord *mijmer* te pas, hetwelk hij door donker verklaart; dat als de oorsprong mag gehouden worden. Zamenstell. *mijmervlaag*, bij KAMPH.

MIJN, *mijne*, *mijn*, bezittelijk voornaamw. van den eersten persoon, het eigendom van alle drie geslachten aanduidende. *Mijn hoed — mijne woning — mijn leven*, *mijne vrienden*, enz. *Dat huis is mijn*, ook *het mijne.* Zamenstell. *mijnenwege* (*mijnentwege*, *van mijnen wege*). *Mijnenwil* (*mijnentwil*). *Mijnenhalve* (*mijnenthalve*). In den vertrouwelijken stijl zegt men: *tot mijnent*, aan mijn huis. Als er iets, bij afslag, verkocht wordt, is *mijn* het teeken der aanvaarding van de uitgemijnde zaak; van waar *mijnen*, door het roepen van *mijn* naasten. Als zelfst. naamw.: *ik wil er het mijne niet bij inschieten.*

Mijn, reeds in het opperd., van KERO's tijden af, *mein*, hoogd. *mein*, eng. *mij*, *mine*, fr. *mien*, lat. *meus*, gr. *εμος*, pers. *men.*

MIJN, v., fr. *mine;* meerv. *mijnen.* Een gegraven hol onder de aarde, om allerlei erts daaruit te halen. Oneig.: *dit boek is eene rijke mijn. Hoewel gij de mijn der artsenij doorwroet.* POOT. Een onder de aarde gegraven kelder, om dien, door kruid, in de lucht te laten springen: *eene mijn laten springen.* Van hier *mijnen*, eene mijn maken; waarvoor HOOFT ook *mijneren* bezigt. Zamenstell. *mijndelver*, *mijngraver*, *mijnwerk*, — *goudmijn*, *zilvermijn*, enz.

MIJNE, v., meerv. *mijnen.* De hooge ouderdom van dit woord blijkt uit de groote overeenkomst met het hebr. מין, waarvan תמונה, een beeld, afstamt. Wij gebruiken dit woord, meest in eenen vertrouwelijken stijl, in den zin van eene gemaakte houding, eenen schijn: *de vijand maakte de mijne van te vertrekken.* Van uiterlijk voorkomen: *zij heeft goede mijnen.* Van willekeurige ge-

zigtstrekken, gebaren: *allerlei wonderlijke mijnen maken.* In de zamenleving, spreekt men het doorgaans *miene*, *mienen* uit.

In het fr. is het *mine*, hoogd. *Miene.* Bij OTFR. is *meino* een teeken.

MIJNEN, zie *mijn*, v.

MIJNEN, b. w., *ik mijnde*, *heb gemijnd.* In eene openbare verkooping, eene te koop aangebodene zaak, door het roepen van *mijn*, naasten: *ik heb die stoelen voor twaalf gulden gemijnd.* Oneig. zegt HOOFT: *als 't blos haar' wang weer mijnd'.* Van hier *mijner*, *mijnster*, *mijning.*

MIJT, v., meerv. *mijten.* De allergeringste muntsoort, een penning: *hun leven eener mijte niet waardig.* HOOFT. In het gemeene leven, drukt het de allerminste zaak uit: *het scheelt mij geene mijt*, niets. In het middeleeuw. *mita*, *minuta.*

MIJT, v., meerv. *mijten.* Kaasworm, anders *meluw* genaamd; men vindt haar ook in meel. Van hier *mijterig: mijterig meel.* Oneig., in de dagelijksche taal: *hij ziet er mijterig uit*, ongezond, of armoedig en ellendig.

Hoogd. *Miethe*, middeleeuw. *mita*, fr. *mite*, eng. *mite.* Het woord schijnt van eenen oorsprong met *made* en *mot* te wezen.

MIJT, v., meerv. *mijten.* In Gelderl. verstaat men, door dit woord, eenen hoop takkebossen, op elkander gevlijd, of eenen hoop gehakt hout, op elkander gestapeld, eenigzins spits eindigende. Men gebruikt het ook van hooi: *het hooi staat in eene mijt.* In het bijzonder beteekent het eenen hoop houts, waarop een gestorvene, of ook een veroordeelde, zal verbrand worden: *op straf van mijte en staak*, enz. M. L. Van hier *mijten*, aan eene mijt zetten. In het middeleeuw. is *mota*, oudfr. *mote*, een heuvel. Zamenstell. *houtmijt.*

MIJTER, m., meerv. *mijters.* Een spits toeloopend sieraad, dienende tot een hoofddeksel. Wij gebruiken het bijzonder van den hoed, welken een bisschop, tot een teeken zijner hooge waardigheid, draagt. Voor de bisschoppelijke waardigheid zelve: *den mijter verwerpen.* HOOFT. Het gedrevene sieraad op een zilveren of gouden boekbeslag draagt dienzelfden naam. Zamenstell. *mijterberg*, bij de Dichters, voor den zangberg, omdat hij

twee

twee kruinen heeft, even als een mijter twee punten, — *mijterberggodinnen*, zanggodinnen — *mijterdragend*, *mijterdrager*, dichtkundig woord voor bisschop, bij VOND. ook *mijterdrig*. Van hier het bedr. w. *mijteren*, met eenen mijter sieren, welks deelw. *gemijterd* voornamelijk in gebruik is: *een gemijterd hoofd. In 't gemijtert Uitrecht.* POOT. Het kan, of met het vorige woord *mijt*, eenen oorsprong hebben, of onmiddelijk van het lat. *mitra*, gr. μιτρα afstammen. *Mitra* was, bij de Ouden reeds, een hoofdhulsel. SCALIGER houdt het voor een syrisch woord, in het hebr. מיתר. ADELUNG leidt het, met *muts*, van het oude *mutsen*, angels. *mithan*, bedekken, af.

MIK, v., meerv. *mikken*. Bloem van roggen- of tarwenmeel. In Gelderland noemt men eene mik zeker brood uit het fijne van roggenmeel gemaakt, anders *roggen* geheeten. *Mica* heet bij de Lat. een kruimeltje, *miche* wittebrood bij de Franschen.

MIK, v., meerv.. *mikken*. Een tak van eenen boom, als eene tweetandige vork, een paal met twee stompjes: *kousen op eene mik droogen*. Een schoor, een paal om te stutten. In het bijzonder, een paal, waaraan men misdadigers hangt, eene halve galg: *ick sal hem doen hangen aan een' mick*. HUYGENS. *De mik* van eene pomp, anders galg genaamd. VOND. bezigt het voor eenen herdersstaf: *met dees gehoornde mik*. *Mik* is ook eene soort van scheepslantaarn.

MIK, m. en o., meerv. *mikken*. De daad van mikken: *de flits daarop; hij neemt zijn mik*. HOOFT. Het doelwit, wat men mikt; *heijl was 't beoogde mick*. RODENB. Het mannel. geslacht komt met den aard onzer taal het meest overeen. Als het woord onz. genomen wordt, is het voor *gemik*. KIL. heeft *micke*, *mick*, *ghemick*. Zamengest.: *mikijzer*, doelijzer aan den mond van den loop eens roers.

MIKKEN, b. en o. w., *ik mikte*, *heb gemikt*. Het woord schijnt eigenlijk eene trillende beweging te kennen te geven, en kan, met het lat. *micare*, dat diezelfde eerste beteekenis heeft, eenen gemeenschappelijken oorsprong hebben. In het bijzonder gebruiken wij het van eene beweging met de lippen: *hij durft kikken noch mikken*. Wijders, van eene beweging van de oogen, het-

hetzij men iemand eenen wenk geeft, hetzij men op iets, om zijn doel te treffen, staart, onder eene gedurige opening en sluiting van de oogleden. Onz.: *op iets mikken. Elk mikt rasch en scharp.* POOT. Bedr.: *iets net mikken.* Van hier *mikking, mikpunt,* doelpunt.

MILD, bijv. naamw. en bijw., *milder, mildst.* Het woord beduidt eigenlijk week, zacht; ook het tegendeel van wrang. Doch in deze beteekenissen wordt het zelden meer gebruikt. Fig., zacht van gemoed, en wel zulk eene gesteldheid, die zich door mededeelzaamheid kennelijk maakt: *zijne milde hand opendoen. De winnende hand is mild.* Van hier overvloediglijk, grootelijks: *milt gezegent.* MOONEN. Zacht en overvloedig: *milde regen.* In verdere figuur., vruchtdragend: *de schaêu des milden wijnstoks.* POOT. Van hier *mildelijk, mildheid;* ook *milderen,* zacht maken; doch buiten gebruik. Zamenstell. *milddadig, milddadigheid, milddadiglijk.*

Mild, hoogd. *milde*, eng. en zw. *mild*, gr. μειλιχος, russ. *miloi*, pool. *mily.* Het is met *malsch*, het lat. *mollis*, zacht, week, verwant.

MILDE, zie *melde.*

MILLIOEN, (*milioen*), o., meerv. *millioenen.* Ond. woord. Tienmaal honderd duizend: *wordet ghij tot duijsenden milioenen.* BIJBELV. Uit het fr. *million*, en dit van het lat. *mille*, duizend.

MILT, v., meerv. *milten.* Een zeker inwendig, week ligchaam in menschen en dieren, liggende tusschen de maag en korte ribben, in de linkerzijde. *Milt* noemt men ook het mannelijk zaad, anders *weekkuit*, van sommige visschen; en zulk eenen visch *milter*, eng. *milt*, *milter.* Zamenstell. *miltdampen*, *miltkruid*, steenvaren, *miltziek*, *miltzucht*, *miltzuchtig.*

Om de weeke zelfstandigheid, van het woord *mild.*

MIN, bijv. n. en bijw., *minder*, *minst.* Weinig: *ik heb er maar min van genomen.* Doodziek, in sommige oorden des vaderlands: *de man ligt heel min.* Gering: *met minne moeite.* L. TEN KATE. Laag; doch in het zamengevoegde woord *minachting.* De stellende trap voor den vergelijkenden: *min te goede te houden dan.* HOOFT. *Een gulden min drie stuivers.* Ook met den tweeden naamval achter zich: *het stuk voud min heuls te hove.* HOOFT. *Min*

of

of meer. Te min, voor *te minder. Veel min*, voor *veel minder.* Voorts gebruiken wij de twee andere trappen; en wel, in den zin van *kleiner*, *kleinst: al het volk van den minsten tot den meesten.* BIJBELV. Jonger, jongst: *hij leide zijne hant op Efraim, hoewel hij de minste was.* BIJBELV. Geringer, geringst, *zich minder achten.* Van hier noemt men de franciskaner monniken *minnerbroeders* (*minrebroeders* bij HOOFT) of *minnebroeders.* Weiniger, weinigst: *minder in prijs. Ten minste*, althans. *Minst past zulks u.* Van hier *minderheid: met de minderheid*, met het mindere getal stemmen. Zamenstell. *minderjarig, minderjarigheid.*

Min, minder, minst, bij ISIDOR., KER. en OTFR. *min, minir, minnista*, hoogd. *minder, mindest*, waar de stellende trap verouderd is, fr. *moin, moindre*, lat. *minor, minimus.* De stellende trap is, in het wallach., *man*, gr. μινος.

MIN, (*minne*), v., meerv. *minnen;* doch in een enkel geval slechts. Een woord, dat zooveel als liefde beteekent en, op meer dan eene wijs, daarvan verstaan wordt. Hierheen behooren de zamenst. *menschenmin, zondaarsmin.* Van de liefde tot het Opperwezen: *hij zoude doch, om de minne Gods, zijn besluit geschorst houden.* HOOFT. Van de liefde tusschen twee gehuwden: *nooit wijkt onze min, mijn gaé!* B. BOSCH. Menigmaal verstaan wij er zachte vriendschap en bescheidenheid door: *iets in der minne bijleggen. Een pand der minne.* Meest echter bedienen wij ons van dit woord, om eene betrekking uit te drukken, die ontstaat uit verlangen naar dierelijk genot: *eene ongeoorloofde min koesteren. Mevrouwes glans, aldus, met minne 't hart ontsteekt.* HOOFT. Van hier, dat het woord gebruikt wordt, om de heidensche *Venus*, en vooral *Amor* of *Cupido*, daardoor uit te drukken: *in 't blaaken van wiens lief gelaat zijn' moeder en de Min hoveeren.* HOOFT. Men lette wel op, dat het woord, in dien zin, letterkundig, vrouwelijk blijft, en volge HOOFT niet na, als hij zegt: *wie zal echter de schoone Venus, met den minne*, enz.; schoon men, om verstaan te worden, zeggen moet, met POOT: *dus doet de blinde min hem dolen, dien Hij met zijne schichten raekt.* Zie KLUIT op

op Hoogst., bl. 323. Eindelijk beduidt *min*, *minne*, in de dagelijksche taal, eene minnemoeder; waar het meerv. te pas komt. Van hier *minnelijk*, *minnelijkheid*, *minzaam*. Zamenstell. *mingenot*, *mingod*, *mingodes*, *minijver*, *minijverig*, *minnebrand*, *minnebrief*, *minnedicht*, *minnedichter*, *minnedrank*, *minnegloed*, *minnehandel*, *minnekans*, *minnekind*, *minneklagt*, *minnekoorts*, *minnekozen*, *minnekozerij*, *minnekunst*, *minnelied*, *minnelist*, *minnelonk*, *minnelonkje*, *minneluim*, *minnelust*, *minnemallen*, vleijend liefkozen, (*door 't zoet van 't strelent minnemallen*. P. Schim.) *minnemoeder*, *minnenijd*, *minnenijdig*, *minnepijn*, *minnepligt*, *minnepraat*, *minneschicht*, *minneschuw*, *minnesluikerij*, bij de Dichters, voor overspel — *minnespel*, *minnestrijd*, *minnestuip*, *minnetogt*, *minnetonder*, *minnevuur*, enz. De kracht van dit laatste woord drukt Vond. allersterkst uit: *minnevier steekt water aan.* — *Minnevlaag*, *minnevlam*, *minnezang*, *minneziekte*, *minnezorg*, *minnezucht*, *minvermogen*, *minziek*, enz.

Min, waarheen het fransche troetelwoordje *mignon* mede behoort, schijnt ten naaste bij, met *meenen*, zoover hetzelve gunstig zijn beduidt, eenen oorsprong te hebben. Men vindt daarom *minnen* en *meenen* wel te zamen: *een vrouw die mint en meent.* Poot.

MINDEREN, b. en o. w., *ik minderde*, *heb* en *ben geminderd.* Bedr., minder maken, *zeil minderen. Door 't minderen van den last.* Poot. *Zijnen staat minderen.* Onz., minder worden: *d' uitdeeling aan de armen moest merkelijk minderen.* Hooft. *De koorts mindert reeds. Zoodra zijne vrees begon te minderen.* Van hier *mindering.*

MINK, (*menk*), m., meerv. *minken.* Een woord, dat van denzelfden oorsprong is als *mank*, *mangel*, en dikmaals in oude vaderlandsche wetten voorkomt, in den zin van eene kwetsing, waardoor verlamming of verminking ontstaat. Van hier het verouderde *minken*, voor *verminken.* Zamenst. *minkduim*, iemand, wiens duim afgehouwen is: *dat zijn gemeenlijck de meeste minkduijmen, als het zweert om de vuijst roept.* De Brune. *Minkijzer: in de ondiepten der stroome, deed hij minkijzers, oft houten vol spijkers, met de punten opwaarts, werpen.* Hooft.

HOOFT. Om de gelijkheid heeft eene zekere waterplant, anders *waternoot*, denzelfden naam.

MINNEN, b. w., *ik minde*, *heb gemind*. Liefde toedragen: *een vader mint zijn kroost*. POOT. Vrijen, liefkozen; in eenen meer onedelen zin: *maer Dafne was zoo bang voor 't minnen niet*. POOT. Een kind de borst geven: *ik heb het kind*, *bij eene zoogvrouw*, *laten minnen*. Van hier *minnaar*, *minnares*, *minnarij*. Voor *minnen*, in den eersten zin van liefde toedragen, is het zamengest. *beminnen* gebruikelijker.

MINUUT, v., meerv. *minuten*. Een ond. woord, dat in de dagelijksche taal alleen, gebruikt wordt, voor een eerst opstel, oorspronkelijk schrift; bij KIL. *minute*, *minuetbrief*. Van het fr. *minute*, en dit van het lat. *minutus*, *a*, *um*.

MINUUT, v., meerv. *minuten*. Eigenlijk een klein deel van iets, hebbende, met het vorige woord, eenen oorsprong. In het bijzonder, het zestigste deel van een geheel, hetzij van een uur, hetzij van eenen graad. OUDAAN noemt minuten *minderlingen*. Zamenstell. *minuutlijn*, zeer dun touw; *minuutwijzer*, enz.

MINZAAM, bijv. n. en bijw., *minzamer*, *minzaamst*. Vriendelijk, beleefd. Van hier *minzaamheid*, *minzaamlijk*.

MIRAKEL, o., meerv. *mirakelen*, *mirakels*. Ond. woord, van het lat. *miraculum*, een wonderwerk. Men hoort het slechts in de dagelijksche verkeering.

MIRRE, v. De naam van eene uitlandsche bittere hars: *het oosten offert bittre mirrh'*. VOND. Van hier het bijv. n. *gemirred*: *ende zij gaven hem gemijrrheden wijn te drinken*. BIJBELV. Zamenstell. *mirreboom*, *mirresap*. Van het gr. μυρρα, σμυρνα, en dit uit het hebr. מור.

MIRT, m., meerv. *mirten*. Een heestergewas, met bladen van geenen onaangenaam bitteren smaak: *met vergulden mirt*. VOND. Dewijl deze heester altijd groen blijft, zoo plantte men hem, reeds van oude tijden af, bij lijken en grafplaatsen, waarom dezelve een zinnebeeld der treurigheid en des doods geworden is. Zamenstell. *mirtenblad*, *mirtenboom*, *mirtenbosch*, *mirtenkrans*, *mirtentak*, *mirtentelg*, *mirtenwijn*.

Mirt, lat. *myrtus*, gr. μυρτος. De naam is van oosterschen oorsprong; de Perzen noemen hem *murt*.

MIS, (*misse*), v., meerv. *missen*. Een kerkelijk woord, beduidende eertijds dat deel van de godsdienst, dat, na de prediking van het woord, door de Geloovigen alleen bijgewoond werd. Men noemde hetzelve in de latijnsche kerk *missa*, omdat de dienaar aan de onderwijzelingen zeide: *ite*, *missa est*. Naardien dat deel van de godsdienst bijzonder in het houden van het nachtmaal bestond, kreeg die plegtigheid zelve den naam van *mis*, middeleeuw. *missa*; schoon TEN KATE dit woord uit het goth. *mesa*, een disch, eene tafel afleidt. Thans is dit woord gebruikelijk voor het onbloedige offer, in de roomsche kerk: *mis doen*. *De mis lezen*. *De mis zingen*. *In de mis gaan*. *Twee missen voor een geld doen*, tweemaal, ten behoeve van anderen, eene en dezelfde zaak zeggen, of verrigten. Een feest; wanneer men het woord in zamenst. gebruikt: *kersmis*, *lichtmis*. Eene openlijke jaarmarkt: *op de missen reizen*. Zie *kermis*. Hierheen behoort het groninger woord *marrijmis*, dat, of uit *marktmis*, of liever, uit eene *mis*, ter eere van de moeder van Jezus, *Maria*, gehouden en gegeven, verbasterd is. Zamenstell. *zielmis* — *misboek*, *misbrood*, *misdienst*, *misoffer*, *mispaap*, *mispriester*, enz.

MIS, v., meerv. *missen*. Misslag, dwaling: *wie zulkx inbeeldt*, *helaes! valt in de grootste mis*. RODENB. Gemis: *door de mis huns hoops*. RODENB.

MIS, een oud voorzetsel, dat in zamenst. met zelfst. en bijvoeg. naamwoorden en met werkw. gebruikt wordt, ter aanduiding van eene missing, dwaling, teleurstelling, afwijking van het doelwit en de verordening van iets. *Misaarden*, *misachten*, *misbak*, *misbakken*, *misbaren*, *misbedrijf* (misdrijf), *misbegrip*, *misbeuren*, *misbruik*, *misbruiken*, *misdanken* (zich), *misdeelen*, *misdienen*, *misdoen*, *misdoopen*, *misdraaijen*, *misdragen*, *misdrijf* (misbedrijf), *misdrijven*, *misdruk*, *misdrukken*, *misduiden*, *misgelden*, *misgooijen*, *mishakken*, *mishanden*, *mishebben*, *mishooren*, *mishouwen*, *miskomen*, *mislezen*, *misloopen*, *mismeten*, *mismikken*, *misoordeelen*, *mispraten*, *misprediken*, *misprikken*, *misramen*, *misrukken*, *misschatten*, *misscheppen*, *misschieten*, *missieren*, *missmijten*, *misspreken*, *misspringen*, *misstaan*, *misstal*, *misstappen*, *missteken*, *misstellen*, *misstooten*, *misstrijken*, *missturen*, *mista-*

tamen, *mistasten*, *mistellen*, *mistoonen*, *mistrappen*, *mistreden*, *misvallen*, *misvaren*, *misvatten*, *misvatting*, *misverwen*, *misvoeden*, *miswegen*, *miswenden*, *miswerken*, *miswerpen*, *miswinnen*, *miszeilen*, *miszien*. Als dit voorzetsel voor werkwoorden komt, is het scheidbaar en onscheidbaar, naar mate de beteekenissen der werkwoorden zulks medebrengen. Onscheidbaar, met den nadruk der uitspraak op het zakelijke deel des werkwoords: *misleiden*, *ik misleidde*, *heb misleid*. Scheidbaar, met den klemtoon op het voorzetsel: *mistreden*, *ik trad mis*, *heb misgetreden*. Naar de verschillende beteekenis, is het, bij hetzelfde werkwoord, somtijds scheidbaar en onscheidbaar: *misdoen*, verkeerd, kwalijk doen, *ik deed mis*, *heb misgedaan*. *Misdoen*, eene misdaad begaan, iemand beleedigen, *ik misdeed*, *heb misdaan*. En zoo in verscheidene andere zamenstellingen.

Hoogd. *misz*, deen., eng., ital. *mis*, fr. *mes* en *me*, middeleeuw. *mes*, lat. *dis*.

MISBAAR, o. Een woest geschreeuw: *misbaar maken*.

MISBAREN, o. w., *ik misbaarde*, *heb misbaard*. Van het oude *baren*, schreeuwen. Misbaar maken: *speloncк en kuilen misbaeren*. VOND. KIL. heeft ook *misbaren*, in den zin van eene miskraam hebben; van *baren*, dragen, voortbrengen; waarvan ook *misbaarte*, *abortus*.

MISBRUIK, o., meerv. *misbruiken*. Ingekort uit *misgebruik*. Het beteekent gebruik van eene zaak, dat aanloopt tegen hare ware verordening: *met het misbruijk van 't gerechte*. HOOFT. Eene willekeurige handelwijs, of laakbare daad, die, door den tijd, in eene gewoonte veranderd is: *misbruiken verbeteren*, *afschaffen*, enz. Van hier het b. w. *misbruiken*.

MISDAAD, v., meerv. *misdaden*. Eene daad, die tegen de wetten strijdt, zonde: *welck hij offerde voor des volks misdaden*. BIJBELV. Eene moedwillige verbreking van eene wet; en dit is de gewoonlijke beteekenis: *ik heb ontdekt de misdaat*, *die de plaag op uwen hals verwekt*. HOOGVL. *Misdaden straffen*. Van hier *misdadelijk*, bij HOOFT, *misdadig*, *misdadiger*, bij HOOFT ook *misdader*.

MISDEELEN, b. w., *ik misdeelde*, *heb misdeeld*. Niet

wel bedeelen: *men misdeelt hem.* POOT. Het deelw. *misdeeld* is meest in gebruik: *misdeelt van rijke schatten.* POOT.

MISDOEN, zie *mis*, voorz.

MISDOORN, zie *muisdoorn.*

MISDRAAIJEN, o. w., *ik draaide mis, heb misgedraaid.* Verkeerd draaijen. In den gemeenzamen stijl zegt men, met het voorz. onscheidb.: *dat is u misdraaid,* gij kreegt niets daarvan.

MISDRAGT, v., meerv. *misdragten.* Misgeboorte; ook figuurl.: *gedrochtelijke misdrachten van meeningen.* OUD. Van hier *misdragtig: eene misdragtige koe,* die te vroeg werpt, en die onvruchtbaar is.

MISDRIJVEN, b. en o. w. Bedrijv., *ik misdreef, heb misdreven.* Misdoen. Onzijd., *dreef mis, is misgedreven.* Voorbijdrijven, zonder te raken: *de schuit dreef mis.*

MISDUNKEN, onpers. w., onregelm., *het misdacht, heeft misdacht.* Vermoeden, argdenkend zijn: *die misdoet, dien misdunkt.* HOOFT.

MISGAAN, o. w., onregelm., *ik ging mis, ben misgegaan.* In het gaan niet aantreffen: ook niet raken: *de kogel ging mis.* Met het onscheidb. voorz.: *het misging, heeft misgaan.* Tegenloopen, tegenspoed hebben: *want men misdeelt hem, dien 't misgaet.* POOT. Misdoen: *hebbic hierin misgaen.* CONST. D. MIN. Wederk., *zich misgaan,* zich vergrijpen: *misga u niet, door drift.*

MISGEBOORTE, v., meerv. *misgeboorten.* Eene onvoldragene vrucht, of ook een mismaakt schepsel. Oneig.: *afschuwelijke misgeboorten van eene dweepzieke verbeelding.*

MISGEWAS, o., meerv. *misgewassen.* De mislukte groei der veldvruchten: *wij hebben dit jaar een misgewas.* KIL. verklaart het ook door eenen dwerg.

MISGISSEN, b. w., *ik giste mis, heb misgegist.* In het gissen kwalijk rooijen. Onscheidb., wederk., *ik misgiste mij, heb mij misgist.* Zich vergissen. Van hier *misgissing.*

MISGREEP, v., meerv. *misgrepen.* Mistasting, eigenl. en fig.: *wie zijne misgreep ziet.* VOND.

MIS-

MISGRIJPEN, o. w., *ik greep mis, heb misgegrepen.* Mistasten in het grijpen. Wederk., *ik misgreep mij, heb mij misgrepen.* Feilen, dwalen, zondigen.

MISGUNNEN, b. w., *ik misgunde, heb misgund.* Het tegendeel van *gunnen.* Van hier *misgunner, misgunning, misgunst, misgunstig.*

MISHAGEN, o. w., *ik mishaagde, heb mishaagd.* Niet wel aanstaan, ongenoegen verwekken: *uw doen mishaagt mij.* Ook onpers.: *mij mishaaght, dat* enz. HOOFT. *Mishagen* wordt ook zelfst. gebruikt. Van hier *mishagelijk, mishaging.*

MISHANDELEN, b. w., *ik mishandelde, heb mishandeld.* Door eene slechte handelwijs iemand beleedigen: *mishandelde gemeente.* POOT. Van hier *mishandeling.*

MISHAP, m., meerv. *mishappen.* Een hap, die gemist heeft. Voor ramp, ongeluk, eng. *mishap,* is het verouderd. Van hier *mishappen,* in het happen missen. KIL. en MEYER hebben ook *mishappen,* voor kwalijk uitvallen, mislukken.

MISHAPPEN, zie *mishap.*

MISHUWEN, o. w., *ik mishuwde, ben mishuwd.* Kwalijk huwen.

MISJAAR, o., meerv. *misjaren.* Een jaar, waarin een misgewas voorvalt. Een geldersch woord.

MISKEEK, m., meerv. *miskeken.* Een verkeerd toezien, eene dwaling des oordeels: *door zoodanighe miskeeken, verbijstert d' eeuwighe Voorzienigheit den raadt dergeenen* enz. HOOFT.

MISKENNEN, b. w., *ik miskende, heb miskend.* Niet erkennen. Van hier *miskenning.*

MISKIJKEN, o. w., *ik keek mis, heb misgekeken.* Niet wel toekijken. Wederkeer., *ik miskeek mij, heb mij miskeken.*

MISKRAAM, v., meerv. *miskramen.* Kwade kraam: *eene miskraam hebben.*

MISKWAAM, o., meerv. *miskwamen.* Ongeluk, ramp, ziekte, ongeval: *indien de Heeren vermoghten het misquaam te keeren.* HOOFT.

MISLEIDEN, b. w., *ik misleidde, heb misleid.* Valschelijk leiden, bedriegen: *zoekt Epikuur, van ijdelheên*

misleit, slechts aerdtschen lust. POOT. Van hier *misleider*, *misleiding*. Eng. *to mislead*, *misleading*.

MISLUK, o., meerv. *mislukken*. Ongeluk. Van hier het o. w. *mislukken*, *mislukte*, *mislukt*, kwalijk gelukken, en *mislukking*.

MISLUKKEN, zie *misluk*.

MISMAKEN, b. w., *ik mismaakte*, *heb mismaakt*. Leelijk maken, ontsieren: *want sij mismaecken hare aengesichten.* BIJBELV. Van hier *mismaakt*, (*mismaekt door druk.* POOT.), *mismaaktheid*, *mismaaktelijk*, *mismaking*.

MISMOEDIG, bijv. n. en bijw., *mismoediger*, *mismoedigst*. Neerslagtig, zwaarmoedig, mistroostig. Van hier *mismoedigheid*.

MISNOEGEN, o. w., *ik misnoegde*, *heb misnoegd*. Mishagen: *om hem niet te misnoegen.* HOOFT. Het wordt ook zelfst. gebruikt: *zijn misnoegen over iets toonen.* Van hier *misnoegd*, *misnoegdheid*, *misnoeging*.

MISPAAP, m., meerv. *mispapen*. Paap, of Priester, die de mis doet.

MISPAS, m., meerv. *mispassen*. Een misstap, eene feil.

MISPEL, m., meerv. *mispels*, *mispelen*. De vrucht van den mispelboom. Zamenstell. *mispelbloesem*, *mispelboom*. Uit het lat. *mespilus*, en gr. μεσπιλη, μεσπιλον.

MISPRIESTER, zie *mispaap*.

MISPRIJZEN, b. w., *ik misprees*, *heb misprezen*. Laken: *ja, elk misprees die kuuren.* POOT. Van hier *misprijsselijk.* HOOFT. — *Misprijzer*, *misprijzing*. Fr. *mépriser*, oud-eng. *to misprise*.

MISRADEN, b. en o. w., *ik ried mis*, *heb misgeraden*. Niet raden, bedr.: *gij hebt het vraagstuk misgeraden.* Onz.: *gij raadt mis.*

MISREKENEN, o. w., *ik rekende mis*, *heb misgerekend*. Verkeerd uitrekenen. Wederk., *ik misrekende mij*, *heb mij misrekend*, zich in het rekenen verzien. Van hier *misrekening*.

MISSCHAPEN, zie *misscheppen*.

MISSCHEPPEN, b. w., *misschiep*, *heb misschapen*. Eene wangestalte geven, misvormen: *Juno misschept haer in een boerinne.* VOND. Ontstellen: *Sicilie misschept de*

de lucht. VOND. Van hier *misschapen*, wanschapen *misschapenheid*, *misschepsel.*

MISSCHIEDEN, o. w., *het misschiedde*, *is misschied.* Kwalijk, ongelukkig uitvallen. HOOFT gebruikt het deels voor beleedigd worden, leed geschieden: *zoo zal aan niemand misschieden.* Deels voor kwalijk gedaan worden: *dat er niet misschiedt was met den Prins t' henwaarts te roepen.* Het woord is reeds buiten gebruik.

MISSCHIEN, een bijwoord van twijfeling, beteekenende mogelijk: *gij staet misschien te denken.* POOT. Men gebruikt het ook als een zelfst. n. van het onzijd. geslacht: *wij hopen op 't misschien den storm niet af-tewachten.* VOND. De Ouden schreven eerst *machschien*, *magschien*; waaruit blijkt, dat dit woord verkort is uit *het mag geschieden: dat wi machschien niet en sterven.* BYB. 1477.

MISSCHIKKEN, b. w., *ik misschikte*, *heb misschikt.* In wanorde brengen: *misschikken, al wat Godt geschikt heeft.* VOND.

MISSELIJK, bijv. n. en bijw., *misselijker*, *misselijkst.* Ongedaan, leelijk: *eene misselijke gedaante.* Gemelijk: *een misselijk mensch.* In gemelijkheid gegrond: *iemand misselijk bescheid geven.* Vreemd, raar, wonderlijk: *deze twist, die nogh zoo misslijk duurt.* POOT. Flaauw, kwalijk, onpasselijk: *misselijk worden.* Van hier *misselijkheid.*

MISSEN, b. en o. w., *ik miste*, *heb gemist.* Onz., met *hebben*; afwezig zijn. In dezen zin komt het niet meer eigenlijk voor. In de dagelijksche taal zegt men nog: *dat kan niet missen*, dat kan niet feilen. *Gissen doet missen.* Bedrijv.; de afwezigheid van iets gewaarworden: *de staat begon hem eerst, na deszelfs dood te missen.* Ontberen: *een boom, die tak en wortel mist.* POOT. *Zouden zijn beloftenissen verder haar vervulling missen?* J. E. VOET. Van hier *missing*, voor verkeerde uitkomst, bij HOOFT.

MISSLAAN, b. en o. w., onregelm., *ik sloeg mis*, *heb misgeslagen.* Bedr., niet raken: *den bal misslaan*; ook figuurl., de zaak niet treffen. Onz., met *hebben*; eene dwaling begaan: *hoe vaek en meent ghij, dat de me-*

medecijnmeesters beuzelen en misslaen? RODENB. *De vogel slaat mis.*

MISSLAG, m., meerv. *misslagen.* Een slag, die mist. Fig., eene feil, dwaling: *die den misslagh niet doen zouden.* HOOFT.

MISSTAL, m., meerv. *misstallen.* Van *mis* en *stal*, van stellen, plaatsen; derhalve wat kwalijk geplaatst is, wat er slecht uitziet. Van hier *misstallig*, en, van een verouderd woord *misstalte*, *misstaltig.* Het laatste is meest in gebruik.

MISSTAND, m. Wanvoegelijkheid: *dat is een groote misstand aan dat huis.*

MISSTAP, m., meerv. *misstappen.* Eigenlijk, een verkeerde stap; figuurl., eene kleine misdaad.

MIST, m., meerv., *misten.* Nevel: *met eenen donkeren mist.* VOND. Fig.: *met den mist der opsprake.* VOND. *Door den mist der qualen.* DE DECK. *Zoo groot, om op te heffen uit de aerdsche misten.* VERTAL. VAN YOUNG. Angels. heet *mist* donkerheid. Het schijnt hetzelfde woord met *mest* te zijn. *Mest* en *mist* schrijft de hoogduitscher op dezelfde wijze, namelijk *mist.* In onze volkstaal maakt men tusschen de beide woorden ook geen onderscheid. Van hier *mistachtig*, *mistig.*

MISTELBOOM, m., meerv. *mistelboomen.* Eene plant, die in het hoogd., deen. en noorw. *Mistel*, in het eng. *mistletee*, *misletoe*, lat. *viscum*, gr. ἰξος heet, bij L. MEYER *marentakken* genaamd, dewijl men met de plant, om hare taaiheid, *maren*, dat is binden, kan. Sommigen, als PLINIUS, willen, dat duiven en lijsters de zaadkorrels, met haren drek, op de boomen brengen, waaruit de mistelplant zoude groeijen. Dan zoude het woord van *mist*, *mest* afstammen. Hierop doelt het spreekwoord bij PLAUTUS: *turdus ipse sibi malum cacat*, *de lijster kakt haer' eigen' dood;* omdat men, van de plant, het zoo genaamde vogellijm maakt. Hierom zegt VOND.: *gelijk het vogellijm*, *gebroeit uit snippemest*, *in bosschen plag te groeien.*

MISTEN, o. w., *het mistte*, *heeft gemist.* Met stank nevelen: *het mistte zoo sterk*, *dat ik den vuurtoren niet ontdekken konde.*

MISTRED, m., meerv. *mistreden.* Een valsche tred, die door onvoorzigtigheid ontstaat; ook fig., eene zedelijke afwijking. Van

Van hier het w. *mistreden*, eigenl. en fig.

MISTROOST, m. Gebrek, missing van troost. Het wordt niet veel meer gebruikt. Van hier *mistroostelijk*, *mistroostig*, *mistroostigheid*.

MISTROUWEN, b. w., *ik mistrouwde*, *heb mistrouwd*. Wantrouwen: *schoon 't menigh zal mistrouwen*. POOT. *Deez' mistrouwende de zwakheit van de bezetting*. HOOFT. Bij OTFRID. *missidruen*, bij de zwab. Dichters *missetrowen*. Van hier het zelfst. *mistrouwen*, voor kwaad vermoeden, — *mistrouwend*, *mistrouwig*, *mistrouwigheid*.

MISTROUWEN, o. w., *ik mistrouwde*, *ben mistrouwd*. Van *trouwen*, in het huwelijk treden. De volmaaktverled. tijd is meest in gebruik: *de vrijster is mistrouwd*, heeft een slecht huwelijk gedaan.

MISVAL, m. en o., meerv. *misvallen*. Mannel. beteekent het eene te vroege bevalling, eene miskraam; *zij hadt eenen misval*. A. KLUIT. Onz. is het deels een ramp, een ongeluk: *mijn ziel waerom bistu beroert in dit misval?* VAN MARNIX. Deels eene onbetamelijke daad, eenige zonde: *tot dit misval van onkuysheyt ghekomen*. O. GOUD. KRONYXK. Het woord is uit *misgeval* zamengetrokken. Van hier *misvallig*.

MISVALLEN, o. w., *ik viel mis*, *ben misgevallen*. Eigenlijk in het vallen missen. Fig., het lot niet treffen: *wij hebben geloot*, *en ik ben misgevallen*. Ook niet wel uitvallen, kwalijk gelukken. Onscheidb., *ik misviel*, *ben misvallen*. Niet behagen, kwalijk gevallen: *wat in 't aenschijn van Diane haer misvalt*. VOND. Van hier het zelfst. *misvallen*, gebrek van behagen. Te vroeg bevallen, eene miskraam hebben: *gelijck een vrouwe die barende door Juno zeer groote pijne moet lijden*, *ja sterven of misvallen te zomtijden*. VAN MANDER.

MISVERSTAND, o., meerv. *misverstanden*. Een verkeerd begrip; zonder meerv.: *O misverstant*, *dat ons de zinnen boeit!* POOT. Kwalijk verstaan: *het was door misverstand*, *dat hij binnen kwam*. Eene kleine oneenigheid tusschen vrienden en bekenden; met een meerv.: *Tot middelaar der misverstanden in 't stuk van den Godsdienst*. HOOFT. Voorts, in het algemeen, twist, tweespalt: *ten einde 's Prinsen persoon gemagtight wierde*, *om de misverstanden neder te leggen*. HOOFT.

MISVOEGEN, o. w., *het misvoegde*, *heeft misvoegd*. Misstaan, kwalijk betamen: *gelijk mij loon misvoeght*, *misvoegt u ongenaé*. HOOFT.

MISVORMEN, b. w., *ik misvormde*, *heb misvormd*. Mismaken: *hierop moet noit druk noch ouderdom uw pril gelaet misvormen*. POOT. Van hier *misvormig*, *misvormigheid*, *misvorming*.

MISWAS, o., meerv. *miswassen*. Van *mis* en *was*, voor *gewas*. Een niet wel uitgevallen gewas, van granen, vruchten enz. Ook eene misvorming, of wanstaltigheid aan boom, mensch of dier. In dezen laatsten zin is het onzijd. werkw. *miswassen*, met het onscheidb. voorz. *mis* in gebruik, en bijzonder deszelfs volmaaktverleden tijd: *die boom is geheel miswassen*.

MISWASSEN, zie *miswas*.

MISWIJZEN, o. w., *ik wees mis*, *heb misgewézen*. Kwalijk wijzen: *op die hoogte wijst het kompas drie streken mis*. Van hier *miswijzing*.

MISZAKEN, b. w., *ik miszaakte*, *heb miszaakt*. Ontkennen: *ende als zij 't alle missaekten*. BIJBELV. *Gevangen..... miszaakte zij alles*. H. D. GR. Van hier *miszaker*, *miszaking*.

MISZEGENEN, b. w., *ik miszegende*, *heb miszegend*. Schraal bedeelen, onthouden: *miszegent van verstant*. VOND.

MISZEGGEN, o. w., *ik miszeide*, *heb miszegd*. Zich kwalijk uitdrukken: *zij miszeide daaraan niet*. Geen goed zeggen, lasteren: *gevaarlijk is den grooten te miszeggen*. HOOFT. Van hier *miszegging*. RODENB. *

MISZITTEN, o. w., *ik zat mis*, *heb misgezeten*. Niet wel zitten, zich verkeerd nederzetten. Onscheidb., *ik miszat*, *heb miszeten*. Niet wel voegen, kwalijk zitten: *als of dees rock den Kerstengodt miszit*. VOND.

MITS, voegwoord. *Ik beloof het u*, *mits gij mij den knecht zendt*. Als zelfst. naamwoord; meestal vrouwelijk: *onder die mits*, *dat*, enz. M. L. Zamenst. *mitsdien*, overzulks, *mitsgaders*, nevens, met.

MITSGADERS, zie *mits*.

MODDE, v., meerv., *modden*. Een smerig vrouwmensch, een morsebel. Zie *modder*.

MODDEN, (bij KIL. ook *moddelen*) b. w., *ik moddede*, *heb gemod*. Eigenlijk, den modder omwroeten, bijzonder

der met oogmerk, om iets te zoeken. In Gelderl. zegt men *aardappels modden*, *namodden*, dat is, naar de aardappels wroetend zoeken, nadat de eigenaar dezelve reeds heeft laten uitrooijen; eene nalezing doen.

MODDER, m. Met water vermengde aarde, bagger, grondslijk: *modder uit eene sloot halen. Om den modder te plaveijen.* M. L. *Om door den modder te raaken.* HOOFT. Van hier *modderachtig*, *modderig*. Zamenst. *moddergoot*, *modderkuil*. *modderman*, *moddermolen*, *moddernet*, *modderpoel*, *modderpraam*, *modderschuit*, *moddersloot*, enz.

Modder, hoogd. *Moder*, eng. *mud*, ital. *mota*. Het behoort tot die woorden, waarin het denkbeeld van vochtigheid en weekheid het meeste heerscht. Hierheen behooren ons *modde*, het lat. *mador*, *madidus*, *madeo*, het gr. *μυδάω*. Reeds bij de oude Egyptenaars was *mot*, *mout*, slijk, vochtigheid.

MODDEREN, b. w., *ik modderde*, *heb gemodderd*. Modder uithalen, uittrekken. Bij overdragt zegt HOOFT: *om stof tot strafheit uit den grondt te modderen.* In de dagelijksche taal zegt men: *eene zaak modderen*, door al te groote toegevendheid en gematigdheid, tot stand brengen: anders knoeijen: *zij zullen dat wel weer modderen.* Misschien is dit eene verbastering van het lat. *moderari*.

MODE, v., meerv. *moden*. Een onduitsch woord, dat, in de dagelijksche taal, reeds algemeen gebezigd wordt. Het beteekent eigenlijk eene wijs; uit het fr. *mode*, en dit van het lat. *modus*, ontleend. Men verstaat er door de ingevoerde levenswijs in het gezellige leven, de uitwendige zeden, gewoonten; in het bijzonder de veranderlijke manier van kleeding, die zich naar het voordoen van anderen voegt. *De mode volgen. Er is weer eene nieuwe mode uit Frankrijk gekomen.* Zamenstell. *modegek*, *modewinkel*, *modezot*, enz.

MODEL, ond., o., meerv., *modellen*. Een voorbeeld in het klein, om iets naar te maken, — een mal, ontwerp.

MOE, zie *moede*.

MOED, m. De ziel des menschen, ten aanzien van hare begeerten en neigingen; eene reeds verouderde beteekenis, waarvoor men thans *gemoed* gebruikt. In dien zin schijnt het nog, bij HOOFT, voor te komen: *in voege*, *nie-*

niemandt verneeme, dat u de toegedreeven ongelijken in den moed steeken. Het gemoed, ten aanzien van deszelfs veranderlijke gesteldheid. In dien zin komt het in de zameng. woorden voor: *demoed*, *hoogmoed*. Wijders, voor de innerlijke gesteldheden des gemoeds, in het algemeen. Hierheen behooren de volgende spreekwijzen: *kwalijk — wel te moede, blijd te moede zijn. Denkt, hoe ik was te moede.* Poot. *Goeden moed hebben. Goeds moeds. In arren moede*, in toorn. Hooft. *Iemand in koelen moede vermoorden.* Wijders: *moed op iets dragen. De moedt, gedraaghen op zoo vroome vassaalen* enz. Hooft. In tegenstelling van moedeloosheid en versaagdheid: *vol moed zijn. Moed hebben. Houd moed! Moed geven — moed inboezemen. Den moed laten zakken zinken. De moed ontzinkt hem. Zijnen moed aan iemand koelen*, zijne wraak oefenen, waarvan *moedkoeling*, voor wraakneming, bij Hooft. Van hier *moedig*, *moedigheid*, *moediglijk*. Ook het oude werkw. *moeden*, waarvoor wij thans *moedigen* gebruiken; en hetwelk nog overig is in het deelw. *welgemoed*, en in *vermoeden*. Zamenstell. *moedeloos*, *moedeloosheid*. Bij Hooft vindt men nog *moedmatiging*.

MOEDE, bijv. naamw. en bijw., *meer moede*, *meest*, *zeer moede*. Door arbeiden, waken en slooven, van de noodige krachten beroofd: *ik ben moede van het gaan.* Dit zij wel te onderscheiden van: *ik ben het gaan moede;* waarvan aanstonds nader. *Iemand om eene zaak moede maken*, hem daarom kwellen. Oneig., door herhaald genot geene neiging tot iets hebbende: *hij is zijne buitenplaats reeds moede. Ick ben des berouwens moede geworden.* Bijbelv. Verdrietig: *iemand het leven moede maken.* Door herhaalde handeling traag zijnde: *ik ben het gaan moede. Van zingen noch van spelen moé.* Vond. Van hier *moedheid*, vermoeidheid, bij Kil. Het stamt of van *moeite* af, of het heeft met *mat* eenen oorsprong.

MOEDER, v., meerv. *moeders.* Het woord behelst, in het algemeen, het denkbeeld van eene holle ruimte in zich, bijzonder om iets te omvatten, dat daarin behoort. In het hoogd. wordt het op meer dingen toegepast; bij ons verstaan wij, daardoor, die ingeslotene plaats in den

buik van menschen en dieren, waarin de levende vrucht, van de ontvanging af tot de geboorte toe, gevoed, ontwikkeld en gevormd wordt; anders *baarmoeder*, *lijfmoeder*. Zamenstell. *moederkoek*, *moederkruid*, *moedervlies*. Dit zelfde woord, doch in *moer* ingetrokken, meerv. *moeren*, hebbende datzelfde denkbeeld van eene ruimte, waarin iets sluit, gebruiken wij ook nog voor eene bus, waarin de spil van eene schroef loopt: *de moer van de spil is gebroken*. Zeer sierlijk zegt HERVEY, in zijne OVERZ., van de oogappels: *drie kleene bollen loopen in de netste moeren*. Velen nemen dit woord wel als eene figuur van het volgende: het is echter niet onwaarschijnlijk, dat het met het lat. *uterus* verwant is. Zamenstell. *moerschroef* — *moerspel*, opstijging der moeder.

MOEDER, v., meerv. *moeders*. Eene vrouw, die een of meer kinderen ter wereld gebragt heeft: *eene blijde moeder worden*. Van dieren gebruikt men het ook: *ende de moeder sittende op de eijeren*. BIJBELV. Hierheen behoort *bijenmoeder*, in het gemeene leven *moer* geheeten. Eene vrouw, die de plaats van moeder bekleedt: *de moeder in een weeshuis*. Hierheen behooren de zameng. *binnen* — *buitenmoeder*, *stiefmoeder*, *kloostermoeder*, *minnemoeder*, *vroedmoeder*, enz. Overdr.: *de aarde is onze aller moeder*. *Eene hartsgesteldheid, die, gelijk zij de vruchtbre moeder van allerlei bevalligheden is, zoo ook* enz. J. FRANTZEN. Iets, dat, boven anderen, in oorsprong eerder is, of in gezag uitmunt: *eene stadt, die eene moeder is in Israel*. BIJBELV. Eindelijk, de schelp van den paarlvisch, *paarlemoeder*, of, *paarlemoer*, omdat men dacht, dat daaruit de paarl haren oorsprong had. Van hier *moederlijk*. *Moederlijk alleen* was oul. geheel alleen, waarvoor men thans in de gemeenzame verkeering zegt *moederziel alleen*. Zamenstell. *moederdeugd*, oorspronkelijke deugd, *moederhart*, *moederloos*, *moedermaagd*, *moedermelk*, *moedermoord*, *moedermoorder*, *moedermoordster*, *moedernaakt*, zoo naakt als men ter wereld kwam, *moederslag*, moedermoord, *moederspraak*, *moedertaal*, *moederziek*, *moederzog*, *moederzorg*, *moederzot*, zeer op de moeder gesteld, enz. Dit woord wordt, in de dagelijksche taal, dikwerf in *moer* verkort, dat

dat, uit kleinachting, verachting, of toorn, geschiedt. Zamenstell. *moerkonijn*, het wijfje van een konijn, enz.

Moeder, bij WILLER. en OTFR. *muater*, angels. *meder*, eng. *mother*, hoogd. *Mutter*, gr. μητηρ, lat. *mater*, ital. *madre*, sp. *madre*, fr. *mère*, bij de oude Egyptenaars, naar het zeggen van PLUTARCHUS, *muth*. *Moeder* is misschien zooveel als voedster, van het angels. *maet*, spijs, voedsel.

MOEDER, v. Bezinksel, droessem, anders *moer: costelijcke wijnen, die op haere moeder uitgesuivert sijn*. ZEKERE VERTAL. VAN DEN BYB. *Zijn wynen met de moer*. DE DECK. Oneig.: *dat het met hem op een' verradersse moeder laage*. HOOFT. Nog zegt men: *dat ligt op eene kwade moer*, daarvan zal niet veel goeds komen — dat voorspelt niet veel goeds. Dit *moeder* verkort tot *moer* komt met *modder* uit eene bron.

MOEDIG, zie *moed*.

MOEDIGEN, b. w., *ik moedigde, heb gemoedigd*. Moed inboezemen, aanmoedigen: *de leeu gemoedigt door zijne krachten*. VOND.

MOEDWIL, m. Een der oudste zamengestelde woorden, in onze en aanverwante talen. Eertijds beduidde het niet meer dan den enkelen wil, in welken zin het, bij OTFR., dikwerf voorkomt, bij voorb.: de wind blaast, *thara imo ist muatwillo*, waarheen het hem moedwillig is, dat is, waarheen hij wil. Wanneer de Schrijver van den wil des Heeren Jezus spreekt, welken dezelve zijnen Leerlingen openbaarde, noemt hij zulks: *sinan muatwillon*. Hij gebruikt het ook voor willekeur, lust, neiging; in eenen goeden zin. NOTK. noemt wellusten, vergenoegingen *muotuuillon;* ja, de nog oudere Overzetter van ISIDOR. neemt *muotwillu* voor het gemoed. In bepaaldere beteekenis, beduidde het woord, eertijds, den vrijen wil, in tegenstelling van dwang. Zoo zegt VAN DE WALL, door A. KLUIT aangehaald: *eendrachtelijcken ende mit onsen vrijen moetwille*. Zoo gebruikte men ook eertijds *moedwillig* en, omgekeerd, *willemoedig*, voor bereidvaardig. Thans gebruikt men het, in eenen kwaden zin alleen, voor eene ongebondene handelwijs, die voortvloeit uit een boos genoegen, om anderen te tergen en te beleedigen: *moedwil bedrijven*. Van hier *moedwillens*, bijw.: *iemand moedwillens dood steken*. — *Moedwil-*

lig,

lig, *moedwilligheid*, *moedwilliglijk*. Het woord is zamengesteld uit *wil* en *moed*, welk laatste woord ook eene blijdschap te kennen geeft, die op gevoel van onze sterkte gegrond is. Het konde ook behooren tot het oude woord *muat*, *gemuat*, vrolijk, aangenaam, lustig; daar toch dit denkbeeld met het woord *moedwil* naauw verbonden is.

MOEDZOEN, m. Een oud woord, dat, in het Landregt van Veluwe, voorkomt, beteekenende een derde gedeelte van eenig zoengeld. Men leidt het af van *moed* en *zoen*, als zeide men zoengeld, dat gegeven werd in erkentenis van iemands moed, die wapenroep gedaan en het regt van den vermoorden vervolgd had. *Moed* kan hier ook wraakzucht aanduiden; wanneer het geld zoude zijn, om iemands wraak te stillen. Bij KIL. vindt men *mondsoen*. *Transactio sive conciliatio osculo confirmata*. Zoude het daaruit ook verbasterd zijn? In het angels. is *mud*, eng. *mouth*, mond. Zamenstell. *moedzoenbrief*, bij J. SCHRASSERT.

MOEI, v., meerv. *moeijen*. Vaders of moeders zuster. *Oudmoei*, grootvaders of grootmoeders zuster. Hierheen behoort ook *petemoei*, die een kind ten doop heft. Het schijnt met *moeder* eenen oorsprong te hebben.

MOEIJELIJK, bijv. n. en bijw., *moeijelijker*, *moeijelijkst*. Iets, dat moeite vereischt: *een moeijelijke arbeid. Iemand moeijelijk*, lastig, *vallen*. Gestoord, gemelijk: *hij werd deswege zeer moeijelijk*. Van hier *moeijelijkheid*.

MOEIJEN, (bij KIL. ook *moeden*), b. w., *ik moeide*, *heb gemoeid*. Moeite veroorzaken: *ook had zijne majesteit geen meeninge, om hen met d' Inquisitie te moeijen*. HOOFT. Als wederk., *zich moeijen*, zich inlaten: *plat verbod*, *van zich met het werk der andere te moeijen*. HOOFT. Spijten, smerten: *dit teeghenkanten moeide de Prinsen*. HOOFT. Van hier *moeijenis*, *moeitenis*, beide bij HOOFT. Zamenstell. *moeial*, bedilal, *bemoeijen*, *vermoeijen*, enz. HOOFT bezigt ook *moeireed*, voor gereed, om zich met alles te bemoeijen.

MOEITE, v. Iedere inspanning van krachten zoo wel des ligchaams als der ziel: *wen wij ons maer de moeite getroosten willen*. A. PELS. *Als haare Hoogheit kon-*

konde goedt vinden den Graave de moeite te verghen. HOOFT. *Dat alle moeite verloren waar.* HOOFT. Twist, krakeel: *moeite met elkander hebben. Moeite maken.* Eindelijk komt het, in de OVERZ. VAN DEN BIJBEL, vaak oneigenlijk voor, in den zin van droefheid, als: *nachten der moeite zijn mij voorbereijdet.* Voor *moeite* zeide men ook oudtijds *moeije: zonder veel muhe* (dat is, naar de hoogd. spelling, voor *moeije*) *ende arbeit. Proeve van* D. A. O. M. Zamenstell. *moeitemaker*, twistzoeker.

Moeite, hoogd. *Mühe*, gr. μογος, waar ook μοθος, zoo als het zw. *möda*, arbeid beduidt. MARTINIUS vergelijkt het hebr. deelw. מוגיע, dat moeite baart.

MOER, zie *moeder*, baarmoeder.

MOER, zie *moeder*, eene vrouw.

MOER, zie *moeder*, bezinksel.

MOER, (oul. *more*, *moere*), o., meerv. *moeren.* Slijkig, moerassig land van eenen zwarten bodem, zoo als de gronden, waaruit men turf graaft: *in veenen en in moeren.* VOND. Eenige plaatsen dragen hiernaar den naam, als: *moerkapel*, *moerkerke*, enz. Van hier *moerig*, drassig. Zamenstell. *moerland*, *moervisch*, *moerzee*, onstuimige zee.

Moer, hoogd. *Moor*, eng. *mere*, *moor*, middeleeuw. *morus*, *mora*, zw. *mor.* Met *modder* en het vorige *moer* uit eene bron.

MOERAS, o., meerv. *moerassen.* Drasland, moer: *uit het moeras getogen.* VOND. Het schijnt hetzelfde woord als ons *meersch*, *maarsch*, *mersch.* De uitgang *as* kan uit *isch* ontstaan zijn. In het eng. *marsh*, middeleeuw. *mariscus*, fr. *marais*, deen. *morads*, hoogd. *Morast*, zw. *moras*, ital. *marazzo.* Van hier *moerassig.*

MOERBEZIE, (*moerbei*, *moerbes*), v., meerv. *moerbeziën.* De vrucht van den moerbeziënboom. Zamenstell. *moerbezieblad*, *moerbeziënboom*, *moerbeziënbosch.* Hoogd. *Maulbeere.* De boom heet, bij NOTK., *murbouma*, Mons. Gloss. *maurpaum*, angels. *murbeam;* de bezie *murberian.* Van het lat. *morus*, gr. μορος.

MOEREL, zie *morel.*

MOEREN, o. w., *ik moerde*, *heb gemoerd.* Van *moer.* Eigenlijk, troebel maken: *het water moeren.* Wijders men-

mengen, vermengen: *onder elkander moeren.* Overdragt, langs de straat rinkinken, geweld maken, straatschenderij doen: *er is van nacht weer ijsselijk gemoerd.*

MOES, o. Dit woord heeft oudtijds spijs, in het algemeen, beteekend. KER. en OTFR. gebruiken dus *muas.* Bij TAT. is het: *habet ir uuas muoses?* Hebt gij eenige spijs? In engeren zin, is het eene spijs, van eetbare planten en uit vruchten toebereid: *als zij aten van dat moes.* BIJBELV. Wijders eene, uit planten en vruchten toebereide en tot brij gekookte, spijs of pap. Zoo is het in de zameng. woorden: *appelmoes*, *groenmoes*, *koolmoes*, *kruidmoes*, *melkmoes*, *warmoes*, enz. Fig., eene rommelzode van allerlei dingen: *een mengelmoes.* Zamenstell. *moeshof*, *moesketel*, *moeskruid*, *moespot*, *moestuin*, enz.

Moes, spijs, hoogd. *Musz*, zw. *mos*, eng. *meat*, fr. *met.* Bij de Grieken is μασσασθαι eten. Zie *mesten.*

MOESJANKEN, o. w., *ik moesjankte*, *heb gemoesjankt.* Een woord, dat in de gemeenzame taal alleen gebruikt wordt. Dit *moes*, bij KIL. *mose*, beteekent allerlei onreinheid, drek, vuiligheid. In dien zin, komt het bij J. DE BRUNE voor: *men ziet den ouderdom als de drabbe en de mooze.* Van dit *moze* is ons woord *bemeuzelen*, *bemeuzeling*, dat, bij HOOFT, nog voorkomt en morsig maken beteekent. Voorts heette *moze* oudtijds eene plaats, waar men allerlei vuiligheid uitwerpt; waar men vaten wascht. Zoo is dan *moezejanken*, *moesjanken*, het werk van honden, die bij een gootgat, waardoor men het vuile water der gewasschene vaten spoelt, janken, op hoop van een kruimeltje te vinden. Van hier gebruikt men het voor drentelen voor de deur van een meisje, den verliefde spelen. Van hier *moesjanker.* Ondertusschen is *moes*, *moos*, *moze* uit eene bron, met *moer*, *moeras.* In het opperd. noemt men daarom een moeras *moos*, zw. *mossa*, bij KIL. *mose.*

MOESJE, o., meerv. *moesjes.* Een pronkpleistertje, uit het fr. *mouche*, eene vlieg, omdat hetzelve, van verre, naar eene vlieg, die op het aangezigt zit, gelijkt.

MOESKOPPEN, o. w., *ik moeskopte*, *heb gemoeskopt.* Stroopen, vrijbuiten, het land afloopen. Van hier *moeskopper*, *moeskopperij.* Misschien van *moes*, dat is

moes-

moeskruid, en *koppen*, dat is knotten, afhouwen; omdat het baldadig krijgsvolk, dat de boeren knevelt, doorgaans het eerst den moestuin besteelt.

MOET, v., meerv. *moeten*. Het woord beteekent eigenlijk allerlei verhevenheid. Men verstaat, daardoor, niet alleen een rond gevijld knopje, onder aan het lemmer van een pennemes, als ook eene verhevenheid door verw veroorzaakt; *eene moet van verw*, door onvoorzigtigheid ontstaan op eene plaats, waar die streek der verw niet past: maar ook noemt men een indruksel, door knijping, bij voorb., in de opperhuid veroorzaakt, *eene moet: de moet der pruik zit nog in het voorhoofd.*

MOET, een woord, alleen gebruikelijk in de spreekwijs: *te moet*, voor *te gemoet*. *Te moet zien.* VOND. Van het oude *moeten*, eng. *to meet*, waarvoor wij *ontmoeten*, somtijds ook *gemoeten*, bezigen. Oudtijds zeide men ook *te moet gaan. Iemand te moete dagen*, in persoon dagvaarden.

MOET, o., Van het werkw. *moeten*, dat in eenige spreekwijzen slechts voorkomt: *is het een moet?*

MOETE, v., Een oud woord, beteekenende gelegenheid, ledigen tijd, hoogd. *Musze*, lat *otium: die goede moete heeft*. PLANTYN. *Moetig* zegt men, in Noordholland, voor lustig, tierig.

MOETEN, b. w., *Ik moette, heb gemoet.* Een scheepswoord, beduidende zachtjes voortduwen.

MOETEN, o. w., onregelm., *ik moest, heb gemoeten.* Het beduidt tot eene handeling of eenen toestand gedwongen zijn of worden; en dit van personen en zaken: *uwe wonde moet verbonden worden. Ik moet het doen.* Dit werkwoord heeft, in alle beteekenissen, de onbepaalde wijs van een volgend werkwoord bij zich: somtijds wordt dit weggelaten: *ik moet van huis. Ik moet er binnen. Gij moet het mij beloven. Gij moet weten, dat* enz. *Ik moet het u vragen. Gij moet geduld hebben.* Fig.: *moet gij mij dan telkens storen? Het moet reeds twaalf uren zijn. Ik doe het niet, of men moete mij er toe dwingen. Het moete u wel bekomen!* zegt men, voor *dat het u wel bekome!*

Zoodra dit werkw., in den volm. verled. en meer dan volm. verled. tijd, gesteld wordt, en een ander werkwoord in de onbepaalde wijs bij zich heeft, gebruikt men

niet het verledene deelwoord *gemoeten*, maar de onbepaalde wijs *moeten: ik heb moeten spreken.* Doch, staat het alleen, zoo volgt het den gewonen regel: *ik heb wel gemoeten.*

MOETSEN, zie *motsen.*

MOEZEL, m., meerv. *moezels.* Eene zakpijp, een doedelzak: *die gheen tangh of moezel uijt een luijt en kent, is altijds goedsmoeds.* DE BRUNE. Misschien is het woord van den klank gevormd.

MOEZEL, v. Eene rivier in Duitschland. Bij HOOFT ook *mozel*, fr. *moselle.* Van hier het zamengest. *moezelwijn*, ook *moezelaar* genoemd.

MOF, m., meerv. *moffen.* Een scheldnaam, aan westfaalsche grasmaaijers gegeven. Misschien, wegens den muffen stank, die zich van die lieden verspreidt. Vrouwel. *moffin.* Zamenstell. *moffenland*, *moffenspraak.* *Mof* is ook een naam van een zeker zangvogeltje, eenen groenling.

MOF, v., meerv. *moffen.* Bontwerk, waarin men de handen steekt, om die warm te houden.

Het woord behoort, waarschijnlijk, tot eenen oorsprong met *mouw*, als hebbende eenigzins het denkbeeld van eene holligheid, die tot bedekking dient.

MOFFEL, m., meerv. *moffels.* Eene mof: *met ronde moffels.* DE BRUNE. Bij KIL., die het vorige woord niet kent, vindt men *moffel* alleen, het fr. *moufle*, ital. *muffola*, middeleeuw. *muffula.* *Moffel* wordt ook eene soort van oven genoemd, waarin verlakt goed gehard wordt. In dit woord heerscht insgelijks het denkbeeld van eene holle ruimte, die tot bedekking dient.

MOFFELEN, o. w., *ik moffelde*, *heb gemoffeld.* Dit woord, van *moffel*, waarin een denkbeeld van bedekken mede ingesloten is, afgeleid, beduidt iets bedektelijk op eene andere plaats steken: *iemand iets in de handen moffelen.* In het gemeene leven zegt men: *iets wegmoffelen.* Vooral gebruikt men het van bedriegelijk kaartspelen: *gij moet niet moffelen.* Van hier *moffelaar*, *moffelaarster*, *moffeling.* *To muffle* heet, bij de Engelschen, het aangezigt bedekken, zich vermommen. Zamenstell. *wegmoffelen.*

MOFFELEN, zie *mommelen.*

MOGELIJK, bijv. n. en bijw. Dat geene tegenspraak lijdt;

 het-

hetgeen geschieden kan. *Het is niet mogelijk, dat God liege. Hoe is het mogelijk*, dat enz. *Ik heb alle mogelijke moeite gedaan.* Als bijw., voor misschien: *mogelijk doet hij het. Men zal mogelijk denken.* Van hier *mogelijkheid.* Zamenstell. *onmogelijk.*

MOGEN, onz. w., onregelm. *Ik mag, mogt, heb gemogt.* Dit woord beduidt zoowel kunnen, als willen en moeten. *Versamelt daervan een ijeder nae dat hij eten mach.* BIJBELV. *Nu mogten wij het hoofd gerust nederleggen. Gij moogt u wat schamen, dat gij* enz. *Mag ik het zoo noemen? Wat mag toch wel de reden zijn? Och of hij toch luisteren mogte! Ik mag mij daarmede niet vermoeijen. Ik mag niet meer eten.* In Overijssel is deze spreekwijs zeer gebruikelijk, ook met weglating van het werkw.: *wilt gij nog niet wat eten? Ik mag niet meer. Hij vraagde mij om meê te spelen; maar ik mogt niet*, ik wilde niet, ik had er geen' zin in. Zoo zegt men ook: *ik mag geene mosselen. Ik mag wel uijen.*

In den verled. en meer dan verled. tijd, met een ander werkwoord in de onbepaalde wijs bij zich, volgt het den regel van *moeten* enz.: *ik heb hem niet mogen spreken.* In tegendeel: *ik heb niet gemogt.*

Het deelwoord van den tegenw. tijd *mogend* heeft de beteekenis van magt, geweld, vermogen: *dat is een mogend vorst.* Bij HOOFT vindt men den overtreffenden trap: *de mooghenste Heeren.* Bekend zijn de oude titels: *de edelmogende — de hoogmogende — grootmogende Heeren.* Van hier *mogendheid*, meerv. *mogendheden.* Magt, vermogen van aanzienlijke personen: *op Godts mogentheit en trouwe beloften steunen.* NYLOE. *Door manghel van zich in de mooghenheit te maatigen.* HOOFT. De personen zelve, met die magt bekleed: *de werreltsche Mogenheit* enz. VOND. De spelling zonder *d*, *mogenheid*, welke HOOFT en VOND. hebben, mag wel zachter luiden; zij is echter niet taalmatig.

Het is met *magt*, het boh. *moc*, het oude *migchel*, groot, gr. *μεγας*, lat. *magnus*, zeer na vermaagschapt.

MOGGEL, m. en v., meerv. *moggels.* Een dik, vet kind of vrouwmensch. Misschien gevormd van den klank, welken dat logge lijf, door de beweging, veroorzaakt. Men zegt ook *mokkel*, van *mok*, bij HOOGSTR. voorkomende in den zin van een vuil wijf: *zij is eene regte*

vui-

vuile mokkel. Van dit *mokkel* is ook het werkw. *mokkelen*, *bemokkelen*, vuil maken. Verkleinw. *moggeltje*, *mokkeltje*, in de dagelijksche verkeering.

MOK, zie *moggel.*

MOKER, m., meerv. *mokers.* Een zware smidshamer: *de Krijgsgodt wrong Vulkaen den moker uit zijn vuisten.* VOND. Het woord komt, zeer waarschijnlijk, van *moken*, *meuken.*

MOKKEL, zie *moggel.*

MOL, v. Eene soort van wit bier, waarin weinig hop gebrouwen is: *nijmeegsche mol.* Het is onzeker, of dit woord uit *molt*, dat is mout, ontstaan zij, of niet. Het schijnt eerder, om den zachten, zoetachtigen smaak, dien naam te hebben: *mollig*, trouwens, wordt van eenige dranken nog gebezigd. Zamenstell. *molhuis.*

MOL, m., meerv. *mollen.* Een bekend dier, dat in de aarde wroet. *Met den blinden mol een aarden wal opwerpen.* VOND. Menschen, die zich aan het aardsche te veel verslaven, worden gezegd: *als mollen in de aarde te wroeten.* De spreekwijs *zoo blind als een mol* is, door de nadere kennis van dit dier, ongegrond bevonden, daar men weet, dat hetzelve kleine oogen heeft. HOOFT gebruikt dit woord vrouwelijk; doch VOND., DE DECK., VAN HEULEN en de, in de geslachten zoo naauwkeurige, dichter V. MANDER verkiezen het mannel. geslacht. Zamenstell. *mollengat*, *mollenkruid*, anders kruisboom, *molhoop*, *mollepoot*, *mollenval*, *móllevel*, *mollevellig*, zacht van vel, enz.

Mol, hoogd. *Maulwurf*, bij KIL. ook *molworp*, *mulworp*, eng. *mole*, *molewarp.* Omdat dit dier de aarde doorwroet, en de daardoor opgeworpene hoopen uit losse, *mulle* aarde bestaan, zal men de afleiding van *mul* natuurlijk vinden.

MOLEN, m., meerv. *molens.* Een werktuig, waarop andere ligchamen, door middel van raderwerk, gemalen, dat is verbrijzeld, worden. Zoo zijn een *gortmolen*, *handmolen*, *koffijmolen*, *runmolen*, enz. In verdere beteekenis, worden ook andere raderwerken, waarmede men iets snijdt, stampt, stoot, windt enz., *molens* genaamd, als: *zaagmolen*, *papiermolen*, *slijpmolen*, *twijnmolen*, *volmolen*, *snuifmolen*, enz. *Windmolen*, die door den wind, *watermolen*, die door het water

bewogen wordt; en van hier de spreekwijs: *dat is water* (ook *dat is koorn*) *op zijnen molen*, dat helpt hem. Een *watermolen* is ook die, waardoor het water van de eene naar de andere plaats gevoerd wordt. *Daar is wat in den molen*, daar is wat op handen. *Hij poogde hun vroedt te maaken, dat diesgelijk bestek in den molen was.* HOOFT. *Hij wijst het koren van zijnen molen*, hij benadeelt zich zelven. *De molen is door den vang*, ook fig., de zaak is in de war. *Eenen slag van den molen hebben*, half gek zijn. Verkleinw. *molentje: Gij loopt met molentjes*, gij gedraagt u als een kind, gekkelijk. Van hier *molenaar*, een eigenaar, een bewoner van, een arbeider op eenen molen, ook een zekere visch, en een bloedeloos diertje, *een mulder* anders genaamd, *molenaarster*, molenaarsvrouw. Zamenstell. *molenas*, *molenberg*, *molengeld*, *molenheuvel*, *molenijzer*, waarin de molen draait, *molenkar*, *molenligger*, onderste molensteen, *molenmaker*, *molenmeester*, *molenpaard*, *molenpad*, *molenpranger*, de vang van eenen molen, *molenrad*, *molenroede*, *molenstander*, *molensteen*, *molenstof*, stuifmeel, *molentreem*, (molentrechter) *molenwerf*, *molenwiek*, *molenzwengel*, enz.

Molen, hoogd. *Mühle*, fr. *meule*, *moulin*, lat. *mola*, ital. *molino*, sp. *maela*, hong. *malom*, gr. *μυλη*. Alles van *malen*.

MOLFERD, m., meerv. *molferds*. Iemand met eenen grooten mond; voorts, die onbeschoft spreekt en handelt. In Groningen, is het, in de lage volkstaal, gebruikelijk. *Loop molphert*, *mallen geck*, enz. JOS. DROEF EN BLIJ. De eerste helft des woords is uit *muil* verbasterd; of het laatste uit *aard* ontstaan zij, is onzeker.

MOLLEN, b. w., *ik molde*, *heb gemold*. Een woord, waarmede de gaauwdieven, in hunne bedekte taal, dood steken, dood slaan willen te kennen geven.

MOLLIG, bijv. naamw., *molliger*, *molligst*. Zacht: *het tengere gebeent is met een mollig vleesch, en poezelheit vereent.* VOND. Zacht op de tong, zoetachtig: *mollige wijn*. Van hier *molligheid*. Het komt, met *malsch*, *mul*, *molm*, lat. *mollis*, ons *malen*, uit eene bron.

MOLM, m. Eigenlijk droog, mul stof, zoo als van gebrokenen turf en vergaan hout. De bron des woords ligt in ma-

malen verborgen. *Molm* heeft ook de beteekenis van vermolming, verrotting: *de molm is in dat hout.* Van hier *molmachtig.* Zamenstell. *molmworm.* Van hier het o. w. *molmen*, door den molm uitvallen; ook *molsem*, *molsemen*, *vermolsemen.*

MOLOS, een ond. woord, bij VOND. en POOT voor eenen jagthond voorkomende; uit het lat. *molossus.*

MOM, v. Eene soort van bier: *brunswijksche mom.* Men meent, dat dit bier naar eenen Krist. Mumme, die hetzelve, te Brunswijk, in het jaar 1489 zoude uitgevonden hebben, zijnen naam draagt.

MOM, *momme*, v. Een masker. Ook een vermomde persoon: *gelijk eertijds de mommen op onze bruiloften plagten te doen.* HOOFT. En hieruit blijkt het, dat men, op bruiloften, de gasten, door gemaskerde vertooningen, plagt te vermaken. Wij gebruiken dit woord meest oneigenlijk voor schijn: *onder de mom van vriendschap.* Zamenstell. *momaanzigt*, *momaangezigt*, *momgezigt*, *mommedans*, *momgewaad*, *mommekans*, lotgeval, *mommekansen*, werkw., lotspelen, *mommekansig*, bij RODENB., *mommekleederen*, *mommespel*, *mommevolk*, bij HOOFT, *momtuig.* — KAMPH. heeft nog eenige andere zamenstellingen, als *mommedek*, *mommeschijn*, *mommeschoon*, enz.

Mom, hoogd. *Mumme*, fr. *momerie*, mommespel, eng. *mummer*, een, die een momaanzigt voorheeft, ital. *mommiare*, *mummiare*, vermomd gaan. Reeds COMMODIANUS gebruikt *momerium* voor een masker, ja het gr. μομμω heeft al deze beteekenis. ADELUNG brengt het tot eenen oorsprong met *mof* en *mouw.*

MOMBER, (*mombaar*, *momboor*), m., meerv. *mombers.* Een bezorger, een voogd van weezen, die voor derzelver bezittingen voornamelijk zorg draagt; een *voormonder*, anders genaamd: *een kind onder mombers stellen. Den momber der onnoozelheid te loonen.* VOND. In Gelderland, is de *Momber* van het Hof een persoon van eene aanzienlijke bediening, die gehouden is, om de hoogheid en geregtigheid des Landschaps voor te staan en te bewaren. Van hier *momberdij*, *mombardij*, bij HOOFT, *momberschap.* Vrouwel. *momdersche*, voogdes. Zamenstell. *momberkamer*, weeskamer, *momberkind*, dat onder mombers staat — *vermomberen*, *tutari.*

M 5 *Mom-*

Momber, middele. *mamburnus*, *mundibardus*, angels. *mundbora*. De gegrondste afleiding is van *mond*, voogd. *Mond* namelijk is een oud woord, dat eenen man, en wel eenen man van vermogen, beduidde, en in engeren zin eenen bijstand, eenen beschutter; bij de Longobarden *mundus*, *mundualdus*. Van hier is het overgegaan tot eenen beschermer van ouderlooze kinderen, eenen voogd. *Momber* is dus voor *mondber*, *mondbaar*, gelijk het in eenige plaatsen nog wordt uitgesproken; en dit *baar* heeft hier de beteekenis van ontbering, even als *loos*. Een *mondbaar* beteekent derhalve eigenlijk iemand, die zonder voogd is. Deze naam is voorts overgegaan tot de voogden zelve, die onmondige kinderen verzorgen. *Amond* werd oudt. iemand genoemd, die vrij van de beheering en voogdij van anderen was.

MOMMELEN, o. w., *ik mommelde*, *heb gemommeld*. Binnen's monds den brommenden toon *mom* maken; anders *mompelen*. Van hier *mommeling*: *de bedeesde mommeling van vreeze*. Overz. van Herv. Ook gebruikt men het, in Groningen, van kleine kinderen, die den mond veel bewegen, als zij op iets knabbelen. Insgelijks drukt het den klank uit, welken sommige menschen, als zij eten, door den neus laten hooren; anders *moffelen*.

MOMMEN, o. en b. w., *ik momde*, *heb gemomd*. Onz., den vermomde spelen; zich vermomd vertoonen: *en den roep zaaide, dat de Hartoch zou uit mommen gaan*. Hooft. Bedr.: *zich mommen*. Fig., bedekken: *haar gebrek te mommen*. De Brune. Van hier *mommer*, *mommerij*. Zamenstell. *vermommen*.

MOMPELEN. (bij Kil. ook *mondpelen*) b. en o. w., *ik mompelde*, *heb gemompeld*. Een woord, dat even als *moffelen*, *mommelen*, van den klank gevormd is, beteekenende binnen's monds spreken. Bedr.: *ijder mompelt zijn gebet*. Hoogvl. Onz., eenig stil gewag maken: *men mompelde reeds*, *dat de koning vergeven was*. Van hier *mompeling*: *van de waarheit eener andere mompelinge*, stil gewag, gerucht. Hooft.

MOMPEN, b. w., *ik mompte*, *heb gemompt*. Hetzelfde als *mommen*, van *mom*. Het wordt echter meest gebruikt voor bedriegen: *de wacht mompen*. Vond. Van hier *momping*.

MONARCH, m., meerv. *monarchen*. Een oud. woord. Alleenheerscher: *het banket des oosterschen Monarchs*. POOT. Het vr. *monarche* vindt men bij VOND. Van hier *monarchij*. Het is uit het lat. *monarcha*, gr. μοναρχων. Wij kunnen die woorden zeer wel missen, en moeten die, in het schrijven, of in eene redevoering, niet gebruiken.

MOND, m., meerv. *monden*. Die opening in des menschen aangezigt, die tusschen de kin en den neus is, en door de lippen gesloten wordt. In eenige gevallen gebruikt men het voor de lippen: *eenen kleinen — grooten — rooden mond hebben*. Voor de inwendige deelen: *pijn in den mond hebben*. Daar de mond de zitplaats der spraakdeelen is, zoo heeft men eene menigte spreekwijzen, die op de spraak en het spreken betrekking hebben: *geenen mond hebben*, beschroomd in het spreken zijn. *Den mond toehouden*, zwijgen. *Iemand den mond snoeren*, *stoppen*, hem tot zwijgen brengen. *Den mond in iets steken*, zich onbeschaamd in een gesprek mengen. *Iemand den mond opbreken*, iemand, die zwijgen wil, tot ontdekken van eene zaak noodzaken, daartoe tergen. *Dies brak het den Prinse den mond oopen*, *om te zegghen*. HOOFT. *Den mond roeren*, veel snappen. *Den mond vol van eene zaak hebben*, er veel over spreken. *Zonder den mond te ontsluiten in galmende Hozannaas* M. L. *Iemand eenen vuilen mond geven*, hem leelijk met scheldtaal begroeten; ook bits toespreken. *Den mondt*, *tot de ooren toe*, *oopen doen*, *om met schreeuwen en schelden te bewijzen* enz. HOOFT. Andere spreekwijzen hebben hare betrekking op voedsel en spijs en smaak: *geenen mond aan iets zetten*. *Den mond op iets maken*, zich spitsen, om iets lekkers te zullen eten. HOOFT gebruikt het voor op iets vlammen, zeer verlangen: *het missen der plondering*, *daar zij den mondt opgemaakt hadden*. *Iemand den mond op-* of *openhouden*, hem schraaltjes onderhouden. Voorts bezigt men *mond*, met verscheidene voorzetsels: *Iemand mond aan mond spreken*. *Binnen's monds spreken*. *Zij verklaarden door den mond hunner gezanten*. *Iemand in den mond loopen*, van zelf ontmoeten, zonder gezocht te worden. *Stout in den mond zijn*, onbedachte en stoute taal

 spre-

spreken. *Iemand iets in den mond geven. Iets dikwijls in den mond hebben*, er dikwijls van spreken. *Dat zal u niet in den mond vallen*, zonder moeite, zult gij dit niet verwerven. *Die zaak is hem in den mond bestorven*, hij spreekt er altijd van. *Met den mond vol tanden staan*, niet kunnen spreken. *Iemand naar den mond spreken*, spreken, dat hem zeer behaagt. *Iemand naar den mond zien*, zoo spreken als een ander voorgaat: *en allen zien naa den mondt van den Kardinaal.* HOOFT. *Dat is naar zijnen mond*, die spijs smaakt hem. *Iemand honig om den mond smeren*, hem vleijen. *Iemand op den mond slaan*, doen zwijgen. *Op den mond niet gevallen zijn*, de tong wel kunnen roeren. *Gij neemt mij het woord uit den mond*, zoo als gij daar spreekt, zoude ik zoo aanstonds ook gesproken hebben. *Juffer uit den mond spelen*, vrij uitspreken. *Dat viel mij uit den mond*, ik zeide dat onbedachtzaam. *Zij spreken niet uit eenen mond*, zij spreken elkander tegen. *Uit twee monden spreken*, zich zelven tegenspreken. *Iemand het brood uit den mond nemen — stooten*, hem in de nering onderkruipen. *Uit zijnen mond besparen*, niet opeten, voor eenen anderen tijd bewaren. *Dat gaat uwen mond voorbij*, gij spitst u er te vergeefs op. Verder wordt *mond*, oneigenlijk, genomen voor eenen persoon, die, in plaats van anderen, spreekt: *den mond des Heeren vragen* was oudtijds de Profeten raadplegen. POOT noemt Mozes *den Mont der wetten.* Zoo heet een openlijk bidder tot God *de mond der gemeente.* Voor hongerige personen: *ik moet voor twintig monden zorgen.* Hierheen behooren de zamenstell. *grootmond*, *lastermond*, *pruilmond*, enz. *Mond* wordt ook, in den deftigen stijl, van beesten gebruikt: *de Heere opende den mond der ezelinne.* BIJBELV. Dichters schrijven, bij persoonsverbeelding, ook anderen dingen eenen *mond* toe: *de aarde doet haren mond op. De dageraad, met rozen om den mond.* Hierheen behoort: *de morgenstond heeft goud in den mond.* Zie *goud.* Om eenige gelijkheid worden eenige openingen ook met dien naam benoemd. *De mond* van eene rivier, waarvan *ijsselmonde*, aan het begin van den ijssel — *roermonde*, *roermund* aan den mond van de roer — *dendermonde*, aan dien van de

de rivier de dender. Dit *mond*, of *monde*, *munde*, verandert bij ons ook, in *mude*, *muide*, of *muiden*, in den angelsaksischen trant, alwaar de *n* gemist wordt, als in ons *Muiden*, de mond van de vecht — *Arnemuiden* de mond van de Arne enz. Van een stuk geschut: *het grof geschut en zijn metaelen mont.* MOONEN. Zoo spreekt men van *den mond eener spelonk* — *eens puts* — *zaks* — *ovens.* Van *den mond der maag* — *der baarmoeder* — *der blaas* enz. Van hier *mondelijk*, *mondeling.* Zamenstell. *mondbehoeften*, *mondbode*, *mondgat*, van een blaastuig, *mondgemeen*, *mondgemeenschap*, *mondgesprek*, *mondhout*, keelkruid, *mondharp*, *mondijzer*, gebit der paarden, *mondkok*, *mondkost*, *mondlijm*, *mondpranger*, *mondstuk*, *mondvol*, *mondzorg*, bij TRIP, enz.

Het stamt zeker van een oud woord *manen*, *munen* af, dat, met *maden*, *maaijen*, afsnijden, eenen oorsprong heeft.

MONDBAAR, zie *momber.*

MONDEN, o. w., *ik monde*, *heb gemond.* Wel smaken: *het over edle zout, dat alle spijs doet monden.* F. DE HAAS. Bij overdragt, gebruikt men het voor smaken, behagen, wel bevallen: *dit antwoordt mondde den spaanschen Koning niet.* HOOFT. Van hier *mondig*, smakelijk, *mondige wijn.* *Monden* beteekende voorheen ook spreken. Het zamengest. *vermonden* is nog in gebruik.

MONDIG, bijv. n. en bijw. Meerderjarig, buiten voogdij. Gemeenlijk wordt het verklaard door iemand, die het regt heeft, om door eigenen mond te spreken, en op zijnen eigenen naam dingtalen te voeren; *zelfmonden* anders geheeten: *eene mondige dochter*, die den ouderdom bereikt heeft, dat zij van de ouderlijke of voogdelijke magt ontslagen is. Het stamt af van *mond*, in de beteekenis van voorspraak, beschutting; zoodat het eigenlijk iemand is, die zich zelven verdedigen kan. Eigenlijk beteekent het iemand, die eenen mond heeft, zamenst. *volmondig.*

MONNIK, m., meerv. *monniken.* Een godsdienstig persoon, die zich, naar de denkwijs der roomsche en grieksche kerk, in gemeenschap met anderen, tot den ongehuwden staat verbindt. Is er eene belofte van vrijwillige armoede bij, dan noemt men hen *bedelmonniken.* Om

de gelijkheid misschien van de kale kruin eens monniks, draagt eene soort van bedwarmer den naam van *monnik*. Van hier *monnikachtig*, waarvoor HOOFT *monniksch* heeft, — *monnikerij*, *monnikschap*, vrouwel. voor de broederschap der monniken, onz. voor de hoedanigheid eens monniks. Zamenstell. *monnikenklooster*, *monnikenlatijn*, *monnikenleven*, *monnikskap*, ook eene plant, *monnikskleed*, *monniksmouw*, — *monnikenwerk*, nutteloze arbeid; dewijl de Monniken, in oude tijden, tot zekeren arbeid, hoe weinig die ook beteekende, verpligt waren, om niet ledig te zijn, al ware het ook, dat zij den volgenden dag vernietigden, hetgeen zij den vorigen gemaakt hadden; hetwelk dikwijls het geval was; — *monnikswezen*, enz. Het woord is uit het lat. *monachus*, gr. μοναχος ontstaan. Het oorspronkelijke is μονος, *alleen*, omdat men, in de eerste tijden des christendoms, de kluizenaars alleen dus benoemde.

MONSTER (*munster*), v. Een oud woord, nog overig in *Westmunster*, *Noordmunster*. Het is eigenlijk een klooster, van het lat. *monasterium*, bij KER. *munistre*. Van hier eene kerk, kloosterkerk: *die Monster van Rensborch mede dede sie maken*. M. STOKE.

MONSTER, o., meerv. *monsters*. Een staal, een proefje, van eenige waren of goederen, waarnaar men dezelve leveren kan, een toonstuk: *een monster papier*, *koren* enz. Van het fr. *montre*, en dit van het lat. *monstrare*, aantoonen. Zamenstell. *monsterblad*, enz. *Monster* is ook, in het gemeene leven, een patroon, voorbeeld.

MONSTER, o., meerv. *monsters*. Van het lat. *monstrum*. Een gedrogt, wanschepsel. Bij overdr.: *dat is een monster van een kind*, dat, door vettigheid, als misvormd is. Iemand, die in woeste wreedheid aan monsters gelijk is: *eer hem d'ontmenschte monsters vatten*. POOT. Van hier *monsterachtig*. Zamenstell. *monsterdier*, *monstertemmer*.

MONSTEREN, b. w., *ik monsterde*, *heb gemonsterd*. Eigenlijk naauwkeurig en stukswijze bezien, om het goede van het slechte af te zonderen. In het bijzonder, gebruikt men het van krijgsvolk, wanneer het geschouwd wordt: *het volk — paarden monsteren*. — *Ik durf wel tegen hem monsteren*, mij tegen hem laten beoordeelen. Van hier

hier *monstering*, eigenlijk *heerschouwing*, *wapenschouwing*, ook *wapenschouw*. Zamenstell. *monsterheer*, *monsterplaats*, *monsterrol*. Uit het lat. *monstrare*, toonen.

MONTHOUT, o., lat. *ligustrum*, aldus geheeten, omdat men de bladeren tegen het scheurbuik kaauwt.

MOOI, bijv. n. en bijw., *mooijer*, *mooist*. Eenigzins schoon, hupsch, fraai: *een mooi meisje*. Tot andere dingen overgebragt: *mooi weer*. *Mooi weer spelen*, zwieren. Verkleinw. *mooitjes*. Het woord wordt, in de dagelijksche taal alleen, gebruikt. Zie *mei*.

MOOKHAMER, zie *moker*.

MOOLIK, (bij VOND. ook *moloch*, *molock*, *molik*, *moluk*), m., meerv. *moolikken*. Een schrikbeeld, waarmede men vogels bang maakt: *een molock houd de kors voor musschen onbedorven*. VOND. Men acht het eene verbastering van *Moloch*, het bekende afgodsbeeld, en van hier overdragtelijk voor alle afgoden en schrikbeelden. H. DE GROOT heeft *een' molik van stro*, d. i. eene van stroo gemaakte pop. HESYCH. heeft μωλυξ en μωλυκα. Het heeft ook eenige gelijkheid met het gr. μορμολυκη, een schrikbeeld, waarmede voedsters de kinderen bang maakten; dit was ook een momaangezigt op het tooneel.

MOOR, m., meerv. *mooren*. Eigenlijk, een inwoner van het voormalige Mauritanie, het hedendaagsche Marokko. Ook werden de Ethiopiers, wegens de bruine kleur, *mooren* genoemd. Onder dezen naam komen de laatsten, in de OVERZ. VAN DEN BIJB., meermaals voor. Wijders is een *moor* een mensch van eene zwarte kleur, kroes haar en dik van lippen, zoo als de bewoners van het zuidelijke Afrika. Van hier de spreekwijs: *den moor*, of *moriaan*, *wasschen*, vergeefsch werk doen. Oneig. noemt men *blanke mooren* (negers) menschen, door de Spanjaards *Albino's* genaamd. Voor *moor* zegt men ook *moriaan*. Het vr. is *moorin*. Van hier *moorsch*: *in het Moorsch gebergt*. POOT. Zamenstell. *mooros*, zwarte os, *moorendans*, *moorenland*, *moorman*, *moorpaard*, pikzwart paard. Het stamt af van het lat. *maurus*.

MOOR, m. Eene soort van zijden stof. Uit het fr. *moire*.

MOORD, m., meerv. *moorden*. Eigenlijk geweldige dood, zoo als het angels. *morth*, gr. μορος, lat. *mors*. Dit schijnt

schijnt nog overig in de spreekwijs, wanneer men met eenen vloekwensch zegt: *dat de moord hem sla!* (dat hij sterve!) VOND. Ook *hem steekt de moord. Hoe leed het God, dat hem de moord niet eer en stak.* VOND. Verkeerdelijk zegt HALMA *de moord steken: hij zal de moord haast steken.* Wij hebben nog eene spreekwijs: *gij mogt de moord* (gij mogt liever dood zijn!) HOOFT. Thans wordt het anders in eenen dadelijken zin, voor eenen opzettelijken en wreeden doodslag genomen: *eenen moord begaan.* Zamenstell. *moordban*, *proscriptio*, bij HOOFT, *moordbesluit*, bij KAMPH., *moordboog*, bij POOT, *moordbrand*, *moordbrander*, brandstichter, om een huisgezin te vermoorden, *moorddadig*, *moorddadigheid*, *moorddadiglijk*, *moorddrank*, *moordfeest*, *moordgeroep*, *moordgeschrei*, *moordgespan*, *moordgeweer*, *moordgeweld*, *moordgierig*, *moordjaar*, *moordklok*, *moordkuil*. *Eenen moordkuil van zijn hart maken*, iets listig in zijn hart verborgen houden. *Moordkuil* is ook, bij HOOFT, het fr. *casemate*, hoogd. *Mordgrube.* — *Moordlust*, *moordmes*, *moordpook*, *moordpriem*, *moordrumoer*, *moordschavot*, waarop onschuldigen, op eene wreede wijze, het leven verliezen, *moordspelonk*, *moordstuk*, een moord, *moordtooneel*, *moordtrompet*, *moordwapen*, enz. Van hier het bedr. w. *moorden*, op eene moorddadige wijze van kant maken; ook *moorder*, *moorderes* — *moordenaar*, *moordenares.*

MOORDEN, zie *moord.*

MOORIAAN, zie *moor.*

MOOT, v., meerv. *mooten.* Van het oude *moen* afsnijden; en dus een afgesneden deel. Wij zeggen *eene moot visch.* HOOFT gebruikt het ook van andere dingen: *Sonoij ried een moot te midde uit den Haarlemmer dijk te snijden.*

MOP, v., meerv. *moppen.* Groote, gebakkene metselsteen. Zamenstell. *mopsteen.* Bij KIL. *moffe.* De oorsprong is onzeker. Wij hebben nog een woord *mop*, verkleinw. *mopje*, dat een klein, langwerpig rond koekje beteekent, en even duister is, wat den oorsprong aangaat.

MOP, m., meerv. *moppen.* Eene soort van kleine doggen.

MOPPEN, b. w., *ik mopte*, *heb gemopt.* Oul. schijnt *moppen* winden, omwoelen, beteekend te hebben; en HOOFT bezigt *bemoppen*, voor omwinden: *om te gaan*, *be-*

bemopt om 't hooft. Het verouderde *moppen* is nog overig in *mopmuts*, vrouwen nachtmuts. *Moppen* wordt ook onzijd. gebruikt, voor pruilen. Van hier *mopper*, *mopster.*

MORAS, zie *moeras.*

MOREL (*moerel*), v., meerv. *morellen.* Eene groote bruine kers. Zamenstell. *morellenbier*, *morellenboom* enz. Bij KIL. *marelle*, *amarelle*, hoogd. *Morille*, *Amarelle.* TEN KATE brengt het woord tot eenen oorsprong met *moerbei*, wegens de donkere kleur.

MORGEN, bijw. Zie *morgen*, m.

MORGEN, m., meerv. *morgens.* De tijd tusschen den nacht en den vollen dag, de tijd, wanneer de zon opkomt, en de oogenblikken daarna. In vele gevallen gebruikt men *morgenstond. Des morgens.* In den dichterlijken stijl, gebruikt men *morgenstond* voor jeugdigen leeftijd. Zoo ook: *in 's werelts morgenstont.* VOLLENH. Zamenstell. *morgendauw*, *morgendrank*, *morgeneten*, *morgengaaf*, welke eene bruid, 's morgens na den eersten bijslaap, van haren bruidegom ontvangt, *morgengebed*, *morgenglans*, *morgengroet*, *morgenlied*, *morgenmaal*, *morgenoffer*, *morgenrood*, *morgenspraak*; *morgenspraak houden*, over landzaken of dergelijke dingen, naar de wijs der oude Duitschers, die, in den nuchteren morgenstond, die dingen deden, beraadslagingen nemen. *Morgenster*, (*morgenstar*) dagster, ook eene knods met prikkels, waarmede men matrozen wapent, *morgenstond*, *morgenwekker*, *morgenwensch*, *morgenwerk*, *morgenzang*, *morgenzegen*, *morgenzon*, *morgenzoop*, bij HOOFT, voor ochtend borrel, enz. Van hier het bijw. *morgen*, op den volgenden dag.

Het is zeer waarschijnlijk, dat het woord van het aanbreken des lichts, gelijk de avond van het afnemen, zijnen naam ontleend heeft. *Morgen* kan dan tot het geslacht des woords *meer*, *vermeerderen* behooren, bij OTFR. *merran*, wassen, toenemen, zoo als het lat. *cras*, morgen, tot *cressere*, en *mane*, de morgenstond, tot *man*, *maan*, dat is helder, lichtend, gebragt kan worden.

MORGEN, (naar den tongval van anderen, *margen*, *mergen*), o., meerv. *morgen*, hetwelk van den gewonen regel afwijkt, doch door het algemeene gebruik gewettigd wordt.

wordt. Eene voorheen gebruikelijk landmaat van zes honderd rijnlandsche voeten. Zamenstell. *morgental*, het getal der morgen lands, over welke de omslag der belasting gedaan wordt: *in eenen polder bij morgentalen stemmen*, dat is naar mate een ingeland, in eenen polder, een getal van zoo of zoo veel morgen lands bezit.

Ten aanzien van de afleiding van dit woord, stelt men gemeenlijk, dat *een morgen lands*, eigenlijk, zooveel is, als iemand, in eenen morgen, dat is eenen voormiddag, beploegen kan. Ook brengt men het tot het oude *mark*, *march*, voor een teeken van grensscheiding, bij KIL. *limes;* gelijk men, op het platte land zoo wel *margen*, als *morgen* zegt. Bij HESYCH. *μοργιον*.

MORGENSTOND, m. Zie *morgen*, m.

MORGENTAL, zie *morgen*, o.

MORLEN, o. w., *ik morlde*, *heb gemorld*. In den donker, of bij den tast, arbeiden. Een woord van den klank gevormd, zoo het schijnt.

MORREN, o. w., *ik morde*, *heb gemord*. Een dof geluid, gemurmel laten hooren: *zij morden met den mont*. VOND. Dichters gebruiken dit woord, als: *een morrend beekje*. Oneig., zijn ongenoegen tegen zijne meerderen, door knorrende toonen, aan den dag leggen, en verder, zijn ongenoegen, op eene onbeschaafde wijze, door woorden, uiten: *niet te min, het was maar morren, en daar bleef het bij*. HOOFT. Van hier *morrig*, *morring*. Een woord, dat van den klank gevormd is. Het is met *murmelen*, het neders. *mirren*, klagen, bij OTFR. *mornen*, en met het lat. *moerere* verwant.

MORS, een bijwoord, van *morsen*, *morselen*, *morzelen*, pletteren; in het gemeene leven alleen gebruikelijk van dingen, die plotselijk en geheel verbroken worden: *hij bleef mors dood*. In het oudvriesch heet *mortdolch* eene wonde, waarbij eene verplettering, vermorzeling plaats heeft. Zie *morzelen*.

MORS, v., meerv. *morsen*. Een vuil vrouwmensch. Zamenstell. *morsbeer*, een morsig mensch, *morsjurk*, anders enkel *mors; morskeuken*, *morspot*, ook *morsebel*, een morsig wijf. Het schijnt tot het geslacht van *moor*, *more*, *moer*, *moeras* te behooren.

MORSEN, o. en b. w., *ik morste*, *heb gemorst*. Onz., kladden, vuil maken: *gij moet niet morsen*. Oneig., be-

beneden de waardigheid van zich zelven met eene gewigtige zaak handelen: *Auvergne en Antragues morssen met den Spanjaardt.* HOOFT. Bedr., op eene oneerlijke wijze, ter sluip, iets doen: *ik wist dien buit zoo stil bij avont niet te morssen.* VOND. Bedekken: *om 't quaet te morsen.* COST. *Den zieken in de pan morsen* heeft OUD., voor den zieke verwaarloozen. Van hier *morserij*, *morsig*, *morsigheid.* Zamenstell. *vermorsen.*

MORSIG, zie *morsen.*

MORTEL, m. Zekere kalk, die met klein gestootene of gemalene steenen, ook met grof zand vermengd is. Voorts gruis van steen, waarvan de spreekwijs: *te mortel slaan.* Van hier het o. en b. w. *mortelen*, aan mortel vallen, en te mortel slaan; *mortelig*, kruimelig. Zamenstell. *mortelbak.* Met *morzel* verwant. Bij KIL. *morter*, fr. *mortier*, eng. *mortar*, lat. *mortarium.*

MORTIER, m., meerv. *mortieren.* Een vat, uit eene vaste stof gemaakt; een vijzel: *al stiet ghy den dwaes in een mortier.* BIJBELV. Wijders, een stuk geschut, aan eenen mortier niet ongelijk; een bomketel. Zamenstell. *mortierstamper*, *mortierstok.*

In de eerste beteekenis behoort het tot het geslacht van *mortelen*, het oudlat. *mortare*, bij FESTUS door *conterere*, verbrijzelen, in stukken stooten, verklaard. Voor geschut is het in het middeleeuw. lat. *mortarium.*

MORZEL, m., meerv. *morzelen.* Een verbrijzeld stuk: *aan morselen houwen.* VOND. Van hier het b. w. *morzelen*, te morzel slaan; *morzeling.*

MOS, o. Eene soort van zeer teeder plantgewas, meest op oude boomen, hout, steenen enz. groeijende. *Gij ziet hoe 't groene mos de steene zetels hier als met fluweel bespreit.* POOT. Van hier *mosachtig.* Zamenstell. *boommos*, *zeemos*, enz.

Mos, eng. *moss*, hoogd. *Moos*, fr. *mousse*, lat. *muscus*, middeleeuw. *mussa*, arab. *mose.* ADELUNG brengt het, wegens de weeke en zachte gesteldheid dezer plant, tot het geslacht van *moes*, *moeras.*

MOSCH, zie *musch.*

MOSKEE, v., meerv. *moskeën.* Een woord, uit het turksche *mesdsched*, een bedehuis der Mahomedanen, verminkt.

MOSKOVIE, o. Het rijk van den grooten Czaar. Van hier *moskoviter, moskovisch: moskovische matten.*

MOSSEL, v., meerv. *mossels, mosselen.* Een bekende schelpvisch. Zamenstell. *mosselgeld*, klein geld, *mosselkreek, mosselkruijer, mosselman, mosselschelp, mosselschuit, mosselvanger, mosselvangst, mosselvloot*, eene kleine, slechte vloot, *mosselvrouw, mosselwagen, mosselwijf.* Het woord is uit het lat. *musculus.*

MOST, m. Uitgeperst suikerachtig sap van verscheidene vruchten, voor derzelver gesting. In engeren zin, nieuwe wijn, eer hij gegest heeft. *'t Herfstsaizoen perst hem most.* POOT. Van het lat. *mustum.*

MOSTAARD (*mosterd*), m. Een bekend zaad. Meest gebruiken wij dit woord voor het gemalen zaad, met water of azijn vermengd. Van hier de spreekwijs: *dat is mosterd na den maaltijd*, dat komt te laat. Zamenst. *mostaardlepeltje, mostaardman, mostaardmolen, mostaardsaus*, enz.

Fr. *moutarde*, eng. *mustard*, hoogd. *Möstrich*, ital. *mostarda.*

MOT, v., meerv. *motten.* Een zekere schietworm, die door wollen kleederen, papier enz. knaagt. Spreekw.: *de mot is in dien winkel*, die winkel raakt ledig. *De mot in de maag hebben*, hongerig zijn. Van hier *mottig*, waarin de mot is. Ook vuil, morsig; slecht, schandelijk; ook slordig, nalatig: *weg met het mottigh marren.* HOOFT. In de gemeenzame verkeering wordt *mottig* ook gebruikt, voor van de kinderziekte geschonden; even als of er motgaten in het aangezigt zijn. Zamenstell. *mothuif*, slordige nachtmuts, *mottenkruid, motpruik*, slordige en vuile pruik, *mottegat, mottesteek*, door de mot in eenig goed gebeten.

MOT, o. Turfmolm. Ook allerlei afval van het hout op de timmerwerven. Het schijnt tot het geslacht van *modder* te behooren. Eene mulle, zwarte aarde, aan turfgrond gelijk, heet, in het hoogd., *Moth*, of *Modt.*

MOT, v. Fijne regen, mist. Van hier het o. w. *motten*, misten. Zamenstell. *motregen*, en het onz. w. *motregenen, het motregende, heeft gemotregend.* Misschien is het eene figuur van het vorige woord.

MOT, (*motte*), v., meerv. *motten.* Elders, eene oude zeug. Voorts, eene vuile hoer. Zamenstell. *mothuis*, *motkas*, hoerenkot.

In het hoogd. heet *Metze* eene hoer, in het opperd. eene teef. Het is, waarschijnlijk, uit eene bron, met *moeder.*

MOTREGEN, *motregenen*, zie *mot*, v.

MOTS. Zie *motsen.*

MOTSEN, (*mutsen*) b. w., *ik motste, heb gemotst.* Knotten, korter maken, afhouwen: *paarden motsen*, hun de ooren afsnijden. VOND. gebruikt het voor nedersabelen: *ik motste haer vorsten alle vijf.* Van hier *mots*, m., een paard, welks ooren afgesneden zijn. Het stamt, met het lat. *mutilare*, van eenen wortel af, namelijk van *maden*, *meden*, *metsen*, afsnijden.

MOUDE, *molde*, v. Fijne aarde. Bij M. ST. wordt het reeds gevonden: *onder de moude.* Van *mul.*

MOUT, o. Gedroogde gerst, waarmede men brouwt. Van hier *mouten*, met mout voorzien; waarvan *mouter*, *mouterij.* Zamenstell. *moutbak*, *moutmaker*, *moutmakerij*, *moutmolen.* Het schijnt tot het geslacht van *mul*, *mollis*, week, zacht, enz. te behooren.

MOUW, (*moud*, in gron. *molle*), v., meerv. *mouwen.* Een langwerpige houten bak, uit een stuk gemaakt en rond van onderen, waarin men melk te roomen zet, enz. Zamenstell. *melkmouw.* Het woord is, met *mof* en het volgende *mouw*, uit eene bron, als beteekenende eene holligheid, om iets in te doen.

MOUW, v., meerv. *mouwen.* Het bekleedsel van den arm. Men heeft eenige spreekwijzen, waarin dit woord gebruikt wordt: *ik weet er geene mouwen aan te zetten*, ik weet het niet te helpen. *Iemand iets op de mouw spelden*, iemand eene leugen wijsmaken. *Middelen in de mouw hebben*, geheime middelen weten: *die middel in de mouw heeft, om den staat te krenken.* HOOFT. *Eene gemaakte mouw*, een voorwendsel: *doch 't mag een gemaakte mouwe zijn.* HOOFT. *Iets uit de mouw schudden*, onberaden, onbezonnen en los met iets te werk gaan. *Leugens uit de mouw schudden. Nood leert handen uit de mouw steken*, nood leert vlijt. *In de mouw houden*, bedekt handelen. *Het achter de mouw*, of *achter de mouwen*, hebben, zij-

nen aard bedekken. *Den aap uit de mouw laten kijken — springen*, zijnen aard toonen. *Den gek uit de mouw laten kijken*, zijne gekheid toonen. Zamenstell. *hemdsmouw*, *roksmouw* — *mouwman*, in Deventer, diegene, welken men, bij het verkiezen van de regering, bij voorraad, in gedachten houdt, dien men, als ware het, in den mouw heeft gehouden.

MOZAIK, ond. bijv. naamw. *Mozaik werk*, kunstig ingelegd werk, wanneer, door glasstukjes of steentjes van onderscheidene kleur, de figuren naar het leven in iets ingelegd worden: *hebbende eenen steenen vloer van Mosaik werk*. HAMELSV. In het middele. *musivum*. MARTINIUS leidt het van μουσεῖος af; SCALIGER en anderen van μουσαν, εὐμουσον, μουσικον, welke woorden het denkbeeld van sieraad in zich sluiten. Het woord is van oosterschen en, misschien, persischen oorsprong, waar het bont gevlakt werk beteekent. De Franschen hebben het woord in *mosaique* verdorven, waaruit ons woord ontstaan is, als ware het van Mozes. Dit is zeer verkeerd. De spelling *mozaisch*, die soms in dezen zin gebruikt wordt, is daarom geheel af te keuren.

MOZEL, zie *moezel*.

MOZELEN, zie *meuzelen*.

MUD, (*mudde*), v. en o., meerv. *mudden*. Zekere maat van koren, aardappelen, enz. Eene *mud* is, in Drenthe en Gelderl., ook eene landmaat, twee derden van een hollandsch morgen uitmakende. Verkleinw. *muddetje;* gelijk men, in Dordrecht en elders, dus een klein drankmaatje noemt, anders *mudsje*, en het achtste deel van een mengel uitmaakt.

Het woord behoort, met het lat. *modius* en gr. μοδιος, tot *maat*.

MUF, bijv. n. en bijw., *muffer*, *mufst*. Dat, uit vochtigheid en schimmel, eenen onaangenamen reuk van zich geeft. *Nu 't vee den muffen stal verlaet*. DE DECK. Van hier het o. w. *muffen*, muf zijn, of worden. Overdr.: *gij moet daarop muffen*, gij kunt daar niet tegen. *Mufheid*, *muffig*, *muffigheid*, *mufachtig*. Het woord verschilt van het lat. *mucor*, schimmel, zeer weinig. Bij de Ital. heet *muffa* schimmel.

MUG, v., meerv. *muggen*. Zekere kleine stekende vlieg. *Die mug vliegt om de kaars*, ook fig. het zal schie-

lijk met hem gedaan zijn. Zamenstell. *muggebeet*, *muggesteek*, *muggebijter*, paardenvlieg, *muggenziften*, haarkloven, *muggenzifter*, haarklover, *muggenzifterij*, haarkloverij.

Mug, NOTK. *mucca*, hoogd. en opperd. *Mucke*, zw. *mugga*, angels. *mycg*, eng. *midge*. Het heeft vele gelijkheid met het lat. *musca* en het gr. *μυα*.

MUIDEHOND, m., meerv. *muidehonden*. Zoo noemt men in Vriesl. eenen visch, anders *zeelt* genaamd.

MUIDEN, (*muijen*), o. Een bekend stedeken, dat aan den mond van de Vecht ligt. Wij hebben meer plaatsen, die aan de monden van eenige stroomen liggen, als *Genemuiden*, *Ysselmuiden*, *Leimuiden*, waar dat woord *muiden*, *muijen* hetzelfde als *mond* is. Zoo noemen de hollandsche schippers het eng. *mouth*, mond, *muijen*, als: Portsmouth, Pleimouth, Falmouth, *Portsmuijen*, *vaalmuijen*. Zie *mond*.

MUIJEREN, o. en b. w., *ik muijerde*, *heb gemuijerd*. Van *muijen*, *muisen*, diep denken; van hier zijne gedachte verbergen, eene zaak verhelen: *de grooten muijeren veel onder zich*. HOOFT. Mengen, vermengen: *ik heb het alles onder malkander gemuijerd*.

MUIL, m., meerv. *muilen*. Een viervoetig dier, van eenen ezel en eene merrie, of eenen hengst en eene ezelin geteeld, grooter, moediger en sterker dan een ezel; zonder voortplanting van zijn geslacht: *Rydende op muylen van merryen geteelt*. BIJBELV. Vr. *muilin*. Zamenstell. *muildrijver*, *muilezel*, *muilezeldrijver*, *muilezelin*, *muilkorf*, hooikorf, die aan den hals des muilezels hangt, *muilpaard*, *muilzadel*.

Het woord komt uit het lat. *mulus*, welken naam ISID. afleidt van het malen in den molen, alzoo men het dier daartoe gebruikte. Hebr. מחל.

MUIL, v., meerv. *muilen*. Zeker schoeisel voor mannen en vrouwen. Misschien, eene figuur van het volgende woord, als gelijkende naar eenen openen muil. Fr. *mule*.

MUIL, m., meerv. *muilen*. Breede opening aan den kop van een dier, waarmede hetzelve zijn voedsel gebruikt. In de onbeschaafde taal, eens menschen mond: *houd uw' muil*, zwijg. Zamenstell. *botmuil*, *langmuil*, *melkmuil*, ook voor eenen laffen jongen, enz. Wijders: *muilband*, werkw. *muilbanden*. *Muilijzer*, gebit der

paarden, *muilpeer*, klap voor den mond, *muilprang*, bij VOND., anders *muilpranger*, hetzelfde als muilijzer.

WACHTER leidt het van *malen*, spijs kaauwen, af. ADELUNG brengt het, om het denkbeeld der opening, tot *mouw*. Het heeft overeenkomst met het lat. *mala* en gr. μῆλον.

MUILBANDEN, zie *muil*, m.

MUILEZEL, zie *muil*, een viervoetig dier enz.

MUIS, v., meerv. *muizen*. Een bekend schadelijk diertje, het kleinste onder de viervoetige dieren. *Zoo stil als eene muis*, zeer stil. *De muis is in de val*, overdragt., de man is geknipt. *Het schip is met man en muis vergaan*. Zie *man*. Om de gelijkende gedaante wordt de aardaker *muis*, *aardmuis* genaamd. In de ontleedkunde, heet het onderste vleezige deel van den duim, misschien om de gelijkheid, de muis van de hand; of het moest uit *musculus* ontstaan zijn. Eindelijk, heeten schippers het kabelbekleedsel *muis*. Verkleinw. *muisje: dat muisje zal een staartje hebben*, die zaak zal groote gevolgen hebben. Zamenstell. *aardmuis*, *huismuis*, *relmuis*, enz. — *Muisdoorn*, steekpalm. *Muisgraauw*, *muishond*, hond, die muizen vangt: ook een wezel. *Muisjaar*, *muisvaal*, *muizendrek*, *muizenkeutels*, ook voor zeker suikergebak, anders ook enkel *muisjes*. *Muizenkoekje*, om de muizen te vangen, of te verdrijven — *muizenkoren*, roode dolik, *muizekop*, *muizenmaaltijd*, een drooge maaltijd. — *Muizenoor*, zeker kruid, *muizenval*, enz.

De naam van dit dier is zeer oud, bij NOTK. *muse*, hoogd. *Maus*, zw. *mus*, angels. *mus*, eng. *mouse*, ijsl. *maus*, pers. *mousch*, lat. *mus*, gr. μυς. Bij de Grieken heet μυειν zich snel versteken.

MUISJE, zie *muis*.

MUITE, v., meerv. *muiten*. Eene vogelkooi, waarin de vogels *muiten*, dat is ruijen. *In de muite blijven*, of *zitten*, fig. niet uitgaan. Het is het hoogd. *Mause*, eene kooi, waarin men valken doet, als zij ruijen, ital. *muda*, *muta*. Dit *muiten*, ruijen, is het hoogd. *mausen*, neders. *muten*, fr. *muer*, ital. *mutare*; van het lat. *mutare*, ruilen, wisselen, veranderen.

MUITEN, *ruijen*, zie *muite*.

MUITEN, o. w., *ik muitte*, *heb gemuit*. Het woord heet,

heet, eigenlijk, zijne ontevredenheid al morrende aan den dag leggen; voorts, in stilte eene beweging, eenen oproer verwekken: *om 't muiten eener stadt van Gendt.* HOOFT. Van hier *muitachtig*, *muiteling*, *muiter*, *muiterij*, *muitig*, bij HOOFT. Zamenstell. *muitemaker*, *muitmeester*, oproervink, *muitwillig*, bij HOOFT, *muitziek*, *muitzuchtig*. HOOFT heeft ook *muitreed*, en wel *muitreedsten*, van *muit* en *reed*, *gereed*, voor belhamels bij een oproer. Fr. *se mutiner*, ital. *mutire*, lat. *mutire*, eng. *to mutter*.

MUIZEN, o. w., *ik muisde*, *heb gemuisd*. In stilte nadenken, peinzen. Van hier *muizenis*, gepeins, waarvoor men kwalijk zegt *muizenest*. In het oud-hoogd. *musen*, eng. *to muse*. Uit die bron schijnt het lat. *musa* en gr. μουσα mede voortgevloeid te zijn.

MUIZEN, o. w., *ik muisde*, *heb gemuisd*. Muizen vangen. *Het wil al muizen, wat van katten komt*, spreekw., elk volgt zijnen aard. *Wel muizen*, niet traag in het eten zijn. Van hier *muizerd*, kat: *de goede muyzert.* RODENB.

MUIZENEST, zie *muizen*, peinzen.

MUIZENIS, zie *muizen*, peinzen.

MUL, bijv. naamw. *muller*, *mulst*. Fijn, los: *een mulle grond.* Van hier *mulheid*, *mullig*, *mulligheid*. Het woord komt, met *molm*, van *malen*.

MUL, v. Molm, turfmul. Men noemt met dien naam ook den bast van meekrap. Van hier *mullen*, molmen.

MULDER, zie *molenaar*.

MUMIE, (*mommie*), v., meerv. *mumiën*. Een gebalsemd en gedroogd lijk, en wijders elk uitgedroogd ligchaam eens verstorvenen, dat, in plaats van tot verrotting overgegaan te zijn, eene vaste hardigheid heeft aangenomen, dergelijke somtijds in de heete zandwoestijnen van Afrika gevonden worden. Eenigen leiden het woord van αμωμον af, dat de naam van een welriekend gewas is, hetwelk men tot balsemen gebruikte. Anderen van het arab. *muma*, *was*. De echte mumiën zijn uit Egypte oorspronkelijk.

MUNNIK, zie *monnik*.

MUNT, v., meerv. *munten*. Geslagen geld, waarop een of ander beeld gedreven staat; zonder meerv.: *om 's Keizers munt in 's Keizers koffer ten cijns te brengen.* M. L. *Gangbare munt. Iemand met gelijke munt*

 be-

betalen, op dezelfde wijs behandelen. De stempel, die op de linkerzijde staat: *kruis of munt werpen.* Zie *kruis.* De plaats, waar geld gemunt wordt: met een meerv.: *van de munte van Leuze.* HOOFT. Zamenstell. *muntbeeldenaar*, een boekje der waarde van het gangbare geld, ond. *tarif*, *muntbriefje*, *muntgereedschap*, *muntgezel*, *munthamer*, *munthuis*, *muntkabinet*, *muntkamer*, *muntmeester*, *muntmeesterschap*, *muntslag*, *muntslager*, *muntstempel*, *muntstof*, goud, zilver, koper, *muntstuk*, *munttoren*, *muntwezen*, al wat de munt betreft, *muntzaken*.

Men leidt dit woord van het lat. *moneta* af; en dat te regt, omdat wij, uit Italie, het gebruik van gemunt geld bekomen hebben. Met dat al heeft IHRE aangetoond, dat het woord *munt*, van het geslagene beeld op het geld, zijnen naam draagt, en van het zw. *mynd*, *mynt*, een beeld, afstamt, dat met het hebr. wortelwoord מין, waarvan תְּמוּנָה, baarblijkelijk overeenkomt. Van hier het b. w. *munten*, geld slaan; *munter*, *munting*.

MUNT, (*munte*), v. Eene welriekende plant, bruinheilige. Men vindt er vele soorten van: *kruizemunt*, *pepermunt*, *wilde munt*, enz. Lat. *mentha*, gr. μίνθη. Zamenstell. *muntolie*. In den boertenden stijl zegt men: *iemand met muntolie wrijven*, hem met geld, (het vorige *munt*) omkoopen. *Muntekruid*, bij VOND.

MUNTEN, o. w., *ik muntte*, *heb gemunt.* Eenen toeleg op iets hebben. *En alles waer uw deugdt op munt.* D. SMITS. Van hier misschien *muntig* voor tochtig: *eene muntige koe*, bij KIL. *vacca a tauro non inita.* Het woord schijnt tot *meenen* te behooren.

MUREN, zie *muur* en *bemuren.*

MURF, v., meerv. *murven.* In den lagen stijl gebruikt men dit woord voor mond. Het schijnt, met *murw*, eenen oorsprong te hebben, inzoover men, met den mond, door kaauwen iets vermurwt, dat is week maakt.

MURG, zie *merg*, v.

MURIK, zie *muur*, v.

MURMELEN, o. en b. w., *ik murmelde*, *heb gemurmeld.* Onz. een zacht gedruisch maken: *het murmelende beekje.* Bed., iets zacht, of binnensmonds, doch morrende zeggen: *De Pharizeen hoorden, dat de scha-*

schare dit van hem murmelde. Bijbelv. Het woord is klanknabootsend, even als het lat. *murmurare*, gr. μορμυρειν. Van hier *gemurmel: ende daer was veel gemurmels van hem onder de scharen.* Bijbelv.

MURMUREREN, o. w., *ik murmureerde, heb gemurmureerd.* Zijne onvergenoegdheid morrend aan den dag leggen. Het woord komt dikwijls in de Overz. van den Bijb. voor. Van hier *murmurering.* Met het vorige woord heeft het eenen oorsprong.

MURW, bijv. n. en bijw., *murwer, murwst.* Het woord beteekent die gesteldheid van vaste ligchamen, wanneer derzelver deelen, door een klein geweld, hunnen zamenhang verliezen; waardoor zich hetzelve van week onderscheidt, het tegendeel van vast. *De stokvisch is murw gebeukt.* Verkleinw. *murwtjes.* Van hier *murwheid;* — *murwen*, murw maken.

Adel. brengt het tot het geslacht van *moer, moeras.*

MUSCH, (*mosch*), v., meerv. *musschen.* Een bekende vogel. Verkleinw. *muschje.* Het woord komt het lat. *musca* zeer nabij. Zamenstell. *musschendronk*, eene kleine teug, *musschennest*, — *huismusch*, enz.

MUSK, v. Zekere sterk riekende stof, welke men uit het zoogenaamde muskusdier haalt: *met den geur van de musk.* Hooft. Anders *muskus*, lat. *moschus*, bij de Rabbijnen מושק. Het woord is gewis van oostersche herkomst. Zamenstell. *muskusdier, muskuspeer, muskusreuk*, enz.

MUSKAAT, v., meerv. *muskaten.* De vrucht des muskaatbooms. Zamenstell. *muskaatbloem*, ook bloem of foelie geheeten, het gele of roodachtige bekleedsel der vrucht, *muskaatboom, muskaatnoot*, anders *nootmuskaat*, *muskaatwijn*, enz.

MUSKADEL, v., meerv. *muskadelien.* Eene soort van geurige druif. Zamenstell. *muskadeldruif*, *muskadellenwijn*, anders muskaatwijn, *muskadelpeer.* Ital. *moscadello*, middeleeuw. *muscadellus.* Om den aangenamen smaak en reuk schijnt het woord van *muskus* af te stammen.

MUSKELJAAT, o. *Musk, muskus: dewijl hij zijn dreck voor muskeljaat veijlen wilt.* De Brune. Zamenstell. *muskeljaatkat, muskeljaatreuk.*

MUSKET, (*mosket*), o., meerv. *musketten.* Eene soort

van bus, of oud schietgeweer, dat met eene, in den haan geschovene, lont werd aangestoken. Deze oude naam is naderhand overgegaan tot eene soort van grootere geweren, waarmede het krijgsvolk te voet gewapend was, dat deswege de benaming van *muskettiers* kreeg. Zamenstell. *musketkogel*, *musketloop*, *musketschoot*, *muskettenvuur*. Fr. *mousquet*, ital. *moschetto*.

MUSKUS, zie *musk*.

MUT, een woord, dat, bij VOND., voorkomt: *het vruchtbaerste gewest zendt kryghsvolk uit als mut.* De dichter verstaat er eene ontelbare menigte door. Nog zegt men in de gemeenzame verkeering: *bij mut*, in menigte; *daar is het hutje met het mutje*, daar is alles. Misschien is het hetzelfde als *mot*.

MUTS, v., meerv. *mutsen*. Een zeker hoofddeksel: *eene hoogepriesterlijke muts. De vrouw zet hare muts op.* Fig., voor hersens, verstand: *wat uit de muts der Grieksche wijzen ooit gebroeit is.* DE DECK. *Hij is zoo gek niet, als hem de muts wel staat*, als hij wel gelijkt. *De muts staat hem niet wel*, hij is in eene verdrietige luim; ook *hij is niet wel gemutst;* welk deelw. alleen van het o. w. *mutsen* overig is. *Muts* verklaart KIL. ook nog door *coecus amor*, *amor impotens*, verblinde liefdedrift: *dus meijskens, die metter mutse gequelt wordt*, die minziek zijt. CONST. D. MINN. Van hier de oude spreekwijs: *de mutse hebben*, verliefd zijn. Wij zeggen thans nog: *ik heb er geene muts op*, het behaagt mij niet. Zamenstell. *kindermuts*, *klapmuts*, *ondermuts*, *slaapmuts* enz. — *mutsenmaker*, *mutsenmaakster*, enz.

Muts, in de eerste beteekenis, komt zeer waarschijnlijk, met het lat. *mitra*, gr. μιτρα, van het oude *mutsen*, bedekken, dat reeds bij NOTK. voorkomt; bij de oude Franschen *musser*. angels. *mithan*.

In de tweede beteekenis heeft het iets van het sp. *moça*, *muchacha*, wend. *muschica*, eene hoer; en van ons *mot*, *motte*, hoogd. *Mutze*, *Metze*.

MUTSAARD, (*mutserd*, bij KIL. ook *moetsaerd*), m., meerv. *mutsaarden* (*mutsaards*). Een takkebos, rijsbos, in het bijzonder vervaardigd tot verbranding van lijken: *Die met haer fackel het vuijr stack in de mutsaerden en rijsbossen.* VOND. Wijders noemde men dus,

dus, in de tijden van vorige dweepzucht, wanneer de zoo genaamde ketters ten vure gedoemd werden, de takkebossen, met welke die ongelukkigen levend verbrand werden. Van hier de spreekwijs: *hij riekt naar den mutsaard*, door zijne ketterij, welke men begint te ontdekken, loopt hij gevaar om verbrand te worden. Verkeerdelijk hoort men dit noemen: *hij*, of *het riekt naar den mosterd.* Waarschijnlijk van *mutsen*, *motsen*, afknotten. Zie *motsen.* Zamenstell. *mutsaardgloed*, *mutsaardvlam*, bij Poot.

MUTSEN, zie *muts.*

MUUR, m., meerv. *muren.* Een van steenen opgebouwde wand. In het bijzonder beteekent het den ringmuur eener stad. *Die Thebes muuren boudt.* Poot. Hierheen behooren de spreekwijzen: *zoo vast als een muur*, onwrikbaar vast; *hij staat als een muur*, is onverschrokken. Zamenstell. *middelmuur*, *scheidsmuur*, enz. — *Muurbloem*, *muurbreker*, stormram, ook bomketel, bij Hooft; *muurgat*, *muurkalk*, *muurkroon*, waarmede de Romeinen hem, die de eerste was, in het beklimmen van eenen stadsmuur, pleegden te versieren, *muurkruid muurpeper*, zeker gewas, *muurtapijt*, bij Poot, *muurwerk* enz. Oul. werden de metselaars ook *murers* en *muurlieden* genaamd.

Notk. *mura*, Stryk. *moure*, hoogd. *Mauer*, fr. *mur*, *muraille*, lat. *murus.* Adel. brengt het tot het oude *ma*, hoog, diep, sterk, waarvan *magt*, *mast*, enz.

MUUR, (ook *murik*). v. Een zeker kruid, bij Meyer genaamd *guichelkruid*, fr. *mouron.*

MUZELMAN, m., meerv. *muzelmannen.* Met dien naam benoemt men de geloovige Turken of aanhangers van Mohamed. Het is ontstaan uit het arab. *moslemin*, dat eenen omhelzer van den *Islam*, of het ware geloof, aanduidt, welken naam Mohamed aan zijne leer gaf. Het wortelw. is שלם.

MUZIJK, v. Toonkunst, zangkunst: *in de muzijk onderwijzen.* Oefening van deze kunst: *ik hoor gaarn muzijk.* Zamenstell. *muzijkboek*, *muzijkkunst*, *muzijklessenaar*, *muzijkmeester*, *muzijkpapier*, enz. Het woord is uit het gr. en lat. *musica.* In het pers. heet het *musigi.* Kil. telt het onder de basterdwoorden, doch wij beschouwen het als reeds tot onze taal behoorende.

N.

N, de dertiende letter van het nederd. ABE, en de derde tongletter. Dewijl, bij het uitspreken van dezelve, een zacht geluid door den neus gehoord wordt, onder het aanslaan van de tong aan het gehemelte en de tanden, draagt zij ook wel den naam van *neusletter*. Men hoort dat neusgeluid bijzonder, als zij, in eene en dezelfde lettergreep, onmiddellijk voor eene G of K geplaatst is, als: *ding*, *klank*, *ringen*, *danken*. In de twee laatste woorden, die wel *rin-gen*, *dan-ken* worden afgebroken, behooren nogtans de G en K tot de eerste lettergreep: *ring-en*. *klank-en*. Om deze reden beschouwt L. TEN KATE de NG en NK als enkele en eenvoudige klanken. Wanneer de G en K, in tegendeel, niet tot dezelfde lettergreep behooren, hoort men dat neusgeluid minder; als: *ingaan*, *onkunde*, *inklinken*. Ondertusschen moet men, in de afleiding van de woorden, onder het oog houden, dat deze neusletter zich ongevoelig voor die beide keelletters plaatst; behoorende dus niet tot den wortel. Voor *fragere*, breken, *tagere*, tikken, raken, zeiden de nieuwere Latijnen *frangere*, *tangere*. Voor het gr. en lat. *lijnx*, zeggen wij *lochs*, *losch*. Daarom behooren *blikken* en *blinken* tot eene bron, *wegen* en *wenken* enz.

Zij kruipt ook onmiddellijk voor tongletters in. In de volkstaal hoort men *nakend* voor *naakt*. Daarom zijn *schade* en *schande* van eenen oorsprong; als ook het lat. *scindo* en ons *scheiden*. Het ijsl. *mattul* is bij ons *mantel*. Bij sommige woorden staat zij als eene ledige lapletter vooraan, zonder de beteekenis des woords te veranderen, als: *noest* voor *oest*, *naars* voor *aars*, *neest* voor *eest*. Zoo ook in *nadder* voor *adder*, *naak* voor *aak*, *naveger* voor *aveger*, *neglantier* voor *eglantier*, *nijver* voor *ijver*, *nochtend* voor *ochtend*. Om die reden vindt men haar ook wel weggelaten, als: *arren* voor *narren*, *erf* voor *nerf*. Voor andere

woor-

woorden gevoegd, is zij uit het verouderde *ne* of *ni* ontstaan, en duidt eene ontkenning aan, als: *nimmer*, *nooit*, *nergens*, *neen*, *niet*, uit *ne* en *immer*, *ne* en *ooit*, enz.

NA, een voorzetsel van plaats en tijd. Van plaats, wanneer het eenen toestand achter eenen persoon, of eene zaak aanduidt: *na iemand inkomen*. Van tijd: *na een jaar kom ik weder*. Somtijds komt het als een bijwoord voor: *hoe hoog waerdeert men 't, na en voor!* POOT. Achter andere bijwoorden, als: *achterna*, *hierna*, *daarna*, *waarna* Voor zelfstandige naamwoorden, als: *nabanket*, *naberouw*, *nabestaande*, *nabier*, *nabruiloft*, *nadacht*, nadenking, *nadisch*, *nadorst*, *nafeest*, *nagalm*, *nagang*, *nageheugenis*, *nageklag*, *nagelag*, *nagepeins*, *nageregt*, *nageschal*, *nagevolg*, *nagewas*, *nagezang*, *naherfst*, *nahooi*, *najaar*, *najagt*, *naklucht*, *nakoop*, *nakrant*, *nakreet*, *nakroost*, *naleen*, achterleen, *nalente*, *naloop*, *namaak*, *namaand*, *namis*, *nanacht*, *naneef*, *nanicht*, *nanoen*, achtermiddag, *naoogst*, *napluk*, *napok*, *napost*, *napraat*, *naraad*, *narede*, *naschouw*, *naspel*, *nastank*, *natijd*, *natogt*, *natred*, *naverhaal*, *navoer*, *navraag*, *navriend*, *navrucht*, *naweek*, *naweide*, *nawerk*, *nawijf*, *nazang*, *nazoek*, *nazomer*, *nazorg*, enz. Voor werkwoorden, waar het eene werkzaamheid aanduidt, die, in orde, na eene andere, later dan eene andere, geschiedt, als: *naärbeiden*, *nabakken*, *nabidden*, *nabinden*, *nableeken*, *nabloeden*, *nabloeijen*, *naboenen*, *naboomen*, *naboren*, *naborstelen*, *nabouwen*, *nabranden*, *nabrengen*, *nabuitelen*, *nadalen*, *nadansen*, *nadommelen*, *nadorschen*, *nadouwen*, *nadraaijen*, *nadragen*, *nadrijven*, *nadroogen*, *nadruipen*, *nadrukken*, *naduiden*, *naduiken*, *naduwen*, *nadweilen*, *naëggen*, *naëten*, *nafladderen*, *naglijden*, *nagonzen*, *nagraven*, *nagrijpen*, *naharken*, *nahekelen*, *nakaatsen*, *nakammen*, *nakeeren*, *naklauteren*, *naklinken*, *nakloppen*, *nakluiven*, *nakneden*, *nakoken*, *nakrijgen*, *nakuischen*, *nakwijnen*, *nalekken*, *naleppen*, *nalezen*, *nalikken*, *nalobberen*, *naluiden*, *naluizen*, *namaaijen*, *namelken*, *namennen*, *nameten*, *naneuzen*, *nanoemen*, *naoogsten*, *napersen*, *napleisteren*, *naploegen*, *napluizen*, *naplukken*, *napolijsten*,

ten, *napolsen*, *napraten*, *napreken*, *naragen*, *naratelen*, *naregten*, *narekenen*, *narekken*, *narijpen*, *narijven*, *narooken*, *naroomen*, *naschallen*, *naschaven*, *nascheiden*, *naschieten*, *naschikken*, *naschoppen*, *naschouwen*, *naschrabben*, *naschrobben*, *naschudden*, *naschuijeren*, *naschuiven*, *naschuren*, *nasleuren*, *naslieren*, *naslijpen*, *naslikken*, *nasmelten*, *nasmullen*, *nasnoeijen*, *nasnuffelen*, *naspatten*, *naspellen*, *naspoeden*, *naspoelen*, *nasprengen*, *nasprokkelen*, *naspugen*, *naspuiten*, *nastampen*, *nasteken*, *nastevenen*, *nastijgen*, *nastinken*, *nastoffen*, *nastorten*, *nastormen*, *nastooten*, *nastoven*, *nastrijken*, *nastroomen*, *nastroopen*, *nastuiven*, *nasturen*, *nasukkelen*, *nasullen*, *natellen*, *natemen*, *nateren*, *natiegen*, *natimmeren*, *natorschen*, *natreden*, *natuimelen*, *navallen*, *navegen*, *naverhalen*, *navertellen*, *naverwen*, *navijlen*, *navisschen*, *navlieden*, *navliegen*, *navloeijen*, *navoederen*, *navoeren*, *navragen*, *navorschen*, *nawaden*, *nawaren*, *nawasschen*, *naweeken*, *nawegen*, *nawentelen*, *nawerken*, *nawisschen*, *nawitten*, *nawrijven*, *nawroegen*, *nazaaijen*, *nazamelen*, *nazeepen*, *nazinken*, *nazinnen*, *nazoeken*, *nazouten*, *nazuiveren*, enz. Ook eene werking, die achter eenen persoon verrigt wordt, als: *nabaffen*, *nagapen*, *nagooijen*, *nakruijen*, *nakruipen*, *nakruisen*, *nalichten*, *nareizen*, *naschrijden*, *naslingeren*, *nasmakken*, *nasmijten*, *naspringen*, *nastaren*, *naturen*, *natrekken*, *navaren*, *nawijzen*, *nazeilen*, *nazenden*, *nazien*, *nazwemmen*, enz. Meer bijzonder als eene strekking achter den rug van iemand, als: *nabalken*, *nabazuinen*, *nablazen*, *nableeten*, *nabrieschen*, *nabrommen*, *nabruisen*, *nabrullen*, *nabulken*, *nadonderen*, *nadraven*, *nadrentelen*, *nadrossen*, *nafluiten*, *nagalmen*, *nagalpen*, *nagieren*, *nagrommen*, *nahijgen*, *nahinken*, *nahippen*, *nahoepelen*, *nahollen*, *nahompelen*, *nahuilen*, *nahunkeren*, *nahuppelen*, *najagen*, *najammeren*, *najanken*, *naijlen*, *najoelen*, *najouwen*, *najuichen*, *nakakelen*, *nakallen*, *nakijken*, *naklagen*, *naklappen*, *naklimmen*, *naklossen*, *naknorren*, *nakoeteren*, *nakraaijen*, *nakrijschen*, *nakrijten*, *nakuijeren*, *nakwelen*, *nalagchen*, *nalezen*, *naliegen*, *naloeijen*, *naloeren*, *naloe-*

loeven, *naloopen*, *namaauwen*, *naoogen*, *napeuren*, *napijpen*, *narammelen*, *narennen*, *narijden*, *naroeijen*, *naroepen*, *narollen*, *narossen*, *narukken*, *naschelden*, *naschimpen*, *naschreeuwen*, *naschreijen*, *naschuifelen*, *naslenderen*, *nasluipen*, *nasnappen*, *nasnellen*, *nasnorren*, *nastenen*, *nastreven*, *natrippelen*, *navloeken*, *navlugten*, *nawandelen*, *naweenen*, *nawerpen*, *nazetten*, *nazweven*, *nazwieren*, enz. Eene volging van een voorbeeld, als: *naäpen*, *nabaauwen*, *nababbelen*, *nabeelden*, *nabootsen*, *naborduren*, *nabrabbelen*, *nabreijen*, *nabroddelen*, *nabuigen*, *nacijferen*, *nadeunen*, *nadoen*, *naëtsen*, *nagieten*, *nagraveren*, *nakladden*, *nakrabbelen*, *namaken*, *namalen*, *naprenten*, *naroffelen*, *naschetsen*, *naschilderen*, *naschrijven*, *nasmeden*, *nasnijden*, *nasponsen*, *nastikken*, *nastippen*, *nateekenen*, *navlechten*, *navouwen*, *naweven*, *nazingen*, enz. In deze zamenstelling is het een scheidbaar voorzetsel, als: *naroepen*, *ik riep na*, *heb nageroepen*, enz. *Na* en *naar* werden bij de Ouden door elkander gebruikt, terwijl zij alleen de welluidendheid, of hunnen bijzonderen tongval volgden. VOND. schijnt het onderscheid tusschen *na* en *naar* het eerst ingevoerd te hebben. Thans wordt het door onze beste schrijvers in acht genomen. Het is, in oorsprong, met het volgende woord zeer na vermaagschapt.

NA, bijv. naamw. en bijw., *nader*, *naast*. De stellende trap van dit woord wordt als een bijwoord, alleen gebruikt, daar de vergelijkende en overtreffende trap dan eens als een bijvoegel. naamw., dan als een bijw. voorkomt. Het beteekent door eene nietsbeduidende tusschenruimte van andere dingen verwijderd, in tegenstelling van ver, of afgelegen. Eigenlijk, ten opzigte van plaats of ruimte: *de schepen lagen elkander na op zij. Kom nader. Het hemd is nader dan de rok*, ik ben mij zelven de naaste. *Mijn naaste buurman. Een nadere weg*, voor eenen korteren; *de naaste weg*, voor den kortsten, is eene figuur. Oneigenlijk heeft het zijne betrekking op den tijd: *met den naasten postdag*. Tevens met insluiting van plaats: *hij is na aan den dood*. Met uitsluiting van anderen: *hij is daartoe de naaste*, de meest geregtigde. *De naaste bloedverwanten. De naas-*

naaste aan den koning. Ik zal mij nader aan u bekend maken. Iemand te na komen, hem beleedigen. *Hij ligt mij na aan het hart. Dit is lang naa zoo misdaadig niet.* FRANTZ. *Op nadere orde wachten. De naaste* (uiterste) *prijs.* Zie verder *naast*, *naaste*. Van hier *naheid: de Echo, welckers naeheÿd gheen weerslagh meer en gheeft.* DE BRUNE. Zamenstell. *nagelegen: het naagelege Athenen.* HOOGVL.

Na, *nader*, *naast*, hoogd. *nahe*, *näher*, *nächste*, Hieraan grenst het angels. *near*, *nearo*, *nearewe*, deen. en zw. *när*, ijsl. *naer*, eng. *near*.

NAAD, m., meerv. *naden*. De aard of wijs van naaijen: *een bloknaad. Een overhandsche naad.* De plaats, waar twee of meer stukken te zamen verbonden worden. Zoo noemt men de voegen tusschen de scheepsplanken *de naden. Het werk, waermede de naden gedreven worden.* VOND. Een zoom in de opperhuid, door de kinderziekte veroorzaakt: *zijn kin is vol naden.* In den bepaalden zin is *een naad* eene plaats, waar, door middel van naald en draad, twee stukken vereenigd zijn: *het is bij den naad uitgescheurd. Zijnen naad naaijen*, stil zijn voordeel zoeken. Verkleinw.: *naadje: een breinaadje*, twee gangen. Het *naadje* achteraan eene kous. Het woord komt af van *naden*, dat is *naaijen*.

NAAF, v., meerv. *naven*. De middelste holle verhevenheid van een rad, door welke de as gaat, en in welker omvang de speeken staan: *hij zet de assen in de naef.* VOND. Beeldrijk zegt POOT: *hij wrikt de werelt uit haar krammen en naven.* OUD. spreekt van *de naven van 't gewelf.*

Hoogd. *Nabe* en *Nabel*, neders. *nave* en *navel*, angels. *naf*, eng. *nave*, zw. *naf*. Het woord, dat het denkbeeld van holligheid insluit, is uit eene bron met *navel*, *nap*, lat. *navis*, een schip. Reeds vindt men die beteekenis in het hebr. נבב.

NAAIJEN, b. en o. w., *ik naaide*, *heb genaaid*. Door middel van naald en draad zamenhechten, en in verderen zin, door middel van naald en draad, iets bewerken. Men gebruikt het onz. en bedr.: *zij gaat uit naaijen. Hemden naaijen. Naaijen* was oudtijds *naden*. Van hier *naaister*. Zamenst. *naaidoos*, *naaigaren*, eigenl. en oneig. een zeker gewas, *duivelsnaaigaren*, *naaikamer*,

mer, *naaikind*, *naaikussen*, *naaimand*, *naaimeisje*, *naainaald*, *naaischool*, *naaiwerk*, *naaiwinkel*, enz.

Naaijen, *naden*, hoogd. *nähen*, neders. *neijen*, gr. νεειν en νηθειν, lat. *nere*.

NAAKT, bijv. naamw. en bijw. *naakter*, *naaktst*. Het woord geeft te kennen dien stand, waarin men geen ander dekkleed heeft, dan de bloote huid: *een naakte vogel*, die nog geene vederen heeft. *Naakt gaan*. *Eene naakte Venus*. *Eene herderin*, *die op natte struiken heur naekte voeten zet*. POOT. In verderen zin, gebruikt men het ook van andere onbedekte ligchamen: *naakte velden*, waarop geen koorn groeit. *De naekte gront* (de bodem der zee) *wert ontbloot*. BIJBELV. In den dagelijkschen stijl, noemt men ook *naakt*, (*wat staat het hier naakt!*) als eene plaats meer ontledigd is, dan naar gewoonte. In verderen zin: *de waerheit ging nog naekt*. POOT. *Iemand de naakte*, de zuivere, *waarheid zeggen*. Ontbloot, openbaar: *alle dingen zijn naakt voor God*. Fig. slecht gekleed, berooid: *gij hebt de kleederen der naekten uijtgetogen*. BIJBELV. Arm, behoeftig; in eenen verachtelijken zin: *naakt en bloot zijn*. *Iemand naakt uitschudden*. Als zelfst. naamw. van het onz. geslacht, *het naakt*, een naakt mensch: *naar het naakt teekenen*. Van hier *naaktelijk*, *naaktheid*. Zamenstell. *moedernaakt*, zoo als men ter wereld komt, enz. Sommige anders kiesche schrijvers bezigen voor *naakt* wel eens *nakend*, doch verkeerdelijk.

Naakt, ULPHIL. *naquaths*, KER. *nahhut*, OTFR. *nakot*, TAT. *naccot*, *nachet*, hoogd. *nacket*, neders. *naakt*, deen. *nogen*, zw. *nakot*, ijsl. *naken*, angels. *naced*, eng. *naked*, bret. *noas*, wallis. *noeth*; waaruit tevens de verwantschap van het lat. *nudus* blijkt.

NAALD, (door letterverzetting, uit *nadel*), v., meerv. *naalden*. Een teeder, aan het einde spits toeloopend ligchaam, om te naaijen, pakken, stikken, breijen enz.: *het oog*, *de kop eener naald*. Hierheen behooren de zameng. *breinaald*, *haarnaald*, *paknaald*, *rijgnaald*. In het bijzonder, eene kompasnaald: *en 't walen van de naald aan 't luisternauw kompas*. HOOFT. *De naald van eenen evenaar*. Van hier past men het op grovere ligchamen toe, die spits toeloopen. Bijzonder gebruikt men het van grafzuilen: *Trajaan*, *wiens naelt noch*

noch heden praelt te Rome. VOND. Zoo zegt POOT van de egyptische piramiden, oorspronkelijk grafsteden der grooten: *zij beurt haer hooft ver boven Memfis naelden.* Wijders *de naald van een huis.* In den bepaaldsten zin, is het een werktuig, om te naaijen: *met de naald borduren. Dat is met de heete naald gemaakt*, die zaak is in groote haast verrigt; ook: *dat ging heet van de naald. Weet hij eene naald, ik eenen draad*, weet hij iets in te brengen, ik niet minder. *Scherp als eene naald*, ook overdragt.: *zij is zoo scherp als eene naald*, zeer bits. Zamenst. *naaldenkoker, naaldenkop, naaldenmaker, naaldenoog, naaldenverkooper, naaldenwerk, naaldenwinkel.*

Men leidt het woord gemeenlijk af van *naden, naaijen.* Dan, daar de eigenlijke naainaald slechts eene soort der naalden is, schijnt ADELUNGS afleiding gegronder te zijn, die het tot eenen oorsprong met het gr. νυττειν, steken, brengt, waartoe ook het oude *netelen, nedelen*, d. i. steken, behoort.

NAAM, m., meerv. *namen.* Een woord, of eene uitdrukking, die zulke kenmerken van een ding behelst, waaraan het, in alle gevallen, kan onderscheiden worden. In den allerruimsten zin, noemt men somwijlen ieder woord, iedere uitdrukking, zoover daardoor het onderscheidende kenmerk van een ding aangeduid wordt, *eenen naam.* Zoo spreekt men van *zelfstandige en bijvoegelijke namen. Hij is den naam van mensch waardig, die* enz. In den bepaaldsten zin, is het een woord, of eene uitdrukking, waardoor het eene ding van het andere onderscheiden wordt: *wat naam heeft dat kind? Ik heb mijnen naam er ondergezet. Zij gaven het maar eenen naam*, zij bewimpelden het stuk. *Het kind bij zijnen regten naam noemen*, eene zaak niet verhelen. *Bij name*, voornamelijk, *zijn die te beschuldigen, die* enz. Hierheen behooren *eigennaam, bijnaam, voornaam, toenaam, doopnaam. Onder den naam van vriendschap. Waarschuw hem, uit mijnen naam. Ik bid u, in Gods naam. Borgen op eens anders naam.* Naspraak: *ik wil den naam niet hebben, dat ik het u gezegd heb. Een man van naam. Eenen grooten naam nalaten.* In den bijbelschen stijl, beteekent het ook nakomelingen: *zijnen broeder eenen name te*

te verwecken in Israël. Van hier *namelijk;* ook *naamhaft* en *naamhaftig*, voor beroemd. Zie *manhaft.* Zamenstell. *naambuiging*, *naamdag*, *naamdicht*, *naamchristen*, *naamletterkeer*, *naamlijst*, *nameloos*, *naamroof*, *naamroofster*, *naamroover*, *naamruchtig*, bij OUD.: *naamruchtige stadverdelgers*, — *naamval*, *naamwoord*, *naamziek*, enz.

Het komt, met het gr. ὄνομα, lat. *nomen*, ital. *nome*, fr. *nom*, uit eene bron, waaruit ook ons *noemen* en *vernemen*, ontstaan zijn. Het hebr. נאם heeft er zeer vele overeenkomst mede.

NAAR, voorzetsel, hetwelk in velerlei betrekkingen gebezigd wordt: *naar Italie reizen. Naar huis schrijven. Naar bed gaan. Naar iemand* of *iets*, *steken — gooijen — schieten. Naar iemand omzien. Naar goud graven. Naar hoogheid staan. Dorst naar eer. Zich naar iemands raad schikken. Naar Gods geboden leven. Naar de natuur schilderen. Naar de el berekenen. Naar zijne moeder aarden. Een kind naar iemand laten noemen. Naar lands gebruik. Naar wensch. Naar mijn oordeel. Iemand naar zijne verdiensten achten.*

Men gebruikt het ook als een voegwoord. *Naar men zegt*, enz. voor *naar hetgeen men zegt.* Van hier *naardemaal*, *naardien.*

Dit voorzetsel is met *na* zeer verwant, en schijnt uit *nader* ontstaan te zijn. Het wordt niet in zamenstelling met werkwoorden gebruikt: derhalve niet *naarijveren*, *naarvolgen* enz., maar *naijveren*, *navolgen.*

NAAR, bijv. n. en bijw., *naarder*, *naarst.* KIL. verklaart dit woord door bang. Wij gebruiken het van voorwerpen, die eene bangheid, dat is eene drukking en verenging van de borst, veroorzaken. *Naar weêr. Een nare nacht. In nare wildernissen.* POOT. *Zie daer een' troost in naer verdriet.* POOT. *Een naar geschreeuw.* Van hier *naarheid.*

NAARDEMAAL, zie *naar*, voorz.

NAARDIEN, zie *naar*, voorz.

NAARS, zie *aars.*

NAARSTIG, (*neerstig*, oul. *nernstig*, *ernstig*) bijv. n. en bijw., *naarstiger*, *naarstigst.* Aanhoudende vlijtigheid aanwendend: *een naarstig mensch. Met neerstige*

voelen. v. MAND. Bijw.: *naarstig leeren.* Van hier *naarstigheid*, *naarstiglijk.* *Naarstig*, *neerstig* is van het verouderde *neerst*, v., vlijtigheid (*met grooter neerste.* v. MANDER), en den uitgang *ig.* De oorsprong des woords is bij *ernst* aangetoond.

NAAST, voorzetsel. Het beteekent den stand der minste verwijdering; nabij, digt bij: *naast de kerk.* *Naast de deur.* *Treed naast mij* enz. Het is de overtreffende trap van *na.* Zamenstell. *naastbestaande*, naaste bloedverwant, *naastkomend: op den naestcomenden dag.* DORESLAER.

NAASTE, m., meerv. *naasten.* Dit woord beduidde, reeds voor vele eeuwen, iemand, die naast aan ons verbonden is. Bij OTFRID. komen bloedvrienden voor, onder den naam van *nahistano.* Bij TATIAN. heet *nahasto* een naaste buurman. Thans verstaan wij er door onzen evenmensch: *gij zult uwen naesten liefhebben als u selven.* BIJBELV.

NAASTEN, b. w., *ik naastte*, *heb genaast.* Benaderen, toeëigenen, naar zich nemen voor den prijs: *goederen naasten.* Van hier *naasting: het regt van naasting hebben.*

NAAUW, bijv. n. en bijw., *naauwer*, *naauwst.* Waar de deelen na aan elkander staan; eng, niet wijd: *eene naauwe steeg.* *Naauw gehuisd zijn.* Oneig.: *zij dreighen den Luiterschen de stad te nauw te maken.* HOOFT. *Iemand naauw houden*, hem kort houden. *Iets naauw*, van nabij, *bezien.* *Ten naauwste verbonden zijn.* Hierheen behooren de spreekwijzen: *het zal er zoo naauw niet op aankomen* — *zoo naauw niet genomen worden.* *Het zal naauw houden*, het zal er op aankomen. *Naauw gezet zijn.* *Naauw dingen.* *Sij conden de scharen nauwe*, naauwelijks, *stillen.* DORESL. In dezen zin zegt men ook *ter naauwer nood.* Als zelfst. naamw. van het onz. gesl. *het naauw: in het naauw van de straat van Gibralter.* *In het naauw*, in verlegenheid, *zijn.* Van hier *naauwheid*, *naauwelijks*, *naauwte*, het naauw: *de naaute van Propontis.* HOOFT. Zamenstell. *naauwgezet*, *naauwgezetheid van geweten*, bij G. BR. *Naauwkeurig*, *naauwkeurigheid*, *naauwkeuriglijk*, *naauwnemend.*

De oorsprong dezes woords moet in *na*, *nader*, *naast* gezocht worden.

NAAUWEN, o. w., *ik naauwde*, *heb genaauwd*. Men bezigde, eertijds, dit woord in eenen bedrijvenden zin voor naauwer maken. Thans gebruikt men het, oneigenlijk, voor in verlegenheid raken, op aankomen, in eenen onzijd. zin: *dat het deezen gezelschappen*, *wen 't naawde* enz., als het er op aan kwam. HOOFT.

NABEDENKEN, b. w., onregelm., *ik bedacht na*, *heb nabedacht*. Van achteren overdenken. Het wordt meest, in de onbepaalde wijs, als een zelfst. n. gebruikt: *nabedenken in iemand verwekken*. *Met nabedencken*. VOND.

NABETRACHTING, v., meerv. *nabetrachtingen*. Eene herinnering, of nadere overweging van hetgeen men gehoord of verrigt heeft. Van *betrachten*, in den zin van overwegen.

NABIJ, bijw. van plaats, digt bij: *de steden liggen nabij elkander*. *Ende als hij de stadt naebij quam*. BIJB. HOOFT gebruikt het als een bijv. n.: *met de naabije hoope*. Van hier *nabijheid*. Zamenstell. *nabijgelegen*: *op eenen nabijgelegen heuvel*. BOGAART.

NABLIJVEN, o. w., *ik bleef na*, *ben nagebleven*. Achterblijven: *om de koude nablijven*. Nagelaten worden: *dat dit niet moght nablijven*. VOND.

NABLOED, o. Nakomelingen: *teeghens 't naabloedt en maagschap*. HOOFT. De betrekking zelve op voorouderlijke afkomst: *indien hem naabloedt aan eenighe voorspraaken heeft geholpen*. HOOFT.

NABUUR, m., meerv. *naburen*. Iemand, die naast ons woont, is onze *nabuur*. Wijders allen, die in eene buurt wonen, heeten *naburen*. Het meerv. *naburen* gebruiken wij ook voor naast elkander gelegene volken. Voor *nabuur* heeft VOND. ook *nagebuur*: *in 's nagebuurs verdriet*. Van hier *naburig*: *het naburige Oostvriesland*. — *Nabuurschap*. VONDEL, die het enkele *buren* als een onz. w. heeft, gebruikt ook het werkw. *naburen*: *schoon ons nabuurschap niet nabuurt in 't geloof*. Van hier het deelw.: *genabuurde kerken*. Vrouwel. *naburin*, in de BIJBELVERT., in Gron. *nabersche*. Zamenstell. *nabuurstad*. VOND.

NACHT, m., meerv. *nachten*. Duisternis, in het algemeen: *de morgenstont is gekomen*, *en het is noch nacht!*

nacht! BIJBELV. In den verhevenen stijl zegt men: *alles rondom hem was nacht.* In engere beteekenis is het die tijd, wanneer de halve aardkloot, gedurende het afwezen der zon, verduisterd wordt; in tegenstelling van den dag: *alhoewel het nacht en koud is.* SELS. *Het wordt nacht. Verraderij verkiest altijd den donkren nacht.* HOOGVL. *Nacht en dag werken*, altijd werken. *Hij is zoo leelijk als de nacht. De zieke heeft eenen slechten nacht gehad. Drie slapelooze nachten overbrengen. Goeden nacht wenschen. Van nacht*, in dezen nacht. *Bij nacht*, ook *'s nachts*, *werken. 's Nachts dauwt het. Nacht* had eertijds ook de beteekenis van den avond, waarvan de zamengest. *nachtmaal*, *nachtrok*, *vastnacht*, enz. Naar eene zeer oude figuur, is *de nacht* een beeld van diepe treurigheid: *'t is nacht op aarde, en nacht in de strijdende ziel des volstandigen Verlossers.* SELS. Van onkunde en onwetendheid: *heur (der Geleerdheid) klaerheit drijft ook blinde nachten heen.* POOT. *'t Gansch aertrijck uit den nacht des onverstants getogen.* J. DE DECK. Van de verborgene toekomst: *dat wij de zaak moeten aanzien, als nog liggende in eenen diepen nacht van het toekoomende bedekt.* FRANTZEN. Van gevaar en ellende: *alles zal doolen in een' nacht van rampen.* POOT. Van zonde, die het licht schuwt: *zoo moet de dagh uws heils den nacht beschamen van haet en nijt.* POOT. Van het graf, het schimmenrijk: *een lange nacht zal ons scheiden.* Hierheen behoort het zameng. *nachtspelonk*: *uit de donkere nachtspelonken van Plutoos rijk.* POOT. Dit woord, hetwelk wij thans meest mannel. gebruiken, was oudtijds mannel. en vrouwel. HOOFT gebruikt ook beide geslachten. M. STOKE deed dit reeds. Wij zeggen nog *middernacht*, *in der nacht.* Zamenstell. *nachtbezoek*, *nachtdas*, *nachtdief*, *nachtdoek*, *nachtevening*, waarvoor LUBLINK *nachtgelijkheid* verkiest, *nachtgast*, reiziger, die ergens vernacht; *nachtgebaar*, *nachtgedrogt*, *nachtgeest*, *nachtgespuis*, *nachtgewaad*, *nachtgezigt*, *nachtglas*, een zandlooper van vier uren, *nachtgoed*, *nachthalsdoek*, *nachthuisje*, *nachthut*, *nachtkaars*, *nachtkroeger*, *nachtleger*, *nachtlicht*, *nachtlooper*, *nachtmaal*, *nachtmantel*, *nachtmerrie*, zekere drukking van het

bloed

bloed, in den slaap, door bijgeloof zoo genoemd, *nachtmuts*, *nachtraaf*, een vogel — ook een, die veel 's nachts werkt, waarvan het onz. werkw. *nachtraven*, 's nachts werken, *nachtrok*, *nachtronde*, *nachtrust*, *nachtschade*, eene plant: *vergiftige bezien der nachtschade*, OVERZ. V. HERV. — *Nachtschuit*, *nachtslot*, *nachtspiegel*, waterpot, *nachtspook*, *nachtstilte*, *nachttabberd*, *nachtuil*, *nachtvogel*, *nachtwaak*, *nachtwacht*, *nachtwaker*, *nachtwandelaar*, *nachtwerk*, *nachtwerken*, *nachtwerker*, *nachtworm*, *nachtwijzer*, een stuurmanswerktuig, *nachtzoen*, *nachtzorg* enz.

Hoogd. *Nacht*, angels. *niht*, *nihtas*, eng. *night*, ital. *notte*, sp. *noche*, fr. *nuit*, lat. *nox*, gr. νὺξ. Eenigen vergelijken hiermede het hebr. נחת. Bij HESYCH. heet νυχος duisternis, waarmede het lat. *niger* veel overeenkomst heeft.

NACHTBRAKEN, o. w., *ik nachtbraakte*, *heb genachtbraakt*. 's Nachts bezig zijn: *gij zelve hebt genagtbraakt, om agter den Latijnschen stijl van Romes Vraagbaaken te koomen*. M. L. Van hier *nachtbraking*.

NACHTEGAAL, m., meerv., *nachtegaals*, *nachtegalen*. Het puik der zangvogelen, ook *filomeel*, *filomeelen*.

Of kiest gij 't heesch getjilp der distelvinken
Voor 't orgel van een' schellen nachtegael? POOT.

Fig., een kunstig zanger of dichter: *de nachtegaal van Abtswout zwijgt*. D. SMITS. Omdat, in het eigenlijke Holland, zoo weinig bosch en zoo veel water is, noemt men de kikvorschen, die de zomersche nachten verlevendigen, schertsenderwijze, *hollandsche nachtegalen*. *De nachtegaal op de peuluw*, de huisvrouw.

Het woord is uit *nacht* en *gaal*, dat is gezang, zamengesteld. Zie *galm*. In het hoogd. *Nachtigall*, bij de zwab. dichters *naghtegal*, deen. *nattergal*, zw. *nactergal*, angels. *naectegale*, *nightgale*, eng. *nightingale*, van *night* (nacht) en *galan* (zingen). Sommigen meenen, dat *cinia* in het lat. *luscinia*, even zoo van *cano* komt; doch waarvan *lus* afstamme, is onzeker. *Nachtegaal* is dan zoo veel als nachtzinger.

NADAT, zie *na*, voorz.

NADEEL, o., meerv. *nadeelen*. Achterdeel, schade, hinder: *nadeel aanbrengen*. Schande, oneer: *men heeft niets tot mijn nadeel te zeggen*. Van hier *nadeelig*.

NADENKEN, b. w., onregelm., *ik dacht na*, *heb nagedacht.* Zich eene zaak en derzelver gevolgen in gedachten voorstellen: *ik heb die zaak nagedacht.* Ook *ik heb daarover nagedacht.* Het wordt, in de onbepaalde wijs, zelfst. gebruikt, van het onz. geslacht: *dat geeft mij kwaad nadenken*, vermoeden, achterdocht. *Geen nadenken hebben*, onbezonnen te werk gaan. *Een nadenkend* (argwanend) *mensch. Een nadenkende geest*, die alles naauwkeurig naspoort. Van hier *nadenking.*

NADER, zie *na.*

NADEREN, o. w., *ik naderde*, *ben genaderd.* Naderbij komen: *de vijand is genaderd.* Op andere zaken toegepast: *de tijd nadert. Toen de vijand de stad naderde.* Van hier *nadering*, genaking, *nadernis.* Dit laatste woord komt meermalen bij HOOFT voor, in den zin van loopgraven, om, door middel van dezelve, onder de vesten eener stad te komen: *de vijand staakte de hornscheeve naadernissen.* Het woord is van *na*, *nader*, gevormd.

NADERHAND, een bijw. van tijd; daarna: *ik zal het u naderhand wel zeggen. Ik heb er naderhand niets van gehoord.*

NADRAGEN, b. en o. w., *ik droeg na*, *heb nagedragen.* Bedr., achter iemand dragen: *ik droeg hem de slip des kleeds na.* Onz., met den derden naamval des persoons, nageven, beschuldigen; *maar*, *gemerkt de vijanden des gemeijnen welstands hem en hun naadroeghen.* HOOFT.

NADRUK, m., meerv. *nadrukken.* Nagebootste druk: *dat boek is maar een nadruk.* In eenen oneigenlijken zin, beteekent het eene aangewende groote kracht zoowel des ligchaams als des gemoeds: *iemand iets met nadruk zeggen*, met kracht van stem en vele beweging van gemoed. In eenen zedelijken zin: *een drift*, *die schoon vermomt*, *geen kleenen nadruk hadt.* VOND.

NADUIDEN, b. w., *ik duidde na*, *heb nageduid.* Aan eene verrigte zaak naderhand eenen zin geven, haar uitleggen, verklaren: *en werd hem tot eenen misslagh in een' Veldheer naageduidt*, *dat hij* enz. HOOFT. *Maar als men malcander door consequentien hatelijcke dingen naduijdt.* H. D. GR.

NA-

NAERFGENAAM, m. en v., meerv. *naërfgenamen*. Een persoon, die het naaste in het bloed is, als er de regte erfgenamen ontbreken.

NAFTHA, v. Een naam, welken men aan de zuiverste witte bergolie geeft. Uit het arab. *naft*. — *Waarbij ook naftha en zwavel te vermoeden is*. HAMELSV.

NAGAAN, b. en o. w., onregelm., *ik ging na*, *heb* en *ben nagegaan*. Achter iemand gaan, hem volgen: *ik ging hem na tot in zijne kamer*. Oneig.: *Dien d' onrust nagaat tot in 't graf*. VOND. Denzelfden weg gaan, welken een ander gegaan is: *het spoor van eenen haas nagaan*. *Iemand met looden schoenen nagaan*, hem bespieden. Oneig.: *ik konde dien leeraar niet nagaan*, zijn voorstel niet wel begrijpen. Behartigen: *zijne eigene dingen nagaan*. Zich aan zijne neiging tot iets overgeven: *die ander vleesch zijn nagegaan*. BIJBELV. HOOFT zegt: *hem gaat naa*, (men verspreidt achter zijnen rug) *dat hij een groot vuur deed boeten*. Onzijd., traag gaan: *de klok gaat na*. Het deelw. *nagaande* is ook voor argwanende.

NAGEBOORTE, v., meerv. *nageboorten*. Een rond, voos, breed en dik ligchaam, uit vliezen en bloedvaten bestaande, dat, met de vrucht, in de baarmoeder van mensch en dier aangroeit, en, door middel van de navelstreng, met dezelve verbonden is. Het draagt dien naam, omdat het, na de geboorte des kinds, te voorschijn komt; anders *moederkoek*, bij KIL. ook *hamme* geheeten. BRUNO neemt het woord, in zijne PSALMB., in eenen anderen en eigenlijken zin: *om aen 't zaadt, hetwelck sal rijsen uijt 't volgende geslacht, door Nageboort* enz.

NAGEBUUR, zie *nabuur*.

NAGEDACHTE, v., meerv. *nagedachten*. Nadenking, overweging: *mijn flaeuwe hoop verwart in droeve nagedachten*. POOT. *Zware nagedachten over iets krijgen*. Ook *nagedachtenis*, aandenking aan iets van achteren: *uwe nagedachtenis zal er des te sterker door groeien*. SELS.

NAGEL, m., meerv. *nagels*, *nagelen*. Het horenachtige bekleedsel aan de uiterste einden der vingers en teenen: *zijne nagels snijden* — *knippen*. *Iemands nagels korten*, hem in zijne magt bedwingen. *Zijne nagels scher-*

scherpen, zich schrap zetten. *Ik zou mijn nagels zoo niet scharpen.* POOT. Van eenige dieren gebruikt men het ook, ter onderscheiding van kromme en dikke klaauwen: *de kat heeft scherpe nagels. Zij heeft klaauwen en nagels*, zij is een heel boos wijf. Om eenige gelijkheid, noemt men dus ook eene soort van specerij, anders *kruidnagel.* Zamenstell. *nagelbloem*, *nagelbol*, *nagelboom*, *nagelhout*, een stuk mager gerookt vleesch, anders *veer* genoemd, *nagelkruid*, *nagelmaag*, (*nagelmage*) *nagelvriend*, bloedvriend in het zevende lid: *want als men den arm in leeden deelt*, zegt MEYER, *wort er op de zevende plaats geen lidt, maar de nagel gevonden; en daarom neemt het verwantschap daar zijn einde.* — *Nagelneep*, *nagelrinde*, op het platte land, in Gelderland, *nagelrun* (*run* en *rinde* is het zelfde woord), bij KIL. ook *nagelschors*, eene verzwering aan den nagel, waardoor de nagel van het vleesch losgaat, gelijk de rinde, dat is de schors van hout, als het geslagen wordt. — *Nagelwortel.*

RAB. MAUR. *nagal*, ijsl. *nagl*, hoogd. *Nagel*; neders. *nagel*, zw. *nagel*, eng. *nail.* Het woord komt, zeer waarschijnlijk, van *nagen*, dat is *knagen*, in den zin van krassen.

NAGEL, m., meerv. *nagels*, *nagelen.* Een kleine, dunne spijker: *met den nagel in 't hooft geklonken.* HOOFT. *Dat is een nagel aan mijne doodkist*, dat verdriet zal mijnen dood vervroegen. *Een houten nagel.* Van hier het b. w. *nagelen*, met nagelen hechten: *aan het kruis nagelen.* Zamenstell. *doornagelen*, *vernagelen*, enz. Wijders *bandnagel*, *hoefnagel*, *nijdnagel.* — *Nagelboor*, *nagelnieuw*, *nagelsmid*, *nagelvast*, enz.

Het kan, of, met het vorige woord, tot *nagen*, *knagen* behooren, of, met het gr. *νυγειν*, steken, eenen oorsprong hebben.

NAGESLACHT, o., meerv. *nageslachten.* Een geslacht van menschen, dat in volgende jaren of eeuwen geboren wordt: *aan het nageslacht der Joden.* FRANTZEN.

NAGEVEN, b. w., *ik gaf na*, *heb nagegeven.* Naderhand geven: *hij gaf nooit alles te gelijk, maar gaf altoos nog iets na.* Betigten: *aan Albert wordt nagegeeven, dat hij* enz. HOOFT; die het ook in eenen goe-

goeden zin neemt, voor toegeven. Fig., niet zoo sterk op zijn stuk staan: *ik zal hierin wat moeten nageven*, anders *toegeven*.

NAGEZETEN, bijv. n. HOOFT gebruikt het, voor nabestaande: *moeder van zoo vermooghen en nagezeeten eenen Vorst*.

NAGRAS, o. Gras, dat na de eerste afmaaijing groeit; etgroen: *hij zal nederdalen als een regen op het nagras*. BIJBELV. Fig.: *wij kwamen op het nagras*, kregen nog iets van het overgeschotene, toen het eerste en beste reeds weg was.

NAHOEDE, v. Achterhoede.

NAHOEREREN, b. w., *ik hoereerde na, heb nagehoereerd*. Dit woord komt, in de OVERZ. VAN DEN BIJB., dikmaals voor, in den oneigenlijken zin van afgodisch navolgen: *die haere dreckgoden nahoereren*.

NAJAAR, o., meerv. *najaren*. Het laatste van het jaar, de herfst: *'t rijk najaar stort een' gullen overvloet van rijp gewas*, enz. POOT.

NAJEUKEN, (*najoken*) b. w., *ik jeukte na, heb nagejeukt*. HOOFT gebruikt dit woord, oneigenlijk, voor hevige begeerte van achteren naar iets gewaarworden: *de burgerije heeft hem zeer nagejookt* (*grande desiderium ejus mansit*).

NAIJVER, m. Eene onophoudelijke vlijt, om een' ander, in eene zaak, gelijk te worden: *een heilige naijver. Door eenen boosaardigen naijver*. VOND. Van hier *naijverig*: ook het b. w. *naijveren*, met moeite streven, om iemand, in eene zaak, op zij te komen: *om uwen arbeit na te ijveren*. VOND. Van hier *naijveraar*.

NAIJVEREN, zie *naijver*.

NAKEN, o. w., *ik naakte, ben genaakt*. Naderen, zachtkens aankomen, genaken: *het naken van den avont*. BIJBELV. *Ende spreec tot hem, dat die daghen ghenaeckt sijn*. BYB. 1477. Allengs nader komen: *dat traegh voor 't nakende onweer duickt*. VOND. Van hier *naking*. Zie *genaken*.

NAKERMEN, b. w., *ik kermde na, heb nagekermd*. Met gekerm naklagen: *dat men den dooden met nutteloozе klachten naakermt*. HOOFT.

NAKIND, o., meerv., *nakinders*, *nakinderen*. Een kind van het tweede of derde bed.

NAKLANK, m. De voortzetting van eenen begonnen klank: *ieder zucht laat langduuriger naklank in zijn hart na.* SELS. *'k Hoor den naklank van Abels krijten.* POOT.

NAKOMELING, m. en v., meerv. *nakomelingen*. Nazaat. Het meerv. van het mannel. geslacht is meest in gebruik. Van hier *nakomelingschap*: *aan de nakomelingschap over te leeveren.* FRANTZ. Zamenstell. *erfnakomeling*. POOT.

NAKOMEN, o. en b. w., onregelm., *ik kwam na*, *ben nagekomen*. Onz., na iets komen of volgen: *ik zal dra nakomen. Het nakomende geslacht.* Bedr., oneig., volbrengen, houden: *zijne belofte nakomen. Iemands bevelen nakomen.* HOOFT gebruikt het ook voor toekomen: *want wat hem naakomt*, enz. Van hier *nakomer*, bij RODENB. voor eenen opvolger in een ambt, bij DATHEEN, voor eenen nakomeling, *nakoming*, volbrenging, *nakomst*, latere komst, oneig., de nakomelingschap: *oock tot zoo schoon een spel de nakomst aan te hitsen.* DE DECK.

NAKRAAM, v. Toevallen en ligchamelijke ongemakken, die dikwijls, na eene gelukkige bevalling, de kraamvrouwen overkomen.

NAKUNDE, v. Eene ontdekking, die naderhand verkregen wordt: *te mooghen verwerven de nakunde van bedraaghers en bedraaghenen.* HOOFT.

NALATEN, b. en o. w., *ik liet na*, *heb nagelaten*. Bedr., na zijnen dood in de wereld achter laten: *hij liet eene bedrukte weduw na. Hij liet zijnen erfgenamen veel goed na.* Overlaten: *het schuim der aarde, dat alomme de wrange littekenen van zijne komste naliet.* BOGAERT. Fig., niet doen, verzuimen: *die syne weldadicheyt niet heeft nagelaten aen de levendigen en aen de dooden.* BIJBELV. Oudt. gebruikte men het ook voor toelaten, toestaan. Onz., met *hebben*; laten staan: *ik kan niet nalaten, u te waarschuwen. De hand van een eerelijk mensch kan niet nalaten te beeven.* SELS. Doen nablijven: *in geschrift heeft hij nagelaten, dat* enz. Van hier *nalatenis*, bij HOOFT,

na-

nalatenschap, boedel, *nalatig*, verzuimachtig, *nalatigheid*, *nalatig*, verzuim.

NALEVEN, o. Eene voortdurende genieting van het leven, na den dood van anderen. HOOFT bezigt het, doch in eenen oneigenl. zin: *mits 't naleeven haarder deughden.* RODENB. heeft het woord *nalever: dat de nalevers zegghen moghen.* Men begint het woord *naleven* vrij algemeen, als een bedr. w., te bezigen, voor nakomen, vervullen: *zijne pligten*, *zijne beloften naleven;* doch zeer verkeerdelijk. Deze misvatting schijnt ontstaan te zijn uit *te leven naar: men moet leven naar de inspraak van zijn geweten*, enz.

NALEZEN, b. w., *ik las na*, *heb nagelezen.* Na de inzameling van de vruchten, nog eenmaal lezen: *insgelijcks en sult ghij uwen wijngaert niet nalesen.* BIJBELV. Van hier *nalezing.*

NAMAAG, m. en v., meerv. *namagen.* Bloedvriend, bloedvriendin: *hij pooght daarin te helpen zeekeren namaagh der deirne.* HOOFT. *Zij mangelen die voor rhedieren van d' ouders of namaagen.* BOGAERT. Van hier *namaagschap.*

NAMAAK, v. Dat nagemaakt is: *het is niet echt*, *het is namaak.* Van *namaken.*

NAMAALS, bijw. van tijd; daarna: *namaals zal het anders wezen.* — M. L. gebruikt het zelfstandig van het onz. geslacht: *in 't strenge namaals.*

NAMAKEN, b. w., *ik maakte na*, *heb nagemaakt.* Dat zelfde werk, dat door anderen verrigt is, vervaardigen: *men kan dat niet wel namaken.* Naschrijven, nateekenen: *iemands hand namaken.* Ook: *geld namaken. Het besnoeide en nagemaakte geld der Hollanderen.* A. BOGAERT. Nabootsen: *iemands gebaren en stem namaken.* Van hier *namaking*, *namaak*, *namaaksel.*

NAMALEN, b. w., *ik maalde na*, *heb nagemaald*, naschilderen.

NAMALEN, b. w., *ik maalde na*, *heb nagemalen.* Wanneer molenaars het meel, dat in de groeven der molensteenen overgebleven is, door middel van een weinig graan, dat op nieuw gemalen wordt, daaruit verdrijven, noemen zij zulks *namalen.*

NAMANEN, b. w., *ik maande na*, *heb nagemaand.*

Schuld invorderen, die betaald is. Bij HOOFT vindt men het naamw. *namaning: door naamaninghe (nominatione) der Burgermeesteren.*

NAMEN, b. w., *ik naamde, heb genaamd.* Noemen: *hij naemt ons wel bescheydelic.* MOERM. Het deelw. *genaamd* wordt thans alleen gebruikt. Eenen naam geven: *steden, die Lancgla en Pozo Negro genaamt worden.* BOGAERT.

NAMIDDAG, m., meerv., *namiddagen.* De tijd tusschen den middag en den avond: *de namiddag is mij kort gevallen.* Ook als een bijw.: *hij komt namiddag.* Zamenstell. *namiddagslaapje.*

NAMIS, v., meerv. *namissen.* Herfstmis. Van *mis*, jaarmarkt.

NAMODDEN, b. w., *ik moddede na, heb nagemod.* Geldersch woord, van het nazoeken van aardappels gebruikelijk. Zie *modden.*

NANEEF, m., meerv. *naneven.* Een kleinzoon. Men gebruikt het ook voor eenen laten nakomeling: *de groote Naneef van David.*

NANEUZEN, b. w., *ik neusde na, heb nageneusd.* Neuswijs navorschen. Geldersch woord.

NANICHT, v., meerv. *nanichten.* Eene kleindochter, neefs of nichts dochter. Verder, eene late namaag. *Maria, eene nanicht van den Israëlitischen koning. Nanichten van Jnachus.* VOND.

NANOEMEN, b. w., *ik noemde na, heb nagenoemd.* Naderhand noemen: *nagenoemde, natenoemene getuigen;* in de regtsgeleerdheid.

NANOEN, m. Achtermiddag. Ook als bijw. *nanoens;* in sommige oorden gebruikelijk.

NAP, m., meerv. *nappen.* Een ronde, uitgehoolde houten bak van middelmatige grootte, meest dienende, om eenig vocht in zich te houden: *met eenen nap vol dranx.* VOND. Zamenstell. *kaasnap, melknap, drinknap.* — *Napgat*, anders *napkruiper*, iemand, wiens ligchaam, bij gemis van beide beenen, in eenen nap rust, om zich, door dat middel, voort te bewegen. Het woord behoort, met *naaf*, *navel*, tot eenen oorsprong.

NAPEINZEN, b. w., *ik peinsde na, heb nagepeinsd.* Peinzend nadenken: *alle waardig nagezien en diep na-*

nagepeinst te worden. W. PEIFFERS. Van hier *napeinzing.*

NAPLUK, m. De daad van naplukken. Van *naplukken*, later plukken; nog eenmaal plukken.

NAPOK, v., meerv. *napokken.* Eene pok, die zweert, wanneer de andere reeds afgevallen zijn.

NAPRAAT, m., Naverhaal: *ik wil er geen napraat van hebben.* Van *napraten*, nabaauwen; ook naverhalen, en achter iemands rug navertellen.

NAPREKEN, b. w., *ik preekte na, heb nagepreekt.* De stem en leiding van een' prediker nabootsen.

NAR, m., meerv. *narren.* Iemand, die zeldzame poetsen maakt, om anderen te vervrolijken: *een nar met bellen.* Hierheen behooren *hofnar*, *schalknar.* Een waanwijze gek: *hij is een regte nar.* Ieder mensch, die tegen de voorschriften van het gezonde verstand handelt; een dwaas: *men sal sien, dat sulcke wijse als narren omcomen.* BIJBELV. VAN DORESL. In het gemeene leven gebruikt men het ook voor narrenslede: *met den nar rijden.* *Nar* (*narre*) was, oudtijds, ook eene soort van groot geschut, eene donderbus. Van hier *narrerij*, *narrig*, grijnig, gemelijk, *narrisch*, dwaas, verouderd woord. Zamenstell. *narrenkop*, eigenl., en oneig. voor eenen gek, *narrenpoets* (*narrenpots*), *narrenslede*, anders *belslede*, eene slede, waarvoor men een paard met bellentuig spant, en welke men, op het ijs of de besneeuwde straat, gebruikt; om den poetsigen opschik dus genoemd, — *narrentuig*, *narrenwerk.* Zie *narren.*

Hoogd. *Narr*, neders. *nare*, deen. *nar*, zw. *narr.* In het angels. is *narra* uitzinnigheid, en *narriin*, een zot. HESYCH. verklaart ναρη door uitzinnigheid, dwaasheid.

NARCIS, (*narcisse*), v., meerv. *narcissen.* Eene welriekende bloem, ook *tijloos*, *tijdeloos* geheeten. Zamenstell. *narcissebloem*, *narcissebol*, *narcissesteen*, in verw aan de narcis gelijkende, bij PLIN. *narcissites*, — *trosnarcis.* Deze bloem heet, in het lat., *narcissus*, gr. ναρκισσος. Volgens de fabelleer werd *Narcissus*, een schoon jongeling, bij het zien zijner gedaante in het water, op zich zelven verliefd, en ter straffe zijner ijdelheid, in eene bloem veranderd, die naar hem, *narcis* genoemd werd.

NARDUS, m. Eene soort van indiaansch gras, welks lange wor-

wortel eenen aangenaam bitteren smaak heeft, en daarom onder de specerijen behoort; *spijknardus*, *spica nardi* anders genaamd: *met achemenischen nardus.* VOND. Zamenstell. *nardusgeur: hier stort maria nardusgeuren.* VOND. In het lat. *nardus*, gr. νάρδος, pers. *nardin*, hebr. נרד.

NARIGT, o., meerv. *narigten.* Eene geloofwaardige tijding, of mondelijke bekendmaking van eene zaak, op eene andere plaats voorgevallen: *zoodra de koning narigt kreeg, dat de vijand de brug afgebrand had* enz. Onderrigting, waarnaar men zich gedragen kan of moet: *dit schrijven dient u tot narigt.* Van *rigt*, dat buiten zamenstelling niet in gebruik is.

NAROEP, m. De daad van naroepen. Ook een groot gerucht van eene zaak, die ergens geschied is. Van *naroepen.*

NAROUW, m. Naberouw: *dat gij geen' narouw vieren meugt.* POOT. *Daer noit verdriet of narouw is.* POOT.

NARREN, o. w., *ik narde, heb genard.* Met de narrenslede rijden. Men noemt het ook *arren, arrenslede;* doch *narren* is de ware spelling, als afkomstig van de narrenbellen, die men daarbij nog gebruikt en van de narrenkappen, die men oudtijds daarbij plagt te gebruiken. DORESLAER gebruikt het voor dwaaslijk handelen: *hebt ghij genarret — so legghet de hand op den mondt.*

NARWAL, m., meerv. *narwals, narwallen.* De naam van eene soort van walvisschen, kenbaar aan den langen vooruitstekenden tand, die als een horen op de linkerzijde van het bovenste kaakbeen staat: *dit een hoorn is de tand van den Groenlandschen visch Narwal.* SCHEUCHZ. BIJB. Van *nar*, een uitstekend ding, waarvan het lat. *nares*, en ons *neus*, en *wal.* Eenigen, als J. CATS, noemen dezen visch *nahual, nahuwal.* Zie *walvisch.*

NASCHALLEN, b. en o. w., *ik schalde na, heb nageschald.* Naklinken, bedr.: *leert den bosschen dij naeschallen.* V. MAND. (*Resonare doces Amaryllida sylvas.*) Onzijd.: *die klavecim schalt veel te lang na.*

NASCHIETEN, b. w., *ik schoot na, heb nageschoten.* Met een geweer achter iemands rug schieten: *hij schoot hen na. Daer de slang ons naschiet op de hiel.* VOND.

NASCHIMPEN (*naschempen*), b. w., *ik schimpte na, heb*

heb nageschimpt. Achter na schimpen: *en schempen op den rug de vluchtelingen nae.* ANTONID.

NASCHIP, o., meerv. *naschepen.* Een schip, dat na eene koopvaardijvloot in de haven komt: *ik verwacht eerst tijding met de naschepen.* Van hier de spreekwijs: *gij komt altijd met de naschepen*, verrigt uwe zaken later dan een ander.

NASCHOUW, v. De daad van naschouwen. Van *naschouwen*, nazien; ook de laatste schouw doen.

NASCHREIJEN, b. w., *ik schreide na, heb nageschreid.* Met geschrei naroepen: *daar zij hem naschreit in uitheemsche lucht.* J. DE MARRE. *Met deze vloot stak Gama in zee, nageschreid van vrienden en bloedverwanten.* A. BOGAERT.

NASCHRIFT, o., meerv. *naschriften.* Een nagemaakt schrift; een afschrift, eene kopij; achteraangevoegde regels in eenen brief, *postscriptum.*

NASCHRIJVEN, b. w., *ik schreef na, heb nageschreven.* Door schrijven nabeelden: *een voorschrift naschrijven.* Uit iemands mond de woorden opschrijven: *ik heb die leerrede*, onder het *hooren* uitspreken, *nageschreven.* Dat in het schrijven verzuimd is, naderhand inschrijven: *ik zal het overige wel naschrijven.* Eenen brief nazenden achter iemand, hem door het regt vervolgen: *de moordenaar werd overal nageschreven. Oft hem wel heughde zijn pooghen, om Dirk Hasselaar, door naschrijven aan den schout van Kampen, om 't leeven te helpen.* HOOFT. Van hier *naschrijver, naschrijving.*

NASE, zie *neus.*

NASLAAN, b. w., onregelm., *ik sloeg na, heb nageslagen.* Bedr., door slaan namaken: *de hollandsche dukaten zijn, in Polen, eens nageslagen.* Opslaan en nazoeken: *ik heb de plaats in den Bijbel nageslagen.* Onz.: *de klok slaat na*, na andere klokken, of na den waren tijd. Ook in het kolfspel: *wie moet naslaan?*

NASLAG, m., meerv. *naslagen.* Een slag, die naderhand treft: *wij vreezen voor geen naslag van geween.* LODENST. Ook een slag, nadat een ander geslagen heeft, in het kolfspel: *ik heb den naslag.* Slag, anders klikker, na het uur, het tegendeel van voorslag.

NASLEEP, m. Gevolg: *die daad zal eenen droevigen nasleep hebben. Ende werden geene redenen gespaart, om hun de (den) nasleep van dit werk te doen bezeffen.* HOOFT. Oneig.: *die groote nasleep mishaagt mij.*

NASLEPEN, b. en o. w., *ik sleepte na, heb nagesleept.* Achter zich slepen, slepend medevoeren: *een eenig schip, en dartig geringer scheepen, nasleepende den lijftocht* enz. BÓGAERT. Oneig., naauw aan zich hechten: *dat Egmondt, met de glans der krijgsgloorije, zich d' ouwde soldaten naasleepte.* HOOFT. Onz.: *niet tegenstaande de pooten nasleepen.* BOGAERT.

NASMAAK, m. De smaak, die van eenige zaak, welke men genuttigd heeft, in den mond nablijft: *dat kruid heeft eenen bitteren nasmaak.* Oneig., narouw: *die daad zal eenen wrangen nasmaak hebben. De nasmaack mijner sonden.* CATS.

NASMERT (*nasmart*), v. Smert, die naderhand komt: *ick voel de nasmert.* VOND. *De nasmert treft u.* D. WESTERB.

NASNUFFELEN, bedr. w., *ik snuffelde na, heb nagesnuffeld.* Snuffelend nazoeken, nieuwsgierig naspeuren. Van hier *nasnuffelaar, nasnuffeling, nasnuffelster.*

NASPATTEN, bedr. w., *ik spattede na, ben nagespat.* Spattend naspringen: *het bloed is ons nagespat.*

NASPEL, zie *naspelen.*

NASPELEN, b. en o. w., *ik speelde na, heb nagespeeld.* Bedr., spelend nabootsen: *iets, dat men heeft hooren zingen, naspelen.* HOOFT gebruikt het oneig., voor navolgen: *midts verscheide edellingen en anderen hunne weederspannigheit naspeelden.* Spelen, nadat er reeds gespeeld is: *eene psalm, op een orgel, naspelen.* Onz., nog eenigen tijd een spel vertoonen: *in die tent zal men nog drie dagen naspelen.* Van hier *naspel*, een spel, dat naderhand, of het laatste gespeeld wordt, bij HOOFT.

NASPEUREN (*nasporen*), b. w., *ik speurde na, heb nagespeurd.* Iets op het spoor nazoeken. *Zij rukken door 't diepe sneeu, om 't wilt na te spooren.* Bó-

BOGAERT. Oneig., naauwkeurig nagaan: *de wegen der Voorzienigheid naspeuren. De Dichtkunst, nimmer nagespeurt van een gemeen gezigt.* POOT. *Nadien hij den loop der zonne naspeurde.* VOND. Van hier *naspeuring*, *naspeurlijk*.

NASPOEDEN (*naspoeijen*), b. w., *ik spoedde na, heb nagespoed.* Met spoed nakomen: *hij spoei' de weelde na, maer langs het rechte spoor.* POOT.

NASPOREN, zie *naspeuren*.

NASPRAAK, v. Slecht gerucht, dat van iemand gaat: *ende haer oorsaken van nasprake sal opleggen.* BIJBELV. Lastering: *en voor geen' klank van valsche naspraek zwicht.* MOON.

NASPREKEN, b. w., *ik sprak na, heb nagesproken.* Voorgesprokene woorden nazeggen: *die leerling spreekt zijnen meester net na.* Achterklappen: *so ghij niemant met vingeren wijsen en sult, noch quaet naespreken.* DORESLAER. In geveinsdheid nabootsen: *terwijl opzettelijke beleefdheid de taal naspreekt der vriendschap.* SELS.

NASSCHEN, o. w., *ik naschte, heb genascht.* Dit woord beduidt eigenlijk, om den smaak, iets van eenige spijs nemen; in engeren zin, uit snoeplust van eene verbodene spijs eten. In het hoogd. komt het dus, in den vertrouwelijken omgang, vaak voor. In Groningerland gebruikt men het, in het gemeen, voor heimelijk iets nemen, kabassen. Bij KIL. is het zelfst. naamw. *nasscher*, een vlaamsch woord, voor iemand, die naar iets haakt; zoo ook *nasscherij*. Het woord schijnt het smakkende geluid na te bootsen, hetwelk sommige lieden met den mond maken, als zij lekkere spijs eten.

NASTAMELEN, (*nastameren*) b. w., *ik stamelde na, heb nagestameld.* Stamelend naspreken. Oneig., met minder verhevene taal eene schoone en sierlijke rede nazeggen. Van hier *nastameling*.

NASTANK, m. Een stank, die van iets vuils achterblijft; ook in eenen figuurlijken zin.

NASTAPPEN, b. w., *ik stapte na, heb* en *ben nagestapt.* Met groote treden nagaan. Iemands stappen nabootsen. Oneig. iemands bekwaamheden nastreven: *hij stapt zijnen meester na.* Verder, met zijne gedachten

nagaan: *mij lust de Hollanders in hunne tochten naer de Noorderstroomen en Indien na te stappen.* Bogaert. In eenen zedelijken zin, rasch nakomen: *de straf, die den boozen naerstapt* (*nastapt*). Vond.

NASTAREN, b. w., *ik staarde na*, *heb nagestaard.* Met starende oogen nazien: *hoe lang staaren u haare oogen na!* Sels.

NASTELLEN, b. w., *ik stelde na*, *heb nagesteld.* Achter iemand stellen, minder achten. Bij Hoogstr. en Kil. komt het in die beteekenis voor. Bij den laatste heeft het ook de beteekenis van zijne aandacht vestigen, om iemand lagen te leggen. In dien zin heeft het de Overz. van den Bijb.: *doch die hem niet nagestelt en heeft.* Doreslaer gebruikt het meermaals in dien zin, in zijne Bijbelvert.: *wij willen op bloedt loeren, ende den onschuldigen sonder oorsake nastellen.* Bij Halma heeft het den zin van namaken. Van hier *nastelling.*

NAT, bijv. n. en bijw., *natter*, *natst.* Van een vloeijend ligchaam doordrongen, of ook slechts op de oppervlakte sterk bevochtigd. Men gebruikt het van water en waterachtige, vloeijende ligchamen, met uitsluiting van olie en soortgelijke vette dingen. *De grond is nog nat van den regen. Nat maken. Nat worden. Uw brief, nog nat van mijne tranen, ligt voor mij.* In verdere beduiding: *nat weer. Natte zomer*, als het veel regent. Fig.: *een natte broeder*, schertsend, voor iemand, die op den drank verslingerd is. Zoo zegt men ook, in de gemeenzame verkeering: *een broeder van de natte gemeente zijn.* Van hier *natheid*, *nattigheid.* Zamenst. *natachtig*, *natgierig*, genegen tot den drank, *nathals*, dronkaard.

Nat, neders. *nat*, *natt*, hoogd. *nasz*, dat met het gr. νοτιος, van νοτις, vochtigheid, en dit van νεειν, vlieten, naauw verwant is. In het middeleeuw. is *noa* een vochtige, moerassige oord. Bij de hebr. heet נזה besprengen. Het lat. *nare*, *natare*, en misschien *udus*, behooren hierheen ook.

NAT, o. Allerhande vocht, dat waterachtige deelen in zich heeft. Water: *in het nat treden.* Regen: *daar is veel nat gevallen.* Sop: *erwten met nat;* waarvan *kalfsnat*, *schapennat*, *vleeschnat* enz. Drank: *koel nat*

kan 't hart ontvonken. POOT. Hierheen behooren *aalbessennat*, *druivennat.* Dichters gebruiken het in het bijzonder voor bronwater: *versch bevloeit van Hengstenat.* POOT. *Helaas! uw geheugen schijnt het nat der vergetelheid* (uit Lethe, eene verdichte rivier in het schimmenrijk) *gedronken te hebben.* SELS. Voor de zee: *de bootsman worstelt met de doodt, in 't holle nat.* HOOFT. Hierheen behoort *pekelnat: zo veele kielen, die het pekelnat doorbruisschen.* HALMA. *Zeenat*, bij POOT. Verkleinw. *natje*, in den schertsenden stijl, voor drank: *zijn natje en zijn droogje wel lusten*, wel kunnen eten en drinken.

NATAAL, v. Schimpende napraat. Verouderd woord. M. STOK. bezigt het voor tijding: *men hoerder nemmermeer natale.*

NATELEN, b. w., *ik teelde na, heb nageteeld.* Naar een ander ras of soort laten telen; ook naderhand telen. RODENBURGH heeft het zelfst. naamw.: *om door naeteelingh zich zelven onsterffelick te maken.*

NATER, v., meerv. *naters.* Eene slangensoort, met schilden onder den buik en schubben onder den staart. Bij KIL. eene waterslang. Hoogd. *Natter*, door voorzetting van eene *n*, hetzelfde woord als *adder.* Zamenstell. *natertong*, eene soort van varenkruid, *naterwortel.*

NATIE, v., meerv. *natiën.* Geslacht, volk: *de duitsche natie. De sonde is eene schantvlecke der natien.* BIJBELV. *De Joodsche natie een spiegel voor de volken.* J. FRANTZ. Uit het lat. *natio.*

NATIEGEN, (*natijgen*) verouderd woord, waarvan het verled. deelwoord *nagetogen*, voor nagetrokken, bij sommigen gevonden wordt.

NATIJD, m. Nazomer, herfst.

NATRACHTEN, b. w., *ik trachtte na, heb nagetracht.* Bij KIL. is het nadenken, napeinzen. In den BIJBEL komt het in den zin van ijverig najagen voor: *maer wie 't quade natracht, dien sal 't overkomen.* HOOFT gebruikt het voor nazetten, om iemand in handen te krijgen: *dat men hem slinx naagetracht had, jaa gezocht binnen Brussel. Dus deeden hem de Prins en Staaten scherpelijk naatrachten.* Van hier *natrachter*, bij HOOFT: *mompten er de natrachters.*

NATREDEN, b. w., *ik trad na, heb en ben nagetre-*

 den.

den. Bedr., iemands treden namaken: *hij treed haar gangen na.* J. CATS. Achter iemand treden, statiglijk hem nagaan: *gelust het u mijn voetspoor na te treên.* J. BOGAERT. Fig.: *Emanuel besloot de voetstappen van zijnen voorzaat na te treden.* BOG. Van hier *natred.*

NATTEN, b. w., *ik nattede, heb genat.* Nat maken: *papier tot den druk natten. Het zeil natten. Het geschut natten*, met water verkoelen.

NATUIMELEN, b. w., *ik tuimelde na, ben nagetuimeld.* Tuimelend narollen, navallen.

NATUUR, v., meerv. *naturen*, in sommige gevallen gebruikelijk. Een woord, uit het lat. *natura* ontleend, welks gebruik zeer onbepaald is. In het gemeen, beteekent het de werkende kracht, zoowel in elk ondeelig ligchaam, als in alle ligchamen te zamen genomen, wanneer men zich dezelve als eene eenige kracht voorstelt. *Vooreerst*, in elk ondeelig ligchaam, wat een levend schepsel van zijne geboorte af, en in verderen zin, wat elk ding, dat is, van zijnen oorsprong af, toekomt; van *natus*, geboren zijnde. In bepaaldere beteekenis, de vereeniging van het menigvuldige in een ding, waarin de grond van alle veranderingen bestaat; de werkende kracht van ieder ligchaam, naar den aard zijner zamenstelling: *wie kan de natuur van alle dingen navorschen? De natuur des menschen. Zijne natuur geweld aandoen — haar overwinnen — verkrachten. De gewoonte wordt vaak eene tweede natuur. Hij is mild van natuur. De natuur uitschudden. Dat is tegen de natuur. Waar de natuur niet de beste leermeesteresse is, daar arbeidt de kunst vergeefs. Als de natuur hier zich zelve niet redt, zullen de geneesmiddelen weinig baten.* In de Godgeleerdheid gebruikt men het woord, in tegenstelling van de Openbaring: *het licht der natuur. — In den stand der natuur leven*, waar de menschen, zonder burgerlijke verbindtenissen, vrij leven. *De natuur is met weinig tevreden. Men twist nog op dit uur, of iemand Dichter wordt door kunst, of door natuur.* A. PELS. *Eene woning noch door natuur, noch door kunst gebouwd.* SELS. *De banden der natuur breken*, de bloedverwantschap verzaken. Aard, wijs, gesteldheid van iets: *de natuur der zaak*

zaak vordert dit. In natuur, in wezen, dat nog niet verpand of verkocht is. *Den loop der natuur volgen. Tol aan de natuur betalen*, sterven. De ligchamelijke dingen op onzen aardbodem: *de drie rijken der natuur. De geschiedenis der natuur. O gij tooneelen der stoffelijke natuur, die sterffelijke oogen betooveren!* SELS. In de beeldende kunsten verstaat men door de *natuur* alle zigtbare voorwerpen, welke de kunstenaar nabootst: *'t penseel volgt Natuur, Gods dochter.* ANSLO. *Zoo volgt de schilderkunst de schoonheit van Natuur.* VOND. Zamenstell. *natuurboek*, boek der natuur, de geschapene wereld, *natuurkenner, natuurkennis, natuurkunde, natuurkundig, natuurwerking*, en vele woorden meer.

NATUURLIJK, bijv. n. en bijw., *natuurlijker, natuurlijkst.* Dat met de natuur overeenkomt, in de natuur gegrond is; het tegendeel van onnatuurlijk: *dat is geen natuurlijke honger. Zijnen natuurlijken dood sterven.* In de scholen is de *natuurlijke* godgeleerdheid een zamenstel van goddelijke waarheden, die door het verstand, buiten de openbaring, gekend kunnen worden. *De natuurlijke* pligten, die door de natuurwet aangewezen worden. *Natuurlijk* is, wijders, dat met de aanvankelijke gesteldheid eener zaak overeenkomt: *het dansen is den honden niet natuurlijk.* Hierheen behoort misschien de beteekenis des woords voor onecht: *zij was eene natuurlijke dochter van Lodewijk den veertienden. Natuurlijk* is daar zoo veel als enkel naar den stand der natuur, zonder opzigt op burgerlijke ordening. In tegenstelling van kunst, of gemaaktheid: *natuurlijk haar. Natuurlijke spraak. De natuurlijke dag*, die in vier en twintig uren verdeeld wordt, in onderscheiding van den dag, die van den morgen tot den avond duurt. *Natuurlijke afgang*, die door geene kunst veroorzaakt is. *Natuurlijk gesproken, is dat onmogelijk.* Naauwkeurig, heelwel: *hij vertelde dat zeer natuurlijk. Dat kind gelijkt u natuurlijk.* Van hier *natuurlijkheid.*

NAVEL, m., meerv. *navels.* De kleine ronde knop, in het middelpunt van den buik, die het overblijfsel van de afgesnedene navelstreng is: *Guize zelf toog tot den navel toe door 't waater.* HOOFT. Dichters gebruiken het voor het middelpunt van iets: *de heirspits treft den na-*

navel der halve maene. VOND. *Van 's hemels opperkringen tot 's aertrijks navel toe.* POOT. Ook *navelpunt: uit 's merchtvelts navelpunte.* VOND. Zamenstell. *navelband*, *navelbreuk*, *navelbreukig*, *naveldoekje*, *navelkruid*, zeker gewas, *navelstreng*, *navelswijze.*

Het is zeer waarschijnlijk, dat het, met *naaf*, eenen oorsprong heeft. Bij KIL. komt nog *de navel van het rad* voor.

NAVERTREKKEN, b. w., *ik vertrok na*, *heb navertrokken.* Navertellen: *niet een van 's vijants maght zal 't morgen navertrecken.* VOND. Zie *vertrek* en *vertrekken.*

NAVERWANT, bijv. naamw. Met iemand in den bloede na verbonden. TRIP bezigt het oneig.: *de naverwante kleur.* Zelfstandig voor nabestaande. Van hier *naverwantschap.*

NAVOER, m. De daad van navoeren: *zulx Norrits om navoer van eenighe tonnen biers zond.* HOOFT.

NAVOEREN, b. w., *ik voerde na*, *heb nagevoerd.* Te water of te land, met een vaar — of voertuig, nabrengen.

NAVOLGEN, b. w., *ik volgde na*, *ben nagevolgd.* Eigenlijk, achter iemand volgen: *ik zal u van verre navolgen.* Achtervolgen, met oogmerk, om iemand te grijpen: *zij volgden hem lang na in het bosch.* Toekomen, aanstaande zijn: *in het navolgende jaar. Al den naavolghenden dagh was men doende.* HOOFT. Fig., nadoen, namaken: *iemands voorbeeld navolgen.* Oul. werd het ook gebruikt voor vervolgen: *nadien dat sij den philistijnen naghevolghet waren.* BIJB. 1477. Van hier *navolgbaar*, *navolgelijk*, dat nagevolgd kan worden; ook, dat nagevolgd mag worden, *navolger*, *navolging*, *navolgster.*

NAVORSCHEN, b. w., *ik vorschte na*, *heb nagevorscht.* Zorgvuldig navragen, met de hoogste naauwkeurigheid nadenken, nazoeken: *de geheimen der natuur — de wegen der Godsregering navorschen. Laat dit de breidel van ons navorschend onderzoek wezen.* FRANTZ. Van hier *navorscher*, *navorsching.*

NAVRAAG, v. De daad van navragen: *er is in het geheel geene navraag naar die waren. Dat kan navraag lijden.*

NAVRAGEN, o. w., *ik vroeg na*, ook *vraagde na*, *heb nagevraagd.* Vragend nazoeken: *ende als sij ondersochten ende navraegden.* BIJBELV. *Ik wil er geen navragen van hebben.* Van hier *navraging.*

NAVRIEND, m., meerv. *navrienden.* Nabestaande vriend: *uwe broeders ende navrienden spreken wel onder malkanderen.* OVERZETT. VAN DORESL. Van hier *navriendschap.*

NAWANDELEN, b. w., *ik wandelde na*, *heb nagewandeld.* Achter iemand wandelen, dat is hem volgen. Men gebruikt het slechts nog fig., en wel meest in den bijbelschen stijl, voor navolgen, dat is iemands gedrag en wil tot een voorbeeld van zijn eigen gedrag en wil nemen: *ende sij hebben anderen Goden nagewandelt.* BIJBELV. *Die hun hart nawandelden.* FRANT EN.

NAWAREN, b. w., *ik waarde na*, *heb nagewaard.* Al warende, dat is zwevende, navolgen: *dat ijsselijk spook, dat uwe ziel zal nawaaren.* SELS. *Iemand nawaren* is ook met de oogen hem onophoudelijk nazien, om te vernemen, waar hij blijve.

NAWEE, o., meerv. *naweeën.* Smertelijke, of onaangename gewaarwording in het ligchaam, nadat men een of ander ongemak gehad heeft. Wij gebruiken het verder voor alle onaangename, zelfs zedelijke gevolgen van eenig onheil of eenige daad: *wij schepten breede vreugt, met nawee noit betaelt.* POOT. *Dat zijn de droevige naweeën van dien oorlog.* In den bepaaldsten zin zijn de *naweeën* smertelijke gewaarwordingen in het onderlijf en den rug bij eene moeder, nadat zij bevallen is.

NAWEES, m. en v., meerv. *naweezen.* Een kind, zoon of dochter, na des vaders dood geboren.

NAWEIDE, v. Grasland, waarin koeijen weiden, nadat het eerst gehooid is.

NAWERK, o. Werk, dat of nog uitstel lijden kan, of dat na iets anders dient gedaan te worden.

NAWIJN, m. Spoelwijn, wanneer men water op reeds geperste druiven doet, en dezelve nog eens perst.

NAWINTER, m., meerv. *nawinters.* Koude winterachtige dagen, in het begin der lente.

NAWORDEN, o. w., *ik werd na*, *ben nageworden.*

Naderhand worden, ontstaan: *de schets der nagewordé dingen.* VOND.

NAZAAT, m., meerv. *nazaten.* Een nakomeling, die in de bezitting van de nagelatene goederen komt; wijders een nakomeling in het algemeen. Dit woord is uit den onvolmaaktverled. tijd der aanvoegende wijs van *zitten* gevormd, waarvan *zate*, zitorde, nog in de OVERZETT. VAN DEN BIJB. voorkomt. Er is ook een oud woord *zaten*, voor zitten, bij KIL. over. Deze afleiding is gegronder, dan dit woord tot *zaad*, zoover het oneig. nakomelingschap aanduidt, te huis te brengen. *Aan Davids nazaet.* VOND. *Dat hij geenen naazaat begeerde.* HOOFT. *De nazaat van het rijk sneuvelde. Hij storf zonder nazaat.* Het vrouwel. *nazatin* heeft VOND. Van hier *het nazaatschap.* HOOFT.

NAZEGEN, m. Eene of meer weldaden, die, als een zegen, ons naderhand onverwacht overkomen.

NAZEGGEN, b. w., *ik zeide na, heb nagezegd (nagezeid).* Eenige woorden naspreken; ook iets navertellen. HOOFT bezigt het voor achter den rug uitstrooijen: *vreemdt vond zij, dat men haar nazeijde* enz. F. HALMA neemt het, in het algemeen, voor in het uitspreken navolgen: *ik heb 't lijkgesprek op dichttrant nagezeit.*

NAZIEN, b. w., onregelm., *ik zag na, heb nagezien.* Met de oogen volgen: *wij zien hem na met schreijende oogen.* K. LESCAILJE. *Zij geeft het nazien op.* VOND. Nazoeken, overzien: *eene rekening nazien. Ik wierd genoodzaakt de schrijveren van veele eeuwen na te zien.* BOGAERT.

NAZIGT, o., (bij HOOFT en anderen ook v.) Nader inzigt: *verlof tot nieuwe nazight te verwerven.* HOOFT.

NAZINNEN, o. w., *ik zon na, heb nagezonnen.* Diep nadenken: *die nazint en uit anderen bestudeert*, enz. FEITH.

NAZOEKEN, b. w., onregelm., *ik zocht na, heb nagezocht.* Zoekend naslaan: *eene plaats bij eenen schrijver nazoeken.*

NAZOMER, m., meerv. *nazomers.* Aangename zomerdagen in het begin van den herfst.

NAZWINGEN, b. w., *ik zwong na, heb nagezwongen.* Zwingend, dat is met eene slingering van de hand, nawer-

werpen: *zij zwongen den vijand vele werpgeweren na.* *Zwingen* komt, in dien zin, bij HOOFT voor.

NE, een woordje van ontkenning, dat oudtijds in gebruik was voor *niet*, en voor de werkwoorden geplaatst werd. Bij M. STOKE komt het dikwerf voor: *de Grave ne woudse niet ontvaen.* De Vlamingers gebruiken het nog: *ik ne wil het niet doen.* Door omzetting schreef men naderhand *en: ik en wil* enz. Zie *En.* Het komt overeen met het fr. *ne*, ital. *ne*, eng. *no*, goth. *ne*, angels. *ne*, pool. *ni*, krain. *na.* De Grieken gebruiken het in zamenstell., νεπους, die geene voeten heeft. Ook bij ons plagt het in zamenstelling gebruikt te worden: *negheen*, *negheensins.* BYB. 1477. Zie *nemaar.* Oul. bezigde men het ook voor *hem.* *En gordene*, en gorde hem. BYB. 1477.

NEB, v., meerv. *nebben.* Een lange spitse bek, gelijk bij sommige vogelen en eenige visschen: *'k zie een vogeltjen in 't glaasje mij de neb biên.* HOOFT. Zamenstell. *nebaal*, anders *nebbeling*, aal die spits van bek is, *nebijzer* aan eenen ploeg, *nebschuit.* Door de voorzetting van eene *s* zegt men ook *snab*, *sneb*, waarvan *snavel.* ADELUNG brengt het tot eenen oorsprong met *navel*, *naaf.* In het oud eng. is het *a neb.*

NECHTIG, bijv. n. en bijw., *nechtiger*, *nechtigst.* Een woord, dat weinig meer gebruikt wordt. Men vindt het meermalen bij HOOFT, in den zin van naarstig, ijverig, schielijk: *nijver, nechtig, trouw gezant.* *Wel buurman, waar loopje zoo nechtigh nae toe?* Zamenstell. *trouwnechtig: trouwnechtige dienstbod.* HOOFT. Van hier *nechtigheid.* HOOGSTRAT. en HOOFT. Voor *nechtig* heeft L. MEYER ook *nichtig.* *Nechtig* is, denkelijk, door de bijvoeging van *n*, van *acht* en den uitgang *ig* oorspronkelijk. Men vindt trouwens zulk eene neusletter meer voor sommige woorden, als *aak naak*, *aars*, *naars* enz.

NEDER, bijv. n. en bijw. Nader aan het middelpunt der aarde dan een ander ding, laag, in tegenstelling van boven en hoog: *van den nederen trappe des welspellens.* TWESPR. *Dat ic verheven hebbe den nederen boem.* BIJB. 1477. De stellende en vergelijkende trap is als bijv. naamw. geheel uit het gebruik. De overtreffende trap *nederst* wordt als bijv. gevonden in de OVERZ. VAN

DEN BIJB.: *in de nederste deelen der aerde.* BOGAERT zegt ergens, *naer 't nederste der stroome.* En bij VOND. vindt men *de allernederste.* KIL. verklaart *neder* door *humilis, inferus, depressus.* Den stellenden trap gebruiken wij nog als bijwoord: *op en neder loopen.* Eigenlijk nogtans komt het dus voor als een voorzetsel, dat in zamenstelling gebruikt wordt. Trouwens, het wordt, als een scheidb. voorz., bij vele werkwoorden gebruikt, beduidende dan, dat de handeling of beweging van zulk een werkwoord naar de oppervlakte der aarde gerigt is, als: *nedersmijten, smeet neder, heb nedergesmeten.* Deze zamenstelling behoort mede tot de oudste in de taal, daar zij reeds bij KERO voorkomt. Zoo ook *nederbiggelen, nederbliksemen, nederboffen, nederbonzen, nederbotsen, nederbrengen, nederbruijen, nederbuitelen, nederdauwen, nederdompelen, nederdonderen, nederdringen, nederduiken, nederduwen, nederflansen, nederfluiten, nedergieten, nedergooijen, nederhagelen, nederhangen, nederkaauwen,* (herkaauwen) *nederkammen, nederkappen, nederkeeren, nederkijken, nederklimmen, nederknotten, nederkrijgen, nederkruipen, nederkunnen, nederlekken, nederlokken, nederlonken, nederpissen, nederplukken, nederraken, nederregenen, nederrijsen,* (nedervallen, afvallen) *nedervallen, nederschokken, nederschuiven, nederslepen, nederstrooijen, nederstroomen, nederstroopen, nedersullen, nedertellen, nedertrappen, nedertuimelen, nedervlieten, nedervloeijen, nedervoeren, nederwaaijen, nederwerpen, nederzakken, nederzeilen, nederzijpen, nederzwingen,* enz. Het wordt ook bij zelfst. naamw. gebruikt, als: *nederbuik,* (onderbuik) *nedereinde, nedergang, nederkamer* (benedenkamer) *nederkous* (onderkous), *nederlucht, nederscheut, nederval, nederzaal,* (benedenzaal). Bij bijv. n. als: *nederslagtig, neerslagtig.* Bij bijw., als: *nederwaarts.* In de zamenst. met werkwoorden scheidt men het ook wel geheel af, en plaatst er het voorzetsel *ter* voor, als: *ter neder werpen, ter neder gooijen* enz. Zoo zegt POOT: *zoo stort somtijts een worstelaar ter neder.* Voorts, is van *neder nederachtig,* verouderd woord, voor *nederig,* — *nederheid,* armoedige en bekrompene staat: *om dat hij*

de

de nederheyt sijner dienstmaegt heeft aengesien. Bijbelv. Wijders *nederen* (waarvoor het zameng. *vernederen* in gebruik is): *te nederne de Roomsche ghewelt.* M. Stoke. — *Nedering*, hetwelk Kil. door *delling*, *vallis*, verklaart.

Het stamt af van het oude *need*, *nede*, hoogd. *nied*, dat in Zwitserl. omlaag beduidt. Dit *need* behoort zekerlijk tot den wortel van *neigen.* Zie *genade.* Het is in het zw. *ned*, angels. *neoth*, eng. *neath beneath.* De hooge ouderdom blijkt uit het gr. νειοθι, νειοθεν, νερθε, ενερθε.

NEDERBRUISEN (*neerbruisen*), o. w., *ik bruiste neder*, *ben nedergebruist.* Bruisend naar beneden vallen: *waeruit een waterval ten dale nederbruist.* Vond.

NEDERBUIGEN, (*neerbuigen*) b. en o. w., *ik boog neder*, *heb* en *ben nedergebogen.* Bedr., naar de oppervlakte der aarde buigen: *die hunne kniën voor Baal niet nederbuigen.* Frantz. *Toen de wijze Dageraat drie kroonen voor hem neerboog.* J. Oud. Wederk.; *zich voor God nederbuigen.* Onz. met *zijn*: *de takken buigen neder. Al het veltgedierte ziet naer d'aerde, voorwaerts neergebogen.* Poot. Van hier *nederbuiging.*

NEDERBUKKEN, o. w., *ik bukte neder*, *heb* en *ben nedergebukt.* Voorover bukken: *komt laet ons aenbidden ende nederbucken.* Bijbelv. *Dat hij nederbukke, en den roof oprape.* Vollenh. Oneig.: *mijne ziele was nedergebuckt.* Bijbelv. Het hulpw. *hebben* drukt, bij dit woord, de daad uit; het hulpw. *zijn* den staat en de gesteldheid: *hij is nedergebukt* beduidt eene tegenwoordige gesteldheid; *hij heeft nedergebukt* duidt den verledenen tijd aan, toen hij dit deed. Ook is op te merken, dat het hulpw. *zijn* telkens hier gebruikt wordt, als het woord oneigenlijk genomen wordt.

NEDERDALEN, o. w., *ik daalde neder*, *ben nedergedaald.* Naar beneden dalen, afkomen op de oppervlakte der aarde: *terwijl de Hemel nederdaelt.* Poot. *Maer d'edle Dichtkunst daelt bekoorlijk neder.* H. Schim. Van andere dingen: *een goude nis van stralen, die schoon gewatert van den hoofde nederdalen.* Vond. Dieper dalen, dan de oppervlakte der aarde:

en

en dus ter helle neergedaald. E. VOET. Van hier *nederdaling.*

NEDERDEEL, o., meerv. *nederdeelen.* Laagte: *in nederdeelen van der aerd'.* BRUN., PSALMB.

NEDERDRAGEN, (*neerdragen*) b. w., *ik droeg neder, heb nedergedragen.* Naar beneden dragen: *uit den hemel neêrgedragen.* VOND.

NEDERDRIJVEN, (*neerdrijven*) b. w., *ik dreef neder, heb nedergedreven.* Met geweld nederwerpen: *het hof wort neêrgedreven met toren, trans en tin.* VOND. Naar beneden afdrijven: *het scorpioen verwarmt en drijft het water neêr.* VOND.

NEDERDRUKKEN, (*neerdrukken*) b. w., *ik drukte neder, heb nedergedrukt.* Naar beneden drukken: *iemand, die opstaan wil, nederdrukken.* Oneig., onderdrukken, bemeesteren. *Maer de min zou misschien mij nederdrukken.* POOT. Neerslagtig maken: *op 't neêrgedrukte hart.* M. L. *Alle de aendoeningen van eenen neêrgedrukten geest.* FRANTZ.

NEDERDUITSCH, (*neerduitsch*) bijv. n. en bijw., zonder trappen van vergrooting. Nederlandsch: *de nederduitsche taal. Nederduitsch schrijven.* Als zelfst.: *hij verstaat het nederduitsch.* Van hier *nederduitscher. Nederduitsch* staat tegen *hoogduitsch* over. *Nederduitschland*, het noordelijke en lager liggende Duitschland, bevattende, in ruimeren zin, ook de vereenigde Nederlanden, in engeren zin slechts Westfalen, Nedersaksen, en dat deel van Oppersaksen, dat aan de oostzee ligt.

NEDEREISCHEN, b. w., *ik eischte neder, heb nedergeëischt.* Eischen, dat iets op deze aarde nederdale: *gij eischt vergeefs uw' dooden vader weder; een' hemelburger neder.* POOT.

NEDEREN, *nedering*, zie *neder.*

NEDERFLONKEREN, o. w., *ik flonkerde neder, heb nedergeflonkerd.* Zijnen flonkerenden glans nederlaten: *hoewel de heldere straelen der Goden niet nederflonkeren in der sterfelijken oogh.* VOND.

NEDERGAAN, o. w., onregelm., *ik ging neder, heb* en *ben nedergegaan.* Naar beneden gaan. *Maer Jona was nedergegaen aen de zijden van 't schip.* BIJBELV. Oneig., dalen: *hetzij de jonckheydt rijst, of datze ne-*

nedergaet. CATS. In onheil komen: *hooge zaeken, die haeren heer bedorven, en jammerlijk deén nedergaen.* POOT. Van hier *nedergang.*

NEDERGEREGT, (*nedergerigt*) o. Laag geregt, waarbij zaken van minder belang afgedaan worden.

NEDERGLIJDEN, (*nederglijen, neerglijen*), o. w., *ik gleed neder, ben nedergegleden.* Naar beneden glijden: *bij eene uitgeschote koorde nederglijende.* VOND. *Die, gretig ingeslokt, tot in den buik neerglijdt.* H. MUNTINGHE.

NEDERHAKKEN, b. w., *ik hakte neder, heb nedergehakt.* Door hakken nedervellen: *Lykurgus laet den wijnstok nederhakken.* POOT. Nedersabelen: *de soldaten hakten alles neder, wat hun voorkwam.*

NEDERHALEN, b. w., *ik haalde neder, heb nedergehaald.* Naar beneden halen, trekken: *de zeilen nederhalen.*

NEDERHELLEN, o. w., *ik helde neder, heb nedergeheld.* Voorover hellen: *een jonghelinck sadt in de venster, door diepen slaep nederhellende.* DORESLAER. Van hier *nederhelling, nederhellig*, bij KIL.

NEDERHOF, m., meerv. *nederhoven.* Voorhof, voorplaats, het fr. *bassecour.*

NEDERHOUDEN, (*neerhouden*) b. w., *ik hield neder, heb nedergehouden.* Nederwaarts houden: *een adelaar houd de minderen altijd neder.* P. RABUS.

NEDERHOUWEN, b. w., *ik hieuw neder, heb nedergehouwen.* Door houwen op den grond doen vallen: *eenen boom nederhouwen.* Ook eene groote neerlaag maken.

NEDERHUIS, o., meerv. *nederhuizen.* Zoo noemt men in de Baronij van Breda en elders in Braband, een bouwhuis op den nederhof (op het *bassecour*).

NEDERHUKKEN, (*nederhuiken, nederhurken*) o. w., *ik hukte neder, heb* en *ben nedergehukt.* Op de huik, op de hurken zitten: *daar ghij nederhukte.* VOND.

NEDERIG, bijv. n. en bijw., *nederiger, nederigst.* Laag bij den grond: *op het nederig kruid, dat zijnen wortel bewoelt.* SELS. Meest gebruiken wij het in eenen oneigenlijken zin, waar het van eigenschappen der dingen gebruikt wordt, waarin zij van andere overtroffen worden. Van eenen zachten toon en klank gebruikt de BIJBELV. het: *alsser is een nederich geluijt der malinge.* Ten opzigte van burgerlijke waarde en magt: *sij sullen een ne-*

nèdrich coninckrijck zijn. Bijbelv. *De Heere is hooge, nochtans siet hij den nederigen aan.* Bijbelv. Over zijne eigene bekwaamheden en waarde klein denkend; in welken zin het meest gebruikt wordt: *het zijn deeze verzuchtingen van het needrig gemoed.* Frantzen. In die gesteldheid gegrond: *nederig gekleed gaan.* Slecht, gering: *schaamele armoede van haar nederigen pij berooven.* Sels. Van hier *nederigheid.*

NEDERKLADDEN, (*neerkladden*) b. w., *ik kladdede neder, heb nedergeklad.* Slordig op een papier schrijven; ook slecht schilderen, in de dagelijksche taal.

NEDERKLEED, (bij Kil. ook *nederghewande*, bij Meyer *nederghewaade*) o., meerv. *nederkleederen.* Het tegendeel van opperkleed. Eene broek: *lijnen nederkleederen om hare lendenen.* Doresl. Overz. Verouderd woord.

NEDERKLINKEN, b. w., *ik klonk neder, heb nedergeklonken.* Met eenen klank, met geweld nederstooten: *eer hij u nederklincke aen gruis.* Vond. *Als Jupiter den stapel bergen van boven nederklonk.* Vond.

NEDERKNIELEN, (*neerknielen*) o. w., *ik knielde neder, heb* en *ben nedergeknield.* Op de aarde knielen: *ik zie u nedergeknield — weggerukt in de diepste aandacht.* Sels. *Voor Gods troon ootmoedig nederknielen.* J. Vollenh. Van hier *nederknieling.*

NEDERKOMEN, (*neerkomen*, bij Isid. *nedherquheman*) *ik kwam neder, ben nedergekomen.* Naar beneden komen: *het wilt gevogelte quam neder op aes.* Bijbelv. In den dagelijkschen wandel zegt men: *de zaak komt hierop neer*, zij komt hierop uit.

NEDERLAAG, (*neerlaag*), v., meerv. *nederlagen* (*neerlagen*). De daad, waardoor iets nedergelegd wordt; in het bijzonder, oneigenlijk, de toestand, wanneer een krijgsheer geslagen wordt: *tijding van de wreede nederlaag.* Hoogvl. *Aanstonds kregen de Assyrieren de nederlaag.* Bogaert.

NEDERLAND, (*neerland*) o., meerv. *Nederlanden.* Nederduitschland. *De Nederlanden. Het vereenigde Nederland. De koning der Nederlanden.* Van hier *nederlander*, *nederlandsch.*

NEDERLATEN, (*neerlaten*) b. w., *ik liet neder, heb nedergelaten.* Naar beneden laten: *iets met de katrol ne-*

nederlaten. Selfs laten de zeekalveren de borsten neder. Bijbelv. *Des Hemels vast gebouw liet zijnen Schepper neêr.* Kamphuizen. Men gebruikt het ook wederk. *zich nederlaten: om met eenen vermeetlen waaghals ons in (dien) afgrond neêr te laaten.* Frantz. Van hier *nederlating: de nederlatinge sijnes arms.* Bijbelv.

NEDERLEGGEN, (*neerleggen*) b. w., *ik legde (leide) neder, heb nedergelegd (geleid).* Op den grond leggen, op de oppervlakte van iets leggen: *leg uwen hoed in de vensterbank neer. Zie hoe mijn lier een reex van dankbre schaklen aen 't outer nederlegt.* Poot. Onvoorzigtig omwerpen: *den wagen neerleggen onder het rijden*, geld. spreekwijs. Doen nedervallen: *soo sij van wijne nedergeleydt zijn.* Doresl. Doen sneven, verslaan: *die in Duitschland met drie keurbenden neêrgeleit wert.* Vond. Wederk.: *zich neerleggen*, zich te slapen leggen. Fig.: *zijn ambt neerleggen. Hij leide de kroon neder. Eenen twist nederleggen*, dien stillen. *Om de misverstanden te koomen nederleggen.* Hooft. Van hier *nederlegging.*

NEDERLIGGEN, o. w., *ik lag neder, heb* en *ben nedergelegen.* Op den rug liggen, op den buik liggen: *de leeuw ligt in zijn hol neder.* Vooral om te slapen: *terwyl gij op een gering leger nederligt, en door den slaap* enz. Sels. Men gebruikt het ook voor in het graf liggen: *'t samen zijn sij nedergelegen, sij en sullen niet weder opstaen.* Bijbelv.

NEDERLOOPEN, o. w., *ik liep neder, heb* en *ben nedergeloopen.* Naar beneden loopen: *daer de trappen van 't marmer nederloopen.* Vond. Oneig.: *met waterbeken loopt mijn ooge neder.* Bijbelv.

NEDERMAKEN, (*neermaken*) b. w., *ik maakte neder, heb nedergemaakt.* Neerhouwen, dooden; doch slechts van menschen gebruikelijk, en met het denkbeeld tevens van schielijkheid: *beter ware ick neêrgemaeckt van de Traciers.* Hoogstrat. In Gelderland bezigt men het ook voor hout omhakken.

NEDERPLANTEN, (*neerplanten*) b. w., *ik plantte neder, heb nedergeplant.* Eigenlijk, door planting neerzetten. Oneig.: *(hij) heeft op dit gebergt zijn huisgoôn neergeplant.* Hoogvl.

NE-

NEDERPLOFFEN, (*neerploffen*) o. en b. w., *ik plofte neder*, *ben* en *heb nedergeploft*. Op den grond nedervallen, dat het ploft: *de toren komt neerploffen*. VOND. *De hel van doodschrik nederploft*. VOLLENH. Het deelw. gebruikt men in de scheikunst menigmaal: *nedergeplofte roode kwik*, *mercurius præcipitatus*. HOOFT gebruikt het bedr.: *zij hebben de blijde van booven neergeploft*. Van hier *nederploffing*, *neerploffing*.

NEDERPLOMPEN, o. w., *ik plompte neder*, *ben nedergeplompt*. In water nedervallen, dat het plompt: *dat hij in den Padus nederplompt*. VOND.

NEDERPLONS, m. De daad van nederplonzen; ook in eenen lijdelijken zin: *door zijnen nederplons*. HOOGVL. Van *nederplonzen*, (nederplompen) met eenen plons in het water werpen, of vallen. Het enkele *plonzen* heeft HOOFT.

NEDERPLONZEN, zie *nederplons*.

NEDERRIJDEN, o. w., *ik reed neder*, *heb* en *ben nedergereden*. Naar beneden rijden: *in 't nadrend nederrijden*. POOT.

NEDERRIJN, m. De benedenrijn; eene bekende rivier.

NEDERROEPEN, b. w., *ik riep neder*, *heb nedergeroepen*. Door roepen afbrengen, naar beneden doen komen: *die vuur en zwavel van den hemel op den booswicht zoudt kunnen nederroepen*. SELS.

NEDERRUKKEN, (*neerrukken*) b. w., *ik rukte neder*, *heb nedergerukt*. Door omrukken nederwerpen: *naa 't neêrrukken der poorten*. HOOFT. Anders *ter neder rukken*: *end' ik ter neer gerukt was*. LODENST.

NEDERSABELEN, (*neersabelen*) b. w., *ik sabelde neder*, *heb nedergesabeld*. Met de sabel neerhouwen, dooden.

NEDERSCHIETEN, (*neerschieten*) b. en o. w., *ik schoot neder*, *heb* en *ben nedergeschoten*. Bedr., door middel van eenen schoot nedervellen, dooden: *zwijnen nederschieten*. J. DE HAES. Onz., met *zijn*; zich plotseling en zeer snel nederwaarts bewegen: *de balk schoot neer*. *Die in een ruimer velt neerschieten*. VOND.

NEDERSCHIJNEN (*neerschijnen*) o. w., *ik scheen neder*, *heb nedergeschenen*. Naar beneden schijnsel aflaten: *ik zie om hoogh een hemel nederschijnen*. VOND.

POOT gebruikt het eenmaal bedr.: *met levende robijnen, die hette nederschijnen.*

NEDERSCHUDDEN, (*neerschudden*), b. w., *ik schuddede neder, heb nedergeschud.* Schudden, waardoor iets op den grond valt: *gelijk de akkerman den eekel nederschudt.* VOND.

NEDERSLAAN, (*neerslaan*), b. en o. w., onregelm.: *ik sloeg neder, heb* en *ben nedergeslagen.* Onz., met *zijn;* plotseling en met eenen zwaren smak nederstorten: *hij sloeg voor mijne voeten neer.* Nederzakken, van iets, dat eerst gerezen is: *het beslag was neergeslagen.* Bedr., eene rigting naar den grond toe veroorzaken: *de tafel neerslaan.* Hierheen behoort de spreekwijs *de oogen neerslaan: sla nu, o Hemelheer! op ons uwe oogen neer.* POOT. Op den grond werpen: *wiens woorden reuzen nederslaen.* POOT. Vooral met het denkbeeld tevens van doodslaan: *hij sloeg zijnen vijand met eenen sabelhouw neder.* Op den grond vastzetten: *tenten nederslaan. De vijand sloeg zich daar neder.* Van hier *het leger nederslaan;* oneig.: *iemands hoop, moed, nederslaan*, benemen. *Iemand neerslaan*, hem onverwacht treurig en moedeloos maken. Van hier *nederslag*, of liefst *neerslag*, manslag: *men stel den neerslag uit.* VOND. *Nederslagtig*, onverwacht treurig en moedeloos gemaakt; *verbaasdheid maakt u nederslachtig.* SELS. Het gebruik verkiest hier *neerslagtig*, waarvan *neerslagtigheid.*

NEDERSLAGTIG, (*neerslagtig*). Zie *nederslaan.*

NEDERSMIJTEN, (*neersmijten*) b. w., *ik smeet neder, heb nedergesmeten.* Op den grond smijten, neerwerpen: *en eindtlijk de kerken der Onroomschen needersmijten.* HOOFT. *En 't Noorden smijt geen sneeu of hagel neer.* POOT.

NEDERSNORREN, o. w., *ik snorde neder, ben nedergesnord.* Met gesnor naar den grond geworpen worden: *op steenen, die nedersnorren.* VOND.

NEDERSTELLEN, (*neerstellen*) b. w., *ik stelde neder, heb nedergesteld.* Nederzetten; ook op het papier in orde stellen: *dat Paulus de woorden heeft neérgesteld bij verkorting.* FRANTZ. Ook wederk., voor zich ergens nederzetten: *wie kan hem* (zich) *nederstellen, of hem zal* enz. CATS.

NEDERSTIJGEN, (*neerstijgen*, bij KERO *nidarstigan*) o. w., *ik steeg neder*, *ben nedergestegen.* Eigenlijk van eene steilte nederklimmen: *van de klippen nederstijgen.* VOND. *'k Zie ze nederstijgen van den groenen Helikon.* POOT.

NEDERSTIK, (het gebruik wil *neerstik*) o., meerv. *neerstikken.* Een gestikte, gebloemde, geborduurde, borstlap voor vrouwen. Van *stik*, *sticksel*, bij KIL. *peplum*, *calijptra.* Van *stikken*, bloemen met de naald maken.

NEDERSTOMMELEN, b. en o. w., *ik stommelde neder*, *heb* en *ben nedergestommeld.* Bedr., met een dof gedruisch van boven neder stooten: *van booven needergestommeld hebbende de geenen*, *die* enz. HOOFT. Onz., met *zijn*: *wat komt daar van boven nederstommelen?*

NEDERSTOOTEN, (*neerstooten*) b. w., *ik stiet neder*, *heb nedergestooten.* Naar beneden stooten: *wie soude mij ter aerden nederstooten?* BIJBELV. Oneig.: *die mij neerstieten met haer logen.* BRUNE. Van hier *nederstooting.*

NEDERSTORMEN, (*neerstormen*) b. en o. w., *ik stormde neder*, *heb* en *ben nedergestormd.* Bedr., met alle geweld en geraas ter aarde werpen. Men gebruikt het van het omwerpen van ligchamen, waartoe groote kracht vereischt wordt. Onz., met *zijn*; met hevig geweld neerkomen: *de bezettelingen kwamen bij de trappen van het kasteel neerstormen.*

NEDERSTORTEN, b. en o. w., *ik stortte neder*, *heb* en *ben nedergestort.* Bedr., naar beneden storten, werpen: *indien God hunne stad in eenen afgrond neergestort had.* FRANTZEN. Onz., met *zijn*; door instorting nedervallen: *elck eene van de colomnen sal ter aerden nederstorten.* BIJBELV. Wijders, in het gemeen, ter aarde nedergeworpen worden: *de paerden sullen nederstorten.* BIJBELV. Zich met drift voorover werpen: *zou hij niet zijn nedergestort op de doodkist van dien waerdigen man?* SELS. Oneig.: *uwe hoovaerdye is in de helle nedergestort.* BIJBELV. Van hier *nederstorting.*

NEDERSTRALEN, (*neerstralen*) o. w., *ik straalde neder*, *heb nedergestraald.* Zijne stralen nederwaarts schie-

schieten: *een dag, die neerstraelt van Godts glans.* VOND.

NEDERSTREKKEN, b. w., *ik strekte neder, heb nedergestrekt.* Op eene oppervlakte uitstrekken: *eer iemant slaeperigh de leden nederstreckte.* VOND.

NEDERSTRIJKEN, (*neerstrijken*) b. w., *ik streek neder, heb nedergestreken.* Naar beneden strijken: *de haren nederstrijken, de zeilen neerstrijken. Zoo wort de paeuwestaert des menschdoms neêrgestreecken.* VOND. Van vogelen, die naar beneden vliegen, gebruikt men *neerstrijken* ook, doch onzijd.

NEDERSTRUIKELEN, (*neerstruikelen*) o. w., *ik struikelde neder, ben nedergestruikeld.* Door struikelen vallen: *maer de godtloose sullen in 't quaet nederstruyckelen.* BIJBELV.

NEDERSTUIPEN, (*neerstuipen*) o. w., *ik stoop neder, ben nedergestopen.* Zich, met eenen gekromden rug, naar den grond voorover buigen: *waerom met loode gedaghten ter aerde neergestopen?* DE BRUNE. Zie *stuipen.*

NEDERTIEGEN, (*neertiegen, neertijgen*) veroud. b. w., *ik toog neder, heb nedergetogen.* Nedertrekken. Bij POOT vindt men het deelw.: *vogels neergetogen van een loot.*

NEDERTREDEN, (*neertreden*) b. w., *ik trad neder, heb nedergetreden.* Nederwaarts treden: *roode toffels, die neergetredene hielen hebben.* BOGAERT. *Nu deze bloem ligt neêrgetreden.* D. v. HOOGSTR.

NEDERTREKKEN, (*neertrekken*) b. w., *ik trok neder, heb nedergetrokken.* Naar beneden trekken: *so de geringste van de kudde hen niet en sullen nedertrecken.* BYBELV.

NEDERTROONEN, (*neertroonen*) b. w, *ik troonde neder, heb nedergetroond.* Naar beneden troonen: *zij troonden den vijand listig uit de bergvesting neder.* Zie *troonen.*

NEDERVALLEN, (*neervallen*) o. w., *ik viel neder, ben nedergevallen.* Op den grond vallen: *hij viel voor het beeld neder.* Instorten: *dat schendigh nederviel, terwijl ik vlijtigh boude.* POOT. Van boven neerstorten: *Augustus blixemschicht viel op mijn harsens neêr.* POOT.

POOT. Van hier het veroud. *nedervallig* — *nedervalling.*

NEDERVAREN, o. w., *ik voer neder, heb* en *ben nedergevaren.* Naar beneden varen: *kom aen, laet ons nedervaren.* BIJBELV. *'t Gevleugeld kunstgerucht vaert eeuwigh met uw' lof in Holland neder.* POOT.

NEDERVELLEN, (*neervellen*) b. w., *ik velde neder, heb nedergeveld.* Door geweld ter aarde doen vallen: *boomen nedervellen.* Door wapenen dooden: *dat hij alleen zoo veele nedervelde.* BÓGAERT. Ook *ter neder vellen.* VOND., die het ook oneigenlijk, voor uitroeijen, doen ophouden gebruikt, zegt ergens: *zoo menigh aertsgewelt en rijck ter neder vellen.* En D. V. HOOGSTR.: *en (dat) alle vreugde nedervelt.* Van hier *nedervelling.*

NEDERVLIJEN, (*neervlijen*) b. w., *ik vlyde neder, heb nedergevlijd.* In orde, en zoo digt mogelijk, naast, of op elkander nederleggen: *vlij dat goed daar neer.* Men zegt ook: *zich nedervlijen*, voor zich met gemak nederleggen. Van hier het deelw. *neergevlijd: 't vermoeide ligchaam neergevlijd op 't zachte bed.* HAMELSV.

NEDERWAARTS., zie *neder.*

NEDERZENDEN, (*neerzenden*) b. w., *ik zond neder, heb nedergezonden.* Naar beneden zenden: *zand zij Pallas neder met neerstig bestier.* VAN MAND. Doen nederkomen: *zoo zende 's hemels Heer op u zijn' milden zegen neér!* POOT.

NEDERZETTEN, (*neerzetten*) b. w., *ik zettede neder, heb nedergezet.* Iets, hetwelk men in de hand, of op den arm draagt, op den grond, of op eene andere oppervlakte zetten: *ik zal de lange tranenflessen neérzetten bij uwe assche.* H. SCHIM. Oneig., bedaren, stillen: *iemand, iemands gramschap nederzettten. Om de gemoederen wat needer te zetten.* HOOFT. *Zich laten nederzetten*, zich tot bedaren laten brengen. HOOFT. — *Zich met der woon nederzetten.* Van hier *nederzetting.*

NEDERZIEN, (*neerzien*) o. w., onregelm., *ik zag neder, heb nedergezien.* Naar beneden zien: *als Febus op het aerdrijk neérziet.* POOT. Van hier *nederzigt*, uitzigt naar beneden, bij BOG.

NEDERZIJGEN, (*neerzijgen*) o. w., *ik zeeg neder, ben nedergezegen.* Langzaam nederzakken: *zie 't vroome hooft*

hooft ten grave nederzijgen. POOT. Bij STRYK. *nidersigen*, in den zin van verzinken.

NEDERZINKEN, (*neerzinken*) o. w., *ik zonk neder, ben nedergezonken.* Naar beneden zinken: *op hunne grondvesten neergezonken.* FRANTZEN.

NEDERZITTEN, o. w., *ik zat neder, ben nedergezeten.* Op zijn gemak zitten: *zit hier neder, zielbeminde.* POOT. *Den genen, die nedergeseten waren.* BYBELV. Van hier *nederzitting.* HOOGSTR.

NEDERZWALPEN, (*neerzwalpen*) o. w., *ik zwalpte neder, ben nedergezwalpt.* Zwalpend nederstroomen: *die uit uwe bronnen komt neerzwalpen.* VOND.

NEDERZWELGEN, b. w., *ik zwolg neder, heb nedergezwolgen.* Door zwelgen naar beneden drukken. Oneig.: (*hij*) *sal met beter hart uw klachten nederswelghen.* J. CATS.

NEDERZWEVEN, o. w., *ik zweefde neder, ben nedergezweefd.* Zwevend nederdalen: *gelijck een adelaer nederzwevende den dorst lescht.* VOND.

NEDERZWIEREN, o. w., *ik zwierde neder, ben nedergezwierd.* Op eene prachtige en statige wijze nederkomen: *gij Goden, die nederzwiert.* VOND.

NEEF, m., meerv. *neven.* Een woord, waarmede een kleinzoon, insgelijks een broeders of zusterszoon te kennen gegeven wordt. Wijders noemen zulke zoons elkander met dienzelfden naam. *Een volle — een halve neef.* Verder, een aangetrouwde vriend. Ook draagt een nakomeling uit hetzelfde bloed, hoe lang daarna hij ook leven moge, den naam van neef: *tot dat uw laatste Neef zijne onbestorven kroone aan 't Godtsrijk overgeev'.* L. TRIP. Bij KIL. heet *neef* ook verkwister, (lat. *nepos*) en poetsenmaker. Van hier *neefschap.* Vrouwel. oudtijds *nevin*, naderhand *nift*, nu *nicht*, angels. *nefene*, *nift*, hoogd. *Nefinn.*

Reeds in de negende eeuw, naar den frank. tongval, *nevu*, bij STRYK. *neve*, hoogd. *Nefe*, *Neffe*, neders. *neve*, angels. *nefa*, *neofa*, lat. *nepos*, ital. *nipote*, eng. *nephew*, fr. *neveu.*

NEEN, een ontkennend bijwoord: *hebt gij hem vernomen? Neen. Wilt gij het mij toestaan? Neen.* Ook: *neen, ik heb hem niet vernomen*, enz. *Gij moet ja of neen zeggen. Neen verkoopen*, eene ge-

vraagde waar niet hebben. *Ergens neen toe zeggen*, bij HOOFT. *Neen, dat is onmogelijk.* Als een zelfst. n.: *'t barre en altijt weigrent neen.* HOOGVL. *Met een verdrietigh neen.* POOT. Zelfs vindt men bij HOOFT het meerv. *neenen.*

Neen, reeds bij de oudste hoogd. schrijvers *nein*, eng. *no*, oudvlaamsch *no*, bij ULPHIL. *ne*, *no*, angels. *na*, *ne*, *nie*, gr. *νε*, *νη*, in zamenst., lat. *non*, ital. *non*, *no*, fr. *non*, *ne*, sp. *no*. Het schijnt uit het oude *ne* en *een* ontstaan te zijn. Van *neen* heeft men bij KIL. een veroud. werkw. *neenen*, *neeën*, dat overeenkomt met het arab. נהה, neen zeggen, verbieden.

NEEP, v., meerv. *nepen.* Nijping met de vingeren, of nagelen. Het overgeblevene indruksel, door nijpen veroorzaakt. *Iemand eene neep geven. Hij heeft de flesch eene goede neep gegeven*, er braaf wat uitgedronken. Oneig., schade, afbreuk: *zijnen vijandt altemet eene neep geeven.* HOOFT. *Gevoelende de neep, aan de kruispoort gekreeghen.* HOOFT. Het woord is van den onvolmaaktverl. tijd van *nijpen* gevormd.

NEER, zie *neder.*

NEER, (*neere*) v., meerv. *neeren.* Eene draaikolk: *bewelt van eene neere oft draaijstroom.* HOOFT. Overdr. zegt men *in de neere*, of *neer zijn*, wanneer het iemand tegenloopt, wanneer zijne zaken achteruit gegaan zijn. Het woord is denkelijk uit *neder*, *nedere* ontstaan, naardien zulke draaistroomen in hun middenpunt ligchamen doen nederzinken.

NEERSLAG, m., manslag. Zie *neder.*

NEERSLAGTIG, bijv. n., treurig, moedeloos. Zie *neder.*

NEET, v., meerv. *neten.* Het meerv. is meest in gebruik, beteekenende de eijeren der luizen, zoo als zij zich aan de hoofdharen vasthechten. Zamenstell. *netenkam*, *netenkop*, enz.

NEET, (*niet*) v., meerv. *neeten.* Een platgeklonken nageltje in eene schaar, om de beide lemmers te verbinden. In *Groningen* gebruikt men dit woord, waar men het *nijte*, *nijtje* uitspreekt. Van hier het bedr. w. *neeten*, (bij KIL.) een nageltje plat klinken, in het hoogd. *nieten.*

NEFFENS, zie *nevens.*

NEGEEN, verouderd ontkennend bijv. naamw., voor geen; uit *ne* en *geen*: *noch wij, noch onser naçomelinge-*
ne-

negeen. ZOENBRIEF TUSSCHEN DE HEER. V. AMST. EN DEN GRAAF V. HOLL., 1285.

NEGEN, een grondgetal, tusschen de acht en de tien, in alle naamvallen en geslachten onveranderlijk: *negen maanden, negen jaren, negen dagen.* Ook buiten betrekking op een naamwoord: *negen en zestig.* Als een zelfst. naamw., vr., in het kaartspel: *ik heb de negen van troef.* Het meerv. wordt ook gebezigd: *vier negens.* Ook bij persoonlijke voornaamw.: *met ons negenen.* Van hier *negende.* Zamenstell. *negenderlei, negendehalf, negenduizendste, negenhonderdste, negenhoek, negenjarig, negenmaal, negenstek,* zeker spel, (anders *negenstrik*) *negenstekken*, onz. w., — *negental;* ook voor de negen zanggodinnen: *'k lagh hierdoor van Apol en 't Negental begeven.* POOT. — *Negentien, negentiende, negentig,* negenmaal tien, *negenwerf,* enz.

In de salische wetten *nuenet*, bij KERO *niun*, neders. *negen*, hoogd. *neun*, eng. *nine*, lat. *novem*, gr. ἐννέα.

NEGENOOG, v., meerv. *negenoogen.* Eene zekere soort van aal; ook eene kwaadaardige bloedvin. Men stelt zich dezen visch, als ook die bloedvin, als eene vrouw voor, die negen oogen heeft, en noemt haar *eene negenoog*, schoon *oog* anders onz. is.

NEGER, m., meerv. *negers.* Vrouwel. *negerin.* Een woord, uit het fr. *negre*, en dit van het lat. *niger*, zwart, waarmede men hedendaags de inboorlingen van het zuidelijke Afrika benoemt, die wegens hunne zwarte kleur dien naam dragen. Van hier *negerij*, een aantal hutten, als een dorp bij elkander gezet, waarin negers wonen: *die landwaarts in hunne negerij of dorpen hebben.* BOGAERT. Zamenstell. *negerland* enz.

NEGGE, v., meerv. *neggen.* Een handpaardje, een klein paardje. In het hoogd. en neders. *Nickel, Nikkel,* eng. *nag*, middele. *naceus*, in de Beijersche wetten *gnacco.* WACHTER, FRISCH en anderen brengen het tot *neigen, neijen*, brieschen. ADEL. merkt aan, dat *nak*, eertijds, klein beteekend heeft. Bij HOOGSTRATEN is *negge* ook een naad, eene spleet. Misschien alles voor *egge.* Zie dit woord.

NEIGEN, b. en o. w., *ik neigde, heb* en *ben geneigd.* In eene schuinsche rigting, digter bij den grond brengen,

naar beneden buigen: *neygt uwe kruycke, dat ik drinke.* BYBELV. *Het hoofd neigen. Soo neygde hy sich ter aerde.* BYBELV. Fig.: *zijn hart tot iets neigen. Zij neigden hunne aandacht naar alles.* FRANTZEN. *Zich tot iemand neigen*, zich naar hem wenden; ook met oogmerk, om deszelfs welzijn te bevorderen. Zie verder *geneigd.* Onz., met *zijn;* hellen: *de dag neigt ten avond.* Van hier *neiging*, helling en genegenheid.

Reeds bij KERO *kehneigen*, OTFR. *neigan*, hoogd. *neigen*, angels. *hnigan.* Het lat. *nuo*, *nuto*, *nico*, *nicto*, schoon van eene meer bepaalde beteekenis, behoort hierheen ook. Het woord schijnt met *na*, hoogd. *nahe*, naauw verwant te zijn.

NEIJEN (*neigen*), o. w., *ik neide*, *heb geneid.* Dit woord, dat bij KIL. en HOOGSTR., welke laatste ook het naamw. *neijing* heeft, voorkomt, wordt, in Gelderland, van het brieschen der paarden gebruikt; waar men het *neijen* en *neigen* uitspreekt: *het paard neigt*, zegt een geld. landman. Het komt overeen met het angels. *hnaeigen*, lat. *hinnire*, en het eng. *to neigh. Neije mit dijnre stemme.* BYB. 1477.

NEK, m., meerv. *nekken.* Het achterste deel van den hals, bij menschen en dieren. *D'een torst het koren al zweetende op den neck.* VOND. *Iemand den nek toekeeren*, verachtelijk van hem wijken; ook, in den bijbelschen stijl, wegvlugten. *Iemand met den nek aanzien*, hem met verachting afwijzen. Ook oneig.: *die trotsheids steilen nek verbreekt.* M. L. *Die handel zal hem den nek breken*, zal hem in armoedige omstandigheden brengen. *Den nek verharden — hard van nek zijn*, bijbelsche spreekwijzen, ontleend van ploegende ossen, die het juk op den nek dragen. Dit heet ook *stijf van nek zijn.* In den dichterlijken stijl, wordt *nek* voor den ganschen persoon genomen: *de streng geboeide rot der trotse nekken.* VOND. Van hier *nekkig* in *hardnekkig.* Zamenstell. *nekhaar*, *nekpijn*, *nekslag.*

Nek, hoogd. *Nacken*, eng. *neck*, deen, *nakke*, zw. *nacke*, ital. *nuca*, *nocco*, lapl. *nikke.* Zonder twijfel, daar dit deel des ligchaams zoo zeer buigzaam is, behoort het tot *nikken* en *neigen.*

NEKKEN, b. w., *ik nekte*, *heb genekt.* KIL. verklaart het

het door dooden, vermoorden, wanneer het met het lat. *necare* overeenkomt. Men hoort het somtijds, in de lage straattaal, voor iemand eenen doodelijken slag toebrengen. Men zegt ook wel, bij het omhakken van eenen zwaren boom: *wij zullen hem wel nekken. Necken* heet in het hoogd. plagen, door potsen en kleine beleedigingen boos maken, ook belagchen, beschimpen, oud eng. *to nick.*

NEKKER, m., een stroom in Duitschland: *aan den Nekker.* Vond.

NEKTAR, m. Naar de fabelleer der grieksche en romeinsche Dichters, die drank, waarvan de Goden zich gewoonlijk bedienden; godendrank: *'t is nectar, waar van de hemel leeft.* Westerb. Voorts, nemen de Dichters het voor iedere edele wijnsoort: *wij zullen tot uw eer den Rijnschen nektar plengen.* Poot. Fig., voor iets, dat den geest verlevendigt en veraangenaamt: *de Dichtkunst schaft ambroos en nektar op.* Poot. Zamenstell. *nektarbron, nektarschaal, nektarteug.* Eustath. zegt, dat *nektar* eigenlijk een drank was, uit wijn, honig en welriekende bloemen bereid, bij de Babijloniers onder dien naam bekend. Zoo zoude de naam uit het oosten oorspronkelijk zijn. In het arab. heet קטר *stillavit, guttatim fluxit.* Martinius vergelijkt het hebr. נקטר welriekend.

NEL, v., meerv. *nellen.* In het kaartspel, de negen van troef. In Braband noemt men haar *kornel.*

NEMAAR, veroud. vlaamsch voegw., bij Kil. voorkomende. Regtsgeleerden bedienen er zich nog wel van. Uit *ne*, dat is neen, en *maar.* Het heeft den zin van eene sterkere tegenstelling: maar in tegendeel.

NEMEN, b. w., *ik nam, heb genomen.* Dit werkw. is in zeer vele gevallen gebruikelijk, en beduidt, in het algemeen, zich iets nabij brengen. Het strekt zich verder uit dan *vatten*, waarbij eene hand, of een tangenvormig werktuig, te pas komt. Men *neemt* iets in de hand, met de hand; men *neemt* ook iets in den arm, op den arm, onder den arm, op de knie, op den voet, op het hoofd, op de schouder, op den rug, al wordt er geene hand bij gebruikt. *Het mes in de hand nemen. Het geld van de tafel nemen. Iemand in den arm nemen*, hulp bij hem zoeken. *Neemende den Graaf van*

Egmondt in den arm. Hooft. *Met zich, naar zich, tot zich, op zich, over zich nemen. Iemand tot getuige nemen. Iemand in huis nemen. Iemand onder zijne bescherming, iets in bewaring nemen. Geld op renten nemen. Eene vrouw nemen. Iemand gevangen nemen.* Hierheen behoort de spreekwijs: *iets op de tanden nemen*, van verscheurende dieren ontleend, die hunne prooi met den bek aangrijpen en wegdragen. Zoo zegt Poot: *de Helt gaet heen, en neemt zijn haters op de tanden.* Oneig.: *de vlugt nemen. Een besluit nemen. Dienst nemen. Toevlugt tot God nemen. Zijn vermaak, zijne rust nemen. Wraak nemen. Een einde nemen. Zich in acht nemen. Afscheid nemen. De overhand nemen. Eenen keer nemen. Neemende de zaaken dezen gang.* Hooft. *Iets voor zijne rekening nemen. Een voorbeeld aan iets nemen. Iets kwalijk nemen. Ten kwade nemen. Ten goede nemen. Verlof nemen. Deel nemen,* waarvan het zameng. *deelneming. Iets voor lief nemen. Iets ter harte nemen.* Uitleggen: *zoo als men het nemen wil.* Beschouwen: *de zaak is, in het geheel genomen, nuttig.* Onderstellen: *neem eens, het ware zoo.* Van hier *nemer, neming.* Zamenstell. *aannemen*, enz.

Het lat. *emere*, dat zich door de toevallige *n* alleen onderscheidt, beduidde eertijds ook *nemen;* van daar heet *adimo* ontnemen. Dat ook het gr. νεμειν deze beteekenis moet gehad hebben, blijkt uit κληρονομος, een erfgenaam, bij Ulphil. *arbinumja.* Wachter leidt het van het ijsl. *nefi*, hand, af. Adelung brengt het tot den wortel *na.*

NEPENT, o. Een kruid, welks sap in wijn gemengd, de droefheid zoude verdrijven: *zij is 't nepenth, dat hertzeer weet te stillen.* De Deck. Uit het gr. νηπενθης, zonder droefheid.

NEPPE, v. Kattenkruid. Lat. *nepeta*, ital. *nepeta*, *nepotella*, sp. *nevada.*

NEPTUNUS, m. In de fabelleer, de God der zee. Bij de Dichters dikwijls de zee zelve.

NERE, (bij Kil. *neere*, *nere*, *aere*, *ere*), v. meerv. *neren.* Veroud. woord, voor eenen dorschvloer. Ten Kate leidt het van *neder* af. Misschien is het uit eene

bron

bron met *aarde*, gr. ἔρα. Wij hebben nog een oud woord *nere*, (bij Kil. *neere*) voedsel, waarvan *neren*, *generen*, *nering*. Dit laatste woord gebruikt men nog in Gelderl., in den eigenlijken zin, van dat voedsel, het welk de beesten herkaauwen. Anders nemen wij dit woord oneigenlijk, voor al die middelen, waardoor men, in den burgerlijken stand, zijn bestaan zoekt; handel, koopmanschap: zonder meerv.: *de nering gaat slecht. Stilstant der neeringhe.* Hooft. *Op de nering varen*, op de haringvangst. Van hier het veroud. *nerig*, *neerachtig*; voorts *neringachtig*, *neringziek*, enz.

Het woord *nere*, *neren*, *nering*, hoogd. *nähren*, *Nahrung*, schijnt van het oude *nar*, *nara*, bij Tatian. de beteekenis van spijs, voedsel hebbende, af te stammen.

NERF, (*erf*) v. Die zijde van het leer, waarvan het haar, door de vellenblooters, afgeschaafd is. In het hoogd. *Narbe* en *Narbenseite*, waaruit blijkt, dat het woord een is met het hoogd. *Narbe*, een lidteeken, een overgebleven teeken eener genezene wonde. Het is dus die zijde des leers, waar de *nerven* (welk woord bij Kil. gevonden wordt) van het blootmes nog zigtbaar zijn. De schin, op de hoofden van kleine kinderen, heet bij Kil. ook *nerve*.

NERGENS, bijw. van plaats, beteekenende in geene plaats. In het gemeene leven, wordt *nergens* voor *niets* gebezigd: *hij geeft nergens om. Hij weet nog nergens van.* A. Hartsen. Het is uit *ne* en *ergens*.

NERING, zie *nere*.

NERPEN, o. w. *Ik nerpte*, *heb generpt*. Voor *snerpen*: *wanneer de koude nerpt.* E. Kool.

NES, v., meerv. *nessen*. Meyer verklaart dit oude woord door waterleegte, zijp. Van hier *nesch*, nat, dun: *een nesch ei.* Uit de bron van *nat*. Voor *nesch* is ook *nisch* in gebruik geweest: *breeckt dan gheen nisch eij.* De Brune. *Breng eijers vers en nis.* Cats.

NESCH, (*nesk*), bijv. n. en bijw., *nesscher*, *meest*, *zeer nesch*. Zot, dwaas, onnoozel: *nochtans en moet een man zoo nesch en simpel niet zijn*, enz. De Brune. *Een neske koeckoeck broei een anders eijers uit.* Vond. *O nesk' Hippomanes*, enz. Hooft. Van hier *neschheid*, *neskheid*. Zamenstell. *neskebol: dat's mis o neskebol.* Vond. Misschien eene figuur van het vorige woord.

NEST, o., meerv. *nesten*. Dit woord beduidt eigenlijk eenen hoop van eenige met elkander verbondene dingen, of die bij en nevens elkander zijn. Daarom noemt men een aantal doozen, die in elkander gesloten zijn, *een nest*. In gewonere en engere beteekenis een verblijf voor vogelen, viervoetige en andere dieren. Van hier *vogelnest*, *hondennest*, *mierennest*, *wespennest*, enz. Fig., een slecht huis, eene geringe woning: *dat is een nest van een huis. Zijn nest bewaren*, zijn land of huis bewaren. Wijders, voor iets, dat slecht is, niet deugt: *dat is een nest — zij is een regt nest*, een ondeugend meisje. Hierheen behoort het zameng. *roofnest*. In vertrouwelijke schertstaal, noemt men dus een bed: *lang op het nest liggen. Iemand uit het nest ligten.*

Van hier *nestachtig*, *nestig*: *een nestig huis*. Zamenst. *nestei*, *nesthaar*, *nestkorf*, waarin de eenden leggen, *nestvederen*, de eerste vogelvederen.

Notk., eng., angels., neders., hoogd. *nest*, gr. *νεοσσια*, *νεοττια*, lat. *nidus*. Uit kracht der oorspronkelijke beteekenis, komt het denkelijk van *naden*, *naaijen*, dat is verbinden, af. *Naaijen* heet ook in het angels. *nestan*, zw. *nästa*. Zie *nestel* en *net*.

NESTEL, (bij Kil. ook *nastel*) m., meerv., *nestelen*, *nestels*. Een smalle lederen riem, of wollen snoer, ook een snoer van vlas, om iets te rijgen; een veter: *eenen nestel beslaan*, eene naald aan deszelfs einden maken, om te beter door de nestelgaten te komen. *Genaaide nestels*, sieraad op de schouder van eenen Officier. *Iemand den nestel knoopen*, iemand door tooverij bezweren. Egenlijk was *het knoopen van den nestel* een bijgeloof van vorige tijden, dat, naar het zeggen van J. v. Beverwyck, eertijds in Frankrijk zeer gemeen was; waardoor men zich verbeeldde, dat men iemand tot echtelijken bijslaap onbekwaam konde maken, als men eenen lederen nestel knoopte. Zamenstell. *nestelbeslag*, *nestelgat*, *nestelkruid*, ook *nestelingkruid*, anders *zeenestelen*, — *nestelmaker*, *nestelnaald*.

Schilt. *nestel*, hoogd. *Nestel*, middeleeuw *nastala*, *nastula*. Van *naaijen*, in zoo ver het eertijds een algemeen denkbeeld van verbinden had.

NESTELEN, (*nastelen*) b. w., *ik nestelde*, *heb genesteld*. Met eenen nestel toerijgen. Hooft bezigt het onei-

eigenlijk, waarin het denkbeeld van talmen ligt opgesloten: *men nastelt uitvluchten.* Elders zegt hij: *met nestelen van uitvlucht aan uitvlucht.* Van hier gebruikt men het ook onzijdig, voor in eene gedurige beweging zijn, zonder veel werk te doen: *lang liggen nestelen.* Men konde dit ook als eene figuur van het volgende *nestelen* verklaren. Van hier *nestelaar*, trantelaar. Ondertusschen, is van dit *nestelen* het zelfst. n. *nesteling* (*nasteling*), in de beteekenis van eenen nestel.

NESTELEN, o. w., *ik nestelde*, *heb genesteld.* Voortd. werkw. van *nesten;* en dit van *nest.* Een nest maken en hebben: *de zwaluwen nestelen aan de kerk. In paradijzen nestelen slangen.* VOND. *'t Knijn nestelt in de gaaten.* HOOFT. Fig.: *tot dat men quam nestelen op den kant van de graft.* HOOFT. In verdere figuur: *en heeft in de borst van den Spanjaart de nijdt begonnen te nestelen.* HOOFT. *De kout nestelt zoo wel in 't papier, als de vreugt in den wijn.* HOOFT. *Zich nestelen*, ergens zijn verblijf nemen en houden: *de vijand heeft zich daar genesteld.* Van hier *nesteling: het kleijn' gevogelt', tot haer' nesteling.* BRUNO. Zamenst. *nesteltak*, een tak, geschikt voor de vogelen, om op te nestelen, of een nest te maken.

NESTELING, zie *nestelen.*

NESTEN, zie *nestelen.*

NET, bijv. n. en bijw., *netter*, *netst.* Het beteekent eigenlijk glanzend, en is met het lat. *nitidus*, blinkend, naauw verwant. Rein, blinkend, sierlijk: *een net kleed. Eene nette kamer. Egle siert zich netter.* POOT. *Net op de leest geschoeid.* ANTON. *Net gekleed zijn.* Tot andere dingen overgebragt, beteekent het beschaafd: *eene nette taal. Een net schrijver.* Naauwkeurig, juist: *net geraden. Net als het gaat den keurelingen.* M. L. TYDW. Van hier het verkleinw. *netjes.* Voorts *nettelijk*, *netheid*, *nettigheid.* Ook wordt het zelfstandig gebruikt: *iets in het net schrijven.*

NET, o., meerv., *netten.* Eigenlijk een strikwerk, dat uit getweernde draden met mazen vervaardigd is. In het gemeen bezigt men het van netten tot allerlei gebruik. *Net*, waarmede men kaatst. *Het net*, of de kap van eene paruik. Een *net*, waarmede men baggert. In het bijzonder, een zoodanig strikwerk, dat dient tot het vangen

gen van visschen, vogelen en eenige viervoetige dieren: *netten breijen*. *Netten zetten*. *Met het net visschen*. *Dikwijls valt hem wilt in looze netten*. POOT. Fig.: *in 't net van wulpsche min*. A. MOONEN. *In het net zijn*, verschalkt zijn. *En dat hij zocht de burgherij in 't net te brengen*, met list te verstrikken. HOOFT. *Iemand het net over het hoofd halen*, onverwacht, tegen wil en dank, tot zekere zaak brengen. *Achter het net visschen*, zijnen kans verkeken zien; te laat komen, om voordeel te behalen; ongelukkig zijn. *Dat valt in mijn net*, dat gelukt mij. *Zijne netten droogen*, van de visscherij ontleend, voor uitrusten, ook voor uitscheiden met wijn of sterken drank te gebruiken. Dat naar een *net* gelijkt; het bekleedsel der darmen, dat netswijze daarover uitgebreid is: *het net van de geslagte koe woog veertig pond*. Zamenstell. *netbreuk*, *netstok*, *netvlies*, *netwerk*, enz.

Van *naden*, *naaijen*, gr. νηθειν, zw. *nästa*, in den zin van verbinden, en bij gevolg ook van vlechten, strikken, waarvan nog in Opperd. *nätz*, middeleeuw. *netus*, een naaidraad is. IHRE en WACHTER brengen het tot het goth. *nutan*, vangen; doch dit schijnt aan *net* zijnen oorsprong eerder verschuldigd te zijn.

NETBORD, zie *netten*.

NETEL, v., meerv. *netels*, *netelen*. Eene plant met gekartelde bladen, met fijne stekels voorzien, die, op het aanraken, gevoelige smert veroorzaken, het welk men *branden* noemt; waarom zij ook *brandnetel* heet. Eene andere plant, aan eene *netel* gelijk, doch die niet brandt, heet *doove netel*. Van hier *netelig*, *neteliger*, *neteligst*, vol netels: *een netelige tuin*. Stekelig, netelachtig: *netelig kruid*. Korzel, wonderzinnig: *een netelig mensch*. Moeijelijk, waaruit men zich niet ligt redden kan: *in de neteligste omstandigheden gewikkeld*. SELS. Voorts *neteligheid*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin. Zamenstell. *neteldoek*, eene soort van doek, dat uit vlas, van den stengel van eenige brandnetels, waaraan het zich bevindt, afgetrokken, geweven wordt; *neteldoeksch*, bijv. n. Ook doek, uit boomwol vervaardigd, draagt dien naam. Wijders *netelheide*, *netelkoningje*, een zeker vogeltje. Van hier *netelen*, met netels steken.

Zon-

Zonder twijfel, behoort het wortelwoord *net*, waarbij de uitgang *el* komt, tot dezelfde bron, waaruit het gr. νυττω, steken, prikken, gevloeid is; zoo dat deze plant, wegens hare stekende eigenschap, den naam van *netel* heeft. Uit die bron komt ook *naald*. Zelfs heet, in Denem. en Noorwegen, eene netel *nålde*, *nelde*.

NETELDOEK, zie *netel*.

NETELEN, zie *netel*.

NETELIG, zie *netel*.

NETEN, (*neeten*), zie *neet* (*niet*).

NETTEN, b. w., *ik nettede*, *heb genet*. De eerste beteekenis is *natten*, nat maken: *hi sal daer sijn rechter vingher in netten*. BYBELV. 1477. Vervolgens beteekent het reinigen, schoonmaken, dewijl al wat dikwijls *genet*, d. i. nat gemaakt, wordt, ook gezuiverd en schoongemaakt wordt. *Papier netten*, zeggen de boekdrukkers, waarvan *netbord*, eene plank, waartusschen zij het papier netten. Net maken, opsieren; *zij net de groene tuit*. VOND. *Zoo moet root gout mijn veder netten*, zegt POOT.

NEULEN, o. w., *ik neulde*, *heb geneuld*. In de zamenleving, gebruikt men dit woord van iemand, die gedurig over kleine dingen zijne onvergenoegdheid toont, en deze zijne verdrietige luim met eenen zekeren vervelenden en knorrigen toon te kennen geeft. Het woord is van den klank gevormd.

NEUREN, b. w., *ik neurde*, *heb geneurd*. Binnen 's monds zingen, zoo dat de klank meest door den neus gaat, en de lippen weinig of niet geopend worden: *ik neurde een vrolijk deuntje*. HOOGVL. *Dat ze rollen, op haar neuren, nederwaart*. HOOFT. Voor *neuren* zegt men ook *neurien*, *neuriede*, *geneuried*: *en anderen nurien den zachten slaapdeun*. HOOGVL. Alles is van den neusklank gevormd.

NEUS, m., meerv. *neuzen*. Dat uitstekende deel bij menschen en vele dieren, onmiddellijk boven den mond, dat de zitplaats en het zintuig van den reuk is: *eenen grooten*, *langen*, *dikken*, *stompen*, *platten*, *korten*, *kleinen neus hebben*. *Een haviks of keizers neus*, die in het midden opwaarts gekromd is. *Die zijnen neus schendt*, *schendt zijn aangezigt*, die de slechtheid van zijne naaste bloedverwanten vertelt, spreekt zijne eigene schan-

de. *Uit den neus bloeden. Door den neus spreken, zingen.* Daar de *neus* een zoo aanzienlijk deel van het aangezigt is, zoo heeft dezelve tot vele spreekwijzen, in het gemeene leven, aanleiding gegeven. *Iemand bij den neus hebben, leiden*, hem met opzet eene valsche hoop geven, hem misleiden. *Iemand eenen neus aandraaijen*, of *hem eenen wassen neus maken*, hem eene leugen diets maken. *Den bijbel als eenen wassen neus draaijen*, denzelven eigendunkelijk uitleggen. *Dit wordt u voor den neus weggenomen*, het genot van die zaak wordt u, in uwe tegenwoordigheid, benomen. *Den neus gedurig in het vocht hebben*, een liefhebber van den drank zijn. *Dat gaat uwen neus voorbij. Zie voor uwen neus*, zie regtuit. *Iemand de deur voor den neus sluiten*, op het oogenblik, dat hij binnen wilde treden. *Hij stond op zijnen neus te kijken*, het viel anders uit, dan hij zich gevleid had. *Hij ziet niet verder dan zijn neus lang is*, hij ziet niets vooruit. *Iemand iets door den neus boren*, hem iets ontfutselen. In het bijzonder, inzoover de *neus* het zintuig van den reuk is: *eenen viezen neus trekken. Ik heb het reeds lang in den neus gehad*, bemerkt. *Iemand iets onder den neus*, *in den neus*, ook *door den neus wrijven*, hem eene zaak onzacht verwijten. *Zij ontzaaghen zich niet hem door den neuze te wrijven.* HOOFT. *Den neus in alles steken*, zich met alle dingen bemoeijen; van honden, die alles besnuffelen, ontleend. *Den neus over alles laten gaan*, alles onderzoeken en beoordeelen. *Die mosterd zou mij bij den neus krijgen*, eene sterke prikkeling in mijnen neus veroorzaken. *Iemand bij den neus krijgen*, hem bedotten. Insgelijks, inzoover zich eenige gemoedsbewegingen door den neus openbaren: *den neus optrekken*, ten teeken van hoogmoed, schimp of hoon. *Hij kwam er met eenen langen neus af*, met beschaamdheid over het afslaan van zijn verzoek. Dit noemt men ook: *eenen neus krijgen*, *eenen langen neus halen*, of *krijgen*. Oneigenlijk, noemt men andere dingen, die vooruitsteken, met den naam van *neus*. Zoo zit aan eene duister brandende lamp *een neus*. Een schoen en een slot hebben hunnen *neus*. Van een schip zegt BOGAERT: *het wierd met de neus in zee gedrongen*. Bij KIL. komt het uitstekende deel van een voor-

voorgebergte, dat in zee schiet, onder den naam van *neus* voor. Adelung vergelijkt hiermede het gr. νῆσος, dat ook een schiereiland beteekent, dat met eenen hoek in zee steekt. Het zw. *näs* en angels. *naesa* werd, van de vroegste tijden af, voor een voorgebergte gebruikt. In Engeland eindigen daarom vele eigennamen van voorgebergten en plaatsen, aan voorgebergten gelegen, op *ness*. Verkleinwoord *neusje*. *Dat is het neusje van den zalm*, een lekker beetje. Zamenstell. *neusballetje*, tip van den neus, *neusbeen*, *neusdoek*, *neusdruip*, (*neusdrop*) *neusgat*, *neusgezwel*, *neushaar*, *neuskijker*, matroos, die op den neus van het schip past, *neuslok*, (bij L. Meyer ook *neusloch*) *neusnijper*, kaproen, *neusloos*, *neusscheidsel*, *neuswijs*, die veel ingebeeld verstand en doorzigt, zonder behoorlijke voorzigtigheid, kijken laat, lat. *nasutus*, — *neuswijsheid*. Men keert het ook om, en zegt *wijsneus*, neders. *wiesnäse*. Andere zameng. zijn *brilneus*, *dompneus*, *druipneus*, *langneus* enz.

Neus, oul. bij ons ook *nase*, *nose*, waarvan *naseloch*, *naselock*, voor neusgat, Bijb. 1477. Bij R. Maur. *nasa*, hoogd. *Nase*, eng. *nose*, zelfs in Nieuwguinea *nisson*. Het komt, met het lat. *nasus*, uit eene bron. Dit deel des ligchaams schijnt, van het in — en uitsnuiven van de lucht, naar den klank zijnen naam ontleend te hebben. In zw. is *nosa* blazen, snuiven, oudhoogd. *nasen*.

NEUTELEN, o. w., *ik neutelde*, *heb geneuteld*. Futselen, talmen: *men leit en neutelt mit het gelt*. Hooft. Van hier *neutelaar*, *neutelaarster*, *neutelarij*, *neutelig*, talmachtig en verdrietig. Bij Hoogstr. komt *neutel* voor, in de beteekenis van een klein manneken, en bij Kil. *neutken*, een talmachtig besje, dat alles over den vloer haalt.

NEUZELEN, b. w., *ik neuzelde*, *heb geneuzeld*. Voortd. werkw. van *neuzen*. Naauw besnuffelen. Bij Kil. komt het ook onz. voor, in den zin van door den neus spreken, hoogd. *nieseln*. Van hier *neuzelaar*, snuffelaar. Van *neuzen* is het zamengest. *beneuzen*.

NEUZEN. Zie *neuzelen*.

NEVEL, m. meerv. *nevels*, *nevelen*. Eene menigte waterachtige, door de koude verdikte dampen in de beneden-

lucht, die dezelve donker maken: *daar komt een zware nevel op. Een nevel op zee. Om 't aardrijk van dikke nevelen te vaagen.* BÓGAERT. Wanneer de nevel op eenen hoogen en verren afstand is, heet hij eene wolk. Van hier dat het woord ook in de beteekenis van eene wolk voorkomt: *in eenen nevel nederdalen.* HOOGVL. *Voer ze, als een pijl, door lucht en nevels heenen.* POOT. Oneig., voor eene zaak, welke ons verstand niet doorzien kan: *haar geloof verschuilt zich achter eenen donkeren nevel der bangste vooruitzichten.* SELS. Ook, in het gemeen, voor alle beletselen, die ons verstand in den weg staan: *mogt ons bespieglend oog door duizend nevlen dringen.* BR. A BRANDIS. Van hier *nevelachtig*, *nevelig.* Zamenstell. *nevelkar: de nevelkarre drijven*, in het donker zich wegpakken, gaan strijken. KILIAAN. — *Nevelkraai*, een naam van de aschgraauwe kraai, met eenen zwarten kop, vleugelen en staart — *nevelmist* en *nevelrook*, bij CAMPH. — *nevelvlek: o zon, schuif alle nevelvlekken van ons hemelront!* POOT.

Nevel, bij OTFRID. *nebulniss*, NOTK. *nebul*, hoogd. *Nebel*, lat. *nebula*, gr. νεφέλη, eene wolk. ADEL. vergelijkt hiermede het bedr. נבל. Het stamwoord *neb*, *nef* schijnt met *nacht* verwant te zijn, en graauw, zwartachtig te beduiden.

NEVELEN, o. w., *het nevelde*, *heeft geneveld. Het nevelt*, er valt nevel, het is nevelig. Van hier *neveling: treckt ghy de nevling af van onz' bevlieëde ooghen.* RODENB.

NEVENS, (*neffens*, bij KIL *neven*, *nevend*, *neffend*) een voorzetsel, dat, in het gemeen, eene nabijheid uitdrukt: *hij woont nevens mij.* Men plaatst het ook achter bijw.: *daarnevens*, *hiernevens* enz. Zamenstell. *nevenbegrip*, bij LUBLINK, *nevensgaande*, *nevensgang*, bij HOOFT. Voor *nevens*, *neven* zegt de noordhollander *geneven.* Het woord schijnt uit *na* en *bij* ontstaan te zijn, vergeleken met het moesog. *nehwa*, nabij, angels. *neh.*

NEVIN, zie *neef.*

NICHT, v., meerv. *nichten.* Eene kleindochter; insgelijks broeders of zusters dochter; ook eene aangehuwde vriendin: *volle nicht*, *halve nicht.* Het staat voor *nift*, en is dus met *neef* uit eene bron; lat. *neptis.*

NIE-

NIEMAND, persoonlijk voornaamwoord, dat in het enkelv. alleen gebruikelijk is, en eene uitsluiting van ieder beteekent; geen man, dat is geen mensch, in tegenstelling van *iemand*. *Ik zie er niemand. Niemand onder u. Niemand in de stad, uit het huis, op het land*, enz.

Voor *niemand* zeide men, oudtijds, *nieman*, *niemen*: *niemen derf hem des beroemen*. M. STOKE. Bij KIL. ook *niemensch*. Bij ULPHIL. *nimanna*, OTFR. *niaman*, TAT. *nioman*, lat. *nemo*. Het is van het oude ontkennende woord *ni* en *iemand*.

NIEMENDAL, zie *niet*.

NIER, v., meerv. *nieren*. Een langachtig rond, vleezig deel in dierlijke ligchamen, zoo als er gewoonlijk in ieder ligchaam twee zijn, die, aan beide zijden, onder de lever en milt liggen, en ter afscheiding van de pis dienen: *Peoni helpt de nier*. VOND. De bijbelsche figuur, naar welke de *nieren* voor de innigste begeerten van het hart gebezigd worden, is in onze taal ongewoon. Zamenst. *nierbed*, *nierbeddenvet*, *nierenzucht*, (*nierzucht*) *nierharst*, *nierjicht*, *nierpijn*, *nierstuk*, *niervet*, *nierwee*, *nierzucht*.

ADEL. meent, dat dit oude woord eigenlijk een rond ligchaam beteekent. FRISCH leidt het, door letterverzetting, van het lat. *ren* af.

NIET, *nietje*, zie *neet*.

NIET, o.; zonder meerv. Bloem van koper, eene witte zelfstandigheid, die, bij het smelten van dat metaal, in de hoogte stijgt. *Niet is in d'ooghen goed*. KIL. De grieksche naam is *onochytis*, waaruit, volgens FRISCH, dit woord ontstaan zal zijn.

NIET, o., zie *niet* bijw.

NIET, ontkennend bijw., dat gebruikt wordt, wanneer men in den zamenhang der rede, of met eene geheele stelling, iets ontkent; daar *neen* slechts eene ontkenning, of weigering op eene voorafgaande vraag, of bede is. *Zij kunnen niet zien. Niet koud, niet heet, niet lang. Niet zoo zeer, niet zoo. Lach niet. Beleedig uwen vijand niet. Hoort gij niet?*

Men moet, in sommige gevallen, om de dubbelzinnigheid te mijden, wel toezien, waar men dit ontkennende bijwoord plaatse. Er is toch, bij voorb., een groot onderscheid tusschen: *ik hoor hem dikwijls niet*, en: *ik*

hoor hem niet dikwijls. Het laatste is: ik hoor hem maar weinig reizen; het eerste is: het gebeurt dikwijls, dat ik hem, als hij er is, niet hoor.

In de dagelijksche taal, is het zeer gewoon, de ontkenning, nadrukshalve, te verdubbelen, als het gr. ου μη en het fr. *ne pas.* Gelijk: *er was niemand niet. Nooit niet.* Aan de Kaap is dit, onder de holl. volkplanting, bijzonder eigen, waar men zegt: *ik heb hem niet gezien niet.* Dit is, in den deftigen stijl, te mijden. *Niet alleen, maar ook. Niettemin, desniettemin. Niet minder. Niettegenstaande, desniettegenstaande. Niet met allen*, niet met al, in het gemeene leven, *niemendal.* Achter *niet* plaatse men *dan: het is niet dan al te waar.*

In vele uitdrukkingen schijnt *niet* zijne ontkenning te verliezen. Dus is de vraag: *heb ik het u niet gezegd? Waarschuwde ik u niet? Is het niet waar?* Vooral bij eene verwondering en eenen uitroep: *hoe zacht zoude ik niet ontslapen, wanneer* enz. *Welke wrok schuilt niet in dien boezem!* Zamenstell. *deugniet, doenniet, durfniet, wilniet, weetniet.* Voorts is van hier *nietwetig, nietwezig, nietwezigheid.* Van *niet* vormt L. M. het naamw. *nieteling*, voor een nietig mensch: *o arme Nietelingen!*

Ook wordt *niet* als zelfst. naamw. gebezigd, voor een mogelijk ding, dat nog geen aanwezen heeft: *uit een enkel niet gebootseerd.* HOOGVL. *Tot niet wederkeeren. Te niet. Te niet doen, te niet gaan.* Een niet in de loterij: *een wât uit al de nieten trekken.* HOOFT.

ULPHIL. *nithan*, NOTK. *nicht*, hoogd. *nicht*, eng. *not.* Het is uit het oude *ne* en *iet.*

NIETEN, veroud. woord, waarvoor het zameng. *vernietigen* in gebruik is. Het enkele *nietigen* heeft BODENB.

NIETEN, insgelijks verouderd, zie *genieten.* Het schijnt eigenlijk *eten* beduid te hebben, waarvan ons *nutten, nuttigen.*

NIETIG, bijv. n. en bijw., *nietiger, nietigst.* Dat geene kracht heeft: *dat is eene nietige uitvlugt. Ghij zijt nietige medicijnmeesters.* BIJBELV. Gering, dat geene waarde heeft: *eene nietige zaak. Nietige afgoden.* BIJBELV. Van hier *nietigheid.*

NIETS, onveranderlijk voornaamw., van het onz. geslacht in

in het enkelv. alleen gebruikelijk, het tegengestelde van iets: *o, dat is niets! Niets goeds. Ik weet van niets.* Van *ne* en *iets.*

NIEUW, bijv. n. en bijw., *nieuwer*, *nieuwst.* In het algemeen, beduidt dit woord die eigenschap van een ding, wanneer het nog maar eenen korten tijd geweest is; in tegenstelling van oud: *een nieuw huis. Een nieuw kleed. Geheel nieuw*, in het gemeene leven, *nagelnieuw*, *spiegelnieuw*, *speldernieuw*, *spikspeldernieuw. Nieuwe tarwe. Nieuwe haring. Nieuwe vruchten*, ook de *nieuwe tijd* genaamd. *De nieuwe tijd* is ook de lente. Hierheen behooren de spreekwijzen: *op nieuws*, *op een nieuw. Van nieuws beginnen.* Men gebruikt het ook zelfst.: *het nieuw is er af.* In verdere beteekenis: *nieuw krijgsvolk*, dat nog niet in den slag geweest is, *aanwerven. Het nieuwe verbond*, in tegenstellieg van het oude. *De nieuwe wereld*, omdat zij den Europeërs later bekend is geworden. *Nieuwe maan, Eene nieuwe gedachte.* In het gemeene leven zegt men: *het zal mij nieuw doen*, ook *het zal mij benieuwen.* Oneigenlijk: *een nieuwe*, nog niet gebruikte, *hoed*, al heeft hij ook tien jaar in den winkel gelegen. Ten opzigte van inwendige sterkte, eene eigenschap van nieuwe dingen: *nieuwe lust. Nieuwen moed scheppen.* Met het denkbeeld van verbetering: *een nieuw hart. De nieuwe mensch. Een nieuw leven leiden.* Verkleinw.: *nieuwtje. Dat is in het eerst een nieuwtje. Het nieuwtje is er al af.* Van hier *nieuwachtig*, *nieuwelijks*, *nieuweling*, een onervaren mensch, *nieuwelings*, *nieuwigheid.* Zamenstell. *nieuwbakken*, *nieuwerwetsch*, *nieuwjaar*, *nieuwjaarsbrief*, *nieuwjaarsdag*, *nieuwjaarsdicht*, *nieuwjaarsgift*, *nieuwmare*, bij G. Brandt, *nieuwsbegeerig*, *nieuwsgierig*, oul. *nieuwsgier*, *nieuwsgierigheid*, *nieuwsgieriglijk*, *nieuwstijding* enz.

Ker. *niuu*, Otfrid. *niu*, *novo*, hoogd. *neu*, angels. *niwe*, *neowe*, eng. *new*, fr. *neuf*, ital. *nuovo*, Ulphil. *niwi*, pers. *nau*, russ. en pool. *nowij*, krain. *nov*; alles, met het lat. *novus*, gr. νεος, uit eene bron.

NIEUWELING, zie *nieuw.*

NIEUWEN, b. w., *ik nieuwde*, *heb genieuwd.* Vernieu-

nieuwen, dat meest in gebruik is: *hij heeft aangevangen de zaaken te nieuwen.* HOOFT.

NIEUWERS, een bijw. van plaats, zooveel als nergens. Men bedient er zich in de volkstaal meest van: *die de waerheyd zeit, mach nieuwers banken.* SPIEGHEL. In het gemeene leven wordt het, gelijk *nergens*, voor niets gebezigd: *hij geeft niewers om.* Zoo zegt HOOFT nog: *dat uw schrijven van den elfden van lentemaandt, nieuwers anders, dan uit dezelve is spruitende.* Het is zamengesteld uit *ne* en *iewers.*

NIEUWJAAR, zie *nieuw.*

NIEZEN, o. w., *ik niesde, heb geniesd.* De lucht met eene sterke beweging uit den neus stooten; anders *fniezen.* Van hier *niezing: elck eene syner niesingen doet een licht schijnen.* BIJBELV. Zamenstell. *nieskruid, nieswortel.*

Hoogd. *niesen*, eng. *to sneeze*, deen. *nyse*, zw. *nysa*, *njusa*, angels. *niesan.* Alles is van den klank gevormd.

NIJD, m. Een aanhoudend misnoegen over de welvaart van anderen; eene sterke afgunst. *Deugt en kunst tart nijt en tijt*, POOT. Van hier *nijder*, bij CATS, voor *benijder*, — *nijdig*, *nijdigaard*, *nijdigheid*, *nijdiglijk*. *nijdsch: nijtsche kroon.* VOND. Oudtijds *nijdisch: eet geen broot bij den nijdischen.* DORESL. Zamenstell. *nijdspel*, veldslag, bij M. STOKE.

Reeds bij OTFR. *nid*, bij ULPHIL. *neiths*, hoogd. *Neid.* OTFR. noemt haat, het lat. *odium*, dat daarmede eenige gelijkheid heeft, *nid.* Zelfs beteekende het eenen hoogen trap van inwendige sterkte. Hedendaags nog zegt men op de Veluw: *nijdsch arbeiden*, voor zeer driftig, met betooning van vele sterkte, den arbeid doen.

NIJDIG, zie *nijd.*

NIJDNAGEL, m., meerv. *nijdnagels.* Eigenlijk, een nagel in eene schaar of mes, een nietje, aan beide zijden plat geslagen. Oneigenlijk, een stukje van den nagel eens vingers, van den overigen nagel afgescheurd, en met zijnen wortel in het vleesch vasthechtende; ook wel *taainagel*, *nagelwortel* genaamd. L. TEN KATE leidt, op voorgang van KILIAAN, het woord, in de laatste beteekenis, van *nijd* af, uit een oud bijgeloof van het gemeen, dat die uitwassing des nagelwortels een teeken was, dat men

men benijd werd. Welk bijgeloof in Frankrijk ook doorgegaan moet zijn, alzoo de Franschen dit *des envies* noemen, naar den nijd, *l'envie*, dus geheeten. Adelung vergelijkt het neders. *nothnagel*, en verklaart het door eenen nagel, die *nood*, dat is smert, aanbrengt.

NIJFELEN, b. w., *ik nijfelde*, *heb genijfeld*. Dit woord, in het gemeene leven voorkomende, beteekent, eigenlijk, eene kleinigheid, op eene bedekte wijs, met duim en vinger wegnemen, iets op eene diefachtige wijs, naar zich strijken; van *nijpen*, *knijpen*. Op de Veluw hoort men dit woord, waar men ook *nijfelachtig*, voor oneerlijk, ontrouw, bezigt.

NIJGEN, o. w., *ik neeg*, *heb genegen*. Uit hoffelijkheid of eerbied het ligchaam, door buiging van de knien, eenigzins naar de aarde bewegen. Van vrouwen wordt het gezegd: *zij neeg heel beleefdelijk*. Oneig., eerbied betoonen: *'t gansch aardrijk nijgt voor Jezus naam*. M. L. Tydw. *Met nijgende gehoorzaemheid*. Poot. Hooft gebruikt het een- en andermaal voor *neigen*: *(de zon) nijght naa 's aardtrijks kim*. Zie *neigen*. Het deelw. *genegen*, met het hulpw. *zijn*, zie op zijne plaats.

NIJL, m. Eene groote rivier in Afrika, die door geheel Egypte stroomt: *eer zal de vlugge nijl naar zijnen oorsprong keeren*. Hoogvl. Zamenstell. *nijleend*, *nijlmeter*, *nijlpaard*, *nijlstroom*, *nijlwater*. Uit het lat. *nilus*, gr. νειλος. Vitringa leidt het, op het voetspoor van Martin., van het hebr. [illegible] af.

NIJPEN, b. w., *ik neep*, *heb genepen*. Klemmen, knijpen: *u nijpen metten tant*. Cats. Fig.: *de flesch, de kan lustig nijpen*, onmatig drinken. Tot andere dingen overgebragt, die kommer, smert baren: *kluisters, die somtijds helden nepen*. Poot. *De vorst begint te nijpen*. *Nu de noodt begon te nijpen*. Hooft. In de dagelijksche taal, ook enkel *nijpen*: *het begint te nijpen*. Zie *nippen*. Van hier *nijper*, een werktuig, om te nijpen, verkleinw. *nijpertje*. Oneig. wordt *nijper* genomen voor het oogenblik, als de zaak moeite veroorzaken, klemmen zal: *die zich thans op den nijper ziek maakte*. Bógaert. *Het is op het nijpertje* (ook *nippertje*), de zaak lijdt geen uitstel. Voorts *nijping*. Zamenstell. *nijptang*, *nijpvel*, *nijpvleesch*, nijpnagel. Met *knijpen*, uit eene bron.

NIJVER, bijv. n. en bijw. Zeer naarstig, zeer ijverig: *hij hoort den nijvren smit het kouter smeden.* POOT. *Een zwarm van nijvre bijen.* HOOGVL. *Een nijver gezant.* HOOFT. Van hier *nijverheid*, *nijverig.*

KIL. kent het woord niet, waarom het zeer waarschijnlijk is, dat men het naderhand, door de voorzetting van de neusletter *n*, uit *ijver* gevormd heeft.

NIK, m., meerv. *nikken.* Hik, anders *snok* genaamd. Even als *nokken*, van het stootende geluid gevormd (in het zw. is *nick* een stoot), of, omdat, bij den hik, eene beweging van het hoofd plaats heeft, van *nikken*; of, door insmelting, voor *den hik*, *de nik.*

NIKKEL, zie *nikker.*

NIKKEN, onz. w., *ik nikte*, *heb genikt.* Het is een voortdurend werkwoord van *neigen*, en beteekent eene herhaalde beweging met het hoofd of de oogen maken: *met het hoofd nikken*, eenen wenk met het hoofd geven, anders *knikken. Die met zijne oogen nikt.* MUNTINGHE. In het fr. heet *nique* eene schudding met het hoofd.

NIKKER, m., meerv., *nikkers.* Een verdichte watergeest, of waterspook van eene wanstaltige gedaante, met welke schim men kinderen wel bang maakt. Hij zoude zich, in poelen, stroomen en zeeën, ophouden, en de zwemmende personen, bij de voeten, onder water halen. Bij KIL. *necker. Daemon aquaticus*, *Neptunus*, *ennosigœus.* In het gemeene leven benoemt men den duivel met dezen naam: *de zwarte nikker. Hij heeft de klauwen van den nicker niet te vreezen.* DE BRUNE. De Engelschen noemen den duivel *the old nick.*

Dit waterspook heet in het hoogd. *Nix* en *Nickert*, zw. *necken*, deen. *nicken*, middeleeuw. *nocca*, *neccus.*

NIKKER, (*nikkel*) v. Zeker onkruid in het koren: *een ketel, daer de nicker in gekoockt is.* DE BRUNE. Misschien, om de vergiftige en doodende kracht, dus genoemd, als eene figuurlijke benaming van het vorige *nikker*, in den zin van duivel.

NIKKOP, m., meerv. *nikkoppen.* Iemand, die met het hoofd nikt. Van hier het onz. w. *nikkoppen*, *nikkopte*, *genikkopt.* Alles in de dagelijksche taal slechts voorkomende.

NIMF, v., meerv. *nimfen.* Het woord is uit het gr. en lat. *nym-*

nympha. Men verstond bij de Grieken en Romeinen, door *Nimfen*, zekere halve Godinnen, die zich bij stroomen, vloeden, bergen, bosschen enz. ophielden. Hierheen behooren de zamengest.: *bergnimf*, *boschnimf*, *dichtnimf*, *toovernimf*, *waternimf*, *zangnimf.* Van twee maagden, die den Dichter als godinnen verschenen, zingt POOT: *toen mijn oor de tael vernam van bei dees nimfen.* Omdat ons de oude Dichters zoo veel van den minnehandel dier Schutgodinnen vertellen, zoo noemen de hedendaagsche Dichters elk verliefd en bekoorlijk meisje eene nimf: *maer nimf Daphne was zoo bang voor 't minnen niet.* POOT. Verkleinw. *nimfje;* ook *nimfelijn: een abel Nimfelijn, dat d'eélste schoonheit tart.* POOT. Men noemt ook een gekorven diertje, wanneer het in zijnen middelstaat is, *nimf.* Deze benaming beteekent zooveel als jonge bruid, en moet daarin gezocht worden, dat het diertje, in dien staat, zijn fraaiste tooi of pracht aanneemt; anders pop, popje, genoemd.

NIMMER, (*nemmer*) bijw. van tijd, beteekenende ten geenen tijde, nooit. Bij *immer*, waarvan het, door de voorzetting van *ni*, gevormd is, teekende ik reeds aan, dat *nooit* van den verledenen, *nimmer* van den toekomenden tijd gebezigd wordt. Men vindt wel het tegendeel zelfs bij anders nette schrijvers; dan, daar wij die twee woorden hebben, mogen wij ons, tot opbouw van den luister onzer naauwkeurige en duidelijke taal, aan dat onderscheid wel houden. Daarin zijn ons voorgegaan de Overzetters van den Bijbel, wier kieschheid bekend is; die *nooit* altijd van den verledenen, *nimmer* van den toekomenden en tegenwoordigen tijd, inzoover die een toekomend denkbeeld mede insluit, gebruikt hebben. Dat onderscheid behield ook de ridder HOOFT: *om nemmer daar af op te staan.* — *Die nooit listen of laaghen spaarde.* Die naauwkeurigheid is ook in POOT te ontdekken: *noit heeft de Doot mijn' boezem meer ontstelt*, *noit gaf zij ons meer stof.* *Nimmer moet het u verveelen.* Met de bevelende wijs, die een ware toekomstige tijd is: *laet de rijke welvaert nimmer uit.* Voorts, om het denkbeeld te versterken, voegt men er *meer* achter: *nimmermeer*, bij OUDAEN en anderen *nemmermeer.*

NINNEN, o. w., *ik ninde*, *heb genind*. Met smaak drinken: *door dat gij van haer nat te soet wilt ninnen.* VOND. Zoude dit woord ook, door eene voorgevoegde *n*, van *innen*, naar zich nemen, in den mond laten loopen, gevormd zijn? Althans, men vindt het bij KIL. niet. Of men moest denken, dat het van den klank gevormd ware. Namelijk, in Noordholland, noemt men een zuigpopje, waaraan men kinderen, in de wieg, laat zuigen, *een nun*. Onder dat zuigen, maken die kleinen vaak een geluid door den neus, zoo als men in *ninnen* hoort. In het Neders. noemt men eene pijpkan *nüneke*, en *ninnen*, *nünken*, *ninken* zuigen. In sommige oorden zegt men van kinderen, voor welke het woord *drinken* nog te moeijelijk om uit te spreken valt, dat *zij ninnen*.

NIPPELEN, b. w., *ik nippelde*, *heb genippeld*. Bij VOND. komt dit woord voor, en schijnt de beteekenis te hebben van iemand uit geile drift gedurig betasten, benijpen: *en 't vleesch blaeu van al dit nippelen wort.* RODENB. Het is waarschijnlijk het voortd. werkw. van *nijpen*.

NIPPEN, o. w., *ik nipte*, *heb genipt*. Met kleine teugjes behendig drinken. In de dagelijksche taal alleen komt het voor: *die wat te veul enipt heit.* HUIGH.

NIPPEN, o. w., *ik nipte*, *heb genipt*. Dit woord, met *nijpen* verwant, wordt van kinderen gebruikt, als zij met elkander kibbelen, en die kibbelzucht, door krabben, slaan, nijpen, aan den dag leggen. Ook zegt men, in de dagelijksche taal: *als het begint te nippen (te nijpen)*, als de nood aan den man komt.

NIS, een onzachtstaartige uitgang, waardoor men zelfstandige naamwoorden vormt. Men voegt dezen uitgang of onmiddellijk achter het woord, waarvan het gevormd wordt, gelijk: *duisternis*, van *duister* en *nis*, *geboortenis*, van *geboorte* en *nis*; of men plaatst tusschen het woord en dezen uitgang, welluidendheidshalve, eene *e*, als: *geheimenis*, *droefenis*, enz. Zoodanig gevormde naamwoorden zijn: *gestaltenis*, *indachtenis*, bij HOOFT, *beloftenis*, *geheimenis*, *duisternis*, *goedertierenis*, bij HOOFT. Zoo ook *beeldtenis*, *behoudenis*, *erfenis*, *ergernis*, *erkentenis*, *gebiedenis*, *gedachtenis*, *gebeurtenis*, *geschiedenis*, *getuigenis*, *jammernis*, *kennis*, *nadernis*, eene loopgraaf, *verrijzenis*, enz. Al deze

deze naamwoorden zijn, zonder onderscheid, van het vrouwelijke geslacht, en vormen het meerv. getal in *nissen*, als: *eene ergenis wegnemen. Geheimenissen navorschen.*

Wat de beteekenis van deze woorden aangaat, zoo hangt dezelve van die woorden af, waarvan zij gevormd worden, als: *beloftenis*, de toezegging van eene belofte, voorts de belofte zelve: *duisternis*, *geheimenis*, *begrafenis*, *bezwarenis*, *ergernis*, *hindernis*, iets, dat ons bezwaart, ergert, hindert, *behoudenis*, *gelijkenis*, *gedachtenis*, *gevangenis*, dat, bij overnoeming, ook eene plaats, waar men gevangen zit, aanduidt.

Van dezen uitgang was HOOFT een bijzonder vriend, bij wien men, daarom, vele zulke woorden vindt, die nu meest verouderd zijn, als: *nalatenis*, *nadernis*, *bitternis*, *hapernis*, *vergetenis*, *verheffenis*, *verhoedenis*, *aanbiedenis*, *herboortenis*, *indachtenis*, *geloofenis*, *gehoudenis*, enz. Bij VOND. vindt men dus *jammernis*, *gewennis*, *geschapenis*. — *Verveelnis* bij NYLOË. Ondertusschen is deze uitgang zeer oud, en luidt, bij ULPHIL. *nassus*, bij de oude Duitschers *nisse*, *nisso*, hoogd. *nisz.*, angels. *nisse*, eng. *ness.*, neders. *nis*, *nisse*. De wortel van ons *nis*, zegt L. TEN KATE, is duister en verborgen. ADELUNG denkt, dat deze uitgang met het hoogd. *nosz*, *nusz* verwant is, dat, in vele oorden van Duitschland, een ding in het gemeen beteekent.

NIS, v., meerv. *nissen*. Eene holligheid in eenen muur, een muurvak, om daarin een beeld, of iets anders, te zetten: *geef slechts dit beelt een nis.* POOT. Sierlijk zegt VOND. van een schoon aangezigt, welks omtrek door bekoorlijke haarlokken omringd wordt, waarin het als in eene nis prijkt:

Nu blinkt geen Serafijn in 't hemelsch heiligdom,
Als deze, in 't hangend hair, een gouden nis van (straalen.

Dit woord der bouwkunde is zeker onduitsch, en uit het ital. *nicchis*, fr. *niche* ontleend; het heeft echter door het gezag van VOND. en andere groote Mannen, reeds het burgerregt verkregen. J. LUBLINK verkoos daarvoor *muurrond*, of *muurvak*, en naderhand *muurgroef*. Dit is wel meer nederduitsch, doch minder duidelijk.

Ook binden ons zulke zamengestelde woorden, als wij reeds de enkele woorden in gebruik hebben, aan te naauwe palen: immers, hoe onnatuurlijk zoude het beeld bij VOND. zijn, als men het dus schilderde: *een goude muurgroef van stralen!* De stoute verbeelding des dichters zoude, in hare hooge vlugt, niet minder door zulk een zamengesteld woord verhinderd geweest zijn. Voorts van hier het zamengestelde *altaarnis.* VOND.

NISCH, zie bij *nes.*

NOBEL, ond. woord. Een voormalig stuk goudgeld in Engeland droeg dien naam, waarvan *rozennobel.* De naam is uit het middele. *nobile*, *nobulus*, *noblus*, welken naam men aan dat goudstuk gaf, toen het, in het jaar 1344, allereerst geslagen werd. Men heeft het, in andere landen, nagemaakt. KIL. schat het stuk op vijftig stuivers. *Die sal gheven der heiligher kercken enen halven engelschen nobel.* KEUR. D. ST. HOORN.

NOCH, (*nocht*, *nochte*) een ontkennend voegwoord, in de beteekenis van *en geen*, *en niet.* Wij bedienen ons van dit woordje, wanneer er meer dingen, in eene uitspraak, ontkend worden. Het heeft derhalve een ontkennend woord voor zich, dat of hetzelfde, of een ander ontkennend woordje is. *Noch der eene*, *noch der andere parthije*, *eenig waapentuigh te verstrekken.* HOOFT. *Dien 't aan geen geleerdtheit noch kennis gebreekt.* G. BRANDT. *Opdat men niemant aanstoot geve*, *noch van anderen bespot worde.* J. NYLOË. Hier komt vooral de oordeelkundige regel van F. DE HAES te pas, dat, als men het mindere en meerdere wil uitsluiten, men altijd het meerdere eerst moet noemen, als: *men zag noch bosch*, *noch boom*, niet: *noch boom*, *noch bosch.* Zoo ook: *ik heb hem noch gesproken*, *noch gezien.* Voorts, verzwijgt men ook wel het vorige ontkennende woordje, en gebruikt slechts het eene *noch*, als: *maar klagen golt noch smeeken.* POOT.

Dit woordje luidt reeds bij ISIDOR. en KER. *noh*, en komt naauw met het lat. *nec*, *neque* overeen. Het is zeer waarschijnlijk, dat het uit het oude ontkennende *ni* en *och*, dat is *ook*, is zamengesteld, gelijk het lat. *nec* uit *ne* en *ac.*

NOEGEN, o. w., *noegde*, *heeft genoegd.* Tevreden

zijn:

zijn: *maar noegend' aan den staat van 't geestelijk gebieden.* HOOFT. Ook wederk., *zich noegen: mij noeght wel aan mijn rijk.* HOOFT. Het zamengestelde *genoegen* is thans gebruikelijk.

NOEMEN, b. w., *ik noemde, heb genoemd.* Eenen naam geven: *men noemde hem naar zijnen vader.* Eenen naam uitspreken: *noem mij den man eens. Zij laat zich Mevrouw noemen.* Van hier *noemer*, de eerste naamval, in de verbuiging van naamwoorden; ook een woord der rekenkunst, waar men, in het gebroken, dus de onderste cijferletter heet. *Noeming*, benoeming: *de koningh had den Landtvooghden noeming van drievoudt getal vergunt.* HOOFT. *Noemelijk*, dat genoemd kan worden, *noembaar* bij VOND.

NOEN, m. Een brabandsch woord, beteekenende middag; bij de Vriezen *noon: beyde kloeck strijdende tot op den noen.* K. V. MAND. *De voornoen, de nanoen.* Zamenstell. *noenmaal, noenrust, noenslaap*, middagslaap: *sij sliepen haer noenslape.* BIJB. 1477. *Noenstonden*, middaguren van elf tot een, *noentijd*, middag: *omtrent die noentijt.* CLAR. SPIEG. In het neders. is het *die none*, eng. *noon.* Het is uit het lat. *nona*, de negende, dat is het negende uur. In de kloosters is *de noen* het negende uur van den dag, van 's morgens zes uren afgerekend, dus drie uren des namiddags.

NOEST, m., meerv. *noesten.* Hetzelfde als knoest, weer, en met uitlating van de neusletter, ook oest: *een stuk hout vol noesten.* Van hier *noestig: noestige planken.* Oneig., moeijelijk, verdrietig: *eene noestige zaak.* Van hier *noestigheid*, moeijelijkheid. Het is zeker met *knoest, knods*, het lat. *nodus*, uit eene bron.

NOEST, bijv. n. en bijw. Dit woord geeft dien toestand te kennen, wanneer alles drok en in beweging is, en de zaken met zorgvuldige naarstigheid verrigt worden. Men gebruikt het, gewoonlijk, van zaken: *Noeste vlijt. Noeste arbeid. Noeste zinnen. Met noest vermaak.* M. L. *Den noesten lantbou leeren.* POOT. Van hier *noestig: verademing van 't noestig brein.* M. L. TYDW. *Noestigheid.* Het is onzeker, waarvan dit woord afstamme. Zoude het ook, met het hoogd. *nieten*, zich eenen arbeid zuur laten worden, alle moeite

aan-

aanwenden; en met *noth*, inspanning van alle krachten, verwant zijn? KIL. heeft het woord niet.

NOG, voegwoord van zamenbinding, om de voortduring van eene tegenwoordige handeling te beteekenen, voor tot hiertoe: *ik weet het nog zeer wel. Nog is het tijd. Zijne nog bloedende wonden. Niemand heeft hem nog gezien. Tot nog toe.* POOT heeft *tot nog.*

Voorts, is het een bijwoord van opklimming, van vermeerdering. *Ik heb u nog wat te zeggen. Ik blijf nog eenige maanden in de stad. Nog eenmaal. Ik bood hem nog tien gulden. Al is hy nog zoo geleerd*, enz. *Dat laat zich nog hooren!* Zamenstell. *nogmaals*, *nogtans.*

Als voegwoord komt het bij de oudste duitsche Schrijvers voor, die het *noh* spellen, neders. *nog*, *nah.* Als bijwoord is het bij die oudste Schrijvers ook *noh* gespeld, neders. *nog* en *noch.* Misschien behoort het, door de voorzetting van de *n*, die de beteekenis niet verandert, tot den wortel *ook.* Hieruit blijkt, dat de spelling van *noch*, een ontkennend woord, en *nog*, een voegwoord van tijd en bijw. van opklimming, niet zoo zeer op de afstamming, als wel op een, thans bijna eenparig aangenomen, gebruik der netste Schrijvers gegrond is.

NOK, v., meerv. *nokken.* Een woord, dat in het gemeen het opperste toppunt van iets, het uiterste einde schijnt beteekend te hebben. In het bijzonder is het in gebruik voor het opperste van het dak: *op de nok van het huis staan.* De schippers noemen dus het uiterste einde van de ra: *het bovenst van de nok.* WESTERB. Bij KIL. heeft het ook nog de beteekenis van de ruggegraat, en van het merg der ruggegraat, lat. *nucha*, sp. *nuca*, hetwelk MARTIN. voor een oorspronkelijk arab. woord houdt. Eindelijk, is het bij KIL. ook het achterste van eenen pijl, het kerfje in eenen pijl, eng. *a nock*, of *notch.* Zamenstell. *nokbalk*; dwarsbalk, waarop de sparren van een dak rusten, *nokgordingen*, touwen aan de nok geslagen, om haar daarmede te dwingen, *nokpan*, die op de kruin van een dak ligt. Het ital. *nuca*, de nek, wordt ook, naar de getuigenis van MARTIN., van de kruin van het hoofd gezegd.

NOK, m., meerv. *nokken.* Snok, nik. Van hier het o. w., *nokken*, *nokte*, *genokt*, hetzelfde als snikken, wee-

weenen, zoodat het geween, door snikken, gestadig afgebroken wordt. *Laet dat nocken varen*, bij VOND., het *mitte singultus* van HORAT. *'t Is lang genoeg genokt*. POOT. Het woord is klanknabootsend. Van hier *nokking*, en *genok* bij K. BRANDT.

NON, v., meerv. *nonnen*. Eene gesnedene big. Eenigen houden het voor eene figuur van eene non, eene kloosterzuster. Zie *klop*. ADELUNG leidt het af van *nijden*, waarvoor thans *snijden* in gebruik is.

NON, v., meerv. *nonnen*. KIL. vertaalt het door *turbo*, *turben*, *trochus*, een tol, top Die beteekenis is nog bij de geldersche Landlieden overig, die den gedraaiden arm aan een spinnewiel *eene non* noemen. Zulk een wiel heeft drie *nonnen*: tusschen twee loopt het klaauwier, en de derde houdt het spinrokken.

NON, v., meerv. *nonnen*. Eene godsdienstige dochter, die zich in vereeniging met anderen, tot den ongehuwden staat verbonden heeft. Eenige van zulke nonnen nemen ook de gelofte van vrijwillige armoede en gehoorzaamheid op zich. *Eene non worden*. Zamenstell.: *nonnenkleed*, *nonnenklooster* enz.

Het woord is oud, daar het reeds bij HIERONYMUS voorkomt: *castae vocantur et nonnae*. ERASMUS en MARTINIUS houden het voor een egyptisch woord; in welke taal men godsdienstige personen van het mannelijke en vrouwelijke geslacht dus zoude genoemd hebben. In de middeleeuwen, noemde men oude menschen, die, in de kerken, van liefdegaven onderhouden werden, *nonnones* en *nonnanes*. PAPIAS, door MARTIN. aangehaald, zegt: *nonnos vocamus majores ob reverentiam*. Een der regelen van ST. BENEDICTUS is: *juniores autem Priores suos Nonnos vocent*. Gelijk men dan nu de bejaarde monniken, uit achting, *Patres*, Vaders, noemde, zoo gaf men hun ook den eernaam van *Nonni*, even als dien van *Nonnae* aan de heilige zusters. Die benaming is thans ten opzigte der kloosterzusters alleen overgebleven.

NOOD, m., meerv. *nooden*. De toestand, wanneer iets met moeite, dat is zeer bezwaarlijk, verkregen wordt: *het kan er des noods door*. *Ter naauwer nood*. De toestand, wanneer men, in de keus van middelen, ter bereiking van een einde te naauw bepaald is; *zijnen nood*

nood aan iemand klagen. Uit den nood helpen. Als de nood aan den man komt. Maeck van de nood een deught. VOND. *Het heeft geenen nood. In geval van nood.* In het gemeene leven gebruikt men het van eene persing op de natuurlijke ontlasting: *grooten nood hebben.* POOT bezigt het eens voor noodlot, voor beschikking. Men gebruikt vooral dit woord van den toestand, in welken men van die middelen beroofd is, die volstrekt tot onze welvaart dienen: *vele nooden uitstaan. In den uitersten nood zijn. Nood breekt wetten. Nood leert bidden.* Oudtijds gebruikte men het ook voor misnoegen, verdriet: *iemand nood doen.* Van hier *noodelijk*, dat door den nood gevorderd wordt, bij DORESL. en HOOFT, welke laatste ook *noodelijkheid* heeft. — *Noodig.* Zamenstell.: *noodbede*, bij CAMPH., *noodbescheer*, noodschikking: *aen 't nootbescheer gehecht.* POOT. — *Noodbestuur*, *noodborg*, *nooddienst*, bij SELS, *nooddrang*, bij L. TEN KATE, *nooddwang*, *noodeloos*, *noodhelper*, bij MARN., *noodhulp*, mannel. en vrouwel., een man, of eene vrouw, van wier hulp wij ons uit nood bedienen, *noodjaar*, *noodklok*, brandklok, *noodleugen*, *noodlijdend*, arm, *noodmoord*, gewelddadige moord, in het GELD. PLAK. BOEK voorkomende, *noodmunt*, noodpenning, in geval van beleg uit nood geslagen, *noodpers*. bij CAMPH. — *noodscheer* (*schaar*): *de noodscheer dreigt den draet mijns levens af te knippen.* VOND., *noodschikkelijk*, *noodschikking*, *noodschoot*, *noodstal*, *noodvasten*, *noodzaak*, *noodzakelijk*, *noodzakelijkheid*, *noodzaken*, *noodzakig*, enz. — *Barensnood*, *blijvensnood*, bij POOT, *hongersnood*, *minnenood*, bij CATS.

Nood, OTFR. *not*, *noti*, ULPHIL. *nauth*, angels. *nead*, *neod*, *nyd*, hoogd. *noth*, neders. *nood*, ijsl. *neid*, zw. *nöd*.

NOODDRUFT, v. Een toestand, in welken men zulke dingen ontbeert, die tot onzen welstand dienen, bijzonder tot onderhouding van het ligchamelijke leven: *iemand in nooddruft bijstaan.* Wijders beteekent het (en dit is de gewone beteekenis) datgene, dat tot onderhouding van het leven volstrekt noodig is: *iemand zijne nooddruft bezorgen. Met nootdruft te voorzien.* HOOFT. Bij ADEL. komt een voorbeeld uit het Pestboek van het jaar 1500

1500 voor: *so ist notturft den luft zu rechtfertigen*, zoo is het noodig, de lucht te zuiveren. Voor *nooddruft* spelt KIL. *nooddurft*, zoo als de Ouden schreven, als zamengesteld uit *nood* en *durft* van *derven*, ontberen. *Nood* schijnt hier het verouderde bijwoord te zijn, dat bij OTFR. *noti* is, en de beteekenis, onder anderen, van *zeer* had, waardoor dus de kracht des woords *durft*, *druft* versterkt wordt. Voorts is van hier *nooddruftig*, *nooddruftigheid.*

NOODDWINGEN, b. w., *ik nooddwong*, *heb genooddwongen.* Sterk noodzaken: *tot dat zij Hem nooddwongen*, *om* enz. FRANTZEN. Van hier *nooddwang.*

NOODE, een woord, dat niet anders dan achter het voorzetsel *van* gebruikt wordt, bij de werkw. *hebben* en *zijn*; voor noodig: *hoe veel laken hebt gij daartoe van noode? Ten is haer niet van noode henen te gaen.* BIJBELV. Van *nood*, in den zin van noodzakelijkheid.

NOODE, bijw., ook zamengetrokken in *noô*. Ongaarn, onwillig: *lijdende noode*, *dat* enz. HOOFT. *Veel liever gaern*, *dan noô gedaen.* CAMPH. *Hij leedt zoo noô.* POOT. Van het vorige *nood*; derhalve zooveel als *uit nood*, *des noods.*

NOODEN, b. w., *ik noodde*, *heb genood.* Verzoeken, anders *noodigen*: *iemand ter maaltijd nooden. Lust*, *daer hem de tijt toe noodt.* POOT. Het woord drukt eigenlijk uit door dringende, ook vriendelijke beweegreden, tot eene zaak overhalen.

NOODHULP, zie *nood.*

NOODIGEN, b. w., *ik noodigde*, *heb genoodigd.* Een voortd. w. van het vorige *nooden*: *op den gewonnen kost noodigen.* VOND. Van hier *noodiger*, *noodiging.* Zamenstell.: *uitnoodigen.*

NOODLOT, o. Lot, deel, als eene beschikking der Voorzienigheid: *iedereen heeft zijn noodlot in de wereld.* Meest verstaat men het, even als het bijv. *noodlottig*, van de maat der rampen en ongelukken, welke de mensch, in dit katijvige leven, ondervindt: *mijn noodlot is niet anders.* Dichters beschouwen het noodlot als een wezen, dat straf, wreed en onverbiddelijk is. Zoo zegt POOT: *hoe moogt gij zoo verslagen van 't straffe Noodlot klagen?* En elders: *och! dat haer 't Noodlot spâ belett'.* Van hier *noodlottelijk*, *noodlottig.* Van *nood* en *lot.*

NOODMONDIGEN, b. w., *ik noodmondigde heb genoodmondigd.* Een woord, bij eenige Regtsgeleerden in gebruik, in de beteekenis van eene dochter, die onder ouders, of voogden staat, en nog voor onmondig moet verklaard worden, tegen haren zin schaken, of ook verkrachten. Van *nood*, dat is dwang, en *mondigen*, voor mondig houden.

NOODWEER, v. Tegenweer, welke men in geval van lijfsgevaar doet; ook noodzakelijke verdediging tegen eenige grieven: *de reden onderstut de noodweer.* VOND. Van *nood* en *weer*, verwering.

NOODWEER, o. Hevig onweer: *'t afgrijselijk geklater des noodweers treft ook 't water.* POOT.

NOODWENDIG, bijv. n. en bijw., *noodwendiger, noodwendigst.* Noodzakelijk: *ik moet er noodwendig zijn. Daar 't noodwendig een ieder moet treffen.* BILDERDIJK. Van hier *noodwendigheid.* IHRE leidt het af van het oude *wan waan*, mangel, gebrek, eng. *want*, dat ook bij KIL. voorkomt. Zoo zoude dan *noodwendig* iets zijn, hetwelk men, zonder nood, niet ontberen kan; dat zeer noodig is.

NOODZINNEN, b. w., *ik noodzinde, heb genoodzind.* Dit woord, gelijk het naamwoord *noodzinning*, vindt men, in het landregt van Zutphen. Men leidt het af van *nood*, dat is wettig beletsel, om voor het regt te verschijnen, en van *zinnen*, *gezinnen*, dat, in het geldersche regt, de beteekenis heeft van verzoekender wijze vorderen; te weten, dat de bijgebragte nood voor eenen wettigen hinderpaal bij den regter worde aangenomen. In het groote geldersche Plak. boek komt *noodsun* en *noodsuin* in den zin van wettige verhindering voor.

NOOIT, bijw. van tijd, van *ne*, *ni* en *ooit.* Dat dit woord, liefst, bij den verledenen tijd geplaatst wordt, is bij *nimmer* aangewezen. Hiervan wijken NYLOË, D. V. HOOGSTR. en anderen af. HOOFT zegt teregt: *dat zulx nooit voorheen geverghd was.* En VOND.: *ik heb noch noit mijn dorst gepait.* Oul. bezigde men ook *nie*, *nye*: *Nie en sijn gehesien alsulken.* BYB. 1477.

NOOR, m., meerv. *noren.* Iemand, die de landen, om het noorder aspunt gelegen, bewoont: *de bevrooze Noor.* HOOFT.

HOOFT. Vrouwel. *norin.* Zamenstell. *noorman*, iemand uit Noorwegen, angels. *norman*, *northman*, — *noorlieden*, menschen, die ver in het noorden wonen, *noorwegen.*

NOORD, bijv. naamw. Het beteekent die streek des hemels, die vlak tegen het zuiden over staat: *de wind is noord.* Zamenstell. *noordewind.* Voorts als z. n., in: *den steven om den noord wenden.* Van hier *noordelijk: en liepen wij toen wat noordelijker aan.* BOGAERT. *Noordeling*, die in het noorden woont. — *Noordsch*, van het noorden, dat in het noorden is: *noordsche balken.* Oneig. is het, bij KIL., stuursch, barsch, woest. Wij zeggen thans *norsch.* Zamenstell. *noorbeer*, *noorkaper*, soort van walvisch, *noordlijn*, bij VOND. *noordoost*, *noordoostelijk*, *noordoosten*, *noordpool*, *noordster*, *noordsvaarder*, een schip, dat om den noord vaart, *noordwaarts*, *noordwest*, *noordwestelijk*, *noordwesten*, *noordzee*, *noordzijde*, enz.

NOTK. *nord*, angels. *north*, ijsl. *nordur*, eng. *north*, zw. *nord*, sp. *norte*, ital. *nort*, fr. *nord.* WACHTER leidt dit woord van het gr. νερθε, *beneden*, af; FRISCH *van oord.* Dan, daar het *zuiden* van de warmte zijnen naam heeft, zoo is het waarschijnlijk, dat *noord* van het *snorren* des noordenwinds ontleend is. Bij de oude heidensche Zweden was *Niord* de God der winden en des waters.

NOORDEN, o. Het noorder deel der wereld. *De wind is in het noorden. Die aanwaeit uit het blaeuwe noorden.* POOT.

NOORDER, onverand. bijv. naamw. Van het noorden: *De noorder as. Het noorder licht. Met de noorder zon vertrekken, verhuizen*, spreekw., stil, bij nacht, zich wegmaken. Misschien doet men beter, met al deze woorden aaneen te schrijven: *de noorderas*, *noorderbreedte*, enz. VOND. nogtans zegt: *van over 't noorder naeu.*

NOOSSELIJK, bijv. naamw. en bijw., *noosselijker*, *noosselijkst.* Schrikkelijk, afschuwelijk: *een treurigh en noosselijk bedrijf.* HOOFT. Misschien met *noozen* verwant.

NOOT, v., meerv. *noten.* Ond. woord, aanmerking, aanteekening op een boek. Uit het lat. *nota.* Wijders,

een schrift, uit eenige weinige regels bestaande. Zoo spreekt men, in het gemeene leven, van eene *banknoot*. Eindelijk, een teeken in de zangkunst: *naar de noten zingen. Hij heeft vele noten op zijnen zang*, spreekw., men moet gestadig naar zijne bevelen luisteren en daarnaar zich schikken. Zamenst.: *zangnoot*, enz.

NOOT, v., meerv., *noten*. Dit woordt beduidt, in zijne ruimste beteekenis, niet alleen eene ronde verhooging, maar ook eene ronde verdieping. Voor eene ronde verdieping gebruikte men het, in vorige tijden, van de ronde kerf eener armborst, waarin de pees rustte, bij KIL. *not vàn den staelen boghe*. Voor eene ronde verhooging, noemt men den knop, in het midden van een verwulfsel *de noot* van een gewelf. Eenen uitstekenden steen, of een stuk hout, waarop een balk rust, noemen wij *noot* of *neut*. Zamenstell. *nootsteen*, *zerknoot*, bij L. TRIP. Het knopje aan eene roerplaat draagt denzelfden naam. In engere beteekenis beduidt, in het plantenrijk, *eene noot* eene soort van ronde vrucht, in harde schalen ingesloten. Hierheen behooren *pimpernoot*, *beukennoot*, *galnoot*, *kokernoot*, of *kokosnoot*, *muskaatnoot*, *okkernoot* en de zoogenaamde *pepernoot*. In de gewoonlijkste beteekenis, heeten eenige dier schaalvruchten *noten*. *Noten plukken. Noten kraken. Dat is een harde noot om te kraken*, zegt men van eene zware, moeijelijke, of ook onaangename zaak. *Niet eens de pijn waerdigh achtende deze noot te kraken*. VOND. *Kwade noten kraken*, iemand een onaangenaam gevoel van het toekomende indrukken. Oneig.: *het pit, dat in de noote eens zinverdichtsels zit*. OUDAEN. Voor den boom, anders *notelaar*, bij KIL. *noteler*, *noteltere*, komt het bij VOND. voor: *men ent de noot*. Misschien gebruikt men, hier, het mannel. geslacht beter. Vergel. *abrikoos*. Zamenstell. *notenbolster*, *notenboom*, en het onverand. *nootenboomen*, van notenboom, met het werkw. *notenboomen*, als notenboomen hout schilderen, *notendop*, *notenkraker*, *notenschaal*, *notenschil*, *nootolie*, enz.

NOOZE, (bij KIL. *noose*, lat. *noxa*), v. Schade. Verouderd woord, waarvan *noozel*, schadelijk, *noozen*, schaden. Het zamengest. *onnoozel* is nog in gebruik. Uit eene bron met het lat. *noceo*, schade aanbrengen, en het fr. *noise*, twist.

NOP, v., meerv. *noppen.* Pluis op het laken: *zonder eene nop van 't kleedt te zengen.* VOND. In het gemeene leven zegt men van iemand, die wel in de kleederen is: *hij is goed in de noppen.* Verkleinw. *nopje. Hij is in zijne nopjes*, hij is regt vergenoegd en blijde, als een kind over een nieuw kleed. Zamenstell. *nopijzer-nopjeslaken*, zeker laken met noppen. Van hier *noppig.*

NOPEN, b. w., *Ik noopte, heb genoopt.* Steken, prikken: *de sporen noopen het ros.* VOND. Oneig., aanhitsen tot kwade daden: *de boosheit noopt de razende gemeente.* HOOGVL. Aanzetten, om spoed te maken: *hoe noopt ge mij, om voort te varen!* POOT. Tot ijver en prijsselijke daden opwekken, aanmoedigen: *noop mijn vlijt.* POOT. Het deelw. *nopende*, gelijk ook *nopens*, wordt als een voorzetsel gebezigd, in den zin van belangende, aangaande: *naar gelang maakten de bondtgenooten gissing, noopende de heerschappije.* HOOFT. Zamenstell. *noopijzer.*

Zoover de eerste beteekenis steken, prikken is, schijnt het tot *nijpen* te behooren.

NOPENDE, *nopens*, zie *nopen.*

NOPPEN, b. w., *ik nopte heb genopt.* Het laken van noppen zuiveren. *De derde nopt en kruit en kronckelt.* VOND. *Noppen* is ook een plaatsnijders woord: *eene plaat hier en daar wat noppen*, verbeteren. *Noppen* beteekent, eindelijk, in Gelderland, met de tanden aan iets schaven, en wordt, in het bijzonder, van paarden gebezigd, als zij elkander de opperhuid met de tanden kraauwen. Dit is in het neders. *nobben.* Van hier *nopster*, eene vrouw, die de lakens nopt. Het woord is met *nijpen* verwant.

NORK, (*norkig*, zie *nurk*).

NORSCH, bijv. n. en bijw., *norscher, norschst.* Stuursch, barsch, woest. Het woord drukt eigenlijk een onaangenaam snorrend geluid uit, en is uit eene bron met *noord*; waarom eenigen *noorsch, noordsch, nordsch* spellen. In dien eigenlijken zin zegt M. L. TIJDW.: *'t verzengde zuiden, 't norsche noorden.* Van hier wordt het oneigenlijk voor eene stuursche, barbaarsche gemoedsgesteldheid genomen, inzoover die zich door een grommend geluid naar buiten vertoont: *Iemand een norsch ant-*

woord geven. Norsse Noormannen. Vond. Van hier *norschelijk*, *norschheid.*

NOT, o. Nuttiging, genot: *het snoode not baarde bederf van ingewant.* Hooft. *Gedierte, dat, door de noodt, tot not gemaakt wordt.* Hooft. Men gebruikt thans algemeen *genot.*

NOVEMBER, m. De elfde maand van een jaar; van het lat. *novembris*, dat de negende maand beteekent, omdat de Romeinen het jaar met Maart begonnen. *Karel de Groote* noemde deze maand *windmonath*, R. Maur. *heviuistmanoth.* Bij ons draagt zij ook den naam van *slagtmaand*, bij de oude Kimbers *blotmonat*, om het bloed der geslagte runderen.

NU, eigenlijk een bijwoord van tijd, schoon het ook, oneigenlijk, als een voegwoord gebruikt wordt. Als bijwoord beteekent het het tegenwoordige oogenblik: *het schip is nu eerst aangekomen.* Insgelijks met voorzetsels: *van nu. Van nu aan. Tot nu toe. Nu ruimden d'Onroomschen die stad.* Hooft. *Nu kwam de eene, dan de andere.* Oneigenlijk wordt het, op velerlei wijze, als een voegwoord gebruikt: *nu en is 't niet alleen om sijnentwil geschreven.* Bijbelv. *Ende als sij nu Jerusalem genaeckten.* Bijbelv. *Nu, zoo als gezegd is. Wel nu! wat zal dat worden? Nu mannen! lustig aan! Nu, nu, dat zal wel overgaan.*

Dit woordje luidt reeds bij Isidor., Ker., Willer. *nu*, hoogd. *nu*, *nun*, neders., deen., zw., ijsl. *nu*, bij Ulphil. *nu*, *nuna*, pers. *nuh*, russ. *nu*, lat. *nunc*, gr. *νυν*, en als een voegwoord, zonder *n*, *ουν*, finl. *nyt*, in de dagelijksche taal *nouw.*

NUCHTEN, m. De vroege morgenstond: *den thienden nuchten als Aurora milde* enz. K. v. Mand. *'s Nuchtens vroeg.* Hooft spelt *'s nuchtents: dit schrijven 's nuchtents gevonden.* Thans zegt men *ochtend.* Het woord schijnt, met *nacht*, van eenen oorsprong te zijn.

NUCHTER, (ook *nuchteren*) bijv. n. en bijw. Dat in den vroegen morgenstond is, dat op denzelven betrekking heeft, of daarin gegrond is; bij Dichters gebruikelijk: *ook toont hem 't nuchtere licht de huiverige steden.* Poot. *Die den nuchteren dageraet in 't krieken welkom heet.* Poot. Oneig., die nog zoo is, als hij 's morgens opstaat; die dus denzelfden dag nog niets ge-

ge-

geten en gedronken heeft: *ik ben nuchteren van huis gegaan. Ende ik en wilse niet nuchteren van mij laten.* BIJBELV. Bepaalder, niet beschonken: *die man is zelden nuchteren. Een nuchter kalf*, dat de koe niet gezogen heeft; voorts een kalf onder de drie weken oud; oneig., een laffe jongen. Fig., matig: *dat de oude mannen nuchter zijn, stemmig, voorsichtig.* BIJBELV. Van hier *nuchterheid*, matigheid in drank. Zamenstell. *ontnuchteren.*

Nuchter, nuchtern, hoogd. *nüchtern*, bij NOTK. *nuchtarnin*, in den zwab. spieg. *nuhter*, neders. *nogtern.*

NUF, v., meerv. *nuffen.* Verkleinw. *nufje.* Een onnoozel vrouwtje, dat met niets voortkomen kan, dat zich niet weet te redden. Ook een neuswijs, trotsch meisje: *wat beeldt die nuf — dat nufje, zich wel in!* Van hier *nuffen*, (*noffen* bij de Gelderschen) talmen, *nufachtig*, talmachtig. In het eng. heet *nifle*, eene beuzeling. Bij KIL. is *nuf* mannel., voor eenen wijsneus.

NUGGER, zie *nuver*, en *snogger.*

NUK, v., meerv. *nukken.* Misschien, hetzelfde als het hoogd. *Mucke*, eene verdrietige luim; ook onheusche uitwerking eener onbestendige eigenzinnigheid, welke zelfs wel tot boosheid overslaat. Verder, elke aanval van eene verborgene, kwade gesteldheid des gemoeds; schalkheid, loos bedrijf: *'s Mans deugde spreekt den man van booze nukken vrij.* J. DE DECK. *Sij bedencken boose nucken.* DORESL.

NUL, v., meerv. *nullen.* Een cijferteeken, in de gedaante van eenen kleinen cirkel, dat op zich zelf niets is, maar alleen de afwezigheid van eene talletter beteekent. Uit het lat. *nullus, nulla*, geen. *Eene drie met zes nullen. Hij is maar eene nul in cijfer*, zijn gezag geldt niets. In het gemeene leven gebruikt men het als een bijw.: *nul en van geene waarde.*

NUN, v., meerv. *nunnen.* Zoo noemt men, in Noordh., een zuigpopje, waarin zoetigheid is, waaraan men kleine kinderen laat zuigen. Van hier het onz. w. *nunnen*, aan eene nun zuigen. Zie *ninnen.*

NUREN, o. w., *ik nuurde, heb genuurd.* Een woord, op de Veluw in gebruik, dat gezegd wordt van eene koe, wanneer derzelver uijer, op het laatste van hare dragt, zich

zich begint te spannen: *de koe begint te nuren.* Bij KIL. vinden wij *neur, eur, uder*, dat is *uijer.* De voorzetting van eene *n* bij sommige woorden is bekend.

NURK, (*nork*), m., meerv. *nurken.* Een mensch, die zijne onvergenoegdheid door knorrige taal aan den dag legt: *een nurck van ongetoomden aert.* CATS. Van hier *nurkachtig*, het onz. w. *nurken*, dat met het hoogd. *nörgeln* overeenkomt, *nurkig.* Alles van den klank gevormd, als *knorren*, *norsch* enz.

NUSSELEN, o. w., *ik nusselde, heb genusseld.* Talmwerk doen. Van hier *nusselaar, nusselarij.* Misschien, met *knutselen* verwant; of, door verwisseling van letter, met *nuffen.*

NUT, bijv. n. en bijw., *nutter, nutst.* Nuttig: *niets nutter, dan een voorzichtig wantrouwen.* POOT. *Dan draagt ons lijden nutte vrucht.* G. BRANDT. Goed: *het ware hem nutter (beter), dat eenen meulensteen* enz. BIJBELV. Men gebruikt het ook zelfst. van het onz. geslacht, zonder meerv.: *Wat nut steekt daarin? Nut aanbrengen — verschaffen. Te nutte maken.* HOOFT bezigt ook *not: hem treft haer not en goed.* Van hier *nutbaar*, dat nut aanbrengt, bij RODENB., *nutbaarheid, nuttelijk*, met voordeel, *nuttig, nuttigheid, nutzaam*, veroud. w. Bij M. STOKE vinden wij nog een hiervan gevormd, doch reeds verouderd woord, namelijk *nutschap: onlanghe hi de nutschap nam.* Ook in eenen brief van AELB. V. BEYEREN, 1378: *om nutschap en de oorbaar.* — Zamenstell. *nutteloos — nutkundig*, bij VOND.

NUTTEN, o. en b. w., *ik nuttede, heb genut.* Onz., met *hebben;* nut aanbrengen: *wat nut ons zulk een boek?* Als voedsel gebruiken: *de priester nut en eet.* VOND. Bedr.: *ze nut het zonder rechten smaek.* DE DECK. Voor genieten gebruikt het CATS: *maer yeder nut de lucht.* Van hier *nutting.* BIJBELV. — *Nutsel*, voedsel.

Dit oude woord is bij ULPHIL. *niutan, ganiutan*, bij OTFR. *ginuzzen*, bij wien het voor genieten voorkomt, hoogd. *nutzen, nützen*, neders. *nutten, benutten*, angels. *notian, nytian.* Het staat in een naauw verband met *nieten*, genieten. Het lat. *uti* is, slechts

door

door de afwezigheid der *n*, hiervan onderscheiden. Oorspronkelijk heeft het eten beteekend.

NUTTIGEN, b. w., *ik nuttigde*, *heb genuttigd.* Voortd. w. van *nutten: spijs nuttigen. Met het nuttighen der spijze.* HOOFT. Van hier *nuttiging.*

NUUN, v., meerv. *nunen.* Een Gron. woord van onzekeren oorsprong. Men verstaat, daar ter plaats, door *nunen* ledige zeeschelpen, inzoover zij dienen zullen voor de kalkbranderijen. In het hoogd. wordt *Nonne* van eene ledige ruimte gebezigd.

NUVER, bijv. n. en bijw., *nuverder*, *nuverst.* Insgelijks een woord, bij de Groningers in gebruik, met het verkleinw. *nuvertjes. Dat staat hem nuver. Een nuvere jongen.* Het heeft deels de beteekenis van net, aardig, fraai, deels van vlug, vaardig. Misschien, daar de verwisseling van keelletters met lipletters (vooral van de harde *ch* met *f*, als *achter*, *after*; ook wel van de zachtere *g* met *v*, als *aveger*, *eveger*, *egger*), in onze taal, niet ongewoon is, zoude men het voor *nuggher*, *snoggher*, dat bij KIL. voorkomt, en die beteekenis bij KIL. en HALMA heeft, welke de Groningers aan hun *nuver* geven, kunnen aanzien. Voorts, is bij MEYER en KIL. een werkw. *nuveren*, *uveren*, in de beteekenis van eischen, begeeren, overeenkomende met het lat. *avere.* Misschien een klanknabootsend woord, dat den hijgenden adem uitdrukt.

O.

O is de veertiende letter van het Nederduitsche ABĆ, gelijk zij, onder de klinkers, de vierde in orde staat. Zij wordt, door eene ronde opening van den mond, uitgesproken, hebbende nogtans een dubbel geluid, alzoo zij dan eens zacht, dan eens scherp is. Zij is kort en zacht in *hond* en *dol: een dolle hond*; zij is kort en scherp in *nórsch* en *kóp : een nórsche kóp*. Wederom is zij lang en zacht in *koper* (metaal); zij is lang en scherp in *kooper*, *verkooper*. Zie hierover breeder mijne Nederd. Spraakk. D. I, § 17.

O, een geluid, waardoor wij, op eene natuurlijke wijze, onze gewaarwordingen uitdrukken. Het is een teeken van verwondering en aandoening: *o, welk een schat! o hemel! o bekoorlijke avondstond! O! dat gij wijs waret! o God! gij zijt mijn toeverlaat.* PSALMBER. Men plaatst dit tusschenwerpsel ook wel achteraan: *hij is zoo schoon, o!* — Met eenen vierden naamval: *O mij verouderden, mij afgequijnden man!* DE DECK.

Dit tusschenwerpsel, als door de natuur zelve uitgewerkt, is bijna in alle talen *o*, *oh*. Het hebr. אוי, het gr. *οι*, het lat. *eheu*, ons *ach* en *och* zijn daarmede naauw verwant.

OBLIE, v., meerv. *oblien*. Eene zeer dunne wafel. Verkleinw. *oblietje*. Zamenstell. *obliebakker*, *obliebus*, *obliedoos*, *obliedraaijer*, anders *oblieman*, *oblieijzer*, *obliekoek*, enz. Het woord is, met het fr. *oublie*, uit het lat. *oblata* afkomstig. Zie *ouwel*, dat van denzelfden oorsprong is.

OCEAAN, m., meerv. *oceanen*. Dit woord, uit de fabelleer der Grieken en Romeinen ontleend, is eigenlijk de naam van eenen zoon van Coelus en Vesta, welken men voor den God der zee hield: *op 't zilte veld van Vader Oceaan.* BOGAERT. Van hier wordt het, in navolging van oude heidensche dichters, voor de zee in het algemeen

meen genomen. *Een moedig zeeman ploegt gerust den oceaan.* Rotg. Fig.: *de waerheit, uit een' oceaan van schriften opgevischt.* Vollenh. Van hier *oceaansch: oceaensche diepte.* Vond.

Het woord is uit het lat. *oceanus*, en dat uit het gr. ὀκεανος. In het pers. heet *ukianus* de wereldzee. Het schijnt daarom een woord van oostersche herkomst te zijn. Er is een oud woord *aach*, dat water beduidt, lat. *aqua*; misschien behoort het tot eene en dezelfde bron.

OCH, een tusschenwerpsel, waardoor wij een geluid uit den boezem stooten, wanneer wij zekere aandoening willen te kennen geven: *och, mijn vriend! Och, ware hij nooit geboren! och of gij naar mijnen raad gedaan haddet! och dat God gave! Och! heb ik dat verdiend? Ende in alle wijcken sullense seggen, och! och!* Bijbelv. Men plaatst, ter vermeerdering van de klagt, er ook *arm* achter: *die zij, och arm! blijmoedig plukt.* Poot. *Och armen!* was bij de Ouden een gewone uitroep. *Och* plagt oulings ook gebezigd te worden voor *of*, en *ochte* voor *ofte.* Voor *och* gebruikte men ook *oi, oei.*

OCHTEND, zie *uchtend.*

OCTOBER, m. De tiende maand van het jaar (van het lat. *october*), die, bij de Romeinen, de achtste was, en een en dertig dagen telt. Wij noemen deze maand *wijnmaand*, in navolging van *Karel de Groote*, omdat de wijnoogst, gemeenlijk, in dezelve voorvalt. In de achtste eeuw had zij, bij R. Maurus, den naam van *windumanoth*, windmaand. De saksen noemen haar *zaad* — of *zaaimaand.*

ODER, v. Eene rivier.

ODIEF, m., meerv. *odieven.* Zekere schaaf, bij timmerlieden dus genoemd, waarmede men lijstwerk maakt. Men noemt het lijstje zelf, daarmede gemaakt, ook wel met denzelfden naam. Sommige timmerlieden heeten haar *ojief.*

OEFENEN, b. w., *ik oefende, heb geoefend.* Door dikmaals herhaalde bewegingen, ook door gedurige behandeling vaardigheid veroorzaken: *krijgsvolk in den wapenhandel oefenen. Zich in de talen oefenen.* Wijders verliest men het denkbeeld eener herhaalde handeling,

ling, en dat van plegen en doen blijft slechts over, als: *wraak oefenen. Geregtigheid oefenen. Het oeffent alle de macht van 't eerste Beest.* BIJBELV. In den dagelijkschen stijl gebruikt men het onzijdig, voor over godsdienstige waarheden spreken: *wie zal overmorgen oefenen?* Oul. werd het voor bouwen, bebouwen (van het land) gebezigd: *het land oefenen.* Ook voor eer bewijzen, aanbidden: *also dese luden haer goden geoefent hebben.* BYB. 1477. Van hier *oefenaar*, *oefening.* Zamenstell. *oefenkamer*, *oefenplaats*, *oefenschool* enz.

Ons *oefenen* schijnt een voortdur. werkw. van het oude *oefen* te zijn. Zoo heeft NOTK. *uoben* en *uoberen.* In eene *voorrede*, voor eenen ouden duitschen *Bijbel*, te Keulen, voor het jaar 1488, gedrukt, leest men: *daarmede sich te oeven.* Zoo ook aldaar het naamw. *oevyngh.* Het, lat. *opus*, *operari*, behoort hierheen.

OEGEN, o. w., *ik oegde*, *heb geoegd.* Een zeer oud woord, dat, in onze alleroudste schriften gevonden wordt, in de beteekenis van moeten, behooren. Het komt voor in de ALRENYESTE WILCKOEREN VAN LANGEWOLT, van het jaar 1282: *dan oegen de eerste kinder dat halve bodelgoet daer af tho nemen.* Het komt overeen met het engelsche verled. deelw. *ought*, dat eveneens gebruikt wordt. Het beteekent, eigenlijk, *hebben*, dat den zin van moeten heeft, als: *ik heb mij te wachten.* Het is hetzelfde woord als het angels. *oegan*, hebben, gr. ἐχειν. In de oudvriesche taal, leest men bij SCHOT. BESCHR. VAN FRIESL.: *so aeghma* (behoort men) *sijn fora hand of to slaen.*

OEGST, *oest*, zie *oogst.*

OEI, zie *och.*

OEKEN, b. w., *ik oekte*, *heb geoekt.* Veroud. woord, dat vermeerderen beteekent. Dit *oeken* is de bron van ons *woeker*, waarvoor oudtijds *oeker* geschreven is, en behoort tot eenen oorsprong met *ook. Oeken* is het angels. *ecan*, *eacan*, *oecan*, moesog. *aukan*, lat. *augere*, gr. αυξειν.

OEN, eene klemstaartige basterduitgang, die aan het einde van eenige zelfstandige naamwoorden gevonden wordt, als: *katoen*, *blazoen*, *latoen*, *plantsoen*, *festoen* enz. Deze uitgang is, door de Franschen, tot ons gekomen, die denzelven waarschijnlijk van de Italianen hebben, welke er zich

zich van bedienen, om iets, dat groot is, uit te drukken; zoo is b. v. *casa*, in het ital., een huis, *casina* een huisje, en *casone* een groot huis. Vele dezer woorden worden, bij ons, in het onzijdige geslacht gebruikt, als *fatsoen*, *galjoen*, *latoen*, *menizoen*, *vermiljoen*, enz.

OEST, m., meerv. *oesten*. Het zelfde als noest, knoest, kwast in eenig hout: *men weet wel, die een harden oest met stompe beijtels kerven moest* enz. P. BAARDT. In Groning. is dit woord veel in gebruik.

OESTAL, (bij KIL. *oestal*, *oestele*, *oestael*, *oystal*, *oostal*), z. n.; meerv. *oestalen*, (*oestelen*). Een stormtuig, hetwelk men, oudtijds, in het belegeren van steden gebruikte, om daarmede zware pijlen te werpen; de *catapulta* der Romeinen. Men vindt het driemaal bij M. STOKE gebruikt, zonder dat eene der plaatsen het geslacht beslist. Ook een verheven tuig, waarin men misdadigers, welke men pijnigen en uitrekken wilde, ophing: *ende greep Sinte Vincentius, ende lieten hangen in een oestel, en lieten wtrecken*. DER SIELENTROEST. Eindelijk beteekende het eenen stut, bij KIL. *statumen*. HUYDECOPER zegt: *mogelijk is het, in zijnen oorsprong, niet anders dan hoogstel.*

OESTEN, zie *oogsten*.

OESTER, m., meerv. *oesters*, *oesteren*. Een bekende schelpvisch. Zamenstell. *pareloester*. — *Oesterbaard*, *oesterbak*, *oesterbank*, *oestereter*, *oesterhuis*, *oesterkreek*, *oesterman*, *oestermesje*, *oesterpastei*, *oesterplaat*, eene kreek, waar oesters groeijen, *oesterput*, eene ondiepte, waar men oesters plant, om vet te laten worden, *oesterschelp*, *oesterschip*, *oesterschuit*, *oesterton*, *oestervat*, *oestervaatje* enz.

De naam van dezen schelpvisch is in vele talen gelijk. Hoogd. *Auster* en *öster*, neders. *oster*, zw. *ostra*, angels. *ostre*, eng. *oyster*, fr. *huitre*, ital. *ostrica*, sp. *ostra*, bretann. *istr*, lat. *ostreum*, gr. ὄστρεον.

OEVER, m., meerv. *oevers*. Waterkant, zoom van vaste aarde langs een water: *digt bij den oever*. HOOGVL. In het bijzonder, zeestrand: *Zant aan den oever der zee*. BIJBELV. De kant of rand eener rivier: *voor Jephtha vlught naer d'oevers der Jordaen*. VOND. De uiterste rand,

rand, of kant eens dings: *op den oever des grafs.* Oneig.: *aan den oever des doods.* Zamenst. *oeveraas*, anders *haft*, *oeverzand*, enz.

WICHT leidt het van het oude *aa*, *au*, water, en *weer*, een dam, af.

OF (*oft*, *ofte*), een voegwoord, waarvan men zich, in het gemeen, in twijfelachtige of onzekere omstandigheden bedient, vereischende, zoodra er niets stelligs of volstrekts gezegd wordt, eene aanvoegende wijs: *ik zal vragen, of hij het zich nog wel herinnert. Zij twijfelden zeer, of het dus voorgevallen ware.* Men gebruikt het ook voor *als of: hij gelaat zich, oft hij dier partije gunst toedroege.* HOOFT. Men vindt het ook als een voegwoord van toestemming, toegeving: *of gij dat zegt, het kan niet baten. Ik weet niet beter, of hij is dood.* De ouden schijnen het ook voor *zoo*, *indien*, gebruikt te hebben: *of ghi Latijn verstaet.* GULD. TR. Hoogd. *ob*, eng. *if.* Als een voegwoord van uitsluiting, onderscheiding, ook wel van opheldering: *hij moet te laat uitgereden zijn, of een ongeluk gekregen hebben.* Menigmaal dient het tot verklaring of opheldering: *Tartarus emeticus, of braakwijnsteen.* In het gemeene leven, gebruikt men het dikwijls, om een onzeker getal uit te drukken: *eene el of zes. Een stuk of tien.* Hoogd. *oder*, neders. *edder*, eng. *or*, lat. *aut*, gr. ἠ, ἤτε, ἤτοι, hebr. או, arab. או.

OFFER, o. meerv. *offers*, *offeren.* Elk zigtbaar ding, hetwelk men der Godheid, tot een teeken van zijne eigene overgaaf aan Dezelve, toebrengt: *een bloedig offer*, of *slagtoffer*, als het in een levend dier bestaat, dat geslagt wordt. Verder, elke zaak, welke men, ten teeken van eerbiedige onderwerping, aan het Opperwezen toewijdt: *laat uw hemelsch rijxgezagh 't gebrekkigh offer hier verdragen.* POOT. Wijders alles, wat, tot instandhouding van de plegtige godsdienst en hare dienaars, gegeven wordt. Van hier alle andere gedwongene giften, met hoog gezag gevorderd: *hij moet ten offer komen.* In oneigenlijke beteekenis, is het eene zaak, den eigendom van welke men, om eens anders wil, varen laat; als ook een voorwerp, waarop eens anders schuld overgedragen wordt; en verder elk ding, dat het voorwerp van een kwaad is, dat door anderen aan hetzelve toegevoegd wordt; wan-

wanneer het beeld van een bloedig offer ontleend is: *hij werd weldra een offer van de woede des volks.*

Zamenstelling *avondoffer*, *brandoffer*, *dankoffer*, *hefoffer*, *lijkoffer*, *morgenoffer*, *schuldoffer*, *slagtoffer*, *zoenoffer*, enz. Voorts *offerambt*, *offerbeest*, *offerbloed*, *offerbus*, *offerdienst*, *offerdier*, *offergeld*, *offergewaad*, *offerhuis*, *offerkelk*, *offerkist*, *offerkleed*, *offerkoek*, *offermaal*, *offermes*, *offerpenning*, *offerplegtigheid*, *offerpriester*, *offervat*, *offervinder*, voor iemand, die het offer nasporende, onderzoekt, vindt en voorzegt, wat te gebeuren staat; *offerwet*, *offerwijn*, enz.

Het heeft eenige overeenkomst met het lat. *offerre*, *obferre* en het gr. ἐπιφορα. Wij hebben een oud woord *beren*, dragen, waarvan *opbeuren*; zoodat het eene letterlijke overzetting van de latijnsche uitdrukking kan zijn. Zoo heet in het angels. *tober* een offer, van *toberan*, toebrengen, als zeidet gij *toebeuren.*

OFFERANDE, v., meerv. *offeranden.* Het zelfde als offer: *door eene kostelijke offerhande.* VOND. Het is een onduitsch woord, uit het fr. *offrande*, van het basterdlatijn *offerenda*, zonder *h* te spellen, waarvoor men, in goed nederduitsch, zegt *offer.*

OFFEREN, b. w., *ik offerde*, *heb geofferd.* Een offer aan de Godheid brengen: *zijn heerlijke uitvaart*, *om den Goden te offeren.* BOGAART. Uit eerbiedigheid schenken: *'k dacht mijn schoone een zoet rozenkransje t' offren.* POOT. Prijsgeven, aan eens anders geweld overgeven: *D'Egiptsche bloodaert heeft aan Cezars haet door schelmsche list de zuil van uw' Staet geofferd.* J. DE HAAS. In het gemeen, schenken, geven: *zij offert haren zoon de wapens van Vulkaan*, *het harnas*, *schilt*, *en degen.* VOND. Zamenstell. *opofferen.* Van hier *offeraar*, *offering*, bij HOOGST., enz.

OFFICIER, m., meerv. *officiers*, *officieren.* Uit het fr. *officier.* In het gemeen iemand, die een openbaar ambt bekleedt. Zoo noemen wij nog eenen schout *officier*, of *hoofdofficier.* In de gewone beteekenis, is het een bevelhebber bij het krijgsvolk; ook wel bij de gewapende burgerij.

OFSCHOON, voegwoord van toegeving; hoezeer, alhoewel. Het enkele *schoon* wordt meest gebruikt. Het is zamenge-

gesteld uit *of* en het voegwoord *schoon*. Zie *schoon*.

OGE, zie *oog*, *oge*.

OI, tusschenwerpsel, zie *och*.

OIR, zie *oor*.

OIRBAAR enz., zie *oorbaar*.

OKER, (oudtijds ook *ooker*), m. Eene verwsoort, die uit zuivere metalen, door zuur opgelost, gemaakt wordt, en, naar den aard der metalen, hare kleur heeft. Men vindt *gelen oker* en *rooden oker*, anders *engelsch bruin* genaamd. *Vier manieren van verwen — den ghelen oker een van die vieren*. VAN MANDER.

Hoogd. *Ocher*, fr. *ocre*, *ochre*, eng. *ochre*, ital. *ocra*. Het is uit het lat. *ochra*, en gr. ωχρα: ωχρος is bleek, bleekgeel.

OKKERNOOT, (*okernoot*), v., meerv. *okkernoten*. Walnoot, groote noot. Van hier *okkernotenboom*, in het oudvlaamsch *okeler*. TEN KATE brengt de eerste helft des woords tot het angels. *ecan*, *ican*, vermeerderen, waarvan ons oude *oeken*; om de uitstekende grootheid van deze noot.

OKSEL, m., meerv. *oksels*, *okselen*. Holligheid onder den arm: *de elle tot den oxel toe genomen*. BIJBELV. Zamenstell. *okselhaar*, *okselschrooi*, *okselstuk*, in een hemd, *okselstank*. Bij OUDAAN vindt men *knieoksel*. Misschien uit het lat. *axilla*, fr. *aisselle*, hoogd. *Achsel*.

OKSHOOFD, o., meerv. *okshoofden*. Een zeker groot vat voor wijn of bier. Bij KIL. luidt het *ockshood*, *oghshood* (*hood* bij HUYG. voor *hoofd*, gelijk de Dortenaars somtijds ook nog zeggen), neders. *oxhoofd*, hoogd. *Oxhoft*, eng. *hogshead*, zw. *oxhufvud*. Waarschijnlijk is ons woord het oorspronkelijke, in andere talen overgenomen. Misschien is, bij eene of andere gelegenheid, eene grootere soort van wijnvaten met eenen ossenkop geteekend, dat tot deze benaming aanleiding kan gegeven hebben.

OLEANDER, *oleanderboom*, zie *rozenlaurier*.

OLIE, v., meerv. *olien*. Eene vloeijende vette stof, die zich in water niet of zeer weinig laat oplossen, ligt brandbaar, en uit velerlei ligchamen getrokken: *olie van amandelen*, *lelien*, *rozen*, *raapzaad* enz. *Olie persen*. *Olie slaan*. In het gemeene leven, heet men raap- of lijnolie slechts *olie*. Zoo noemt men ook olie van olijven, in

in het dagelijksche leven, *olie*, of *boomolie*. In de *Overzett.* van den BIJB. wordt de olijfolie altijd slechts *olie* geheeten. *De heilige olie*, het laatste oliesel. *De Edelen en grooten smeeten olie in het vuur der burgerlijke beroerte*, maakten dezelve nog heviger. WAGENAER. *Olie* heeft, in de zamenstelling van eenige woorden, ook wel de beteekenis van eenen olijf, als: *olieknods*, *olieloof*, beide woorden bij POOT, *olierots*, bij MOONEN. Van hier *olieachtig*, *olieachtigheid*. Zamenstell. *oliebak*, *olieblok*, *olieboom*, (oul. voor *olijfboom*: *haelt twighen des oliboems*. BIJB. 1477), *oliedroessem*, *oliehef*, *oliekan*, *oliekoek*, *oliekruik*, *oliemolen*, *oliepers*, *oliepot*, *olierijk*, *olieslager*, *oliesteen*, *olieton*, *olievat*, *olieverw*, *olieverkooper*, *oliezacht*, bij CAMPH. enz. — *Balsemolie*, *boomolie*, *nootolie*, *rottingolie* enz.

ISIDOR. *ole*, OTFRID. *oli*, hoogd. *öhl*, neders. *ölje*, ULPHIL. *aley*, zw. *olja*, angels. *ele*, eng. *oil*, pool. *oley*, fr. *huile*, ital. *oglio*, lat. *oleum*, gr. ελαιον. De oorspronkelijke beteekenis schijnt die van een vloeibaar, vetachtig ligchaam geweest te zijn; van hier, dat in het angels. zwaar, vet en voedzaam bier *eala* heet, eng. *ale*, zw. *oel*, neders. *öhl*, waarmede men ουλαι, dat bij EUSTATHIUS voorkomt, kan vergelijken. Zie ons *aal*. Van hier het w. *oliën*, met olie bestrijken, waarvan *oliesel*.

OLIFANT, (*elefant*) m., meerv. *olifanten*. Een Indisch dier, misschien het grootste van al de viervoetige dieren. Zamenstell. *olifantsbeen*, oneig. een heel dik been, *olifantspapier*, zeer groot papier, *olifantssnuit*, *olifantstand*. *Olifant*, *elefant* is uit het lat. *elephas*, gr. ελεφας. Gelijk het dier, zoo is deszelfs naam zeker uit het oosten. SCHINDLERUS leidt het van het arab. *pil*, met het lidwoord *al*, *el*, af. Zeker is het, dat ivoor, in de *chald. Overzett.* van den BIJB., tanden van den *Pil* heeten. BOCHART meent zelfs, dat de naam van den Olifant, bij de Ethiopiërs, Egyptenaars en bewoners van het uiterste Indië, *Pil* zoude geweest zijn. Dit dier zoude dan, uit hoofde zijner verbazende grootte, dezen naam dragen, daar פיל, bij de Arabieren, in wasdom en grootte toenemen te kennen geeft. ADELUNG brengt de eerste lettergreep van dit woord *el*, *ol* tot een oud stamwoord *al*, *el*, hoog, groot. Zie *olm*.

OLIJF, m., meerv. *olijven.* Die boom, uit wiens beziën de boomolie geperst wordt; anders *olieboom: den olijf boven alle andere boomen te achten.* VOND. Reeds van ouds was hij een zinnebeeld des vredes: *met gezegenden olijf verciert.* VOND. Voor de vrucht zelve is het woord vrouwelijk: *die met de groene olijf nog praelen kan.* VOND. Van hier het onverbuigb. *olijven: olijven hout.* Zamenstell. *olijfberg, olijfblad, olijfboom, olijfkrans, olijfolie (olijvenolie) olijftak, olijfverwig, olijvenkleur, olijvenoogst, olijvenvormig,* enz.

OLIMP, m. Van het gr. en lat. *olympus.* Een gebergte in Thessaliën, hetwelk zich met eenige spitsen in de wolken verheft, en in de fabelleer der Grieken en Romeinen, de woning van Jupiter en de opperste Goden was.

OLM, m., meerv. *olmen.* Eene soort van hoogen inlandschen boom, behoorende tot de ijpen, hebbende, om de dunne takken ruweren bast, dan de ijpen: *en huwt den wijnstok aen den olm.* VOND. Van hier *olmboom, olmbosch, olmmei, olmtak.*

Hoogd. *Ulme*, angels. *elm*, eng. *elm*, zw. *ulm*, deen. *alm*, ijsl. *almur*, lat. *ulmus*, ital. *olmo*, fr. *orme.* Omdat deze boom, in geheel Europa, inlandsch is, brengt ADELUNG al deze namen tot eenen algemeenen oorsprong, tot het oude stamwoord *al, el,* hoog, groot; omdat de schielijke groei van dezen boom, tot eene aanzienlijke hoogte, elk in de oogen valt.

OM, (1) een voorzetsel, dat in verscheidene beteekenissen gebruikt wordt. *Eenen mantel om den rug hangen. Gelijk een wolf om de volle schaepskooi loert.* VOND. *Een krans van bloemen om het hoofd. Iemand om den hals vallen. Den steven om de west wenden. Om laag komen. Om Pinksteren vertrekken. Om den anderen dag de koorts hebben. Om het leven komen*, het leven verliezen; zoo ook *om hals raken. Om neeringe te koomen.* HOOFT. *Om iets bidden, vragen, schrijven, spelen,* enz. *Om wraak roepen. Om loon dienen. Worden niet twee muschkens om* (voor) *een pennincksken verkocht?* BIJBELV. *Om Gods wil.* Hierheen behooren de zamenstellingen *daarom, hierom, waarom, nergensom. Om*, vooraan, op een brief, of biljet; doch het gebruik verkiest dan *omme: omme den Heer* enz.

(2) *Om* wordt ook als een voegwoord gebezigd, wanneer men er de onbepaalde wijs met *te* achter plaatst. *Hij deed dit, om haar te behagen. Hij gaf den overste onthiet, om zich meester der stad te maken.* Hierop zegt L. TEN KATE « *van zich meester der stad te* « *maken* is volgens het gebruik en buiten duisterheid van « zin." — Zonder *te*. Zoo leest men in onze BIJBELV., van *dingen swaer om verklaeren*, dat is *om verklaerd te worden*. Doch er is hiervoor geene genoegzame reden; en *zwaar om te verklaren* zal wel even duidelijk zijn. Dit voegwoord *om* mag men weglaten, als het geene bedoeling of oogwit aanduidt, als: *ik acht het overtollig, om van dit onderwerp meer te spreken;* men zegge liever: *ik acht het overtollig, van dit onderwerp meer te spreken.*

(3) *Om* is laatstelijk een bijwoord. Zoo gebruikt men het, in het gemeene leven: *die weg is om. De week is haast om. De wind is om. Om en om*, aan alle kanten. *Mijn hart keert om en om.* H. SCHIM.

In zamenstelling wordt *om* ook gebruikt; en wel met andere voorzetsels, met bijwoorden en voegwoorden, het zij voor- het zij achteraan, als: *omdat*, *omheen*, *omher*, *rondom*, *kortom*, *daarom*, *hierom*, *waarom* enz. Met bijv. naamwoorden: *omslagtig*, *omzigtig*, enz. Met zelfst. naamwoorden: *omdraai*, *omweg*, *omkreits*, *omhangsel*, *omkeer*, *omval*, *omvang*, *omvraag*, *omweg*, *omzigt*, *omzwerm*, *omzwier*, enz. Als voorzetsel wordt het ook met werkwoorden zamengevoegd, en is dan een scheidbaar, en dan weder een onscheidbaar voorzetsel, naarmate de verschillende beteekenissen der werkwoorden zulks somwijlen vorderen. Scheidbaar is het in *ombuigen*, *boog om*, *omgebogen*. Onscheidbaar in *omringen*, *omringde*, *omringd*. Met *om* zamengevoegde werkw. zijn, b. v.: *omarbeiden*, *ombanden*, *ombazuinen*, *ombedelen*, *ombladeren*, *omboenen*, *ombolwerken*, *ombonzen*, *ombouwen*, *ombreijen*, *ombrieschen*, *ombrommen*, *ombruijen*, *ombrullen*, *ombuitelen*, *ombulderen*, *omdansen*, *omdelven*, *omdijken*, *omdobberen*, *omdolen*, *omdouwen*, *omdragen*, *omdraven*, *omdrentelen*, *omdrijven*, *omdrillen*, *omdringen*, *omdroogen*, *omdruipen*, *omdrukken*, *omdwalen*, *om-*

fladderen, omgapen, omgieren, omgooijen, omgrabbelen, omgraven, omgroeijen, omgrijpen, omhaken, omhakken, omhanden, omhebben, omhinken, omhippen, omhoepelen, omhooren, omhouden, omhouwen, omhuilen, omjagen, omjanken, omkaatsen, omkallen, omkappen, omkegelen, omklappen, omklimmen, omklinken, omkneden, omknellen, omknikkeren, omknippen, omknoeijen, omknoopen, omkogelen, omkorsten, omkouten, omkreelen, omkreuken, omkrijgen, omkrijschen, omkrommen, omkronkelen, omkruijen, omkruipen, omkruisen, omkunnen, omlangen, omlaten, omleppen, omlichten, omlijmen, omlikken, omlobberen, omloeijen, omlommeren, omluiken, omlullen, ommaken, ommangelen, ommennen, ommeten, ommorsen, omnaaijen, omnarren, ompakken, ompalen, ompappen, omplakken, omploegen, omplooijen, omragen, omraken, omrasteren, omratelen, omreiken, omridsen, omrieken, omruilen, omschaven, omschenken, omschepen, omscheren, omschieten, omschikken, omschooijen, omschoppen, omschorsen, omschreeuwen, omschudden, omschuiven, omschuren, omsjokken, omsmakken, omsmeden, omsmelten, omsmeren, omsmijten, omsnijden, omspaden, omspartelen, omspatten, omspelden, omspitten, omstaan, omstappen, omsteken, omstemmen, omstikken, omstommelen, omstormen, omstorten, omstrijken, omstrikken, omsturen, omtellen, omtieren, omtimmeren, omtobben, omtoomen, omtonnen, omtooveren, omtrommen, omtrompetten, omvliegen, omvlieten, omvlijen, omvoeren, omvorschen, omwaggelen, omwaren, omwasschen, omwassen, omwelven, omwerken, omweven, omwiegen, omwimpelen, omwisschen, omwisselen, omwitten, omzaaijen, omzadelen, omzagen, omzakken, omzeggen, omzenden, omzitten, omzwemmen, omzwenken, omzwerven, omzwikken.

Om de voetmaat, gebruiken de dichters dikmaals *omme* voor *om: ommezwaaijen, ommezwerven: Beschouw een oogenblik mijn deerlijk ommezwerven.* L. W. VAN MERKEN. De ouden gebruikten somtijds, in zamenst. *om* voor *ont*, als: *ombijt* voor *ontbijt*, *ombieden* voor *ontbieden*, enz.

Dit oude voorzetsel luidt reeds bij ISIDOR., KERO en anderen, *umbi*, *umbe*, waarmede het grieksche *ἀμφι* en het lat. *amb* overeenkomen. In het angels. is het *umb*, *ymb*, hoogd. *um* en oudtijds *umb*, zw. *om*, ijsl. *um*, wall. *am*, deen. *omme*, finl. *umbi*. Het denkbeeld van eenen grooteren omslag, in tegenstelling van den kortsten weg, is zeker het oorspronkelijke.

OMARMEN, b. w., *ik omarmde*, *heb omarmd*. Met de armen omvatten, omhelzen: *Mennigh jongeling omarmt een halfrotte queen*. JONCTYS. Van hier *omarming*.

OMBEREN, zie *lomberen*.

OMBEUKEN, b. w., *ik beukte om*, *heb omgebeukt*. Door beuken omwerpen, ter neder werpen: *vrou Weelde heeft met haer' weeke zeden meer steden omgebeukt*. DE DECK. *Muuren*, *tweemaal omgebeukt*. VOND.

OMBIJT, *ombijten*, zie *ontbijt*, *ontbijten*.

OMBINDEN, b. w., *ik bond om*, *heb omgebonden*. Om zich of om een ander ding binden: *zijnen gordel omgebonden hebbende*. *Ik ombond*, *heb ombonden*. Met iets omwinden: *gordde hem met den riem des Ephods*, *ende ombond hem daar mede*. BIJBELV. Van hier *ombinding*, *ombindsel*.

OMBLAZEN, b. en o. w., *ik blies om*, *heb omgeblazen*. Bedr., door blazen doen omvallen: *een kaartenhuisje omblazen*. Onz., met *hebben*, door middel van een blaastuig alom bekend maken: *inmiddels had Taxis met drie trompetten doen omblaazen*. HOOFT.

OMBOORDEN, b. w., *ik boordde om*, *heb omgeboord*. Rondom met een boordsel beleggen, ook in den vorm van eenen boord of rand maken. *Ik omboordde*, *heb omboord*. In deze vervoeging, komt het, in den verhevenen stijl, oneigenlijk voor, in den zin van omringen: *eene vallei met bergen omboord*. *Zie*, *hoe d' ondergaende zon de wolken omboord heeft met goud*. OVERZETT. VAN HERV.

OMBRAAIJEN, b. w., *ik braaide om*, *heb omgebraaid*. Een schipperswoord, beteekenende omwenden, omkeeren, denkelijk door middel van het zoogenaamde braadspit.

OMBRASSEN, b. w., *ik braste om*, *heb omgebrast*. Door middel van den bras, op een schip, de ra en het zeil omhalen.

OMBRENGEN, b. w., onregelm., *ik bragt om*, *heb omgebragt*. Omdragen: *de nieuwspapieren ombrengen*. Van hier *ombrenger*, *ombrengster*. Voorts: *breng het glaasje nog eens om*, zegt men, als de vrienden, in eene rij, om de tafel zitten. *Ombrengen* is ook een schippersvoord: *het schip ombrengen*, hetzelve omwenden, omdraaijen. Verkwisten, doorbrengen; eene meest verouderde beteekenis: *die heeft sonder vrucht sijn dagen omgebrocht*. J. CATS. *Die zijn erfgoet schandelijck omgebrocht heeft*. D. PHILIPPI *hantboecxken*. De gewone beteekenis van dit woord is die van om het leven brengen, van het leven berooven: *zich zelven ombrengen*. *Hij is door verraad omgebragt*. Het woord zelf beslist wel niet de wijs, waarop men van het leven beroofd wordt, noch duidt aan, of zulks naar regt geschiede of niet: echter gebruikt men het nooit, dan van eene onregtmatige beneming van het leven.

OMBUIGEN, b. en o. w., *ik boog om*, *heb* en *ben omomgebogen*. Bedr., iets, dat regt is, in eene bogt zetten; ook iets, dat reeds gebogen is, in eene andere rigting buigen. Ook onz., met *zijn*: *het mes buigt om*. Van hier *ombuiging*.

OMBUITEN, zie *ruilebuiten*.

OMDAT, redengevend voegwoord: vermits, dewijl, doordien: *omdat gij zulks verkiest*, *zal ik er mij naar schikken*.

OMDEELEN, b. w., *ik deelde om*, *heb omgedeeld*. Bij gedeelten omgeven, zoo dat elk het zijne krijgt: *het omgedeelt gouden en zilveren laken*. HOOFT. Van hier *omdeeler*, *omdeeling*.

OMDOEN, b. w., onregelm., *ik deed om*, *heb omgedaan*. Los omwinden: *doe er een doekje om*. Een wijd kleed omhangen: *deden sij hem eenen purperen mantel om*. BIJBELV. Zie *aandoen*.

OMDRAAIJEN, b. en o. w. *ik draaide om*, *heb* en *ben omgedraaid*. Bedr., in eene tegengestelde rigting draaijen: *de kraan van eene koffykan omdraaijen*. *Eene duif den nek omdraaijen*. Om zijne as draaijen: *een rad omdraaijen*. *Al draeit de wijzer kort den dag om*. VOND. *Zich omdraaijen*. Fig., veranderen: *daer uwe meening de geheele werelt omdraeien wil tot een ongemeen groot gasthuis*. OVERZETT. VAN HERV.

HERV. Onz., om zijne as bewogen worden: *de molen draait om. Eer d' aerde op haren as omdraeide.* H. SCHIM. Oneig., uit wankele grondbeginsels en om eigenbelang, in het openbaar, zich anders dan voorheen gedragen; in den vertrouwelijken stijl: *hij is omgedraaid.* Van hier *omdraaijing.*

OMDRAGT, v., meerv. *omdragten.* Het omdragen: de *omdragt van den heiligen ouwel. Zij heeft plegtige omdragten van hetzelve ingesteld.* HAMELSV.

OMDRINKEN, o. w., *ik dronk om, heb omgedronken.* In het ronde drinken: *welaen, nu eenmael omgedronken tot eer van 't gulden jaargetij.* POOT.

OMDWARLEN, *omdwerlen*, o. w., *ik dwarlde om, heb omgedwarld.* Dwarlend omdrijven: *met eenen omdwarlenden smoock.* VOND. *Terwijl de werrelt vast woelt en ommedwerrelt.* VOND. Van hier *omdwarling.*

OMGAAN, o. w., onregelm., *ik ging om, heb* en *ben omgegaan.* Zich om zijne as draaijen: *het rad is al tienmaal omgegaan.* In eenen kring rondgaan: *laet schael en roemer nu vrij omgaan.* POOT. In engere beteekenis, eenen omweg maken: *hij is wel drie uren omgegaan.* In verdere figuur, sammelen, talmen: *dit was met kracht sonder omgaen, dat si dit hebben ghedaen.* M. STOKE. Hier en daar gaan: *de wachters, die in de stad ommegingen.* BIJBELV. *Met het zakje in de kerk omgaan.* Verder wordt dit werkwoord nog op de volgende oneigenlijke manier gebruikt, als voor behandelen, met *hebben*: *hij heeft veel met wol, met vlas, met koopmanschap omgegaan. Hij gaat altoos met logens om. Wij hebben nooit met pluijmstrijkende woorden omgegaan.* BIJBELV. Verkeeren, gemeenzamen omgang hebben: *hij weet met de grooten om te gaan.* Bejegenen, behandelen: *vriendelijk met iemand omgaan.* Gebeuren, voorvallen, te doen zijn: *er is, in de verledene week, niet veel omgegaan. Er gaat veel om in de wereld. Die weet, wat in het hart der menschen omgaat.* Het woord wordt ook onscheidb. gebruikt: *ik omging, heb omgaan.* Rond reizen: *ende Jezus omginck alle de steden ende vlecken.* BIJBELV.

OMGANG, m., meerv. *omgangen.* De daad van omgaan. Eene plegtige omdragt: *den omgang des gewijden ouwels*

wels bijwonen. Daer Michal dien ommegang (der ark) beschimpt. VOND. Een uiteinde, wanneer eene zaak om is: *nae omganck der bestemde jaren.* LANDR. VAN VEL. Verkeering: *gemeeenzamen omgang met iemand hebben. Wiens ommegang mij steets verblijdde.* J. DE HAES. Een gang, op welken men om een gebouw rond gaan kan: *een toren met twee omgangen.*

OMGELANDEN, m., meerv. Die in omgelegene landen wonen: *maar d' omgelanden hadden grooter vaar van besprongen te worden.* HOOFT.

OMGEVEN, b. w., *ik gaf om, heb omgegeven.* In het ronde geven: *de kaart omgeven. Ik omgaf, heb omgeven.* Aan alle kanten insluiten: *tsamen omgeven sij mij.* BIJBELV. Oneig. *hij is met heerlijkheid omgeven.* Van hier *omgeving.*

OMGIETEN, b. w., *ik goot om, heb omgegoten.* In eene andere ruimte gieten. Door hersmelten in eenen anderen vorm gieten; oneigenlijk: *wetkenners — zijn, giet hen Godts genae niet om, voor Godt ondeugend.* M. L. TIJDW. *Ik omgoot, heb omgoten.* Aan alle zijden begieten: *het lichaam was omgoten van ijzer en metael.* D. HEINS. Oneig.: *zoo ijder schepsel is met sterflicheijd omgoten.* DE BRUNE. Van hier *omgieting.*

OMGLIJDEN, o. w., *ik gleed om, ben omgegleden.* Met gemak, om zijne as gaan: *onder 't ommeglijden van zoo veel raden.* VOND.

OMGLORIEN, b. w., *ik omgloriede, heb omgloried.* Met heerlijkheid en luister omgeven. Men treft dit ongewone woord bij VOND. aan: *hij droomde een God te zien, omglorijt hier beneën.*

OMGORDEN, b. w., *ik gordde om, heb omgegord.* Iets met eenen gordel rondom vastmaken. *Ik omgordde, heb omgord.* Eenen gordel aandoen: *laet uwe lendenen omgordet zijn.* BIJBELV. Oneig., in den verhevenen stijl: *om u met wraek t' omgorden.* H. SCHIM. *Omgort met steene muuren.* VOND. Van hier *omgording.* Reeds bij OTFRID. *umbigurtan.*

OMGRABBELEN, o. w., *ik grabbelde om, heb omgegrabbeld.* Al grabbelend aan alle kanten grijpen.

OMGRENZEN, b. w., *ik omgrensde, heb omgrensd.* In grens-

grenspalen rondom insluiten: *de maghtigste gewesten, die Neêrlandt omgrensden.* HOOFT.

OMGROEIJEN, o. w. *ik groeide om, ben omgegroeid.* Om iets anders groeijen: *ik zuiverde den steen van het mos, dat er omgegroeid was.*

OMGROEPEN, b. w., van het teekenkundige woord *groep*, eene vereeniging van beelden, *ik omgroepte, heb omgroept.* Groepswijze omringen. Het is een woord, dat bij de ouden niet gelezen wordt. In een hedendaagsch schrift zegt iemand: *kindertjes vervulden in eene treurige doch deftige houding het tooneel, de tombe teekenachtig omgroepende.*

OMHAAL, m., zie *omhalen.*

OMHALEN, b. w., *ik haalde om, heb omgehaald.* Onder de voet werpen: *het huis werd omgehaald.* Het onderste boven brengen: *een houweel, om den grond om te halen.* Om iets halen, of trekken: *gij moet er een touw omhalen. Ik haalde er, met krijt, eenen kring om.* Van hier *omhaal*, de daad van omhalen, omtrekking.

OMHALZEN, b. w. Van *hals*, anders *smijt* genaamd, een zeker scheepstouw, waarmede men de zeilen inbindt: *ik halsde om, heb omgehalsd.* In storm, door middel van de halzen of smijten, het schip voor den wind omwenden. Van hier *omhalzing. Omhalzen* gebruikten de ouden ook voor *omhelzen*; doch dan is het onscheidbaar.

OMHANGEN, b. w., *ik hing (hong) om, heb omgehangen.* Anders hangen: *de gordijnen omhangen.* Om iets hangen: *eenen mantel omhangen. Ik omhing (omhong), heb omhangen.* Aan alle zijden behangen: *eene ledekant, met gordijnen omhangen. Met den tabbert braef omhangen.* POOT. Van hier *omhangsel.*

OMHEINEN, b. w., *ik omheinde, heb omheind.* Met eene heining omringen. Wijders, in het algemeen, omringen: *zijn stadt en staet omheint met een' metaalen muur.* POOT. *Zich met ruiters en knechten omheinen* zegt HOOFT. Van hier *omheining.*

OMHELPEN, b. w., *ik holp (hielp) om, heb omgeholpen.* Dooden, op eene onregtmatige wijze van het leven berooven. Het naamwoord *leven* is bij dit werkwoord uitgelaten: *zeeventien van zijnen volke werden bij*

nacht omgeholpen van de eylanders. HOOFT. *Alzoo was* SCRIBONIANUS *onder* CLAUDIUS *omgeholpen.* HOOFT. HOOGSTRATEN verklaart het ook door verkwisten, als zeide men: *iemand om zijn goed helpen.*

OMHELZEN, (*omhalzen*) b. w., *ik omhelsde, heb omhelsd.* Iemands hals met de armen omvatten: *en omhelsde hij haar met zoo vierigh een' vriendschap.* HOOFT. In eenen beschaafden stijl, gebruikt men het ook voor eene vrouw bezwangeren. In het gemeen, omvatten: *gij burgervaders, die de vreeölijf omhelst.* ANTON. Daar voorts de dichters, met hunne verbeelding, de geheele levenlooze natuur bezielen, zoo passen zij het *omhelzen* op allerlei voorwerpen toe, en verlevendigen, dus doende, de geschilderde beelden. Zoo zegt VONDEL: *het veil omhelst den ollem.* En elders: *de zee omhelst de duin.* Zoo gebruikt een ander dichter het naamw. *omhelzing* van twee beekjes, die, door een boschje vlietende, elkander verliezen; waarna zij elkander wedervinden, en in onderlinge *omhelzing* te zamen vloeijen. Oneigenlijk wordt het tot het verstand en den wil overgebragt, voor, uit volle overtuiging, met een genegen hart iets kiezen: *eene godsdienst, een gevoelen omhelzen. Omhels 't berou.* POOT. Van hier *omhelzing.* Het woord stamt zeker van *hals* af, gelijk KIL., die ook *omhalzen* heeft, het daarom te regt overzet door *injicere brachia collo.* VONDELS uitdrukking, waar hij van KADMUS zegt: *hij omhelsde Hermione, en vatteze om den hals*, is zeker niet van eene onaangename herhaling vrij te spreken. HOOFT spelt ook eenmaal *omhalzen.*

OMHENGELEN, o. w., *ik hengelde om, heb omgehengeld.* Al leunende op zijne wieken omzwieren: *de mug, die om de vlam hengelde enz. Ik omhengelde, heb omhengeld.* Rondom hengelen: *daer duizend eng'len mijn troon omheng'len.* DE DECK.

OMHER, een voorzetsel bij werkwoorden geplaatst, dienende ter versterking van het enkele voorzetsel *om*, als: *omhertrekken, omherzwaaijen*, beide bij HOOFT; *omherzien*, bij VOND. Dit voorzetsel is altijd scheidbaar: *ik trok omher, ik heb omhergetrokken.* Zoo zegt OUDAAN: *daar uw naam, omhergevoert op vlerken van de faam.*

OMHOEPEN, b. w., *ik hoepte om*, *heb omgehoept*. Eenen hoepel of hoep om iets leggen. HUYGENS gebruikt het van het dragen van eenen hoepelrok: *een' omgehoepte pack*, *trots eenigh keernen vat*.

OMHULLEN, b. w., van *hullen*, (*redimire caput*, *caput tegmine ornare*, bij KIL.) *ik omhulde*, *heb omhuld*. Een woord, hetwelk ik bij de ouden niet gevonden heb; men gebruikt het thans, in navolging van hoogd. schrijvers, in den zin van omwinden, schoon men het liefst van het omwinden van het hoofd met eenig sieraad behoorde te gebruiken. Oneigenl.: *de morgenzon omhuld met gouden stralen*. Zie *hullen*.

OMHUTSELEN, b. w., *ik hutselde om*, *heb omgehutseld*. Kleine stukjes omschudden: *Schout* MINOS *hutselt de lotbus om*. VOND. Ook is *omhutsen* in gebruik geweest: *waar dattet* (*ooft*) *eens wordt omgehutst*. CATS. Van hier *omhutseling*.

OMKADEN, b. w., *ik omkaadde heb omkaad*. Met eene kade, een dijkje, omringen: *omkaad griendland*.

OMKANTELEN, (*omkentelen*, *omkenteren*) b. en o. w., *ik kantelde om*, *heb* en *ben omgekanteld*. Bedr., door kantelen omwentelen: *eenen balk omkantelen*. Onz.: *de balk kantelt om*, *is omgekanteld*. H. SCHIM gebruikt het oneig.: *ik ben weêr schielijk omgekenteld*. En elders: *doch 'k zie zijn hoop zijns ondanx omgekentelt*.

OMKEEREN, b. en o. w., *ik keerde om*, *heb* en *ben omgekeerd*. Het onderste boven keeren: *ik heb mijn kopje omgekeerd*. Het binnenste buiten brengen: *een kleed omkeeren*, anders slechts *keeren*. Het achterste voorwaarts brengen: *zij hebben den wagen al omgekeerd*. *Zich omkeeren*. Oneig., ten grond toe verwoesten: *eene stad omkeeren*. Veranderen: *den godsdienst omkeeren*. HOOFT. *Het is juist omgekeerd*, de zaak is juist het tegendeel geworden. Eenen invloed op den wil veroorzaken, waardoor de mensch het tegendeel doet: *hij keerde haer herte om*, *datse sijn volck hateden*. BIJBELV. Onzijd.: *keer om*, *mijn liefste*. BIJBELV. Van hier *omkeering*, omwending, verandering, verwoesting. Bij OTFR. reeds *umbikeran*.

OMKIJKEN, o. w., *ik keek om*, *heb omgekeken*. Achterwaarts kijken, omzien: *kijk niet naar Sodom om*. H.

H. SCHIM. Ook oneig., zorg dragen: *ik zal wel naar hem omkijken.* Ook rond zien, of men ook ergens iets bekomen kunne: *zoo plagt out Rome mê te veldwaert om te kijken naer rust voor 't staetsverstant.* POOT.

OMKLEEDEN, b. w., *ik omkleedde, heb omkleed.* Eigenlijk, met een kleed omhangen. Oneigenlijk, de voordragt van eene zaak, onder zekere beelden, aan het verstand brengen: *verhevene gedachten, met gepaste woorden omkleed.* Van hier *omkleeding; – omkleedsel: nu mijne heerlijkheid van alle haare omkleedselen beroofd is.* SELS. Bij KIL. vindt men *omkleed*, een kleed, hetwelk men omslaat, een mantel.

OMKOMEN, o. w., *ik kwam om, ben omgekomen.* Ten einde komen, omloopen: *dus is het jaar weder omgekomen.* Hierheen behoort de spreekwijs: *het is met hem omgekomen*, het is met hem gedaan. *Zoo is het uit, ja gansch gedaan, en omgekomen.* POOT. Aan het einde toe duren: *en zoo ruim omkoomende middelen.* HOOFT. Zijn leven, op eene toevallige wijze, verliezen, het zij door geweld, het zij anderzins: *na 't ommekomen der schildwacht.* VOND. *Van koude en honger, in den brand, in het water, op het slagveld, door het zwaard* enz. *omkomen. Omkomen*, dus gebruikt, is bij uitlating van het woord *leven:* de geheele spreekwijs is *om het leven komen.* ULPHIL. gebruikt daarvoor *fraquiman*, de zweden *förkomma.*

OMKOMST, v. Omloop, uiteinde: *na omkomst van drie honderd en dertig jaren.* Ondergang: *wisse booden van Galbas omkoomst.* HOOFT.

OMKOOP, m. De daad van omkoopen: *tot weering van allen omkoop en zijdgangen.* HOOFT.

OMKOOPEN, b. w., onregelm., *ik kocht om, heb omgekocht.* Door geld iemand omzetten en aan zijn snoer weten te rijgen: *die 't heilig recht met klinkent gelt omkopen.* H. SCHIM. Van hier *omkoopelijk*, wien men omkoopen kan, bij HOOFT. *Omkooper, omkooping.*

OMKRAGEN, b. w., *ik omkraagde, heb omkraagd.* Met eenen kraag omgeven. In den verhevenen stijl, gebruikt men het voor omringen: *sommige (eilandjes) met ried omkraegd.* OVERZ. VAN HERVEY.

OMKRANSEN, b. w., *ik omkranste, heb omkranst.* Met eenen

eenen krans omgeven: *'t wil ook zijn hoofd omkransen zien met koninklijke prael.* DE DECK. *De dooden omkransen.* VOND.

OMKREITS, (*omkrits*) m., meerv. *omkreitsen.* Eigenlijk eene kromme lijn, die om eene ronde vlakte sluit. In het gemeen een omtrek: *wiens kruncke ligen ommekreis verstreckt een zomerzonnereis.* VOND. *Binnen den ommekreits van drie muuren.* VOND.

OMKRING, m., meerv. *omkringen.* Omkreits. HOOGSTR. heeft dit woord, als ook HOOGVL.: *de jonkers slaan een' wijden ommekring.*

OMKROONEN, b. w., *ik omkroonde, heb omkroond.* Met eene kroon omgeven: *die u drymael 't hoofd met heilig goud omkroont.* DE DECK.

OMKRULLEN, (*omkrollen*,) b. en o. w., *ik krulde om, heb* en *ben omgekruld.* Bedr., kruiswijze ombuigen: *het haer met gloenden priem en ijzer omgekrolt.* VOND. *Wanneer de Razernij de lippen ommekrult.* HOOFT. Onz., met *zijn*: *zijn haar krult zonder ijzer om.*

OMKUIJEREN, o. w., *ik kuijerde om, heb* en *ben omgekuijerd.* Omwandelen: *wij hebben wat omgekuijerd.* Met *zijn*: *wij zijn den wal omgekuijerd.* HOOFT gebruikt het voor mijden, eenen omweg maken, de zaak niet vlak uit zeggen: *kuierden zij, buiten Vespasianus naam, om.*

OMLAND, (*ommeland*), o., meerv. *omlanden.* Omliggend land, dat zich rondom eene plaats uitstrekt. Het meerv. getal, gemeenlijk *Ommelanden* gespeld, beteekent de landstreek, die zich om de stad Groningen heen strekt, in zoo ver dezelve, met de stad, een gewest uitmaakt. Van hier *omlandsch*: *eene omlandsche reis doen*, eenen grooten omweg in het reizen nemen; ook, eene groote wandeling in het ronde doen. *Omlander*: *de omlander heeren.*

OMLAVEREN, o. w., *ik laveerde om, ben omgelaveerd.* Laverend omzeilen: *wij laveerden 't aardrijk om.* ANTON.

OMLEGEREN, b. w., *ik omlegerde, heb omlegerd.* Met een leger omringen: *daarentussen heeft Civilis Vetera omleegert.* HOOFT. Als men het onz. gebruikt, is het scheidb.: *zij zijn om de stad gelegerd.*

OMLEGGEN, b. w., *ik legde (leide) om, heb omgelegd (omgeleid).* Het onderste boven leggen: *een schip omleggen*, met de kiel om hoog leggen. Eene wending van iets, dat regt staat, op zijde maken: *hij legt het mes om*, hij maakt de snede stomp. *Geld omleggen*, hetzelve uitzetten. *De kaarten omleggen*, omgeven, omdeelen. *Ik omlegde (omleide), heb omlegd (omleid).* Rondom leggen: *sij vulden een spongie met edik, ende omleydense met hijsope.* BYBELV. Van hier beteekent het ook omboorden: *de onderkeurs, die met een groote zilvere kant omleid was.* VAN HEEMSK. Van hier *omlegging, omlegsel*, anders *belegsel.*

OMLEIDEN, b. w., *ik leidde om, heb omgeleid.* Door eenen omweg leiden: *maer Godt leydde het volck omme.* BIJBELV. Met zich in gezelschap omvoeren: *eene vrouw met zich omleiden.* Naar zijnen wil omwenden: *wij leyden daermede haer geheel lichaem om.* BIJBELV. Oneig., verschalken, om den tuin leiden: *hij wist hem aardig om te leiden.* Van hier *omleider, omleiding.*

OMLIGGEN, o. w., *ik lag om, heb* en *ben omgelegen.* Omgevallen zijn: *de koets ligt om.* Omgebogen zijn: *het mes ligt om.* Rondom liggen, *met zijn: de landen, die om de stad gelegen zijn. Het omliggende land. De bloemen van 't omgelegen velt.* POOT.

OMLOEREN, o. w., *ik loerde om, heb omgeloerd.* In het ronde loeren: *omloerende, gelijk een arend* ANTONID.

OMLOOP, m. meerv., *omloopen.* De beweging van een ligchaam om zijne as: *stuit het rad in zijnen omloop.* De beweging van een ligchaam in eenen kring: *de omloop der zon.* In verdere beteekenis: *de aderen zijn met kunst gemaakt, om den geregelden omloop des bloeds te bevorderen. De omloop der onderaardsche wateren. Papieren geld in omloop brengen.* Bij KIL. heet het springvuur, omdat het, uit zijnen aard, rondom het ligchaam loopt, *de omloop.* Ook beteekent het eenen rand, waarop men rondom iets loopen kan: *een toren met twee omloopen.*

OMLOOPEN, o. en b. w., *ik liep om, heb* en *ben omgeloopen.* Onz., om zijne as loopen: *het rad is van zelf omgeloopen.* In eenen kring loopen: *sommige he-*

hemelligchamen loopen in uitgestrektere loopbaan om, dan enz. Hier en daar loopen: *bij alle huizen met de schaal omloopen.* Eenen omweg maken: *gij zijt wel een uur omgeloopen.* Oneig.: *het hoofd loopt mij om.* Verder: *zoolang het bloed in mijne aderen zal omloopen.* Eene andere rigting nemen: *de wind is omgeloopen*, in het gemeene leven, *de wind is om. Men dorst de voorzeilen niet roeren, om voor den wind om te loopen.* Bogaert. Bedr., in het loopen omwerpen: *hij liep het kind om.* Van hier *omlooper*, ook oneig., een boom, waarop de wever het deel van het afgewevene web telkens oprolt — *omlooping.*

OMMANTELEN, b. w., *ik ommantelde, heb ommanteld.* Eigenlijk, met eenen mantel omhangen. Men neemt het altijd oneigenlijk, en wel in den hoogdravenden stijl: *niet ommanteld met snij — oft groefwerk.* Overz. van Hervey.

OMMELAND. Zie *omland.*

OMMUREN, b. w., *ik ommuurde, heb ommuurd.* Met eenen muur rondom insluiten; in den deftigen stijl.

OMNEVELEN, b. w., *ik omnevelde, heb omneveld.* Met nevel omgeven: *door de wolcken omnevelt.* J. de Brune.

OMPAARLEN, (*ompeerlen, omperlen*), b. w., *ik ompaarlde, heb ompaarld.* Met paarlen omgeven; een dichterlijk woord: *ompeerelde vingers.* Vond.

OMPERKEN, b. w., *ik omperkte, heb omperkt.* Met een perk of eene beslotene plaats omsluiten: *dees' soort en zal met kloosteren noch koten t'omperken zijn.* De Deck. Van hier *omperking.*

OMPLANTEN, b. w., *ik plantte om, heb omgeplant.* Rondom iets planten: *ik heb er jonge telgen omgeplant. Ik omplantte, heb omplant;* met iets rondom beplanten: *een dijk, met boomen omplant.*

OMPLOFFEN, o. w., *ik plofte om, ben omgeploft.* Omvallen, dat het ploft: *het puin der omgeplofte poort.* Vond.

OMPOOIJEN, o. w., *ik pooide om, heb omgepooid.* Omdrinken: *wij zullen eens ompoijen, as alle ding klaer is.* Hooft. Een woord in den vertrouwelijken stijl.

OMPRATEN, b. w., *ik praatte om, heb omgepraat.* Door

Door praten tot een ander voornemen brengen: *om omgepraet mij listigh van kant te helpen.* VOND.

OMRAMMEN, b. w., *ik ramde om, heb omgeramd.* Door middel van eenen stormram omwerpen: *'t aeloude sardis wert endlijk omgeramt.* POOT. *Omgeramde muren.* VOND. Voor *omrammen* zegt men ook *omrammeijen.*

OMRANDEN, b. w., *ik omrandde, heb omrand.* Met eenen rand omringen; voorts randswijze omringen: *zag ik 't groot Horebs bosch een blikkig vuer omranden.* VOND. *Een offerschael met parelen omrant.* ANTON.

OMREDE, v., meerv. *omreden.* Een omschrijvend voorstel: *dat se de bijtende waerheid met een verbloemde omreden in het binnenste indringen.* CATS. Van hier het veroud. bedr. w. *omreden.*

OMREIS, zie *omreizen.*

OMREIZEN, o. en b. w., *ik reisde om, heb* en *ben omgereisd.* Onz., rondom den aardbol reizen: *hij is de wereld driemaal omgereisd.* Hier en daar reizen: *hij heeft van zijn leven veel omgereisd.* In het reizen eenen omweg maken: *wij zijn veel omgereisd. Ik omreisde, heb omreisd.* Bedr.: *gij omreyst zee en lant.* BIJBELV. *Terwijl Petrarchus geest omreist des aardtrijks kimmen.* HOOFT. Van hier *omreizer.* BIJBELV. — *Omreizing*, liefst *omreis*, een togt in het ronde.

OMREMMEN, b. w., *ik remde om, heb omgeremd.* Stijf ombinden; het woord wordt in Geld. en Gron. gebruikt. *Het touw dat er omgeremd was* enz.

OMRENNEN, b. en o. w., *ik rende om, heb* en *ben omgerend.* Bedr., in het rennen onder de voet werpen, omwerpen: *zou ick niet weten, hoe mijn broeder omgerent, in 't renperck raeckte om hals.* VOND. Onzijd., met *zijn*: *zij zijn wijd en zijd omgerend.* VOND. gebruikt het onscheidb., als een bedr. w.: *des hemels blaeuwe tent Gij daeglijx ommerent.*

OMRID, zie *omrijden.*

OMRIJDEN, b. en o. w., *ik reed om, heb* en *ben omgereden.* Bedr., rondom iets rijden: *de stad omrijden.* In het rijden omstooten: *een kind omrijden.* Onz., in het ronde rijden, hier en daar rijden: *wij hebben in de stad omgereden.* Eenen omweg in het rijden maken: *wij*

wij hebben gisteren omgereden. Van hier *omrid*, het omrijden.

OMRIJTEN, b. w., *ik reet om, heb omgereten.* Door rijten omscheuren, omwerpen: *sij sullen uwe huysen omrijten.* DORES.

OMRING, m. Omkreits, omvang: *die 's Werelds wijden ommering bewaekt.* CAMPH. *De ommering der eeuwen.* BIDLOO.

OMRINGELEN, voortdur. b. w., *ik omringelde, heb omringeld.* Eigenlijk met vele zaken ringswijze omgeven: *omringelt met den stoet van lijfwacht.* HOOFT. *Zij omringelen den Overste van 't leeger.* HOOFT. *Een schaer u sal omringelen.* VOND. Van het volgende *omringen.*

OMRINGEN, b. w., *ik omringde heb omringd.* Eigenlijk, met eenen ring omgeven. Van hier oneigenlijk: *geen schooner glans omringt den hals der duiven.* POOT. Men gebruikt het, meestal, voor op alle zijden omgeven, waardoor de vrije beweging gehinderd wordt: *sij hadden mij omringt als bijen.* BIJBELV. Ten goede omgeven: *staag omringe u 's Hemels vrede.* POOT. Van hier *omringing.*

OMRINKINKEN, o. w., *ik rinkinkte om, heb omgerinkinkt.* Aan alle zijden loopen en rinkinken: *gelijk men den stoet der dolle Bacchusschaaren zag omrinkinken.* HOOGVL.

OMROEPEN, o. en b. w., *ik riep om, heb omgeroepen,* Aan alle kanten rond gaan en roepen. Van hier *omroeper.*

OMROER, m. Het omroeren: *tot ongelooflijken ommeroer aller zinnen en zielen.* HOOFT.

OMROEREN, b. w., *ik roerde om, heb omgeroerd.* Door elkander roeren: *'t water van de omgeroerde zee.* POOT. Van hier *omroering, omroersel.* HOOFT.

OMROLLEN, b. en o. w., *ik rolde om, heb* en *ben omgerold.*. Bedr., omwentelen: *eenen steen* enz. *omrollen.* Om iets heen rollen: *rol de mat er om.* Onz., met *zijn;* omtuimelen: *rol niet om.* Rondom den omtrek rollen: *moet ik de starren net, geregeld om zien rollen?* H. SCHIM.

OMRUKKEN, b. en o. w., *ik rukte om, heb* en *ben omgerukt.* Bedr., met geweld omtrekken: *daer on-*

recht en gewelt paleizen ommerukt. VOND. Om een ligchaam heen met snelheid doen voortbewegen: *deze heeft de Lusitaensche schepen Arijken omgeruckt langs noit verzochten weg.* DE DECK. Onz., met *zijn;* snel omreizen: *de vijand is onverwachts dien uithok omgerukt.* Van hier *omrukking*, omwerping.

OMSCHADUWEN, b. w., *ik omschaduwde, heb omschaduwd.* Aan alle zijden beschaduwen: *van den boom, die zijne woning omschaduwt.* FEITH. Van hier *omschaduwing.* Voor *omschaduwen* zeide men oudtijds ook *omschemen*, van *scheme, schim*, dat bij VOND. voor schaduw voorkomt: *hij trekt de schim van zijne schapen, na 't leven in het zandt.*

OMSCHANSEN, b. w., *ik omschanste, heb omschanst.* Met eene schans, eenen wal, insluiten. Van hier *omschansing.*

OMSCHEPPEN, b. w., *ik schiep om, heb omgeschapen.* Anders scheppen, door nieuwe schepping eenen anderen vorm geven: *zou het gebruik der menschen aert en kunne in zoo ver niet kunnen omscheppen?* M. L.

OMSCHERMEN, o. w., *ik schermde om, heb omgeschermd.* Rondom loopen en schermen. In het dagelijksche leven zegt men: *in het wilde omschermen.*

OMSCHIJNEN, b. w., *ik omscheen, heb omschenen.* Aan alle zijden beschijnen; *hem omscheen een licht van den hemel.* BYBELV. Op eene luisterrijke wijze omgeven: *gij van 't mildt geluk omschenen.* POOT.

OMSCHOKKEN, b. w., *ik schokte om, heb omgeschokt.* Schokkend omdrijven: *die door godtsdiensteloosheit omgeschockt wort.* VOND.

OMSCHOMMELEN, b. w., *ik schommelde om, heb omgeschommeld.* Het onderste boven schommelen.

OMSCHRANKEN, zie *schranken.*

OMSCHRIFT, zie *omschrijven.*

OMSCHRIJVEN, b. w., *ik schreef om, heb omgeschreven.* Om iets schrijven: *eene zinspreuk, om den Groninger keurhoed geschreven.* De namen rondom opteekenen: *de hoplieden der burgers gaan omschrijven.* *Ik omschreef, heb omschreven.* Donkere woorden of uitdrukkingen met meerdere of andere woorden duidelijk maken: *ik zal u de plaats van den Apostel omschrijven;*

ven; waarvan *omschryving*, *omschrift*, randschrift.

OMSCHUDDEN, b. w., *ik schuddede om*, *heb omgeschud.* Door elkander schudden: *eene mande met ooft omschudden.* Van hier *omschudding.*

OMSINGELEN, b. w., *ik omsingelde*, *heb omsingeld.* Aan alle kanten besingelen: *dat Jerusalem van heyrlegers omcingelt wort.* BYBELV.

OMSJORREN, (*omsorren*) b. w., *ik sjorde om*, *heb omgesjord.* Een scheepswoord, met sjorren ombinden; een touw, dat een geluid *sjor sjor* maakt, om iets vastmaken.

OMSLAAN, o. en b. w., onregelm. Onzijd., *ik sloeg om*, *ben omgeslagen.* Plotseling omvallen: *de boot sloeg om.* Schielijk eene andere rigting nemen: *het weer is omgeslagen.* In engeren zin, gebruikt men het van eene schielijke verandering tot erger: *uw geluk slaat om.* Hierheen behoort de spreekwijs: *het blaadje sloeg om*, de zaak nam eene ongunstige wending. Bedr., omklinken: *eene kram omslaan.* Omkeeren: *sla het blad om. Het zeil omslaan.* Snel omdoen en eenigzins vastmaken: *eenen mantel omslaan.* Door trommelslag alom verkondigen: *het vertreck omslaan.* KIL. *De Calvinischen slaan listelijk met de trom om, dat* enz. HOOFT. Algemeene lasten op landerijen zetten, eenen omslag van lasten maken: *op sommige dorpen worden lasten, onder den naam van schildtalen, omgeslagen.*

OMSLAG, m., meerv. *omslagen.* Het omslaan: *bij d'ommeslag des zeyls.* OUDAAN. Dat om iets anders omgeslagen wordt: *de omslag van een boek. Ik zend u dezen brief onder omslag.* Van hier *omslagdoek.* Slommer, bezigheid: *eenen grooten omslag hebben.* Al wat tot een ding behoort: *met aanzienlijken omslagh van hofstaat en krijgsgevolgh.* HOOFT. Een weg, die ergens eene bogt maakt en dus als een omweg is, heet bij KIL. ook *omslag.* Zetting van gemeene lasten: *de omslaaghen, naaderhandt te doen over 't geheele Landt.* HOOFT. Van hier *omslagtig*, *omslagtigheid.*

OMSLEPEN, b. w., *ik sleepte om*, *heb omgesleept.* Om iets slepen: *zij sleepten het doode ligchaam de schouwplaats om.* Aan alle oorden rondslepen: *in*

staatsij omslepen. HOOGVL. *Door zoo vele baren omgesleept.* VOND.

OMSLEUREN, b. w., *ik sleurde om, heb omgesleurd.* Langs den grond omslepen. HOOFT gebruikt het oneigenl.: *dus werden ze vast omgesleurt, zonder erghens troost te erlangen.*

OMSLINGEREN, b. en o. w., *ik slingerde om, heb omgeslingerd.* Bedr., door draaijing naar de eene of andere zijde omwenden: *d'adder slingert fel den staert om.* VOND. Onz., door slingeren omvallen: *uit den wagen, die omgeslingert den meester volght in 't zincken.* VOND. Door slingeren, aan alle oorden heen en weer geworpen worden: *omgeslingert op de baeren.* ANTON. *Ik omslingerde, heb omslingerd.* Bedr., met wenteltrapswijze draaijingen omgeven, omwinden: *omslingert met een' ouden draek.* H. SCHIM. Wijders, met eene digte menigte omsingelen: *drie duizendt bersten tot alle poorten uit, om de Batavieren t' omslingeren.* HOOFT.

OMSLUIJEREN, b. w., *ik omsluijerde, heb omsluijerd.* Met eenen sluijer rondom bedekken. In den verhevenen stijl beteekent het met een donker, onaanzienlijk ligchaam omgeven. Zoo zegt iemand: *met sterflijk stof omsluijerd.*

OMSLUITEN, b. w., *ik omsloot, heb omsloten.* Eigenlijk aan alle kanten insluiten. Oneig. zegt FEITH: *wat nacht u omsluit.*

OMSNOFFELEN, *omsnoffen*, zie *omsnuffelen.*

OMSNORREN, b. en o. w., *ik snorde om heb* en *ben omgesnord.* Eigenlijk, met een gesnor omdraaijen. HOOFT gebruikt het bedr., voor met snelheid omdraaijen: *'t hooft omsnorrende.* Onz., met *hebben;* met een gesnor omvliegen: *dat de slinger door de lucht omsnort.* VOND. Met *zijn*; snorrend om iets vliegen: *hij is den hoek omgesnord.*

OMSNUFFELEN, (*omsnoffelen*), voortd. o. w. *ik snuffelde om, heb omgesnuffeld.* Aan alle kanten loopen en besnuffelen: *daer de winterbeeren omsnoffelen na spijs.* ANTON. Oneig., nieuwsgierig alles doorsnuffelen: *naerdien hij omsnuffelen komt uit staetzucht in den raet.* VOND. Van het volgende *omsnuffen.*

OMSNUFFEN, (*omsnoffen*) o. w., *ik snufte om*, *heb omgesnuft*. Snuivend omrieken: *noch snuft zijn hazewint eens om*. VOND.

OMSOLLEN, b. w., *ik solde om*, *heb omgesold*. Sollend aan alle kanten omwerpen: *op de golven omgesolt*. VOND.

OMSORREN, zie *omsjorren*.

OMSPANNEN, b. w., *ik omspande*, *heb omspannen*. Met den duim en middelsten vinger, of ook met de uitgesterkte vingeren, van het uiterste des duims af, tot aan het uiterste der pink toe, omvatten. *Ik spande om*, *heb omgespannen*. In die vervoeging heet het iets, door strakke uitspanning, om een ander ding ommaken; ook ingespannen paarden omwisselen, of hen van den eenen voor den anderen wagen spannen.

OMSPOELEN, b. en o. w., *ik spoelde om*, *heb* en *ben omgespoeld*. Bedr., van binnen en buiten spoelen; ook de inwendige zijden van een ledig ligchaam aan alle kanten spoelen: *spoel de vaten om*. Door bespoelen omwerpen: *de zee spoelt dijck en dammen om*. VOND. Onz., met *zijn*: rondom spoelen: *het zeewater spoelde eertijds aan dezen kant om*. *Ik omspoelde*, *heb omspoeld*. Bedr., aan alle kanten bespoelen. Zoo meen ik, dat VOND. ergens zegt: *daer 't water der Jordaene omspoelt het heiligh landschap*. Althans, HOOFT zegt in TACIT.: *het eilandt*, *'t welk van de stroom des Rijns omspoelt wordt*. Van hier *omspoeling*.

OMSPOKEN, o. w., *ik spookte om*, *heb omgespookt*. Spokend omloopen; ook met een groot getier omloopen: *daer de wolf omspookt*. VOND.

OMSPRAAK, v., meerv. *omspraken*. HOOGSTR. verklaart het door omrede en korte uitbreiding: *sonder omspraeck* (*sine paraphrasi*). HUYGENS.

OMSPRINGEN, o. w., *ik sprong om*, *heb* en *ben omgesprongen*. Omdansen: *nu drok en deftig omgesprongen*. POOT. In het gemeene leven, wordt dit werkw. vaak voor omgaan, in eenen oneigenlijken zin, gebruikt: *hij weet met hem om te springen*, hij weet, hoe hij hem behandelen moet. *Hij springt met hem om*, *als de kat met de muis*, hij handelt ruw met hem; hij verschoont hem niet.

OMSTAND, m. Een verouderd woord, beteekenende om-

 staan-

staande personen. Zoo zegt K. v. Mander: *opdat den omstand onzer vriendschaps kennisse zij ingeplant.* Van hier *omstanders*, het omstaande volk.

OMSTANDIG, bijv. n. en bijw., *omstandiger*, *omstandigst.* Met alle of de meeste bijzonderheden van eene zaak: *hij deed mij een omstandig verhaal van de gansche zaak.* Van hier *omstandigheid.* Dit woord beduidt ook allerlei pligtpleging naar de beschaafde opvoeding, in het burgerlijke leven: *kom, maak geene omstandigheden.* Wijders *omstandiglijk.*

OMSTELPEN, zie *omstulpen.*

OMSTEVENEN, o. w., *ik stevende om*, *ben omgestevend.* Omzeilen: *zijnde Mozambique voorbij, en den uithoek van goede Hoop omgestevent.* Bog.

OMSTOOTEN, b. w., *ik stiet om*, *heb omgestooten.* Zoo stooten, dat iets omvalt: *hij stiet het kind om.* Fig.: *een huwelijk omstooten*, de voltrekking van hetzelve hinderen. *Iemands voornemen omstooten*, hetzelve verijdelen. Van hier *omstooting.*

OMSTRALEN, b. w., *ik omstraalde*, *heb omstraald.* Met stralen rondom beschijnen: *tegen het licht, dat hen omstraalde.* Frantzen. *Omstraelt met vierge tongen.* Vond. Met andere glans gevende ligchamen omgeven: *omstraelt van alle kanten van perlen, goud en gloënde diamanten.* De Deck. *Met Godts heerlijkheit omstraelt.* H. Schim. Een woord van den verhevenen stijl.

OMSTREEK, v., meerv. *omstreken.* Eene omliggende streek, omtrek. Men gebruikt vooral het meerv., om het fr. *environs* uit te drukken: *in de omstreken van Haarlem.*

OMSTRENGELEN, b. w., *ik strengelde om*, *heb omgestrengeld.* Strengelend ombinden: *ik strengel me om den stam, als ik zijn hout omvadem.* H. Schim. *Ik omstrengelde*, *heb omstrengeld.* Iets rondom met iets strengelen.

OMSTROOMEN, o. en b. w., onz., *ik stroomde om*, *heb* en *ben omgestroomd.* Omheen stroomen: *Muuren, daar Jabok drijmael ommestroomt.* Vond. Bedr, *ik omstroomde*, *heb omstroomd.* Aan alle zijden met eenen stroom omringen.

OMSTUITEN, o. w., *ik stuitte om*, *ben omgestuit.*

Te-

Terug stuiten. ANTONID. neemt het oneig.: *en zijne faem aen beijde poolen omgestuit.* Van hier *omstuiting.*

OMSTULPEN (*omstelpen*), b. w., *ik stulpte om, heb omgestulpt.* Het onderste boven keeren, door het met de opening op den grond te plaatsen.

OMSTUWEN, b. w., *ik omstuwde, heb omstuwd.* Met eenen digten drom aan alle kanten omgeven: *in hen, die het lijkbed omstuwen.* SELS. *Een maegdenrei omstuwt' er altijt*, enz. H. SCHIM.

OMSUKKELEN, o. w., *ik sukkelde om, heb omgesukkeld.* Sukkelend omdolen: *omsucklen, achterlant.* VOND. *Terwijl wij omzukklen zonder strant of ree.* ANTON. Van hier *omsukkeling.*

OMTASTEN, o. w., *ik tastte om, heb omgetast.* Achter zich tasten; ook in het ronde tasten: *gelijck als een blinde omtast in het donkere.* BIJBELV.

OMTIEGEN, (*omtijgen*), o. en b. w., onz, *ik toog om, ben omgetogen.* Omheen trekken, reizen. Bedr., *ik omtoog, heb omtogen.* Aan alle kanten omgeven: *met een traanenwolk omtoogen.* T. ARENDS. *De pilaren waren met zilver omtogen.* BIJBELV. Van hier *omtogt*, omreis.

OMTOGT, zie *omtiegen.*

OMTRED, zie *omtreden.*

OMTREDEN, o. w., *ik trad om, ben omgetreden.* Omheen treden. Ook bedr., tredend omwerpen. Van hier *omtred.*

OMTREK, m., meerv. *omtrekken.* Eigenlijk een haal of trek, welken men met eene pen of een ander werktuig in het ronde trekt, om daardoor eene ruimte te bepalen. Van hier is het een schilders of plaatsnijders woord, beteekenende den eersten trek van eene teekening: *waarvan eerst maar de flaauwe schaduwe, en als 't ware de omtrek was geteekend.* H. MUNTINGHE. Van hier de kennelijke wezenstrekken van eene beeldtenis: *dit 's Bógaerts omtrek met zijn levenwekkende oogen.* A. MOONEN. Wijders, wordt het oneigenlijk ook op andere dingen toegepast: *de omtrek van mijn geest.* J. DE HAES. *De levende ommetrekken van Gods genaderaat*, enz. HOOGVL. Eene bepaalde ruimte, welke men zich als eenen omkring rondom iets anders voorstelt: *al*

is mijn kamers omtrek kleen. K. BRANDT. Eene uitweiding: *een lange omtrek van woorden.* HOOGSTR.

OMTREKKEN, b. en o. w., bedr., *ik trok om, heb omgetrokken.* Door trekken omhalen: *eenen muur met brandhaken omtrekken.* Door uit- en aantrekken verwisselen: *ik trek dagelijks mijne schoenen om.* Onz., omreizen, omwandelen: *van om te trekken op de aarde.* BIJBELV. Bedr., *ik omtrok, heb omtrokken.* Eenen eersten trek halen rondom eene teekening: *eene tronie omtrekken.* Rondom bekleeden: *hij omtrok de pilaren met zilveren banden.* Rondom besluiten, omringen: *met een smalle gracht omtrocken.* VOND. *Haer vroylick wezen wert met koud' en mist omtrocken.* DE BRUNE. Van hier *omtrekking.*

OMTRENT, voorz. De oorspronkelijke beteekenis schijnt te zijn van eenen stand, die niet ver van iets anders verwijderd en afgescheiden is; zoodat men het kan verklaren door bijna, haast, nabij, bij, nopens, aangaande, naarmate de zin het toelaat. *Omtrent den morgenstond. Omtrent een jaar geleden. Hij scheijdde hem van haer af omtrent eenen steenworp.* BIJBELV. *Omtrent Meänders oever.* POOT. Oneig.: *omtrent haer leste reen quam een lachje.* POOT. *Maer hij raest ontrent twistvragen.* BIJBELV. Dit woord werd oudtijds ook *ontrent*, *ontrend* geschreven. Deze oude spelling schijnt het naast bij den oorsprong te komen; daar het waarschijnlijk is, dat dit voorzetsel uit het ontkennende *on* en het deelwoord *getrend* (van het oude *trennen*, afscheiden, dat bij KIL. nog voorkomt, en, in het hoogd., een bekend werkw. is) zamengesteld is; als zeidet gij *niet gescheiden*, dat is nabij, bijna.

OMTUIMELEN, o. w., *ik tuimelde om, ben omgetuimeld.* Tuimelend omvallen. — Hier en daar tuimelend omgedreven worden: *de baren tuimelen om in 't Libijaenshe marmer.* VOND. *Omtuim'lende gedrochten.* ANTON.

OMTUINEN, b. w., *ik omtuinde, heb omtuind.* Met eenen tuin, of eene heining, omringen: *omtuint met doornen.* H. SCHIM. Oneig.: *met smaet en smart omtuint.* H. SCHIM. Van hier *omtuining.*

OMVAART, zie *omvaren.*

OMVADEMEN, b. w., *ik omvademde, heb omvademd.* Met

Met de armen omvattten: *omvaademende deszelven zoon.* HOOFT. *Al kusssende hebbe ik uwen hals omvademd.* H. SCHIM. Van hier *omvademing.*

OMVAL, zie *omvallen.*

OMVALLEN, o. w., *ik viel om, ben omgevallen.* Door vallen op den grond of op eene andere oppervlakte komen te liggen: *de muur is omgevallen. Wat zijn er al dorre stammen omgevallen!* POOT. Van hier *omval.*

OMVANG, m. Eene plaatselijke ruimte, welke een ligchaam in zijnen omtrek besloot: *zoo reikt zij (de koopmerkt van Euroop) ook eerlang tot aen haer nieuwe muuren, en stopt dien omvang vol.* DE DECK.

OMVANGEN, b. w., *ik omving, heb omvangen.* Aan alle kanten, een ruim omringen: *thans heeft ze de stad met een muur van gebakke tichelsteenen omvangen.* BOG. Omarmen, met de armen omvatten: *ende hem omvangende seyde hij* enz. BIJBELV. Men plaatst er ook, duidelijkheidshalve, het naamwoord *armen* bij: *ende hij omvinghse met sijne armen.* BIJBELV. Aan alle zijden beknellen: *ick ben met deze keten omvangen.* BIJBELV. Omgeven; eigenlijk: *de klim omvangt den boom.* CATS. *Heeft mij een Godheit thans omvangen?* H. SCHIM. Oneig.: *met zwakheid omvangen zijn.* Bij NOTK. *umbefangen*, bij onze oude schrijvers *ombevangen*: *totten ombevangen der dingen.* TH. à KEMPIS.

OMVAREN, o. w., *ik voer om, heb* en *ben omgevaren.* Rondom varen; met *zijn*: *wij zijn het eiland omgevaren.* Hier en daar varen; met *hebben*: *wij hebben voor vermaak wat omgevaren.* Uit den koers varen; met *zijn*: *wij waren wel drie uren omgevaren.*

OMVATTEN, b. w., *ik omvattede, heb omvat.* Met de hand aan alle kanten vatten of insluiten: *het is te dik; ik kan het niet omvatten.* Somwijlen gebruikt men het ook van de armen. Van hier vindt met het oneigenl. bij VOND.: *met een arm van steen en rots t' omvatten.* Wijders, gebruiken de dichters het van andere dingen, welke zij, in hunne verbeelding, handen toeschrijven: *waer zijn bladt, te dootschen droef, den drempelstijl omvat.* POOT. Van hier naauwkeurig aan alle zijden insluiten: *sardonixsteenen, omvat in goudene kaskens.* BIJBELV. In verderen zin: *het vlacke*

des afgronts wordt (met ijs) omvatt. BIJBELV. In zijne ruimte begrijpen: *een kracht van nat, als gij in uwe wadde omvat.* ANTON. In de dagelijksche taal gebruikt men het ook scheidb., in den zin van anders vatten: *ik heb het van vermoeidheid moeten omvatten.*

OMVEER, zie *omver.*

OMVEILEN, b. w., *ik veilde om, heb omgeveild.* Overal te koop aanbieden: *als beesten omgeveylt.* VOND. Van hier *omveiling.*

OMVELLEN, b. w., *ik velde om, heb omgeveld.* Doen omvallen. Men zegt het meest van grootere ligchamen: *de fellen oorlogsram en velt geen vesten om, juist met den eersten stoot.* DE DECK. Somtijds gebruikt men het ook van ligchamen, die weinigen tegenstand bieden: *maer overvalt en velt hem om, als winterbui een' lenteblom.* DE DECK.

OMVENTEN, b. w., *ik ventte om, heb omgevent.* Omloopen en uitventen.

OMVER, een bijw., beteekenende de verandering van eenen staanden in eenen liggenden of omgeworpenen stand: *hij liep het kind omver. De tafel viel omver.* Het is meest in den gemeenzamen stijl gebruikelijk, versterkende de kracht van het enkele voorzetsel *om.* Voor *omver* is ook *omveer* in gebruik: *de deugdekerk moet gladt omveer.* POOT. Zie wijders *ver.*

OMVLECHTEN, b. w., *ik vlocht om, heb omgevlochten.* Vlechtend om iets vastmaken: *zij vlocht hare haren om het gouden hoofdsiersel. Ik omvlocht, heb omvlochten.* Als met vlechten omgeven, vlechtswijze omslingeren: *de klim omvlecht (den boom) menichwerven.* CATS. *Terwijl de Vrijheit haeren hoedt met oliloof omvlecht.* POOT.

OMVLEESCHEN, b. w., *ik omvleeschde, heb omvleeschd.* Met vleesch rondom bekleeden: *de Heere Jesus omvleescht in de weereld gekomen zijnde.* DE BRUNE.

OMVLEUGELEN, b. w., *ik omvleugelde, heb omvleugeld.* Met vleugelen rondom bedekken. Het deelw. is in gebruik bij de dichters: *de Seraf zingt zijn' roem; maar met omvleugelde oogen.* M. C. v. HALL.

OMVLOEIJEN, b. en o. w. Onz., *ik vloeide om, ben omgevloeid.* Met eenen vloed van water om iets vlieten: *de rivier vloeide eertijds de zuidzijde der stad om.*

Oneig.,

Oneig., met eenen toevloed van volk rondom aankomen: *hij heeft bij d'omgevloeiden alzoo aangeheeven.* HOOFT. Bedr., *ik omvloeide, heb omvloeid.* Rondom bevloeijen: *wanneer, omvloeit van u, hem d'oude vlam beving.* VOND. Van andere dingen wordt het ook gezegd: *nevel, die de aarde nu wolkend omvloeide.* ONBEKEND DICHTER.

OMVOEREN, b. w., *ik voerde om, heb omgevoerd.* Om zijne as drijven: *gelijk het kroonradt het strijckradt om komt voeren.* VOND. Overal ombrengen: *de standaartdraager heeft den standaart omgevoert.* HOOFT. Overal omleiden: *gevangenen in zegepraal omvoeren.* Oneig., rondom bekend maken: *die van den berg Leena af tot aan Cabo de Verde den roem zijner wapenen omvoerden.* BÓG. *En voert uw' roem op witte pennen om.* POOT. Een ander w. *omvoeren* beteekent rondom met voering dekken. Van hier *omvoering.*

OMVOUWEN, b. w., *ik vouwde om, heb omgevouwen.* Anders vouwen: *een blad papier omvouwen.* Omheen vouwen: *ik heb het papier er netjes omgevouwen.*

OMVRAAG, v. Eene vraag, welke men in het ronde aan eenige personen doet: *iets in omvraag brengen.*

OMVRAGEN, b. w., *ik vroeg om, heb omgevraagd.* Omvraag doen.

OMWAAIJEN, b. en o. w., *ik woei om, heb* en *ben omgewaaid.* Bedr., door den wind doen omvallen: *de stormwind waaide vele hooggetopte dennen om.* Meest onz., met *zijn;* door den wind omgeworpen worden: *en d'eiken leggen naer en deerlijk omgewaeit.* POOT.

OMWALLEN, b. w., *ik omwalde, heb omwald.* Met eene schans, eenen wal, insluiten: *hij omwalt zich voor de Haaghpoort.* HOOFT. Oneig., omgeven; in den verhevenen stijl: *'t bladergroen dat geen fruit en moes bemantelen en omwallen zal.* POOT.

OMWANDELEN, o. en b. w., onz., *ik wandelde om, heb* en *ben omgewandeld.* Hier en daar wandelen; met *hebben: in de stad omwandelen. Een uur omwandelen.* Met *zijn;* eenen zekeren kring in het wandelen maken, rondom iets wandelen: *wij zijn den wal omgewandeld.* Bedr., *ik omwandelde, heb omwandeld.* Iets geheel rondom wandelen. Van hier gebruikt

POOT

POOT het oneigenl.: *der wijzen faam omwandelt 's werelts randen.* Van hier *omwandeling.*

OMWATEREN, b. w., *ik omwaterde, heb omwaterd.* Met waterstroomen omgeven: *op eenighe omwaeterde landen.* HOOFT.

OMWEG, m., meerv. *omwegen.* Een weg, die met eene kromme bogt omloopt; het tegendeel van den kortsten weg: *wij namen, om de struikroovers te ontgaan, eenen langen omweg.* Een dwaalweg: *en hemt op dwalende ommewegen.* POOT. Oneig., eene uitvlugt, eene vermijding, eene verschooning: *waartoe al die omwegen?*

OMWENDEN, b. w., *ik wendde om, heb omgewend.* Omkeeren: *zich omwenden.* Naar eenen anderen kant wenden: *een schip omwenden. Oranje, wendende het oog om en weeder.* HOOFT. Om zijne as wenden: *dat magtigh vuurwerk, om zijn polen omgewend.* DE DECK. Oneig., tot een ander overbrengen: *hare huijsen sullen omgewendt worden tot anderen.* BIJBELV. Veranderen: *de regering van den staat werd weldra omgewend.* Van hier *omwending.*

OMWENTELEN, b. en o. w., *ik wentelde om, heb en ben omgewenteld.* Het onderste boven wentelen: *eenen steen omwentelen. Hij wentelde zich in het slijk om.* Onz., met *zijn: als de maan in hare wisselinge omwentelt.* H. SCHIM. Van hier *omwenteling*, meest, in eenen oneig. zin, voor verandering in een staatsbestuur.

OMWERPEN, b. w., *ik worp (wierp) om, heb omgeworpen.* Buitenwaarts omvouwen, met eenen rand omslaan: *een omgheworpen hemd, spijt waschters blooten arm.* HUYGENS. Omsmijten: *omdat zij de afgodische altaren hadden omgeworpen.* Het onderste boven werpen: *een stuk land omwerpen.* Van de eene naar de andere zijde werpen: *men worp schielijk het zeil om.* Schielijk omhangen: *werpt uwen mantel om.* BIJBELV. Fig., in het verderf storten; in den stijl des Bijbels: *God zal de godloozen omwerpen.* Van hier *omwerping.*

OMWIELEN, b. w., *ik wielde om, heb omgewield.* Bij KIL. vindt men *wielen*, in den zin van het hoofd met eenen maagdensluijer dekken. VOND. gebruikt het zameng. woord: *omgewieldé fluiten.*

OM-

OMWILLEN, o. w.; *ik wilde om, heb omgewild.* In de dagelijksche taal, komt het met uitlating van een werkwoord voor: *het rad wil niet om.*

OMWINDEN, b. w., *ik wond om, heb omgewonden.* Iets om een ander ligchaam winden. *Ik omwond, heb omwonden.* Rondom bewinden: *ende sijn aangesicht was omwonden met eenen sweetdoek.* Bijbelv. Van hier *omwindsel*, waarmede men iets omwindt, oneig., bewimpeling: *iets zonder omwindselen verhalen.*

OMWIPPEN, b. w., *ik wipte om, heb omgewipt.* Door wippen omstorten: *wip om een sack of twee.* J. T. Josephs droef- en blij-eijnd spel.

OMWOELEN, b. w., *ik woelde om, heb omgewoeld.* Garen of touw om iets winden. *Ik omwoelde heb omwoeld.* Rondom bewoelen: *de drie (masten) omwoelt met kaabels.* Hooft.

OMWOLKEN, b. w., *ik omwolkte, heb omwolkt.* Eigenlijk met wolken omsluiten. Dichters gebruiken het oneig.: *omwolkt met sterflijk stof.*

OMWONEN, o. w., *ik woonde om, heb omgewoond.* Rondom eene plaats wonen. Van hier *omwoners.*

OMWREKEN, zie *omwrikken.*

OMWRIKKEN, b. w., *ik wrikte om, heb omgewrikt.* Door heen en weêr rukken, breken en omwerpen. Poot gebruikt daarvoor *omwreken: 'k wensch hij 't gevaert zoo ommewreek'.*

OMWRINGEN, b. w., *ik wrong om, heb omgewrongen.* Sterk omdraaijen: *daer vanght de pruylster aen haer handen om te wringhen.* Cats. Oneig.: *van een' omgewrongen reden.* Huygens.

OMWROETEN, b. en o. w., *ik wroette om, heb omgewroet.* Eigenlijk, met de pooten of den muil omhalen: *dat zwijn wroet Godts akker om.* Schim. Voorts, met andere werktuigen omhalen: *zij ziet haer kerken omgewroet.* Vond. Oneig., omsnuffelen; onz., met *hebben: heeft eeuw bij eeuw in 't donkere omgewroet.* M. L. Van hier *omwroeting.*

OMZATEN, m., zonder enkelv. Omwoners: *jegens alle sijn ommesaten.* M. Stoke. *Die lantgenoten, die ommesaten heyten.* Overyss. Chron. Van *om* en *zaat*; van *zitten.*

OMZEILEN, b. en o. w.: *ik zeilde om, heb omge-*

ge-

gezeild. Bedr., in het zeilen omstooten; anders *over-zeilen.* Rondom zeilen: *wij hebben het eiland omgezeild.* Onz., eenen omweg in het zeilen maken: *wij hebben*, ook *wij zijn ver omgezeild.* Van hier *omzeiler.*

OMZETTEN, b. w., *ik zettede om, heb omgezet.* Door zetten eene andere rigting geven: *eene schuit van achteren omzetten. De stoelen omzetten.* Het onderste boven zetten: *een kleed laten omzetten. Geld omzetten*, in den handel. Oneig.: *iemand omzetten*, van zijn voornemen afbrengen. *Ik omzettede, heb omzet.* Rondom insluiten: *ha ha! hij is omzet.* P. SCRIVERIUS. Rondom bezetten: *met diamanten omzet. Met gout vergult en met gesteente omzet.* H. SCHIM. Van hier *omzettelijk, omzetting.*

OMZIEN o. w., onregelm., *ik zag om, heb omgezien.* Achter zich zien: *die (zak) drukt ons op de borst, en weert het ommezien.* POOT. Oneig., zijne aandacht vestigen: *doe wel en zie niet om. Zonder omzien*, onophoudelijk. Overal zien, om iets te bekomen: *naar iets omzien.* Bezoeken, bezorgen: *naar iemand omzien.* Met voorzigtigheid te werk gaan: *dit leere u omzien.* J. DE HAAS. Men gebruikt de onbepaalde wijs als een zelfst. n. van het onz. gesl., in de beteekenis van een oogenblik: *ik kan het in een omzien verrigten.* Wantrouwen: *heb er geen omzien naar*, wees er gerust op.

OMZIGT, v. De daad van omzien. Van hier *omzigtig*, behoedzaam: *een ommezichtig brein mistrout hierom de mam.* VOND. — *Omzigtigheid, omzigtiglijk.*

OMZIGTIG, zie *omzigt.*

OMZIJN, o. w., onregelm., *ik was om, ben omgeweest.* Aan het einde zijn, omgeloopen zijn: *als het jaer omme is.* BIJBELV.

OMZOEKEN, o. w., onregelm., *ik zocht om, heb omgezocht.* Aan alle oorden zoeken: *'t is beter, dat men omzoek'.* VOND. HOOFT gebruikt het ook bedr.: *alles omzoekende.*

OMZOOMEN, b. w., *ik zoomde om, heb omgezoomd.* Eenen zoom om iets maken: *eenen doek omzoomen.* In den verhevenen stijl, *ik omzoomde, heb omzoomd.* Omgeven: *boomen en heggen, die de uitersten van de landstreek omzoomen. Gaenderijen, van verkoelende watervallen omzoomd.* VERT. VAN HERVEY.

OM-

OMZWAAI, m., meerv. *omzwaaijen.* Een wijde, luchtige omdraai: *volge uw' wuften ommezwaai.* VOND. *Een vogel, die met een' ommezwaai verduistert in de lucht.* J. OUD. Oneig., eene aanmerkelijke verandering: *naerdien 't noit grooter ommezwaei in 's trotschen brein kon drukken.* VOND. Omslag: *gij hebt geen' lust in al dien weidschen ommezwaei.* H. SCHIM.

OMZWAAIJEN, b. en o. w., *ik zwaaide om, heb omgezwaeid.* Bedr., luchtig omdraaijen: *de sabel- het vaandel omzwaaijen. Zijnen staf omzwaaiend heen en weer.* VERST. Onz., in het draaijen eenen grooten kring maken: *hoe alles door mijn wijsheid ommezwaeit.* HOOGVL.

OMZWABBEN, (*omzwappen*), o. w., *ik zwabde (zwapte) om, heb omgezwabd (omgezwapt).* Een klanknabootsend woord, dat eene beweging op het water uitdrukt, door welke beweging men omvalt: *daer swapt het schuytjen om.* CATS.

OMZWACHTELEN, b. w., *ik omzwachtelde, heb omzwachteld.* Eigenlijk, met eenen zwachtel omwinden. Meest gebruikt men het oneigenlijk, voor aan alle zijden bedekken: *maar d' oosterlingen zich omzwachtelt vinden van eene afgoderije.* BOG.

OMZWERM, m., meerv. *omzwermen.* Eene menigte, die als een zwerm iemand omringt: *zoo wil hij zelver Room met al haar ommezwerm reijn af ten grond vertréen.* OUD.

OMZWERMEN, o. w., *ik zwermde om, heb omgezwermd.* Met zwermen hier en daar omvliegen: *de bijen zwermen om.* Oneig., met eenen hoop omloopen: *de soldaten zwermen ten platten lande om.*

OMZWEVEN, o. w., *ik zweefde om, heb* en *ben omgezweefd.* Hier en daar zweven: *laetse selfs omsweven om spijse.* BIJBELV. *Vliegende en omzweevende op den vloed.* ANTON. Om iets zweven; met *zijn: zo verre de geest het perk weet om te zweven.* L. TEN KATE.

OMZWIER, m. Een omdraai, die ginds en herwaarts geschiedt: *of in het hemelsch heir en zijnen ommezwier.* VOND.

OMZWIEREN, o. en b. w., *ik zwierde om, heb en ben*

ben omgezwierd. Onz., eene dwarlende beweging hier en daar maken: *op het ijs met schaatsen omzwieren.* Rondom iets zwieren; bedr.: *den kloot der aerde omzwieren met een schip.* VOND. Met eenen omzwier draaijen: *schoon hij al de leden ommeswiert.* CATS.

OMZWINDELEN, o. en b. w. Onz., *ik zwindelde om, ben omgezwindeld.* Omdraaijen om zijn as: *gelijk een rad omzwindelt op zijn punten.* H. SCHIM. Door duizeling omloopen: *zoo dat hem het hooft omzwindelt.* VOND. Bedr.; *ik omzwindelde, heb omzwindeld.* Door ronddraaijing van iets, hetzelve aan alle zijden bewinden: *dooddoecken, daerin uw ligchaem zal omzwindelt worden.* J. DE BRUNE. De bron is in *wenden,* waarvan *gezwind.*

ON, een voorzetsel, dat alleen in zamenstelling voor andere woorden gebruikt wordt, als *onmin, onganschj, onleerzaam* enz. Deszelfs beteekenis is van weinigen omslag, alzoo het eene ontkennende kracht heeft, en eigenlijk, de afwezendheid van dat denkbeeld te kennen geeft, hetwelk het woord, waarmede het zamengesteld is, uitdrukt. Van die woorden heeft men eene groote menigte. Zulke zijn, b. v., *ongaarn,* niet gaarn, *ontelbaar, onrein* enz. Doch niet minder is het aantal van die woorden, waarbij dit voorzetsel niet slechts de afwezendheid van dat denkbeeld, maar veel meer het tegendeel daarvan beteekent; van welke natuur vele zelfstand. naamw. zijn, als: *ondeugd, ondank, ongeduld, onverstand,* met hunne bijvoegel. woorden; zoo ook *onzalig, ongerijmd,* enz. *Onkosten* heeft nog een bijgevoegd denkbeeld, dat van onnoodige, lastige kosten.

Dit voorzetsel werd eertijds in zamenstell. voor werkwoorden geplaatst, als: *onbetamen, onregten* enz. Thans zijn nog in gebruik werkwoorden met *ver* zamengesteld, als *veronedelen, veronachtzamen, verongelukken,* enz.

Voor zelfst. naamwoorden, als: *ondienst, onhout, onland, ongunst,* enz.

Voor bijvoegel. naamwoorden, en wel van allerlei soort. Voor enkele bijvoegelijke naamw., als: *onwijs, onwaar, onzeker,* enz. Voor allerlei zamengest., als: *onaanzienlijk, — onzigtbaar, onachtzaam, ontijdig, onwaar-*

ach-

achtig, enz. Vooral voor deelwoorden; zeer zelden, nogtans vindt men dit voor deelwoorden van den tegenwoordigen tijd, evenwel zijn *ondeugend*, *onwetend*, in gebruik. Mr. Z. H. Alewyn zegt: « *on* voegt zich niet « wel bij participia van het activum; » en keurt daarom *onveranderende genade* af. Zoo zegt men ook *onbepalend lidwoord.*, doch beter: *niet bepalend*. Deze zijn derhalve vooral met omzigtigheid te gebruiken. In tegendeel, is er eene groote menigte van zulke zamengest. verledene deelwoorden, als: *onbevlekt*, *ongestraft*, *ongehoord*, *ongelezen*, enz.

Hier ontdekt zich, ondertusschen, eene gansche menigte van woorden, die den rijkdom onzer taal uitwijzen; die met een groot aantal nog kunnen vermeerderd worden. Het is waar, in het vormen van nieuwe naamwoorden en eigenlijke bijvoegel. naamw. vindt men grenzen, welke men niet willekeurig uitzetten mag: maar, waar is er haast een verleden deelwoord, dat niet dit voorzetsel toelaten kan? Men verge mij dan niet, dat wijd verstrooide heer naast elkander te plaatsen. Met opzet sla ik dan die zameng. verled. deelwoorden over, waarover niets te zeggen valt, en welke elk zeer gemakkelijk kan vormen; als ook vele, die met *baar* en *lijk* zamengesteld worden: slechts de bij geachte Schrijvers meest voorkomende, met eenige andere, die onder de hand zich opdoen, zal de toegenegene lezer hier vinden. Hun getal zal nog groot genoeg zijn.

Er is nog een *on*, voor *in*, als: *onbijt*, voor *inbijt*. De ouden zeiden *ontwee* voor *intwee*. Eindelijk, indien de volgende lettergreep met eene *m* begon, veranderden de ouden *on* in *om*, als: *ommin*, *ommaat*, enz.

Dit voorzetsel is uit *oon*, bij de hoogd. *ohne*, ontstaan. Vondel zegt nog ergens *oon* (zonder) *artzenij*. Het luidt, bij Otfrid. en deszelfs tijdgenooten *un*, eng. *un*, lat. *in*, gr. ἀν, en met weglating van de ν, α. Oudtijds zeide men bij ons ook *awijs*, *awaard*, voor *onwijs*, *onwaard*. Uit deze bron vloeijen ook het lat. *sine*, ons *zonder*. Bij de Hebr. heeft zelfs אין de beteekenis van een gemis.

Hier volgen eenige woorden met *on* zamengesteld, welke wij slechts noemen zullen, als: *onaanbiddelijk*, *onaandachtig*, *onaangenaam*, *onaangeroerd*, *onaanmerke-*

kelijk, onaannemelijk, onaansprekelijk, onaanstootelijk, onaanzienlijk, onachtbaar, onachterdochtig, onachtzaam, onadelijk, onafbiddelijk, onafgebroken, onafgedaan, onafhankelijk, onaflatelijk, onaflosselijk, onafmetelijk, onafscheidbaar, onafscheidelijk, onafwischbaar, onafzettelijk, onalmagtig, onarbeidzaam, onarglistig, onbaatzuchtig, onbarmhartig, onbeangst, onbedaagd, onbedaard, onbedenkelijk, onbederfelijk, onbediedelijk, onbedijkelijk, onbedorven, onbedriegelijk, onbedroefd, onbeducht, onbedwingelijk, onbegaafd, onbegeerlijk, onbegrepen, onbegrijpelijk, onbehaalbaar, onbehagelijk, onbehendig, onbehoorlijk, onbehouwen, onbehulpzaam, onbejaard, onbekeerd, onbekend, onbeklagelijk, onbeklemd, onbeklimbaar, onbekomelijk, onbekoorlijk, onbekrompen, onbelemmerd, onbenemelijk, onbenoegen, onbepaald, onbeploegbaar, onbereid, onbereikelijk, onberijdelijk, onberispelijk, onberoemd, onbevaarlijk, onberoofbaar, onberucht, onbeschaafd, onbeschrijfelijk, onbeschroomd, onbeseffelijk, onbesmet, onbestendig, onbestraffelijk, onbestuurlijk, onbetamelijk, onbetembaar, onbevallig, onbevatbaar, onbevlekt, onbevlekkelijk, onbevoegd, onbevreesd, onbewegelijk, onbewijsselijk, onbewoonbaar, onbewoond, onbewust, onbezonnen, onbezweken, onbezwijkelijk, onbillijk, onblijd, onblind, onbluschbaar, onblutsbaar, onboetvaardig, onbrekelijk, onburgerlijk, onbuurlijk, oncijnsbaar, ondagelijksch, ondigt, ondoenlijk, ondoodelijk, ondoorboorlijk, ondoorgankelijk, ondoorgrondelijk, ondoorkomelijk, ondoorschijnend, ondoorwaadbaar, ondoorzigtbaar, ondoorzoekelijk, ondrinkbaar, onduurzaam, oneenig, oneenparig, oneerbaar, oneergierig, oneerzuchtig, oneetbaar, oneffen, oneigen, oneindelijk, oneindig, onerfelijk, onergerlijk, onerkentenis, onervaren, onfatsoenlijk, onformelijk, onfraai, ongaar, ongaarn, ongangbaar, ongebonden, ongebrekkelijk, ongeboren, ongedachtig, ongedienstig, ongedoogzaam, ongehinderd, ongehoord, ongehoornd, ongehoorzaam, ongehuurd, ongehuwd, ongekleed, ongekrenkt, ongekuifd, ongeleerd, ongelegen, ongeletterd, ongeligchaamd, ongelikt, ongemaakt, ongemaand, onge-

*gemanierd, ongemanteld, ongemaskerd, ongemerkt, ongemijterd, ongemutst, ongenaakbaar, ongeneeslijk, ongenegen, ongeneugelijk, ongenoeg, ongenoegen, ongenoegelijk, ongenoegzaam, ongenood, ongeoorloofd, ongepaald, ongepaarld, ongeparuikt, ongeplekt, ongepluimd, ongereed, ongeregeld, ongeroepen, ongerust, ongeschikt, ongeschonden, ongespoord, ongetabberd, ongetakt, ongetwijfeld, ongevederd, ongeveinsd, ongeverwd, ongevleeschd, ongevlerkt, ongevliesd, ongewapend, ongewas, ongewasschen, ongewigtig, ongewijd, ongewillig, ongewis, ongewoon, ongezeggelijk, ongezien, ongezind, ongezinnig, ongezond, ongezouten, onglad, ongroen, ongrondig, ongunst, onhaperend, onhebbelijk, onheelbaar, onheilig, onherboren, onherdenkelijk, onherdoenlijk, onherkrijgbaar, onherkrijgelijk, onherroepelijk, onherstelbaar, onhevig, onhoffelijk, onhoudbaar, onhouwbaar, onhuisselijk, onhuwbaar, oninbrekelijk, oninnemelijk, onjuist, onkenbaar, onkennelijk, onkennis, onkeurlijk, onkloofbaar, onkracht, onkrenkbaar, onkuisch, onkunstig, onlasterlijk, onleerzaam, onleesbaar, onleverbaar, onligchamelijk, onlijdbaar, onlijdelijk, onlijdzaam, onloffelijk, onlosbaar, onmededeelbaar, onmeetbaar, onmengbaar, onmenigte, onmiddellijk, onmisdadig, onmiskenbaar, onmogelijk, onmondig, onnaauwkeurig, onnabootselijk, onnadeelig, onnadenkelijk, onnadenkend, onnadoenlijk, onnagaanbaar, onnaspeurlijk, onnaspoorlijk, onnatuurlijk, onnavolgbaar, onnavolgelijk, onnazingbaar, onnoemelijk, onnoodig, onnoodwendig, onnoodzakelijk, onnut, on*nuur, *onomkoopbaar, onomstootelijk, onontbeerlijk, onontbindelijk, onontgankelijk, ononthoudelijk, onontknoopelijk, onopgesierd, onopgesmukt, onophoudelijk, onophoudend, onoplettend, onoplosbaar, onoplosselijk, onopmerkzaam, onopregt, onopsprakelijk, onopwekkelijk, onoverdacht, onovereenbrengelijk, onovereenkomst, onovereenkomstig, onoverklimbaar, onoverkomelijk, onoverwinbaar, onoverwinnelijk, onoverzienbaar, onpartijdig, onpeilbaar, onpijnlijk, onprijsselijk, onpuntig, onraakbaar, onreddelijk, on-*

onreisbaar, onrekkelijk, onschadelijk, onschappelijk, onscheurlijk, onschijnbaar, onschikkelijk, onschuwelijk, onslijtbaar, onsmertelijk, onspraakzaam, onsprekelijk, onstrekkelijk, onstuitbaar, ontegensprekelijk, ontegenzeggelijk, ontelbaar, ontembaar, ontilbaar, ontoegankelijk, ontoegevend, ontoevrieslijk, ontraag, ontroostbaar, ontroostelijk, ontwijfelbaar, onuitbluschbaar, onuitblusschelijk, onuitdenkbaar, onuitdoenlijk, onuitdrukbaar, onuitdrukkelijk, onuitkomelijk, onuitroeijelijk, onuitschrijfelijk, onuitsprekelijk, onuitvindelijk, onuitvoerbaar, onuitvoerlijk, onuitwischbaar, onuitwisschelijk, onvaarbaar, onvaardig, onveil, onveilig, onverachtelijk, onverantwoordelijk, onverbeeldelijk, onverbergelijk, onverbeterlijk, onverbiedelijk, onverbrandbaar, onverbrekelijk, onverdacht, onverdeelbaar, onverderfelijk, onverdienbaar, onverdoemelijk, onverdoofbaar, onverdringbaar, onverdrinkbaar, onverdwijnlijk, onverflaauwd, onvergangbaar, onvergankelijk, onvergeeflijk, onvergetelijk, onvergeldbaar, onvergeldelijk, onvergelijkelijk, onverhelpelijk, onverhinderlijk, onverhoopt, onverhuurlijk, onverkieslijk, onverklaarbaar, onverknocht, onverkoopbaar, onverkrijgbaar, onverliefd, onverliesbaar, onvermaard, onvermerkbaar, onvermetel, onvermoedelijk, onvermoeibaar, onvermoeid, onvermurwelijk, onvernielbaar, onversaagd, onverschoonbaar, onverschrikbaar, onverschrikkelijk, onverschrokbaar, onverslensbaar, onverslijtelijk, onverstaanbaar, onverstootelijk, onvertelbaar, onvertroostelijk, onverwerpelijk, onverwijtelijk, onverwinnelijk, onverwisselbaar, onverzeerlijk, onverzinnelijk, onverzuimelijk, onvlug, onvoegzaam, onvoltooid, onvoordeelig, onvoorkomelijk, onvoorspoedig, onvoorwaardelijk, onvoorzigtig, onvreesbaar, onvuil, onvulbaar, onwaarschijnlijk, onwederkeerlijk, onwederroepelijk, onwedersprekelijk, onweerbaar, onweetbaar, onwelluidend, onwelsprekend, onwijd, onwinbaar, onwondbaar, onwoonbaar, onwraakzuchtig, onzedig, onzeilbaar, onzinnig, onzoet, onzuiver, onzwaar, onzwierig, enz.

ON-

ONAANGEZIEN, bijv. n. en bijw. Die geen aanzien of achting heeft. Men gebruikt het ook als een voorzetsel: *onaengezien gekerm en klagten.* VOND.

ONAARDIG, bijv. n. en bijw., *onaardiger*, *onaardigst.* Niet aardig: *zij is geen onaardig meisje. Eene onaardige rede.* Van hier *onaardigheid*, *onaardiglijk.* Bij HOOFT komt *onaardij* voor: *door d'onaardij* (lompheid, leelijkheid) *der paapetreeken.*

ONABEL, bijv. n. en bijw., *onabeler*, *onabelst.* Niet abel, onaardig, onhandig: *Meduzaes aengezigt, afschuwbaer en onabel.* POOT. *Om luttel klaps van geen onablen trek.* DE DECK. Van hier *onabelheid.* Veroud. woord.

ONACHTERHAALBAAR, bijv. n. en bijw. Niet achterhaalbaar en daarin gegrond: *oneindigheit zweeft op onachterhaelbre pennen.* VOND.

ONAFWISCHBAAR, zie *onafwisschelijk.*

ONAFWISSCHELIJK, bijv. n. en bijw., *onafwisschelijker*, *onafwisschelijkst.* Dat zich niet wel laat afwisschen: *een stank van onafwisschelijken laster.* HOOFT. Zoo ook *onafwischbaar.*

ONBAARACHTIG, bijv. n. en bijw. Een verouderd woord. Die niet baart: *ik uwe maget ben onvruchtbaar ende onbaerachtigh geweest.* DORESLAER.

ONBAAT, v. Nadeel, schade: *ja dwongen de Grieken t'hunner onbate.* K. v. MAND. Van hier *onbaatzuchtig.*

ONBANDIG, bijv. n. en bijw., *onbandiger*, *onbandigst.* Dartel, los, wild: *Israël is onbandich als een onbandige koe.* BIJBELV. *In de onbandigste bordeelen van Parijs.* FEITH.

ONBEDACHT, bijv. n. en bijw. Zonder behoorlijke opmerkzaamheid op zijne handelingen en derzelver gevolgen, en daarin gegrond: *wat schrolt gij t' onbedacht op 't kunstwerk van Homeer?* POOT. Van hier *onbedachtelijk*, *onbedachtheid*, *onbedachtig.* K. v. MAND. — *Onbedachtzaam*, *onbedachtzaamheid.*

ONBEDREVEN, bijv. n. en bijw., *onbedrevener*, *onbedrevenst.* Niet bedreven, niet ervaren. Van hier *onbedrevenheid.*

ONBEDRIJF, o. Werkeloosheid, luiheid: *het onbedrijf van deze wanschepsels.* DE BRUNE.

ONBEDRIJVEND, bijv. n. en bijw. Niet bedrijvend, slap: *onbedrijvende onnoozelheit.* HOOFT.

ONBEDUIDEND, bijv. n. Hetgeen niet veel beduidt. Van hier *onbeduidendheid.*

ONBEFAAMD, bijv. n. en bijw., *onbefaamder*, *onbefaamdst.* Niet befaamd, niet beroemd. Oudtijds gebruikte men het ook in den tegenovergestelden zin, zoo dat *onbefaamd zijn* beteekende ter goeder faam staan: *eenen onbefaemden dienstman in dienst ghebruycken.* LANDR. VAN VELUWE.

ONBEGANGBAAR, bijv. n. en bijw., *onbegangbaarder*, *onbegangbaarst.* Dat niet te begaan is: *onbegangbre rotsen.* VOND. Men gebruikt ook *onbegankelijk*, waarvan *onbegankelijkheid.*

ONBEHAVEND, bijv. n. en bijw., *onbehavender*, *onbehavendst.* Niet behavend, niet door behandeling ervaren: *den onbehavenden steéluiden verging hooren en zien.* HOOFT.

ONBEHEERD, bijv. n. en bijw. Zonder heer of eigenaar, of waarvan de eigenaar onbekend is. Zoo zijn, b. v., goederen, die uit zee komen aandrijven, *onbeheerde goederen.*

ONBEHOEF, o., Verouderend woord. Gemis van nut, hulp en voordeel: *was d'avontuer u zoo ten onbehoeve?* K. v. MAND. Van hier *onbehoeftig*, het tegendeel van *behoeftig*, buiten gebrek.

ONBEHOOFD, bijv. n. en bijw. Zonder opperhoofd: *het Zweeuwsche regement, onbehooft mits de doodt van Sidnei.* HOOFT.

ONBEHOORLIJK, bijv. n. en bijw., *onbehoorlijker*, *onbehoorlijkst.* Niet behoorlijk. Van hier *onbehoorlijkheid.*

ONBEKOMMERD, bijv. n. en bijw., *onbekommerder*, *onbekommerdst.* Het tegendeel van bekommerd: *hij heeft een onbekommerd hart.* *Onbekommerd*, zonder trappen van vergrooting, is iets, waarop geen drukkende woeker ligt: *onbekommerde goederen.* Van het woord, in de eerste beteekenis, is *onbekommerdheid.*

ONBEKWAAM, bijv. n. en bijw., *onbekwamer*, *onbekwaamst.* Zonder bekwaamheid: *hij is voor dien stand onbekwaam.* Onbehoorlijk: *op ombekwame wegen gaan.* In den verzachtenden stijl, voor beschonken:

men

men vindt hem nooit onbekwaam. Van hier *onbekwaamheid, onbekwamelijk.*

ONBELEEFD, bijv, n. en bijw., *onbeleefder, onbeleefdst.* Onheusch, onvriendelijk. In sommige oorden van Vriesland, meen ik, gebruikt men het, zonder trappen van vergrooting, in eenen eigenlijken zin, voor iets, hetwelk men niet beleefd heeft: *dat is onbeleefd mooi,* zoo mooi, dat men desgelijks niet beleefd heeft. Van het woord, in den eersten zin, komt *onbeleefdelijk, onbeleefdheid.*

ONBELOMPEN, bijv. n. en bijw., *onbelompener, onbelompenst.* Van het ongebruikelijke *belompen.* KIL. verklaart het door *rudis, incompositus, inscitus, impolitus, inconcinnus.* Bij CATS komt het meer dan eens voor in den zin van lomp, plomp, ongeschikt: *of ben ik maar een romp, een onbelompen stuk?*

ONBEMAAGD, bijv. n. en bijw. Zonder magen, of wiens maagschap niet bekend is; een woord der regtsgeleerden. Bij POOT komt daarvoor *onbemaagschapt* voor. Voor *onbemaagden* werden voormaals gehouden, die geene magen nalieten binnen het vierde lid.

ONBEMIDDELBAAR, bijv. n. en bijw., *onbemiddelbaarder, onbemiddelbaarst.* Dat niet bijgelegd, bemiddeld kan worden. VOND. gebruikt het, en uit hem POOT: *ook zie 'k den kromsten twist niet onbemiddelbaar.*

ONBENOODIGD, bijv. n. en bijw. Niet benoodigd: *mits de Nassauschen ter uiterste weere onbenoodight waaren.* HOOFT.

ONBERADEN, bijv. n. en bijw. Niet beraden, onbezonnen: *onberaden te werk gaan.* Van hier *onberaadzaam, onberadenheid, onberadigheid,* bij RODENB. *Onberaden* heeft, bij de Regtsgeleerden, ook nog eene beteekenis van ongetrouwd: *eene onberadene dochter;* uit eene bron met het hoogd. *Heirath.*

ONBEREGTIGD, bijv. n. en bijw. Niet beregtigd: *onberegtigd bezwaar van dienstbaarheid.* Regtsgeleerd woord.

ONBEROOID, bijv. n. en bijw., *onberooider, onberooidst, meest onberooid.* Niet berooid, niet verward: *zoo net, zoo onberooid, zoo heerelijk begost.* MAX. VERMEERE.

ONBEROUW, o, Het tegendeel van berouw: *een eeuwig*

wig onberouw. HUYGENS. Van hier *onberouwelijk*, waarover geen berouw valt; *onberouwig*, die geen berouw toont.

ONBERUCHTIGD, bijv. n. en bijw. Onbeschuldigd, onaangeklaagd, onbetigt: *onberuchtigde waaraftige mans.* LAND. VAN WESTWOLD.

ONBESCHAAMD, bijv. n. en bijw., *onbeschaamder*, *onbeschaamdst.* Zonder schaamte, en daarin gegrond: *een onbeschaamd wijf. Met onbeschaamden mont.* VOND. Van hier *onbeschaamdelijk*, *onbeschaamdheid.*

ONBESCHEID, o. Onheusch antwoord, onvriendelijke bejegening, stug gedrag: *laet ik noit uw onbescheid breidlen ter gehoorzaamheit.* H. SCHIM. *Voor 't wederbarstig onbescheid.* M. L. *Met zeker pijnlijk onbescheit.* POOT. *Schoon 't driestig onbescheid hen razend noemt of dronken.* P. BODDAERT. Van hier *onbescheiden*, onheusch, onbeleefd, *onbescheidenheid*, *onbescheidenlijk.* *Onbescheiden* heet ook verward: *van eene zaak eene onbescheidene kennis hebben.* Niet ontboden: *gij komt hier onbescheiden.*

ONBESCHIETBAAR, bijv. n. en bijw., *onbeschietbaarder*, *onbeschietbaarst.* Door schieten niet te treffen: *onbeschietbaar wit.* VOND.

ONBESCHOFT, bijv. n., en bijw., *onbeschofter*, *onbeschoftst.* *Beschoft* heet bij KIL. *compositus*, *decens.* Ongeschikt, onbeleefd: *een onbeschoft mensch.* HOOGSTR. verklaart het ook door onbeschaafd in eenen eigenlijken zin: en misschien is de bron wel in *schaven.* Leelijk door grootheid: *haar onbeschofte neus scheen haar uitsteekende kin te dreigen* enz. VAN HEEMST. *Een onbeschoft lijf.* VOND. Van hier *onbeschoftelijk*, *onbeschoftheid.*

ONBESLAGEN, bijv. n. en bijw. Niet beslagen: *het paard is nog onbeslagen;* van hier fig., *onbeslagen ten ijs komen*, onbereid iets beginnen. *Eene onbeslagen*, zuivere, *tong.*

ONBESNEDEN, bijv. n. en bijw. Niet besneden: *een onbesneden heiden.* Van hier *het onbesnedendom*, heidendom: *al 't onbesnedendom.* MOONEN. — Voorts het veroud. *onbesnijding*, *onbesnijdenis*, *onbesnedenheid*, bij VOND.

ON-

ONBESPRAAKT, bijv. n. en bijw., *onbespraakter, onbespraaktst.* Kwalijk bespraakt: *hij is gansch niet onbespraakt.* Bij VAN MAND. komt het voor zwijgend voor: *alle de Goden verbaest en onbespraecktst.* Van hier *onbespraaktheid.*

ONBESPROKEN, bijv. n. en bijw. Niet betigt: *onbesproken, zich oprecht in 't recht te toonen.* VOND. *Door zijnen onbesproken wandel.* J. DE HAAS.

ONBESTORVEN, bijv. n. Iemand, wiens ouders nog leven; ook iets, dat, door versterf, niet aan andere erven overgegaan is. Zie andere beteekenissen bij *besterven.*

ONBESUISD, bijv. n. en bijw, *onbesuisder, onbesuisdst.* Roekeloos, wild: *een onbesuisd mensch. Ik keerde, als 't onbesuisde paert doldriftig om* enz. H. SCHIM. Van hier *onbesuisdelijk, onbesuisdheid.* Wat de eerste beteekenis dezes woord eigenlijk zij, en hoe dezelve aanleiding tot het denkbeeld, hetwelk wij daaraan hechten, gegeven hebbe, durf ik niet bepalen; ik dacht wel eens aan *sussen*, stillen.

ONBETEUTERD, bijv. n. en bijw. Niet beteuterd: *met een onbeteutert hart.* VOND. Van hier *onbeteuterdheid.*

ONBETOOMBAAR, bijv. n. en bijw., *onbetoombaarder, onbetoombaarst.* Niet te betoomen: *onbetoombaar ros.* VOND.

ONBETRAAND, bijv. n. en bijw. Niet betraand: *onbetraende kaecken.* VOND.

ONBEVAARBAAR, bijv. n. en bijw., *onbevaarbaarder, meer onbevaarbaar, meest, zeer onbevaarbaar.* Dat niet te bevaren is: *het onbevaerbare meir.* VOND.

ONBEZORGD, bijv. n. en bijw., *onbezorgder, onbezorgdst.* Niet voorzien: *men heeft mij niet onbezorgd weggezonden.* Door geene angstige zorg verkregen: *Sint Jans hof bezorgt den onbezorgden kost.* VOND. Onbekommerd: *voor zijn heil niet onbezorgd.* Van hier *onbezorgdheid.*

ONBOERSCH, bijv. n. en bijw., *onboerscher, onboerschst.* Niet boersch: *onboersche boer.* DE BRUNE. Van hier *onboerschheid.*

ONBOETELIJK, bijv. n. en bijw., *onboetelijker, onboetelijkst.* Dat niet te boeten, niet te herstellen is: *onboetlijke schaade.* HOOFT. Anders *onboetbaar: met onboetbre*

 breu-

breuken. VOND. *Dat waere eene onboetbre schae.* POOT. *Voor onboetbaaren hoon.* HOOFT. Ook, dat door geene boete te verzoenen is.

ONBONDIG, bijv. n. en bijw., *onbondiger*, *onbondigst.* Niet bondig, onvast: *eene onbondige bewijsreden.* Krachteloos: *uiterste willen zullen voor onbondigh verklaart worden.* HOOFT. Bij den RIDDER, leest men ook eens *onbundig*, misschien hetzelfde woord, voor zwak: *geen onbundigh verstandt.*

ONBUIGZAAM, bijv. n. en bijw., *onbuigzamer*, *onbuigzaamst.* Dat niet te buigen is: *onbuigzaam glas.* Fig.: *een onbuigzaam gemoed.* Van hier *onbuigzaamheid. Onbuigelijk* (*onbuigelijkheid*) is ook in gebruik: *d' onbuichelijke reep.* DE DECK. Ook oneig.: *bewijs van zijne onbuighelijke hardtnekkigheidt.* HOOFT. Bij NOTK. *unbouglih.*

ONCE, (*ons*) v. en o., meerv. *oncen.* Twee lood. Van het lat. *uncia*, dat bij de Romeinen een deel van twaalf gelijke deelen was, die te zamen een pond uitmaakten. Van hier, dat de apothekers, wier pond twaalf oncen weegt, dit woord gebruiken voor een twaalfde gedeelte van een ligt pond. POOT. spelt *ons : een ons van boete voor een pondt.*

ONCHRISTEN, m., meerv. *onchristenen.* Ieder, die geen christen is. In een' meer bepaalden zin, mahomedanen en heidenen. Van hier *onchristelijk.*

ONDAAD, v., meerv. *ondaden.* Eene booze daad; een woord, dat nog hatelijker denkbeeld dan eene misdaad inboezemt: *o Lam, dat onze ondaden op uwen hals zult laden.* H. SCHIM. Van hier eene onmenschelijke gruweldaad. In dezen zin komt het bij POOT voor, waar hij het barbaarsche bevel van Faraö, omtrent al de knechtjes der Israëlers, met eene zwarte kool teekent: *deze ondaet is voor Apis troon geklommen.* In de beschrevene regten onzer voorvaders verstond men, door eene *ondaad*, zwaren diefstal, roof, vrouwen- of maagdenschaking, kerkschennis, brandstichting, misdaad van gekwetste majesteit, moord. Zoo komt het, in het OMLAND. LANDR., voor zware misdaad voor; en zij, die daaraan schuldig staan, heeten er *ondadige luiden.* In het CHARTERB. V. MIERIS wordt een oud gedenkstuk aangehaald, waaruit blijkt, dat de Bisschop van Utrecht die-

dieven, moordenaars en allen, die *ondaad* in den lande deden, mogt aantasten en regten; uitgezonderd welgeborene lieden, over ligtere misdaden, *ten ware dat daer ondaed in geschied was.* In dien zin komt het woord voor IN DE WILCKOER. V. LANGEWOLT: *wer so een egearvet man umme roef, umme manslagte, umme diefte en umme andere ondaden voervluchtig worde.*

Reeds bij OTFR. *untat*, bij de zwab. Dicht. *ungetat*. *On* heeft hier de beteekenis van het booze in den sterksten zin, zoodat *ondaad* het verste van eene goede daad af is.

ONDANK, m. Eigenlijk beteekent dit woord gemis van dank: *teegens den ondank, dien ons gering onthaalen bij UEd. met reeden moet behaalt hebben, stel ik den dank.* HOOFT. Naardemaal nu daar, waar geen dank geweten wordt, zich gemeenlijk ongenoegen daarenboven vertoont, is het eene verzachtende uitdrukking van ongenoegen: *ondank bij iemand behalen. Iemand ondank weten. Veel nutter voor altoos de poezij verzworen, dan dat ze ons ondank brouw.* POOT. Verwijt: *Philips gaf van dat verzuim den ondank aan Renard.* HOOFT. De nadeelige gevolgen wijders, die uit iemands ongenoegen over ons, voor ons ontstaan kunnen: *want, naardien zich alle oorden op 't exempel van Antwerpen beriepen, zoud' het alleen den ondank draaghen.* HOOFT. In dien zin lees ik, in de *tien geboden* in de oude Vriesche taal der 13de eeuw: *want ick mijne ontanck wreek.* Men gebruikt ook den tweeden naamval *ondanks: ik moest, mijns ondanks, hem laten varen*, dat is tegen wil en zin, schoon ik mijnen tegenzin, door ondank, aan den dag leide. — *En kom ik aen uw asch dit kleen lijkoffer schenken; ik doe 't mijns ondanks.* POOT. Hiervoor zegt HOOFT: *t' zijnen ondank.* Zelfs gebruikt men het als een voorzetsel in den zin van niettegenstaande, in spijt, in weêrwil; wanneer het voor allerlei naamwoorden, die eene of andere zaak uitdrukken, te staan komt: *Ondanks zijne tegenkantingen en wraakzucht.* SELS. *Maar hij zwankt, en drilt, ondanks den bliksem, met zijn punt.* HOOGVL. Van hier *ondankbaar*, die geenen dank betoont: *al was 't ondankbaer kreng gestroopt.* VOND. Daarin gegrond:

eene ondankbare handelwijs. Van hier *ondankbaarheid*, *ondankbaarlijk.*

ONDANKBAAR, zie *ondank.*

ONDEEG, *ondege*, v. Dit woord komt, in den gemeenzamen wandel, voor in de beteekenis van eenen toestand, die niet zoo is, als hij behoort: *die zaak is weer te ondeeg. Ik was heel te ondeeg*, zeer onpasselijk. *Dat is al te ondeeg, wat hij doet*, gansch niet braaf. Bij K. v. MANDER komt het als een bijv. naamw. voor, met trappen van vergrooting: *gezind t' ondeger op dien*, kwalijker gezind. Van hier *ondegelijk*, niet braaf, ondeugend.

ONDEEL, o., meerv. *ondeelen.* Verkleinw. *ondeeltje*, schoon in dezelfde beteekenis als *ondeel*, naardien een ondeel, naar de denkwijs der oude wijsgeeren genomen, zich niet verkleinen laat. In de leer van Epikurus, verstaat men, door een *ondeel*, een dier ondeelbare vezeltjes, die, voor de vorming van alles, zouden bestaan, en zich, rusteloos, lijnregt op en neer bewogen hebben, totdat, door eene schuinse rigting, die stofjes elkander zouden aangeraakt hebben, en dus tot eenen klomp gekleefd zijn; waaruit dit schoone wereldstelsel, eindelijk, ontstaan zoude zijn. Van hier *ondeelachtig*, niet deelachtig: *omdat noght Volgeses zijnen broeder des rijx ondeelachtigh liet.* HOOFT. *Ondeelachtig aan eenig goed zijn.* — *Ondeelbaar*, (ook *ondeellijk*, dat minder in gebruik is) dat niet gedeeld kan worden; *ondeelbaarheid*, *ondeelig: elk ondeelige* (elk individu). *'t Gevoel behoed de soort, d' ondeelige de smaek.* DE DECK. *Daer uwe meening elk ondeelig persoon tot eenen melaetschen wil maken.* OVERZ. v. HERV.

ONDEELBAAR, zie *ondeel.*

ONDEGE, zie *ondeeg.*

ONDER, een voorzetsel, bijw. en bijv. naamw. Als voorzetsel beteekent het, in het algemeen, eenen stand van diepte, met betrekking tot iets, dat om hoog is; in tegenstelling van boven. Gelijk oudtijds onze voorzetsels, meestal, den tweeden naamval bij zich hadden, zoo gebruikt men, bij dit voorzetsel, nog wel dien naamval: *onder 's hands*, *onder weegs*; ook *onderweg*, *onderweeg.* Hierheen behoort ook het bijw. *onderdies*, ondertusschen: *dat onderdies in uwen echt* enz. POOT.

Voor

Voor het overige, heeft het den vierden naamval bij zich: *onder den blaauwen hemel; een goed paard onder den man. Met iemand onder eene deken slapen*, het eens zijn; spreekw. *De kelder staat onder water. Duizend man onder zich hebben. Onder de markt*, onder den gewonen prijs, *verkoopen. Onder den schijn van vriendschap; onder eede; onder den naam van; onder vier oogen*, met ons beide. *Onder anderen. Onder ons. Onder ons gezegd. Onder de krakende kartou.* VOND. *Onder den maaltijd. Onder het gevecht. Onder het storten van eenen vloed van tranen.* In eenen meer bepaalden zin, in vereeniging met het denkbeeld van heerschappij, magt en geweld: *onder de hoogepriesters Anna en Cajapha*, enz. BIJBELV.

Dit voorzetsel wordt ook in zamenstelling gebruikt bij bijwoorden, bijvoeg. en zelfst. naamwoorden, en werkwoorden. Bij bijwoorden wordt het deels vooraan geplaatst, als: *onderaan, onderdaags, ondereen, onderling, ondertijds, ondertusschen, onderweg, onderwegen, onderwijl, onderwijlen* enz. Ook achteraan, als: *daaronder, hieronder, waaronder.* Bij bijvoegel. naamwoorden, als: *onderaardsch, onderdanig, onderhandsch, onderhavig, onderhoorig, onderjarig, onderpligtig*, enz. — Bij zelfst. naamwoorden, als: *onderbank, onderbed, onderbek, onderbeul, onderbevelhebber, onderbode, onderborg, onderborstrok, onderbroek, onderbuik, onderdeken, onderdeur, onderdijk, ondergoed, ondergordel, ondergraaf, ondergrond, onderhals, onderhemd, onderhoos* (onderkous), *onderhopman, onderhuis, onderkam, onderkant, onderkelder, onderkin, onderkleed, onderkok, onderkoning, onderkorst, onderkoster, onderkous, onderkussen, onderlaat, onderlaken, onderlijf, onderlip, ondermuts, onderofficier, onderplaat, onderregter, onderriem, onderrok, onderschaftmeester, onderschatmeester, onderschenkel, onderschepen, onderschout, onderschrift, ondersnede, ondersnuit, onderstuurman, ondertand, ondervat, onderwant* (van een schip), enz. Ook wordt het in zamenst. met vele werkwoorden gebezigd, als: *onderbreijen, onderbrokkelen, onderbuigen, onderdekken, onderdouwen, onderdrijven, onderdwalen, onder-*

dergeven, *ondergieten*, *ondergooijen*, *ondergrijpen*, *ondergroeijen*, *onderheffen*, *onderheijen*, *onderhelpen*, *onderhuren*, *onderjagen*, *onderkammen*, *onderkennen*, *onderkijken*, *onderklampen*, *onderkneden*, *onderkoken*, *onderlijnen*, *ondermaken*, *ondermalen*, *ondernaaijen*, *onderplaatsen*, *onderplakken*, *onderplanten*, *onderploegen*, *onderplooijen*, *onderpolsen*, *onderpoten*, *onderraken*, *onderreden*, *onderroeren*, *onderrollen*, *onderrooken*, *onderschieten*, *onderschuilen*, *onderschuiven*, *ondersmelten*, *ondersmijten*, *ondersnijden*, *onderspaden*, *onderspitten*, *onderspoelen*, *onderspreiden*, *onderstooten*, *onderstoppen*, *onderstrepen*, *onderstrijken*, *onderstrooijen*, *onderstroomen*, *ondertrekken*, *ondervellen*, *onderwassen*, *onderweven*, *onderwroeten*, *onderzaaijen*, *onderzien*, *onderzwemmen*, enz.

Bij zulke en andere werkwoorden is dit voorzetsel scheidb., en onscheidb. Scheidb. is het, b. v., in *onderduiken*, *dook onder*, *ondergedoken*, *onder te duiken*. Onscheidb., in *ondervinden*, *ondervond*, *ondervonden*, *te ondervinden*. Somtijds lijdt hetzelfde woord, naar mate zijner beteekenis, een scheidb. en onscheidb. voorzetsel, als: *onderhouden* en *onderhóuden*, *hield onder* en *onderhield* enz.; gelijk bij zulke woorden zal aangetoond worden. Ook wordt dit *onder* zelfst., in *het vooronder*, *achteronder* (eens schips).

Bij Ulphil. *undar*, Isidor., Ker., Willer. en anderen *undar*, *untar*, *unter*, hoogd. *unter*, neders., zw., ijsl., deen. en angels. *under*; doch in het wall. *wrth*. Het lat. *inter* behoort tot dezelfde bron.

In de tweede plaats is *onder* een bijwoord van plaats: *ik woon onder*. *Hij slaapt onder in den kelder*. Ook met een voorzetsel: *van onder*; *van onderen*: *van onderen opborrelen*. *Van zoo veel steens omhoog*, *op zoo veel houts van onder*. Huygens. *Te onder*: *te onder brengen*: *te onder zijn*. Van hier het zameng. *onderaan*: *hij zit onderaan*. Van magt: *hij moet er onder*. Eindelijk, is *onder* een bijv. naamwoord, met trappen van vergrooting, schoon de overtreffende trap alleen maar gebruikt wordt: *hij woont op de onderste kamer*. *Alles het onderste boven halen*. In Groningen wordt het zelfst. van het onz. geslacht geno-

nomen: *zij had geen onderste om*, dat is, geenen krop- of borstlap.

Dit bijw. en bijv. naamw. is, in het hoogd., *unten* en *unter*, bij de oude opperd. *hunden*, neders. *under*. Het is van het oude *ond*. Het lat. *infra* is, wat de eerste lettergreep betreft, hiermede vermaagschapt.

ONDERAARDSCH, (oudt. *onderaardig*) bijv. n. en bijw. Dat onder de oppervlakte der aarde gevonden wordt: *ik ging door onderaardsche holen*. In de fabelleer der ouden zijn *onderaardsche goden*, die in het schimmenrijk heerschen. *Het onderaarsche rijk. Al quam de hemel ook te storten in de helle en onderaertschen smoock*. VOND.

ONDERACHT, v. Banning, eerste acht, die van eenen onderregter gedaan wordt, en zich tot het ambt alleen, waarin die regter woont, bepaalt. Zie *acht*.

ONDERADMIRAAL, m., meerv. *onderadmiraals*. Die, in rang, op het Opperhoofd van de geheele vloot eens rijks volgt; die deszelfs plaats vaak bekleedt: *hebbende tot onderadmiraal, den voorgenoemden Draak*. BÓGAERT. Van hier *onderadmiraalschap*.

ONDERBAAS, v., meerv. *onderbazen*. Onderzetsel van eenen pilaar. Het woord is uit *onder* en het lat. of gr. *basis*, een voet, stut, verbasterd. Voor eenen meesterknecht, of baas onder den eigenlijken meester, is *onderbaas* een ander woord, en ongetwijfeld mannelijk: *gij moet het den onderbaas vragen*.

ONDERBAND, m., meerv. *onderbanden*. Zoo noemen de wevers eenen band, waarmede zij de stukken garen, opdat die niet in de war raken, onderbinden.

ONDERBEEK, v., meerv. *onderbeken*. Zoo noemt men de lager liggende beek, waarin het water, dat eenen molen drijft, neerstort; het tegendeel van bovenbeek.

ONDERBINDEN, b. w., *ik bond onder, heb ondergebonden*. Onder een ander ding binden: *nadat zij het haar er ondergebonden had. Ik onderbond, heb onderbonden*. Eenen band aan het onderste deel van iets leggen: *eene kraamvrouw onderbinden*. Van hier, in den laatsten zin: *de onderbinding*. *Onderbinden* is ook een weverswoord: *garen onderbinden*. Zie *onderband*.

ONDERBLIJVEN, o. w., *ik bleef onder, ben ondergeble-*

bleven. Oneig. gebruikt men het voor niet wel groeijen: *die boom is ondergebleven.* Hiervan *onderblijfsel*, dat niet wel opgroeit, een dwerg. *Ik onderbleef, ben onderbleven.* Ongedaan blijven: *vindt ghij onderbleven rymen.* C. HUYG.

ONDERBOETEN, o. w., *ik onderboette, heb onderboet.* Een woord in zoutkeeten gebruikelijk, voor ophouden met arbeiden.

ONDERBOKSE (elders *onderboksen*), v., Onderbroek; *de priester sal zijn linnen onderbocksen over zijn vleesch aantrecken.* BIJBELV. Van *bokse*, bij KIL. *bockse, bracca.*

ONDERBOUWEN, w., *ik bouwde onder, heb ondergebouwd.* Door ploegen iets onder de oppervlakte van den grond brengen; geld. woord: *hij moest de mislukte boekweit er weer onderbouwen.* Een gebouw onder een ander gesticht plaatsen, dat tot stut en steun van het geheel strekt; wanneer het onscheidb. is: *ik onderbouwde, heb onderbouwd.* Zoo zegt J. DE BRUNE: *hoogdravende kerken, die van verachtingh en spijt onderbouwt zijn.* Oneigenlijk zegt HOOFT: *dezelve had de Spaansche zaak zulx onderbouwt*, dat is ondersteund.

ONDERBREKEN, b. w., *ik onderbrak, heb onderbroken.* De voortduring van iets voor eenige oogenblikken beletten: *Psalmen met poozen onderbreken.* DE BRUNE. Bij HOOFT komt het eigenlijk voor, in de beteekenis van onder aan een ding breken: *de keurbendeling met berden en horden gedekt onderbreekt de muuren.*

ONDERBRENGEN, b. w. onregelm. *ik bragt onder, heb ondergebragt.* Naar eene plaats brengen, die beneden is. Oneig., onder zijne magt brengen, vermeesteren: *als het lant voor u aengesichte sal ondergebracht zijn.* BIJBELV. Hiervoor zegt men ook *te onder brengen.* In dezen oneigenlijken zin, gebruikt men het ook onscheidb.: *ik onderbragt, heb onderbragt: met d' onderbroghte scharen.* VOND. Van hier *onderbrenging*, vermeestering.

ONDERDAAN, bijv. n., Eigenlijk het verleden deelwoord *ondergedaan*, van *onderdoen.* Onderworpen: *als onder-*

derdaene zielen van aller vorsten Vorst. A. MOON. *D'onderdaene necken.* VOND. *Is niets den minnestaf en scepter onderdaen.* ANTON. Van hier *onderdaanheid*, bij HOOFT. Bij de ouden had het ook de beteekenis van verscheiden. Voorts wordt het als een zelfstandig naamw. van het mannel. gesl. gebruikt: *hij is een onderdaan van Spanje.* Van hier *onderdanig, onderdaniger, onderdanigst.* Onderworpen; zonder trappen van vergrooting: *iemand onderdanig zijn.* De trappen van vergrooting komen in dien zin alleen te pas, wanneer het eene uitdrukking van hoffelijkheid jegens voorname personen is: *uw onderdanigste dienaar.* Voorts *onderdanigheid, onderdaniglijk.*

ONDERDALEN, o. w., *ik daalde onder, ben ondergedaald.* Naar beneden dalen, zoodat men niet gezien kan worden; daarin van *nederdalen* onderscheiden: *In het onderdaelen der zon.* VOND.

ONDERDEEL, o., meerv. *onderdeelen.* Een deel van een hoofddeel: *de spreker bleef steken bij het derde onderdeel van het vierde hoofddeel.* Ook het onderste gedeelte van iets: *gelijck een riem een' man (deelt) in op- en onderdeel.* HUYG. Van hier *onderdeelen, onderdeelde, onderdeeld.* Waarvan *onderdeeling.*

ONDERDELVEN, b. w., *ik dolf onder heb ondergedolven.* Door delven iets onder de aarde doen. *Ik onderdolf, heb onderdolven.* Van onderen iets uitdelven: *die, al wat hij bouwde, onderdolven.* HOOFT.

ONDERDIES, zie *onder.*

ONDERDOEN, b. w., onregelm. *ik deed onder, heb ondergedaan.* Onderzetten, onder iets brengen: *ik heb het er ondergedaan.* Oneig., *te onder doen*, overmannen: *ende deden d' onse met crachte t' onder.* M. STOKE. Onz. gebruikt men het in de spreekwijs: *voor anderen onderdoen*, wijken.

ONDERDOMPELEN, b. en o. w. Bedr. en onz. *ik dompelde onder, heb* en *ben ondergedompeld.* Door indompeling onderdoen en onderduiken. Bedr., *ik onderdompelde, heb onderdompeld: in zijn neerlaag onderdompelt.* OUD. Van hier *onderdompeling*: *de doop bij onderdompeling.*

ONDERDRUKKEN, b. w., *ik drukte onder, heb ondergedrukt.* Door drukking onderbrengen: *iemands hoofd on-*

onderdrukken, onder het water enz. Op den grond nedervellen: *van u onder te drucken met mijnen doodlijcken pijl.* K. v. MAND. Drukletters onder iets plaatsen, onderteekenen: *mijn onderdrucken is de dochter van mijn schult.* HUYG. Men gebruikt het meest oneigenl. en onscheidb.: *ik onderdrukte*, *heb onderdrukt.* Men *onderdrukt* anderen, als men geringere personen, in het verkrijgen van datgene, hetwelk zij met regt en billijkheid vorderen kunnen, verhindert. *Armen*, *weezen*, *weduwen*, *vreemdelingen onderdrukken.* Wijders: *de waarheid wordt vaak onderdrukt.* Van hier *onderdrukker*, *onderdrukking.*

ONDERDUIKEN, o. w., *ik dook onder*, *ben ondergedoken.* Onder iets duiken. Oneig., wijken: *die in grijzen ouderdom en onsterflijk heldenloof voor geene stammen onderduikt.* L. TRIP.

ONDERGAAN, o. en b. w. onregelm. Onz., *ik ging onder*, *ben ondergegaan.* Eigenlijk, onder den gezigteinder wijken: *de sterren gaan onder. De sonne en gae niet onder over uwe toornicheyt.* BIJBELV. Van hier het deelw. *ondergaande: de ondergaande zon.* Zinken, naar den grond gaan: *het schip was reeds aan het ondergaan.* Oneigenlijk, ophouden, vernietigd worden: *zoo zullen eens koningrijken der aarde ondergaan. De waerheyt is ondergegaen.* BIJBELV. Het beeld is van een zinkend schip ontleend. Bedr., *ik onderging*, *heb ondergaan.* Verdragen, doorstaan: *hij heeft manmoedig alle gevaren ondergaan. Den dood ondergaan.* In het gaan afsnijden: *dat Champaigneys volk aan Kornelis van Endt den wegh naa Antwerpen onderginge.* HOOFT. *In zinne van hun den wegh t' ondergaan.* HOOFT. Vervangen: *toonen*, *die malkandren ondergaen.* VOND. Oneig., heimelijk zoeken magtig te worden: *die hun den hooghen handel der regeeringe ondergaan.* HOOFT. Polsen: *iemand loosselijk ondergaan.* Behendig onderkruipen, den voet ligten: *zij ondergingen hem met zoete woorden. Den Calvinischen t' ondergaan*, *opdat zij zich van de geweyde kerken onthouden.* HOOFT.

ONDERGANG, m. Eigenlijk, benedengang, het tegendeel van bovengang. De schijnbare beweging van een der hemel-ligchamen onder onzen gezigteinder: *de sonne weet*

weet haren ondergang. Bijbelv. Poot gebruikt het voor de plaats, alwaar zij ondergaat; het westen: *van 't oosten tot den spaden ondergang.* Oneigenlijk, beduidt het eene verstoring: *zij woelt en wroet naar onzen ondergang.* H. Schim. *Iemands ondergang zoeken.*

ONDERGAST, m., meerv. *ondergasten.* Een knecht in eene brouwerij.

ONDERGEWAS, o. Waterlot, dat onder uit den wortel, rondom den stam van eenige boomen, opschiet.

ONDERGOD, m., meerv. *ondergoden.* Een der mindere Goden, die, naar de fabelleer der heidenen, onder den oppersten God stonden: *of het velen schoon der Ondergoden speet.* De Deck.

ONDERGORDEN, b. w., *ik ondergordde, heb ondergord.* Van onderen eenen gordel aandoen, eenen gordel onder vastmaken: *een paard ondergorden. Het schip ondergordende.* Bijbelv.

ONDERGRAVEN, b. w., *ik groef onder, heb ondergegraven* Door graven onderstoppen. *Ik ondergroef, heb ondergraven.* Onder iets graven, om er in te komen: *eenen berg ondergraven.* Bijzonder, om het te doen instorten: *de vijand ondergroef, des nachts, de muren. D' ondergraven wallen.* P. Scriver. Oneigenlijk past Hooft het toe op menschen, om daardoor hunne genegenheid van anderen af te trekken: *Caecina ondergroef, door verscheide konsten, de gemoeden der Hondertmannen.* Voorts gebruikt men het, fig. voor in het geheim aan de vernietiging van iets arbeiden: *om behendig 't ondergraven hun aengegroeit gezag.* Vond. Van hier *ondergraver, ondergraving.*

ONDERGRONDEN, b. w., *ik ondergrondde, heb ondergrond.* Eigenlijk, den grond peilen. Oneigenlijk, onderzoeken: *wie kan de diepe vonden van Godes hooch beleyt met reden ondergronden?* Cats.

ONDERHALEN, b. w., *ik haalde onder, heb ondergehaald.* Naar beneden trekken: *het hoofd onderhalen*, onder water, enz. *Ik onderhaalde, heb onderhaald.* Eenen haal met de pen onder iets maken. — Onverwachts inhalen: *haar gang valt bezwaarlijk, en zijn ze gemakkelijk t' onderhaalen.* Bog. Van hier *onderhaling*, onderstreping.

ONDERHANDELING, v., meerv. *onderhandelingen.* Schriftelijk of mondeling onderhoud over koop, verkoop, of

of eenige andere onderneming: *over iets in onderhandeling zijn.* Bijzonder, om eenige strijdigheden weg te ruimen en partijen te vereenigen: *in onderhandeling treden. De onderhandeling is afgebroken.* Van het werkw. *onderhandelen.* Voor dit naamw. gebruikt HOOFT ook *onderhandel: een verdragh van den onderhandel te hervatten.*

ONDERHANDSCH, bijv. n. en bijw. Dat in stilte, onder de hand, geschiedt: *onderhandsche vervreemding.* Niet openlijk: *onderhandsche verbindtenis.*

ONDERHAVIG, zie *onderhevig.*

ONDERHEID, v. Een stand van ondergeschiktheid aan zijne meerderen: *daer moet opperheyd en onderheyd wezen.* DE BRUNE.

ONDERHEVIG, (*onderhavig*, van *haven*, hebben) bijv. n. en bijw. Onderworpen, bloot gesteld: *aan de verdoemenis onderhevig.* HAMELSV. *Aan besmetting onderhevig.* Van hier *onderhevigheid.*

ONDERHOLEN, b. w., *ik onderhoolde, heb onderhoold.* Van onderen uitholen: *de konijnen onderholen den dijk.* HOOFT gebruikt het oneigenlijk, voor waukelbaar maken: *wroetende zonder ophouden, om de gemoeden met oproerighe redenen t' onderhoolen.* Van hier *onderholing.*

ONDERHOOGBOOTSMAN, m., meerv. *onderhoogbootslieden.* Bootsmans maat.

ONDERHOOREN, b. en o. w., *ik onderhoorde, heb onderhoord.* Bedr.: *iemand onderhooren*, dat is, iemand ondervragen, hooren, hoe hij de vragen zal beantwoorden. Onz., *ik hoorde onder, heb ondergehoord.* Luisteren, het oor leenen. In dien eigenlijken zin is het verouderd. Wij gebruiken het, in den zin van eene verpligting tot gehoorzaamheid, en wel oneigenlijk van eene onderworpenheid van zaken aan het gebied en de magt van anderen: *het graafschap met de landen, die er ondergehoord hebben.* Van hier *onderhoorig. Dor, ende hare onderhoorige plaetsen.* BIJBELV.; — *onderhoorigheid.*

ONDERHOORIG, bijv. n. zie *onderhooren.*

ONDERHOUD, o. Voedsel waardoor iets in het leven gehouden wordt: *tot 's levens onderhoudt.* VOND. Wijders, alles, wat tot instandhouding van eene zaak behoort:

hoort: *ik moet voor het onderhoud van het schip zorgen.* Een gedrag, waardoor eenig gezag niet geknakt wordt, gehoorzame betrachting: *het onderhout der plakkaaten.* HOOFT. Gesprek, dat onze aandacht gaande houdt: *wij waren in een aangenaam onderhoud.* Oudtijds beduidde het ook steunsel.

ONDERHOUDEN, b. w., *ik hield onder, heb ondergehouden.* Beneden iets houden. Oneig: *Geld onderhouden,* anders onderslaan, op eene bedriegelijke wijze onder zich houden. Beletten voort te komen: *de koorts heeft hem ondergehouden.* Tegenhouden: *eene gifte houdt den toorn onder.* BIJBELV. *Ik onderhield, heb onderhouden.* Eigenlijk van onderen houden, dat iets niet valle. In dien eigenlijken zin vindt men het nog bij DORESL.: *niemand onderhielt mij (ondersteunde,* in de gewone OVERZ.). Oneigenlijk, door alle noodige hulpmiddelen, de voortduring van iets bewaren: *deze tuin wordt slecht onderhouden. Een arm huisgezin onderhouden. Gods geboden onderhouden,* nakomen. Op andere dingen toegepast: *met iemand vriendschap onderhouden. Elkander met zoeten praat onderhouden.* Van hier *onderhouder, onderhouding, onderhoudenis.* bij HOOFT.

ONDERKABBELEN, b. w., *ik onderkabbelde, heb onderkabbeld.* Door kabbeling des waters van onderen uitholen: *dat het instorte, onderkabbelt van 't water.* HOOFT.

ONDERKEEREN, o. w., *ik keerde onder, ben ondergekeerd.* Zich in het keeren onder iets begeven: *tot daer de zon in 't zout bij Kadix onderkeert.* POOT.

ONDERKEURS, v., meerv. *onderkeurzen.* Eene bloote keurs, zonder bovenjak: *in een' onderkeurs.* HOOFT. Een onderrok: *waar door men quam te zien haar blaauw satijne onderkeurs.* BAT. ARKADIA.

ONDERKLOEKEN, b. w., *ik onderkloekte, heb onderkloekt.* Door schalkheid onder de hand weghalen: *dus is ons onderkloekt, dus is de konst genomen.* SCRIV.

ONDERKNOOPEN, b. w., *ik onderknoopte, heb onderknoopt.* Van onderen met eenen knoop sluiten: *onderknoopt ook uwen schoot.* VOND.

ONDERKOMEN, o. w., *ik kwam onder, ben onderge-*

komen. Onder iets komen: *in dien stortregen zochten wij ergens onder te komen.* Onder water geraken: *die door waterstroomen het landt doet onderkoomen.* P. SCRIV. Vallen, bezwijken: *van hongher onderkomen.* KIL.

ONDERKOOPEN, b. w., onregelm., *ik onderkocht, heb onderkocht.* Iets, hetwelk een ander bedongen heeft, door hooger bod, onder de hand koopen. Van hier *onderkooper, onderkooping.* Zamenstell. *onderkoopman*, een bediende op de oostindische schepen: *de schipper en onderkoopman dien ik verzelde.* BÓG.

ONDERKOOPMAN, zie *onderkoopen.*

ONDERKRIJGEN, b. w., *ik kreeg onder, heb ondergekregen.* Onder zijne magt doen bukken: *zooveel krijghs en kriegelheits, om Vrankrijk onder te krijgen.* HOOFT.

ONDERKRUIPEN, b. en o. w., onz., *ik kroop onder, ben ondergekropen.* Onder iets kruipen: *de muis is hier ondergekropen.* Bedr., *ik onderkroop, heb onderkropen.* Eigenlijk: *zoo verraet haer poorten onderkruipt.* VOND. Oneigenlijk: *iemands nering onderkruipen.* Van hier *onderkruiper, onderkruiping.* In den allereigenlijksten zin komt dit bedr. w. bij HUIGENS voor: *die met haer knabbelend gesoen haer oevers onderkruipt.*

ONDERLAAG, v., meerv. *onderlagen.* In het enkelv. beduidt het de onderste laag van het geschut op een oorlogsschip. In het meerv. verstaat men er door planken onder een bed, voor het stróo, of de matras.

ONDERLANG, verouderd. bijw. van tijd, voor onlangs. Het komt in het GOUTSE KRON. voor: *want sij onderlanck vijant waren.*

ONDERLATEN, b. w., *ik onderliet, heb onderlaten.* Iets niet doen, hetwelk men doen moest: *men onderliet wel niet, de plaatzen te sterken.* HOOFT. *Daerom wort het recht onderlaten.* BIJBELV. Scheidb. zoude het zijn in eene plaats, die onder is, iets liggen laten. Het eerste is *untarlazzen* bij OTFRID.

ONDERLEEN, meerv. *onderleenen.* Een leengoed, dat van een hoofdleen afhangt.

ONDERLEG, o. Onderneming: *men had hem gedreeven, met geweldt, tot onderleg van veele dingen, nooit te vooren gedacht.* HOOFT. Zie *onderleggen.*

ONDERLEGGEN, b. w., *ik legde (leide) onder, heb ondergelegd (ondergeleid)*. Onder iets leggen: ik *zal er een steen onderleggen*. Oneigenl., overwinnen: *die den Hertoge Roboude onderleide*. M. STOKE. *Ik onderlegde (onderleide), heb onderlegd (onderleid)*. Eigenlijk iets met iets ophoogen, aanvullen: *onderleg dat wat*. Oneigenlijk, ondernemen: *maer niemant onderliet hem eens t' ontmoeten*. VOND. Vaststellen, voor alle andere dingen besluiten: *zoo gij niet onderlegt u met dees konst te stijven*. P. SCHRIV. *Tot vordring hunner veiligheid, onderleggen zij zich den Godsdienst om te keeren*. HOOFT. Van dit woord, is het deelwoord *onderlegd (onderleid)*, in den zin van voorzien, bezorgd: *zij is wel onderleid*, wel van kleederen enz. voorzien *Hoe luttel onderleit van voorraedt*. POOT. Van het werkw., in zijne eerste beteekenis, komt *onderlegsel*, dat onder iets gelegd wordt. Timmerlieden noemen eenen balk, waarover andere balken of planken gelegd worden, eenen *onderlegger*.

ONDERLIGGEN, o. w., *ik lag onder, heb* en *ben ondergelegen*. Eigenlijk, onder iets liggen: *al het land heeft, dezen winter ondergelegen*, onder water gestaan. Fig., overwonnen worden, bezwijken; met *hebben*. Van hier het deelwoord *onderliggend*: *de onderliggende partij*.

ONDERLING, bijv. n. en bijw., Wederzijdsch: *een onderling verdrag*. *Malkanderen onderling haten*. POOT.

ONDERLOOPEN, o. w., *ik liep onder, ben ondergeloopen*. Onder iets loopen. Oneigenlijk, met water overstroomd worden: *het land is ondergeloopen*. In den dagelijkschen omgang zegt men: *er zullen wel logens mede onderloopen*.

ONDERMAANSCH, bijv. n. en bijw. Eigenlijk, dat onder de maan is. Alzoo nu de maan, voor ons gezigt, aan gedurige veranderingen onderhevig is, zoo verstaat men daardoor den onbestendigen, wisselvalligen en onzekeren toestand van al de zienlijke dingen op deze aarde, welke men als onder het gebied en den invloed dezer koningin des hemels plaatst, en, daardoor aan haar in gestadige afneming gelijkvormig stelt: *wat zijn alle ondermaansche genoegens anders dan eene voorbijgaande*

schaduw? Daer geen gevoel en is van ondermaensch gerucht. C. HUYGENS. De anders oordeelkundige FRANTZEN heeft zich, door zijne vlugge verbeelding, hier laten overijlen, als hij zegt: *niet bepaald binnen de grensen van dit onderzonnig leven.* Elk voelt, dat dit beeld niet uitdrukken kan, wat het, naar de meening des Schrijvers, uitdrukken moet; trouwens, in de zon ontdekken wij die bestendige onbestendigheid niet. *Een onderzonnig leven* wil niet meer zeggen, dan een leven, dat, onder de zon, of derzelver weldadige verkwikking, geleid wordt.

ONDERMAAT, v. Vermindering in eene vorige maat, door indroogen, of inkrimpen der gemetene waren: *toen van geen ondermaat en onderwigt geklag was.* P. SCHRIJV. Hoogd. *Untermasz*, of *Einmasz.*

ONDERMAJESTEIT, v. Mindere majesteit, dan die van een ander. VOND. gebruikt het woord.

ONDERMEESTER, m., meerv. *ondermeesters.* Tweede meester; ook die eenen meester, in het onderwijs van anderen, helpt.

ONDERMEID, v., meerv. *ondermeiden.* Eene tweede meid, eene meid, die eene andere ten dienst staat. HUYGENS gebruikt het, in eenen boertigen stijl, voor een gerijfelijk meisje.

ONDERMENGEN, b. w., *ik mengde onder, heb ondergemengd.* Iets onder iets anders mengen. *Ik ondermengde, heb ondermengd.* Met iets vermengen. Eigenl.: *ondermengt als water ende wijn* CATS. *Ondermengt met regen.* VOND. Oneig.: *'t huijlen van wijven en kinderen, ondermengt met de naarheit van 't loeijen en blaaten der beesten.* HOOFT. Van hier *ondermenging.*

ONDERMENSCH, o., meerv. *ondermenschen.* Een vrouwmensch dat onder den man staat. C. HUYGENS gebruikt dit woord: *'k was een man, en sij mijn ondermensch.*

ONDERMERK, o., meerv. *ondermerken.* Een paal, een landpaal, waardoor het eene land van het andere ondermerkt, onderscheiden wordt; van het verouderde *ondermerken, ondermerkte, ondermerkt*, door een merk onderscheiden.

ONDERMIETEN, b. veroud. werkw., *ik ondermiette, heb*

heb ondermiet. Onderhuren, door giften onder 's hands omkoopen. In dezen zin komt het bij M. St. voor: *Winckel ende Nijedorp, die Willem waren ondermiet.*

ONDERMIJNEN, b. w., *ik ondermijnde, heb ondermijnd.* Iets, door mijnen te graven, van onderen uitholen, om het te laten instorten, of in de lucht te doen springen: *eenen muur — een vestingwerk ondermijnen.* Oneig. beduidt het iets door list verzwakken, krenken: *iemands gezag ondermijnen. 't Ondermijnt de krachten der zielen.* Poot. Van hier *ondermijning.*

ONDERMIJNEN, b. w., *ik mijnde onder, heb ondergemijnd.* Voor minderen prijs mijnen: *ik had last voor tien duizend Gulden; ik mijnde het er acht honderd Gulden onder. Ik ondermijnde, heb ondermijnd.* Eerder dan een ander mijnen: *ik heb hem dat huis ondermijnd.*

ONDERMUREN, b. w., *ik ondermuurde, heb ondermuurd.* Met muurwerk ondersteunen, met muurwerk van onderen opmetselen: *een ondermuerde wal* C. Huygens.

ONDERNEMEN, b. w., *ik ondernam, heb ondernomen.* Eigenlijk, iets, dat zwaar is, voorzigtig van onderen aannemen. Men gebruikt het in eenen oneigenlijken zin alleen, in de beteekenis van iets, dat gewigtig, dat zwaar is om uit te voeren, voornemen en het dadelijk aanvangen, Het komt met *onderstaan* overeen, behalve dat dit laatste van gevaarlijke, stoute en verbodene dingen gebruikt wordt: *ik onderneem het niet, hem dit aan zijn verstand te brengen. Groote werken ondernemen.* Van hier *ondernemer, onderneming.* Zamenstell. *onderneemziek.*

ONDEROORDEELEN, b. w., *ik onderoordeelde, heb onderoordeeld.* Met zijn oordeel onderscheiden: *nochte is het zoo wel t'onderoordeelen, wat best gedaan geweest waar.* Hooft.

ONDEROORZAAK, v., meerv. *onderoorzaken.* Tweede oorzaak: *als wij de onderoorsaken aenzien.* J. de Brune.

ONDEROVEN, m., meerv. *onderovens.* Zoo noemen bakkers de ruimte onder den oven, waar zij het brood te rijzen zetten.

ONDERPACHTER, m., meerv. *onderpachters.* Bediende van eenen pachter. Het werkw. *iemand onderpachten*, onderhuren, is in Gelderl. gebruikelijk.

ONDERPAND, o., meerv. *onderpanden.* Een pand, dat aan een ander gegeven wordt, tot verzekering, dat men hem schuldig en verpligt blijft: *iemand eene gouden doos tot onderpand geven. Het onderpand der zaligheit.* K. BRANDT. *Het onderpant des Geestes.* BIJBELV.

In het zw. *underpant*, hoogd. *Unterpfand*, angels. *underwedde*, middeleeuw. *subterwadium* en *subpignus*; alle naar het gr. ὑποθήκη, ond. *hypotheek.*

ONDERPANDEN, b. w., *ik onderpandde*, *heb onderpand.* Ten onderpand verzetten: *om mijn Esmerauden ring, in stee van geld, voor brood, te onderpanden.* J. OUD. Van hier *onderpanding.* HOOFT.

ONDERPOLIG, bijv. n. en bijw. Dat onder eene der beide polen ligt, die onder eene dier hemelstreken woont: *poolsabbath aen d'onderpolige.* DE DECK.

ONDERREEP, m., meerv. *onderreepen.* Een reep, of touw aan de onderste zijde van een vischnet, waaraan men looden hangt, om hetzelve te doen zinken; het tegendeel van bovenreep, die, door middel van kurken, op het water drijft.

ONDERREGT, *onderregten*, zie *onderrigt*, *onderrigten.*

ONDERREKENEN, b. w., *ik rekende onder*, *heb ondergerekend.* Bij de rekening voegen. Ook met asch bedekken: *vuur onderrekenen.* Zie verder *rekenen.*

ONDERRIGT, o. De handeling, waardoor men iemand onderrigt, of van hem onderrigt wordt; insgelijks de kennis, die daardoor ontstaat: *iemand onderrigt geven. Onderrigt in eene taal ontvangen. Door de veelheyt van haer onderricht.* BIJBELV.

ONDERRIGTEN, b. w., *ik onderrigtte*, *heb onderrigt.* Een ander kennis en begrippen mededeelen, welke hij ontbeert: *ik zal u onderrigten, hoe u te gedragen. Als men den wijsen onderricht, neemt hij wetenschap aen.* BIJBELV. Van hier *onderrigter*, *onderrigting.*

Rigten heeft hier nog de oude beteekenis van verhalen, in de oude taal *rahhon*, angels. *reccan*, zw. *rätta.* Deze beteekenis heerscht ook nog in *berigt* en *narigt.*

ONDERROEIJEN, b. w., *ik onderroeide*, *heb onderroeid.* Door roeijen afsnijden: *ende onderroeyden hem den ganc.* M. STOKE. *Onder iets roeijen* is een onz. w., en beteekent geheim in eene zaak medewerken.

ONDERSCHEID, o. Eigenlijk datgene, waardoor iets in twee verscheidene dingen onderscheiden, of afgezonderd wordt. In den allereigenlijksten zin iets, waardoor eene ruimte in twee afdeelingen gescheiden wordt; eene reeds verouderde beteekenis: *ende de arcke des getuygenisse binnen in den voorhang setten, dat hij u een onderscheyt sij tusschen den heijlighen ende den allerheijlichsten.* DORESL. Thans gebruikt men het in eenen oneigenlijken zin, zonder meerv., voor datgene, hetwelk veroorzaakt, dat het eene van het andere onderscheiden is: *hij weet geen onderscheid tusschen goed en kwaad.* Voorts, die werkzaamheid des verstands, waardoor men het onderscheid tusschen twee, of meer dingen kent: *ik maak onderscheid, met wien ik spreek. Met onderscheid ergens van spreken. Alle geruchten zonder onderscheid gelooven. Geen' bezetting in te neemen, zonder onderscheidt.* HOOFT.

ONDERSCHEIDEN, b. en o. w., *ik onderscheidde*, *heb onderscheiden.* Eigenlijk, twee ligchamen, of ruimten, door een derde ligchaam van elkander scheiden. Men gebruikt het in dien zin niet meer. Oneigenlijk: *gelijck als alle menschen van der aerde, ende Adam van den stove geschapen is, ende doch de Heere haer onderscheyden heeft.* DORESL. Deelw. *onderscheiden: onderscheidene kleuren.* Zoo ook het bijw. *onderscheidenlijk.* In bepaaldere beteekenis, gebruikt men het als een onzijd. werkw. met *hebben*, voor het onderscheid tusschen twee, of meer dingen gewaarworden: *Soud' ick konnen onderscheyden tusschen goet ende quaet?* BIJBELV. Bij NOTK. *undirsceidon.* Van hier *onderscheiding.*

ONDERSCHEPPEN, b. w., *ik onderschepte*, *heb onderschept.* Eigenlijk, met een schepvat ondervangen. In dien zin gebruiken wij het zeldzaam. BÓG. gebruikt het eenmaal op die wijze: *dat van deszelfs bladeren een zoet en helder water afdruipt, en in 't vallen van steene bakken onderschept wert.* Men vindt het bij HOOFT nog oneigenlijk voor onderschragen: *om den last*

last der dingen t' onderscheppen. Meest komt het figuurlijk voor, in de beteekenis van iemand of iets in den loop stuiten en grijpen, zonder dat hij daarop te voren bedacht was: *belemmert van 't zaamenloopende dellingen, waardoor men hem, op 't vorderlyxt, onderscheppen kon.* HOOFT. *Brieven onderscheppen.* Wijders, in werking stuiten en onderbreken: *hoe kan hij, wiens gezicht onderschept word door nevelen* enz. FRANTZEN. In het geheim iets zoeken te weten: *ik heb iemand uitgezonden, om de zaken te onderscheppen.*

ONDERSCHOREN, b. w., *ik onderschoorde, heb onderschoord.* Met eenen schoor onderstutten. Wijders, in het gemeen, van onderen stutten, ondersteunen: *daer onderschooren noch mijn schouderen alleen* enz. DE DECK. *'t Zachte bedt moet ook die zaeken onderschooren.* POOT. Van hier *onderschoring, onderschoorsel.*

ONDERSCHRAGEN, b. w., *ik onderschraagde, heb onderschraagd.* Met eene schraag ondersteunen. Wijders, in het algemeen, dragen, torschen: *Atlas onderschraagt den hemel.* VOND. *De rijke zetel wordt onderschraegt door Cherubinnen.* J. DE HAAS. Oneig., helpen: *zoo ons geen hulp kome onderschragen.* J. DE HAAS. Van hier *onderschraging.*

ONDERSCHRIJVEN, b. w., *ik onderschreef,* en *schreef onder, heb onderschreven* en *ondergeschreven.* Onscheidb. is het zijnen naam onder een schrift schrijven: *eenen brief onderschrijven. Zult gij, gansch liefdeloos, zijn doemschult onderschrijven?* H. SCHIM. Men moet hier wel acht geven op het onscheidb. voorz. De aard der taal eischt, dat men zegge: *een onderschreven brief;* en *een ondergeschreven naam.* Zoo ook: *ik ondergeschrevene beken.* Immers, wordt er een scheidb. voorz. geëischt, zoo dra de zaak niet zoo zeer op het schrift als wel op den naam, die er ondergeschreven wordt, neerkomt. *Ik onderschrevene* zoude men van een beeld, b. v., zeggen, onder hetwelk een onderschrift stond. Voorts, behoort tot het *onderschrijven* eigenlijk de geheele naam, vol uitgedrukt; tot het *onderteekenen* de eerste letters slechts van den naam; schoon beide woorden, vaak door elkander gebruikt worden, en wel *onder-*

derteekenen, in den deftigen stijl, meest voor onderschrijven voorkomt. Van hier *onderschrijving*.

ONDERSLAAN, b. w., *ik sloeg onder, heb ondergeslagen.* Men gebruikt dit oneigenlijk: *geld onderslaan*, hetzelve, uit oneerlijkheid, bedekt inhouden, onder zich houden. *Ik ondersloeg, heb onderslagen.* Een vroedkundig woord: *eene vrouw onderslaan*, den staat harer zwangerheid onderzoeken.

ONDERSLAG, m., meerv. *onderslagen.* Een onderscheid in eenen eigenlijken, natuurlijken zin, dat is de afschutting van eene plaats, door een tusschenschot, of iets diergelijks. In dien zin is het woord reeds buiten gebruik. Doresl. heeft het nog: *ghij schiept den geest des firmaments, ende ghebodet hem, dat hij een onderslach ware tusschen den wateren enz.* Het woord beduidt ook het lot, dat aan den voet van eenen boom opschiet. Eindelijk is het een weverswoord, beduidende den draad, die onder den arm des haspels slaat; anders *misslag.* Van hier *onderslagtig*, bijw. In Gelderland gebruikt men dit van eenen molen, die door water gedreven wordt; wanneer het water niet door zijnen val deszelfs rad omdrijft, maar door zijnen stroom van onderen hetzelve voortstuwt: *dat rad loopt onderslagtig.* Het water zelf, dat tegen zulk een rad slaat, heet *onderslag*, en zulk een molen *onderslager.*

ONDERSLEPEN, b. w., *ik sleepte onder, heb ondergesleept.* Onder iets slepend inbrengen; ook met geweld doen zinken: *die duizend schepen zag van 't onweer onderslepen.* Vond.

ONDERSNEEUWEN, b. w., *ik sneeuwde onder, heb ondergesneeuwd.* Het verled. deelwoord is meest in gebruik: *dat de frissche mirt in Bloemaert lelihof niet onder waer gesneeuwt.* Poot.

ONDERSPIT, o. Eigenlijk schijnt het te beduiden de laatste spitting in eenen kuil, welken men uitgraaft. Men gebruikt het oneigenlijk: *het onderspit delven*, overwonnen worden. *In het onderspit zijn*, in eenen kwaden toestand zich bevinden. *In het onderspit geraken*, in verval komen.

ONDERSTAAN, b. en o. w., onregelm. Onz.; *ik stond onder, heb ondergestaan.* Op eene lagere plaats zijn. Van hier het deelw. *onderstaand*: *de onderstaande reke-*

kening. Onder iets staan: *het regende: en wij konden nergens onderstaan.* Bedr.; *ik onderstond, heb onderstaan.* Ondernemen, eene gevaarlijke, stoute en verbodene zaak trachten uit te voeren: *sulck een saeck heeft Agesilaus onderstaen.* VOND. Ook wederk.: *Niemand zal zich onderstaan dat weg te halen.* HOOFT schijnt het te nemen voor onder 's hands zoeken te weten: *wilde zij onderstaan, wat men zich van die van Vlaanderen belooven moghte.* Men kan het vergelijken met het eng. *to understand*, en het zw. *understa.*

ONDERSTADHOUDER (bij HOOFT *onderstedehouder*), m., meerv. *onderstadhouders.* Die de plaats eens stadhouders bekleedt.

ONDERSTALMEESTER, m., meerv. *onderstalmeesters.* Eene waardigheid onder den opperstalmeester, aan een hof: *die den Keizer voor onderstalmeester diende.* J. DE HAES.

ONDERSTAND, m. Hulp voor eenen tijd, bijstand: *iemand onderstand doen. Onderstand van volk en geld krijgen. Tot onderstandt van die van Valenchien.* HOOFT. *Gun de grijze hairen onderstant en stille rust.* POOT. Zamenstell. *onderstandgelden, onderstandschuldig.*

ONDERSTANDAARDSCH, bijv. n. Dit woord heeft HOOFT: *hij heeft den onderstandaartschen soldaat overgevoert.* Bij *Tac. militem subsignanum*, eenen soldaat, die onder eene afzonderlijke legervaan of standaard streed; zoo als PICHENA deze plaats van TAC. verstaat.

ONDERSTAPPEN, b. w., *ik onderstapte, heb onderstapt.* Met groote stappen inhalen. HUYGENS gebruikt het oneig.: *sulcke zijn haer eigenschappen, die ick soecke t' onderstappen.*

ONDERSTEEK, m., Bedekte poging tot nadeel van eenen anderen,: *door 't invoeren van Bisschoppen der vrijheit een' ondersteek te doen.* HOOFT. *Gemerkt Elizabeth niet een hair op den hoofde had, dat voor eenighen ondersteek zorghde.* HOOFT. Ook een tinnen bekken met een' bekleeden rand, dat men onder eenen zieken steekt; doch in dien zin wordt het veelal onzijd. gebezigd: *geeft het ondersteek eens aan;* anders *ondersteeksel.*

ON-

ONDERSTEKEN, b. w., *ik stak onder, heb ondergestoken.* Onder iets doen: *iemand een bekken onderstеken.* Tusschen iets voegen: *krijgsbenden ondersteken. Ik onderstak, heb onderstooken.* Door elkander schieten: *ik onderstak de kaarten.* Van hier het verl. deelw. *onderstoken*: *een onderstoken werk*, dat in het geheim bestoken is. Voorts *ondersteking*: *de ondersteking* van een vreemd kind. Zameng. *ondersteekbekken.*

ONDERSTELLEN, b. w., *ik stelde onder, heb ondergesteld.* Iets onder een ander ding stellen. *Ik onderstelde, heb ondersteld.* Eene stelling, voor eenige oogenblikken, als waarheid houden: *onderstel eens, dat* enz. *Laet ons onderstellen, dat* enz. Van hier *onderstelling.*

ONDERSTEUN, o. De daad van ondersteunen, anders *ondersteuning*: *om vrundschap en ondersteun arbeiden.* HOOFT. Schoon *steun* mannelijk is, zoo is dit zamengest. *ondersteun*, dat van een werkw. met een onscheidb. voorz. afgeleid wordt, evenwel onz. Zie A. KLUITS voorrede, voor de lijst van HOOGSTR., §. 98.

ONDERSTEUNEN, b. w., *ik ondersteunde, heb ondersteund.* Van onderen steunen, onderstutten: *eenen gevel met eenen balk ondersteunen. De vader zoekt zich te ondersteunen met eene sparre.* VOND. Oneig., in allerlei soort van verlegenheid onderstand verleenen, vooral in bekrompene omstandigheden: *ondersteunt de swacken.* BIJBELV. *Daar ik u mede zou kunnen ondersteunen.* HAMELSV. Bevestigen, staven: *om zijn zeggen te ondersteunen.* J. DE HAES. Van hier *ondersteuning*, *ondersteunsel.*

ONDERSTRIKKEN, b. w., *ik onderstrikte, heb onderstrikt.* Van onderen strikken: *het hair met eenen knoop t' onderstrikken.* HOOFT.

ONDERSTUTTEN, b. w., *ik onderstuttede, heb onderstut.* Iets, dat reeds dreigt te vallen, met eenen stut onderschoren: *zuilen, die het gewelf onderstutten.* Oneig., hulp van allerlei aard toebrengen: *daer 't noodigh eerlijk nut de stadt en burgerij en welvaert onderstut.* VOND. Van hier *onderstutsel.* Bij HOOFT komt *onderstut* voor: *tot onderstut zijner heerschappije.*

ON-

ONDERTASTEN, b. w., *ik ondertastte, heb ondertast.* Tastend onderzoeken. Oneig.: *waar door zij de uitkoomst der zwaare oorloogen ondertasten.* HOOFT Van hier *ondertasting.*

ONDERTEEKENEN, b. w., *ik teekende onder, heb ondergeteekend.* Een teeken onder iets zetten; in het bijzonder de eerste letters van zijnen naam onder iets schrijven, en voorts den geheelen naam onder iets zetten: *Ik ondergeteekende beken* enz. *Ik onderteekende, heb onderteekend.* Iets, met het stellen van zijnen naam onder een geschrift, bekrachtigen: *ik heb de rekening niet kunnen onderteekenen. Een verdragh dat ter weederzijden onderteekent werd.* HOOFT. Zie *onderschrijven.* Van hier *onderteekening.*

ONDERTELLEN, b. w., *ik telde onder, heb ondergeteld.* Onder anderen schatten, rekenen.

ONDERTREDEN, b. w., *ik ondertrad, heb ondertreden.* In eene figuurl. beteekenis, beduidt het aan iemand zijne overmagt, tot deszelfs merkelijke schade, laten gevoelen: *Jesu naeckte le'en, van de wereld ondertre'en.* DE BRUNE. *Hij sal onse vijanden ondertreden.* DORESL., die ook *ondertreder* heeft. — Voorts *ondertreding.*

ONDERTROUW, v. Onderlinge toestemming tot een huwelijk, trouwbelofte: *van den knoop der ondertrouwe.* VOND. *Jonge lieden in ondertrouw opnemen*, als ondertrouwden aanteekenen.

ONDERTROUWEN, b. w., *ik ondertrouwde heb ondertrouwd.* Trouwbelofte doen, in ondertrouw verbinden: *de geboon der ondertrouwden.* VOND. Van hier *ondertrouwing.*

ONDERTUSSCHEN, bijw. van tijd. Middelerwijl: *ondertusschen viel de vijand in de stad.*

ONDERVANGEN, b. w., *ik ondervring, heb ondervangen.* In het vallen van onderen met de hand vangen: *Ondervang ze en breng heur* enz. VOND. Voor vallen bewaren, door eenen stut er onder te brengen: *eenen muur ondervangen.* Vervangen, aflossen, wanneer een ander vermoeid is en bijna bezwijken moet: *het heele heijr werd in slaghorden gestelt, opdat d'een den andre ondervinge.* HOOFT. In het gemeen aflossen: *de wachten ondervingen elkander.* Onmiddellijk op iets la-

laten volgen: *lustighlijk ondervingen zij deeze reede met zang der barbarische zeede.* HOOFT. Van hier *ondervanging.*

ONDERVAREN, o. en b. w., Onz., *ik voer onder, ben ondergevaren.* Naar beneden varen: *sij sullen ondervaren met de handboomen des grafs.* BIJBELV. Bedr. *ik ondervoer, heb ondervaren.* In deze vervoeging komt het bij KL. KOLYN. voor, in den zin misschien van ondernemen: *dat i niet onderevoer zonder bloen.* In dien zin is het verouderd. Van onderen doorvaren: *hoe hij (de boog) mij ondervaren door 't steile vlack en door het vlacke steil bedroogh.* HUYG.

ONDERVATTEN, b. w., *ik ondervattede, heb ondervat.* Van onderen vatten: *hij ondervattede sijnes vaders hant.* BIJBELV.

ONDERVINDEN, b. en o. w., *ik ondervond, heb ondervonden.* Bedr., door onderzoeken uitvinden: *dat sij de rechte gronden van deze maeghdequael had kunstigh ondervonden.* J. CATS. Eenige verandering of werkzaamheid van dingen, met betrekking tot zich zelven, door lang gebruik, gewaarworden: *men heeft dat wel meer ondervonden.* Ook onzijd.: *men ondervindt vaak, dat* enz. Van hier *ondervinding.*

ONDERVLOEIJEN, o. w., *ik vloeide onder, ben ondergevloeid.* Onder water vloeijen, door eenen watervloed overstroomd worden: *ik zwijg dan, hoe Thessaelje eens ondervloeide.* POOT.

ONDERVLOER, m., meerv. *ondervloeren.* Een vloer, die lager ligt: *den ondervloer met versche bloemen cieren.* CATS.

ONDERVOEGEN, b. w., *ik voegde onder, heb ondergevoegd.* Onder iets voegen. Bij M. ST. komt het wederk. voor: *doe ghingen si hem ondervoeghen,* zij schikten zich om te overwegen. In dien zin is het onscheidbaar.

ONDERVOOGD, m., meerv. *ondervoogden.* Toeziende voogd, onderopziener: *Sisennes, de ondervoocht in Celesyria.* DORESL. Van hier *ondervoogdij, ondervoogdijschap.*

ONDERVORSCHEN, b. w., *ik ondervorschte, heb ondervorscht.* In het gemeen navorschen: *om de zaken ten hove t'ondervorschen.* BÓG.

ONDERVORST, m., meerv. *ondervorsten.* Die elders in naam eens vorsten handelt: *als een ondervorst heimelijk aan vreemde hoven handelt.* HOOFT.

ONDERVRAGEN, b. w., *ik ondervroeg, heb ondervraagd* (oul. *ondervragen*). Met afvragen onderzoeken. Van hier *ondervrager, ondervraging.*

ONDERWAARTS, bijw. van plaats. Naar onderen toe: *onderwaerts in de helle sal het afvaren.* DORESL.

ONDERWAL, m., meerv. *onderwallen.* Het onderste deel van eenen wal omtrent het water; zonder meerv. Ook een vestingbouwkundig woord, beteekenende eenen lageren walgang met eene borstwering; met een meerv.

ONDERWARIG, bijv. n. en bijw. Onderworpen: *onderwaerigh aan gebreken.* VOND. *Der partijdigheit onderwarigh zijn.* HOOFT. Dit *warig* is van het oude *waren, weren*, dat is zijn; ijsl. *vera* Van dit *waren, weren* is nog het meerv. *wij waren, gij waart*, enz.

ONDERWEG, *onderweeg, onderwegen.* Zie *onder.*

ONDERWELLEN, o. w., *ik welde onder, ben ondergeweld.* In eene draaikolk onderzinken. Bij OUDAAN komt het oneig. voor: *het hart zou dadelijk in droefheyd onderwellen.*

ONDERWELVEN (*onderwulven*), b. w., *ik onderwelfde, heb onderwelfd.* Van onderen met welfwerk opmetselen: *onderwulft van boogen.* ANTON.

ONDERWERELD, v., Benedenwereld: *de deelen der onderweerelt.* VOND. Oneig., de redelijke schepselen, die op deze benedenwereld zich bevinden: *die d'onderweerelt uw gemeenschap waerdigh kent.* VOND.

ONDERWERP, o., meerv. *onderwerpen.* Zelfstandigheid, grond eener zaak, die onder haar als een grond geworpen is: *alle toevallen hebben een onderwerp.* Stof van verhandeling: *laat ons nu eens over dit schoone onderwerp handelen.* In een redekunstig voorstel is het *onderwerp* de persoon of zaak, omtrent welke iets beweerd of ontkend wordt. *Elk voorstel bestaat uit een onderwerp, eene toeeigening en eene zamenbinding.*

ONDERWERPEN, b. w., *ik onderworp* (*onderwierp*), *heb onderworpen.* Onder zijne of eens anders magt brengen: *hij onderworp zich al die landen.* Ook wederk.: *zick aan iemands heerschappij onderwerpen.* In

In verderen zin: *de deugd is niet aan tijdsverandering onderworpen. 't Verbeurt maaken van goederen, als dat aan opspraak onderworpen was.* HOOFT. In nog verdere beteekenis, blootgesteld: *aan gevaren onderworpen zijn.* Van hier *onderwerping, onderwerpsel,* zie *onderwerp.* Van het deelw. heeft HOOFT een naamw. *onderworpeling,* een, die zich onderwerpt, of aan anderen onderworpen is. Bij KER. is dit werkw. reeds *untaruuerfan.*

ONDERWIGT, o. Vermindering in eene vorige zwaarte, zoodat de goederen, door indroogen, de juiste ponden niet kunnen houden. Zie *ondermaat.*

ONDERWIJLEN, (*onderwijl*) bijw. van tijd. Ondertusschen: *onderwijlen beging hij eenen misslag. En onderwijl doorritselt Levenwekker gebloemt, en laen, en lisch.* POOT.

ONDERWIJS, zie het volgende *onderwijzen.*

ONDERWIJZEN, b. w., *ik onderwees, heb onderwezen.* Dit woord beduidt eigenlijk door wijzen of teeken geven, onbekende handgrepen of allerlei vaardigheid leeren; met het voorz. *in*, ten opzigte der zaak: *ik onderwees mijnen zoon in het schrijven.* Men gebruikte het eertijds, ook voor het enkelv. *wijzen: hij sal hem onderwijsen den besten wegh.* DOBESI. Allermeest gebruiken wij dit woord voor onderrigten, allerlei kennis en verstandige begrippen medeelen: *iemand in de godsdienst onderwijzen.* Van hier *het onderwijs*; zonder meerv.: *het vorstelijk onderwijs.* VOND. Voorts *onderwijzer, onderwijzing.*

ONDERWIND, o. Onderneming van eene zware zaak: *die onrustigh en toezight naa onderwindt maakt.* HOOFT. *Dat men hun reekenschap van te veel onderwinds zouw willen afvorderen.* HOOFT. Van hier *onderwindal, onderwindalgeest*, bij L. MEIJER.

ONDERWINDEN, b. w., *ik onderwond, heb onderwonden.* Van onderen bewinden. In dien zin is het al verouderd. Als een wederk. werkwoord: *zich eener zaak onderwinden,* zich dezelve toeeigenen, aanmatigen. In het G. KRON. komt in dien zin voor: *die Grave onderwant hem Hollant.* Thans beteekent het eene zware zaak ondernemen: *zich groote dingen onderwinden. De Eedelen onderwonden zich gee-*

nerleij daadtlijkheit. HOOFT. *Beken, door wie ge u 't stuk hebt onderwonden.* S. FEITAMA. Men plaatst er ook eene onbepaalde wijs met *te* achter: *ick hebbe mij onderwonden te spreken tot den Heere.* BIJBELV. Van hier *onderwinding.*

In het zw. *undervinna.* In de laatste beteekenissen, komt het van het oude *winden*, *winnen*, streven, zijne krachten inspannen. In de eerste beteekenis behoort het tot *wenden*, draaijen, omdraaijen.

ONDERWISSELING, v., meerv. *onderwisselingen.* Beurtwisseling. Van het verouderde *onderwisselen*, waarvan ook het oude bijw. *onderwisselings*, beurtelings.

ONDERWORPELING, zie *onderwerpen.*

ONDERWULVEN, zie *onderwelven.*

ONDERZAAT, m., meerv. *onderzaten.* Onderdaan, die onder iemand gezeten is: *ten besten van uwen onderzaat.* HOOGVL. Zie *nazaat.*

ONDERZETTEN, b. w., *ik zettede onder, heb ondergezet.* Onder iets zetten. *Ik onderzettede, heb onderzet.* Iets van onderen zetten: *hij onderzette den zelve zijnen stoel.* HOOFT. Oneig.: *ik onderzet mij zelleven de dood.* OUD. Onderschoren: *terwijl ick vast met stut bij stut de Vrijheid onderzett'.* DE DECK. Van hier *onderzetsel*, stut, schoor.

ONDERZIELTJE, (bij KIL. *ondersielken*, bij CATS ook *onderziel*) o., meerv. *onderzieltjes.* Onderkeursje, onderrokje: *zij had alleen haar onderzieltjen aen.* CATS. Van *ziel*, een vrouwen onderrok.

ONDERZINKEN, o. w., *ik zonk onder, ben ondergezonken.* Naar beneden zinken: *sij soncken onder als loot in geweldige wateren.* BIJBELV. *Tot d'aerde in d'ope keel der golven onderzinkt.* ANTON.

ONDERZOEK, o. De daad van onderzoeken: *na endtloos onderzoek.* POOT. *Daar hij zeide onderzoek op gedaan te hebben.* HOOFT. Zamenstell. *onderzoeklievend.*

ONDERZOEKEN, b. w., *ik onderzocht, heb onderzocht.* Onderzoek doen, den aard en de wijs van een ding zoeken te weten: *ik heb die zaak naarstig onderzocht.* Ook: *naar iets onderzoeken.* Ondervragen: *iemand onderzoeken.* Iets uit iemand zoeken gewaar te worden: *dat men hem met geesselen onder-*

soec-

zoecken zoude. BIJBELV. Oudtijds gebruikte men het ook voor eene proef nemen. Van hier *onderzoeker*, *onderzoeking*.

ONDERZOLDERING, v., meerv., *onderzolderingen*. Benedenzoldering, laagste verdieping: *van 's Hemels onderzolderingen*. DE DECK.

ONDERZONNIG, zie *ondermaansch*.

ONDEUGD, v., meerv. *ondeugden*. De tegenstelling van deugd; in het bijzonder eene opzettelijke booze daad, die tegen eene uitdrukkelijke wet strijdt; als ook eene slechte gesteldheid, eene booze neiging: *in dat kind heeft de ondeugd al vroeg wortelen geschoten. Tot eene ondeugt aangewreven.* HOOGVL. In eenen zachteren zin, het tegendeel van innerlijke waarde: *dat is geene ondeugd in dat hout.* Men gebruikt het ook voor een ondeugend mensch: in dien zin is het mannel.: *hij is een regte ondeugd. Zij onderscheiden de persoonen, die uitmuntend zijn, van den snooden ondeugd.* HERV. OVERZ. Van hier *ondeugend*, *ondeugendheid*, *ondeugendlijk*, *ondeugdzaam*.

ONDICHT, o. Het tegendeel van dichtmaat: *in dicht en ondicht schrijven*.

ONDIEFT, bijw., dat veel in Noordholl., in de dagelijksche taal, voorkomt, in den zin van wel, goed. Men vindt het bij RODENB.: *blijft uw liefd' boven min, zo is uw echt ondieft.* Ook gebruikt HOOFT het een en andermaal: *jae vaer, trouwen je keunt ondieft.* OUDAAN gebruikt het als een bijv. naamw.: *wie van ondiefte vreugd begeert de rechte schets.*

ONDIENST, v., meerv. *ondiensten*. Het tegendeel van dienst, eene nadeelige, onaangename handeling: *iemand ondienst doen.* Van hier *ondienstbaar*, *ondienstelijk*, *ondienstig*, *ondienstigheid*.

ONDIEP, bijv. n. en bijw. *ondieper*, *ondiepst*. Niet diep, waar weinig water is: *een ondiepe put.* Niet diep uitgegraven: *een ondiepe kelder.* Niet lang: *een ondiep huis.* Van hier *ondiepte*, gebrek aan behoorlijke diepte. Ook eene plaats in het water, die, om hare ondiepte, doorwaadbaar is; eene zandbank. In dezen zin heeft het een meerv. *ondiepten*.

ONDIER, o., meerv. *ondieren*. Elk schadelijk en verslindend, ook wel afschuwelijk en wanstaltig dier: *maar dier*

dier noch ondier kan Gods slaande hand ontduiken. VERST. Dat hij zulk een ondier vergeleken wordt. VOND. van een voorspook sprekende, zegt daarom: *een zucht, dit ondier ingegeven.* Waar H. SCHIM. van de verwoestingen des oorlogs spreekt, noemt hij dien geesel des menschdoms een *ondier: het leet, waarmee dit ondier is bevrucht.*

ONDOORREDDELIJK, bijv. n. en bijw., *ondoorreddelijker, onderreddelijkst.* Waar men zich niet doorredden kan: *met een ondoorreddelijk oorlogh.* HOOFT.

ONDOORREISBAAR, bijv. n. en bijw., *ondoorreisbaarder, ondoorreisbaarst.* Waar men niet doorreizen kan: *dat zeer veele weeghen ondoorreisbaar waaren.* HOOFT.

ONDOORWORSTELBAAR, bijv. n. en bijw., *ondoorworstelbaarder ondoorworstelbaarst.* Dat door worstelen niet ontgaan kan worden: *van d'ondeurworstelbaare noodt.* HOOFT.

ONDRAAGBAAR, bijv. n. en bijw., *ondraagbaarder, ondraagbaarst.* Dat niet gedragen kan worden. *Ondragelijk* heeft wel dezelfde beteekenis, doch wordt in eenen oneigenlijken zin alleen genomen, voor zeer moeijelijk. *En wert veel leets ondragelijk.* POOT. Van hier *ondragelijkheid.*

ONDRAGELIJK, zie *ondraagbaar.*

ONDUITSCH, bijv. n. en bijw. Niet duitsch: *een onduitsch woord. Maer, die u Onduitsch hiet, zou die uw vriend ook zijn?* DE DECK.

ONECHT, bijv. n. en bijw., *onechter, onechtst.* Niet overeenkomstig met de huwelijks wetten: *onechte dochter.* Fig. valsch, onzuiver: *onechte steenen. Onechte dichters.* POOT. Van hier *onechtelijk, onechteling.*

ONECHT, m. Oneerlijke zamenleving buiten een wettig huwelijk: *in onecht leven. Kinderen, in onecht geteeld.* Voor *onecht* zeiden de ouden ook *onee, onehe.*

ONEDEL, bijv. n. en bijw., *onedeler, onedelst.* Niet edel: *uit een onedel geslacht.* Door voortreffelijke eigenschappen van anderen niet onderscheiden: *onedele metalen*, alle metalen, behalve goud en zilver. Bij VOND. komt *ondeler metalen* voor. Zamenstell. *onedelmoedig.*

ON-

ONEENDRAGTIG, bijv. n. en bijw., *oneendragtiger*, *oneendragtigst*. Tweedragtig. HOOFT bezigt dit woord.

ONEENS, (HOOFT spelt *oneensch*, dat niet na te volgen is) bijw. Niet eens: *wij zijn het hierin oneens*. *Oneens worden*, oneenig worden.

ONEENSTEMMIG, bijv. n. en bijw. Niet eenstemmig: *heiren, in tong en zeden oneenstemmigh*. HOOFT.

ONEENZIJDIG, bijv. n. en bijw., *oneenzijdiger*, *oneenzijdigst*. Niet eenzijdig: *in het stuk van Godtsdienst was hij zeer oneenzijdigh*. G. BRANDT.

ONEER, v. Gemis van eer, of van het gunstige oordeel, hetwelk anderen over ons gedrag vellen. Dikwijls gebruiken wij het als eene verzachting, voor schande: *zijnen ouderen oneer aandoen*. Bij OTFRID. en NOTK. *unera*, *uneri*; bij welken het ook oneerbaarheid en onbeschaamdheid te kennen geeft.

ONEERBAAR, bijv. n. en bijw., *oneerbaarder*, *oneerbaarst*. Dat met een kuisch en eerbaar gedrag strijdt: *in een oneerbaar gewaad verschijnen*. Van hier *oneerbaarheid*, *oneerbaarlijk*.

ONEERBIEDIG, bijv. n. en bijw., *oneerbiediger*, *oneerbiedigst*. Zonder eerbied. Van hier *oneerbiedigheid* (*oneerbiedenis* bij HOOFT), *oneerbiediglijk*.

ONEERLIJK, bijv. n. en bijw., *oneerlijker*, *oneerlijkst*. Die tegen de wetten van eerbare kuischheid handelt; hoerachtig: *een oneerlijk vrouwmensch*. In dat gedrag gegrond: *oneerlijke reden*. Strijdig met de denkbeelden van burgerlijke eer: *eene oneerlijke hantering drijven*. *Een oneerlijke dood*. Diefachtig: *oneerlijk handelen*. Van hier *oneerlijkheid*.

ONEVEN, bijv. n. en bijw. Dat geen even getal uitmaakt: *even of oneven raden*. Zamenstell. *onevenmatig*, *onevenredig*, *onevenrediglijk*. HOOFT gebruikt het voor ongelijk: *met oneve keel*. Ook zegt men *oneffen*.

ONFEILBAAR, bijv. n. en bijw., *onfeilbaarder*, *onfeilbaarst*. Dat niet feilen, niet missen kan. Van hier *onfeilbaarheid*. Het veroud. zelfst. n. *onfeil*, het tegendeel van feil, vindt men bij HUIJGENS: *sult ghij deel aan de feilen en onfeilen hebben*.

ONGAAF, bijv. n. en bijw., *ongaver*, *ongaafst*. Het tegendeel van gaaf: *die boom is ongaaf*. *Die nimmer pen noch lippen iets ongaafs laet ontglippen*. DE DECK.

DECK. *Ongaaf* is ook een z. n., beteekenende eene niets deugende gift: *sijn gift is maer vergift en ongaef sijne gaef.* H. DE GR.

ONGALIJK, (*ongadelijk*, bij KIL. *ongaeijelick*) bijv. n. en bijw., *ongalijker*, *ongalijkst*. Die zich niet schikken wil: *een ongalijk mensch.* Dat niet past, niet betaamt. Van hier noemt J. CATS onderdrukking van armen *een ongalik werk.* Dezelfde noemt eene onfraaije tronie *een ongalik wesen.* VOND. vertaalt *vicina non habilis Lyco* door eene geburin, die *ongalijk* is voor Lijkus. Hiervan *ongalijkheid: mits d' ongaalijkheid* (moeijelijkheid) *der wegen.* HOOFT.

ONGANS, bijv. n. en bijw.. Van eene zekere ziekte der schapen gebruikt men dit woord: *de halve kudde is ongans.* Zie *gansch.* KIL. verklaart het: *non integer, malesanus.* EV. WASSENBERG brengt (*taalk. Bijdrag.*) een voorbeeld bij van *ongans* bij *kind* gevoegd. Ook noemt men, volgens denzelven, in Vriesl., de nageboorte eener koe *het ongans.*

ONGEBIEDELIJK, bijv. n. en bijw. Dat niet geboden kan worden: *'t Gunt bij de aangeboren wet werd verboden, is onghebiedelick.* H. DE GR.

ONGEBLOEMD, bijv. n. en bijw. Niet gebloemd: *ongebloemde stoffen.* Oneig.: *ongebloemde woorden.* VOND.

ONGEBONDEN, bijv. n. en, bijw., *ongebondener*, *ongebondenst.* Eigenlijk niet gebonden: *ongebonden haar.* Overdr., aan geene wetten en goede zeden gebonden: *een ongebonden leven leiden.* *Eene ongebonden rede*, niet dichtmatig, niet volgens de regelen der dichtkunst ingerigt, of zamengesteld. Van hier *ongebondenheid.*

ONGEBOREN, bijv. n. en bijw. Nog niet geboren: *als hadden ze ongeboren in 's moeders lijf elkaêr den oorelog gezworen.* HOOGVL. Niet wel geboren, niet van adel: *een ongeboren jongheline* MEL. ST. *Ongheboortigh*, bij KIL.

ONGEBRUIK, o. Ongewoonte: *dat is reeds lang in ongebruik geraakt.* Nutteloosheid: *te ongebruik maken.Haar droevigh ongebruijck.* C. HUIG. — K. VAN MANDER schijnt het ergens te nemen voor een ongewoon onheil: *gij kont langer qualijk door zulk onge-*

gebruijk meer staende blijven. In de dagelijksche taal zegt men gemeenlijk *onbruik.* Van hier *ongebruikelijk.*

ONGEBUST, bijv. n. Zonder lijkbus, in geene lijkbus bewaard: *ongebuste lijken.* M. L.

ONGECHRISTEND, bijv. n. en bijw. Niet gechristend, ongedoopt: *langs de kaecken der ongechristenden.* VOND. Oul. *ongekerstend: al wat ongekerstent was.* K. KOLIJN.

ONGEDAAN, bijv. n. en bijw., *ongedaner, ongedaanst.* Niet gedaan: *eene ongedane zaak.* Niet schoon, bleek, ziekelijk uitziende: *op dat haar' ongedaane trony,* enz. HOOFT.

ONGEDIERTE, o. Schadelijk gedierte: *'t woedend ongedierte ten doel staen.* J. DE HAES. Men gebruikt het meest van gekorvene diertjes, voor zoover zij aan het gewas enz. nadeel toebrengen: *eene vermenginge van ongedierte.* BIJBELV.

ONGEDULD, o. Het tegendeel van geduld, in zoover dit de lijdzame gelatenheid, onder allerlei rampen, aanduidt; zoodat *ongeduld* het gebrek van die gelatenheid te kennen geeft: *van ongeduld sterven. Daar ik met ongeduld u ook verbeiden zal.* J. DE HAES. Bij OTFRID. *unthulti.* Van hier *ongeduldig, ongeduldigheid, ongeduldiglijk.*

ONGEDURIG, bijv. n. en bijw., *ongeduriger, ongedurigst.* Dat kort van duur en onbestendig is; ook fig. onrustig. Hiervan *ongedurigheid.* Ook bezigt men *onduurzaam,* dat gewoonlijk niet lang duurt; *ongeduurzaamheid.* Oudtijds zeide men ook *ondurig: ondueríck van moede.* HOROLOG. AETERNAE SAPIENT.

ONGEDUT, bijv. n. en bijw. *Ongedut geld* is, in Gelderland, geld zonder dut of klop. Van *dutten,* dat is deuken, eene deuk inslaan.

ONGEDWEE, (*ongedweeg*) bijv. n. en bijw., *ongedweeër, ongedweest* (*meer ongedwee, zeer, — meest ongedwee*). Niet gedwee, in eenen eigenlijken en oneigenlijken zin: *noodzaek de ongedweege wegloopers.* OVERZ. V. HERV. Van hier *ongedweeheid.*

ONGEERFDE, m., meerv. *ongeërfden.* Iemand, die, in eene plaats, geene landerijen of vastigheden heeft. Gelderschwoord.

ONGEHARNAST, bijv. n. en bijw. Niet voorzien met een harnas: *wat was 't een stout bestaan voor ongeharrenasten.* VOND.

ONGEHEISTERD, bijv. n. en bijw. Ongeroost: *ongeheisterd brood.* Van *heisteren*; van het oude *eit*, vuur.

ONGEHOUDENIS, v. Geene verpligting — niet gehouden tot iets: *onder verding van ongehoudenis.* HOOFT.

ONGEHUIFD, bijv. n. en bijw. Niet gehuifd: *met ongehuifde pruick.* VOND.

ONGEKERSTEND, zie *ongechristend.*

ONGEKOUST, bijv. n. en bijw. Zonder kousen: *ongekouste beenen.* J. DE BRUNE. Hiervoor zegt BÓGAERT *ongehoosd.*

ONGEKREUKT, bijv. n. en bijw., *ongekreukter*, *ongekreuktst.* Glad, zonder kreuken. Men gebruikt het meest in eenen oneigenlijken zin, voor zuiver: *de waarheid ongekreukt bewaren. Mijn ongekreukte trouw.* L. TRIP.

ONGEKUISCHT, bijv. n. en bijw. Van *kuischen*, reinigen. Ongezuiverd, slordig: *ongekuischte taal.* Zie *kuisch* en *kuischen.*

ONGEL, o. Het vet van slagtbeesten, en vooral, wanneer het tot noodig gebruik gesmolten is: *het ongel wil niet branden.* VOND. *Haar ongel smelt in olij.* BÓG. In vele oorden van Nederland zegt men ook *de ongel. Van den ongel* vindt men bij HUYGENS. Van hier *ongelig*, *ongeligheid.* Zamenstell. *kaarsongel* enz. Het woord schijnt met het lat. *ungere* en *unguentum* verwant te zijn.

ONGELAAT, o. Die woeste houding van het ligchaam en wilde trekken in het aangezigt, waardoor men de slechtheid van het hart naar buiten vertoont: *schuw dit ongelaet.* VOND. *Dertel ongelaat.* CATS. Van hier *ongelatig*: *verleer slavin te zijn: weest niet zoo ongelatigh.* VOND. In welke plaats de dichter echter het schijnt te nemen voor treurig van gelaat. In den eersten sterken zin gebruikt het J. DE BRUNE: *beestigh en onghelatigh te wezen.* Voorts *ongelaten*, niet gelaten, die zijne onbezadigdheid en ongeduld, in tegenspoeden, naar buiten vertoont; *ongelatenheid.*

ONGELD, o, meerv. *ongelden.* Lasten of schattingen, die

die op vaste goederen liggen: *ik moet van dat land drie gulden aan ongeld betalen.* In de middeleeuwen *ungelta.* ADELUNG leidt de laatste helft van dit woord niet van *geld* af, maar van *gelden*, dat oudtijds beteekende schuldig zijn om iets te doen, of te betalen.

Ongeld zoude dan zijn eene uitgaaf, waartoe men eigenlijk niet verpligt is, maar die ons afgedwongen wordt. Het is uit de middeleeuwen trouwens bekend, hoe, bij de naauw beperkte magt der Landheeren, bijna alle schattingen verzoekswijze gevorderd, en vrijwillig opgebragt, werden. Men noemde, daarom, dezelve in het lat. *precariae.* In vele oorden van Duitschland, noemt men zulke schattingen nog *onpligten.*

ONGELIJK, bijv. n. en bijw., *ongelijker*, *zeer ongelijk.* Niet effen, hobbelig: *een ongelijke weg.* Niet even dik of dun: *ongelijk garen.* Verschillend, niet gelijk: *In majesteit en macht al t' ongelijck.* VOND. *Een ongelijk paar.* Men gebruikt het ook als een versterkend woordje, bij den vergelijkenden trap, doch slechts als een bijw.: *mijn hond is ongelijkloozer dan de uwe.* Van hier *ongelijkelijk*, — *ongelijkenis*, bij VOND.; *ongelijkheid.* Zamenstell. *ongelijkmatig*, *ongelijkvormig*, *ongelijkvormigheid.* Bij C. HUYG. vindt men een bedr. w. *ongelijken: hier in zijn wij t' onghelijcken.*

ONGELIJK, o., meerv. *ongelijken.* Eene handelwijs, die met de billijkheid en algemeene menschenliefde niet overeenkomt; eene verzachtende uitdrukking voor onregt: *zoo doet gij mij groot ongelijk.* POOT. *Hoe het Bijl- en Bondelrecht 's Lants ongelijken juist beslecht.* POOT. *Dat u de toegedreven' ongelijken in den moedt steeken.* HOOFT. Het heeft ook nog eene zachtere beteekenis; te weten die van dwaling: *ik heb ongelijk. Iemand in het ongelijk stellen. Ik moet u ongelijk geven. Gij hebt geen ongelijk dat te eischen.*

ONGELOOF, o. Het tegendeel van geloof. Men gebruikt het echter in eenen bepaalderen zin; te weten, dan eens in de beteekenis van eene geneigdheid, om de vervulling van Gods beloften, op grond van Deszelfs getuigenis alleen, te verdenken; dan eens van eene gesteldheid, waardoor men alle goddelijke uitspraken en verzekeringen in twijfel trekt, of eene overhelling ter onderdrukking van die

die goddelijke waarheden, die invloed op ons hart konden maken; eindelijk, van een moedwillig opzet, om de geopenbaarde waarheid der h. schrift voor onwaarachtig te houden. Reeds bij OTFR. *ungiloube*. Van hier *ongeloovig*, *een ongeloovige*, *ongeloovigheid*, *ongeloofbaar*, *ongeloofelijk*, *ongeloofelijkheid*. Zamenstell. *ongeloofwaardig*.

ONGELUID, o. Dat zeer hard luidt, sterker dan *wangeluid; in zulk een gruwzaem ongeluit*. VOND. *Dat een bijster ongeluit is*. HOOGSTR.

ONGELUK, o., meerv. *ongelukken*. Het tegendeel van geluk. Wij drukken er door uit eenen zamenloop van onverwachte omstandigheden, waardoor iets mislukt, en men tot zijn voornemen niet kan komen: *bij ongeluk ontmoette mij de bandrekel, die het huis bewaarde*. Een zamenloop van nadeelige omstandigheden, welke wij voorheen niet zagen, of verhinderen konden: *het is een ongeluk; vergeef het mij. Bij ongeluk sloeg er de vlam in. Een ongeluk komt zelden alleen. Voor vele ongelukken bewaard worden*. Voor *ongeluk* zegt RODENB. eenmaal *onluk: die onlucken hadden*. Van hier *ongelukkelijk*, *ongelukkig*, *ongelukkiglijk*.

ONGEMAK, o., meerv. *ongemakken*. In het gemeen al dat geen, hetwelk ons het gemak en genoegen beneemt: *ook groeit der armen ongemak*. POOT. *Hier vreest men min voor leet en ongemakken*. POOT. *Een ongemak aan den voet hebben*. Moeijelijkheid: *iemand ongemak veroorzaken. Ik wil er geen ongemak met den schout over hebben*. Van hier *ongemakkelijk*, het welk men met geen gemak gebruiken kan; zwaar, moeijelijk; gemelijk, grijnig — *ongemakkelijkheid*.

ONGEMAKKELIJK, zie *ongemak*.

ONGEMEEN, bijv. n. en bijw. In zijnen aard voortreffelijk: *is dat iet ongemeens?* POOT. Ongewoon, uitnemend: *eene ongemeene dapperheid. Dat strekt mij tot een ongemeen genoegen. Boeken, mij door uw ongemeene gunst geschonken*. POOT. *Het was er ongemeen prachtig*. Van hier *ongemeenheid*, *ongemeenzaam*, bij HOOFT.

ONGEMOED, o. Het tegendeel van gemoed, voor het geweten en de verpligting, uit kennis ontstaande: *hoe zij bij allerlei manieren zochten te koomen tot hun voor-*

voorneemen, 't waare met gemoede ofte ongemoede. HOOFT. *Ongemoed* is ook een bijv. n. en bijw., voor kleinmoedig: *met een hert, ongemoedt en d'oogen tranig.* K. v. MAND. *Hoe dus ongemoet?* DE DECK.

ONGENADE, v. Ongenoegen van eenen meerdere tegen eenen mindere: *bij zijnen heer in ongenade vallen. Zij moesten zich op genade of ongenade overgeven. 's Koninx ongenaade voor te koomen.* HOOFT. Fig.: *tegen de ongenade van de lucht beveiligd.* Van hier *ongenadig*, dat vaak voor wreedaardig genomen wordt: *o ongenadig rot!* DE DECK; waarvan *ongenadiglijk.*

ONGENEUGTE, (*ongenoegte*) v., meerv. *ongeneugten.* Verdriet, geen vermaak: *dan dat de poezij ons ondank brouw', den lezer ongeneugt.* POOT. *Wacht u wel deze ongenoegt' te stijven.* VOND.

ONGENOT, o. Ophouding van genot, het missen van iets: *sedert het ongenot derzelve.* HOOFT.

ONGEPIJND, bijv. n. en bijw. Ongeperst, niet gepijnd: *ongepijnde honig.*

ONGEREGT, bijv. n. en bijw., *ongeregter, ongeregtst.* Onregtvaardig, goddeloos, en in die gesteldheid gegrond. Men vindt dit woord, in dien tweederlei zin, in de OVERZ. VAN DEN BIJB. Hedendaags is *ongeregtig* (waarvan *ongeregtigheid* en *ongeregtiglijk*) nog in gebruik. Van het oude *geregt.*

ONGEREGT, (*ongerigt*) o. Een naam, oudtijds gegeven aan het *Heimaal* of *Hegemaal*, eene manier van regtspleging, in oude tijden, in Overijssel en elders gehouden. Men meent, dat deze vierschaar den naam van *ongeregt* ontvangen heeft, omdat zij over *daden*, die in een gewoon geregt niet behoorden gevonnisd te worden, uitspraak deed. Dit *Heimaal* of *Ongeregt* toch was eigenlijk een hoog geregt, dat over groote misdaden, aan lijf en leven strafbaar, gehouden werd; zoodat men, naar het besluit van DAVID van BURGUNDIE, niemand, over bekende wonding zelfs, voor deze vierschaar dagvaarden mogt.

ONGEREPT, bijv. n. Onaangeroerd. Overd.: *eene ongerepte maagd.* Zie *reppen.*

ONGERIJF, (*ongerief*) o. Ongelegenheid: *daardoor lijd ik een groot ongerijf. Dat ja de blinde man ook sonder ongerief de saken rechten kan.* J. CATS.

Maer

Maer heur raedt is voor uw jongkheit ongerief. Poot. Van hier *ongerijfbaar*, bij Hooft, *ongerijfelijk*, *ongerijfelijkheid.*

ONGERIJMD, bijv. n. en bijw., *ongerijmder*, *ongerijmdst.* Dat aan het einde der regels geenen gelijken klank heeft, waarvoor men echter, om de dubbelzinnigheid te mijden, altoos *rijmeloos* zegt. *Ongerijmd* gebruikt men, integendeel, voor datgene, dat tegen eene bekende waarheid aanloopt, en daaruit voortvloeit: *dat is een ongerijmd voornemen. Een ongerijmd gevoelen. Mijn leerzucht, niet beschroomd voor ongerijmden lachter.* Vond. Van hier *ongerijmdelijk*, *ongerijmdheid.*

ONGERUCHT, o. Slecht gerucht, kwade naam: *naa 't voorganghen ongerucht.* Hooft.

ONGESCHEIDELIJK, bijv. n. en bijw., *ongescheidelijker*, *ongescheidelijkst.* Dat niet gescheiden kan worden; veroud. woord: *ongescheijdelicke Drievuldigheijt.* Brief van Gr. Willem *van* 1222.

ONGESTADIG, bijv. n. en bijw., *ongestadiger*, *ongestadigst.* Die nu dus dan anders is, onbestendig: *een ongestadig mensch.* Wijders, tot zaken betrekkelijk: *ongestadige liefde. Ongestadig weer.* Voor dit woord gebruikt Vondel *ongestaad*: *ongestade menschen.* Van *stad*, dat is eene vaste plaats. Van hier *ongestadigheid*, *ongestadiglijk.* Voor *ongestadig* zeiden de ouden ook *onstadig;* van hier gebruikt van Mand. *onstadigheid.*

ONGESTALTE, v., meerv. *ongestalten.* Zoowel ongesteldheid der ziel, des gemoeds, als des ligchaams. In het bijzonder, verstaan er de geneeskundigen eene bedorvenheid in bloed en sappen door. Van hier *ongestaltig*: *ongestaltig vleesch.* Vond.

ONGESTELD, bijv. n. en bijw., *ongestelder*, *ongesteldst.* Niet gesteld: *eene ongestelde luit.* Oneig., zwak, ongezond: *eene ongestelde maag.* Van hier *ongesteldheid*, *ongesteldte*, bij Oud., voor neteligen toestand.

ONGESTUIM, bijv. n. en bijw., *ongestuimer*, *ongestuimst.* Dat eene ongewone beweging maakt, buijig, stormig: *een ongestuime golf.* Vond. Van hier *ongestuimig*: *door den ongestuimigen plas.* Zoo ook: *een on-*

ongestuimige toorn, *eene ongestuimige woede*. Hiervoor zegt men ook *onstuim*: *door onstuime waterbaren*. Bog. *Onstuimig*, *onstuimigheid*, *onstuimiglijk* worden thans meest gebruikt.

Het komt van het verouderde *gestuim*. Dit *gestuim* moet denkelijk een geraas beduid hebben, hetwelk Wachter van het zw. *stimma*, gedruisch maken, *stym*, een woelige hoop volks, afleidt. *Ongestuim* is dan zoo veel als een gedruisch, dat de gewone maat te buiten gaat. Frisch brengt het tot eene bron met *stom*; zoodat *gestuim* stil, bedaard, *ongestuim* het tegendeel zoude zijn. De eerste afleiding is waarschijnlijker. Met dit *stimma* is ons woord *stem* en *stommelen*, een dof gedruisch maken, en het lat. *tumultus* vermaagschapt.

ONGESTURIG, bijv. n. en bijw., *ongesturiger*, *ongesturigst*. Hiervoor is ook *onsturig* in gebruik, voor los, wild: *onstuurigh weeder*. Hooft. Van hier *onsturigheid*, *ongesturigheid*. *Alwaar ongestuirigheden veler gemoederen noch niet bezadight waren*. Hooft.

Het woord komt denkelijk van *on* en *sturen*, iets dat zich niet ligt sturen, bedwingen, intoomen laat. Kil. vertaalt daarom *onstuer*, *onstuyr* door *indomitus*, *ferus*.

ONGETIJDIG, bij Cats, zie *ontijdig*.

ONGETROUW, bijv. n. en bijw., *ongetrouwer*, *ongetrouwst*. Niet getrouw, die de trouw schendt: *onder d'ongetrouwe schaer*. Poot. Onwaarachtig: *een ongetrouw verhaal*. Van hier *ongetrouwelijk*, *ongetrouwheid*.

ONGEVAAR, (*ongeveer*), bijw. Omtrent, bijna: *het beloopt ongevaar tien dukaten*. *Het is ongevaar zes maanden geleden*. Het schijnt eigenlijk te kennen te geven niet wel, niet naauwkeurig waargenomen; zoo dat het voor *ongewaar* staat. Zoo is de *w* in eene *v* veranderd, in *ervaren*, van *waren*, *waarnemen*. Bij Kil. *onghevaerd*, *onghefaerd*, *onghevaer*, *ongevaerlijk*. Dit laatste heet ook buiten gevaar. Indien deze afleiding minder behaagt, zoude ik tot *on* en *ver*, niet verwijderd, overhellen.

ONGEVAL, o., meerv. *ongevallen*. Een onverwacht onge-

ge-

geluk: *dat leet noch ongeval uw bloeiend heil verkorte.* POOT. *Hier staet geen ongeval te duchten.* POOT. Van hier *ongevallig*, ongelukkig: *Juno, ziende den ongevalligen end dezer Grieken* enz. K. V. MAND. Zwak, broos, bij KIL. *succiduus: als yemant wort gewaer syn ingevallen kaken, sijn ongevallich lijf.* J. CATS. Men zoude dit ook voor leelijk, van bevalligheid ontbloot kunnen verklaren: althans, *ongevallig* heeft ook de beteekenis van iets, dat niet aanvallig of aangenaam is. Zoo zegt men: *ongevallig weer.*

ONGEVEER, zie *ongevaar.*

ONGEVOEG, zie *ongevoegelijk.*

ONGEVOEGELIJK, bijv. n. en bijw., *ongevoegelijker, ongevoegelijkst.* Niet gevoegelijk, onbetamelijk: *bij zulke exempels zou men ons niet ongevoeglijk zetten.* POOT. Van hier *ongevoegelijkheid, ongevoegzaam*, dat niet gevoegelijk pleegt te zijn, *ongevoegzaamheid.* Het zelfstandige w. *het ongevoeg* komt bij de ouden voor in den zin van onheil, ramp: *hem ne quam mere onghevoech.* M. ST. Bij K. KOL. komt het voor, in de beteekenis van eene ongeschikte handelwijs: *dat hi fiere, wt onghevoech, moeder en broeder bracht in ave moede.*

ONGEVOELIG, bijv. n. en bijw., *ongevoeliger, ongevoeligst.* Zonder dat men het voelt of gewaarwordt; wannneer men het als een bijw. gebruikt; *dat kwaad neemt ongevoelig toe.* Wreed, die geen medelijden heeft: *een ongevoelig mensch.* Onverschillig: *hij is ongevoelig over die schande.* Van hier *ongevoeligheid, ongevoeliglijk, ongevoellijk*, dat geen gevoel heeft: *als alles, wat eerligh gevoelen had, aan 't eyndt geplaaght was, moest het ongevoellijke voorhouden.* HOOFT. Het verouderde naamw. *ongevoel* heeft HUYGENS: *in ongevoel versteent.*

ONGEWEND, bijv. n. en bijw. Dat niet gewend, niet gekeerd is; van *wenden*, keeren. Een ander *ongewend*, dat van *wennen* afkomt, beteekent ongewoon: *tot arbeid ongewend. Bij d'ouden ongewent.* VOND.

ONGEWIN, o. Verlies, schade; schoon eene meer verzachtende uitdrukking. Zoo leest men, onder eene der afbeeldingen van oude holl. *Graven*, in het *werk* van M.

M. St.: *doe hij sijn vijanden had verwonnen, t' sijnen onghewinne.*

ONGEZELLIG, bijv. n. en bijw., *ongezelliger, ongezelligst.* Niet gezellig. H. Schim gebruikt het eens voor alleen, zonder medgezel; waarvan mij geen voorbeeld der ouden bekend is: *ongezelligh moest ik treden 's Vaders torenpers.*

ONGEZET, bijv. n. en bijw. Niet gezet: *de koffij is nog ongezet.* Op de Veluwe is *ongezet* door gezworene *zetters* van ambtslasten vrijgelaten.

ONGEZIELD, bijv. n. en bijw. Zonder ziel of leven: *van 't ongezielde goud.* De Deck. *Gezielt en ongezielt.* Vond.

ONGISSELIJK, bijv. n. en bijw., *ongisselijker, ongisselijkst.* Dat niet te gissen is: *van ongisselijke toevallen.* Hooft.

ONGOD, m., meerv. *ongoden.* Een, die aan niets minder dan aan God gelijk is: een nietige afgod: *heidensch ongodt.* Vond. *Hij geeft des Hoogsten eer den ongoon.* Poot. Van hier *ongoddelijk, ongodist,* die in geenen God gelooft: *tot vrugt van Turk en Ongodist.* Poot. *Ongodisterij, ongodistendom,* bij Moonen, *ongodsdienst,* bij L. Meyer door helsche godsdienst, godsdiensteloosheid, verklaard: *dus keert men ongodsdienst buiten.* Vond. — *Ongodsdienstig, ongodsdienstigheid, ongodsdienstiglijk, ongodsvrucht (dat hij d' ongodsvrucht te keer ging.* De Deck.), *ongodvruchtig, ongodvruchtigheid, ongodvruchtiglijk, ongodzalig.*

ONGOED, bijv. n. en bijw. Niet goed, kwaad, slecht, ondeugend. *Iets te ongoede maken,* deszelfs nut benemen. *Om het goede uijt het ongoede te siften.* Huygens. Van hier *ongoedig,* bij Doresl., *ongoedertieren,* in de Bijbelv., *ongoelijk,* leelijk.

ONGRAAG, bijv. n. en bijw. *ongrager, ongraagst.* Niet graag: *ongraegh om 't hooft boven den wal te steeken.* Hooft.

ONGRIEK, m., meerv. *ongrieken.* Bij Vond. vindt men dit woord, als ook *ongrieksch: ongriexe pennen.* Een *ongriek* is, in het algemeen, iemand, die geen beschaafde inwoner van het oude Griekenland is; in het bijzonder, een onbeschaafde vreemdeling, die noch de taal der Grieken kent, noch in derzelver kunsten en wetenschap-

pen onderleid is. VOND. schijnt *ongrieksch* blootelijk voor romeinsch, latijnsch te nemen.

ONGUUR, bijv. n. en bijw., *onguurder*, *onguurst*. Onaangenaam, bar: *onguur weer*. Woest, wild: *een onguur mensch*. *'t Onguur geweld der zwijnen*. OUD. Vuil, walgelijk: *de valck en vogel van Jupijn, die op alle 't geen, dat vuil is en onguur noit tocht en zullen doen*. DE DECK. J. CATS bezigt *ongeur: ongeure*, vuile, *praat — ongeure lust*. Van hier *onguurheid*, *onguurlijk*.

Waarschijnlijk is ons *onguur* hetzelfde als het hoogd. *ongeheuer*. In Vriesland zegt men *onhuur*, bij zamentrekking van *ongeheuer*, *ongehuur*, *onhuur: dat ziet er onhuur uit*, voor vuil, afzigtelijk. E. WASSENBERGH, *taalk. Bijdr.*

Men zegt ook *guur*, in dezelfde beteekenis: *guur weer*, *gure winterdagen*, enz. Doch dit is waarschijnlijk eene verbastering van *goor*, gelijk men even zoo *goor weer* enz. bezigt.

ONHANDELBAAR, bijv. n. en bijw., *onhandelbaarder*, *onhandelbaarst*. Hetwelk men met de hand niet besturen kan. Oneig., met wien men niet gemakkelijk omgaan kan.

ONHANDIG, bijv. n. en bijw., *onhandiger*, *onhandigst*. Niet handig.

ONHANDZAAM, bijv. n. en bijw., *onhandzamer*, *onhandzaamst*. Niet handzaam; ook ongemakkelijk, ongeschikt: *onhandzaam*, *om bewonen*. DE DECK.

ONHEBREEUW, m., meerv. *onhebreeuwen*. Ook *onhebreer*; meerv. *onhebreers*, *onhebreen*. Die geen hebreer is: *o goede Vader, die hebreen en onhebreeuwen* enz. VOND. Bij hem vindt men het meerv. *onhebreen* ook. *De zaligheid verrijkt Hebreeu* en *Onhebreeuwen*. POOT. Van hier gebruikt VOND. het bijv. n. en bijw. *onhebreeuwsch*.

ONHEIL, o., meerv. *onheilen*. Elke ramp, die des menschen gelukzaligheid en welvaart stoort: *dat d' oude torenwacht, om onheil te beletten* enz. VOND. RODENB. gebruikt het eenmaal als een bijv. naamw.: *d'onheyle woeckerij*. Zamenstell. *onheilbron*. POOT. Van hier *onheilzaam*.

ONHEMELSCH, bijv. n. en bijw. Niet hemelsch: *zoo*

ras de borst ontfonkt van een onhemelsch vuur. VOND.

ONHERBERGZAAM, bijv. n. en bijw., *onherbergzamer, onherbergzaamst.* Niet herbergzaam. Van hier *onherbergzaamheid.* — Bij VOND. vindt men *onherberglijke zee;* het lat. *inhospitalis.*

ONHERHAALBAAR, bijv. n. en bijw., *onherhaalbaarder, onherhaalbaarst.* Dat niet herhaald kan worden: *onherhaalbare tijt.* VOND. Ook *onherhaallijk: ach! onherhaelijck is de tijd.* DE DECK.

ONHEUG, v. Walg, afkeer, tegenzin. Veroud. woord. Zie *heug.*

ONHEUGELIJK, bijv. n. en bijw., *onheugelijker, onheugelijkst.* Dat niet meer heugt: *van onheugelijke tijden af. Onheugelijk* kan ook voor het tegengestelde van *heugelijk*, in den zin van blijde, genomen worden.

ONHEUSCH, (bij VOND. ook *onhoofsch*, schoon in eenen meer bepaalden zin, voor niet hoofsch) bijv. n. en bijw., *onheuscher, meest, zeer onheusch.* Niet heusch, onvriendelijk, onbeleefd: *de onheusche bergman blaast den horen.* VOND. *Gij ijst voor zulke onheusche tael.* POOT. *Iemand onheusch behandelen.* Van hier *onheuschheid, onheuschelijk.*

ONHOOFSCH, zie *onheusch.*

ONHOUD, bijv. n. en bijw., *onhouder, onhoudst.* Ontrouw: *die onhouden herten hem droegen doe.* RYMSP. *Die haer te voren waren onhout.* M. ST. In het angels. is *unhold* een vijand, bij de zwab. dichters *unholde*, een moordenaar, bij ULPH. *unhultho*, de duivel.

ONHOUT, o. Hetwelk men niet als ander hout tot timmeren gebruiken kan. Op de *Veluwe* noemt men met dien naam eenen zekeren heester, eene soort van wilg, anders *werf* geheeten, waarvan men hoepels maakt.

ONINDRUKBAAR, bijv. n. en bijw., *onindrukbaarder, onindrukbaarst.* Dat niet ingedrukt kan worden: *onindrukbaar voor de vragt.* M. L. TIJDW.

ONINDRUKKELIJK, bijv. n. en bijw., *onindrukkelijker, onindrukkelijkst.* Die voor geene zedelijke drangredenen wijkt; ook dat geenen indruk op het gemoed maakt.

ONJOOD, m., meerv. *onjoden.* Die geen jood is, een heiden: *het offren, Jode en Onjode eerst gemeen.* VOND. Van hier *onjoodsch, onjoodschap*, het heidendom.

ONKLAAR, bijv. n. en bijw., *onklaarder*, *onklaarst*. Troebel, beroerd: *die wijn is onklaar.* Duister, verward, onduidelijk: *dat is geen onklaar bewijs.* Niet gereed, om gebruikt te worden, waaraan eenig letsel is: *de lijn is onklaar.* Onveilig: *het is daar onklaar. De zaak is onklaar*, het stuk is verraden. Van hier *onklaarheid.*

ONKNEUSBAAR, bijv. n. en bijw., *onkneusbaarder*, *onkneusbaarst.* Niet te kneuzen: *dit onkneusbare aertsgewelt.* VOND. *Onkneusbaar in wederspoedt*, zegt HOOFT van den *Hert. v. Alva.*

ONKOND, bijv. n. en bijw. Onbekend: *bedi es mi oncond das.* M. ST.

ONKOST, m., meerv. *onkosten.* Onnoodige, bezwaarlijke, buitengewone uitgaaf, bijgevoegde bekostiging, om eene reeds gekochte zaak magtig te worden: *onkost lijden.* HANDVEST VAN HERT. AALBRECHT, *van* 1387. Thans gebruikt men het meerv. alleen: *vele onkosten doen — maken.* Van hier *onkostelijk.*

ONKRANK, bijv. n. en bijw., *onkranker*, *onkrankst.* Niet krank: *kranck en onkranck te zyn.* HUYG.

ONKREUKBAAR, bijv. n. en bijw., *onkreukbaarder*, *onkreukbaarst.* Niet te kreuken: *eene onkreukbare vriendschap.* Bij HOOFT ook *onkreukelijk: zoo onkreukelijk een' dapperheit.*

ONKRIJGSMAN, m., meerv. *onkrijgslieden.* Die geene wapens draagt. Zoo noemt HOOFT in *Tacit. pagani*, *boeren of onkrijgslieden.*

ONKRUID, o., meerv. *onkruiden*, van meer soorten slechts. Eigenlijk een schadelijk, of althans een onnuttig kruid. Men verstaat dit slechts in betrekking tot nuttigere kruiden, alzoo er, buiten die betrekking, geen *onkruid* is. Men noemt die gewassen *onkruid*, die in het wilde, tegen onzen wil en zonder onzen arbeid, groeijen, waar zij niet behooren te staan, en niet anders doen, dan den wasdom van voedzame of nuttigere planten beletten: *want in verwaerloost land wil 't onkruid gaerne wortelen.* HUYDEC. *Onkruid wieden. Onkruid vergaat niet.* In den dichterlijken stijl, geeft men dien naam ook aan alle booze neigingen, begeerten enz., die het goede menigmaal verstikken: *roei dit onkruid toch vroeg uit uw hart, ten einde het geen diepere wortelen schiete.*

ON-

ONKUNDE, v. Het tegendeel van kunde. Van hier *onkundig*, *onkundigheid*, *onkundiglijk*.

ONKWETSBAAR, bijv. n. en bijw., *onkwetsbaarder*, *onkwetsbaarst*. Niet kwetsbaar. *Onquetsbaer door hun moet.* ANTON. Ook *onkwetselijk*.

ONLAND, o., meerv. *onlanden*. Dat nog niet als bebouwd land gebruikt is, of dat daartoe niet kan gebruikt worden: *dat wi den Grave gheven souden — lant ende onlant.* M. ST. In Drenthe is dit woord nog heden in gebruik.

ONLANG, bijv. n. en bijw., *onlanger*, *onlangst*. Niet lang, kort: *wat vroeg rijpt, duurt onlanghste.* DORESL. *Dat sij onlanghe hilden.* GOUTS. KRON. Van hier het bijw. van tijd *onlangs*, dat zoowel op den toekomenden als verledenen tijd ziet. Niet lang, kort na of voor: *alwaar hij, onlanx daarna, den geest gaf.* HOOFT. Hiervoor zegt M. STOKE *onlang*: *onlanghe hi de nutscap nam — wert hi belageth ende vermoert.* Thans, gebruiken wij het meest van den verledenen tijd, niet lang voorheen: *hij is onlangs overleden. Uw heilwensch, onlangs gul besteet* enz. POOT.

ONLANGS, zie *onlang*.

ONLEDE, v. Bezigheid: *dat d'onleede zijne Majesteit tot nochtoe belet had.* HOOFT. *Den drost und rigter, met ontleede bemoeijet.* LANDR. VAN VEL. In het GOUTSCHE KRON. komt het voor twist voor: *hiermede was al die onlede gesoent.* Van hier *onledig*, *onledigheid*.

ONLEERLIJK, bijv. n. en bijw., *onleerlijker*, *onleerlijkst*. Dat niet geleerd kan worden; ook, dat niet tot leering strekt. Zoo zegt HOOFT: *het kan geenszins onleerlijk schijnen.* Ook *onleerzaam*, die niet leeren kan; *onleerzaamheid*.

ONLESSCHELIJK, (ook *onleschbaar*) *onlesschelijker*, *onlesschelijkst*. Dat niet te lesschen is. Men zegt gewoonlijk: *een onleschbare brand*, en *een onlesschelijke dorst*.

ONLIEF, bijv. n. en bijw. *onliever*, *onliefst*. Niet lief. VOND. gebruikt het woord. Van hier het oude *onliefde*, bij DE BRUNE. Voorts *onliefelijk*, *onliefelijkheid*.

ONLOFFELIJK, bijv. n. en bijw., *onloffelijker*, *onloffelijkst*.

lijkst. Dat geenen lof verdient; van het veroud. *onlof*, schande.

ONLOOCHENBAAR, bijv. n. en bijw., *onloochenbaarder*, *onloochenbaarst.* Niet te loochenen.

ONLOON, m. Het tegendeel van loon, miskenning, ondankbare behandeling: *onloon voor dienst verbittert bijster.* HOOFT.

ONLUK, zie *ongeluk.*

ONLUST, m., meerv. *onlusten.* Tegenzin: *onlust in zijn werk hebben.* Verdriet, kwelling: *dat baarde hem eenen grooten onlust.* Twist, oneenigheid; wanneer men het meerv. getal gebruikt: *onlusten verwekken.* Van hier *onlustig*, *onlustigheid*, *onlustelijk.*

ONMAAT, v. Het tegendeel van maat, in den zin van maatregel, behoorlijke regelmaat, onmatigheid: *dat we ergens onmaet zien.* POOT. *Hoewel zij oock haer onmaet heeft.* DE BRUNE. *Met haere groter onmaten* (voor *onmaat*) M. ST. *Dan zal onmate op aerden overhant nemen.* DORESL. *Maat staat; onmaat vergaat.* Van hier *onmatig*, *onmatigheid*, *onmatiglijk.*

ONMAGT, v. Zwakheid, onvermogen: *dat is een bewijs van uwe onmagt. Zoo geef mijne onmaght dan de wijt.* J. DE HAES. In eenen godgeleerden zin, verstaat men er zedelijk onvermogen door: *de leer van de onmagt.* Die staat, waarin men geen een lid van zijn ligchaam, met bewustheid, verroeren kan; bezwijming: *in onmagt vallen; de lipothymia* der geneeskundigen. Van hier *onmagtig*, *onmagtigheid.*

ONMAN, m., meerv. *onmans*, *onmannen.* Het tegendeel van eenen man. HOOFT schijnt het voor eenen gelubden te gebruiken: *ghy (o Helene!) wort kort gehouwen van nijdigh' onmans en van afgeleefde vrouwen.* L. MEYER verklaart *onman* ook door *gelubde*, *lubbeling.* Van hier *onmannelijk*, dat geene mannen betaamt: *nae de onmannelijke bijzonderheden dezer grilzieke dweepers.* HERV. OVERZ. *Dat hij u onmannelijk vervolgd heeft.* SELS.

ONMANIERIG, bijv. n. en bijw., *onmanieriger*, *onmanierigst.* Onbescheiden: *wezend' al te eerzuchtig, onmanierig.* K. V. MAND. Van hier *onmanierigheid.*

Voorts

Voorts *onmanierlijk*, onheusch. Men gebruikt het ook als een bijw.: *het is onmanierlijk groot*, zeer groot. — *Onmanierlijkheid.*

ONMANIERLIJK, zie *onmanierig.*

ONMATIG, zie *onmaat.*

ONMEDEDOOGEND, bijv. n. en bijw., *onmededoogender*, *onmededoogendst.* Die geen mededoogen heeft. Van hier *onmededoogendheid.* — Ook *onmededoogzaam*, die niet gewoon is mededoogen te oefenen; *onmededoogzaamheid.* Voor het eerste zegt men ook *onmedelijdend.*

ONMEIN, bijv. n. en bijw., *onmeiner*, *onmeinst.* Het tegendeel van *mein*, kwaad, slecht, valsch, boos. Zie *meineed.* *Onmein* is dus goed, opregt: *doe hie leistmaill zwoer, dat die recht is en onmeyn, dat ons Godt soe helpe* enz. GENOOTSCH. *pro excolendo jure patrio.*

ONMENSCH, m., meerv. *onmenschen.* Het tegendeel van mensch, iemand, die de pligten der zamenleving en menschenliefde grovelijk schendt; een wreedaard: *de goede Keiser Traianus hadde zulck een schrik van zulke onmenschen.* DE BRUNE. Van hier *onmenschelijk*, *onmenschelijkheid.*

ONMEUKBAAR, bijv. n. en bijw., *onmeukbaarder*, *onmeukbaarst.* Dat niet gemeukt kan worden; in eenen oneigenlijken zin: *de onmeukbaare wrangheit dier zuure gemoeden.* HOOFT.

ONMILD, bijv. n. en bijw., *onmilder*, *onmildst.* Niet mild: *onmild in aelmossen.* DE BRUNE. Straf, scherp: *onmilde wijn.* Van hier *onmildheid.*

ONMIN, v. Verdeeldheid: *in onmin leven. Zij raakten in onmin. Tot onmin noit te praemen.* POOT. Hiervoor zegt M. ST. *ommin: dat men den Vlaminc dese omminne dede.* Bij J. DE BRUNE vindt men een werkw. *onminnen: onmint u zelven, wilje wel bemint zijn.* Van hier *onminnelijk*, onvriendelijk; ook *onminzaam.*

ONMISBAAR, bijv. n. en bijw., *onmisbaarder*, *onmisbaarst.* Hetwelk men niet missen kan. Bij HOOFT *onmisselijk.*

ONMOED, m., Bezweken moed, treurigheid: *in grooten onmoet.* DORESL. Ook bij OUDAAN. Voor oneenigheid vindt men het in VEL. CHR. V. H.: *die onmoeden*

groeijden soo, sprekende van de oneenigheid tusschen vrouw Jacoba en haren man. Van hier *onmoedigheid*, bij denzelfden schrijver.

ONMOETIG, veroud. bijv. n. en bijw., *onmoetiger*, *onmoetigst*. Niet moetig, niet ledig, met drokte bezet: *onmoetige veelbedrijvers*. De Brune.

ONNA, bijw. van plaats. Op eenen afstand: *hoe onnaa zijne verdiensten, van de vergelding, waaren ongevolght*. Hooft. Op ver na: *die hij onnaa zoowel niet verstondt*. Hooft. Van hier *onnabij*.

ONNABURIG, bijv. n. en bijw., *onnaburiger*, *onnaburigst*. Die geene gelegenheid en liefde jegens zijne naburen bewijst: *dus onnaabuurig is de huisman*. P. Scriv.

ONNOOZEL, bijv. n. en bijw., *onnoozeler*, *onnoozelst*. De eerste beteekenis dezes woords is die van onschadelijk; van *on* en *noozel*, zie *nooze*. Wijders onschuldig: *heilig*, *onnoosel*, *onbesmet*, enz. Bijbelv. In die onschuld gegrond: *kussen Benjamins onnooslekoon*. Vond. Wereloos, die niemand beleedigt: *hoe dikwijls wordt de onnoozele duif door havikken vervolgd!* Voorts een stand, waarin men zich aan geen kwaad heeft kunnen schuldig maken. Van hier wordt het van zuigelingen gebezigd: *de vijand spaarde zelfs het onnoozele wichtje niet*. In die schuldeloosheid gegrond: *een onnozel lachje*. Poot. Van hier is het overgegaan tot de beteekenis van onbedrevenheid, als die van een eenvoudig kind: *dat is eene onnoozele vraag*. Wijders, simpel: *een onnoozele bloed*. Van hier alles, dat slecht en beuzelachtig is: *dat is eene onnoozele verschooning*. Zelfs gebruiken wij het voor klein en gering, dat niet veel in waarde houdt; in den dagelijkschen stijl: *ik heb maar een onnoozel kleedje kunnen overhouden*. *En bestaan deze (keukengereedschappen) slechts in eenige potten, en een onnooozele bijl*. Bóg. Van hier *onnoozelheid*, *onnoozellijk*.

ONOMVATTELIJK, bijv. n. en bijw., *onomvattelijker*, *onomvattelijkst*. Niet te omvatten: *de vuist, die u omvat, is onomvattelijk*. De Deck. Ook *onomvatbaar*.

ONOMZIGTIG, bijv. n. en bijw., *onomzigtiger*, *onomzigtigst*. Niet omzigtig: *welke zoo onomzichtigh een' hardnekkigheit* enz. Hooft.

ONONTSLUITBAAR, bijv. n. en bijw., *onontsluitbaarder*, *onontsluitbaarst*. Niet te ontsluiten: *een gevangkennis van onontsluitbre kluistren*. POOT.

ONONTVANKELIJK, bijv. n. en bijw., *onontvankelijker*, *onontvankelijkst*. Niet ontvangen kunnende worden: *en door dien onontfankelijk, al veranderde hij schoon van gezintheidt*. HOOFT.

ONONTVLUGTBAAR, bijv. n. en bijw., *onontvlugtbaarder*, *onontvlugtbaarst*. Hetwelk men niet ontvlugten kan: *onontvlugtbre doot*. VOND.

ONONTWARRELIJK, bijv. n. en bijw., *onontwarrelijker*, *onontwarrelijkst*. Niet te ontwarren: *'t welk in onontwarrelijken krijg stortte*. HOOFT.

ONONTWIJKBAAR, bijv. n. en bijw., *onontwijkbaarder*, *onontwijkbaarst*. Dat niet ontweken kan worden: *onontwijkbre val*. BILDERDYK.

ONONTWORSTELBAAR, bijv. n. en bijw, *onontworstelbaarder*, *onontworstelbaarst*. Hetwelk men, door worstelen, niet onkomen kan: *'t onontworstelbare noodlot*. VOND.

ONOORBAAR, bijv. n. en bijw., *onoorbaarder*, *onoorbaarst*. Niet oorbaar. Van hier *onoorbaarlijk*. HOOFT.

ONOPWENTELBAAR, bijv. n. en bijw., *onopwentelbaarder*, *onopwentelbaarst*. Niet opgewenteld kunnende worden: *onopwentelbaare steen*. VOND.

ONOPZETTELIJK, bijv. n. en bijw., *onopzettelijker*, *onopzettelijkst*. Zonder opzet: *zoo gij, onopzettelijk, den loop der aandoeningen wilt volgen*. SELS.

ONORDE, v. Die stand, waarin niets op zijne regte plaats is, maar alles als een bajert door elkander staat; wanorde: *schoon 't heelal in d' eerste onorde mogt verkeren*. P. SCHIM. *Als oft haar ooit in den zinne gekomen waar, zulk eene onorde in te ruimen*. HOOFT. Vertrapping van alle regelen en wetten: *met groote onorde*. HOOFT. Van hier *onordelijk*, *onordelijkheid*. Zie *ordelijk*.

ONPAAIJELIJK, bijv. n. en bijw., *onpaaijelijker*, *onpaaijelijkst*. Die niet te paaijen is: *zijn' spijt onpaaijelijk te maaken*. HOOFT.

ONPAAR, bijv. n. en bijw. Dat niet voegt bij iets anders, ongelijk; *onpare schoenen*. Elders zegt men: *paar en*

onpaar, voor *even* en *oneven*. HUYGENS gebruikt het zelfstandig, voor een paar getrouwde lieden, die kwalijk bij elkander voegen.

ONPAD, o., meerv. *onpaden*. Onbetreden pad, een pad, dat niet te betreden is: *daar hij geen pad of onpad kennen kan*. M. L. TIJDW.

ONPAS, bijw. Niet te pas, niet van pas: *gij komt te onpas*, op eenen ongelegenen tijd. *Die vraag is te onpas. Ik ben te onpasse*, niet wel gesteld. Van hier *onpasselijk*, eenigzins ziekelijk, *onpasselijkheid*.

ONPASSELIJK, zie *onpas*.

ONPERSOONLIJK, bijv. n. en bijw. Een woord der spraakkunst. *Een onpersoonlijk werkwoord*. Van hier *onpersoonlijkheid*.

ONPLEGTIG, bijv. n. en bijw., *onplegtiger*, *onplegtigst*. Niet plegtig: *toevlught tot het middel van een onpleghtigh gebiedt neemen*. HOOFT.

ONRAAD, m. Onnuttige dingen, die uit- of weggeworpen worden, als vuilnis, drek, onreinheid. Bij KIL. *inutilitas*, *sordes*, *immunditia*. In dien zin begint het al te verouderen. Het stamt af van *raad*, een nuttig stuk, een werktuig, huisraad. Voorts, verwarring, onorde, oneenigheid, ongemak: *dit dempte den onraadt*. HOOFT. ADELUNG leidt het af van *on* en *raad*, inzoover dit woord eenen behoorlijken aard en wijs beduid heeft. Uit diezelfde bron ontspringt, denkelijk, ook de beteekenis van het tegengestelde van rigtig: *er is onraad*, het is er niet rigtig; er is een gevaar aanstaande. *Wij vernamen geenen onraad op zee*. Eindelijk beteekent dit woord eene nuttelooze verkwisting, het tegendeel van *raad*, overleg. In dien zin, schoon met eene naauwere bepaling, gebruikt men het, in Gelderland, voor *ongeld*, dat op openbaar verhuurde of verkochte goederen valt; dat gewoonlijk nutteloos voor drinkgelagen besteed wordt: *hoeveel is de onraad? Onraad betalen*. Van hier *onraadzaam*, niet raadzaam.

ONRAADZAAM, zie *onraad*.

ONREDE, v., meerv. *onreden*. Onverstand, dwaasheid, onbescheid: *verzeekert*, *dat het rijk der onreede niet lang staan kan*. HOOFT. Onverstandige daad, onredelijke handelwijs: *het zwaert d'onreden parst te buigen onder reden*. RODENB. Onverstandige taal, die op geenen

nen grond steunt: *dat zal onze reeden tot onreeden maaken.* HOOFT. Van hier *onredelijk*, redeloos: *onredelijke dieren.* Beestachtig: *onredelijke begeerlijkheden.* Onbillijk, onregtvaardig: *een onredelijke eisch.* Van hier *onredelijkheid.*

ONREDELIJK, zie *onrede.*

ONREGELMATIG, bijv. n. en bijw., *onregelmatiger*, *onregelmatigst.* Niet regelmatig: *een onregelmatige vijfhoek.* Ongeregeld: *een onregelmatig gedrag.* Ook in de spraakk. gebruikelijk: *een onregelmatig werkwoord.* Van hier *onregelmatigheid.*

ONREGT, bijv. n. en bijw. Niet regt, verkeerd, boos. In de Spraakkunst beduidt het verbogen: *in de onregte naamvallen.* NYLOE.

ONREGT, o. Het tegendeel van regt. Die toestand, als iemands woorden of handelingen met de zaak zelve, of met de waarheid niet overeenkomen: *onregt hebben.* Die toestand, als iemands daden met regt en billijkheid strijden: *iemand onregt doen.* *Te onregt*, verkeerdelijk. Reeds bij KER. *unreht*, ISIDOR. *unrehd.* Van hier *onregtelijk*, *onregtig.* Zamenstell. *onregtmatig*, *onregtmatigheid*, *onregtmatiglijk*, *onregtvaardig*, *onregtvaardigheid*, *onregtvaardiglijk*, *onregtzinnig*, *onregtzinnigheid.*

ONREGTVAARDIG, *onregtzinnig*, zie *onregt.*

ONREIN, bijv. n. en bijw., *onreiner*, *onreinst.* Niet rein. *Die geene onreine spijs zoude proeven.* VOND. Van hier *onreinelijk*, *onreinheid*, *onreinigheid*, *onreiniglijk.*

ONREPPELIJK, bijv. n. en bijw. Ontilbaar, onroerlijk: *naegelatene goederen, reppelijcke un de onreppelijcke.* STADSBOEK VAN GRON.

ONRIEKBAAR, bijv. n. en bijw. Dat geenen reuk van zich geeft: *geen neus 't onrieckbaer oit kon riecken.* VOND.

ONRIJDBAAR, (*onrijbaar*) bijv. n. en bijw., *onrijdbaarder onrijdbaarst.* Waarop niet gereden kan worden: *velden, door de regen glibberig en onrijbaar.* BÓG.

ONRIJM, o. Een gedicht, of eenige regels, die op het einde niet rijmen.

ONRIJP, bijv. n. en bijw., *onrijper*, *onrijpst.* Niet rijp; eigenlijk en oneigenlijk: *onrijpe kersen.* *Onrijp bier*,

dat

dat niet wel gegest heeft. *Onrijper gelegenheit.* HOOFT. Van hier *onrijpheid.*

ONRIJZIG, bijv. n. en bijw. Niet lang van ligchaam: *vruchtbaar in kleen vee, maar dit veel al onrijzigh.* HOOFT.

ONROEREND, bijv. n. en bijw. Ontilbaar. *Onroerende,* vaste, *goederen.* Ook *onroerlijk: onroerlijk goed.* In eenen anderen zin voor iets, dat onbewegelijk staat: *onroerlijk beelt.* ANTON.

ONROOMSCH, bijv. n. en bijw. Niet roomsch. Als een zelfst naamw. komen *Onroomschen,* in de schriften van HOOFT en anderen, dikwijls voor, beteekenende diegenen, die zich, in vorige eeuwen, van de Roomsche Christenen hebben afgescheiden. Van hier *onroomschheid,* hetwelk VOND. voor de onroomschen gebruikt.

ONRUIM, bijv. n. en bijw., *onruimer, onruimst.* Eng, naauw. Het wordt ook wel als een zelfst. naamw. gebruikt. Zoo staat, in eene *Ordonn. van Amst.*, 1687: *met eenig onruim van vlotten of anders besetten.*

ONRUST, v., *onrusten.* Het tegendeel van rust; zonder meerv.: *met onrust en oproer zwanger.* HOOFT. Ongerustheid, moeite, kommer, kwelling, en heftige beweging worden er door uitgedrukt: *de slagh der onrust jaegt te sterk in zijn gedachten.* J. DE HAES. Voor een onrustig kind, of voor elk onrustig mensch; met een meerv: *om zulk een onrust, als hij was, toe te vallen.* HOOFT. Voorts beteekent *onrust* het zich altijd bewegende tongetje, in een uurwerk, dat den slinger drijft. Zoo noemt men ook de ronde schijf, in een zakuurwerk, die onophoudelijk in beweging is: *de zinnen slingren als een onrust heen en weer.* ANTON. *Gelijk 't strijckradt d'onrust drijft.* VOND. *Gelijk deze onrust al de raden om doet drijven.* ANTON. Men vindt het onzijd.: *kon 't keerende onrust van de klok wel seeven keeren tikketakken.* S. V. CHANDEL. En dit geslacht heeft HUYGENS ook, waar hij het hart *het onrust onzer aderen* noemt. Eindelijk, hebben de Hollanders een zeker eilandje, in de Straat *Sunda,* om de krielende menigte van scheepstimmerlieden en andere arbeiders der Oostind. Maatschappij, *Onrust* genaamd. Van hier *onrustig, onrustigheid onrustzaam,* bij DORESL. Zamenstell. *onrustmaker, onrustzaaijer,* enz.

ONRUSTIG, zie *onrust.*
ONS, zie *once.*
ONS, een verbogen naamval, in het meerv. van het persoonlijke voornaamwoord *ik. Een van ons*, anders *onzer: de mensche is geworden als onser een.* BIJBELV. Men heeft het, eertijds, ook in den eersten naamval gebezigd, zoo als uit den verbogenen tweeden naamval blijkt. Bij ULPHIL. komt *uns* nog in plaats van *wij* voor. *Met ons allen. Met ons zessen.* Zamenstell. *onswaarts*, *onswaart: die laet zich t'onswaert trekken.* POOT. Dit oude voornaamwoord luidt reeds bij KER. *uns*, OTFR. *uns*, ULPH. *uns*, hoogd. *uns*, angels. en eng. *us*, ijsl. *osz*, zw. *osz*, noorw. *os*, deen *os.* Het is zeer waarschijnlijk, dat het met *en*, het oude *und*, *unde*, *onder*, het lat. *inter* en *nos* vermaagschapt is; het geeft toch eene verbinding van personen, *mij en anderen*, te kennen.
ONS, een bezittelijk voornaamwoord, hebbende zijne betrekking op meer personen zonder onderscheid van geslacht, als zij van zich zelven tot anderen spreken. Men plaatst het, gelijk alle bezittelijke voornaamw., voor het naamw.: *ons huis*, *onze kinderen.* Als het overblijfsel eener slaafsche vertaling van het lat. *Pater noster*, zegt men nog *het vader ons*, of *onze.* Bij OTFR. vindt men dat reeds: *vater unsir*, bij NOTK. *fater unser.* Ondertusschen plaatst men *onze*, *ons*, ook achteraan, b. v.: *dat goed is ons. Onse lippen zijn onse.* BIJBELV. Ook met het lidwoord *de*, of *het: die zaak is de onze geworden. Dat huis is het onze.* In het meerv. getal komt het dus zelfst. voor: *de onzen kregen daar de nederlaag.* Ook zegt men *tot onzent*, voor aan ons huis: *kom morgen tot onzent.* Zoo ook in zamenstelling: *onzentwege*, *onzenthalve.*
ONSCHALK, bijv. n. en bijw., *onschalker*, *onschalkst.* Niet schalk, niet loos, eenvoudig: *want hij een onschalck man was.* J. V. D. BEKE. *Als hi een onscalc wijf tot sinen wille brenghen mach.* GULD. LEGENDE. Van hier *onschalkheid.*
ONSCHAMEL, bijv. n. en bijw., *onschameler*, *onschamelst.* Onbeschaamd: *is d' avend zoo onschamel?* VOND. Reeds bij M. ST.: *dit onscamel Vriesch diet*, dit onbe-

beschaamde Vriesche volk. Van hier *onschamelheid: door onschamelheidt der verzoekeren.* HOOFT.

ONSCHARLAKEN, onverb. bijv. n. Het tegendeel van rood scharlaken. Bij VOND. vindt men het: *met onscharlake troni.*

ONSCHATBAAR, bijv. n. en bijw., *onschatbaarder, onschatbaarst.* Dat niet geschat kan worden. HOOFT heeft ook *onschattelijk: d'onschattelijke prijs.*

ONSCHEIDELIJK, bijv. n. en bijw. Dat niet gescheiden kan worden: *'t onscheidelijke paaren.* HOOFT. Men zegt ook *onscheidbaar: een onscheidbaar voorzetsel;* in de taalk.

ONSCHENDBAAR, bijv. n. en bijw. Dat niet geschonden kan of moet worden: *wij bidden u om 't eenige en onschendbre pandt des vredes.* VOND. Ook *onschendelijk.* Van hier *onschendbaarheid.*

ONSCHERP, bijv. n. en bijw., *onscherper, onscherpst.* Niet scherp. *Iemand met onscherp te keer gaan*, met stokken, vlegels enz.

ONSCHIFTELIJK, bijv. n. en bijw., *onschiftelijker, onschiftelijkst.* Dat door schiften niet gescheiden kan worden: *de zaaken, in onschiftelijke verwarrenis geworpen.* HOOFT.

ONSCHILDERBAAR, bijv. n. en bijw. Dat niet geschilderd kan worden: *onschilderbaar op doek.* VOND.

ONSCHOON, bijv. n. en bijw., *onschooner, onschoonst.* Nog niet schoon: *wijn, op de moer liggende, is onschoon.* In dezen zin lijdt het geene vergrooting. Niet schoon, leelijk: *onschoone ouden.* VOND. Oneig.: *de Spanjaardts, alhier de kans onschoon schouwende* enz. HOOFT. Reeds bij M. ST.: *Karels gheslachte, dat onscone.* Van hier *onschoonheid.*

ONSCHULD, v. Het tegendeel van schuld, doch in eenige gevallen slechts. Het beteekent, trouwens, dien toestand, waarin men de werkende noch aanleidende oorzaak van eene misdaad is: *ik beroep mij op mijne onschuld. Zijne onschuld bewijzen.* Oudtijds noemde men dit *zijne onschuld doen.* Verschooning: *ik konde veel tot mijne onschuld zeggen.* In den verhevenen stijl, beduidt het dikwijls onschuldige personen: *de plaatsen, waar ik voor de onschuld streed.* BILDERDYK. Van hier

hier *onschuldig*, waarvan bij Hooft een wederk. werkw. *zich onschuldigen*; *onschuldiglijk*. Zamenst. *onschuldvol*; een woord, dat bij onze hedendaagsche dichters veel voorkomt, in navolging van het hoogd. *unschuldvoll*; het smaakt te uitheemsch; onze oude oorspronkelijk nederd. schrijvers kennen het ook niet.

ONSIERLIJK, bijv. n. en bijw., *onsierlijker*, *onsierlijkst*. Niet sierlijk: *tot geenen onsierlijken knoop*. Bóg.

ONSLAPERIG, bijv. n. en bijw., *onslaperiger*, *onslaperigst*. Niet slaperig: *onslaperig in 's waerelts droomen*. Anton.

ONSMAAK, m. Walging, afkeer: *wie zoude geenen onsmaak in zulke laffe gesprekken krijgen?* Van hier *onsmaakbaar*, waarvan men den smaak niet gewaar kan worden: *men verneemt 't onsmaeckbre met geen tong*. Vond. *Onsmakelijk*, *onsmakelijker* enz., laf, dat niet aangenaam voor de tong is; ook in eenen figuurlijken zin: *onsmakelijke tijdingen*. — *Onsmakelijkheid*.

ONSMAKELIJK, zie *onsmaak*.

ONSMELTELIJK, bijv. n. en bijw. Hetwelk men niet smelten kan: *wat poogt gij met uw weenen tot wasch te smelten deze onsmeltelijke steenen?* P. Rabus.

ONSPAANSCH, bijv. n. en bijw., *onspaanscher*, *meest*, *zeer onspaansch*. Den Spanjaard niet toegedaan: *een man geleert en onspaansch*. Hooft.

ONSPEURLIJK, bijv. n. en bijw., *onspeurlijker*, *onspeurlijkst*. Niet te bespeuren: *op wier opspeurlijk spoor*. De Deck.

ONSPIJS, v., meerv. *onspijzen*. Hetwelk men, om zijne walging, niet als spijs gebruiken kan: *wat onspijs heeft het niet al in 't lijf geslagen?* Vond.

ONSPOED, m., meerv. *onspoeden*, dat bij Oud. voorkomt. Geen voorspoed: *door gelatenheid in onspoedt*. Hooft. *In onspoet krijgt men oogen*. J. de Haes.

ONSPOOR, o. meerv. *onsporen*. Ongebaand spoor: *de paerden zien spoor noch onspoor aen*. Vond.

ONSTAATSCH, bijv. n. en bijw., *onstaatscher*, *meest*, *zeer onstaatsch*. Die de partij der staatschen niet is toegedaan. Bij Hooft komt het als een zelfst. naamw. voor: *eenighe Onstaatschen (werden) uitgejaaght*.

ONSTADE, v. Ongemak: *dat komt mij te onstade*, te onpas.

ON-

ONSTANDVASTIG, bijv. n. en bijw., *onstandvastiger*, *onstandvastigst*. Niet standvastig, veranderlijk. Van hier *onstandvastigheid*, *onstandvastiglijk*. Bij de ouden vindt men ook *onstandvast;* bij DORESL. *onstandhaftig*.

ONSTEDE, veroud. bijv n. en bijw., *onsteder*, *onsteedst*. Niet vast: *dat make se onstede*. WILCKOER. V. LANGEWOLT.

ONSTEMMIG, bijv. n. en bijw., *onstemmiger*, *onstemmigst*. Niet eenstemmig: *het onstemmigh volck*. DE BRUNE.

ONSTERFELIJK, bijv. n. en bijw., *onsterfelijker*, *onsterfelijkst*. Niet vatbaar voor sterven, en verder, niet vatbaar voor ophouden te zijn. *God is onsterfelijk*, in zoo ver deszelfs wezen onmogelijk kan vernietigd worden. *Eene onsterfelijke ziel*. Oneig. beteekent het eene lange duurzaamheid; *een onsterfelijke naam*. Van hier heeft VOND. een werkw. *onsterfelijken: waarme de Godheid hadde onsterflijckt uwen rei*. Voorts *onsterfelijkheid*.

ONSTERK, bijv. n. en bijw., *onsterker*, *onsterkst*. Dat ligt breekt, hetwelk men ligt vaneen trekken kan: *onsterker dan haar*. VOND. *Onsterk laken*. Niet met sterke bezetting voorzien: *tot verbluffing der onsterker plaatzen*. HOOFT. Van hier *onsterkte*.

ONSTICHTIG, bijv. n. en bijw., *onstichtiger*, *onstichtigst*. Niet stichtig: *met geen onstichtigh spel*. VOND. Ook *onstichtelijk*.

ONSTILBAAR, bijv. n. en bijw., *onstilbaarder*, *onstilbaarst*. Niet te stillen: *een' onstilbaare beweeghenis*. HOOFT.

ONSTRAFFELIJK, bijv. n. en bijw., *onstraffelijker*, *onstraffelijkst*. Niet berispelijk; *een onstraffelijk leven leiden*. Echt, niet valsch: *met onstraffelijke zegelen bekreftigen*. OMLAND. LANDR. Van hier *onstraffelijkheid*. — Ook *onstrafbaar*, die geene straf verdient.

ONSTRENG, bijv. n. en bijw., *onstrenger*, *onstrengst*. Niet streng; *onstrenge kinderroede*. VOND.

ONSTUIM, *onstuimig*, zie *ongestuim*.

ONT, een voorzetsel, dat slechts in zamenstelling gebruikelijk is. Men plaatst het voor werkwoorden als: *ontbijten*,

ten, *ontzetten*, enz.; en voor zulke naamwoorden, die van zoodanige werkwoorden ontstaan zijn, als: *ontbijt*, *ontzet*, enz. In deze zamenstelling met werkwoorden, die zoowel onzijdig als bedrijv. kunnen zijn, is het altijd een onscheidbaar voorzetsel. Dit voorzetsel is mede vrij oud; en men vindt hetzelve reeds bij ULPHILAS en de alemann. en frank. schrijvers. Wij zullen hier eenige slechts aanwijzen en andere wat uitvoeriger behandelen.

Ontaanboorden, *ontambten*, *ontaren*, *ontbakeren*, *ontbasten*, *ontbedelen*, *ontbeenen*, *ontblijven*, *ontbreijen*, *ontdarmen*, *ontdauwen*, *ontdeelen*, *ontdikken*, *ontdonkeren*, *ontdooijen*, *ontdooven*, *ontdraaijen*, *ontdraven*, *ontdringen*, *ontdruipen*, *ontduiken*, *ontechten*, *ontfijmelen*, *ontflodderen*, *ontfloersen*, *ontfutselen*, *ontgallen*, *ontgeesten*, *ontgerven*, *ontglijden*, *ontglimmen*, *ontgloeijen*, *ontgrabbelen*, *ontgraten*, *ontgroeven*, *ontgunnen*, *onthalsteren*, *ontharen*, *ontharten*, *onthaspelen*, *onthechten*, *onthemden*, *onthersenen*, *ontheugen*, *onthokkebanden*, *onthollen*, *onthoornen*, *onthozen*, *onthugen*, *onthuiken*, *onthuiven*, *onthunkeren*, *onthuwen*, *ontijlen*, *ontijveren*, *ontkallen*, *ontkammen*, *ontkapen*, *ontkavelen*, *ontkibbelen*, *ontklongelen*, *ontkluiten*, *ontkluwenen*, *ontkofferen*, *ontkoningen*, *ontkoppelen*, *ontkorsten*, *ontkurken*, *ontkussenen*, *ontlaarzen*, *ontlanden*, *ontlekken*, *ontlenden*, *ontlieven*, *ontlijden*, *ontlijmen*, *ontlijsten*, *ontlokken*, *ontlommeren*, *ontlooden*, *ontlooveren*, *ontmagten*, *ontmagtigen*, *ontmakkeren*, *ontmasten*, *ontmesten*, *ontmeten*, *ontmoederen*, *ontmoeijen*, *ontmossen*, *ontnagelen*, *ontnarren*, *ontnaturen*, *ontnestelen*, *ontnesten*, *ontnevelen*, *ontnijden*, *ontouderen*, *ontpakken*, *ontpanden*, *ontpassen*, *ontpleiten*, *ontplondren*, *ontplukken*, *ontpoorteren*, *ontpragchen*, *ontprangen*, *ontpraten*, *ontpreken*, *ontprijzen*, *ontproeven*, *ontrafelen*, *ontraken*, *ontrampt*, *ontranden*, *ontreeden*, *ontregten*, *ontrekenen*, *ontreuzelen*, *ontrijgen*, *ontrijken*, *ontrijsen*, *ontrollen*, *ontronselen*, *ontroomen*, *ontroesten*, *ontruigen*, *ontsatannen*, *ontschadigen*, *ontschagcheren*, *ontscheiden*, *ontscherpen*, *ontschikken*, *ontschillen*, *ontschinkelen*, *ontschokken*, *ontschorren*, *ontschoonen*, *ontschorsen*, *ontschutten*,

ten, *ontschutteren*, *ontsindelen*, *ontslachten*, *ontslappen*, *ontslaven*, *ontslepen*, *ontsloesteren*, (ontbolsteren), *ontsluipen*, *ontsmeeken*, *ontsmeren*, *ontsmoken*, *ontsnellen*, *ontsnijden*, *ontsnoeijen*, *ontsnorren*, *ontsnuiten*, *ontsnuiven*, *ontsparen*, *ontspartelen*, *ontspelden*, *ontsperren*, *ontspijen*, *ontspoelen*, *ontstappen*, *ontsteenen*, *ontstemmen*, *ontsterven*. *ontstijgen*, *ontstijven*, *ontstoppen*, *ontstoren*, *ontstouwen*, *ontstrammen*, *ontstraten*, *ontstroopen*, *ontstruiken*, *ontsullen*, *onttellen*, *ontteugelen*, *onttimmeren*, *onttongen*, *onttroetelen*, *onttroggelen*, *onttuigen*, *onttuinen*, *ontvaderen*, *ontvorschen*, *ontvechten*, *ontveiligen*, *ontvellen*, *ontverwen*, *ontveteren*, *ontvlakken*, *ontvlechten*, *ontvleeschen*, *ontvleugelen*, *ontvliegen*, *ontvlieten*, *ontvloeijen*, *ontvoegen*, *ontvoeren*, *ontvormen*, *ontvrouwen*, *ontvullen*, *ontwaaijen*, *ontwalgen*, *ontwallen*, *ontwederen*, *ontwegen*, *ontwenschen*, *ontwortelen*, *ontwervelen*, *ontweten*, *ontwetten*, *ontweven*, *ontwezenen*, *ontwijven*, *ontwisschen*, *ontwrichten*, *ontzaken*, *ontzegelen*, *ontzielen*, *ontziedelen*, *ontzingen*, *ontzitten*, *ontzorgen*, *ontzwieren*, *ontzwijmelen*, enz.

ONTAARDEN, o. w., *ik ontaardde*, *ben ontaaard.* In het gemeen, eenen vorigen aard missen: *de groote Paulus*, *van dien Saulus nu ontaerdt* enz. J. DE HAES. In het bijzonder, eene goede gesteldheid verliezen en tot het tegengestelde vervallen: *van de deugd zijner voorouderen ontaarden.* *Ontaard*, voor wreed: *eene ontaarde moeder.* Van hier *ontaardeling* bij F. HALMA, *ontaardheid*, *ontaarding.*

ONTADELEN. (*ontedelen*) b. w., *ik ontadelde*, *heb ontadeld.* Van de adelijke waardigheid berooven. Van hier *ontadeling.*

ONTADEMEN, b. w., *ik ontademde*, *heb ontademd.* De ademhaling benemen: *door de walmte ontademt.* HOOFT.

ONTANKEREN, b. w., *ik ontankerde*, *heb ontankerd.* Van het anker afrukken of berooven: *als een ontankert schip dus sollen mijn gedachten.* J. BONEFON. Van een anker losmaken; *een ontankerde muur.* Oneig.: *een tred*, *die noijt ontankert werd.* OUD.

ONTBALLASTEN, b. w., *ik ontballaste*, *heb ontballast.*

last. Den ballast uit een schip doen. Oneig.: *ontballast van 't gewicht van Hoofs bekommeringh.* C. HUYG.

ONTBANEN, b. w., *ik ontbaande, heb ontbaand.* Eene effene baan onbruikbaar maken, zoodat men dezelve niet langer betreden kan: *oft dat de konstenarijen der maghtigen den anderen (weg) ontbaant hebben.* HOOFT.

ONTBEIDEN, b. en o. w., *ik ontbeidde, heb ontbeid.* Bedr., opwachten, vertoeven, met oogmerk, dat een ander op die plaats kome, waar men hem inwacht. Zoo zegt VOND.: *dit oude wijf ontbeijd.* Onz.: *maer ontbeijd, ick zie alreede het tooneel openen.* VOND.

ONTBEREN, b. w., *ik ontbeerde, heb ontbeerd.* Iets niet hebben, derven, missen, mangel aan iets lijden. Men vindt het met den tweeden en vierden naamval: *de locht, dier sij doch niet ontbeeren en conden.* DORESL. Ook bij CAMPH. *Dat zijn lof mijn geringe pen wel ontbeeren magh.* POOT. Van hier *ontbering, ontbeerlijk.* Bij OTFR., NOTK. en latere schrijvers luidt dit woord *inberan, inberen, umberen*, hoogd. *entbehren*, deen. *undväre.* Het komt van het oude *beren, baren*, dragen, doen, werken, voortbrengen, genieten.

ONTBIEDEN, b. w., *ik ontbood, heb ontboden.* Een gebod geven, bevelen: *alles wat ghij uwen knecht ontboden hebt, dat wil ick doen.* DORESL. In dien zin is het reeds verouderd. In vorige tijden las men dat vaak in openbare bevelen: *soo ontbieden ende ordonneren wij den Drossaert onser Baronie.* ORDONN. 1620. Wij gebruiken het thans in den zin van bevel geven, dat iets tot ons kome, of gebragt worde: *waarover de Prins eenen Eedelman bij zich ontbood.* HOOFT. Eertijds beduidde het ook bekend maken, vermelden: *Jakob, Godts knecht ende ons Heeren Jhesu Christi, ontbiedet groete den twaelf ghe-slachten.* OUDE OVERZETT. VAN DE VULGATA. *Ontbieden wij onse vrientschap ende gruete.* VERDRAG VAN JAN DE DERDE EN JACOBA VAN BEIJEREN, 1415. Zoo lezen wij ook in oude plakkaten *ontbieden en verzoeken wij*, de onderscheiding van *lasten en bevelen wij.* Van hier *ontbieding.*

ONTBIJT, o. Morgenspijs: *tot een bitter ontbijt.* HOOFT.

HOOFT. Het o. w. *ontbijten* is het ontbijt gebruiken.

ONTBINDEN, b. w., *ik ontbond*, *heb ontbonden*. Van eenen band bevrijden, door denzelven los te maken: *ontbindt het veulen*. BIJBELV. *Toen ge' eerst van uw moeder waart ontbonden* (bij de geboorte). G. BRANDT. De vaste deelen scheiden: *iets in water ontbinden*. Oneig., van eene onaangename, bezwaarlijke zaak bevrijden: *'t hart, van zwarigheid ontbonden*. VOND. *Ontbonden worden* is, in den Bijbelstijl, sterven. Krachteloos maken: *een gebod ontbinden*, naar denzelfden stijl. Breken: *door trou, die tijdt noch ramp ontbint*. G. BRANDT. Eertijds beteekende het ook verklaren, uitleggen, oplossen: *Daer ic of die hantveste al in duutschen woort ontbinden sal*. M. STOKE. Men gebruikt het nog in eenen soortgelijken zin: *een wiskundig voorstel ontbinden*. Zoo komt het ook voor in het LEVEN JES. CHR. 1499. Van hier *ontbinding*, *ontbindelijk*. Bij KER. luidt dit woord *anpintan*, OTFRID. *intbindan*.

ONTBLADEREN, b. w., *ik ontbladerde*, *heb ontbladerd*. Van blad berooven: *Jehova's stem ontbladert het boschrijke woud*. MUNTINGHE. Oneig.: *geen schaadelijke rups ontblaader deeze hoop*. D. SCHELTE.

ONTBLINDEN, b. w., *ik ontblindde*, *heb ontblind*. Men noemt dit ook *ontblindhokken*. In eenen eigenlijken zin het bewindsel der oogen wegnemen; oneig., iemand uit den dut helpen, verlichten. Bij HUYGENS komt het in den eigenl. zin voor: *blint had ik mij geplant, en, wild ick mij ontblinden* enz.

ONTBLOEMEN, o. w., *ik ontbloemde*, *ben ontbloemd*. Zijne bloem verliezen. Meest figuurlijk: *ontbloemde maegd*. DE BRUNE. Anders ook *ontbloesemen*.

ONTBLOOTEN, b. w., *ik ontblootte*, *heb ontbloot*. Bloot maken. Eigenlijk: *gij ontblootedet de fundamenten tot aan den hals*. DORESL. In het bijzonder, van kleederen ontdoen: *zij liep met ontblooten boezem*. *Men moet zich voor alle menschen niet ontblooten*, zijn hart niet openbaren. Oneig.: *hij ontblootte door list de grenssteden van bezetting*. Berooven, versteken: *D'Onroomschen, ontbloot van de borstweer*. HOOFT. Van hier *ontblooting*.

ON-

ONTBOD, o. De daad van ontbieden: *het ontbod ten Landdage.* L. TRIP.

ONTBOEIJEN, b. w., *ik ontboeide, heb ontboeid.* De boeijen ontsluiten: *Andromeda, ontboeit door Perseus.* VOND. Oneig: *Die door den dood van deze aarde ontboeid zijn.* SELS. Van hier *ontboeijing.*

ONTBOEZEMEN, b. w., *ik ontboezemde, heb ontboezemd.* Eigenlijk uit den boezem met moeite voortbrengen. Men gebruikt het oneigenlijk voor uit het hart opbrengen. Van hier *ontboezeming: zonder de ontboezeming van deezen hartlijken wensch.* FRANTZEN.

ONTBOKSEN, b. w., *ik ontbokste, heb ontbokst.* Ontfutselen: *iemand iets ontboksen.* Eigenlijk stil uit de *bokse*, uit de broek, ligten.

ONTBOLSTEREN, b. w., *ik ontbolsterde, heb ontbolsterd.* Den bolster van iets open maken en afdoen. Oneig.: *den dwaas kan men van zijne dwaasheid niet ontbolsteren.* HAMELSV. Van hier *ontbolstering*, eig. en oneigenl.: *zoude men op meer ontbolstering kunnen denken.* TUINMAN.

ONTBONDELEN. (*ontbundelen*) b. w., *ik ontbondelde, heb ontbondeld.* Uit den bondel doen: *ontbondelen alle de vrouwspersoonen 't hair.* BOGAERT Van hier *ontbondeling.*

ONTBOREN, verl. deelw. van het verouд. *ontbaren, ontberen*, sterven: *uw' goelijke Alvriendin ter goeder uure ontboren* (gestorven) enz. MOON. Het is eene navolging van het lat. *denatus.*

ONTBORRELEN, o. w., *ik ontborrelde, ben ontborreld.* Borrelend ontspringen: *dat water, dat met bloet gemengt Godts hart ontborrelde.* VOND. Van hier *ontborreling.*

ONTBRANDEN, o. w, *ik ontbrandde, ben ontbrand.* Men gebruikt dit woord, in den verhevenen stijl, voor aanvangen te branden: *so dat het vijer des Heeren ontbrandde onder hen, ende verteerde.* BIJBELV. Meest gebruikt men het oneigenlijk van hevige begeerten en hartstogten: *Die heiligheit, die naar het onbeschaduwt licht ontbrant.* H. SCHIM. Bijzonder van liefde en toorn: *Tot de deugd en 't Recht ontbrant in liefdevlammen.* POOT. *Wanneer sijn toorn maer een weijnich soude ontbranden.* BIJBELV. Bij OTFR. vindt

 men

men het reeds van den toorn gebezigd *inbrennan*. Bij TATIAN. is het bedr. *intprennan*, zoo ook bij de zwab. dichters *enbrennen*.

ONTBREIDELEN, b. w., *ik ontbreidelde, heb ontbreideld*. Den breidel uit den mond losmaken. Oneig.: *'t Ontbreidelen der jeugt*. VOND. *Zoo haast de jeugt was van de wijn ontbreidelt*. G. BRANDT. Van hier *ontbreideling*.

ONTBREINEN, b. w., *ik ontbreinde, heb ontbreind*. Het brein uitdrukken: *bekkeneelen, die de Dwinglandij ontbreinde*. G. BRANDT.

ONTBREKEN, o. w., *ik ontbrak, ben* en *heb ontbroken*. Met geweld beginnen op te breken; oproer maken; met *zijn: die Vriesen, die somwile ontbraken, sagen si stede*. M. STOKE. Verouderd. Wij nemen het thans, voor te kort schieten, met *hebben: de priesters nacht noch dagh in hunnen plight ontbreecken*. VOND. Niet zijn, uit hoofde van gebrek: *waar geld ontbreekt, ontbreekt veel. Het heeft mij nooit aan moed ontbroken*. CAMPH. bezigt het met den tweeden naamv. der zaak: *gheens dings sal hem ontbreken*.

ONTBRIEVEN, b. w., *ik ontbriefde, heb ontbriefd*. Dit woord, als mede *ontinkten*, is door den Ridder C. HUYG. uitgevonden. Om papier niet eene prooi voor rotten en muizen te laten, neemt de Dichter voor, om hetzelve met rijm en vers te beschrijven, en er dan brieven van te vouwen, ten einde dezelve zijnen vrienden over te zenden. Dit drukt Hij dus uit.

'k Gaese niettemin ontrieven,
En haer avondmael ontbrieven,
En ontinten haar ontbijt.

ONTBURGEREN, b. w., *ik ontburgerde, heb ontburgerd*. Van het burgerschap berooven: *die sal achter dier tijt ontburgerd wesen*. CHRON. V. ARNHEM.

ONTCIJFEREN, b. w., *ik ontcijferde, heb ontcijferd*. Een verborgen, met cijfers, dat is geheime teekens, geschreven schrift verklaren; naar het fr. *dechifrer: alle brieven werden bij hem ontsijfert*. HOOFT. Fig. voor verklaren, uitleggen: *ik heb eindelijk het geheim ontcijferd*. Van hier *ontcijfering*.

ONTDAAN, zie *ontdoen*.

ONTDACHT, zie *ontdenken*.

ONT-

ONTDAGEN, o. w., *ik ontdaagde*, *ben ontdaagd*. Beginnen te dagen: *als Apol* (de zon) *begint t' ontdagen*. ANTON. *Eer dat de dagh ontdaeght*. HUYG.

ONTDANKEN, b. w., *ik ontdankte*, *heb ontdankt*. Ongenoegen betoonen. *Wanneer zij zich zullen dies ontdanken*. HOOFT. *Wie billijk loont en straft*, *zal 't nimmer zich ontdanken*. VOND.

ONTDEKKEN, b. w., *ik ontdekte*, *heb ontdekt*. Eigenlijk iets, dat tot dekking dient, wegnemen: *het hoofd ontdekken*. *Zich ontdekken*, zijnen hoed afnemen. Oneigenlijk, eene vooraf niet gekende zaak gewaar worden, zoo wel van alle zintuigen, bijzonder van het gezigt, als ook van het verstand: *zoo zou een blinde een' beemt ontdekken door de geuren*. POOT. *Kolumbus heeft Amerika ontdekt*. *Een bedrog ontdekken*. *Om 't vloekverbond tot in den grond te ontdekken*. FEITAMA. Eene verborgene zaak bekend maken: *van een hanekrai ontdekt*. VOND. Vooral in vertrouwen dezelve bekend maken: *Ik zal u mijn hart ontdekken*. Van hier *ontdekker*, *ontdekking*. Dit werkw. luidt bij KER. *intdecchan*, bij ISIDOR. *antdecchan*, OTFR. *intheken*.

ONTDENKEN, o. w., waarvan het verled. deelw. met *zijn* nog, in de dagelijksche taal, gebruikt wordt: *het is mij ontdacht*, het is mij uit het geheugen gegaan.

ONTDOBBELEN, o. w., *ik ontdobbelde*, *ben ontdobbeld*. Door geworpene dobbelsteenen een gevaar ontkomen: *hij is den dood ontdobbeld*. De gewoonte had wel eens, in vorige tijden, onder krijgsvolk plaats, wanneer eenige misdadigers op eene trom dobbelden, wie van hen de doodstraf zoude ontgaan.

ONTDOEN, b. w., onregelm., *ik ontdeed*, *heb ontdaan*. Men gebruikt het voor het tegendeel van doen, veroorzaken, dat iets niet gedaan zij: *wat eens gedaan is*, *kan men nimmermeer ontdoen*. VOND. Te niet doen: *menigmaal ontdoet een Vorst*, *wat zijn voorzaat gedaan heeft*. Open doen, eene opening maken: *metten sleutel menze sloot en ontdede*. V. MAND. *Zich van kleederen ontdoen*; ook *zich ontdoen*. *Zich ontdoen* komt ook voor in den zin van zich ontbinden: *alle de beweginge des wereldts ontdoet zich in die tsamenparinge*. DE BRUNE. Oneig: ontslaan: *ik zal er mij van zoeken te ontdoen*. Verstrooijen, uit elkan-

der jagen, overwinnen: *wie heeft Hannibal ontdaen?* De Deck. *Ontdaan* verklaart L. Meyer door gescheurd, gebroken. Kolyn gebruikt het werkw. ergens voor afbreken: *het holten klooster dat ontdede hij.*

ONTDRAGEN, b. w., *ik ontdroeg, heb ontdragen.* Door dragen ontnemen, ontstelen: *Cijpris gevleugelt wichtje ontdraegt u den breikorf.* Vond. In het gemeen, wegnemen: *het gevoel is ontdragen.* Hoogvl.

ONTDUISTEREN, b. w., *ik ontduisterde, heb ontduisterd.* Duisternis wegnemen, verlichten: *tot de Hemel uw hert ontduister.* Lodenst. Ook beduidt het door middel van duisternis onttrekken, verbergen: *aen den donkeren schoot der aerden vertrouwt, om de begeerlijcke oogen ontduijstert te werden.* Bat. Arcadia. Van hier *ontduistering*, bij L. Ten Kate.

ONTEDELEN, zie *ontadelen.*

ONTEEDIGEN, b. w., *ik onteedigde, heb onteedigd.* Van den eed ontslaan: *het onteedighen der Hopluiden.* Hooft. *Bescheldende de laatst onteedigde hofsoldaten.* Hooft. Van hier *onteediging.*

ONTEENIGEN, b. w., *ik onteenigde, heb onteenigd.* Scheiden, verdeelen, twist tusschen anderen zaaijen: *dat den eenen broeder van den anderen onteenigt.* De Brune. *Onteenighde gewesten.* Hooft. Van hier *onteeniging.*

ONTEEREN, b. w., *ik onteerde, heb onteerd.* Eigenlijk van eene waardigheid berooven: *die onteert sijn eygen hooft.* Bijbelv. *Eene maagd onteeren*, haar den maagdom benemen. In verdere beteekenis, iets doen, dat tegen de achting en den eerbied, aan eenen persoon of eene zaak schuldig, strijdt: *Gods naam onteeren. Den tempel onteeren.* Van hier *onteerder, onteering, oneersel*, bij Hooft. Voor *onteeren* gebruikt Oudaan ook *onteerlijken.* Bij Otfr. *interen.*

ONTEIGENEN, b. w., *ik onteigende, heb onteigend.* Van eigendom ontzetten: *hij onteigende mij mijne bezittingen. Ellendighe menschen, die zich onteygenen, en aen andere in huyre geven.* De Brune. Van hier *onteigening.*

ONTENGELEN, b. w., *ik ontengelde, heb ontengeld.* Uit den staat der Engelen verstooten: *sints bij zwaer ongeval een deel ontengelt zijn.* Huygens.

ONTERVEN, b. w., *ik onterfde*, *heb onterfd.* Dit woord wordt gebruikt van iemand, die erfgenamen nalaat, welke hij van de erfenis versteekt: *eenen verkwistenden zoon onterven.* Dit woord had in vorige tijden, toen het maken van uiterste willen nog niet in gebruik was, of minder algemeen in zwang ging, eene andere beteekenis. Het beduidde iemand, geregtelijker wijze, uit het wettige bezit, den eigendom en de beheering van goederen zetten. Zoo wordt het genomen, in eene *Verklaring* wegens de landscheiding tusschen *Brab.* en *Holland*, van 2. Nov. 1383: *voort tughede hij, dat men altoes die goede te Zonzel geerft ende onderft heeft* enz. Ook gaf het te kennen het regt tot iets, bij plegtige erkentenis, voor zich zelven afstaan en aan een ander opdragen. In dien zin komt het voor, in de *Overdragt* van de Landen, d. 12. Apr. 1433, door *Jakoba v. Beyeren* aan *Filips van Bourgondie* gedaan: *soo dat wij ons ende onsen erven ende nacomelingen daer of onterven* enz. Eindelijk, beteekende het iemand van zijn ambt, leen of ander goed, door regt of geweld, ontzetten; het middeleeu. *exheredare*, het fr. *desheriter.* Zoo vindt men het, in eenen brief van *Godevaard van Breda*, waarin hij zich en zijn land aan Hert. *Henr. v. Brab.* in leenmanschap overgeeft, in het jaar 1212: *sijn ligchaeme sal onder onse macht sijn, ende sonder hope van restitutien sal onderft worden.* Van hier *ontervenis*, *onterving.*

ONTEVREDEN, bijv. n. en bijw., *ontevredener*, *ontevredenst.* Niet tevreden: *ontevreden met zijn lot.* J. v. Eyk. Van hier *ontevredenheid.* Zie *onvrede.*

ONTFERMEN, (*zich*) wederk. w., *ik ontfermde mij*, *heb mij ontfermd.* Zijn hart voor anderen ontsluiten, als van *ont* en het oude *fermen* (fr. *fermer*) sluiten. Men plaatst er eenen tweeden naamval bij, of het voorz. *over*: *zich over iemand ontfermen. Ontferm u mijner. Uwe ronde en poezele armen ontfermen zich des minnaers al te nô.* Poot. Van hier *ontferming.*

ONTFONKELEN, o. w., *ik ontfonkelde*, *ben ontfonkeld.* Beginnen te fonkelen. Van hier *ontfonkeling*, een woord, waarmede Hooft, in Tacitus, het, door Tiberius uitgevonden, woord *spintria*, vertaalt; naar het gr. σπινθὴρ, eene vonk. Dit *ontfonkeling* is eigenlijk

 voor

voor *ontvonkeling*, van *ontvonken*. Bij HOOFT vindt men ook het bijv. n. *ontfonkelijk*.

ONTFRONSEN (ook *ontfronselen*), b. w., *ik ontfronste*, *heb ontfronst*. De fronsen of rimpels uit het gelaat wegtrekken: *ontfronsch uw voorhooft*. ANTON. *De wijn ontfronst het hooft*. J. CATS. *Hier zou 't voorhooft zich ontfronsen*. POOT. Van hier *ontfronsing*.

ONTGAAN, o. w., onregelm., *ik ontging*, *ben ontgaan*. Eigenlijk, zich van eene plaats verwijderen: *hij ontging den Markgraaf*, *die op hem paste*. HOOFT. In het gaan te voren komen: *ik kan u gemakkelijk ontgaan*. Oneig.: *dat is mij ontgaan*, dat is mij uit de gedachten geschoten. *Dat voordeel ontgaat mij niet*. In engeren zin, eene onaangename omstandigheid ontwijken: *een kwaad pogen te ontgaan*. Men gebruikt het ook wederk.: *zich ontgaan*, zich aan eenige zonde in het openbaar schuldig maken. *Men lette hier neevens eens op 't geene*, *dat zich ontgaan heeft*. HOOFT. Bij OTFR. *ingan* en *intgan*.

ONTGANG, m. Het ontgaan, in eenen oneigenl. zin: *op hoop van ontgang der straffe*. HOOFT.

ONTGELDEN, b. w., *ik ontgold*, *heb ontgolden*. Eigenlijk eene schade, anderen aangedaan, met geld vergoeden; schoon het zoo niet meer gebruikt wordt. Bij C. HUYGENS komt het in den zin van iemand geld afzetten voor: *die u bij der straet ontgeldt*. Wij nemen het thans voor boeten, straf lijden: *de onnoozele moet het vaak ontgelden*. *Alzoo ontgolden de Landtzaaten de zonden der dwingelandije*. HOOFT. *Etlijke rijke burghers ontgolden 't met den hoofde*. HOOFT. Van hier *ongeldtenis*, in het GELD. PLAKAATB., *ontgelding*.

ONTGESPEN, b. w., *ik ontgespte*, *heb ontgespt*. Los gespen: *ontgespt den gouden gesp*. VOND. *Waapens*, *die ik ontgespte*. G. BRANDT. Van hier *ontgesping*.

ONTGEUZEN, b. w., *ik ontgeusde*, *heb ontgeusd*. Iemand op eene smadelijke wijze de voorregten der hervormden ontnemen, en hem met schimp en hoon tot het pausdom dwingen.

ONTGEVEN (*zich*), wederk. w., *ik ontgaf mij*, *heb mij ontgeven*. Oul. beteekende het laten varen. — Uit de gedachten laten: *zich een vermoeden ontgeven*. *Dat*

hij

hij zich ontgave, dat iemandt gepooght had hem verdacht te maaken. HOOFT.

ONTGIFTIGEN, b. w., *ik ontgiftigde, heb ontgiftigd.* Het vergift wegnemen: *zulcke laege zielen te willen ontgiftighen, en 't fenijn wegh nemen.* DE BRUNE.

ONTGINNEN, b. w., *ik ontgon, heb ontgonnen.* Beginnen te bewerken. Zoo bezigt men het van onbebouwd land, waarin men den ploeg zet: *een stuk gronds ontginnen.* Dus ook: *eenen haas — een speenvarken ontginnen,* opsnijden. In dien zin gebruikt HOOFT het voor eene bres schieten: *onberaaden nogthans hoe men de sterkten t'ontginnen hadde.* Voorts gebruikt men het ook van andere dingen, en het beteekent eenen aanvang met iets maken: *een getal ontginnen.* VOND. *Den strijd ontginnen.* BÓG. Van hier *ontginning.*

ONTGLANZEN, *ontglansen,* b. w., *ik ontglansde, heb ontglansd.* Den glans ontnemen: *door dit penseellicht droef ontglanst.* POOT. *De boosheyd ontglanst den luyster van een vrouwe.* DE BRUNE.

ONTGLIPPEN, o. w., *ik ontglipte, ben ontglipt.* Glippend, wegens gladdigheid ontslippen: *de aal ontglipte mij uit de hand.* Fig.; uit onvoorzigtigheid en in haast zich iets laten ontvallen: *laet haer* (de lippen) *nooit iets vuils ontglippen.* BODDAERT. Kwijt raken: *met de straelkroon, die haer stamhuis ontglipte.* POOT. Ontwijken: *dan ziet gij 't witte duin allenxkens ontglippen het gezicht.* ANTON.

ONTGODEN, b. w., *ik ontgoodde, heb ontgood.* Van de goddelijke waarde, ook wanneer zij slechts op trotsche inbeelding, of fabelachtige verziering steunt, berooven: *en wij 't vergode kint van nieuws ontgoden dorsten.* C. HUYG.

ONTGOOCHELEN, (*ontguichelen*) b. w., *ik ontgoochelde, heb ontgoocheld.* Door goochelen ontfutselen: *het welk door Circe den vader Pikus was ontguighelt.* VOND. Van hier *ontgoocheling.*

ONTGORDEN, b. w., *ik ontgordde, heb ontgord.* Los gorden: *ende men ontgordde de kemelen.* BIJBELV. *Hij ontgordd' hem van dagg' en degen.* HOOFT. In eenen bepaalden zin is het het tegendeel van *begorden,* den buik doen zwellen door bezwangering: *dry maeghden van een' boer in eene nacht begort.* HUYG. *Ontgor-*

gorden is derhalve de slenking van den buik door verlossing veroorzaken: *zij zach haer zwangeren buik ontgorden.* G. BIDLOO.

ONTGRAVEN, b. w., *ik ontgroef, heb ontgraven.* Door graven wegnemen: *eer hi den vader dede ontgraven.* M. ST. *Een deel ontgraven slijcks voor 't oppergoed te keuren.* DE DECK. Van hier *ontgraving.* Zamenstell. *schatontgraving.* DE DECK.

ONTGRENDELEN, b. w., *ik ontgrendelde, heb ontgrendeld.* De grendels losdoen: *wanneer de doot ontgrendelt uwe deuren.* J. CATS. *De nijdigheit zocht de poorten stil t' ontgrendelen.* VOND. Oneig.: *ontgrendelt hand en hert.* HUYGENS.

ONTGRIJNZEN, b. w., *ik ontgrijnsde, heb ontgrijnsd.* De grijns, het masker, afdoen: *op den tijd, die met ontgrijnsde mom en veldtrompet* enz. R. F., voor G. BRANDTS POEZIJ.

ONTGROEIJEN, o. w., *ik ontgroeide, ben ontgroeid.* Door groeijen ontkomen: *hij is de plak ontgroeid.* Oneig.: *dat zij zoo haest dien kerker kon ontgroeijen,* zingt F. DE HAES van de ziel, die niet langer, in den kerker des ligchaams, konde opgesloten blijven, maar door den dood ontslaakt werd. In verdere figuur: *talen, die het gezag van de Rede ontgroeit schijnen.* L. TEN KATE.

ONTGROENEN, b. w., *ik ontgroende, heb ontgroend. Iemand ontgroenen* zegt men van iemand, die, op de Hoogeschool komende, door zijne medestudenten, onder een vrolijk glas wijn, en eenige daarbij gebruikelijke plegtigheden, van den, hem nog aanklevenden, schoolschen reuk, gezuiverd, en dus als lid der akademie ingehuldigd wordt. Bij HUYGENS komt het onz., met *zijn*, in eenen eigenlijken zin voor, in de beteekenis van zijne groenheid verliezen: *'t en kan ontgroenen noch vergaen.* Van hier *ontgroening.*

ONTGRONDEN, b. w., *ik ontgrondde, heb ontgrond.* Dit woord is in eenen dubbelen zin gebruikelijk. In den landbouw beteekent *ontgronden* een nieuw stuk lands ontginnen, om het te bebouwen. Van hier is er eene soort van belasting op zulke landen met den naam van *ontgronding* bekend. Maar ook is *ontgronden* eenen grond wegnemen, waardoor dat, wat er boven staat, in-

invalt. In dien zin komt het bij J. VAN HEEMSK. voor:

Rolt zoute zeevloedt, rolt vrij aen,
Ontgrondt de letters, die hier staen.

De dichter spreekt van letters, die diep in het zand van den zeeoever ingedrukt waren. In eenen figuurlijken zin, komt het bij HOOFT voor: *'t ontgronden van dezen Staat*, den Staat tot den ondergang brengen. *Ook is zulken dienaar lichter t'ontgronden*, men kan hem gemakkelijker den voet ligten, en zijn ambt ontnemen.

ONTGUICHELEN, zie *ontgoochelen.*

ONTHAAL, o. Eene bejegening met woorden of daden, welke men aan iemand bewijst, wanneer hij bij ons inkomt. Het woord wordt in eenen onbepaalden zin genomen, en eerst door bijgevoegde uitdrukkingen bepaald: iemand *een goed onthaal — een slecht onthaal aandoen. Kan zij* (de lier) *u dan zoo zoet in d' ooren klinken, dat ze u beweegt tot zulk een blij onthaal?* POOT. In eenen goeden zin verstaat men er vooral door eene betooning van vriendschap door eenen maaltijd: *een heerlijk — deftig onthaal. Een sober onthaal*, in den gemeenen stijl. *'t Onthael aen 's Konings tafel.* VOND.

ONTHAKEN, b. w., *ik onthaakte, heb onthaakt.* Los haken: *en onthaakt all' haar krop, tot op het naakt.* HOOFT. Van hier *onthaking.*

ONTHALEN, b. w., *ik onthaalde, heb onthaald.* Door weghalen ontnemen: *het goed is hem weer onthaald.* Ontvangen, behandelen: *iemand koeltjes — slecht — vriendelijk onthalen. Als ons Apol onhaelt op heilig oogbanket.* POOT. Van hier *onthaling.*

ONTHALZEN, b. w., *ik onthalsde, heb onthalsd.* Onthoofden. VOND. zegt van *Maria Stuart*: *onthalst naar die gesmede wet.* En G. BRANDT zegt: *d' onthalsde martelaar.*

ONTHARNASSEN, b. w., *ik ontharnaste, heb ontharnast.* Het harnas uittrekken; ook fig.: *een hooger magt kan hem ontharrenassen.* VOND.

ONTHEISTEREN, b. w., *ik ontheisterde, heb ontheisterd.* Dit woord komt voor in de beteekenis van kwellen, berooven, ook verwoesten: *de boom ontwortelt en ontheisterd van zijn looten.* ANTON. *Den Hollandschen*

schen Tuin, van binnen met vele distelen en doornen ontheisterd. M. L. Voor ontstellen gebruikt het POOT: *als 't lot mijn' boezem had ontheistert.* Van hier *ontheistering.* Het is moeijelijk den oorsprong en de eerste beteekenis dezes woords te bepalen. Men kan hier slechts gissen.

ONTHELPEN, b. w., *ik onthölp (onthielp), heb ontholpen.* Van hulp ontblooten: *de Hopluiden, reedelijk geholpen hiermee ontholpen zich zelve.* HOOFT.

ONTHEUPEN, b. w., *ik ontheupte, heb ontheupt.* Uit het gewricht der heup ontwringen: *dan komen der ontheupt' en kreuple kindren van.* HUYG. POOT gebruikt het oneigenlijk voor den onderlingen band van vereeniging breken: *ten stut van 't burgerlijke leven, ontheupt door list en twist en feil.*

ONTHIET, (*ontheet*), o., oud woord. Een bevel, gebod: *op 's lots onthiet.* POOT. Van *onthieten*, bij KIL. *ontheyten, ontheeten*, bevelen. K. KOLIJN bezigt het voor ontzeggen, afslaan: *des hem Arenout onthiet.*

ONTHOOFDEN, b. w., *ik onthoofdde, heb onthoofd.* Het hoofd afslaan. Van hier *onthoofding.*

ONTHOUD, o. Gedachtenis: *naar mijn beste onthout.* MOON. Eene plaats, waar men zich onthoudt, voor eene poos zijn verblijf houdt: *het eilandt Mona, een onthoudt der overlooperen.* HOOFT.

ONTHOUDEN, b. w., *ik onthield, heb onthouden.* In zich houden, insluiten, bewaren: *gij onhieldet de lijcken heijmelijk in uwen huijsen.* DORESL. In het geheugen opsluiten: *wie kan dit alles onthouden? Zich ergens onthouden*, zijn verblijf houden. Terug houden: *iemand zijnen loon onthouden. Zich van iets onthouden*, zich het genot daarvan ontzeggen. *Ik konde mij van lagchen niet onthouden*, mijn lagchen niet bedwingen. Van hier het deelwoord *onthoudend*, waarvan *onthoudendheid.* Voorts *onthouder, onthouding.* OUD. bezigt *onthoudenis*, voor geheugen.

ONTHULLEN, b. w., *ik onthulde, heb onthuld.* Van hul of kapsel ontblooten: *onthult van zijnen hoofdband.* VOND. Fig.: *ontzie u niet de quanten te onthullen.* J. DE DECK. Van hier *onthulling.*

ONTHUTSEN, b. w., *ik onthutste, heb onthutst.* Van *hut-*

hutsen, *hetsen*, d. i. schudden. Eigenlijk door omhutsen in wanorde brengen: *damp*, *die 't brein onthutste.* RAB. Het deelw. *onthutst* is meest in gebruik, voor ontroerd, verlegen: *sij is soo gansch onthutst.* CATS.

ONTIEG, ontijg, zie *ontijd.*

ONTIJD, m., meerv. *ontijden.* Een ongeschikte, onbehoorlijke tijd: *een reden*, *die tot ontijt gheschiet.* DORESL. *Te ontijde*, buiten tijds. Van hier *ontijdeling*, eene misgeboorte. Voorts *ontijdig*, dat op geenen behoorlijken, of gewonen tijd geschiedt: *dat deze vraag ontijdigh was.* HOOFT. *Eene ontijdige koe*, die te vroeg kalft. Morsig, vuil: *een ontijdig huis.* Van dit *ontijdig* is, bij verkorting, *ontijg*, *ontijgheid*, waarvoor ook *ontieg* gebezigd wordt. In eenen zedelijken zin zegt OUD. *de ontiegheid en zonde des levens.* Voorts *ontijdelijk*, *ontijdigheid*, *ontijdiglijk.*

ONTIJDIG, *ontijg*, *ontieg.* Zie *ontijd.*

ONTINKTEN, zie *ontbrieven.*

ONTKALLEN, b. w., *ik ontkalde*, *heb ontkald.* Door kallen, uit het hoofd praten: *de Neêrlanders lieten zich niet ontkallen*, *dat* enz. HOOFT.

ONTKENNEN, b. w., *ik ontkende*, *heb ontkend.* Staande houden, dat men iets niet kent. In dezen zin is het deelw. met *zijn* in gebruik: *zij was mij heel ontkend.* Iets niet erkennen, loochenen: *de aangeklaagde ontkende de geheele zaak.* *Zich ontkennen*, zich onbekend maken, bedekt houden: *de Bastaart van Bueil zich ontkennende*, enz. HOOFT. Van hier *ontkennelijk*, *ontkenner*, *ontkenning.*

ONTKERNEN (bij KIL. *ontkerenen*), b. w., *ik ontkernde*, *heb ontkernd.* Van de kern berooven, de kern uitnemen: *zij schellen en ontkernen eens anders schriften.* DE BRUNE.

ONTKLETSEN, (*ontklitsen*) o. w., *ik ontkletste*, *ben ontkletst.* Met eene klets los bersten: *zaxkens*, *ijeder van 300 looden*, *vernuftelijk gevlijdt*, *om op de vlucht t'ontklitzen.* HOOFT.

ONTKLITSEN, zie *ontkletsen.*

ONTKLUISTEREN, b. w., *ik ontkluisterde*, *heb ontkluisterd.* Van de kluisters slaken: *d' ontkluisterde onschult juicht.* POOT. Fig., op andere onderwerpen toe-

toegepast: *uw' banden ontkluisteren mijn tong.* DE DECK. Van hier *ontkluistering.*

ONTKOMEN, o. w., *ik ontkwam, ben ontkomen.* Weg komen, ontgaan: *de gevangenen zijn ontkomen.* Fig.: *het gevaar — den dood ontkomen. Dit gevaar is hij helaas niet ontkomen.* Van hier *ontkoming.*

ONTKOMMEREN, b. w., *ik ontkommerde, heb ontkommerd.* Van kommer, dat is beslag, drukkenden woeker, belasting, ontheffen: *den koophandel op Embde t' ontkommeren.* HOOFT. Van kommer, dat is angst en hartzeer, bevrijden: *ontkommert uw gemoed.* HUIJG. *Ontkommeren* is ook gebezigd voor ontslaan, uit de gevangenis: *dat hij weder ontkommert ware.* VEL. CHR. V. H.

ONTKROONEN, b. w., *ik ontkroonde, heb ontkroond.* Van de kroon, en wijders van magt en heerschappij berooven: *d'ontkroonde rijxmonarch.* POOT. Oneig., van eer en luister berooven: *die vrou, ontkroont van haeren heer en hoeder.* MOON. Van hier *ontkrooning.*

ONTLADEN, b. w., *ik ontlaadde, heb ontladen.* Van eene lading, eene bevrachting ontlasten: *een schip ontladen.* Zoo ook: *een roer ontladen.* In de proefondervindelijke natuurkunde wordt iets *ontladen*, wanneer het, door aanraking, van de electrieke stof ontlast wordt. Van hier *ontlader.* In eenen figuurlijken zin zegt D. R. CAMPH.: *van aardsche liefd ontladen.* Ledigen, uitdrinken: *ontlaedt den welvaertbeker.* POOT. Van hier *ontlading.*

ONTLATEN, b. en o. w., *ik ontliet, heb* en *ben ontlaten.* Bedr., los laten, loopen laten: *Daar zich de stroomkruik in ontlaet.* ANTON., De smeden gebruiken dit woord, als zij het *staal ontlaten*, dat is hetzelve, wanneer het te zeer gehard is, boven een zacht vuur weeker maken. Oneig., vermurwen, zacht en gedwee maken: *dien zij zijn' kroeze zinnen alzoo t' ontlaaten weet.* HOOFT. Onz., met *zijn;* Fig: *het weer begint te ontlaten*, het begint te dooijen. *Door 't ontlaaten der sneeu.* HOOFT. Van hier *ontlating.*

ONTLAUWEREN, b. w., *ik ontlauwerde, heb ontlauwerd.* Van eenen lauwerkrans berooven: *ontlauwer vrij uw hoofd.* G. BIDLOO.

ONTLEENEN, b. w., *ik ontleende*, *heb ontleend.* Van iemand leenen; in eenen oneigenlijken zin: *hoe 't meer zijn eigenschap ontleent van vocht en vuur.* POOT. Van hier *ontleening.*

ONTLEIDEN, b. w., *ik ontleidde*, *heb ontleid.* Verleiden, misleiden: *maar de schipper ontleidde 't hun met een tijdige leugen.* HOOFT. *Een maeght ontleiden*, haar vervoeren. KIL. Van hier *ontleiding.*

ONTLIJKEN, o. w, *ik ontleek*, *ben ontleken.* Niet meer zoo gelijken, er niet meer zoo uitzien als voorheen: *wie soudet konnen meenen, dat iemant soo ontlijkt door glans van rijke steenen?* CATS.

ONTLIJVEN, b. w., *ik ontlijfde*, *heb ontlijfd.* Ombrengen, het leven benemen: *de Prins van Oranje in 't hart van Hollandt ontlijft.* HOOFT. Reeds bij M. ST.: *hi ontlijfde Heeren ende knechte.* Van hier *ontlijving.*

ONTLOOPEN, o. w., *ik ontliep*, *ben ontloopen.* Door de vlugt ontkomen, wegloopen: *de dief ontliep den geregtsdienaren. Indien hij 't juk ontloope.* VOND. Ontvloeijen: *terwijl hun schuim en bloet ontloopt.* VOND. Oneig.: *wij ontloopen elkander niet veel* (in jaren enz.). Van hier *ontlooping.*

ONTLORREN, b. w., *ik ontlorde*, *heb ontlord.* Met bedrog ontfutselen: *wanneer hij iemand iets ontlorde.* VOND.

ONTLORSEN, b. w., *ik ontlorste*, *heb ontlorst.* Door lorsen, door bedriegelijken handel, ontvreemden: *de gelden, den gemeene borze ontlorst.* HOOFT. Zie *lorsen.*

ONTLUIKEN, b. en o. w., *ik ontlook*, *heb* en *ben ontloken.* Bedr., iets, dat gesloten is, open doen: *zij ontluikt den mont.* VOND. Meest echter nemen wij het onzijdig: met *zijn*, in de beteekenis van langzaam open gaan. In dien zin zegt men het van oogen; doch meest van bloemen, wier bladen zich zacht ontwikkelen: *waer ontlook oit een bloempje?* POOT. Oneig.: *mijn hart ontluikt hier met de rozen.* J. DE HAES. Van het licht, dat aan de kimmen kriekt: *als 't jeugdig morgenlicht ontluikt.* H. SCHIM. Van hier *ontluiking.*

ONTLUISTEREN, b. w., *ik ontluisterde*, *heb ontluisterd.* Van luister, dat is licht, berooven: *door geen ne-*

nevelwolk ontluistert. POOT. *De hemel ontluistert zich.* VOND. Eer en luister, roem en heerlijkheid ontnemen: *wier lof en glans noit droef ontluistert wordt.* K. BRANDT. Van hier *ontluistering.*

ONTMAKEN, b. w., *ik ontmaakte, heb ontmaakt.* Ontdoen, afbreken: *noit maken iet, dat deugt, of moet eerst iet ontmaken.* DE DECK Krachteloos maken: *eenen koop ontmaken.* Bij uitersten wil onterven: *iemand al zijn goed ontmaken.* Van hier *ontmaking*, onterving.

ONTMANTELEN, b. w., *ik ontmantelde, heb ontmanteld.* Den mantel afdoen, van den mantel berooven: *die u bij der straet ontmantelt.* HUYG. Meest gebruikt men het voor het slechten van borstweringen en vestingwerken.

ONTMAREN, *ontmarren, ontmeren*, b. w., *ik ontmaarde, heb ontmaard.* Het touw eens vaartuigs, waarmede het aan eenen paal gemaard is, los maken: *het schip t' ontmaeren.* VOND.

ONTMASKEREN, b. w., *ik ontmaskerde, heb ontmaskerd.* Het masker afligten. Oneig. komt het meest voor: *dat zijne geheime kuiperijen enz. kon ontmaskeren.* BOGAERT. Van hier *ontmaskering.*

ONTMENGELEN, b. w., *ik ontmengelde, heb ontmengeld.* Uiteen schiften, uit eene verwarring redden: *ten tijde van Leicester, met wien men hier veel t' ontmengelen gehadt heeft.* HOOFT. Van elkander scheiden: *om de oover hoop liggende leeden t' ontmengelen.* HOOFT, die het ook onz. gebruikt: *hij ontbood hem, strax t' ontmengelen*, dat is, zich met zijn krijgsvolk uit den drang te begeven. Bij KIL. *ontmengen.*

ONTMENSCHEN, b. w., *ik ontmenschte, heb ontmenscht.* Het deelw. *ontmenscht* is thans alleen in gebruik, voor ontaard: *eer hem de ontmenschte monsters vatten.* POOT.

ONTMOEDIGEN, b. w., *ik ontmoedigde, heb ontmoedigd.* Den moed ontnemen: *d' Othonianen werden verwonnen: niet ontmoedight nochtans.* HOOFT.

ONTMOETEN, o. w., van *moeten*, dat weinig voorkomt (*die hem moet.* C. HUYGENS): *ik ontmoette, ben* (niet *heb*) *ontmoet.* In het gaan tegenkomen, met eenen der-

derden naamval: *als de Heere Bileam ontmoet was.* Bijbelv. Oneig., vinden: *dewijl wij in onze moedertael geene schriften van dien aert ontmoeten.* J. de Haes. Bejegenen, overkomen: *veelerhande lotgevallen zijn hem na dien tijt ontmoet.* Poot. In die beteekenis gebruikte men het, oudtijds, ook onpersoonlijk: *het ontmoet den eenen als den anderen.* Doresl. Van hier *ontmoeting*, bij Hooft *ontmoetsel: dit tweede ontmoetsel.*

ONTMOMMEN, b. w., *ik ontmomde, heb ontmomd.* De mom afrukken. Meest figuurlijk: *de schouwburgh ontmomt de weerelt.* Vond. *Zoo hij de waarschuwers deed ontmommen.* Hooft. Van hier *ontmomming.* Anton.

ONTMORSEN, b. w., *ik ontmorste, heb ontmorst.* Hooft gebruikt dit woord der straattaal in zijnen *Warenar: om me de pot behendigh t' ontmorssen*, afhandig te maken.

ONTMUNTEN, b. w., *ik ontmuntte, heb ontmunt.* Eene oude munt vernietigen, om geld met eene nieuwe te stempelen.

ONTMUNTEN, o. w., *ik ontmuntte, ben ontmunt.* Als men iemand in langen tijd niet gezien heeft, en deszelfs gelaatstrekken zich niet meer voorstellen kan, zegt men *hij is mij geheel ontmunt.* Vond. zegt ergens: *die grijs zijt en ontmunt.* Men zoude het als eene figuur van het vorige woord kunnen houden; liever nogtans het van een ander *munten* (*hij heeft het op mij gemunt*) afleiden.

ONTNEMEN, b. w., *ik ontnam, heb ontnomen.* Ontstelen: *iemand geld ontnemen.* Met kracht en gezag wegnemen: *iemand zijne magt ontnemen.* Van hier *ontneming.*

ONTOEFENEN, b. w., *ik ontoefende, heb ontoefend.* De oefening benemen: *ons ontoeffende soldaaten.* Hooft.

ONTORDENEN, b. w., *ik ontordende, heb ontordend.* In wanorde brengen: *op de zijde des ontordenden vijands.* Hooft.

ONTPAAPT, bijv. n. en bijw. Van paperij verlost, niet meer paapsch. Huygens gebruikt dit woord, en, in dien zelfden zin, ook *ontromend: maer naeckt en*

maskerloos, gelijck de waerheid is, ontrooment en ontpaept.

ONTPAREN, b. w., *ik ontpaarde, heb ontpaard.* Dat een paar is, van elkander scheiden: *doch die dus ontpaert blijft leven.* POOT. *Die zijn geheilight paer ontpaerde.* VOND.

ONTPLOFFEN, o. w., *ik ontplofte, ben ontploft.* Ploffend ontvallen. Van hier *ontploffing*, scheikund. woord, het geluid der bergstoffen, als zij in den smeltkroes gezuiverd worden, aanduidende.

ONTPLUIZEN, b. w., *ik ontpluisde, heb ontpluisd* (oudt. *ontploos, heb ontplozen*). Wegnemen. Oneig., door uitpluizen ontdekken: *het bedrijf van dezen dwingelandt zal naader ontpluist werden.* HOOFT. *Ist dat ick Hofwijck magh van lit tot lit uitpluizen.* C. HUYG. Van hier *ontpluizing*.

ONTPURPEREN, b. w., *ik ontpurperde, heb ontpurperd.* Van purper, als een teeken van eer, ontblooten, een purperverwig kleed doen afleggen: *ontpurperde Achtbaerheen.* J. RADERMACHER.

ONTRADEN, b. w., *ik ontried, heb ontraden.* Door raadgeving eene zaak beletten, zoodat zij niet gedaan wordt: *dat de onrust haar ontried in hunne wederkomst te bewillighen.* HOOFT. Van hier *ontrader, ontrading*.

ONTRAMPENEERD, bijv. n. en bijw. Men gebruikt dit woord, dat eenen basterduitgang heeft, in de dagelijksche taal, in de beteekenis van reddeloos: *ontrampeneerde schepen.* VOND. Men heeft dit woord afgeleid van het saksische *remme*, dat, bij KIL., door het bekleedsel eens schips, verklaard wordt; als zeide men een *ontremd* schip. KIL. heeft *rampen, rampeneren, dira imprecari.*

ONTREDDEREN, b. w., *ik ontredderde, heb ontredderd.* Reddeloos maken: *ter dier plaatze kalfaterden zij hunne ontredderde schuiten.* BOG. Van hier *ontreddering*.

ONTREMMEN, b. w., *ik ontremde, heb ontremd.* Eenen wagen *remmen* is deszelfs wiel met eenen ketting vast maken, opdat hij niet te schielijk van eene steile glooijing storte: wanneer men dien ketting los maakt *ontremt* men den wagen.

ONTRIJDEN, o. w., *ik ontreed, ben ontreden.* Te paard, of met eenen wagen, ontkomen: *de voerluiden ontreeden 't meest met hunne paerden.* HOOFT.

ONTRIJMEN, b. w., *ik ontrijmde, heb ontrijmd.* Dat in rijm gedicht is, in onrijm ontbinden: *ontrijmt mijn rouwe rijm.* HUYG.

ONTRIJVEN, b. w., van *rijven*, dat is *gerijven: ik ontrijfde, heb ontrijfd.* Onthanden, ondienst veroorzaken, ongemak aanbrengen: *dat ontrijft mij zeer. 'k Gaese niettemin ontrieven.* C. HUYG. Van hier *ontrijving.*

ONTRIMPELEN, b. w., *ik ontrimpelde, heb ontrimpeld.* Glad maken, de rimpels wegtrekken: zoo *haast het gekreukte voorhooft was ontrimpelt.* G. BRANDT.

ONTROEREN, b. w., *ik ontroerde, heb ontroerd.* In onrustige beweging brengen: *ontroerende met holgaande beweeghenissen den Ottomanschen staat.* HOOFT. Grootelijks ongesteld maken: *op die tijding werd ik ontroerd.* Van hier *ontroerenis, ontroering.*

ONTROOVEN, b. w., *ik ontroofde, heb ontroofd.* Met geweld ontnemen: *dat licht wordt ons, helaes! te vroeg ontroofd.* J. DE HAES. Van hier *ontrooving.*

ONTROUW, v. Het tegendeel van trouw, trouweloosheid: *eer zal onze eeu van geene ontrou hooren.* POOT. *Ontrouw* is ook een bijv. n. en bijw., *ontrouwer, ontrouwst.* Trouweloos. Van hier *ontrouwelijk, ontrouwheid, ontrouwigheid.*

ONTRUIMEN, b. w., *ik ontruimde, heb ontruimd.* Plaats maken, door iets weg te ruimen: *gij falijde Bagijn ontruijmde hem de plaats.* BÓG. *Een huis ontruimen*, het verlaten, als de huurtijd verstreken is. Oneig.: *een ambt met den dood ontruimen. Alles, wat hij met den dood zal ontruimen*, nalaten. Van hier *ontruiming.*

ONTRUSTEN, b. w., *ik ontrustte, heb ontrust.* Rust en stilte benemen: *men mogt uw wieg ontrusten.* POOT. Ontroeren: *iemand met zorgen ontrusten. Zich ontrusten*, ongerust maken, kwellen: *waerover ontrust gij u toch?* Van hier *ontrusting.*

ONTSCHAKEN, b. w., *ik ontschaakte, heb ontschaakt.* Door schaking ontvoeren: *eene dochter haren ouderen ontschaken.* Op andere dingen toegepast: *die menig*

 maag-

maagd'lijk hart zijn reinigheit ontschaakt. KAMPH. Van hier *ontschaker*, *ontschaking*.

ONTSCHAREN, b. w., *ik ontschaarde*, *heb ontschaard.* Eenen hoop geregeld voetvolk uit elkander drijven: *'t welk, daardoor ontschaart, en voorts besprongen* enz. HOOFT.

ONTSCHEPEN, b. w., *ik ontscheepte*, *heb ontscheept.* Uit een schip laden, het tegendeel van inschepen: *goederen ontschepen.* Van hier *ontscheping*.

ONTSCHEPPEN, b. en o. w., *ik ontschiep*, *heb* en *ben ontschapen.* Bedr., de schoone gedaante, van den Schepper ontvangen, wegnemen, van de blozende kleur berooven: *bleeck ontschapen werd zijn eygen broeder.* K. V. MAND. Omdat voorts, in grooten schrik, het aangezigt al zijne kleur verliest, en het gelaat mismaakt wordt, zoo wordt dit woord op die omstandigheid toegepast: *die met de blixems van zijn Heylge majesteit ontschept.* VOND. In het bijzonder op het sterven: *wie licht hier doot te bed, gelijk ontschapen?* VOND. Onz.; den geest geven: *o Schepper! ik ontschep; ontsluit mij uw' genade.* HOOFT.

ONTSCHINDELEN, b. w., *ik ontschindelde*, *heb ontschindeld.* In brand steken, ontvonken: *dat het zijn vuur in de straalen der zonne ontschindelt.* HOOFT. Oneig.: *om den zijnen 't hart t'ontschindelen.* HOOFT. Zie *schindelen.*

ONTSCHIPPEREN, b. w., *ik ontschipperde*, *heb ontschipperd.* Eigenlijk van het schipperschap afzetten. Voorts eene waardigheid ontnemen: *groote steden ontschipperen licht hunnen vorst.* HOOFT.

ONTSCHREEUWEN, o. w., *ik ontschreeuwde*, *heb ontschreeuwd.* Door schreeuwen ontkennen: *al kan hij niet ontschreeuwen, dat d'eerste kunstbron vloeide uit d'ader der chaldeeuwen.* VOND.

ONTSCHRIJVEN, b. w., *ik ontschreef*, *heb ontschreven.* Door een geschrift betwisten: *wie u 't mirakel, Heer! ontschrijv.* C. HUYG.

ONTSCHUILEN, b. en o. w., *ik ontschool*, *heb* en *ben ontscholen.* Onz., door schuilen zich onttrekken; met eenen derden naamval; *het vinnigh stralen van de Zon ontschuil ik in 't bosschaadje.* HOOFT. Oneig.: *terwijl het kruipend veil het ongeval ontschuilt.* POOT

Bedr.

Bedr., schuil houden, bedekken: *een steen zijn lichaam ons ontschuilt.* HOOFT.

ONTSCHULDIGEN, b. w., *ik ontschuldigde, heb ontschuldigd.* Van schuld vrijspreken, verschoonen: *iemand ontschuldigen. De brant van 't raethuis zelf ontschuldigt dit.* VOND. Van hier *ontschuldiger, ontschuldiging.*

ONTSLAAN, b. w., onregelm., *ik ontsloeg, heb ontslagen.* Eigenlijk, iets, dat vast is, door slaan los maken. In dien zin gebruiken wij het niet; maar wel van het beslag opheffen: *aangehaalde goederen ontslaan.* Uit eene gevangenis verlossen: *iemand op borgtogt ontslaan.* Voorts van eene verbindtenis ontheffen: *toen ontsloegh de Kaizer de onderdaanen van den eed.* HOOFT. Met moeite afzenden, afweren: *zich van iemand ontslaan. Wie kan zich van de min ontslaan?* POOT.

ONTSLAG, o. Vrijlating: *ontslag van aangehaalde goederen. Hij verzocht ontslag van zijn ambt — van den eed.* Zamenstell. *ontslagbrief.*

ONTSLAKEN, b. w., *ik ontslaakte, heb ontslaakt.* Eigenlijk, door slak of slap maken, lossen, bevrijden. Van hier uit boeijen ontslaan: *Vesterman werd 's aavonds ontslaakt.* HOOFT. In het gemeen, bevrijden: *om kinderen des doods te ontslaken.* H. MUNT.

ONTSLAPEN, o. w., *ik ontsliep, ben ontslapen.* In eenen slaap vallen: *doe liet Godt de Heere eenen diepen slaep vallen op den menschs, ende hij ontsliep.* DORESL. Meest gebruiken wij het figuurlijk, voor eenen zachten dood sterven: *schoon d'oude vaders zijn ontslapen.* H. SCHIM. Maar ook beduidt het wakker worden: *hier is alle dier ontslapen.* HUYG. Van hier *ontslaping.* Bij NOTK. en TAT. *intslafan, inslafan.*

ONTSLECHTEN, b. w., *ik ontslechtte, heb ontslecht.* Dat slecht, d. i. vlak, effen en zonder kreuk is, oneffen en hobbelig maken: *de diepe rimpel zal het voorhooft heel ontslechten.* HOOFT.

ONTSLUIJEREN, b. w., *ik ontsluijerde, heb ontsluijerd.* Den sluijer afdoen. Fig., dat donker is, duidelijk en klaar maken; in den verhevenen stijl: *dat geheim zal door de toekomst eerst ontsluijerd worden.* Van hier *ontsluijering.*

ONTSLUIMEREN, o. w., *ik ontsluimerde*, *ben ontsluimerd.* In sluimering vallen: *zoo dat hij t' elcke mael ontsluimert en ontwaeckt.* DE DECK. In den verhevenen stijl voor ontslapen, sterven: *ontsluimerde zaligen, met werken der liefde bekranst!*

ONTSLUITEN, b. w., *ik ontsloot*, *heb ontsloten.* Dat gesloten is, met eenen sleutel, of anderzins, los maken, open doen: *de deur is ontsloten.* Dat opgesloten is, los laten: *de gevangenen ontsluiten.* Dat bedekt is, ontdekken: *wilt gonstelijk ontsluiten de korst.* VOND. Dat toegeknepen is, ontwikkelen: *uw hant is voor mij ontsloten.* POOT. Dat met zijne einden aan elkander raakt, van elkander scheiden: *eenen kring ontsluiten. De smert der weduwlijke staet ontsloot den weduwnaer haer armen.* K. BRANDT. Dat door eenen slagboom, of anderzins, geschut is, open maken: *die hunne havens ontslooten heeft.* G. BRANDT. Oneig., ontdekken: *zijn hart voor iemand ontsluiten.* Ontvouwen, uitleggen: *als hij d'orakelen ontsloot van 't Heilverbont.* J. DE HAES. Van hier *ontsluiter*, *ontsluiting.*

ONTSNAREN, b. w., *ik ontsnaarde*, *heb ontsnaard.* De snaren afnemen: *de lier ontsnaren;* ook fig. voor ophouden verzen te maken. *De harpen ontsnaert.* ANTON.

ONTSNOEPEN, b. w., *ik ontsnoepte*, *heb ontsnoept.* Iets lekkers ontnemen: *aen de wang een zoen t'ontsnoepen.* VOND.

ONTSNOEREN, b. w., *ik ontsnoerde*, *heb ontsnoerd.* Een snoer los rijgen, dat met een snoer gebonden is, los maken: *hij ontsnoert den offerbant.* VOND. *Het hair ontsnoert om 't hooft laat hangen.* HOOGVL. Dat aan een snoer geregen is, van elkander doen: *de peerels, al zijn ze ontsnoert.* DE BRUNE. Oneig., uit elkander drijven, waar te voren eene juiste vereeniging plaats had: *de eerste geleeden ontsnoert zijnde.* HOOFT. *'t Leger wordt ontsnoert.* G. VAN LOON. Los maken, bevrijden van iets, waaraan men naauw gebonden is: *die Kristus kerk ontsnoerde van slaafs geweld.* F. HALMA. Van hier *ontsnoering.*

ONTSOLDIGEN, b. w., *ik ontsoldigde*, *heb ontsoldigd.* Uit de dienst, waarin men soldij ontvangt, ontslaan: *hij had*

had meest al, en zijn' beste bende ontsoldigt. HOOFT. Van hier *ontsoldiging.*

ONTSTAAN, o. w., onregelm., *ik ontstond, heb* en *ben ontstaan.* Opkomen, plaats hebben: *er ontstond een zwaar onweder. Er is brand ontstaan.* Missen, derven, niet ontvangen, ontwijken: *o braven, u ontstaen geen heldre sterrekroonen.* POOT. *Zijn wensch ontstont hem niet.* POOT.

ONTSTAPELEN, b. w., *ik ontstapelde, heb ontstapeld.* Van eenen stapel, stuk voor stuk, afnemen. Van hier *ontstapeling.* Dit nieuwe woord komt in het *Galvanismus*, of de nieuw ontdekte metaalwerking, te pas. *De ontstapeling van de voltasche kolom* is, als men de platen metaal van de gemaakte stapeltjes afneemt.

ONTSTEKEN, b. en o. w., *ik ontstak, heb* en *ben ontstoken.* Bedr., door steken eene opening maken, opdat het vocht uitloope: *een vat ontsteken.* In brand steken: *het vuur ontsteken. Die 't vier der wraake ontstak.* G. BRANDT. Fig.: *mijne keel is ontstoken.* In eene andere figuur: *zoo 't minnevier haer hart ontstak.* Poot. *Van toorn ontstoken worden. Van vinnige spijt ontsteken.* VOND. *Zich ontsteken*, zich verbolgen maken: *en ontsteeckt u niet over de boosdoenders.* BIJBELV. *Hij ontstak den oorlog in den boezem des rijks.* Onz., met *zijn*; in brand raken: *dat in 't klooster een zwaare brandt ontstak.* HOOFT. *Tusschen negen en tien uuren ontstak de nieuwe borse.* HOOFT. Oneig.: *sijn grimmicheijt ontstack in hem.* BIJBELV. Van hier *ontsteking*, ontvonking, vurigheid: *eene ontsteking in de keel.* Voorts *eene ontsteking in liefde — gramschap* enz.

ONTSTELD, zie *ontstellen.*

ONTSTELEN, b. w., *ik ontstal, heb ontstolen.* Door diefstal wegnemen. Verder, op eene onwettige wijze zich eigen maken: *dat hij de kunst hun had ontstoolen.* P. SCRIVER. Met kracht zich van iets meester maken: *de nachtegael, die 't hert den mensch met zingen kan ontstelen.* K. BRANDT. Zich in stilte wegpakken: *uit welke vervaartheit de gemaghtighden zich van daar ontstaalen.* HOOFT. Van hier *ontsteling.*

ONTSTELLEN, b. en o. w., *ik ontstelde, heb* en *ben ontsteld.* Bedr., eigenlijk de goede gesteldheid van iets weg-

wegnemen: *een speeltuig ontstellen. Daer het storm-geweld de masten knakt, het roer ontstelt.* POOT. *Eene ontstelde maag hebben. Het kompas — het uurwerk was ontsteld. Ontstelde hersens.* In eenen zedelijken zin, ontroeren: *die tijding ontstelt mij. Maar zulk een zang ontstelt uw tedere gedachten.* POOT. Onz., met *zijn*: ontredderd worden: *dat uurwerk ontstelt ligtelijk.* Ontroerd worden: *Jcei! hoe ontstel ik daar!* Van hier *ontsteldheid, ontstelling, ontsteltenis: ontsteltenis der maage.* HOOFT. Ontroering: *iemand eene groote ontsteltenis aanjagen.*

ONTSTENTENIS, v. Dit woord gebruiken de regtsgeleerden in den zin van verzuim, mangel: *bij ontstentenis hiervan zal hij in al de kosten vervallen. Bij ontstentenisse en overtredinghe van dien.* S. V. LEEUWEN. Het woord komt van *ontstaan*, in de beteekenis van missen, derven.

ONTSTRENGELEN, b. w., *ik ontstrengelde, heb ontstrengeld.* Los strengelen: *den knoop ontstrengelen.* VOND. Van hier *ontstrengeling.*

ONTSTRIKKEN, b. w., *ik ontstrikte, heb ontstrikt.* Los strikken: *eer gij den huwlijxknoop van Vorsten had ontstrikt.* POOT. Fig.: *vrijerswoordjes zijn de koortjes, die ontstrikken maagdeneer.* H. SWEERTS. Van hier *ontstrikking.*

ONTTAKELEN, b. w., *ik onttakelde, heb onttakeld.* Van het wand ontdoen: *de schepen worden onttakeld.* Oneig., ontbinden: *nooit worde uwe trouw onttakeld.* MOON. Van hier *onttakeling.*

ONTTIEGEN (*onttijgen, onttuigen*), b. en o. veroud. werkw., *ik onttoog, heb* en *ben onttogen.* Bedr., onttrekken: *daar men hun de kennis der zaaken onttooghen had.* HOOFT. Onz., met *zijn*: *wat zon de werelt was onttogen.* VOND. Het deelw. is nog in gebruik.

ONTTOOVEREN, b. w., *ik onttooverde, heb onttooverd.* Van betoovering genezen: *en onttooveren mijn gemoed.* C. HUYG. Van hier *onttoovering.*

ONTTRANSEN, b. w., van het oude *transen*, dat niet in gebruik is: *ik onttranste, heb onttranst.* Dit

woord

woord beteekent eigenlijk van den trans ontblooten: *'t onttranste Kapitool.* G. Brandt.

ONTTREKKEN, b. w., *ik onttrok, heb onttrokken.* Eigenlijk iets van eene plaats, of van eene andere zaak wegtrekken: *ick hebbe zijne schouder van den last onttrocken.* Bijbelv. Het komt gewoonlijk oneigenlijk voor, in de beteekenis van beletten, dat iemand iets hebbe, bezitte, of gebruike: *onttrek mij uwe hulp toch niet. Toen dit lant weleer den afgrond wiert onttrokken.* Poot. Onregtvaardig onthouden: *onttrek den arbeider zijnen loon niet. Zich onttrekken*, zijne hulp weigeren: *ik zal mij niet onttrekken.* Zich van iets als losscheuren: *zich aan de vervolging onttrekken.* Van hier *onttrekking.*

ONTTROONEN, b. w., *ik onttroonde, heb onttroond.* Van den troon stooten: *die den duistren Vorst onttroont.* H. Schim. *'t Onttroonen van Vorst Jugurtha.* Feitama. Aftroonen: *mij mijn Sofie onttroone.* A. Harts. Van hier *onttrooning.*

ONTTROUWEN, o. w., *ik onttrouwde, ben onttrouwd.* Gescheiden worden: *hij weet van trouwen en onttrouwen.* Vond.

ONTTWEE (*ontwee*), bijw., dat, in de dagelijksche taal, somtijds nog gehoord wordt. Het beduidt eigenlijk in twee deelen gedeeld; doch men gebruikt het gewoonlijk voor verbroken, in stukken gescheurd. Zoo leest men *in de* Overz. van den Bijb.: *die de spiesse ontwee slaet.* En in de *Chron.* van J. Velden.: *ende sinte Willibroert brack desen Afgod ontween.* Reeds bij M. St.: *die burch te worpen ontwee.* In het hoogd. *entzweij. Ont* is uit *in* ontstaan, en, om de welluidendheid, heeft men er een *t* tusschen gevoegd, die echter vaak verzwegen wordt. Bij Kil en Meijer vindt men een ander woord *onttweede: onttweede broeders, fratres eiusdem tori: non distincti.* Broeders van hetzelfde bed.

ONTUCHT, v. Het tegendeel van tucht. In de *Monseeis. Glossen* is *unzuht* een oproerig gedrag; ook lichtmisserij. Wij verstaan er door, in eenen bepaalden zin, eene overschrijding van de palen van eerbaarheid, in het voldoen van zijne driften; hoererij. Men gebruikt het meest

van

van personen, van welke de eene of andere getrouwd is: *in ontucht leven.* Het komt ook voor in den zin van beestachtige voldoening van zijne lusten; zelfs in den echt: *om ontucht willen vrouwen nemen.* DORESL. Van hier *ontuchtelijk*, *ontuchtig*, *ontuchtigbaar*, bij HOOFT, *ontuchtigheid.*

ONTUIG, o. Men gebruikt dit woord voor slechte waar, die niets deugt: ook voor allerlei vuilnis en dingen, die met drek gelijk geschat worden; in de dagelijksche taal.

ONTVALLEN, o. w., *ik ontviel*, *ben ontvallen.* Zich door eenen val van iets verwijderen. Eigenlijk, in den deftigen stijl: *om dat den ring zoo schoon een diamant ontviel.* POOT. Oneig., plotseling varen laten, iets kwijt worden: *het herte ontvalle geenen mensche om dies wille.* DORESL. Onvoordachtelijk zeggen: *hij heeft zich laten ontvallen*, *dat* enz. Onverwacht sterven: *die vrouw is den man te vroeg ontvallen.* Uit het geheugen verliezen: *de naem is mij ontvallen.* SCRIVER.

ONTVANG, m. De daad van ontvangen: *schultkenning van zoo treffelijken ontfang.* HOOFT. *Uit den ontfank van Uwer E. vrientschap.* HOOFT. *Iets in ontvang brengen.* Ook ontvangst, dat vrouwel. is: *rekening van ontvangst en uitgaaf.* Ook voor het ontvangene geld: *de ontvangst verrekenen.* Zamenstell. *ontvangvat*, enz.

ONTVANGEN, b. w., *ik ontving*, *heb ontvangen.* Eigenlijk in zijne bewaring krijgen; ook in magt, of eigendom krijgen, van iemand iets aannemen: *ik heb uwen brief ontvangen. Geld ontvangen.* Oneig.: *een gebod ontvangen. Vergeving van zonden ontvangen. Beloften — slagen ontvangen. Iemand koel ontvangen.* Van zulke veranderingen, die uit den aard eens dings van zelve ontstaan, gebruikt men altijd *krijgen*, nooit *ontvangen*: *bladeren — loof — de pokken — de koorts* enz. *krijgen*, niet *ontvangen.* Zwanger worden: *in sonde heeft mij mijn moeder ontvangen.* BIJBELV. Van hier *ontvangenis*: *van der geboorte ende van der ontfanckenisse af.* BIJBELV. — *Ontvanger*, een persoon, die 's Lands gelden ontvangt. Oneig., in den schertsenden stijl, een gemak; ook een bak, waar-

waarin water stort. Voorts *ontvangbaar*, *ontvankelijk*. *Ontvangen*, hoogd. *empfangen*, bij KER. *entfangen*, NOTK. en OTFR. *infangan*, *intfangan*.

ONTVANGST, zie *ontvang*.

ONTVAREN, b. w., *ik ontvoer*, *ben ontvaren*. Met eene schuit ontkomen: *geen schoonbeschildert jacht kan vrees of angst ontvaren*. POOT. Schielijker dan een ander met een vaartuig vooruit spoeden: *de schuit is ons ontvaren*. In Gron., Geld., en elders gebruikt men het ook van rijtuigen.

ONTVEINZEN, b. w., *ik ontveinsde*, *heb ontveinsd*. Door het uiterlijke gelaat, door houding, gebaren en woorden, aan iets, dat bij ons omgaat, den schijn geven, als ginge het niet bij ons om. Veinzen is het tegendeel, dat aanduidt, door even die zelfde middelen aan iets, dat niet bij ons omgaat, den schijn geven, als ginge het wel bij ons om: *hij veinst mij vriendschap te zullen bewijzen; hij ontveinst zijn slechte voornemens*. Zoo zegt VOND.: *hoe lastigh valt het schennis en dien roep t' ontveinzen! kunstelijk haer min ontveinzen*. K. BR. Van hier *ontveinzing*.

ONTVESTEN, b. w., *ik ontvestte*, *heb ontvest*. Een vestingwerk sloopen: *'t ontvesten der steeden*. HOOFT.

ONTVLIEDEN, o. w., *ik ontvlood*, *ben ontvloden*. Vliedend ontkomen: *hun 's vijands klaauw ontvloden*. L. BAKE. Van hier *ontvlieding*.

ONTVOLKEN, b. w., *ik ontvolkte*, *heb ontvolkt*. Van inwoners berooven; het tegendeel van bevolken: *als hij een lantschap heeft ontvolkt*. WELLEKENS. Van hier *ontvolking*.

ONTVONKEN, b. en o. w., *ik ontvonkte*, *heb* en *ben ontvonkt*. Bedr., aansteken: *dat het altaar met ondergesteeken toortse ontfonkt werdt*. HOOFT. Fig.; veroorzaken, bewerken: *der voeghe, dat meer gewelds lichtelijk nieuw onbenoeghen ontfonken zou*. HOOFT. In liefde ontsteken: *koel nat kan 't hart ontvonken*. POOT. Onz., met *zijn*; oneig.: *zoo ras de borst ontfonkt van een onhemelsch vuur*. VOND. Van hier *ontvonkbaar*. VOND. *Ontvonking*.

ONTVOUWEN, b. w., *ik ontvouwde*, *heb ontvouwen*. Uit elkander vouwen: *eenen brief* — *een tafellaken ontvouwen*. Oneig., in het breede aan het oog vertoonen,

zoo-

zoodat de deelen zich uitstrekken: *waerna de bouwkunst de vleugels (van het stadhuis) ging ontvouwen.* VOND. Duidelijk voor het oog ontwikkelen: *alwaerze haer' glans en majesteit ontvout.* POOT. Uitleggen, verklaren: *Thaddeus ontvout de straf.* VOND. Van hier *ontvouwing.*

ONTWADEN, b. w., *ik ontwaadde, heb ontwaad.* Eenen doode afleggen, hem van zijne kleeren, waarin hij gestorven is, ontdoen.

ONTWAKEN, o. w., *ik ontwaakte, ben ontwaakt.* Wakker worden. Oneig., tot nadenken gebragt worden: *doe ons ontwaken uit deze zwijmelingen.* Werkzaam worden: *hij is ontwaeckt uit syne heylige wooninge.* BIJBELV. Bij OTFR. *yruuachen, iruuachen.*

ONTWAPENEN, b. w., *ik ontwapende, heb ontwapend.* De wapens ontnemen: *dat het volk niet t'ontwaapenen was.* HOOFT. Oneig.: *boetvaardigheid kan de gramschap ontwapenen.* Bij HALMA komt het ook onz. voor, in de beteekenis van de wapens neêrleggen. Van hier *ontwapening.*

ONTWAREN, b. w., *ik ontwaarde, heb ontwaard.* Ik heb dit woord bij onze oorspronkelijke Schrijvers nog niet gevonden: bij de Ouden komt wel *ontwaar worden* voor: *ende ontwaer worden, dat dit die Keyser dede.* G. KRONYCXKEN. Het woord *waren* heet eigenlijk zien; zie *gewaar;* zoo dat *ontwaren* uitdrukt: met de oogen ontdekken. In de hedendaagsche schriften komt het dikwijls voor. Ook wordt het van de werkzaamheden der ziel gebezigd: *van welke herdenking mijne ziel nog de grievendste aandoeningen ontwaart.* Men vindt bij KIL. en MEYER een oud woord *ontwáren*, in den zin van opzeggen, niet toestaan, het tegendeel van het oude *waren*, *vindicare*, *asserere.*

ONTWARRELEN, zie *ontwarren.*

ONTWARREN, (*ontwerren*) b. w., *ik ontwarde, heb ontward.* Uit de war maken: *wie kan die streng — dat garen ontwarren? Ontwarrende een' Gordiaenschen knoop.* POOT. Oneig.: *een ziel, van al haer ijdelheên ontwart.* H. SCHIM. Waar wanorde en verwarring is, orde, vrede en eenigheid veroorzaken: *dat men de zaaken door geenen anderen wegh ontwarren zou.* HOOFT. Het voortd. w. is *ontwarrelen.*

ONT-

ONTWASSEN, o. w., *ik ontwies*, *ben ontwassen.* Door groei en wasdom te groot voor iets zijn; in eenen figuurlijken zin: *hij is der roede ontwassen. Maar nu een wijser eeuw dees dwaling is ontwassen.* VOND. *De graeuwe munnixkap is roê noch strop ontwassen.* MOON. Van hier *ontwassing.*

ONTWEIJEN, (*ontweiden*) b. w., *ik ontweide*, *heb ontweid.* Het ingeweide, dat is ingewand, van dieren uithalen: *den visch ontweijden.* KIL. *Het kromme mes ontweide maer 't vet wilt.* POOT. HOOFT bezigt het omtrent menschen: *ik zal met deze nagels zelf ontwaijen al de lijken van Baeto, Rycheldin, en Hes.* Van hier *ontweijing.*

ONTWELDIGEN, b. w., *ik ontweldigde*, *heb ontweldigd.* Met geweld ontnemen: *dat men den prijs hem toestonde, wien ze met list ontweldigt was.* VOND. Van hier *ontweldiger*, roover, *ontweldiging.*

ONTWENDEN, b. w., *ik ontwendde*, *heb ontwend.* Wegnemen, onttrekken, stelen: *dat hij sondigende heeft ontwendt.* BIJBELV. Van hier *ontwending.*

ONTWENNEN, b. en o. w., *ik ontwende*, *heb* en *ben ontwend.* Bedr., eene gewoonheid doen ophouden: *een kind aan de borst ontwennen* (*to wean*, bij de Eng.), het van de moedermelk tot andere spijzen gewennen. *Dat men zich der zonden ontwennen moest.* SELS. Onz., met *zijn*: *dat kind is de tucht ontwend.* Van hier *ontwenning.*

ONTWERP (bij VOND. ook *ontworp*), o., meerv. *ontwerpen.* Eene afbeelding, eene schets van de wezenlijke deelen eens toekomenden geheels: *een ontwerp van een gebouw — van eenen brief. Allerlei ontwerpen maken, smeden.* Ook het eerste opstel van een openbaar geschrift, voordat het bekrachtigd of aangenomen is: *de voorrede uit het ontwerp laaten, om geen quaadt bloedt te maaken.* HOOFT.

ONTWERPEN (oul. ook *ontworpen*), b. w., *ik ontworp*, (ook *ontwierp* van *ontworpen*), *heb ontworpen.* Een ontwerp van iets maken: *eene teekening — een bestek ontwerpen. De Hartoghin ontworp een nieuwe form van eedt.* HOOFT. Vlugtig op het papier brengen: *ik heb mijne gedachten eens ontworpen.*

Het is onzeker, of ons woord naar het fr. *projet*, *pro-*

projetter, of het fr. naar het onze gevormd zij.

ONTWIJDEN (*ontwijen*), b. w., *ik ontwijdde*, *heb ontwijd.* Eigenlijk: *eenen priester ontwijden*, hem van zijnen geestelijken stand verstooten, bijzonder in de Roomsche kerk, waar dit zeer plegtig toegaat. Wijders, tegen de heiligheid eener plaats, die de Godsdienst toegewijd is, handelen: *eene kerk — een altaar ontwijden. De woning van uwe Majesteit ontwijden zij.* MUNT. Daarvoor gebruiken wij thans liever *ontheiligen.* Men vindt het echter ook bij J. DE DECK.: *den sabbath hebben wij met ontucht staeg ontwijd.* Bij ANTON. vindt men: *haer maegdom ontweijden* (*ontwijden*). Van hier *ontwijding*, *ontwijder*, *ontwijdster.*

ONTWIJKEN, o. w., *ik ontweek*, *ben ontweken.* Door ter zijde te wijken, iets ontgaan: *eenen slag ontwijken.* Meest beduidt het met bedaard overleg ontgaan: *het gevaar — het gevecht ontwijken. O schip, dat 't stranden naeu ontwijken kost.* POOT. In het gemeen, uit eene plaats ontwijken: *die 't snelst gezicht ontwijken in haar' loop.* POOT. Van hier *ontwijking.*

ONTWILDEREN, b. w., *ik ontwilderde*, *heb ontwilderd.* Wild- en woestheid afnemen: *die 't woeste wilt ontwildert.* MOON.

ONTWIMPELEN, b. w., *ik ontwimpelde*, *heb ontwimpeld.* Het tegendeel van *bewimpelen*, ontdekken, ontblooten: *zij ontwimplen 't voorhoofft.* HOOFT. Oneig.: *ende verghe hem t'ontwimpelen*, *waar hij met den hartoge over doende geweest was.* HOOFT.

ONTWINDEN, b. w., *ik ontwond*, *heb ontwonden.* Dat in iets ingewonden is, los winden: *met ontwonden krijgsbanieren.* ANTON. *Een kluwen ontwinden. Het kluwen zal zich wel ontwinden*, de ontdekking van de zaak kan niet achterblijven. *Maer om mij zelf 't moortkluwen gansch te ontwinden.* VOND. Oneig., duidelijk en klaar maken: *verschillen ontwinden.* Van hier *ontwinding.*

ONTWORSTELEN, o. w., *ik ontworstelde*, *ben ontworsteld.* Worstelend ontkomen: *iemands handen ontworstelen.* Oneig., met moeite ontkomen: *na het ontworstelen van zoo veelerlei ramp.* HOOFT. *Indien de doot ontworstelen mijn' dichten.* HOOFT. Van hier *ontworstelbaar*, *ontworsteling.*

ONTWORTELEN, b. w., *ik ontwortelde*, *heb ontworteld.* Den wortel wegnemen, met den wortel uitrukken: *boomen, tweemael verstorven, ende ontwortelt.* BIJBELV. Oneig., geheel en al doen ophouden: *dat zoo maghtighe misverstanden, op één bot, zouden t'ontwortelen zijn.* HOOFT. Van hier *ontwortelíng.*

ONTWRIKKEN, b. w., *ik ontwrikte*, *heb ontwrikt.* Los wrikken: *pijlers, uit haar naven ontwrikt.* H. D. CONING. Van hier *ontwrikking.*

ONTWRINGEN, b. w., *ik ontwrong*, *heb ontwrongen.* Dat gewrongen is, los wringen. Uit de hand wringen: *hij ontwrong hem den rotting.* Afpersen: *wijl gij mij dat geheim ontwrongt.* S. FEITAMA. Met alle kracht ontnemen: *'t geen hem 't geweldt met ondank ontwringen kon.* HOOFT. Van hier *ontwringing.*

ONTZAG, o. Dit woord duidt eene gesteldheid der ziel aan, in vrees en eerbied gegrond, uit eens anders magt en grootheid voortvloeijende, en zich meest in eene bedeesde houding vertoonende, waardoor men zijne oogen van iemand afwendt, en hem niet regt in het gezigt durft zien. Van *ontzien.* Iemand een groot gezag toekennen: *bij elk met diep ontzagh genoemt.* POOT. Het beteekent ook die magt en grootheid, waardoor in anderen ontzag ontstaat: *'t welk teffens ontzagh en liefde baarde.* G. BRANDT. *Door ontzag, dat hij wist te houden.* HOOFT. Van hier *ontzaggelijk.* Voor *ontzag* is *ontzig* ook in gebruik geweest; waarvan *ontziggelijk.*

ONTZAGGELIJK, zie *ontzag.*

ONTZATEN, b. w., *ik ontzaatte*, *heb ontzaat.* Regtsgel. woord, een beslag op goed wegnemen, opheffen; van *ontzaat*, *ontzaat doen.* *Daer tegen besaet ontsaet geschiede.* LANDR. V. VEL. Van hier *ontzating.* De bron is in *zitten*, *bezitten*, *zetten*, *bezetten.*

ONTZEG, o. De daad van ontzeggen, afslaan; eene weigering: *het ontzeg van zitting.* HOOFT. Opzegging van vrede: *ontzeg ter vijandschap.* HOOFT. Van hier *ontzegbrief.* GOUT. KRON.

ONTZEGGEN, b. w., *ik ontzeide*, *heb ontzegt*, *ontzeid.* Weigeren, in het algemeen: *wie kan hem een liedt ontzeggen?* POOT. In het bijzonder is dit werkwoord, met bijvoeging van het naamw. *vrede*, gebruikelijk: *iemand den vrede ontzeggen*, hem voor vijand

verklaren: *te lieven, die ons vrede ontzeit.* G. BRANDT. Ook zonder het woord *vrede: ende wouden Grave Arnout van Hollant ontsegghen.* GOUT. KRON. *En al de watergoôn (hadden) elkaer te vier en zwaerde ontzegt.* ANTON. Van hier *ontzegging.*

ONTZET, o. Onverwachte verlossing, in de grootste verlegenheid, b. v., van belegering enz.: *het ontzet van Leide. Ontzet* is, voorts, een brouwers woord voor ongekookt bier. *Ontzet* gebruikt G. BRANDT ook voor ontneming, berooving: *doch dit's een droef ontzet.*

ONTZETTEN, b. en o. w., *ik ontzettede, heb* en *ben ontzet.* Uit eene plaats doen wijken, verwrikken: *mijn been was geweldig ontzet.* In dezen zin heeft BÓG. het onzijdig: *waardoor de balken tusschen deks en binnen 't ruim begonnen t'ontzetten.* Oneigenlijk, heeft het de beteekenis van berooven, uit het bezit zetten, anders *afzetten,* bij HALMA. KIL. heeft: *een maegd van haer eere ontsetten.* In dien zin komt *intsezzan* reeds bij KER. en NOTK. voor. Voorts beduidt het, in bangen nood, hulp ter verlossing aanbrengen: *toen het gevaar op het hoogste was, werd hij ontzet.* In het bijzonder, eene belegerde plaats bevrijden: *nadat Woerden ontzet was.* Eindelijk, verbazen, verschrikken: *denk, dat hij voor het deugdzaam harte niets meer ontzettends heeft.* FEITH. *Zich ontzetten.* Van hier *ontzetbaar: mijne onwrikbre borst door niets ontzetbaar.* BILDERDIJK. Voorts *ontzetter, ontzetting.*

ONTZIJGEN, o. w., *ik ontzeeg, ben ontzegen.* Door nederzijgen ontvallen, wegwijken: *de waapenen wilden hun ontzijgen.* HOOFT. Oneig.: *'t hart der helden ontzeegh.* VOND. Van hier *ontzijging,* bij HALMA.

ONTZINNEN, o. w., *ik ontzinde, ben ontzind.* Van zinnen beroofd worden: *ontzint van minne.* HOOFT. Woest en onbezuisd, als zinnelooze menschen handelen: *gelijk ontzinnende Bacchinnen.* HOOFT. Het verled. deelw. alleen is nog in zwang, in de beteekenis van dwaas, zinneloos, woest: *ontzinde razernijen.* VOND. *Ontzinde menschen, laet u raen.* POOT. Van hier *ontzindheid.*

ONTZOEDELEN, b. w. Van *ont* en *zoedelen,* dat is *bezoedelen: ik ontzoedelde, heb ontzoedeld.* Zuiveren.

ren. HOOFT verklaart het *expiare* van TACITUS door *ontzoedelen*.

ONTZONDIGEN, b. w., *ik ontzondigde*, *heb ontzondigd*. Een woord, uit de offerwetten van de Mozaische godsdienst oorspronkelijk; van schuld en straf der zonde bevrijden: *ontsondig mij met rechten Hijsop*. MARNIX. Ook van andere dingen gebezigd, reinigen: *ende sult den altaer ontsondighen*. DORESL. Van hier *ontzondiging*.

ONTZUIVEREN, b. w., *ik ontzuiverde*, *heb ontzuiverd*. Ontreinigen, ontheiligen, besmetten: *zijn de vreemde ontzuivert door hun leven?* VOND. *'t Ontzuivren van zijn' eer en gewisse*. HOOFT. Van hier *ontzuivering*.

ONTZUREN, b. en o. w., *ik ontzuurde*, *heb* en *ben ontzuurd*. Bedr., de zuurheid wegnemen; scheikund. woord: *zwavelmelk bezit*, *naar sommigen*, *meer ontzurende krachten*, *dan zwavelbloem*. Onz., met *zijn*, van iets verstoken worden, door dat het te vroeg zuur wordt. Oneigenl.: *ik liet het mij voorwaer ontstormen noch ontzuren*. POOT. Nog zegt men: *ik zal het mij niet laten ontzuren*.

ONUITPUTTELIJK, bijv. n. en bijw. Dat niet uitgeput kan worden. Ook *onuitputbaar*: *dees tafel schaft een' onuitputbren zegen*. VOND. Van hier *onuitputtelijkheid*.

ONVAARS (*onvers*), o. Ondicht: *eenigen hebben vaers en onvaers door een gemengt*. J. DE HAES.

ONVER, bijv. n. en bijw., *onverder*, *onverst*. Niet ver.

ONVERANDERLIJK, bijv. n. en bijw., *onveranderlijker*, *onveranderlijkst*; bij VOND. ook *onveranderbaar*. Dat niet veranderd kan worden. Van hier *onveranderlijkheid*.

ONVERDIENSTE, v. Het tegengestelde van *verdienste*: *bekennende haar onverdienste*. VOND. Van hier *onverdienstelijk*.

ONVERDRAGELIJK, bijv. n. en bijw., *onverdragelijker*, *onverdragelijkst*. Dat niet te verdragen is: *dat zij een onverdraaghlijker juk te wachten hadden*. HOOFT. Van hier *onverdragelijkheid*. Voorts *onverdraagzaam*, die niet verdragen kan, waarvan *onverdraagzaamheid*.

ONVERDRIET, veroud., o. Welgezindheid, genoegen.

 Van

Van hier *onverdrieteljk*, dat niet verdriet, *onverdrieteljkheid*, *onverdrietig*, vrolijk, lustig.

ONVERDULD, o. Het tegendeel van geduld: *uit enckel onverdult*. CATS. Bij K. v. MAND. komt het bijv. voor: *Juno, de onverdulde*. Van hier *onverduldig*, *onverduldigheid*, *onverduldiglijk*.

ONVERGENOEGD, bijv. n. en bijw., *onvergenoegder*, *onvergenoegdst*. Niet vergenoegd. Van hier *onvergenoegdheid*; ook *onvergenoegelijk*, *onvergenoegzaam*, *onvergenoegzaamheid*.

ONVERHOED, *onverhoedsch*, bijv. n. en bijw. Onverwacht, onvoorzien: *een onverhoed voorval*. Thans schrijft men *onverhoedsch*: *een onverhoedsche slag*. Van hier *onverhoeds*: *iemand onverhoeds aanvallen*. Ook *onverhoedelijk*, bij HOOFT.

ONVERKEERLIJK, bijv. n. en bijw., *onverkeerlijker*, *onverkeerlijkst*. Niet te verkeeren: *de waare weelden van 't onverkeerlijk hof*. HOOFT.

ONVERLAAT, m., meerv. *onverlaten*. Een moedwillige, een balddadige karel, een stoute fielt: *werpt het brein den wreeden onverlaet in 't godloos aengezicht*. MOON. Misschien van *on* en *verlaten*, dat is niet slappelijk te werk gaan, maar met stoute driestheid voortvaren; of men moest het met *ongelaat* vergelijken. TUINMAN zegt: *onverlaat* is verbasterd van het hoogd. *Unflat*, d. i. drek.

ONVERMEESTERLIJK, bijv. n. en bijw., *onvermeesterlijker*, *onvermeesterlijkst*. Dat niet te vermeesteren is, niet overwonnen kan worden: *en hield daerom geen' wallen voor onvermeesterlijck*. DE DECK.

ONVERMIJDELIJK (bij VOND. ook *onvermijdbaar*), bijv. n. en bijw., *onvermijdelijker*, *onvermijdelijkst*. Dat niet vermeden kan worden: *welke weldaadt d' ellenden, anders onvermijdelijk, weeren zoude*. HOOFT. Hiervan *onvermijdelijkheid*.

ONVERMOGEN, o. Gebrek aan vermogen, dat is krachten van allerlei aard: *'k verzwijg ook dus, uit onvermogen, de gaven uwer schoone ziel*. POOT. Van het werkw. *vermogen* is het deelw. *vermogend*; en hiervan heeft men *onvermogend*, *onvermogendheid*, dat bij POOT voorkomt, gemaakt, schoon *niet vermogend* beter is.

ONVERMOGEND, zie *onvermogen*.

ONVERNUFT, o. Mangel aan vernuft; doch meest gebrek aan pligtmatig gebruik van zijn vernuft: *daardoor toont gij uw onvernuft.* Van hier *onvernuftig*, *onvernuftigheid*, *onvernuftiglijk.*

ONVERRIGT, bijv. n. en bijw. Niet uitgevoerd: *hij keerde, onverrigter zake, terug.*

ONVERSCHILLIG, bijv. n. en bijw., *onverschilliger, onverschilligst.* Vrij: *eene onverschillige keus.* Die zich aan niets kreunt: *een onverschillig mensch.* Even eens: *het is mij onverschillig.* Van hier *onverschilligheid*, *onverschilliglijk.* Bij HOOGSTR. vindt men ook *onverschillend.*

ONVERSCHROKKEN, bijv. n. en bijw., *onverschrokkener, onverschrokkenst.* Niet verschrokken, niet verschrikt, stout, onbevreesd: *een onverschrokken held. Met onverschrokken moed.* Van hier *onverschrokkenheid.*

Het is eigenlijk het verled. deelwoord van *verschrikken*, oul. *verschrekken*, *verschrak*, *verschrokken.* De Overzetting van den bijbel heeft nog den onvolmaaktverleden tijd *verschrak: doe verschrack Isaac.*

ONVERSCHULDIGD, bijv. n. en bijw. Niet verschuldigd. Bij de Ouden vindt men *onverschuld*, voor onschuldig: *dien hij onverschuldt geslaghen heeft* (*quem innocentem percussit*). LANDR. VAN VEL.

ONVERSTAND, o. Het tegendeel van verstand; meest het verzuim van het vermogen der ziel wel te gebruiken: *'t geweten door onverstant verrukt.* VOND. Zoover *verstaan* ook gebruikt wordt van het met elkander eens zijn, vindt men *onverstand* ook in den zin van oneenigheid genomen: *om alle onverstant ter neder te leggen, ende vrede onder de broeders te soecken,* D. P. ENCHIRID. Van hier *onverstandig*, *onverstandigheid*, *onverstandiglijk;* waarvoor HOOFT en anderen ook *onverstandel*, *onverstandelheid* gebezigd hebben.

ONVERSTERFELIJK, bijv. n. en bijw. Dat niet versterft: *tot onversterflijke gedachtenis.* HOOFT. *In onversterflijke eer.* L. BAKE.

ONVERTOGEN, bijv. n. en bijw. Zonder vertraging, zonder uitstel: *om bij de gewesten onvertooghen be-*

scheidt te helpen vorderen. HOOFT. *Met eisch van onvertooghen antwoordt*. HOOFT. *Onvertogen regt* is hetzelfde als *kort regt*. Dit *onvertogen* komt van *on* en het deelw. *vertogen*, van *vertijgen*, *vertuigen*, dat is *vertrekken*. Dit vertrekken beteekent ook uitstellen. Zoo zegt VONDEL: *terwijl de tijt die feest vertreckt*. Zie *vertrekken*. *Onvertogen* gebruikt men ook voor stout, onbedachtzaam, onbetamelijk: *hij sprak geen onvertogen woord;* dat is een woord, dat binnen den mond niet wordt gestuit, maar hetwelk men zich maar laat ontvallen; een stout woord.

ONVERWACHT, bijv. n. en bijw., (het bijw. is ook *onverwachts*), *onverwachter*, *onverwachtst*. Onvoorzien, schielijk.

ONVERWACHTS, zie *onverwacht*.

ONVERWELKELIJK, bijv. n. en bijw., *onverwelkelijker*, *onverwelkelijkst*. Dat niet verwelkt, niet kan verwelken: *de onverwelckelicke kroone der heerlickheijt*. BIJBELV. Voor *onverwelkelijk* wordt dikwerf *onverwelkbaar* gebezigd, hetwelk HUYDECOP. afkeurt.

ONVERWRIKBAAR, bijv. n. en bijw., *onverwrikbaarder*, *onverwrikbaarst*. Hetwelk men niet verwrikken kan: *op onverwrikbre stutten*. VOND. Bij HOOFT *onverwrikkelijk*.

ONVERZELLIJK, bijv. n. en bijw., *onverzellijker*, *onverzellijkst*. Met wien men niet omgaan kan. Het lat. *insociabilis* zet HOOFT door *onverzellijk* over.

ONVERZETTELIJK, bijv. n. en bijw., *onverzettelijker*, *onverzettelijkst*. Die niet te verzetten is: *bij 't graauw, 't welk onverzettelijk niet weeten wilde*. HOOFT. Vast, onveranderlijk: *een onverzettelijk voornemen*.

ONVERZOENLIJK, (ook *onverzoenbaar*), bijv. n. en bijw., *onverzoenlijker*, *onverzoenlijkst*. Niet te verzoenen: *eene onverzoenlijke vijandschap*. *Haer' onverzoenbren wrevel stilden noch edel bloet, noch grijze schilden*. POOT. Oudt. *onzoenlijk*.

ONVLAAT, m., meerv. *onvlaten*. Een geheel verouderd woord; het hoogd. *Unflath*. KIL. en MEYER verklaren het door vuilheid, morsigheid, slordigheid, schandelijkheid; oneig. is het een boef, guit. Zoo ook *onvlatig*. *On* schijnt eene versterking aan te duiden, en *vlaat* moet

moet drek, vuilnis beduid hebben. ADELUNG beroept zich op het wend. *bloto*, *ploto*, drek. In de dagelijksche taal, hebben wij nog *flets*, laf, ook dat zijne schoone kleur niet meer heeft. Zie *onverlaat*.

ONVOGEL, veroud., m., meerv. *onvogels*, *onvogelen*. Roerdomp, putoor. *On* heeft hier de beteekenis als in *onhout* enz. Het kan zijn, dat deze vogel van zijne wangestalte, of liever wangeluid, zijnen naam heeft.

ONVOL, bijv. n. en bijw., *onvoller*, *onvolst*. Niet vol: *bij den zeer onvollen Raadt*. HOOFT. Van hier *onvolheid*. HOOFT. Zamenstell. *onvolbragt*, *onvoldaan*, *onvoldaanheid*, *onvoldragen*, *onvoldrukt*, *onvoleind*, *onvoleindigd*, *onvolkomen*, *onvolkomenheid*, *onvolkomenlijk*, *onvolleerd*, *onvolmaakt*, *onvolmaaktelijk*, *onvolmaaktheid*, *onvolprezen*, *onvolstrekt*, *onvoltogen*, *onvoltooid*, *onvoltrokken*, *onvolvoerd*, *onvolwassen* enz. Zoo ook *onvoldoenlijk*, wien men niet voldoen kan, *onvolledig*, *onvolledigheid*, *onvolstaanbaar*, *onvolstandig*, *onvolstandigheid*, *onvoltooijelijk*, *onvolwrocht* enz.

ONVOORDACHT, bijv. n. en bijw. Waarop men voorheen niet bedacht is geweest; iets anders dan *onverdacht*. *Voordachte en onvoordachte onkosten.* HOOFT. Zoo ook *onvoordachtig*, bij K. v. MANDER.

ONVOORZIEN, bijv. n. en bijw. Niet voorzien, onverwacht: *bij onvoorziene toevallen*. Het bijw. is ook *onvoorziens: iemand onvoorziens aanvallen*. Hiervoor zegt HOOFT *onverzien*.

ONVOORZIENS, zie *onverzien*.

ONVREDE, m. Het tegendeel van vrede, oneenigheid, twist, vijandschap: *ziet, waer onvrede is*. RODENB. Oorlog: *in 't Lant van Triere werd oec onvrede*. L. v. VELTH. Voorts *te onvrede*, voor ontevreden *Tisiphernes was droevigh en t' onvreede*. HOOFT. *Te onvrede* is derhalve taalmatig; schoon *ontevreden*, waarvan reeds *ontevredenheid*, thans meer in gebruik is. Van hier *onvredelijk*, *onvredig*, *onvreedzaam*, *onvreedzaamheid*.

ONVREEDZAAM, zie *onvrede*.

ONVRIEND, m., meerv. *onvrienden*. Een vriend, die een vijand geworden is: *zij zijn onvrienden geworden*. *Van vrient en onvrient zelfs beweent*. J. DE HAES.

Van hier *onvriendelijk*, *onvriendelijkheid*, *onvriendschap*.

ONVRIENDELIJK, zie *onvriend*.

ONVRIJ, bijv. n. en bijw., *onvrijer*, *onvrijst*. Niet vrij, gedwongen. Ook niet vrij van belasting: *mijn goed is nog onvrij*. Onveilig: *een onvrije weg*. Waar men ligt overloopen of bespied wordt: *eene onvrije kamer*. Verboden: *met onvrije goederen inkomen*. Beroofd: *maeckt mij onvrij van mijne sinnen vijve*. CONST. D. MINN. Van hier *onvrijheid*, *onvrijigheid*. CAMPHUYZEN. Bij KIL. heeft men een werkw. *onvrijen*, onveilig maken.

ONVRO, bijv. n. en bijw., van *on* en *vro*, d. i. blijde, waarvan *vrolijk*. *Onvro* is derhalve treurig. Het is reeds verouderd.

ONVROED, bijv. n. en bijw., *onvroeder*, *onvroedst*. Niet vroed, onwijs, dwaas, verstandeloos, zonder beleid: *onvroet om geldt te bewaaren*. HOOFT. *Hoe dattet dit onvroede volck maeckeden*. GOUTS. KRON. Van *vroed*, waarvan *bevroeden*. Van hier *onvroedelijk*, *onvroedheid*. Alles begint te verouden.

ONVROOM, bijv. n., *onvromer*, *onvroomst*. Eigenlijk iemand of iets, die of dat geen nut, baat, voordeel aanbrengt, maar schade en nadeel. In dien zin noemt men, in Gelderland, *onvroom zaad*, als de korrels loos en zonder meel zijn. In eenen bepaalden zin gebruiken wij het voor iemand, die de godsdienst, welke hij belijdt, niet beleeft. Zoo als *vroom* ook dapper beduidt, zoo is *onvroom* lafhartig. Bij de Ouden komt dikwijls een zelfst. n. *onvrome* voor, in de beteekenis van schade, nadeel: *tot uwer onvrome*. KL. KOLYN. *Te haren onvroomen*. M. ST. Zie *vrome* en *vromen*. Van hier *onvromelijk*, *onvromigheid*, enz.

ONVRUCHT, v. Onvoldragene vrucht, misdragt. Van hier *onvruchtbaar*, niet vruchtbaar: *eene onvruchtbare vrouw*. *Een onvruchtbaar veld*, *land* enz. *Onvruchtbare jaren*. *Onvruchtbaar in deugden*. — *Onvruchtbaarheid*, *onvruchtbaarmakend*, enz.

ONVRUCHTBAAR, zie *onvrucht*.

ONWAARD, (*onweerd*) bijv. n. en bijw., *onwaarder*, *onwaardst*. Niet waard: *die onwaardt zo eedlen naam*. VOLLENH. Op kleinen prijs gesteld, mingeacht: *dat*

dat hij de vrucht van zijn eerste echtgenootschap niet te onwaarder had. HOOFT. Van hier het zelfst. naamw. *onwaarde*, minachting: *mer dat was mit groter onwaerde.* M. ST. Het tegendeel van prijs: *de onweerde der tuchtgoederen.* LANDR. VAN VELUW. Laakbare toestand: *ik laat dat in zijne waarde en onwaarde.* Gruwel: *een lose waghe* (bedriegelijke weegschaal) *is onwaerde voor Gode.* BIJB. 1477. Van hier *onwaardig*, *onwaardigheid*, *onwaardiglijk.*

ONWAARDE, zie *onwaard.*

ONWAARDEERBAAR, bijv. n., *onwaardeerbaarder*, *onwaardeerbaarst.* Dat niet gewaardeerd kan worden. Ook *onwaardeerlijk.* Van hier *onwaardeerbaarheid*, *onwaardeerlijkheid.*

ONWANKEL, bijv. n. en bijw., *onwankeler, onwankelst.* Niet wankel, vast: *een Atlas van onwank'len stand.* OUDAAN. *Door uw onwankel woord.* H. DE GROOT. Ook *onwankelbaar*, die niet wankelen kan. Van hier *onwankelbaarheid.*

ONWANKELBAAR, zie *onwankel.*

ONWEDER (*onweer*), o., meerv. *onweders.* Zeer ongestuimig weer. Men gebruikt het gewoonlijk voor storm of donderweer: *er kwam een verschrikkelijk onweer op. Van 't onweer dof en doof.* POOT. Oneig.: *onweêr van verraet en helsch bedrogh.* J. DE HAES. Hier van is een onpers. werkw. gevormd: *het onweert.* Zamenstell. *onweersbui*, *onweershoofd*, waterpilaar, *onweersvogel*, die, door zijn geschreeuw, een naderend onweer aankondigt; oneig. een voorspeller van onheilen; — *onweerswolk* enz. Hoogd. *Ungewitter*, bij OTFR. en NOTK. *ungeuuitter*, *ungeuuittere.*

ONWEDERLEGGELIJK, (*onwederlegbaar*), bijv. n. en bijw., *onwederleggelijker*, *onwederleggelijkst.* Het welk men niet wederleggen kan: *door onwederleggelijke bewijsstukken aantoonen.* BÓG. Van hier *onwederleggelijkheid.*

ONWEG, m., meerv. *onwegen.* Een ongebaande weg; ook een doolweg: *den dootschen onweg kiezen.* VOND. *Het vermeten menschelijk geslacht slaet den onwegh in.* VOND.

ONWENSCH, m., meerv. *onwenschen.* Tegenzin, spijt: *en onwensche te zijn gewond van een sterf-*

lijcke mensche. K. VAN MANDER. Van hier *onwenschbaar: dit is onwenschbaar*, niet te wenschen. VOND.

ONWET, (bij KIL. ook *onwette*), v., meerv. *onwetten.* Onwettig stuk, onwettige zaak. Veroud. w. Van hier het bijv. n. en bijw., *onwettelijk*, waarvan *onwettelijkheid; onwettig, onwettigheid, onwettiglijk.*

ONWETEND (oudt. ook *onwetig onwustig*,) bijv. n. en bijw. *onwetender, onwetendst.* Dom, onkundig; ook onbewust; voorts zonder kennis of achterdocht. Van hier *onwetendheid*, oul. *onwetenschap: in den tijd onser onwetenschap.* D. P. ENCHIRID; ook bij WESTERBAAN. Het bijw. *onwetens* is ook in gebruik: *dat is onwetens gedaan.* Voorts *onweteling*, bij J. DE BRUNE.

ONWETTIG, zie *onwet.*

ONWEZENLIJK, bijv. n. en bijw. Dat geen bestaan heeft, niet in aanwezen is: *'t onwezentlijk tot wezentlijk te maaken.* HOOFT.

ONWIKKELIJK, bijv. n. en bijw., *onwikkelijker, onwikkelijkst.* Dat niet gewikt, gewogen kan worden: *onwikkelijk gewight steekt in zijn woordt beklemt.* HOOFT.

ONWIL, m. Het tegendeel van wil. Zoo komt het, in den zin van een verbod, voor, in het berijmde *Onze Vader*, bij J. V. MAERL.: *nijeman dijn onwille doe.* In eenen godgeleerden zin beteekent het wederstrevigheid: *uw onwil, niet uwe onmagt, is daarvan de oorzaak.* Van hier *onwillig, onwilligheid, onwilliglijk.*

ONWILLENS, bijw., van *on* en het werkw. *willen*, met den uitgang *s*, gebruikelijk in de spreekwijs: *willens, of onwillens. Die onwillens bluet ghestort hebben.* BIJB. 1477.

ONWILLIG, zie *onwil.*

ONWIND, m., meerv. *onwinden.* Geen wind; tegenwind: *het zuijden streckt schips wind en onwind voor den vloed.* VOND.

ONWIS, bijv. n. en bijw., *onwisser, meest, zeer onwis.* Onzeker, niet gewis: *de tijt van 't onwis leven.* VOND. *Op een gemeen heil te hoopen, dat onwis en wildt te zoeken was.* HOOFT. Van hier *onwisheid.*

ONWRAAKBAAR, bijv. n. en bijw., *onwraakbaarder,*

on-

onwraakbaarst. Niet te wraken, onberispelijk: *een onwraakbaar getuigenis — bewijs.*

ONWRIKBAAR, bijv. n. en bijw., *onwrikbaarder, onwrikbaarst.* Niet te wrikken: *onwrikbaar door zijn wigt.* HOOFT. Van hier *onwrikbaarheid.*

ONZACHT (*onzaft*) bijv. n. en bijw., *onzachter, onzachtst.* Niet zacht: *een onzacht bed.* Hard, wreed, ruw: *met geen' onzachten last.* HOOFT. *Iemand onzacht behandelen — bejegenen* enz. Van hier *onzachtheid.* Zamenstell. *onzachtmoedig, onzachtmoedigheid.*

ONZADELIJK, bijv. n. en bijw., *onzadelijker, onzadelijkst.* Niet te zadigen; anders *onverzadelijk. Onzadelijke gieren.* HOOFT.

ONZALIG, bijv. n. en bijw., *onzaliger, onzaligst.* Het tegendeel van zalig; ten hoogste ongelukkig: *wie de wijsheid ende de roede verachtet, die is onsalich.* DORESL. *Een onzalige staat.* Van hier *onzaligheid.* Reeds bij NOTK. *unsalig*, bij de zwab. dicht. *unsolic*, ongelukkig.

ONZAT, bijv. n. en bijw., *onzatter, onzatst.* Niet verzadigd. Fig.: *onzatte wraeck.* VOND. Van hier *onzatheid.*

ONZEGE, v. Verlies, nadeel: *maer dese seghe was t'onseghe.* M. ST. Veroud. w.

ONZEKER, bijv. n. en bijw., *onzekerder, onzekerst.* Niet zeker, niet verzekerd: *eene onzekere uitkomst. Het is onzeker, of* enz. Met een' tweeden naamval: *daer hij mijns onzeker is.* CONST. D. MINN. Van hier *onzekerheid.*

ONZIENLIJK, bijv. n. en bijw., *onzienlijker, onzienlijkst.* Dat door het gezigt niet vernomen kan worden: *het beeldt des onsienlicken Godts.* BIJBELV. *Sijne onsienelijcke dingen.* BIJBELV. Van hier *onzienlijkheid.* Men zegt ook *onzigtbaar: de onzigtbare wereld*, de wereld der geesten. *De onzigtbare kerk;* in de godgeleerdheid. *Onzigtbaar* is, oneig., iemand, die zich schielijk verwijdert: *ik maakte mij onzigtbaar.* Van hier *onzigtbaarheid.*

ONZIGTBAAR, zie *onzienlijk.*

ONZIJDIG, bijv. n. en bijw., *onzijdiger, onzijdigst.* Die aan geene zijde overhelt; die geene zijde gekozen heeft; die onpartijdig middendoor gaat: *een onzijdig geschiedschrij-*

schrijver. In den oorlog onzijdig blijven. Een onzijdig verhaal. In de spraakkunst: *woorden van het onzijdige geslacht*, die mannel. noch vrouwel. zijn. Een *onzijdig werkwoord*, dat bedr. noch lijdend is. Van hier *onzijdigheid*, in al de genoemde beteekenissen.

ONZORG, v., meerv. *onzorgen*. Gerustheid: *onsorgh tegen flus of merghen*. C. HUYGENS. Van hier *onzorgelijk*, veilig, *onzorgvuldig*, onbezorgd. Voorts *onzorgvuldigheid*, *onzorgvuldiglijk*.

ONZORGELIJK, *onzorgvuldig*, zie *onzorg*.

ONZOUT, bijv. n. en bijw., *onzouter*, *onzoutst*. Niet zout, zouteloos: *indien het sout onsout wort*. BIJBELV.

OOD, *oode*, *ode*, zie *kleinood*.

OOD, veroud. bijv. n. en bijw., *ooder* (eertijds ook *oder*), *oodst*. IJdel, ledig, waarmede het fr. *vuide*, het ital. *vuoto* vermaagschapt is. In eenen bepaalderen zin, beteekende het ledig van menschen en van allen arbeid, welken menschelijke vlijt aanwendt; dus woest, onbewoond, onbebouwd. Oneigenlijk eindelijk gaf het te kennen (zie *oodelijk*, *oolijk*) iets, dat geene innerlijke waarde heeft, ijdel. Misschien behoort hierheen het eng. *odd: an odd kind of business*, eene slechte zaak. Dit *ood* is het ijsl. *audur*, het kimbr. *eider:* in het moesog. heet *authida* eene eenzame plaats. ISIDOR. *odhin*, eene woestenij, zw. *oede*, ijsl. *eide* en *auda*. WACHTER vindt het vermaagschapt met het gr. οἶος, alleen, eenzaam, οἰστεῖν, verwoesten.

OODELIJK, zie *oolijk*.

OOFT, o., meerv., in sommige gevallen, *ooften*. Elke eetbare vrucht van het groeijende rijk, welker zaadkorrelen met eene vleezige bedekking omgeven zijn, zoo als wijndruiven, ananassen, meloenen enz. In dien wijduitgestrekten zin schijnt het VOND. te nemen: *hoe uwe maetschappij ooften herwaert sleept.* In bepaaldere beteekenis verstaan wij door *ooft* boomvruchten, welker zaadkorrelen met een zacht bekleedsel omringd zijn. In den engsten en misschien allereigenlijksten zin, beteekent het appelen en peren: *mijn winterooft is vervroren. Gulden ooft is malsch.* POOT. *In 't verboden ooft van Eden.* M. L. Zelfs gebruikt POOT het van eenen en-

enkelen appel, waar hij, met zinspeling op den twistappel, zegt: *laat toch dit ooft niet heel; doorsnij het.* Deze dichterlijke vrijheid is voor ons geen regel van navolging. — Men zegge ook niet: *een appel is,* maar *appelen zijn een smakelijk ooft.* Oneig. gebruiken dichters het voor allerlei voortbrengsels van vernuft en smaak: *hier 's ooft uit Pindus lugten.* P. BAKKER. Zamenstell. *ooftboom, ooftgaarde, ooftmarkt, ooftwarande.* BOGAERT. — *Ooftbeet, ooftvloek.* MOON. In de beteekenis van appelen en peren komt dit woord bij OTFRID. voor, en heet *obaz,* NOTK. *obazo,* WILLER. *obaz, obeze,* hoogd. *Obts.* Het is zeer denkelijk, dat *appel* en *ooft,* die in uitgang alleen verschillen, eenen oorsprong hebben.

OOG, *oge,* zie het volgende *oog.*

OOG, o., meerv. *oogen.* Het zintuig des gezigts bij menschen en dieren. Eigenlijk: *bruine, blaauwe, zeere oogen. Hier zat hij met bekreten' oogen.* K. BRANDT. *Een kwaad oog op iemand hebben,* hem wantrouwen. *Het oog des meesters maakt de kudde vet,* spreekw. *Zoo lang mij de oogen open staan,* zoo lang ik leef. *Zijne oogen toedoen,* ook sterven. *Oogen in het hoofd hebben,* snedig en voorzigtig zijn. *Zijne oogen uitkijken,* zegt men van nieuwsgierigen. *Als gij uw oog door al het schoon laat zweven.* G. BIDL. *Iemand de oogen uitsteken.* Fig.: *de zon steekt den anderen hemellichten de oogen uit,* verdooft door haar licht derzelver glans. *Eenen regter de oogen uitsteken,* hem door verblindende geschenken bederven. *Bij deze gelegenheid het oog te slaan op de blijken van godlijke gestrengheid.* FRANTZEN. *Een oog in het zeil houden,* op alle onverwachte zaken naauw toezigt nemen. *Iemands oogen blinden, verblinden, begoochelen. De geilheit maakt onze oogen duister.* G. BRANDT. *Bedwing het al te welig oogh.* G. BRANDT. *Doe dat niet; het geeft te veel oog,* het maakt, dat anderen te veel opmerken. *Dat geeft maar schele oogen,* verwekt maar nijd. *Een oog,* eenen schijn, glimp *aan iets geven: om achtbaarder oogh aan de vleijerije te geeven.* HOOFT. *Hij gunt hem het licht in de oogen niet. In de oogen druipen: ik zal het hem in de oogen laten druipen,* dier betaald zetten.

Ie-

Iemand in de oogen durven zien, hem niet ontzien. *Iemand zand in de oogen werpen*, hem bedriegen. *Dat is in mijn oog heel wel;* alles in de dagelijksche taal. *In het oog loopen*, spoedig opgemerkt, met weerzin vernomen worden. *In het oog steken*, met verveling en verdriet, met afgunst en nijd beschouwd worden: *in 't timmeren zijner prachtige Hoeve, die den voortplantelingen bijster in 't oog steekt.* Bóg. *Iemand in het oog houden*, naauw iemands daden gadeslaan. *Iets in het oog krijgen*, iets beginnen te zien. Bógaert. Met het voorz. *met: met beide oogen toekijken. Hij wilde hem wel met de oogen dooden.* Met *naar: iemand naar de oogen zien*, op deszelfs wenken en bevelen letten. Met *onder: iemand iets onder vier oogen zeggen*, zonder het bijzijn van anderen. *Hij brengt mij de zaak onder het oog. Den dood stoutmoedig onder de oogen zien. Kom niet onder mijn oog.* Met *op: op het oog schijnt het goed*, naar het eerste aanzien. *Iets op het oog hebben.* Met *uit: uit andere oogen zien*, anders over iets oordeelen. *Uit het oog uit het hart. De dief ziet hem ten oogen uit. Ga uit mijne oogen. Uit zijne oogen zien*, op iets wel acht geven. *Hij liet hem geen oogenblik uit het oog. Hij raakte weg uit het oog. Iets uit het oog verliezen.* Met *voor: voor het oog der wereld. God voor oogen houden. Iemand een rad voor de oogen draaijen*, hem misleiden. *Geene hand voor de oogen kunnen zien, Stellende den breden Raad voor oogen.* Hooft. Verder worden aan andere voorwerpen ook *oogen* toegeschreven: *Gods oogen* zijn, in den bijbelschen stijl, Deszelfs alwetendheid. In dien zelfden stijl spreekt men van *zielsoog*, *verstandsoog*, *oogen des verstands*. Eindelijk wordt dit woord, vaak, oneigenlijk gebruikt van vele andere dingen, die, in hunnen uitwendigen vorm, met een *oog* eenige gelijkheid hebben. Zoo noemt men de stippen op eene kaart of eenen teerling *oogen. Hooge oogen werpen. De meeste oogen hebben. Tegen twaalf oogen dobbelen*, eene zaak zonder eenige kans ondernemen. *De oogen* op eenen paauwestaart. Van sommige openingen wordt het ook gebezigd: *het oog eener naald. Het oog van een haak.*

Het

Het zijn maar haken en oogen, netelige, nietige, verwarde beuzelingen. *Oog* in een net, in eene ankerschacht. *Een rock vol oogskens.* BIJBELV. Figuurlijk noemt men datgene *een oog* van iets, dat hetzelve tot luister en sieraad verstrekt: *o ooge onzes Vaderlants, Huig de Groote!* J. DE HAES. Van God: *eeuwig Oog! dat mij ziet schrijven.* BIDL. Voorheen was dit woord ook vrouwel. De zamengest. woorden *druipoog*, *eenoog* zijn naar den aard der taal mannel. of vrouwel., een man of eene vrouw, die druipende oogen — die maar een oog heeft. Van hier *oogelijk*, dat voor het oog wel staat. Zamenstell.: *ankeroog*, *arendsoog*, *kreeftsoogen*, in de geneeskunde gebruikelijk enz. Voorts *oogappel*, *oogbal* bij OUDAAN, *oogblinde* voor de paarden, bij DE BRUNE, *oogdeksel*, *oogdienend*, bij HOOFT, *oogendienaar*, een geveinsde knecht, *oogendienst*, *oogendragt*, etter der oogen, *oogenhoek*, *oogenhol*, *oogenklaar*, een kruid, *oogenloop*, oogenvloed, *oogenloos*, *oogenloosheid* bij HUYGENS, *oogenschemering*, *oogenschijn*, waarschijnlijkheid, *oogenschijnlijk*, *oogenschijnlijkheid*, *oogenschouw*, *in oogenschouw nemen*, naauwkeurig beschouwen, *oogentroost*, zeker kruid, *oogenzalf*, *ooggegluur*, BOOM DER KENN., *ooggetuige*, *ooggetuigenis*, het *oogknikken* bij SELS, *ooglid*, *ooglonken*, *ooglonking*, *oogluiken*, met geslotene oogen iets toelaten, niet naauw toezien: *eenigher mate dient er gheooghluijkt te worden.* DE BRUNE. *Oogmeester*, *oogmerk*, toeleg, *oogmik* en *oogmikken* bij RODENB., *oogpijp*, traanpijp, *het oogscheel*, ooglid, *oogstraal*, bij MOON. *oogvlies*, bij VOND. en HOOFT; anders *oogschil*, *oogsteen*, ambersteen, *oogtand*, *oogwater*, *oogweiding*, vrij uitzigt in de ruimte, anders *oogenweide: oogenweide hebben.* — *Oogwenk*, *oogwinkel*, oogenhoek, *oogwit*, *oogenzienlijk*, waarschijnlijk; ook openbaar, voor het oog: *dat Christus opghenomen is oogensienlijc.* D. P. ENCHIR. Ook fraai voor het oog, bij HOOFT *ooggezien*, *ooggezienheid*, ook *oogzien: hunne paarden niet ooghzien nocht van leest*, *nocht van snelheit.* Bij de Ouden komt ook *oogziend* voor in den zin van blijkbaar: *dat scijnlich waere*, *oochsient*,

sient, *ende kennelick*. ZOENBR. VAN HERM. V. WOERDEN, 1287.

Moesog. *augo*, alem. *auga*, angels. *eage*, zw. *oga*, deen. *oije*, hoogd. *Auge*, frankd. *ouga*, kimbr. *aug*, ijsl. *auga*, eng. *eye*. HESYCHIUS verklaart οκκος door οφθαλμος, waarvan het lat. *oculus*: αυγαι heeten ook oogen, ital. *occhio*, sp. *ojo*, fr. *oeil*.

Wij hebben nog een ander woord, met eene zacht lange o, *oog*, *oge*, bij KIL. *ooghe*, *oghe*, *aeghe*, *aughe*, in de beteekenis van *eiland*, zijnde met de voorste helft van *eiland*, zonder twijfel, door eenen anderen tongval, hetzelfde woord. Dit is nog overig in *Langeroog*, *spijkeroog*, *Kalandsoog*, *Valkoog*, *Schiermonnikoog*, *Rottumoog* enz. In het angels. *eage*, *ig* en *ijg*, een eiland, ierl. *oghe*, vries. *oge*, zw. *ö*, ijsl. *ey*. FESTUS getuigt, dat de *Egeische* zee naar de menigte harer eilanden dien naam draagt. Het komt met het hebr. אי een eiland, overeen.

OOGELIJN, o., meerv. *oogelijns*. Eigenlijk een klein oog, een oogje. Zie *lijn*. Dit is een van die weinige verouderde naamwoorden, die, bij latere schrijvers, nog dikwijls voorkomen, doch in eenen oneigenlijken zin, in navolging van grieksche en romeinsche schrijvers, die hun οφθαλμος, *oculus* en *ocellus*, zoo bezigen. Dus vindt men het bij POOT voor iets, dat ons waard als onze oogen is: *mijn oogelijn*, enz. HOOFT gebruikt het voor luister en sieraad, als hij HUYG. *een ooghelijn* aan het hof van FR. HENDRIK noemt. Zoo draagt, bij K. BRANDT, MARIA STUART den naam van *een oogelijn van ongefronste deugt*. HOOFT beschrijft Neerland als *dat ooghelijn van Europa*. Bij BOG. heet Batavia *het oogelijn van Neerlandsch Indien*.

OOGEN, b. en o. w., *ik oogde*, *heb geoogd*. Bedr., naauwkeurig zien, van verre zien, door het vernaauwen van de oogleden: *gij poogt ons nakend lot ons uit de maen te oogen*. DE DECK. Onz., in dezelfde beteekenis; met *hebben*: *zoo ver men oogen kost*. VOND. Mikken in het schieten; onz., met *hebben*: *hij heeft zijnen boghe ghespannen*, *ende ooghet*. DORESL. *Op iemand oogen*, het oog op hem houden. In aanmerking nemen, bedoelen; *oogende op hunnen mannenmoed*.

moed. L. Trip. *Oogen*, in eenen bedr. zin, komt bij Vond. in de beteekenis voor van enten, oud. *oculeren: het inzetten en het oogen.* Van hier *ooging.* Het deelw. *geoogd*, met oogen voorzien, komt, met uitlating van het voorzetsel *ge*, in zamenst. voor, als: *bruinoogd*, *zwartoogd.* enz. *Schoonoogde Juffers.* Elsevier. Van hier de zameng. *staroogen*, *wenkoogen*, *beoogen*, *blikoogen*, *knipoogen*, enz.

OOGENBLIK, m. en o., meerv. *oogenblikken.* Eigenlijk beteekent dit woord eene snelle toesluiting van de oogleden. Zie *blik.* Bij Moon. komt dus voor: *uit de barning hem met gloeiende oogenblikken aanspuwend.* Men neemt het anders, oneigenlijk, voor die kleine during van tijd, die er in een oogenblik verloopt, welke men zich als ondeelbaar voorstelt; voorts voor eenen zeer korten tijd: *in den lesten oogenblik.* Vond. *Op het zelfde oogenblik.* Hooft. Van beide geslachten is het onz. meest in gebruik, schoon *blik* mannel. is. Voor *oogenblik* bezigt D. Smits *oogwenk: En had op eene plaats geen oogwenk rust of duur.* Van hier *oogenblikkelijk.*

OOGENSCHIJN, *oogenschouw*, zie *oog.*

OOGLUIKEN, *oogluikend*, *oogmerk*, zie *oog.*

OOGST, m., meerv. *oogsten.* Eigenlijk, de jaarlijksche inzameling van veldvruchten: *tarwenoogst*, *graanoogst*, *gerstenoogst*, *naoogst.* *Een vroege — een late oogst.* In verdere beteekenis, de inzameling van andere voortbrengsels, die anders niet tot de veldvruchten behooren: *druivenoogst*, *wijnoogst.* Fig. beteekent het den tijd, wanneer de veldvruchten ingezameld worden: *in den droksten oogst.* Poot. De vruchten, die ingeoogst worden, of nog kunnen ingezameld worden; in den verhevenen stijl: *de harde paerdehoef vertreet de welige oesten.* Poot. In verdere figuur, is het beeld ontleend van eenen maaijer, die met zijne scherpe sikkel het rijpe koren afmaait: *die eenen oogst van lijken maeide.* J. de Haes. Van hier beteekent het, oneigenlijk, eene groote menigte: *in dezen oest van brieven.* Hooft. *Wij willen nu een oogst van vloten aen zien bruisen.* Anton. Zamenstell. *oogstmaand*, *oogsttijd.* Van hier het w. *oogsten*, veldvruchten inzamelen, zamenst., *inoogsten.*

Oogst, *oegst*, *oest*, neders. *aust*, deen. *host*, wall. *awst*, fr. *août*, dat en oogstmaand en oogst beduidt. Omdat in de meeste noordelijke landen van Europa de inzameling van de veldvruchten in augustus, de oogstmaand, voorvalt, is het denkelijk, dat *oogst* uit *augustus* ontstaan is. L. TEN KATE denkt hier aan het oude *oeken* vermeerderen, hetwelk met *augustus*, *augeo*, *oogst* uit eenen wortel is.

OOI, v., meerv. *ooijen*. Het wijfje onder de schapen, het tegendeel van ram: *terwijl Aminadab zijn graege lammers met de vruchtbaare ooien weidde*. MOON. Zamenstell. *ooilam*. Het komt met het eng. *ewe* overeen. In het gr. is *οἶς* zoowel eene ooi als een ram, waarvan het lat. *ovis*, sp. *oveja*.

OOIJEVAAR, (bij KIL. *eijber*, *eber*, *odebaer*, *odevaer*, *oudevaer*, *odeber*, *oedebaer*, *oijevaer*, *heijlover*, in Gelderl. *heilever*), m., meerv. *ooijevaars*, *ooijevaren*. Een bekende groote trekvogel: *het uitgemergelt volk liet geenen oijevaar leven*. VOND. In den BIJBEL van 1477 vinden wij, even als bij KIL., ook *odevaer: die zwaluwe ende die odevaer* enz. Zamenstell. *ooijevaarsbeen*, ook oneigenl. voor iemand, die lange dunne beenen heeft; *ooijevaarsbek*, ook zeker kruid; *ooijevaersnest*, enz. Van hier het w. *ooijevaren*, hetwelk HALMA verklaart, door verzamelen, wegnemen.

MARTIN. gist, dat de naam *oudevaar* de oorspronkelijke is, den vogel of om zijnen hoogen ouderdom gegeven, of om de teedere liefde, welke hij, in den ouderdom, van zijn dankbaar kroost ontvangt. Misschien is de eene of andere bijgeloovige achting voor dezen vogel de bron der benoeming; of wel is de grond in een natuurlijk verschijnsel te zoeken. Men weet, dat deze vogels, in het laatste van den zomer, met geheele benden zamen scholen, en onze koudere oorden verlaten. Om die reden leidt L. TEN KATE het woord af van *ode*, *oije*, angels. *ede*, *edo*, een troep, en *varen*, d. i. trekken, omdat zij met gansche troepen wegtrekken. SCHERZ. zegt: « Edebar, *ciconia*, *avis peregrinans*. Belg. *ede-* « *far*, ab ede, *avis* et faren, *proficisci*."

OOIT, een bijwoord van den verledenen tijd; te eenigen tijde: *zoo zuiver als het sneeuw ooit van den hemel viel*. VOND. Oul. werd het ook voor altijd gebezigd: *ick*

ick hoor, dat de tonghe oyt veel quaet heeft ghedaen. J. MOERM.

OOK, een voegwoord van zamenbinding. Het wordt op meer dan eene wijze bij ons gebruikt. Men neemt het voor eene enkele verbinding: *hij is er al: morgen kom ik ook.* Eene verbinding met nadruk, en voor zelfs: *priesterlijke waardigheid, bij de Joden ook boven de koninklijke gesteld.* Achter *niet alleen: niet alleen is hij los van zinnen, maar ook slecht van hart.* Men gebruikt het tevens, wanneer men zich op eene onzekere, twijfelachtige wijze uitdrukt: *of ik ook in desen nacht eenen man hadde.* BIJBELV. Zeer dikwijls komt het in vragen voor, vooral, als men eene stille tegenwerping verwacht: *komt het u ook gelegen, dat ik u bezoeke?* Als men de zaak eenigzins betwijfelt: *zoude ik ook waerlick baren?* BIJBELV. Somwijlen gebruikt men het in eene verdrietelijke luim: *is het nu ook tijd om te slapen?* In de gemeenzame verkeering gebruikt men het als een vraagwoord: *dat was lief. Ook?*

Ook, goth. *auk*, bij KER. en ISIDOR. *auh*, WILLER., OEFRID. en TATIAN. *auh*, hoogd. *auch.* Hiermede komt overeen het hebr. אך, het lat. *ac* en het gr. καὶ. Het woordje beduidt in den grond zoo veel als *bijgevoegd, daarenboven*, en is met het goth. *aukan*, vermeerderen, verwant. Het gr. αὔξειν, het oudlat. *aucare* bij PLAUT., en het nieuwere *augere* zijn uit deze bron.

OOLIJK (*oodelijk*), bijv. n. en bijw., *oolijker*, *oolijkst.* Dit woord, dat van *ood* afstamt, heet eigenlijk ledig: maar wij gebruiken het in eenen oneigenlijken zin, voor ontbloot van innerlijke waarde. Zoo gebruikt het C. HUYGENS voor gering: *'t was noch yet oolickers, 't was een onkundigh fier.* Ongegrond, beuzelachtig: *oolijke zorghvuldigheden van luiden, die 't naauw zoeken.* HOOFT. Slecht: *dit volk, berooit en oolijk gewapent.* HOOFT. *Zijn de tijden nu wat olijk* enz. G. BIDLOO. Loos en doortrapt: *iemand oolijk bedriegen. Een oolijk meisje.* Op de Veluw en in Overijssel gebruikt men het voor ongedaan, ziekelijk: *hij is nog zeer oolijk.* Ook voor oud en vervallen: *een oolijk huis.* Van hier *oolijkheid.*

OOM, m., meerv. *ooms*, *oomen.* Vaders of moeders

 broe-

broeder, *vaderoom* en *moederoom* bij DORESL. Zamenstell. *oomkool*, een woord in de dagelijksche taal gebruikelijk van eenen onnoozelen bloed, die zich ligt foppen laat. Men vindt het bij den snaakschen PETRUS BAARDT: *en raeckt mijn oomkool dan in 't bedt.* Voorts *oomsdochter*, *oomszoon*: — *Heeroom*, *janoom*, *oudoom*. In de dagelijksche taal, zet men het achter alle eigennamen: *Klaasoom*, *Dirkoom*. enz. De Duitsche Keizer noemt eenen wereldlijken Keurvorst *oom*; misschien omdat dit woord, naar FRISCH, eertijds ook *neef* beduidde. Er is nog eene zamenstelling van het woord *oom*, namelijk *oomzegger*, bij de Tekselaars in algemeen gebruik; en *oomzeggers* zijn bij hen neven, die tegen elkanders vaders *oom* moeten zeggen, of volle neven: *wij zijn oomzeggers*.

Oom, hoogd. *Oheim*, *ohm*, angels. *eam*, in Zwab. en Zwits. *ohan*, *ohen*. Het schijnt met het oude *am*, eene moeder, *aan*, *aanheer*, overgrootvader, het hebr. אֵם eenen oorsprong te hebben. ADEL. beroept zich voorts op het BREEMSCH-NEDERS. WOORDENB., waar het arab. *am*, door *oom* vertaald wordt. Zeker wordt het arab. אמם van naauwere bloedverwantschap gebruikt; en ons *oom*, zegt L. MEYER, beteekende oudtijds eenen bloedvriend.

OON, veroud. voorzetsel, hetzelfde, als het hoogd. *ohne*, beteekenende zonder: *oon proef.* SPIEGH. *Oon verdragh.* *Oon artsenij.* VOND. Zie *on*.

OONEN, o. w., *ik oonde*, *heb geoond.* Een woord, dat in Noordholland gebruikt wordt van schapen en varkens, als zij jongen werpen: *het schaap moet oonen.* *De zeug heeft nog niet geoond.* Het is hetzelfde woord als het eng. *to ean*, lammeren werpen. Het is mogelijk, met *ooi*, *oïs*, uit eene bron.

OOR (*oer*, *oir*, *or*), een zeer oud woord, niet alleen in onze, maar ook in andere talen. De eerste en misschien de oudste beteekenis is die van groot, en van hier voortreffelijk. Hierheen behooren de zameng. *oorhaan*, *gallus silvaticus major*, — *ooros*, *oeros*, ook *averos*, in het lat. *urus*, — *oorreep*, *funis nauticus major*, bij KIL.; het oude *ar*, groot, hoog. Hierheen moet men brengen het oude *oorhave*, bij KIL., oorsprong, beginsel,

sel, doch in eenen oneigenlijken zin, daar het eigenlijk eene opheffing beduidt; *Urhab* heet daarom, in het hoogd., zuurdeessem, hef, waardoor deeg opgeheven wordt. *Oor* in *oorsprong* heeft dezelfde beteekenis. Voorts beduidt het het eerste in een ding, eenen aanvang; eene der oudste beteekenissen, eene figuur der vorige. Zoo komt het voor in het oude *ooraan*, bij KIL. *ooraene*, overgrootvader. *Oor* komt dus overeen met *eer*, het goth. *air*, vroeg, het gr. ἦρ, het krieken van den dag en het voorjaar, ἀρχη, het begin, het oude lat. *ora* bij CÆCILIUS; en van hier *orior* en *ordior*, *oriens* enz. In andere zamenst. komt het voor *er* en *ver*, als *oorlof*, *oordeel*, *oorbaar*. Eindelijk dient het tot versterking, als *oorschalk*, zeer schalk, *oormondig*, grootsprekend. Wij gebruiken het ook nog buiten zamenst., als een zelfst. naamw. van het onzijdige geslacht. In dubbele beteekenis komt het dus voor, deels voor zulke aardsoort, waaruit metalen gesmolten worden. In Gelderland noemt men dus die onderaardsche harde beddingen, die vol ijzerstof zijn; wanneer men het gewoonlijk *oer* noemt. Bij KIL. wordt het vertaald door *fodina auri et argenti*, *plumbi et argenti vena communis*, *origo*. Zoo gebruikt het M. L.:

Honderd millioenen zandjes
Fijn geaderd, scherp getakt,
Sluitende in elkanders tandjes,
Op hun broinest, 't oer, gezakt enz.

Hiermede is verwant ons *erts*, *aarde*, hebr. ארץ. Van hier *oorig* (*oerig* in Geld.), *oorachtig*: *oorige grond*. Anderdeels beteekent het eenen nazaat, erfgenaam, uit welken een geslacht kan worden voortgeplant: *hij stierf zonder mannelijk oor*. *Van sine haven so bleef oer sijn broeder Jan.* M. ST. *Sonder oir te laten.* KLERK DER LAAGE LANDEN. Bij KIL. *oor*, *hoor*, *hoore*, *hoyre*, fr. *hoire*, eng. *heir*, lat. *haeres*.

OOR, o., meerv. *ooren*. Eigenlijk, het zintuig des gehoors bij menschen en dieren. *Men kent den ezel aan zijne ooren.* Uit een overblijfsel van oud bijgeloof, zegt men nog, als anderen van iemand praten: *nu tuiten hem de ooren*. *Zijne ooren joken hem*, hij hoort graag wat nieuws. *Mijn oor hangt er naar*, dat hoor ik gaarn. *Ik heb er geene ooren naar*, ik geef er geen acht

op, ik bewillig er niet in. *Die daertoe geen ooren had.* Bóg. *Iemands oor hebben*, in deszelfs gunst staan. *Iemand ooren aannaaijen*, hem bedriegen. *Hij krijgt Midas ooren ten loon*, zijn domheid wordt uitgestreken. *De ooren opsteken*, beginnen te muiten. *Wel staaken zij d'ooren op, gestijft met zulk een' voorganger.* Hooft. *Zijne ooren klouwen*, blijken geven dat men met eene zaak verlegen is. *Het oor*, of *de ooren laten hangen*, den moed laten zakken. *Iemand de ooren warm maken*, hem vervelende dingen zeggen, hem sarren, tergen, driftig maken. *Iemand frisch de ooren wasschen*, hem gevoelig de waarheid zeggen. *Zijne ooren schudden: hij kan zijne ooren schudden dat zij klappen*, hij kan voor zijne zaak vrij uitkomen, zich door ieder laten beoordeelen.

Met allerlei voorzetsels. *Hij heeft ze achter de ooren*, hij is zoo onnoozel niet als hij schijnt. *Iemand bij de ooren trekken*, hem dwingen. *Iemand bij het oor leiden*, hem ongemerkt bedotten. *Den wolf bij de ooren houden*, in netelige omstandigheden verkeeren. *Iemand in het oor bijten*, met ernst en nadruk hem iets inluisteren. *Iemand alles aan het oor hangen*, hem alles vertellen. *Iemand iets in het oor luisteren. Hij heeft eene vloo in het oor*, ongeruste gedachten. *Ik ben met dat oor doof*, van die zaak hoor ik niet graag. *Iemand wat om de ooren geven*, hem aftouwen. *Het kalf is op een oor na gevild*, de zaak is bijna af. J. van Heemsk. *Hij lag al op een oor*, hij was al te bed. *Over kop en ooren*, liever *hals en ooren*, *in schulden zijn. Iemand het vel over de ooren halen*, hem alles afknevelen. *Tot over de ooren in schulden steken. Het gaat het eene oor in, het andere weer uit*, die les heeft geene verbetering ten gevolge. Al deze spreekwijzen behooren tot de dagelijksche taal. In den deftigen stijl bezigt men dit woord ook: *oor*, of *ooren hebben*, met eene schrandere opmerkzaamheid toehooren. *Alles was oor*, loutere aandacht. Als Dichters een schoon uitgevoerd stuk beschrijven, dat aller opmerking moet naar zich trekken, dan geven zij levenlooze dingen *ooren: helt Orfeus harp gaf ooren aan het doove velt.* Poot. *De wildzang zweeg, het veldt kreeg ooren.* D. Smits. *Zijne ooren neigen*: in

in den stijl der Schrift. *Het oor scherpen*, aandachtig toehooren. *Zijn oor afwenden. Zijne ooren voor iets stoppen. Iemand het oor geven*, naar hem luisteren. *Dat streelt, dat kittelt het oor*, men hoort die zaak met genoegen. *De ooren leenen: om 't oor te leenen aan mijn zuchten.* J. DE HAES. *Het oor beleedigen, kwetsen. De ooren binden*, opmerkzaam doen aanhooren: *'k bond elx ooren aen mijn snaer.* POOT. *Onbesneden van ooren zijn*, eene bijbelsche spreekwijs, ongehoorzaam zijn aan iets, hetwelk men hoort, omdat men het met geene aandacht wil hooren: *wie is zoo onbesneên van ooren?* FEITAMA. *Ter ooren komen: dit zal den erfnakomeling ter ooren komen*, aan hem verhaald worden. POOT. *Ter ooren nemen: neem, Isrels Herder! neem ter ooren.* PSALMB. Oneig., een handvatsel: *het oor van eene kan — eene mande. Een pot met twee ooren. Oor*, of *ooren van het geschut.* Vouw in een boek: *sla er een oor in. Oorbiedig*, voor gehoorzaam, gewillig, bij HOOFT.

Van hier *oorig*, die groote ooren heeft; doch in zamenstell.: *'t ruijmoorigste gediert.* HUYGENS. Zamenstell. *beeroor, domoor, druiloor* enz. Voorts *oorbag* (*oorbagge*), *oorbiecht*, *oorblaasster*, *oorblazen*, heimelijk opstoken, *oorblazer*, opstoker, achterklapper, *oorblazerij*, *oorblazing*, *oorgat*, *oorgetuige*, *oorgezwel*, *oorhanger*, of *oorhangsel*, oorbag, *oorijzer*, *oorklink*, een slag aan de ooren, *oorkussen*, *oorlapje*, *oorlel*, *oorlepel*, *ooreloos* bij HUYGENS, *oorpaarl*, *oorpeuluw*, *oorpijn*, *oorpijp*, gehoorbuis, *oorpijpje*, een spuitje, *oorrand*, *oorring*, *oorsieraad*, *oorsmeer*, *oorspuitje*, *oorsteken*, oorblazen, bij KIL. en M. ST.: *verraders*, *smekers*, *oorstekers*, *runers*, bij KIL. *ruijnen*, *oorruijnen*, *in aurem mussitare*, — *oortipje*, *oortuiten*, *oortuiting*, *oorveeg*, een klap, *oorvinger*, de pink, *oorwas*, oorsmeer, *oorworm*: *hij ziet zoo vriendelijk als een oorworm.*

Oor, bij ISID. *oro*, KER. *ora*, OTFR. *or*, TAT. *hora*, hoogd. *Ohr*, neders. *oor*, angels. *eare*, eng. *ear*, lat. *auris*, fr. *oreille*, ital. *orecchio*, spaan. *oreja.* Andere talen hebben voor de *r* de naverwante *s*, als het oude goth. *auso*, lett. *ausis*, het oude lat. *ausis*, gr.

ους, hebr. אֹזֶן. Andere hebben eene keelletter, als het pool. *uccho*, krain. *uhu*.

OORBAAR, (bij de Ouden ook *oirbaar*, *oirber*, *orber*, *orboor*, *oorboor*, *oirboor*, *oorber*), bijv. n. en bijw., *oorbaarder*, *oorbaarst*. Eigenlijk dat nut, gewin, voordeel baart, aanbrengt. De uitgang *baar* komt van *baren*, *beren*, dragen, brengen, af. Zie *oor* (*oer*, *oir*). *So en is 't niet oorbaer te trouwen.* BIJBELV. Betamelijk, behoorlijk: *als waar het hun oorbaar geweest meer vijanden te maaken.* HOOFT. *Te roemen is mij waerlijk niet oorbaer.* BIJBELV. Van hier *oorbaarlijk*, *orberlijk*, bij v. MAND. *orboorlijk*, *oorbaarlijkheid*. Voorts is *oorbaar* (*oorboor*, *oorber*) ook een zelfst. naamwoord van het mannel. en onz. geslacht, in de beteekenis van nut, voordeel: *gij kent den oirbaer niet, die blint u zelve streelt.* VOND. *Tot oirbaer van 't lant iets bij wetten stellen.* VOND. *Den meesten oorber des Lands betrachten.* HOOFT. *Dat mij 't oorber van u alle deze woorden uit den boezem haalt.* HOOFT. *Op den orber*, zuiniglijk. *Iets op den orber overleggen.* Gepastheid, behoorlijkheid: *wat oorber van tijdt en geleegenheit vereischte.* HOOFT. Voorts, is van hier een bedr. werkw. *oorbaren*, *oorboren*, nut en voordeel van iets trekken: *om een dikken duit te oirboren.* VOND. Tot nut aanwenden: *dat geoorbaart is tot sterking van steeden.* HOOFT. In het bijzonder beteekent het nut van eenen bebouwden akker, of ander land, trekken: *oorbaeren het land.* KIL. Dit werkwoord is thans meest verouderd: wij gebruiken het nog in eenen bepaalden zin van eenige spijs te nemen, om daaruit voedsel te trekken, en die voor bederf te bewaren; dan spreken wij het gewoonlijk *órberen* uit: met de zameng. *oporberen*, en *verorberen*: *ik kan dat nog wel orberen.* Zoo gebruikt het HOOFT: *zommighen oorbaarden 't wijngaardtloof met zout en stijfsel.* Zie *orberen*.

OORBAND, m., meerv. *oorbanden*. Eigenlijk, een oorlapje aan eene slaapmuts: van *oor* en *band*. Oneig., een oorveeg, een kinnebakslag, bij KIL. ook *oorwante*: *iemand eenen oorband geven.* *Oorband* wordt ook genomen voor het beslag aan het einde van eene degenschee-

scheede, of van eenen rotting. Men moest dit eigenlijk *oordband* uitspreken en schrijven; het komt trouwens niet van *oor*, maar *oord*, dat, onder andere beteekenissen, die van eene spitse punt heeft. Zie *oord.* Bij KIL. heet *oort mucro*, *cuspis*; en ons *oorband*, *oordband*, noemt hij *oortijzer van de scheede.* De echte spelling is nog in het hoogd. *Ortband;* schoon in het gemeene leven *Ohrband* gezegd wordt; neders. *oortband.*

OORBIEDIG, (bij KIL. *oorbodig*) zie *oor.*

OORBLAZEN, *oorblazer*, zie onder *oor.*

OORD, m. en o. meerv. *oorden.* Dit woord heeft meer dan eene beteekenis, in een algemeen denkbeeld misschien gegrond. Het geeft, *vooreerst*, te kennen een deel van een geheel, een afgebroken stuk. De Engelschen heeten *orts* overblijfsels, brokken van brood, en voorts van andere spijs. *Ten tweede*, beteekent het een vierde deel van een geheel in het gemeen: *een oort mijls van der stadt.* HOOFT. In het bijzonder, een vierde gedeelte van een stuk geld: *een rijksoord*, een vierde van eenen rijksdaalder. *Een oord van eenen gulden. Een oordje*, het vierde gedeelte van eenen stuiver. *Ten derde*, beduidt het eenen scherpen hoek, een scherp, spits ding. KIL. zet *oort* over door *cuspis*, *mucro.* Die beteekenis vind ik reeds, in het oude HUNZINGOER LANDR. VAN HET JAAR 1252, waar het een puntig geweer aanduidt: *mit orde stec jeftha mith suerde hawen*, met een puntig geweer gestoken, of met een zwaard gehouwen. Hierheen behoort ons *oordband* (*oorband*), *oordijzer.* Bij STRYK. vindt men: *sines swertes ort.* In neders. is *ort*, gelijk in het angels. *ord*, in het gemeen een hoek, een uithoek. Dit woord hebben wij nog overig in eigennamen van dorpen, die op eenen uithoek moeten aangelegd zijn, als: *Broekeroord*, *Onzeroord*, *Rietwijkeroord*, *Rijsoord*, *Heinenoord.* Met dit *oord*, in die beteekenis, staan verwant het lat. *arista*, het hoogd. *ärker*, onze woorden *horn*, *hoorn* enz. *Ten vierde*, beduidt het het eerste en laatste aan een ding, bij KIL. *ora*, *extremitas*, *extremum.* Deze beteekenis is eene figuur der vorige. Men vindt het dus bij M. STOKE: *en can 't u van ende t' oerde al te gader vertellen niet.* Hier ziet elk de verwantschap met ons *oor* (*oir*, *oer*), *eerst*, het lat. *orior*, *origo*, het gr.

 ὀρος,

ορος, het einde, het lat. *ora*. Eindelijk beduidt het eene ruimte, welke een ligchaam beslaat, eene plaats; eene beteekenis met de vorige naauw verbonden. In dien zin is het mannel. en onz.; schoon thans het mannel. de voorkeur heeft: *langs den oordt, die minst beschildwacht was.* HOOFT. Verder, een deel der oppervlakte van onze aarde, die bewoond wordt: *uit dezen oort vertrekken.* HOOGVL. *In wat oort?* VOND. Zamenstell. *oordvoogdij*, bij HOOFT.

OORDBAND, zie *oorband.*

OORDEEL, o., meerv. *oordeelen.* Vonnis van eenen regter in twistgedingen: *een oordeel vellen — spreken — uitvoeren.* Gevoelen: *het oordeel van anderen innemen. Mijns oordeels*, of *naar mijn oordeel.* Als de Regter bij het spannen van de bank die gevoelens afhoorde, noemde men het *oordeelen besteden. Een eindoordeel*, waardoor de zaak beslist wordt. Voor *oordeel* bezigde men voorheen ook *ordel;* meerv. *ordels.* Zamenstell. *ordeldrager, ordelgeld, ordelwijzer.* ADELUNG denkt (want in het hoogd. zegt men ook bij verkorting *urtel*), dat dit uit het zeer oude gebruik van dit woord voortgevloeid is; dat hieruit waarschijnlijk is, dat dit de eerste beteekenis van het woord heeft uitgemaakt. Voorts beduidt dit woord, in eenen godgeleerden zin, *het laatste* of *algemeene oordeel. De dag des oordeels.* Ook heeft dit woord de beteekenis van allerlei straf, van God den menschen tot tuchtiging in dit leven opgelegd, aangenomen: *ick hebbe gevreest voor uwe oordeelen.* BIJBELV. In den Bijb. stijl heeft het ook de beteekenis van Gods heilige en regtvaardige handelwijs in de wegen zijner voorzienigheid. Ook noemen wij *oordeel* een vermogen der ziel, om, door de kennis van voorwerpen, met het verstand, het ware van het valsche, het nuttige van het nadeelige te schiften en onderscheiden, en, door vergelijking of zamenvoeging van reeds bekende zaken, nieuwe kundigheden te scheppen. *Een man van een groot oordeel. Een welwikkend oordeel* enz. Zamenstell. *oordeelkunde, oordeelrijk, oordeelvast*, bij POOT, *oordeelvelling* enz.

Oordeel, bij ISID. en OTFR. *urdeil*, NOTK. *urteilda*, hoogd. *Urtheil*, neders. *oordel*, eng. *ordeal*, fr. *ordalie*, boh. *ortel.* In de middeleeuw. heette *discretio* be-

beoordeeling, bij KER. door *urteilida* overgezet. Van dit woord stamt ook het middele. *ordalium*, eng. *ordeal*, fr. *ordalie* af, beteekenende zeker beslissend bewijs over eene zaak, hetwelk men als eenen zigtbaren vinger van Gods wonderdoende hand aanmerkte. Bij voorbeeld: iemand over iets aangeklaagd en met vuur beproefd, dat hem niet deerde, werd onschuldig geoordeeld.

OORDEELEN, b. en o. w., *ik oordeelde*, *heb geoordeeld.* Dit woord beduidt, naar de oudste beteekenis des vorigen woords, een regterlijk vonnis vellen. In dien zin is het een bedr. w.: *hoe sal Godt de werelt oordeelen?* BIJBELV. Ook voor veroordeelen: *ick ben niet gekomen, op dat ick de werelt oordeele.* BIJBELV. In verdere beteekenis, zijne meening over de gesteldheid van personen of zaken aan den dag leggen: *wie zijt gij, die eenen anderen oordeelt?* BIJBELV. Onz.: *onpartijdig oordeelen. Verkeerd over eene zaak oordeelen.* Van hier *oordeelaar* (*oordeeler*), *oordeeling;* ook zelfst. *het oordeelen.*

Bij de oudste schrijvers *urdeilan*, *urteilan*, *erdeilan*, *irteilen*, *erteilen*, hoogd. *urtheilen.*

OORKENNER, m., meerv. *oorkenners.* MEYER spreekt van eenen *oorkenner des konings*, *openbaar Notaris*, *tabellio regis.* Met het volgende *oorkonde* uit dezelfde bron.

OORKONDE, v., meerv. *oorkonden.* Een zeer oud woord, beteekenende eene getuigenis; in welken zin reeds ISIDOR. het gebruikt, *archundi*, en KER. *urchundi*, TATIAN. *urkunde.* In die beteekenis ontmoet men het in MIERIS CHARTERB.: *dat een man, die geen huis nog land heeft, geen oorconden dragen mag tegen een poorter.* Zoo vindt men het vaak onder oude brieven, dienende tot getuigenis der daarin behelsde waarheid: *in oirconde;* thans nog: *in oorkonde der waarheid met mijne hand onderschreven.* OTFR. gebruikt het ook voor getuige. Zoo ook in den BIJB. 1477: *hi is oirconde, dat hit zach.* En in 't LEVEN J. C.: *ende ghi selt wesen mijn oerconde in Jherusalem*, enz. Bij KIL. komt het ook dus voor; en dan is zulk eene getuigenis *oorkondschap*, dat bij J. CATS gelezen wordt. In bepaalderen zin, beteekent het eene schriftelijke getuigenis, en wel, elke schriftelijke, openlijke onderhandeling of

of verhandeling, inzooverre dezelve, voor latere tijden, tot een voldoend bewijs zal dienen: *oude oorkonden opzamelen. Al hadden wi anders ghene orconde.* M. STOKE. Dit woord is zamengesteld uit *oor*, dat is *er*, ver, en het oude *kond*, van het oude *arkunden*, *urkunden*, *erkunden*. Zie het volgende *oorkonden.*

OORKONDEN, b. w., *ik oorkondde, heb geoorkond.* Bekend maken, getuigen; een woord, dat meest verouderd is: *'s Lants geschichten wil ik oirconden.* K. KOLYN. *Hij oirkonde, dat hij, die Caesars stadthouder was, uit het wingewest geweert werdt.* HOOFT. Van hier *oorkonding*, *oorkunding*, bij HOOFT.

OORLOF, o. Verlof, vrijheid: *wat oorlof maakt u stout, mijne achtbaarheid te breeken?* G. BIDLOO. Van hier *oorlofweek*, *oorlofstijd*, voor stilstand van bezigheden, viertijd, bij MOON. Van soldaten wordt het veel gebruikt; anders *verlof: eenen soldaat oorlof geven*, hem afdanken, ook hem ontslaan van de gewone dienst. *Met eene nam vrouw Maria haaren oorlof van denzelven.* HOOFT. In het gemeene leven gebruikt men eene hoffelijke uitdrukking: *met oorlof, dat ik u dat vrage.* Zamenstell. *oorlofsdagen*, enz.

KER. *urlaubii*, SCHILT. *orlof*, hoogd. *Urlaub*, zw. *orlof.* Zie *oorloven.*

OORLOG, m., v. en o., meerv. *oorlogen.* Een openbare krijg, door het eene tegen het andere volk, om verscheidene redenen, gevoerd, waar elke partij hare vermeende regten door wapenen zoekt te handhaven: *iemand den oorlog verklaren, den oorlog aandoen. Oorlog voeren.*

Dit woord komt bij de schrijvers in alle geslachten voor. Voor het jaar 1625 was dit woord gewoonlijk onz., nogtans heeft de Hoogleeraar A. KLUIT het zeer waarschijnlijk gemaakt, dat het vrouwelijke het oudste geslacht is. Onze ooren zijn thans meest aan het mannel. geslacht gewend, en wij zeggen *den oorlog aandoen*, en spreken van *de rampen des oorlogs*, terwijl de *rampen der oorlog* wanluidende is. Zamenstell. *oorlogsbedrijf*, *oorlogsbliksem*, een geducht krijgsman: *twee oorlogsbliksems.* DE COCK. — *Oorlogsbonk*, een, die op een oorlogsschip vaart, *oorlogsdaad*, *oorlogsdeugden*, *oorlogsfakkel*, *oorlogsgezel*, *oorlogsgezind*, *oorlogsgod*,

Mars,

Mars, Mavors, *oorlogsgodin*, Minerva, *oorlogsheld*, *oorlogsjagt*, *oorlogskans*, *oorlogskop*, bij Moon., *oorlogslast* en *oorlogslasten*, *oorlogslof*, krijgsroem, *oorlogsmoed*, *oorlogsnacht*, bij G. Bidloo, *oorlogspaard*, *oorlogspest*, *oorlogsramp*, *oorlogsregt*, *oorlogsschip*, *oorlogstijd*, *oorlogsvaan*, *oorlogsvloot*, *oorlogsvolk*, *oorlogsvuur*, *oorlogszaken*, *oorlogzuchtig*, enz. In andere zamenst. verkiest men liever *krijg*: *krijgsbende*, *krijgskunst*, *krijgslist* enz.

Wat de afleiding van dit woord aangaat: Kil. verklaart het door *overloge*, dat is een groot verschil, van *liegen*, in den zin van verschillen: *het liegt veel* was, oudtijds, zoo veel als het verschilt veel. L. ten Kate volgt dienzelfden leiddraad. Martinius leidt het af van *leggen*, dat is doen nederliggen, doen sneuvelen. Neemt men dit aan, dan is *oor* het voorz. *er*; en het wordt opgehelderd door het hoogd. *den feind erlegen*, den vijand afmaken, neersabelen, bij Vond. ook *neerleggen*. Dit wordt nog meer waarschijnlijk uit het angels. *orleg*, zw. *örlig*, eene slagting. Ihre neemt daarom de laatste helft dezes woords *log*, *leg*, *lig*, voor het oude *lag*, bij Ulphil. *laug*, waarvoor naderhand de sissende *s* gevoegd, en dat in *slag* veranderd is.

OORLOGEN, o. w., gelijkvl. *ik oorloogde*, *heb geoorloogd*. Oorlog voeren. Somtijds wordt het, in den bijbelschen stijl, bedr. gebruikt: *dewijle mijn Heer de oorlogen oorloogt*. Oul. bezigde men het ook voor *beoorlogen*.

OORLOVEN, b. w., *ik oorloofde heb geoorloofd*. Oorlof geven: *dat hij wou ons oorloven*. J. T. Josef. Het deelw. is meest in gebruik: *of dat geoorlooft zij*. Hooft. Van hier *geoorloofdheid*. Hoogd. *erlauben*, neders. *oorlaven*, oudvr. *orleven*, Ker. *erlauban*, eng. *to leave*, ijsl. *leifa*, zw. *lofwa*. *Oor* is derhalve het voorzetsel *er*.

OORSPRONG, m., meerv. *oorsprongen*. Het eerste begin, het ontstaan, het ontspringen van iets. In de eigenlijke beduidenis noemt Notker daarom eene bron, wel, *eenen oorsprong*. Wij gebruiken dit woord ook nog in dien eigenlijken zin voor eene bron, waaruit stroomende wateren ontspringen: *daar de vloed Indus zijnen oorsprong neemt*. Bogaert. Voorts beteekent het in het ge-

gemeen het beginsel eener zaak: *de oorsprong dier benaming is* enz. *Alles heeft zijnen oorsprong van God. Die breedt van den oorsprong der beroerten gewaaghde.* HOOFT. Oneig. beduidt het de werkende oorzaak van eene zaak: *God is de oorsprong alles goeds.* Van hier *oorspronkelijk*, *oorspronkelijkheid.*

Oorsprong stamt, volgens sommigen, van het oude onz. w. *oorspringen*, ontspringen af, bij ISIDOR. *arspringen. Oor*, *or*, is ook beginsel.

OORVEEDE, v., meerv. *oorveeden.* Een oud woord, dat in het vaderlandsche regt slechts voorkomt. Het was een plegtige eed, waarbij men beloofde, niemand, met wien men verzoend was, om geleden ongelijk leed te doen; vooral, als men uit eene hechtenis los raakte: *ende die ghecregen werden deden oervede, dat si nyement souden misdoen.* VELDEN. Zoo is er nog *een oirphedenboek* der stad Zwol. « Die eed, zegt Wage« naar, was eertijds hier te lande zeer gewoon. » En dit was in die tijden noodzakelijk, wegens het toen in zwang gaande vuistregt en de vrijheid der zelfwraak. In neders. is het *oorveithe*, hoogd. *Urfehde*, zw. *urfecht.* Het middele. *urpheda* verklaart. MART. *cautio super hostilitate ponenda*, *uberfehde.* Zonder twijfel is *oor* hier zooveel als *over*; en het woord duidt aan, dat de *veede*, dat is oude wrok (zie *veede*, *veete*), over en geëindigd is, *terminus odii.* KIL. heeft het woord niet, maar wel *oorvrede*, dat bijna van dezelfde beteekenis is.

OORVIJG, v., meerv. *oorvijgen.* Een slag aan de ooren. Bij HORNEGK komt het enkele *vaige* in die beteekenis voor. De laatste helft van het woord heeft met *vijg*, eene bekende boomvrucht, niets dan den klank gemeen: het stamt zonder twijfel uit eene bron met *vegen*, in het lat. *figere.* Wij zeggen ook nog *een veeg*, *een oorveeg.*

OORZAAK, v., meerv. *oorzaken.* Eene ontschuldiging. In dien zin is het bij ons veroud, in het zw. *vrsake.* J. LIPSIUS verklaart *ursagon* door *excusationes. Oor* is daar zoo veel als *ont*; en het is eene woordelijke overzetting van *excusatio.* Wij gebruiken voorts dit woord voor dat gene, waarom iets is of geschiedt. *Te deser oorsake dan hebbe ik ulieden gheroepen.* DORESL. *Zonder oorzaak iemand haten.* Thans gebruiken wij veel-

veelal het woord *reden*. In bepaaldere beteekenis, dat gene waardoor iets voortgebragt wordt: *geen gewrocht zonder oorzaak. Gij zijt oorzaak van mijn ongeluk.* Een voorwendsel: *siet, dat hij oorsake tegen mij soekt.* BIJB. Aanleidende gelegenheid: *daeromme geven sij oorsaken tot schandelijcke afgoderije.* DORESL. Van hier *oorzaken: begeerlijkheid oorzaekt alle quaed*, KRUL, thans *veroorzaken*. Van hier het veroud. *oorzaker*, *oorzakig*; *oorzakelijk* is nog in gebruik.

Het woord is zeer oud, en komt, in de laatste beteekenis, reeds in de negende eeuw voor. In het hoogd. *Ursache*, deen. *aarsag*, zw. *orsak*.

OOST, o. Die hemelstreek, waar de zon zich, des morgens, het eerste aan ons gezigt vertoont: *die het oost en west bespant.* POOT. *In 't morgenbarent oost.* G. BRANDT. Het ooster gedeelte der wereld: *dat mijne kruiden in 't oost niet gewassen zijn.* HOOFT. *Oost, west, t' huis best*, waar men ook in de wereld goed onthaald worde, het is nergens beter dan bij zijnen eigenen haard. Zamenstell. *oostindie*, *oostindisch*, *oostindischvaarder*, *oostkant*, *oostkim*, *oostland*, *oostlandsch*, bij MOON. *Oostnoordoost*, *oostpoort*, *oostwaarts*, *oostzee*, *oostzijde*, *oostzuidoost*, enz.

Hoogd. *Ost*, neders. *oost*, angels. *east*, eng. *east*, fr. *est*, ijsl. *austur*, frankd. *ost*. Wat den oorsprong des woords aangaat: MARTIN. zegt: *ost*, *quasi ort*, *ab ortu*, *vel potius ab aestu*. WACHTER denkt om het Goth. *ustanden*, opstaan, opgaan. Daar de andere namen der hemelstreken, ondertusschen, den aard der winden, die uit die hoeken waaijen, uitdrukken, als *noord* het bruisende en snorrende, *west* het zacht lispelende, *zuid* het ziedende of heete, zoo stemt ADEL. met de laatste gissing van MARTIN. in; wanneer het *oost* het scherp snijdende en doordringende van den oostenwind kan beteekenen: *aestus* heeft toch in het gemeen de beteekenis van scherpheid.

OOST, bijv. n. en bijw., met den vergelijkenden trap *ooster*. Dat in het oost is, of uit het oost komt, of naar het oost ziet: *de wind is oost.* Anders wil dit woord met het volgende naamwoord aaneen gehecht worden: *de oostewind*, *den oostewind*, niet *den oostenwind*; zie *hoogepriester*. Als het een vergelijkend denkbeeld in zich

zich sluit, zegt men *ooster: de oosterhoek, de oostergevel, oostergrens, oosterpoort.* Bij OUD. vindt men *oosterkruiderijen.* — *Een oostervaarder*, een schip, dat naar de oostzee vaart. Van hier *oostelijk*, naar het oosten strekkende, uit het oosten waaijende, bij BÓGAERT ook *oosterlijk.*

OOSTEN, o. Die hemelstreek, die tegen het westen overstaat, in het gemeene leven doorgaans *het oosten: de zon komt in het oosten op.* VOND. en de BIJBELV. zeggen ook *uit den oosten:* misschien voor het onaangename *uit den oostene.* Oul. liet men het lidwoord ook weg: *En doe sij toghen van oosten.* BIJB. 1477. In het bijzonder dat gedeelte der wereld, dat beoosten de middellandsche zee ligt, de Levant: *het geurrijk oosten zag, in zijne vruchtbre dalen.* enz. BR. á BRANDIS. Met meerdere bepaling, dat gedeelte, dat beoosten Palestina lag: *het drietal, dat van 't oosten zich boog voor d' arme kribbe.* VOND. Het uiterste gewest van Azie ten oosten: *op dat hij zijne heerschappij met den Oceaan, en d' uiterste deelen van 't Oosten bepalen zoude.* BÓG. Zamenstell. *oostenrijk, oostenrijker, oostenrijksch.*

OOSTER, zie *oost*, bijv. n. Bij KIL. komt nog voor *ooster, oosteren, oosterdagh.* In het hoogd. is het een zeer gewoon woord *die östern.* Het beteekent het feest van Jezus opstanding, bij ons, met den Joodschen naam, *paaschfeest* genoemd. En dewijl het paaschfeest meest in de maand April valt, droeg die maand oul. den naam van *oortermaand.*

OOSTEREN, o. w., *het oosterde, heeft geoosterd.* Een woord der zeelieden: *het kompas oostert*, wanneer de naald, onder sommige hemelstreken, niet vlak het noorden wijst, maar eenige streken oostwaarts afwijkt.

OOSTERLING, m., en v. meerv. *oorsterlingen.* Iemand uit de landen, langs de oostzee gelegen, en voornamelijk uit de hanzesteden. *Oosterling* is ook iemand, die in het Oosten, de Levant, woont.

OOSTERLUCIE, (bij KIL. oosterlucye), v. Holwortel, zekere vezelachtige plant, die in Oostenrijk, Frankrijk en Tartarie groeit, welker wortel eenen sterken, onaangenamen reuk geeft, zeer bitter van smaak is, en braking veroorzaakt. Uit het gr. *aristolochia.*

OOS-

OOSTERSCH, bijv. n. en bijw. Van het oosten: *het oostersche huis*, het huis der hanzesteden te Antwerpen. Dat betrekking op de Levant heeft: *de oostersche volkeren. De oostersche talen.*

OOTMOED, m. Uit kracht der afleiding van *oot* (*ood*) en *moed*, moet dit woord eigenlijk ledigheid, d. i. afwezigheid van moed beteekend hebben, niet zoo zeer als eene laakbare lafheid, als wel een onschuldig gebrek. Daar nu iemand, die dit gebrek bij zich bespeurt, van zich zelven niet hooggevoelend is, wanneer hij anders wel denkt, zoo heeft *ootmoed* de beteekenis van nederigheid gekregen: *in onderdanigsten ootmoed.* Hooft. Bij J. de Haes heeft het nog een bijgevoegd denkbeeld van eenen nederigen en armoedigen toestand: *hij beurt mijn' ootmoed uit het stof.* Van hier *ootmoedig*, *ootmoedigheid*, *ootmoediglijk*, *ootmoedigen*, waarvoor *verootmoedigen* in gebruik is.

OP, een voorzetsel en bijwoord. Als voorzetsel is het van eenen wijden omvang en eene uitgestrekte beteekenis. Als zoodanig, beduidt het, vooreerst, een zijn of werken boven de oppervlakte van een ligchaam. Deze is, misschien, de oorspronkelijke beteekenis, waaruit andere figuurlijke ontstaan zijn: *op een eiland wonen. Op eene bank zitten.* In vele figuurlijke spreekwijzen ligt deze beteekenis ten grondslag: *op den sprong staan. Een leger op de been hebben. Op zijne hoede zijn. Iemand op de handen dragen. Op reis, op de jagt. Op den middag. Op heden, op morgen. Op 't voorjaar.* Hooft. *Op het paard stijgen. Op vrije voeten stellen. Op hand krijgen. Op slag komen* enz. *Op de baan komen. Op de kermis reizen. Tuk op roof. Verslingerd op het spel. Op God hopen. Op middelen bedacht. Op iemands gezondheid drinken. Sedert wert d' oorlog op den name van hem gevoert.* Hooft. *Op iets trotsch zijn. Zich op iets verheffen. Op buit uitgaan. Zich op genade overgeven. Op de helfte aanvullen. Geschokt van baeren, slagh op slagh!* Poot. Oul. werd het ook voor *over* gebezigd: *mijn volc op welc ic dij eenen coninc gheset heb.* Byb. 1477. *Op een nieuw. Op een duit: zij gelijken elkander op een duit*, zoo als men dagelijks spreekt; doch waarschijnlijk is dit verbasterd

 van

van *op ende uit*; zoo ook *op een top*, voor *op ende op*. *Op zijn best*. *Op het heerlijkste uitgedost*.

Als bijwoord komt het ook, in onze taal, voor. *Op en neder loopen*. Met *van*: *van jongs op*. Het is, eindelijk, een opwekkend tusschenwerpsel: *op! strijd'bre Piso! op! gespt nu het harnas aan*. G. BRANDT.

Dit voorzetsel komt ook in zamenst. voor. Men plaatst het achter — en vooraan. Achteraan: *waarop*, *achterop*, enz. Vooraan: *opwaarts*, *opdat*, *opkomst*, *opstanding*, enz. In zamenst. met werkwoorden, geeft het aan dezelve eene dubbele beteekenis; die van eene beweging of rigting in de hoogte, als: *opkomen*, *opstaan*, *ophoopen*; die van de veroorzaking eener opening, als: *opdoen*, *opbreken*. In dit geval vervangt het de plaats van het bijw. *open*.

Zoo dikwijls dit voorzetsel met werkwoorden zamengesteld wordt, is het scheidbaar, als: *opnemen*, *ik nam op*, *opgenomen*, *op te nemen* — *oploopen*, *liep op*, *opgeloopen*, *op te loopen*.

Hoogd. *auf*, bij ULPHIL. *jup*, angels. *up*. *Over* en *open* zijn uit deze bron voortgevloeid; zoo ook ὑπερ en *super*, *supra*. Wij zullen de met *op* zamengestelde woorden niet alle afzonderlijk behandelen, maar eenige slechts noemen: *opaderen*, *opbaden*, *opbaggeren*, *opbakeren*, *opbakken*, *opbalderen*. *opbalien*, *opbanden*, *opbaren*, *opbedelen*, *opbellen*, *opbetalen*, *opbetten*, *opbiechten*, *opbieden*, *opbikken*, *opbleeken*, *opblijven*, *opboeten*, *opboetsen*, *opbolderen*, *opbollen*, *opbondelen*, *opbonzen*, *opboomen*, *opboren*, *opborgen*, *opbossen*, *opbranden*, *opbraveren*, *opbreijen*, *opbrieschen*, *opbrommen*, *opbrouwen*, *opbruinen*, *opbruisen*, *opbuigen*, *opbulderen*, *opbulken*, *opbullen*, *opcijferen*, *opdampen*, *opdansen*, *opdeunen*, *opdienen*, *opdisschen*, *opdonderen*, *opdraaijen*, *opdragtig*. *opdraven*, *opdreunen*. *opdrijven*, *opdringen*, *opdrinken*, *opdrukken*, *openten*, *opeten*, *opfladderen*, *opflansen*, *opfleuren*, *opflikken*, *opfluiten*, *opgaderen*, *opgalmen*, *opgapen*, *opgespen*, *opgesten*, *opglimmen*, *opglippen*, *opgloeijen*, *opgloren*, *opgooijen*, *opgorden*, *opgrabbelen*, *opgroeijen*, *opgroenen*, *ophaken*, *ophak-*

hakken, *ophelderen*, *ophelpen*, *ophijschen*, *ophippen*, *ophoogen*, *ophoopen*, *ophooren*, *ophouwen*, *ophuilen*, *ophullen*, *ophutselen*, *opjukken*, *opkaauwen*, *opkabbelen*, *opkamer*, *opkammen*, *opkappen*, *opkeeren*, *opkerven*, *opkiemen*, *opkijken*, *opkippen*, *opkladden*, *opklampen*, *opklappen*, *opkloppen*, *opklossen*, *opklouwen*, *opkloven*, *opkluiven*, *opknaauwen*, *opknabbelen*, *opknagen*, *opknoopen*, *opkoelen*, *opkoesteren*, *opkofferen*, *opkoken*, *opkomst*, *opkondigen*, *opkorten*, *opkraauwen*, *opkrabben*, *opkramen*, *opkrieken*, *opkrijgen*, *opkrimpen*, *opkrullen*, *opkunnen*, *opladen*, *oplangen*, *opleiden*, *oplichten*, (licht worden), *opligten* (opbeuren), *oplusten*, *opmaken*, *opmerken*, *opnaaijen*, *opnemen*, *opnestelen*, *opnoemen*, *opperen*, *oppikken*, *opplakken*, *opplanten*, *opploegen*, *oppronken*, *oprakken*, *oprapen*, *opreiken*, *opregten*, *oprijden*, *opruimen*, *oprukken*, *opschaffen*, *opschaven*, *opschenken*, *opscheppen*, *opscheren*, *opscherpen*, *opschieten*, *opschilderen*, *opschommelen*, *opschoppen*, *opschorsen*, *opschrabben*, *opschransen*, *opschrift*, *opschrijven*, *opschudden*, *opschuiven*, *opschutten*, *opslaan*, *opslag*, *opslokken*, *opsluiten*, *opsmakken*, *opsmelten*, *opsmeren*, *opsmukken*, *opsmullen*, *opsnijden*, *opsnuiven*, *opsommen*, *opspannen*, *opspelden*, *opsperren*, *opsporen*, *opspraak*, *opspringen*, *opstapelen*, *opsteken*, *opstellen*, *opstemmen*, *opstijgen*, *opstooten*, *opstoven*, *opstrijden*, *opstrekken*, *opstrooijen*, *opstuiven*, *optakelen*, *optasten*, *opteekenen*, *optellen*, *optillen*, *optimmeren*, *optrekken*, *opvangen*, *opvaren*, *opvegen*, *opverwen*, *opvijzelen*, *opvliegen*, *opvloeken*, *opvoeden*, *opvolgen*, *opwaaijen*, *opwachten*, *opwakkeren*, *opwasschen*, *opwassen*, *opwekken*, *opwentelen*, *opwinden*, *opwisselen*, *opzadelen*, *opzeggen*, *opzeilen*, *opzenden*, *opzet*, *opzetten*, *opzien*, *opzijn*, *opzitten*, *opzoeken*, *opzwellen*, enz.

OPAALSTEEN, m., meerv. *opaalsteenen*. Eene soort van steen, onder de edelgesteenten gerangschikt, die, na het slijpen, vele kleuren aanneemt. Uit het gr. en lat. *opalus*. MICHAËLIS houdt hem voor den Lynkurer der ouden. Om de veelheid der kleuren werd hij

ook *Iris*, regenboog, geheeten PLINIUS noemt hem *paederos*.

OPBERSTEN, o. w., *ik borst op*, *ben opgeborsten*. Door bersten eene opening krijgen: *voorwaerts overgevallen zijnde is midden opgeborsten*. BIJBELV.

OPBEUKEN, b. w., *ik beukte op*, *heb opgebeukt*. Door beuken boven op iets slaan; ook door beuken eene opening in iets maken. *De poorten opbeuken* gebruikt dus HOOFT.

OPBEUREN, b. w., *ik beurde op*, *heb opgebeurd*. Optillen. Oneig., dat in vervallenen staat is, wederom krachten bijzetten: *dit hadt 't lichaam opgebeurt*. J. DE HAES. *Mijn zwakheid optebeuren*. FEITAMA. Uit rampen, die bij eene diepte vergeleken worden, met hervatten moed, verlossen: *uit de ellende op te beuren*. FRANTZEN. Eenen neerslagtigen geest zoo iets toebrengen, waardoor hij nieuwen moed vat: *die taal beurde hem aanmerkelijk op*. Van hier *opbeuring*, in den eigenlijken en oneigenlijken zin.

OPBIJTEN, b. w., *ik beet op*, *heb opgebeten*. Met de tanden eene opening maken; ook door bijtende middelen dit veroorzaken: *dat bijt de huid schielijk op*.

OPBIJTEN, b. w., *ik bijtte op*, *heb opgebijt*. Door eene bijt in het ijs te hakken eene opening maken: *de koningschen deeden 't veer opbijten*. HOOFT. *Meir en stroomen op te bijten*. VOND.

OPBINDEN, b. w., *ik bond op*, *heb opgebonden*. Iets, dat door zijne slapheid naar beneden helt, vastbinden: *het haar — den wijnstok* enz. *opbinden*. *Dan wacker voor de vuist de rancken opgebonden*. VOND. Boven op iets vast binden: *ende bonde hen mutsen op*. BIJBELV.

OPBLAKEN, o. w., *ik blaakte op*, *ben opgeblaakt*. Met blakend licht opstijgen. HOOFT bezigt het, voor met luister openbaar worden: *ende deedt zijn' glorie het opblaaken*. Met hevige kracht ontstaan: *zich luttel kreunende der afgunst*, *opblaakende uit het verstrikken dies deugdzaamsten mans*. HOOFT.

OPBLINKEN, o. w., *ik blonk op*, *heb opgeblonken*. Eenen blinkenden glans van zich geven: *de beucklaer*, *die van gout hier opblonck*. VOND.

OPBOD, o. Bijeenroeping: *opbod van den adel*. Van bie-

bieden, voor aankondigen, boodschappen. *Opbod* is ook een hooger bod, bij openbare veiling.

OPBODEN, (naar den Gelders. tongval, *opbaden*), b. w., *ik boodde op*, *heb opgebood.* Op de Veluw zegt men: *een pand opbaden*, dat is, openlijk aankondigen, dat hetzelve, ingevolge het landregt, zal geveild worden. Van hier *opboding* (*opbading*).

OPBOEIJEN, b. w., *ik boeide op*, *heb opgeboeid.* Opbinden: *abrikoozen*, *met geen biesjes opgeboeit.* HOOGVL. Oneig.: *hoe ijdel*, *dat men opboeijt 't handgebaer van menschelijke zaeken.* VOND. In den scheepsbouw heet *opboeyen* het boord des schips hooger maken: *hoog opgeboeide schepen. Bij opgeblazen zee boeijen zij 't opperste der scheepen op met tafels.* HOOFT.

OPBORRELEN (ook *opbortelen*), o. w., *ik borrelde op*, *ben opgeborreld.* Uit den grond van een modderig water boven komen, zoodat er zich bolletjes, of blaasjes, op de oppervlakte vertoonen: *al 't volk en burgerij* (*der kikvorschen*,) *die*, *uit haren kolk opborrelende* enz. MOON. VONDEL laat de Vijvernimf *uit den grond opborlen.* Oneig.: *ik zie een gruwzaam spook opborlen.* POOT. *Thans borrelde alles op in zijn wraekgierigh harte.* J. DE HAES. *En deed zijn' reedenen*, *gezult in gal*, *aldus opborrelen.* HOOFT.

OPBOUWEN, b. w., *ik bouwde op*, *heb opgebouwd.* Dat afgebroken is van nieuws bouwen: *bouwt de mueren van Jerusalem op.* BIJBELV. Alle andere vervallene zaken herstellen: *de talen*, *kunsten* enz. *opbouwen. Iemand in het geloof* opbouwen. Van hier *opbouw*, *opbouwer*, *opbouwing.*

OPBRASSEN, b. w., *ik braste op*, *heb opgebrast.* Door brassen opteren: *want goet van eene zij is veerdig opgebrast.* CATS. Bij KIL. heeft het ook eene oneigenlijke beteekenis, te weten, die van verduwen, verdragen.

OPBREK, m. Het vertrek van eene plaats; *zij besluiten den opbrek der troepen.* HOOFT.

OPBREKEN, b. en o. w., *ik brak op*, *heb* en *ben opgebroken.* Bedr., door breken openen: *eenen brief opbreken. Deuren en vensters opgebroken hebbende.* Los maken, dat vast staat, het opnemen en wegdragen:

dat het tijdt was de kraam op te breeken. HOOFT. Oneigenl.: *een beleg opbreken.* Onzijdig, met *zijn*: *hij is met zijne gansche kraam opgebroken. Het leger breekt op. Van waar hen de Prins, met dreighen, deed opbreken.* HOOFT. Van het oprispen der maag gebruikt men het ook: *winderige kool breekt op.* Overdragt.: *dat zal hem zuur opbreken*, dat zal hem van achteren onheil baren. *Hoe zuur staat dit verraad, hoe bitter de alssembeken van mijn getergde wraak, u eenmaal op te breken.* FEITAM. Van hier *opbreking*.

OPBRENGEN, b. w., onregelm., *ik bragt op, heb opgebragt.* Boven op iets anders brengen: *hout opbrengen*, op de vliering enz. Tot behoorlijken wasdom en grootte brengen; opvoeden: *ghij hebt haer kinders opgebrocht.* D. HEINS. *Die ic opgebracht hebbe ende gevoert.* BIJB. 1477. *Zij hebben hem al opgebragt*, naar de gevangenis gebragt. *Schepen, geld opbrengen. Zamelpenningen, vrijwilligh opgebragt* HOOFT. Van hier *opbrenger, opbrenging*, ook *opbrengst.*

OPDAGEN, o. w., *ik daagde op, ben opgedaagd.* Dag worden: *als 't opdaagde, rukken de burghers weeder naa de Neude toe.* HOOFT. Aanvangen: *toen 't licht deez' jaardag op zag dagen.* G. BRANDT. In verdere figuur: *de zege zien opdagen.* VOND. Ook, in het algemeen, te voorschijn komen: *zij zullen nog wel opdagen.*

OPDAT, voegwoord, dat een oogmerk aanduidt, beheerschende eene aanvoegende wijs: *opdat ik van geduchtere onheilen thans zwijge.* Oul. werd het ook voor *indien* gebezigd: *opdat het den coninc ghenoecht.* BIJB. 1477, waarvoor de STATENBYB. heeft: *indien het den Koning goed dunkt.* Nog hoort men, aan de Maas, onder het gemeen: *opdat ik maar eenigzins tijd heb, zal ik het doen*, voor: *indien ik* enz.

OPDELVEN, b. w., *ik dolf op, heb opgedolven.* Eene diepte opgraven: *hebbende den Overtoom opgedolven.* HOOFT. *Iemand den weg opdelven*, hem in zijn voornemen verhinderen. *De weg tot vree schijnt opgedolven.* J. BRANDT. Oneig., met moeite voor den dag bren-

brengen: *een stuk uit de oudheid opdelven.* Van hier *opdelver*, *opdelving.*

OPDENKEN, b. w., onregelm., *ik dacht op*, *heb opgedacht.* In zijne gedachten iemand iets optijgen: *beter zoude een Prins, dien wij geen argh opdachten, met onze haaperingen zijn voordeel doen.* HOOFT.

OPDICHTEN, b. w., *ik dichtte op, heb opgedicht.* Iets verzinnen ten laste van een ander, toeschrijven: *dat men deeze misdaadt opdichte.* HOOFT.

OPDIEPEN, b. w., *ik diepte op, heb opgediept.* Dieper maken, opgraven: *eene sloot opdiepen. Eene plaat opdiepen*, ophalen. *Eene schilderij opdiepen*, meer schaduw daarin brengen. In de gemeenzame verkeering zegt men: *dat kan niet veel opdiepen*, niet veel voordeel aanbrengen.

OPDOEN, b. w., onregelm., *ik deed op*, *heb opgedaan.* Open doen: *eenen brief opdoen. Hij deed daarna het boek op. Zijnen mond opdoen.* In de hoogte brengen, en van hier, zich van iets voorzien: *turf, hout* enz. *opdoen. Het eten opdoen*, op de tafel zetten. Ontdekken: *waarmee hij nieuwe landen opdeed.* BÓG. *Iets nieuws opdoen*, vernemen. *Niets opdoen*, verkrijgen. *De wasch opdoen*, in orde brengen. Wederk.: *zich opdoen*, zich openen: *de aerde dede haer op.* BIJBELV. Zich vertoonen: *daer doet zich 't lantschap op.* VOND. Zich aanbieden: *de gelegenheid deed zich op.*

OPDRAGEN, b. w., *ik droeg op*, *heb opgedragen.* Om hoog dragen: *turf opdragén.* Aan iemand aanbevelen: *terwijl dees' Kerk aan Godt wert opgedragen.* VOND. *Iemand een ambt, een bevel opdragen. Zich aan God opdragen.* Van hier *opdragt.*

OPDRAGTIG, bijv. n. en bijw., *opdragtiger*, *opdragtigst.* Opgezwollen in het wezen, met roodheid van gelaat: *waerbij de blozentheid der bruinen wel mag schromen, als in triomf met hun opdrachtig root te komen.* ANTON. Van hier *opdragtigheid.*

OPDRIESCHEN, b. w., *ik drieschte op*, *heb opgedriescht.* Met drieschen en dreigen uit den afgrond doen opkomen: *die Vorstin, die hier al d'onderaartsche gooden opdriest.* G. BRANDT.

OPEEN, bijw., beteekenende *op elkander.* Men pleegt dit woord dikwerf aan de werkwoorden, waarbij het gevoegd wordt, vast te hechten, en b. v. *opeenhoopen, opeenstapelen* te schrijven, doch daar het een bijw. en geen voorzetsel is, bezigt men het liefst van de woorden afgescheiden : *opeen hoopen* enz.

OPEISCH, m. De daad van opeischen: *ten eersten opeisch.* HOOFT.

OPEISCHEN, b. w., *ik eischte op, heb opgeëischt.* Tot de overgaaf vorderen: *eene stad opeischen.* Van hier *opeisching.*

OPEN, bijv. n. en bijw., *opener, openst,* schoon in een enkel geval slechts. Het tegendeel van gesloten, en, als bijwoord, staat het tegen *toe* over. Eigenlijk: *een open wagen; een open mond. Opene,* onverzegelde, *brieven,* in de middele. *literae patentes,* waarvan het onduitsche *patent.* Ook als zelfst., voor eene opening, eigenl. en oneigenl.: *was die stadt door 't zelve open ingenomen.* HOOFT. *En dan ontmoet hij nogh geen open.* POOT.

Als bijwoord plaatst men het bij verscheidene werkwoorden, als: *open doen, open gaan, open trekken* enz. Voor dit *open*, bij werkwoorden gebezigd, wordt ook dikwerf *op* gebruikt, als *opbreken, opmaken,* voor *open breken* enz. Van hier *openheid*, oneig.: *de gulste openheit van 't harte.* OVERZ. V. HERV. — *Openlijk.* Zamenstell. *openborstig: openborstige gemeenschap*, waarbij niets bedekt blijft. HOOFT. — *Openhartig: openhartigh* (gul, opregt, vrij) *schrijven.* POOT. *Openhartigheid, openhartiglijk.*

OPENBAAR, bijv. n. en bijw., *openbaarder, openbaarst.* Open, onbedekt: *graven, die niet openbaar en zijn.* BIJBELV. Van elk daarvoor gehouden en erkend: *eene openbare leugen.* Bekend, voor elks oog bloot: *openbare vergadering houden.* Zoo ook *in het openbaar verschijnen.* Oul. werd *openbaar* ook voor *open* gebezigd: *eenre stat, die openbaar ende sonder ommeganc van muren is.* BIJB. 1477. Naar den heerschenden regel moest de kracht der uitspraak op *open* vallen; doch, nadrukshalve, komt zij vaak op *baar*, dewijl, oudtijds, *baar* en *baren* voor *openbaar* en *openbaren* gebruikt werden. Zie *baar.* Deze zamenst. *openbaar*

schijnt daarom enkel om meer kracht bij te zetten, geschied te zijn. Van hier *openbaarlijk*.

OPENBAREN, b. w., *ik openbaarde, heb geopenbaard*. Onbedekt doen zijn, aan het licht brengen: *die openbaerde de beste paerle, die zoo diep begraven lagh*. VOND. Oneig., bekend maken: *een geheim openbaren*. Oul. ook verschijnen, zich vertoonen: *te priemtijt* ('s morgens vroeg) *openbaarde hij Marie Magdalene*. SPIEG. DER VOLC. *Ende die here openbaerde abram*. BIJB. 1477. Van hier *openbaring*.

OPENEN, b. w., *ik opende, heb geopend*. Open maken, een woord van den deftigen stijl: *eene flesch, eene deur, eenen brief openen. De loopgraven openen. Eene ader openen*, aderlaten. *Het tooneel openen*, fig. beginnen. *De gelederen openen*, krijgskundig woord. Oneig.: *iemand zijn hart openen*, zijne gedachten bekend maken. *Iemand de oogen openen*, hem inzien in iets geven. Verklaren, uitleggen: *de Schrift openen*. Van hier *opening*.

Openen, bij ISIDOR. *offonon*, OTFR. en WILLER. *offenen*, angels. *openian*, hoogd. *öffnen*, neders. *apenen*, zw. *öpna*.

OPENHARTIG, zie *open*.

OPFAKKEN, b. w., *ik fakte op, heb opgefakt*. Aangrijpen om weg te voeren: *en doet den gijzelaar opfakken door de stoutheit van eenen helbardier*. HOOFT. Zie *fikfakken*.

OPFLAKKEREN, o. w., *ik flakkerde op, ben opgeflakkerd*. Flakkerend opstijgen; sterker dan *opflikkeren*: *de vlam, door den wint opflackerende*. VOND. Fig.: *dingen, door welke de wellustigheyd opflakkert*. OUD.

OPFLIKKEREN, o. w., *ik flikkerde op, ben opgeflikkerd*. Flikkerend opstijgen: *tranen, die de vlam doen opflickeren*. VOND.

OPFLONKEREN, o. w., *ik flonkerde op, heb opgeflonkerd*. Flonkerenden glans van zich opwaarts geven: *als de zuyvre glans van Rozelijntjes oog opflonkert*. JAN. BONEFON.

OPFOKKEN, b. w., *ik fokte op, heb opgefokt*. Door fokken doen aangroeijen, groot brengen; van de beesten, inzonderheid van paarden, koeijen en schapen. Van hier *opfokking*.

OPFRISSCHEN, b. w., *ik frischte op, heb opgefrischt.* Nieuwe frischheid geven.

OPGAAF (*opgave*), zie *opgeven.*

OPGAAN, o. w., onregelm., *ik ging op*, *ben opgegaan.* Opwaarts gaan. Eigenlijk: *aen den hoogen wech, die opgaat.* BIJBELV. In verdere beteekenis: *de sonne ginck op.* BIJBELV. *Als de dageraet opginck.* BIJB. *De vlam ging op.* VOND. *Tot meermaalen gaat een kreet op.* HOOFT. *Het vlas is nog niet opgegaan. De vlieger zal niet opgaan*, overdr., de onderneming zal niet gelukken. Wijders, open gaan: *de deur ging op. Uwe oogen gaan op.* VOND. Verteerd worden: *al mijn voorraad zal dusdoende opgaan.* — Van hier *opgang.*

OPGEBRUIKEN, b. w., *ik gebruikte op, heb opgebruikt.* Door gebruik verteren, opmaken. Een woord der dagelijksche taal.

OPGEIJEN (anderen spellen *opgijen*), b. w., *ik geide op, heb opgegeid.* Ophijschen: *wanneer wij eenige zeilen opgijden.* BÓG.

OPGEKLAARD, verl. deelw. Zie *opklaren.*

OPGELD, o., meerv. *opgelden*, van meer sommen. Dat geld, hetwelk men boven de waarde van eene muntsoort ontvangt, als men eene betere muntsoort tegen geringere uitwisselt: *de hollandsche dukaten doen eenige stuivers opgeld.* Ook eene boete van geld boven de verschuldigde som, als die niet op den tijd betaald wordt. De waarde van het bankgeld boven het kasgeld noemt men anders, met een italiaansch woord, *agio.*

OPGETOGEN, verl. deelw., van *optiegen, optijgen.* Opgetrokken: *wie voelt zich niet van 't aerdtrijk opgetogen?* K. BRANDT. Verrukt: *van blijdschap opgetogen.* Opgevoed: *van jonz in deerlijke dwalingen opgetogen.* HOOFT. Van hier *opgetogenheid*, verrukking.

OPGEVEN, b. w., *ik gaf op, heb opgegeven.* In de hoogte geven: *hooi opgeven*, met de vork opsteken. Op de oppervlakte van iets, boven op iets leggen: *den last opgheven.* KIL. Hierheen behoort het drukkerswoord *opgeven*, den inkt op vormen doen. Overgeven, inruimen: *eene stad, eene vesting opgeven.* Laten varen: *den moed opgeven. De Arts geeft den zieke op.*

Ik

Ik geef het op, ik geef het gewonnen. Ter beantwoording opdragen: *een raadsel — eene vraag opgeven.* Ter aanteekening bekend maken: *iemands naam, woning* enz. *opgeven.* Pogchen, snoeven: *hoog en breed opgeven.* Van hier *opgaaf, opgave; opgever*, pogcher, *opgeving*, overgeving.

OPGEWEKT, *opgewektheid.* Zie *opwekken.*

OPGEZET, verled. deelw. van *opzetten*, zie dit woord.

OPGRAVEN, b. w., *ik groef op, heb opgegraven.* Door graven opbrengen: *een lijk opgraven.* Door graven openen: *eenen weg opgraven. Die weg is niet opgegraven*, dat middel is u niet benomen. Van hier *opgraver, opgraving.*

OPHALEN, b. w., *ik haalde op, heb opgehaald.* Opwaarts halen, optrekken: *het net ophalen. Zijn hart ophalen*, door lange inademing, versche lucht scheppen, oneig., zich verkwikken: *haalt uwe harten nu vrij onbekommerd op.* P. RAB. Bovenwaarts bewegen: *de schouders ophalen.* Hooger maken: *eenen muur ophalen.* Oneig., in top verheffen: *waerbij de lof des Heldts (hoe* TACITUS *die ophaelt) niet mag halen.* K. BRANDT. Aanroeren: *eene zaak ophalen.* Oneig., overtreffen: *iemand in verstand ophalen.* Uit vorige tijden te voorschijn brengen en in het geheugen roepen: *het lust mij uit d' aloutheid d' eerste Aandoenders dier gewesten op te haalen.* BÓG. In het gemeen, aantoonen, verhalen: *verwacht niet dat ik hare schoonheit op zal halen.* J. DE HAES. Inzamelen: *geld bij de huizen ophalen.* Onzijd.: *een enkle dag in uw paleis haalt tegen duizend elders op.* MUNT. Van hier *ophaler*, in zamenst., *ophaling.* Zamenstell. *ophaalbrug, ophaalnet.*

OPHEBBEN, b. w., onregelm., *ik had op, heb opgehad.* Men gebruikt dit woord, in de zamenleving: *zij had borstrok aan, noch hoed op. Ik heb mijne boterham nog niet op. Veel met iemand ophebben*, van hem houden. In de zamenleving zegt men van iemand, die te veel gedronken heeft: *hij heeft wat op.*

OPHEFFEN, b. w., *ik hief op, heb opgeheven.* In de hoogte heffen: *met opgeheven kling.* VOND. Aanheffen: *een lied opheffen.* Verheffen, roemen: *die d eer*

van

van Amsterdam zoo hoog hebt opgeheven. Anton. Van hier *opheffing.*

OPHEMELEN, b. w., *ik hemelde op, heb opgehemeld.* Ten hemel voeren: *thans hemelt Maroos Heldewerk mijn zinnen op door 't zwerk.* Poot. In het algemeen, verheffen: *zoo hemelt hij de dichtkunst op.* J. de Haes. Wijders, het beeld van de reinheid des hemels ontleend zijnde, beteekent dit woord van nieuws reinigen, schoon maken: *eene kamer ophemelen. Droogen, tot behulp der kranken voortgebracht, gewoon het lichaem op te heem'len, 't quaet te weeren.* Anton. Oneig., zaken in orde brengen: *daar hij de zaaken heusselijk opheemelde, zonder wijder te woeden.* Hooft. *Om onze moedertaal op te hemelen.* J. de Haes Oneig., met luister en pracht vereeren: *met weeniger traanen zijt gij opgehemelt (paucioribus lacrymis compositus es.* Tacit.), is uw gebeente te zamen gebragt, zijt gij bijgezet. Hooft. Van hier *ophemeling.*

OPHITSEN, b. w., *ik hitste op, heb opgehitst.* Honden door aanhitsing nog vuriger maken. Voorts, in sterkere beweging brengen: *hoe kunt gij 's menschen bloedt ophitsen?* Hooft. Van hier *ophitser, ophitsster, ophitsing.*

OPHOOREN, o. w., *ik hoorde op, heb opgehoord.* Met verwondering en tevens opgestoken hoofd, naar eene onverwachte zaak hooren: *wat hoorde ik daarvan op!*

OPHOUDEN, b. en o. w., *ik hield op, heb opgehouden.* Bedr., in de hoogte houden: *van zwakheid konde hij zijn hoofd niet ophouden.* Oneig.: *die Rome 't hooft ophoudt.* Vond. Voor vallen bewaren: *door eenen balk eenen gevel ophouden.* Oneig.: *iemands eer ophouden.* Den loop of voortgang stremmen: *zijn water ophouden. Door 's Helts beleit misleit en schrander opgehouden.* Vond. *Ik zal u niet ophouden.* Fig.: *zich lang bij eene zaak ophouden. Zich ophouden*, eenen tijd lang ergens verblijven. *Iemand den mond ophouden*, open houden, hem den kost geven. *Eene school ophouden*, die voor elk open staat. Onz., met *hebben*, nalaten iets te doen: *met schelden ophouden. Zonder ophouden weldoen.* Fig., iets niet meer zijn: *gij houdt op mijn vriend te zijn.* Insgelijks van le-

levenlooze zaken: *de donder houdt op. De boomen hebben opgehouden met bloeijen.* Een einde krijgen: *eindelijk hield die langdurige oorlog op.* Van hier *ophouding*, stilstand, tegenhouding, verberging, opstopping.

OPHUIVEN, b. w., *ik huifde op, heb opgehuifd.* Huifswijze optooijen: *ghij, die met het witte floers ophuift deez' heilige sneeuw.* HOOFT.

OPJAGEN, b. w., *ik joeg op, heb opgejaagd.* In de hoogte jagen: *iemand de trappen opjagen.* Oneig. wordt het van andere dingen ook gebezigd: *de wind joeg het water op.* Aanzetten, aanvuren: *welke spijt hun den moedt, met versche verbolghenheit, opjoegh.* HOOFT. In prijs doen rijzen: *hij joeg dat boek hoog op.* Van zijne plaats jagen: *eenen haas uit het leger opjagen.*

OPKLAREN, b. en o. w., *ik klaarde op, heb en ben opgeklaard.* Bedr., ophelderen: *de wind klaart de betrokkene lucht op.* Klaarheid geven aan eene zaak: *eene duistere plaats der Schrift opklaren.* Onz., met *zijn*, helder worden: *ik zie alreeds den dag opklaaren.* G. BIDL. Goelijker worden: *het meisje begint op te klaren.* Van hier *opgeklaard: opgeklaard denkbeeld, doorzigt,* — *opklaring*, opheldering.

OPKLIMMEN, o. w., *ik klom op, heb en ben opgeklommen.* Naar boven klimmen: *het veil klimt bij den olm op.* Oneig., langzaam ontstaan: *angstvallige gedachten klommen in mijn hart op.* Met moeite tot iets geraken: *tot eenen hoogen staat opklimmen. Wat opgeklommen is, zult ge eindelijk zien daelen.* ANTON. In den BIJB. van 1477 worden paardrijders *opklimmers der paarden* genoemd; in de STATENOVERZ.: *die op peerden rijden.* Van hier *opklimming*, opstijging.

OPKOMEN, o. w., *ik kwam op, ben opgekomen.* In de hoogte komen: *ik kan niet opkomen*, van den grond opstaan. Meer oneigenlijk: *de melk komt op. De maan — de zon komt op. Doornen en distelen zullen opkomen.* BIJBELV. Uit eene ziekte hersteld worden: *zoo ik van dit leger opkomen mogte.* Tot aanzien en vermogen komen: *hij is van niet opgekomen.* Ontstaan: *er kwam een onweer op.* In gedachten komen: *dat koomt niet in mij op.* M. L. *Ik kan er niet op-*

opkomen, dat schiet mij nu niet te binnen. *Hij kwam mij op van achter*, overviel mij. VOND. Ten eigendom worden: *die gewesten waren den Kooning van spanje opgekomen.* HOOFT. Van hier *opkomst.*

OPKOOPEN, b. w., onregelm., *ik kocht op*, *heb opgekocht.* Te zamen inkoopen, om dierte te veroorzaken, en meer te winnen. Van hier *opkoop*, *opkooper*, *opkooping*, *opkoopster.*

OPKRAAIJEN, o. en b. w., *ik kraaide op*, *heb opgekraaid.* Onz., met *hebben*, beginnen te kraaijen. Bedr., door kraaijen wakker maken: *de haan kraaide mij op. Een opgekraeide leeu is niet in slaap te wiegen.* ANTON. Aardig is het bij C. HUYGH.: *eer de haan den dagh opkraeijen moght.* Oneig., veel ophefs van iets maken: *met den zegen op te kraeien.* DE DECK.

OPKRABBEN, b. w., *ik krabde op*, *heb opgekrabd.* Open krabben: *met opgekrabde wang.* VOND. *Eene uitgesletene plaat opkrabben.* Fig.: *eene bijna geheelde wonde weder opkrabben*, vernieuwen. Van hier *opkrabbing.*

OPKROPPEN, b. w., *ik kropte op*, *heb opgekropt.* Zoo gulzig eten, dat de spijs niet zakken kan, en zich even als in eenen vogelkrop oppakt: *het eten opkroppen.* Oneig., bij zich verbergen: *leed en onheil opkroppen. Door dit opgekropt ongenoegen.* FEITAMA. Van hier *opkropping.*

OPKWEEKEN, b. w., *ik kweekte op*, *heb opgekweekt.* Opvoeden: *een kind opkweeken. Jong gevogelte opkweeken.* Ook van dingen, die een enkel groeijend leven hebben: *vruchtboomen opkweeken.* Nog verder: *de vervallene geleerdheid opkweeken.*

OPKWEKEN, zie *opkwaken.*

OPLAAG, zie *opleggen.*

OPLEGGEN, b. w., *ik legde* (*leide*) *op*, *heb opgelegd* (*opgeleid*). Eigenlijk, de eene zaak op de andere leggen: *eene pleister opleggen*, op de wonde. *Iemand eenen last — het paard den zadel opleggen.* Fig., meer bieden, of geven: *ik leide er nog eenen gulden op.* Opkoopen, opzamelen: *granen opleggen.* Overwinnen: *geld opleggen.* Onttakelen en op eene veilige plaats leggen: *de vloot werd opgelegd.* Betalen: *ik moest de borgtogt opleggen.* In dezen zin zegt men

meest *opleggen en betalen*. Drukken, ter perse leggen: *hoe veel zult gij van dat werk opleggen?* Van hier *oplaag*. Aantijgen: *iemand eene misdaad opleggen*. Doen lijden: *straf opleggen*. Tot iets verpligten: *eenen eed — stilzwijgen* enz. *opleggen*. Van hier *oplegger*, *oplegging*, *oplegsel*.

OPLOOP, m. Zamenloop van menschen: *daar kwam een oploop onder het volk*.

OPLOOPEN, o. en b. w., *ik liep op*, *heb* en *ben opgeloopen*. Onz., naar boven loopen: *loop maar op*. Fig., opzwellen: *de buil loopt op*. Vermeerderen: *renten laten oploopen*. Bedr., door loopen naar boven brengen: *turf oploopen*, al loopende naar boven hijschen. Open loopen: *de deur oploopen*. Al loopende zoeken en vinden: *ik weet niet, waar ik hem oploopen zal*. Van hier *oploopend*, haastig, driftig, *oplooper*, *oplooping*.

OPLOOPEND, zie *oploopen*.

OPLOSSEN, b. w., *ik loste op*, *heb opgelost*. Eigenlijk, los maken: *eenen knoop oplossen*. Ontbinden, vloeibaar maken. Zoo *lost de zon het ijs*, *het water het zout op*. Zoo worden, in de scheikunst, *de metalen opgelost*. *Opgelost worden* beteekent ook sterven, dewijl in den dood eene ware oplossing der deelen plaats vindt. *Een vraagstuk — een raadsel oplossen*, beantwoorden. *Eene twijfeling oplossen*, wegnemen. Van hier *oplossing — oplosbaar*, *oplosselijk* enz.

OPLUIKEN, b. en o. w., *ik look op*, *heb* en *ben opgeloken*. Bedr., open maken: *de oogen opluiken*. Ontsluiten, oudt. gebruikelijk: *soo wort zacharias mont opgheloken*. Leven ons H. J. C. Onz., opwassen, frisch worden: *het gras — het kind luikt op*. Van hier *opluiking*.

OPLUISTEREN, b. w., *ik luisterde op*, *heb opgeluisterd*. Helder, glanzig maken. Fig.: *eene zaak opluisteren*, ophelderen. Versieren: *ja met den naam van vrijheit opgeluistert*. Hoogvl. Van hier *opluistering*.

OPOFFEREN, b. w., *ik offerde op*, *heb opgeofferd*. Ten offer opdragen: *zich opofferen*. Fig.: *de soldaten werden, buiten noodzakelijkheid, opgeofferd*. In gevaar, schade en ongeluk brengen: *hij heeft mij aan zijne gierigheid opgeofferd*. Vrijwillig aanbrengen, ten bes-

beste van anderen: *aan iemand zyne rust opofferen.* Toewijden: *zijn leven Gode opofferen.* Van hier *opoffering.*

OPPER, m., meerv. *oppers.* Een rook, hooistapel: *het hooi staat al aan oppers.* Zamenstell. *hooiopper.*

OPPER, bijv. n. en bijw., hetwelk, als bijvoegelijk, alleen in den overtreffenden trap gebruikt wordt, voor hoogst, hoogste, *opperst*, *opperste: God is het opperste wezen.* Ook zelfstandig: *de opperste van een klooster.* Als bijw. wordt het met andere woorden zamen gevoegd, om eene hoogheid, of meerderheid aan te duiden, b. v.: *opperadmiraal, opperbetuw*, het bovenste gedeelte der Betuwe, *opperbevel, opperbevelhebber, opperbisschop, opperboekhouder, opperbewind, operduitschland, oppergebied, oppergebieder, oppergezag, oppergezaghebber, opperheer, opperheerschappij, opperheerscher, opperheid* en *opperoverheid, opperhof, opperhoofd, opperhuid, opperjager, opperjagermeester, opperjagermeesterschap, opperkamer*, waarvoor men thans *opkamer* bezigt, *opperkamerling, opperkerk*, hoofdkerk, *opperkleed*, bovenkleed, *opperklerk, opperkok, opperkoopman, oppermagt, opperofficier, oppermajesteit, oppermeester*, bovenmeester, *opperpriester, opperregter, opperrijn*, bovenrijn, *opperschenker, opperschout*, bovenschout, *opperstalmeester, opperstuurman, oppertoezigt, oppervlies, oppervoogd, oppervorst, opperwal, opperwater* (water, dat van boven komt), *opperzaal*, bovenzaal, enz.

OPPERVLAKKIG, bijv. n. en bijw., *oppervlakkiger, oppervlakkigst.* Niet grondig: *eene oppervlakkige kennis. Een oppervlakkig man*, die geene grondige geleerdheid heeft. Van hier *oppervlakkigheid, oppervlakkiglijk.*

OPPERVLAKTE, v., meerv. *oppervlakten.* De bovenste vlakte van eenig ding: *de oppervlakte der aarde.*

OPRAMEIJEN, b. w., *ik rameide op, heb opgerameid.* Open stooten: *de stadspoort oprameijen.* Ook zegt men *oprammen.*

OPREGT, bijv. n. en bijw., *opregter, opregtst.* Ongeveinsd, vroom: *een opregt man.* Wezenlijk, waar: *opregte Levantsche koffij.* Van hier *opregtelijk, opregtigheid*, ook *opregtiglijk.*

OP-

OPREKENEN, *ik rekende op*, *heb opgerekend.* Optellen: *de kosten oprekenen.* Ook bezigt men het in den zin van vuur, dat onder de asch ligt, ophalen en van de asch ontdoen, het tegengestelde van *inrekenen: het vuur oprekenen.* Fig. zegt HOOFT: *een vuur in 't hart voelen oprekenen.* Van hier *oprekening.*

OPRIJTEN, b. en o. w., *ik reet op*, *heb* en *ben opgereten.* Bedr., opscheuren: *zijnen rok oprijten.* Onz., *de wonde is weder opgereten. De naad reet op.*

OPROER, o., meerv. *oproeren.* Beroerte onder het volk, opstand: *oproer verwekken*, *stichten*, enz. *Van dit oproer.* HOOFT. *Het burgerlijk oproer.* VOND. Zamenstell. *oproerkraaijer, oproermaker, oproerstichter*, enz. Zie het volgende w. *oproeren.*

OPROEREN, b. w., *ik roerde op*, *heb opgeroerd.* Naar boven roeren, door roeren in de hoogte brengen. Fig. tot oproer aanzetten. In deze beteekenis is dit woord verouderd; intusschen is het daarvan ontleende zelfst. *oproer* in algemeen gebruik. Van hier *oproerig.*

OPROKKENEN, b. w., *ik rokkende op*, *heb opgerokkend.* Eigenlijk, op de spinrokken winden. Fig., ophitsen, opruijen: *het volk oprokkenen. De neigingen der gemoederen oprokkenen.* OUD. Van hier *oprokkening.*

OPRUIJEN, (*opruiden*) b. w., *ik ruide op*, *heb opgeruid.* Ophitsen: *het volk opruijen.* Fig.: *de opgeruide baren.* MOON. Van hier *opruijer*, *opruijing.*

OPSCHEPEN, b. w., *ik scheepte op*, *heb opgescheept.* Eigenl., inschepen, op elkander in een schip laden; doch thans wordt het alleen gebezigd in den zin van iets aan iemand tot een' last maken: *ik zal haar morgen met drie kinderen opschepen. Ik ben lang met hem opgescheept geweest.*

OPSCHIK, zie *opschikken.*

OPSCHIKKEN, b. en o. w., *ik schikte op*, *heb opgeschikt.* Bedrijv., oppronken, optooijen: *zich opschikken — eene kamer opschikken. Eene redevoering met bloempjes der welsprekendheid opschikken.* Onz., wijken, plaats maken: *schik wat op.* Van hier *opschik*, pronk: *veel van den opschik houden.*

OPSTAAN, o. w., onregelm., *ik stond op*, *ben opgestaan.* Op iets staan: *op den grond staan.* Zich op-

regten, oprijzen: *van den grond opstaan. Van, uit het bed opstaan*, ook enkel *opstaan. Staat op, laat ons gaan.* BIJBELV. Fig., ontstaan: *er stond een verschrikkelijk onweer op. Van het ziekbed — van den dood uit het graf opstaan. Tegen iemand opstaan*, oproerig worden: *Op de lijst staan. Wat staat er op de klok? Al stond er de galg op. Ik sta er op*, ik vorder het; *op zijn stuk staan*, zijn gevoelen vast houden. Van hier *opstand*, ook oproer, *opstanding*, van het oude werkw. *opstanden.*

Opstaan is een zeer oud woord, hetwelk reeds bij OTFRID. en WILLERAM. voorkomt, en *ufsten*, *ufstan* heet.

OPSTAL, m. Een gebouw, alles wat op eenen grond gebouwd is: *den opstal van een huis*, alles wat tot het huis behoort, zonder den grond, *verkoopen.*

OPSTAND, zie *opstaan.*

OPTOGT, m. Het optrekken van een leger: *den optogt blazen.* Van *optijgen*, *optiegen.*

OPZIGT, o., meerv. *opzigten.* Zorg voor, of over iets: *hij heeft het opzigt over de paarden. Aan iemands opzigt toevertrouwd zijn.* Betrekking, zin: *in dat opzigt staan wij gelijk. Ten opzigte van mij.* Van hier *opzigtelijk*, *opzigter.*

OPZOUTEN., b. w., *ik zoutte op, heb opgezouten.* In het zout leggen, om het voor bederf te bewaren. Figuurlijk, bewaren, laten liggen: *ik zal die vaten tabak nog maar wat opzouten, tot de markt gerezen is.*

OPZWEREN., b. w., *ik zwoer op, heb opgezworen.* Met eenen eed toeëigenen: *zij heeft hem het kind opgezworen* — gezworen, dat hij vader van het kind is.

ORAKEL, o., meerv. *orakels*, uit het Lat. *oraculum*, naar de fabelleer der ouden. Het gemeenlijk raadselachtige antwoord der Goden door de priesters, — godspraak. Fig., een zeer wijs man, of eene wijze vrouw: *zij was het orakel van haren tijd.*

ORANJE, n., beteekenende de stad en het prinsdom van Oranje. Van het fr. *orange*, en dit uit het ital. *arancia. De prins van oranje.* Zamenstell. *oranjeappel*, *oranjebloesem*, *oranjeboom*, *oranjegezind*, *oranjeman*, *oranjekleurig*, enz. Van hier *oranjerij.*

ORBEREN, b. w., *ik orberde, heb georberd.* Oul. zeide men

men *oorberen*, van *oorber*, *oorbaar*, voor genieten, gebruiken. Wij bezigen *orberen*, in de beteekenis van iets te gebruiken, om het voor verwaarloozing of bederf te bewaren: *dat moet eerst georberd worden.* Zie *oorbaar.* F. HALMA heeft het zelfst. *orber: iets op den orber*, zuinigljjk, *overleggen.* J. DE DECK. bezigt *orber* voor nuttig.

ORDE, v., meerv. *orden.* Naar het Lat. *ordo.* Regelmatige schikking: *ik vond alles in orde. Orde op zijne zaken stellen. De orde in de bouwkunst.* Zamenstell. *bouworde*, *slagorde*, enz. Een gezelschap van menschen, welke door regelen en wetten onderling verbonden zijn: *de geestelijke orde*, in de Roomsche Kerk. *De orde der Dominikanen.* Zamenstell. *monniksorde*, *bedelorde*, *ridderorde* enz., *ordeskleed*, *ordeslint*, *ordesteeken*, enz. Het onderscheidingsteeken der ridderorde wordt ook enkel *orde* genoemd: *de orde van den kousenband.* Van hier *ordelijk*, (niet *ordentelijk*): *ordeloos*, zonder orde; ook *ordenen*, in orde brengen enz.

ORDELIJK, zie *orde.*

ORDER, v., meerv. *orders.* Van het fr. *ordre.* Bevel, last: *op order der hooge overheid.* Zamenstell. *krijgsorder*, enz.

ORGANIST, *orgelist*, m., meerv. *organisten.* Van het middeleeuw. *organista*, en dit van *organum*; gelijk *orgelist* van *orgel*, die het orgel in de kerk bespeelt.

ORGEL, o., meerv. *orgels*, *orgelen.* Een bekend speeltuig. Zamenstell. *draaiorgel*, *huisorgel*, *kerkorgel*, *waterorgel*, enz., — *orgeldeur*, *orgelkas*, *orgellood*, *orgelmaker*, *orgelpijp*, *orgelspeler*, *orgeltrapper*, ook *orgeltreder.* Van hier het onz. w. *orgelen*, op het orgel spelen.

Het woord komt van het gr. *οργανον.* Het onder dezen naam bekend speeltuig is zeer oud, en komt het eerst in Konstantinopel voor, alwaar men zich van hetzelve bij de godsdienstige muzijk bediende. PIPIJN bekwam het eerste orgel, dat in de westersche kerk bekend werd, als een geschenk van keizer KONSTANTIJN. Keizer LODEWIJK ontving, in het jaar 840, den Priester GREGOOR, welke beloofd had, orgels in den griekschen smaak te vervaardigen, met veel vreugde. Intusschen is ligt in te

zien, dat de toenmalige orgels van de hedendaagsche zeer verschilden, schoon zij in het hoofdzakelijke met dezelve overeenkwamen, en uit verscheidene pijpen bestonden, welke, door middel van blaasbalken, geluid gaven.

ORGELIST, zie *organist*.

ORKAAN, m., meerv. *orkanen*. Een hevige storm. Zamenstell. *krijgsorkaan*. Ital. *orcano*, fr. *ouragan*, eng. *hurricane*, hoogd. *Orkan*.

ORS, zie *os*.

OS, m., meerv. *ossen*. Een rund, het mannetje van de koe, in eenen ruimen zin. Gemeenlijk echter wordt zulk een dier *een os* genoemd, wanneer het, nog jong zijnde, gesneden is, een gesneden stier, of bul. Wordt het oud gesneden, dan draagt het den naam van *bulos*. *Van den os op den ezel springen*, liever: *van den orse* (eng. *horse*), van het paard, *op den ezel springen*. Kl. Kolijn bezigt dit *orse* voor paard. Ook L. v. Velth: *t'ors ende te voet*. Zie *ezel*. Fig., zegt men van iemand, die dom en lomp is: *hij is zoo dom als een os* — *hij is een regte os*. Zamenstell. *ossendrift*, *ossendrijver*, *ossenhuid*, *ossenkoop*, *ossenkooper*, *ossenkop*, *ossenleer*, *ossenmarkt*, *ossenoog*, *ossenpens*, *ossenstal*, *ossentong*, *ossenvleesch*, *ossenweide*, *ossenweider*; — *buffelos*, *bulos*, enz.

Hoogd. *Ochs*, bij Isidor. *oxsso*, Ulphil. *auhsn*, angels. *oxa*, deen. en zweed. *oxe*, eng. *ox*, ijsl. *uxa*. Wachter en Junius leiden het van het gr. αὐξάνειν wassen, vermeerderen, af.

OTTER, m., meerv. *otters*. Zeker viervoetig dier, dat zoowel in het water, schoon niet lang, als ook op het land kan leven, en zich daarom gemeenlijk aan de kanten der slooten, aan de oevers der rivieren en zeeën ophoudt, alwaar het van kikvorschen, visschen en kreeften leeft. Zamenstell. *ottervel*, enz.

Hoogd. *Otter*, eng. *otter*, zweed. *utter*, ijsl. *ottr*, deen. *odder*.

OUBOLLIG, bijv. n. en bijw., *oubolliger*, *oubolligst*. Van *ou*, voor *au*, *ave*, d. i. *af*, nu *on*, en *bollig*, van *bol*, het hoofd; thans zegt men *holbollig*, bij wien het hoofd als op den hol is, volgens L. ten Kate. *Oubollig* is bij Kil. genoegelijk, *facetus*, en ook *ineptus*, *absurdus*. Vond. heeft: *wiens naam van den oubolli-*

ligen weergalm nagebaut wort. HOOFT heeft *oubollig*, *hobollig* en *obollig*.

OUD, bijv. n. en bijw., *ouder*, *oudst*. Dit woord wordt in verscheidene beteekenissen gebezigd: *hoe oud is hij? Het kind is nog geen acht dagen oud.* Ook zonder het woord oud: *het kind is nog geen zes weken. Oude boeken. Van de oudste tijden af. Een oude man, eene oude vrouw. Van ouds: wij kennen elkander van ouds. De oude Latijnen*, in tegenoverstelling van de latere. Ook zelfstandig: *gelijk de ouden zongen, zoo piepen de jongen*, spreekw. *Jong en oud heeft er den mond vol van;* zoowel jonge kinderen als oude lieden spreken daarvan. *Oude liefde verkoelt niet. Zijnen ouden gang gaan*, zijne gewone levenswijs houden. Van hier *oudachtig*, *ouderdom*, *ouderling*, *oudouderling*, *oudheid*, ook oul. voor *ouderdom*. Zamenstell. *oudaard*, een oud man, *oudbakken*, ook figuurl.: *een oudbakken vrijer*, — *oudburgemeester*, *oude-kleerenkooper*, *oude-kleerenmarkt*, *oude-mannenhuis*, *oude-vrouwenhuis*, *ouderwets*, bijw., *ouderwetsch*, bijv. n., *oudgrootmoeder*, overgrootmoeder, *oudgrootvader*, overgrootvader, *oudmoei*, vaders, of moeders moei, *oudoom*, vaders, of moeders oom, *oudvader*, oudkerkleeraar; *hij is al naar de oudvaders*, hij is al dood, *oudwijfsch*, van een oud wijf: *oudwijfsche vertellingen*, enz.

Hoogd. *alt*, goth., eng., deen. en neders. *old*, angels. *euld.*

Weleer is het onz. w. *ouden* in gebruik geweest, waarvoor wij nu *verouden*, *verouderen* bezigen: *dat gelove en oudet niet.* GULD. TR.

OUDE, (*ouder*) v. Ouderdom, leeftijd, door alle trappen van toeneming, als kindschheid, jongelingschap, huwbaarheid, enz.: *men vint de middelbare oude.* VOND. *Tot steunsel van mijne oude.* POOT. *Die haer oude* (mannelijke jaren) *hadden.* BIJB. 1477. Dit woord is thans genoegzaam buiten gebruik.

OUDERDOM, zie *oud*.

OUDERS, (*ouderen*), meerv. Vader en moeder: *onze eerste ouders*, Adam en Eva. Zamenstell. *voorouders;* zoo ook *ouderliefde*, *ouderloos*, *oudermin*, enz. Het woord stamt van *oud* af, en wel van den vergrootenden

 trap

trap *ouder*, zelfst. genomen. Of het is van denzelfden oorsprong als het hoogd. *Eltern*, volgens WACHT. afkomstig van het oude *alen, parere*. Oudt. is het enkelv. *ouder* in gebruik geweest: *den ouder niet te min*. DE DECK.

OUDERWETS, *ouderwetsch*, zie *oud*.

OUDHEID, zie *oud*.

OUTAAR, *outer*, zie *altaar*.

OUWEL, m., meerv. *ouwels*. Een zeer dun gebak, het welk gemeenlijk uit enkel meel, of bloem, en water bestaat. Van ronde ouwels bedient men zich, om brieven te verzegelen: *eenen brief met eenen ouwel toedoen*. De ouwels, welke men, in de Roomsche Kerk, bij gelegenheid van het avondmaal, gebruikt, zijn van denzelfden aard, doch grooter dan briefouwels.

Het is, even als *oblie*, van het lat. *oblata*, afkomstig. In de eerste tijden des christendoms bragten de Christenen, bij hunne zamenkomsten, alles mede, wat tot hunne liefdemaaltijden, en de daarop volgende viering van het h. avondmaal, noodig was; hetwelk daarom *oblata*, *oblationes* genoemd werd. Dewijl daartoe nu ook het ten avondmaal vereischt wordende brood behoorde, zoo behield hetzelve dien naam, niet alleen na de afschaffing der liefdemaaltijden, maar ook nadat men in plaats van brood den ouwel invoerde; en vervolgens werd ons gewoon, en daaraan gelijk ouwelgebak ook met dien naam bestempeld. Zie *oblie*.

OVEN, m., meerv. *ovens*. Eene beslotene plaats, geschikt, om door vuur heet gemaakt te worden, ten einde daarin te bakken, enz., *den oven stoken*. *Dat gaapt zoo wijd als een oven*, dat is geheel onwaarschijnlijk. *Het was of hij tegen eenen oven gaapte*, zijne redenen vonden geenen ingang. Zamenstell. *bakoven*, *glasoven*, *kalkoven*, *potoven*, *smeltoven*, *steenoven*, enz. *Ovendeur*, *ovendweil*, *ovenschop*, *ovenstok*, enz. Reeds bij KERO *ouan* (*ovan*), NOTK. *ouen*, TAT. *ovan*, ULPHIL. *auhn*, eng. *oven*, deen. *ovne*. WACHT. erkende reeds de overeenstemming van dit woord met het gr. *αὔω*, *ik steek aan*.

OVER, bijw. en voorzetsel. 1. Bijwoord; aan de overzijde: *hij woont daar regt over*. Overig: *tijd over hebben*. Voorbij: *het onweer is al over*. *Over en*

twe-

weder loopen. 2. Voorzetsel, met zijn naamwoord, en in zamenstelling met andere woorden. *Over de deur liggen. Over hoop werpen. Hals over kop op den grond vallen. Over eenen steen springen. Over de kling laten springen. Met iemand over weg zijn*, in gezelschap van iemand reizen; van waar de spreekwijs: *ik kan met hem zeer wel*, of *niet*, *over weg;* zeer wel, of niet met hem omgaan. Fig.: *tot over de ooren in de schulden steken.* Vervolgens: *over eene zaak denken. Laat de zon niet over* (gedurende) *uwen toorn ondergaan. Over* (bij) *den maaltijd. Over dag*, bij den dag. *Over de rivier* (aan gene zijde). *Over iemand regeren. De zege over iemand behalen. Zich over iets ergeren, verwonderen*, enz. *Over iets boos worden, klagen*, enz. *Over de helft. Heden over acht dagen*, als acht dagen zullen verloopen zijn; — *overlang of over kort. Over vele jaren*, na verloop van vele jaren, in tegenstelling van *voor* vele jaren, d. i. vele jaren geleden. In zamenstelling met andere woorden, als voornaamwoorden, bijwoorden, *overal, overeen, daarover, hierover, tegenover, vooróver, waarover;* en naamwoorden: *overgroot, overluid, overoud, overtollig*, enz. *Overbuur, overhand, overhemd, overmoed, overrok, overvloed*, enz. In zamenstelling met werkwoorden, is het voorz. *over* scheidbaar, of onscheidbaar, als *overboeken*, in een ander boek zetten, *ik boekte over, heb overgeboekt;* — *overdenken, ik overdacht, heb overdacht.* Somwijlen is het voorz. met dezelfde werkwoorden zamengesteld, dan eens scheidb., dan eens onscheidb., als: *óverloopen, het vat loopt over; overloopen: ik overloop niemand. Overwegen*, nog eens wegen: *ik weeg over;* — *overwegen*, bepeinzen, *ik overweeg*, enz. Dit voorzetsel wordt wijders met de volgende woorden zamengesteld: *overaardig, overaardsch, overaat, overasemen, overbaat, overblazen, overblijven, overbluffen, overbobbelen*, (overschreeuwen), *overbodig* (meer dan geboden, of bevolen is), *overbrassen, overbrengen, overbruggen* (eene brug over een water leggen), *overbuigen, overdekken, overdouwen, overdragen, overdrinken, overdwars, overdwarsen, overeischen,*

schen, *overeten*, *overgaaf*, *overgang*, *overgapen*, *overgaren*, *overgeloof* (bijgeloof), *overgieten*, *overgolven*, *overgooijen*, *overgrijpen*, *overgulden*, *overhaasten*, *overhangen*, *overhebben*, *overheeren*, *overheerschen*, *overhellen*, *overhooren*, *overhouden*, *overjaren*, *overkielen*, *overkijken*, *overklauteren*, *overklimmen*, *overkluiven*, *overkoken*, *overkraaijen*, *overkroppen*, *overladen*, *overlangen*, *overlaten*, *overleer*, (bovenleer), *overleg*, *overleggen*, *overleveren*, *overlezen*, *overlieden*, *overlijmen*, *overloven*, *overluid*, *overluiden*, *overmaat*, *overmaken*, *overmalen*, *overmannen*, *overmeesteren*, *overmorgen*, *overmouw*, *overnaaijen*, *overnachten*, *overnamen*, *overpakken*, *overplakken*, *overzeilen*, *overrekenen*, *overrijden*, *overschenken*, *overschieten*, *overschijnen*, *overschilderen*, *overschrijden*, *overslaan*, *oversmijten*, *overspannen*, *overspringen*, *overstaan*, *overstappen*, *oversteken*, *overstemmen*, *overstijgen*, *overstralen*, *overstroomen*, *overteekenen*, *overtogt*, *overtreden*, *overtreffen*, *overtrekken*, *overvallen*, *overvaren*, *overvliegen*, *overwaaijen*, *overwasschen*, *overweldigen*, *overwerken*, *overwulven*, *overwrokken*, *overzwemmen*, enz.

Oul. werd dit *over* ook in de beteekenis van *voor* gebezigd: *die Grave hilt dit over spel*, d. i. voor spel, of jokkernij. Mel. St. *Ick hielt u over mijn vrient*, voor mijn' vriend. Seghel. Zoo zeide men ook *voet over voet*, voor *voet voor voet.* Insgelijks *over niet*, d. i. *voor niet*, vergeefs. Ook komt het voor in de beteekenis van *boven: ende die man was groot over alle die van orienten.* Bijb. 1477.

Dit oude voorzets. is reeds bij Ulphil. *afar*, *ufar*, Isidor. *ubar*, hoogd. *uber*, angels. *over*, zweed. *yfver*, *ofar*, *ivir*, pers. *aber*, bij Kero *juber*, gr. ὑπερ, lat. *super*, *supra*, fr. *sur.* De hooge ouderdom van dit woord blijkt reeds uit het hebr. עבר, *trans*, over.

OVERAL, bijw. van plaats. In alle plaatsen. Zamenstell. *overaltegenwoordig*, *overaltegenwoordigheid.*

OVERALTEGENWOORDIG, zie *overal.*

OVERAZEN, b. w., *ik overaasde*, *heb overaasd.* Te veel aas, te veel eten geven: *dat dier heeft zijne jongen overaasd.* Zoo ook *zich overazen.*

OVER-

OVERBOEKEN, zie *over.*
OVERBRIEVEN, b. w., *ik briefde over, heb overgebriefd.* Eigenl., door middel van brieven berigten. Fig. bekend maken, ontdekken: *alles overbrieven.* Van hier *overbriever, overbrieving.*
OVERDAAD, v. Onmatigheid, verkwisting. Oul. werd het ook voor stoutheid, roekeloosheid gebezigd: *ende hij sloech hem, om deze overdaat.* BIJB. 1477. Ook voor verongelijking: *God moete dese overdaat wreken.* ESOP. Van hier *overdadig*, onmatig, verkwistend; Oul. ook voor lastig, moeijelijk: *valt mij niet overdadich.* CONST. D. MINNE. Ook voor slecht, misdadig: *om dat si ouerdadich ghewéest hebben.* BIJB. 1477. Hiervoor heeft de statenoverzetting: *omdat sij overtreden hebben.* KIL. heeft het in den zin van geweldddadig Voorts: *overdadigheid, overdadiglijk.*
OVERDREVEN, zie *overdrijven.*
OVERDRIJVEN, b. en o. w. Bedr. en scheidb.: *ik dreef over, heb overgedreven.* Naar de overzijde drijven: *hij dreef het vee over.* Onzijd.: *de schuit is overgedreven*, naar de overzijde. Bedr. en onscheidb.; *ik overdreef, heb overdreven.* Eigenlijk: *het vee overdrijven*, het sterker voortdrijven, dan deszelfs krachten toelaten. Fig., in het verhalen, of voorstellen eener zaak, de grenzen der waarheid, welvoegelijkheid enz. overschrijden: *Dikwerf overdrijft men de lofspraak der vriendschap ten koste der algemeene menschenliefde.* Van hier *overdreven: een overdreven voorstel.* Zoo ook *overdrevenheid.*
OVERDWAALSCH, bijv. n., eenigzins verouderd. Hoogmoedig: *overdwaalsche gastmalen.* OUD. *Overdwaalsche zeden.* HOOFT. Van hier *overdwaalschheid*, bij HOOFT.
OVEREEN, bijw., eenstemmig, eenerlei bestemming hebbende: *overeen komen*, eenstemmig zijn. *Dat komt daarmede niet overeen. Overeen stemmen*, eenerlei toon, eenerlei inhoud hebben. *Die speeltuigen stemmen volmaakt overeen. Menschen, die in hunne meeningen en goede oogmerken met elkander overeen stemmen.* Bij deze beide werkwoorden wordt het meest gebruikt. Men zegt nogtans ook *overeen brengen: dit gezegde kan ik met uw vorige niet overeen brengen.*

gen. Zamenstell. *overeenkomst*, *overeenkomstig*, *overeenstemming*, enz.

OVEREENKOMST, zie *overeen*.

OVEREERGISTEREN, bijw. Beter *vooreergisteren;* en dan beteekent het voor driedagen: *dat is vooreergisteren gebeurd.*

OVEREIND, *overend.* Bijw. Regt op: *iets overeind zetten.* Fig.: *zijn gemalin ontwaeckt; het hof raeckt overende.* VOND.

OVERGAAN, o. en b. w., onregelm. Onz. en scheidb.: *ik ging over*, *ben overgegaan.* Overloopen: *hij ging tot den vijand over.* Zich tot iets bepalen: *tot een ander onderwerp*, *gevoel* enz., *overgaan.* Verdwijnen: *het onweer ging schielijk over.* Overgegeven worden: *de stad ging over.* Getrokken worden, en daardoor tot geluid overgaan: *de bel ging niet over.* Met eenen derden naamval des persoons, voor gebeuren, bejegenen, overkomen: *Wat of dien herdren overgaet*, *dat zij* enz. POOT. In zekeren toestand geraken: *het lijk was reeds tot verrotting overgegaan.* Bedr., over iets gaan: *de brug overgaan.* Ook van levenlooze zaken: *als er de schaaf nog maar eens overgaat*, *zal het wel glad worden.* Wederk. en onscheidb.: *ik overging mij*, *heb mij overgaan.* Meer, of sterker gaan, dan zijne krachten toelaten: *ik wilde mij niet overgaan.* Van hier *overgang.*

OVERGEGEVEN, zie *overgeven.*

OVERGEVEN, b. w., *ik gaf over*, *heb overgegeven.* Iets in iemands handen, of magt stellen: *iemand de sleutels*, *eenen brief*, enz. *overgeven.* *Zich overgeven*, en van hier figuurl.: *zich aan zijne drijten overgeven.* Afstaan: *zijne aanspraak op iets overgeven.* Uit wellevendheid wordt *overgeven*, ook voor braken gebezigd. Van hier *overgeving.* Het verled. deelw. *overgegeven* wordt als bijv. n. en als bijw. gebezigd voor boos, slecht: *een overgegeven mensch*, *booswicht.* Van hier *overgegevenheid.*

OVERHAND, v. In zoo ver de hand ook magt en sterkte beteekent, de overtreffende magt en sterkte: *de overhand hebben*, *krijgen.* *Dien prijs der overhandt uit der hand te werpen.* HOOFT.

OVERHEEN, bijw., over iets heen: *hij gooide den bal over het huis heen.* *Hij loopt er los overheen*, neemt het

het weinig ter harte. Nogmaals, boven dien: *hij had reeds goed gedronken, en nam er nog eene flesch overheen.*

OVERHEER, m., meerv. *overheeren.* Heer over iemand, als deszelfs onderdaan. Die het hoogste gezag heeft: *dat elck man overheere in sijn huis wesen soude.* BIJBELV. Van hier *overheerlijk*, dat met de waardigheid van eenen overheer overeenkomt en daarin gegrond is: *een overheerlijk bevel.* Doch in dezen zin wordt het zelden gebezigd, meer voor zeer heerlijk: *dat is een overheerlijk*, een zeer schoon, *gezigt!* Van hier *overheeren.*

OVERHEERLIJK, zie *overheer.*

OVERHEID, v., meerv. *overheden.* Heerschappij, overmagt: *tegen de overheden, tegen de magten.* BIJBELV. Doch in dezen zin wordt het niet meer gebezigd. Die met openbaar gezag over Land, stad, enz. bekleed zijn: *bij laghe overheden.* H. DE GROOT. *'s Lands wettige overheid.* Zamenst.: *overheidsambt*, *overheidspersoon.*

OVERHOEKS, bijw. *overhoeksch*, bijv. n. Schuins, dwars: *die stijl staat overhoeks.*

OVERHOOP, bijw. Onder elkander: *alles overhoop smijten. Overhoop liggen;* ook in twist zijn: *hij ligt met zijne voogden overhoop.* Van hier *overhoopliggers*, bij OUD.

OVERIG, bijv. n. en bijw. Hetgeen van de bepaalde hoeveelheid eens dings nog voorhanden is: *het overige geld. Voor het overige*, of *overigens*, wat nog te zeggen, of te doen overig is.

OVERIGENS, *voor het overige.* Zie *overig.*

OVERKOMEN, o. en b. w., *ik kwam over, ben overgekomen.* Onz., van elders komen: *wanneer zult gij eens tot ons overkomen?* Gebeuren, ontmoeten: *wat komt u over?* Bedrijv., te boven komen: *ik zal die schade, wel overkomen.* Van hier *overkomelijk*, *overkomst.*

OVERLANGS, bijw. In de lengte: *een stuk hout overlangs*, of *overdwars nemen.*

OVERLAST, m. Datgeen, hetwelk boven den bepaalden, of gewonen last gaat: *het schip zonk, door al zijn overlast.* Figuurl., onbillijk bezwaar, moeijelijkheid: *iemand overlast aandoen.* Van *overlasten*, te zwaren last opleggen. Van hier *overlastig*, te zeer belast.

OVERLEDEN, zie *overlijden.*

OVERLEVEN, b. w., *ik overleefde, heb overleefd.* Langer leven: *iemand overleven. Zijnen roem overleven,* zijn' eens behaalden roem bezwalkt zien. Van hier *overleving.*

OVERLIEGEN, b. w.: *ik overloog, heb overlogen.* Leugenachtig betigten: *iemand overliegen. Het geen zij hem zoo valschelijk ooverlooghen en te last geleit hadde.* HOOFT.

OVERLIJDEN, o. w., *ik overleed, ben overleden.* Dit woord beteekende bij de ouden overtrekken: *doe hij drie rivieren overleden was.* BIJB. 1477. Voorbij gaan: *ist mogelyck so laet desen kelc van my overlijden.* CL. SP. Verhalen (bedr.): *mer wat gesciede in sinen tiden, sal ic u hier overliden.* L. V. VELTH. Thans wordt het alleen gebezigd in de beteekenis van sterven; ook zelfstandig: *na het overlijden van mijnen vader. Overleden*, het verl. deelw. bijvoegelijk, voor gestorven.

OVERLOOP, m., meerv. *overloopen.* Het overloopen. *In eenen overloop van groote wateren.* BIJBELV. *De overloop van gal.* Op de schepen wordt het bovenste dek *de overloop* genoemd: *het zeil sloeg hem van den overloop in het water. Langs den langen overloop.* VOND. Eene overdekte plaats in de huizen, waar men van het eene gedeelte van het huis naar het andere gaat: *het staat op den overloop.*

OVERLOOPEN, o. en b. w. Onzijd.: *ik liep over, heb en ben overgeloopen.* Naar de overzijde loopen: *ik liep maar schielijk over.* Overvloeijen: *de oogen loopen hem over*, de tranen komen in zijne oogen. *De perskuypen sullen van most ende olie overloopen.* BIJBELV. Van den eenen tot den anderen overgaan: *tot de vijand overloopen.* Bedr.: *ik overliep, heb overloopen.* Door te sterk loopen buiten adem brengen, ongesteld maken: *zich overloopen.* Fig.: *iemand overloopen*, met gedurig herhaalde bezoeken lastig vallen. Vlugtig overzien: *eene rekening overloopen.* Van hier *overlooper, overlooping.*

OVERMAGT, v. Grootere magt: *voor overmagt bukken.* Van hier *overmagtig*, die overmagt heeft: *een overmagtig heer.* CAMPH. Ook het werkw. *overmagtigen*, voor overheerschen. *Overmagtigd, overmagtiging*, bij OUD.

OVERMITS, voegw. Vermits, naardien: *overmits zijn vader gestorven was.* Oud. werd het ook voor *midden door* gebezigd: *overmids ontween slaen.* BIJB. 1477.

OVERMOED, m. Overdreven moed, roekeloos bestaan; ook trotschheid. Van hier *overmoedig*, *overmoedigheid*, bij CAMPH., en het verouderde *overmoedigen*, voor zich verheffen, trotsch zijn. Bij ISIDOR. is reeds *ubarmuodic*, hardnekkig.

OVERMOGEN, b. w., onregelm., *ik overmogt*, *heb overmogt.* Door grooter vermogen overwinnen: *dan sullen wij hem overmogen.* BIJBELV. Oud. werd het ook met een scheidb. voorz. gebezigd: *en mogten over hem.* BIJB. 1477.

OVERNATUURKUNDE, v. Die wijsgeerige wetenschap, welke de algemeene eigenschap der dingen, het bestaan en de eigenschappen van God, het wezen der wereld en de eigenschappen van eenen geest bevat; anders bovennatuurkunde, gr. en lat. *metaphysica.* Zoo ook een boek, hetwelk deze wetenschap behelst. Van hier *overnatuurkundig.*

OVEROUD, zie *over.*

OVERPEINZEN, b. w., *ik overpeinsde*, *heb overpeinsd.* Overdenken, overwegen. Van hier *overpeinzing.*

OVERPRIESTER, m., meerv. *overpriesters.* Opperpriester: *alle de overpriesters ende schriftgeleerden.* BIJBELV.

OVERREDEN, b. w., *ik overreedde*, *heb overreed.* Door woorden, of redenen, veroorzaken, dat iemand overeenkomstig met eene voordragt handele: *hij liet zich niet overreden.* Doorgaans worden *overreden* en *overtuigen* verwisseld, schoon zij zeer verschillende zaken beteekenen. *Overtuiging* raakt het verstand alleen, maar *overreding* den wil en de daden. Van hier *overreding.* Oud. bezigde men ook *overredenen.*

OVERSCHADUWEN, b. w., *ik overschaduwde*, *heb overschaduwd.* Met zijne schaduw bedekken. Fig.: *de kracht des Allerhoogsten sal u overschaduwen.* BIJBELV. Van hier *overschaduwing.*

OVERSCHOT, o., meerv. *overschotten.* Van *overschieten.* Overblijfsel: *het overschot der benden.* Het laatste van iets: *het overschot zijns levens.* HOOFT. *Iemands*

mands overschot, zijn geraamte, zijne asch. *Het overschot van laken*, enz.

OVERSLAG, m., meerv. *overslagen*. Iets, dat over iets anders heen geslagen wordt, inzonderheid van dingen, welke tot de kleederdragt behooren, b. v.: *een overslag aan eenen kraag*. Overleg, berekening: *eenen overslag van onkosten maken*. Van *overslaan*.

OVERSLOOF, v., meerv. *oversloven*. Eene sloof over eene andere sloof, doorgaans korter dan deze; een klein voorschoot. Bij KIL. heeft *oversloof* ook de beteekenis van *praeputium*, *pellis glandem tegens*; voorhuid. Zoo lezen wij ook in den BIJB. 1477: *ende ge sult besniden, dat vleysch uwes ouersloefs* (anders *uwer ouerslove*); waarvoor wij in onze overzetting lezen: *ende gij sult het vleesch uwer voorhuit besnijden*.

OVERSPEL, o. Echtbreuk: *het smettelijk overspel*. VOND.

OVERSPELER, m., meerv. *overspelers*. Die zich aan overspel schuldig maakt. Vrouwel.: *overspeelster*, *overspeleres*. Van het verouderde w. *overspelen*, bij KIL. overspel doen. Van hier *overspelerij*, BIJBELV.; *overspelig*.

OVERSTAAG, bijw., in de zeevaart gebruikelijk: *een schip overstaag smijten*, schielijk wenden, en tegen den wind inhouden. Fig.: *iemand overstaag werpen*, hem eenen schrik aanjagen, den voet ligten.

OVERSTE, bijv. n., zijnde een overtreffende trap van *over*. Hoogste, opperste: *de overste leidsman*. *De overste herder* enz. BIJBELV. *Sijn overste top*. BIJB. 1477. Meest wordt het thans als zelfstandig gebezigd. Zie het volgende.

OVERSTE, m., meerv. *oversten*. Die gene, welke onder vele anderen de hoogste magt bezit. Van hier zijn in de BIJBELVERTAL. *de oversten des volks*, *de oversten der joden* enz., de voornaamste staatspersonen, de overheden. In het krijgswezen worden de bevelhebbers *oversten* genoemd; inzonderheid draagt de kolonel den naam van *overste*. In eene ruimere beteekenis, iemand, die over iets gesteld is: *de overste van een klooster* enz. Zamenstell. *krijgsoverste*, *veldoverste*, enz.

OVERSTUUR, zie *stuur*.

OVER-

OVERTAL, o. Dat boven het getal is: *een overtal van bewijzen.* Van hier *overtallig. De troepen zijn overtallig*, zijn niet alleen voltallig, maar hun getal is grooter dan het bepaalde. *Nadien dat hi overtallich (abundantèr) wijn ghedroncken hadde.* BIJB. 1477. Doch hiervoor bezigen wij thans *overtollig*, als met de tegenwoordige uitspraak overeenkomstig.

OVERTOOM, m. Eene plaats, waar men vaartuigen over eenen dam haalt, om die van het eene water in het andere te brengen. Een gehucht buiten Amsterdam, dus genoemd: *hij woont aan den overtoom.*

OVERTREKSEL, o., meerv. *overtreksels.* Van *overtrekken.* Hetzelfde als *overtrek. Het overtreksel van een bed, van kussens, stoelen*, enz.

OVERTUIGEN, zie *overreden.*

OVERVLOED, m. Van het w. *overvloeden, overvloeijen*; figuurl. eene grootere maat, een grootere voorraad van iets, dan men ter bereiking van zeker oogmerk behoeft: *overvloed van wijn, hout, turf*, enz. *Alles in overvloed bezitten. Ten overvloede*, als een bijw., beteekent eigenlijk, dat iets niet volstrekt noodzakelijk is. Van hier *overvloedig, overvloediglijk.*

Reeds bij KERO vindt men *vbarfluat*, neders. *averflood.*

OVERVLOEDIG, zie *overvloed.*

OVERVLOEIJEN, zie *overvloed.*

OVERWEGEN, o. en b. w., *ik woog over, heb overgewogen.* Onz., te veel wegen: *die boter weegt een pond over.* Figuurl.: *dat weegt over*, dat gaat te ver. Bedr., nog eens wegen: *ik heb al de balen overgewogen. Ik overwoog, heb overwogen.* Bedr., overdenken, overleggen: *ik heb die zaak rijpelijk overwogen.* Van hier *overweging.*

OVERWIGT, (*overwaag*), o. Van *wigt*, voor *gewigt.* Datgeen, wat boven een bepaald gewigt is: *twee pond overwigt.* Fig., meerder magt, grooter invloed: *zijne bewijzen kregen een beslissend overwigt.* Van hier *overwigtig*, meer wegend, dan noodig is, zwaarder, dan gewoonlijk: *overwigtige dukaten.* Zoo ook *overwigtigheid.*

OVERWIGTIG, zie *overwigt.*

OVERWINNAAR, zie *overwinnen.*

OVERWINNEN, b. w., *ik won over, heb overgewonnen.* Boven zijne gewone vertering winnen: *mijn knecht wint jaarlijks veel geld over.* Fig., telen: *kinderen overwinnen. Ik overwon, heb overwonnen.* Vermeesteren, te onder brengen: *hij overwint allen, die hem tegenstaan.* In verdere beteekenis: *zijne driften overwinnen. De vaak overwon mij.* Van hier *overwinner,* (*overwinnaar*) *overwinnelijk, overwinning, overwinst, overwonneling.*

OVERWINTEREN, o. w., *ik overwinterde, heb overwinterd.* Den winter overblijven: *ik overwinterde in Amsterdam. De schepen zullen in deze haven overwinteren.* Zie *overzomeren.*

OVERZEESCH, bijv. naamw. Van *zee.* Dat van overzee is: *overzeesche oesters.* Dat over de zee is: *overzeesche landen.*

OVERZETTEN, b. w., *ik zettede over, heb overgezet. Troepen overzetten,* met een vaartuig over een water voeren. Van den eenen naar den anderen kant zetten: *zijn kasteel overzetten* (in het schaakspel). Van hier fig., voor vertalen: *een boek overzetten.* In verdere figuur, overdoen, overlaten: *ik heb het hem voor mijn eigen geld overgezet.* Dit woord is ook als onz. bij de boekbinders gebruikelijk, voor overslaan, smetten: *dat boek zet verschrikkelijk over.* Van hier *overzetter, overzetting.*

OVERZIEN, b. w., onregelm., *ik zag over, heb overgezien.* Over iets zien: *de muur was te hoog, ik kon er niet overzien.* Over de gansche oppervlakte heen zien: *van dezen berg kan men de stad overzien.* Overlezen, verbeteren: *een opstel overzien.* Overlezen, om van buiten te leeren: *zijne les nog eens overzien. Ik overzag, heb overzien.* Beschouwen: *men kan de gevolgen daarvan niet overzien.* Van hier *overziening, overzigt.*

OVERZIGT, zie *overzien.*

OVERZIJDE, v. De tegenovergestelde zijde: *aan de overzijde der rivier.* Van hier *overzijdsch,* dat aan de overzijde is.

OVERZOMEREN, o. w., *ik overzomerde, heb overzomerd.*

merd. Des zomers overblijven: *wij zullen te Aken overzomeren.* Dit woord is zoo veel niet in gebruik, als *overwinteren.* Men vindt beide echter in de BIJBELVERT.: *ende de roofvogelen zullen op haer oversomeren, ende alle dieren der aerde sullen daer op overwinteren.*

OVERZULKS, bijw., daarom, om die reden: *een groot gedeelte zijner soldaten gedroeg zich lafhartig, en overzulks verloor hij den slag. Oversulcks hebbe menighmael ghetwijfelt.* GESCHIER.

P.

P, de vijftiende letter van het Nederduitsche ABÉ, en de elfde medeklinker, behoorende tot de lipletters.

PAAI, m., meerv. *paaijen.* Een oude man. Waarschijnlijk van *pa*, voor *papa.*

PAAI, v., meerv. *paaijen.* Een termijn van betaling. Van het fr. *paije*, eng. *paij*, ital. *paga.*

PAAIJEN, b. w., *ik paaide*, *heb gepaaid.* Eigenlijk betalen. Van hier tevreden stellen: *iemand met beloften paaijen.* Van het fr. *paijer*; van waar het nog geheel fr. *paijement.*

PAAL, m., meerv. *palen.* Een lang en dun stuk hout, of steen. Bijzonder een grenspaal. *Binnen onze palen*, binnen de grenzen; zamenst. *landpaal*; waarvan het o. w. *palen*, ergens aan grenzen. Fig.: *iemand paal en perk stellen. De palen te buiten gaan*, de wetten der welvoegelijkheid overtreden. *Een paal boven water*, iets dat zeker is. Zamenstell. *paalwerk*, *paalgeld*, *paalmeester*, *paalmosselen*, *paalsteen*, enz. — *paalvast*, zoo vast als een paal. Voorts *dwarspaal*, enz.

Paal stamt zekerlijk af van het lat. *palus*, van waar ook het fr. *pal*, hoogd. *Pfahl.*

PAAP, m., meerv. *papen.* Eigenlijk *Vader*, in het gr. παπας, een priester; in de latijnsche kerk *papa*, het opperhoofd dier kerk. Zamenstell. *dorpspaap*, *mispaap*, enz. Zamenstell. *papenbloem*, *papenhoed*, *papenkruid*, *papenkullekens*, *papenschoen*, enz., tot het planteurijk behoorende. Oneig., een Roomschgezinde over het algemeen, zoo leek, als priester. Van hier *paperij*, *paapsch*, *papist*; ook *paapje*, zeker vogeltje.

PAAR, o., meerv. *paren.* Twee bijeen passende dingen van eene soort: *een paar gezonde oogen. Een paar schoenen. Paar aan paar*, of *paar en paar*: *nu rustigh paer en paer eens omgedronken.* VOND. *Zes paar*

paar kousen. Bijzonderlijk bevat men man en vrouw onder den naam van een *paar: Op den voorgang der geslachten volght dit paer der oud'ren spoor.* VOND. *Paar of onpaar?* Even of oneven. Van hier het w. *paren.* Hoogd. *Paar,* fr. *paire*, ital. *paro*, van het lat. *par.*

PAARD, o., meerv. *paarden.* Een der voornaamste tamme viervoetige dieren, dat door den mensch tot menigerlei diensten wordt gebruikt; ook *ros. Zoo sterk, als een paard.* Andere spreekw., van dit dier ontleend, zijn: *paarden, die de haver verdienen, krijgen ze niet. — Ik vrees, dat het hinkende paard achteraan zal komen.* Zie *hinken. Iemand op het paard,* of *te paard helpen*, voort helpen. *Iemand over het paard tillen*, hem te veel dienst doen. *Men moet geene gegevene paarden in den bek zien. De paarden achter den wagen spannen. Op zijn paardje*, zeer driftig zijn. Zamenstell. *huurpaard*, *koetspaard*, *postpaard*, enz. — *paardenberijder*, *paardenboon*, *paardendek*, *paardendief*, *paardendrek*, *paardenhandel*, *paardenkam*, *paardenklaauw*, *paardenkooper*, *paardenmarkt*, *paardenmeester*, *paardrijder*, *paardensmid*, *paardenstal*, *paardenstaart*, *paardentuischer*, *paardenvolk*, enz. Van hier het o. w. *paarden*, schepen met paarden voort trekken.

Paard, en het hoogd. *Pferd*, zijn zekerlijk even zeer van het lat. *veredus* afkomstig, als het fr. *cheval*, en het ital. *cavallo*, van het lat. *caballus*, of als het zweed. *hoppa*, en het vriesche *hoppe*, van het gr. ἵππος, in verband met ons *hippen*, *huppen*, *hippelen*, *huppelen.*

PAARDMENSCH, o., meerv. *paardmenschen*, het zelfde, als *menschpaard*, en *paardman.* Een verdicht wezen van den ouden tijd; waarschijnlijk oorspronkelijk uit de verbeelding van menschen, die, toen zij het eerste *iemand te paard* zagen rijden, hem en zijn paard voor een enkel wezen hielden, dat half mensch en half paard was.

PAARS, bijv. n. Bruinrood, violetkleurig, en purperachtig.

PAAUW, m., meerv. *paauwen.* Een bekende vogel. *Het past den paeu uit trots den staert om hoogh te steecken.* VOND. Vrouwel. *paauwin.* Zamenstell. *paauwenei*, *paauwenhok*, *paauwenstaart*, *paauwenveren*, *paauwenvoeten*, enz.

Lat. *pavo*, ital. *pavone*, sp. *pavon*, fr. *paon*, hoogd. *Pfau*; welk alles van het geschreeuw dezes vogels schijnt ontleend te zijn.

PACHT, v., meerv. *pachten*. Eigenlijk, even het zelfde, als het lat. *pactum*, of verdrag. In het gebruik bijzonderlijk een verdrag, waardoor men het genot van den opbrengst van deze of gene zaak, tegen de uitkeering van zekere geldsom, verkrijgt. Oneigenlijk de geldsom, die moet worden uitgekeerd. Zamenstell. *erfpacht*, *wijnpacht*, enz. — *pachtgeld*, *pachthoeve*, *pachthuur*, *pachtspel*, enz. Van *pachten*, in pacht nemen, waarvan *pachter*.

PAD, o., meerv. *paden*. Een weg, een voetpad: *op het regte*, of *verkeerde pad zijn*; ook fig., voor een deugdzaam, of slecht leven leiden. Hoogd. *Pfad*, gr. πατος, dat, volgens REITZ, het grondwoord van *pad*, en het eng. *pathos*, het maleisch *padeij*, russ. *put*, en neders. *pad* is. Zamenstell. *binnenpad*, *dwarspad*, enz.

PAD, *padde*, v., meerv. *padden*. Een bekend viervoetig dier: *de padde leit in haren kuil gekropen*. VOND. Het schijnt af te stammen van het ital. *botta*, en maakt het laatste deel uit van *schildpad*. Zamenstell. *paddesteen*, *paddestoel*, enz.

PAGADET, v., meerv. *pagadetten*. Zeker slag van duiven.

PAGIE, m., meerv. *pagies*. Van het fr. *page*. Een jongeling, behoorende tot den hofstaat van Vorsten. Ital. *paggio*. Het middeleeuw. *pagius* beteekent elken oppasser of bediende.

PAIS, m., meerv. *paizen*. Vrede: *om den pais te steuren*. VOND. Van het fr. *paix*, eng. *peace*, ital. *pace*, sp. *paz*, lat. *pax*.

PAK, o., meerv. *pakken*. Een hoop van onderscheidene zamengevoegde dingen: *een pak brieven*, *boeken*, enz. Fig., een drukkende last: *ik zal u van dit pak ontlasten*. VOND. Ook een stel van bijeen voegende kleederen: *een nieuw pak*. *Pak en zak*, alle roerende goederen. Van hier het spreekw. *met pak en zak vertrekken*. Zamenstell. *pakdoek*, *pakdrager*, *pakgaren*, *pakhuis*, *pakkas*, *pakkelder*, *pakkist*, *pakkleed*, *paklinnen*, *pakmand*, *paknaald*, *pakpapier*, *pakschuit*, *paktouw*, *pakwagen*, *pakzolder*. Van *pak-*

ken,

ken, voor inpakken, ook grijpen, vatten, waarvan *op-pakken*, enz. Ook *pakker*, *pakket*, fr. *pacquet*, ital. *pacchetta*.

Hoogd. en eng. *pack*, ital. *pacco*, middeleeuw. *paccus*, zekerlijk verwant aan het lat. werkw. *pago*, en gr. πηγω. πηγνυω.

PAKKAADJE, v. Eene hoeveelheid van gepakte goederen: *onder de belemmering der pakkaadje.* HOOFT.

PAL, m., meerv. *pallen*. Een werktuig ter zijde van een spil of rad, waardoor dezelve belet worden terug te draaijen: *de pal van een rad in een uurwerk.* Van hier *pal staan*, en *pal zetten*. Fig.: *iemand pal zetten*, hem zoo in het naauw brengen, dat hij zich niet bewegen kan. *Ergens te pal komen*, moeite en zwarigheid ontmoeten. Waarschijnlijk verwant aan *paal*.

PALEI, v., meerv. *paleijen*. Van het fr. *poulie*, eng. *pulley*. Eene katrol; en bijzonderlijk een werktuig, om menschen te pijnigen: *die deirne gehecht aan de palei.* HOOFT.

PALEIS, o., meerv. *paleizen*. Een groot en prachtig huis. Van het fr. *palais*, dat even als het ital. *palazzo*, *palatio*, sp. *palacio*, eng. *palace*, van het lat. *palatium* voortkomt.

PALEN, zie *paal*.

PALET, o., meerv. *paletten*. Een bekend schilders gereedschap. Even als het fr. *palette*, van *paletum*, dat in het lat. der middeleeuw. eene ronde schijf aanduidde. Ook een werktuig om te kaatsen, waarvan het o. w. *paletten*.

PALING, m., meerv. *palingen*. Zekere visch. Zamenst. *palingscheer*, zie *aalspeer*.

PALISSADE, v., meerv. *palissaden*. Een schanspaal: *de Romein draagt de palissade.* VOND. Het fr. *palissade*, ital. *palisade*.

PALLAS, m., meerv. *pallassen*. Een ruiters zijdgeweer.

PALM, v., meerv. *palmen*. Het vlakke van eens menschen hand, anders ook *handpalm* genoemd. Voorts zekere maat. Hoogd. *Palme*, ital. *palmo*, fr. *paume*, eng. *palm*. Van het lat. *palma*. Van hier *inpalmen*.

PALM, m., meerv. *palmen*. Voor palmboom, ook palmtak, en het loof van den palmboom. *Dat is palm in het vuur*, spreekw., dat baat niet. Zamenstell. *palm-*

boom, *palmhout*, *palmtak*, *palmwijn*, zekere drank, *palmzondag*, de zondag voor paschen, enz.

PALMMOTTEN, zie *plammoten*.

PALTROK, bij HALMA *paltsrok*, m., meerv. *paltrokken*. Een lange wijde rok. Ook een bijzonder maaksel van windzaagmolens, die van onderen zeer breed zijn. Fr. *palletoc*, ital. *palletocco*.

PALTS, m. Zeker land in Duitschland. Zamenst. *Opper-Nederpalts*. — *Paltsgraaf*, *Paltsgravin*. Van hier het bijvoegel. *paltsisch*.

PAMPERNOELJE, v., meerv. *pampernoeljes*. Duivelsbrood, paddestoel.

PAN, v., meerv. *pannen*. Bij KIL., en in het angels. en neders. *panne*, zweed. *panna*. Dit woord beteekent oorspronkelijk een ding, dat van eene ondiepe holligheid voorzien is. Dus heet het ijzer of koper, waarin de tap van eene overeind staande spil nederkomt, in molens, uurwerken, enz., de *pan*, en bepaalder de *tappan*: *Al schokte zelf de hemelspil uit haar metale pannen.* VOND. De holligheid van het slot eens geweers, waarin men het kruid doet, dat door den vuursteen moet worden aangestoken: *kruid op de pan — open de pan!* enz. Voorts de hersenschaal of *hersenpan*. *En trapt Gods vijanden de pan in dertighmael.* VOND. De holle tegels, waarmede men de huizen dekt, worden ook *pannen* genoemd. Eindelijk bevat de naam van *pannen* velerlei holle vaten van koper, ijzer, blik, potaarde, enz., waarvan men zich in fabrijken en keukens bedient. Zamenstell. *bakpan*, *bedpan*, anders bedwarmer, *panaal*, *panboor*, *panharing*, *pannekoek*, *pannenbakker*, *pannenbakkerij*, *panvisch*, *panvlies*, enz. Figuurlijk wordt *pan* gebezigd in de spreekw. *in de pan hakken*, in stukken houwen. *De pan zal aanbranden*, het zal in de war loopen. *Ergens aan de pan blijven hangen*, er onvoorziens en onverwacht te gast blijven.

PAND, o., meerv. *panden*. Oorspronkelijk een lap, een stuk stof, lat. *pannus*, of *pannum*. Voorts het pand van een kleed, fr. *pan*. Aangezien men weleer, bij gebrek van geld, een lap of stuk stof ten onderpand gaf, verkreeg het woord ook deze beteekenis. Ook wordt datgeen, waarop men in den lomberd, voor zekeren tijd, geld

geld ontvangt, *een pand* genoemd, *een pand lossen.* In gevolge hiervan zegt men: *ik stel mij zelven, mijne eer, hiervoor te pande.* Ook worden kinderen *panden der huwlijksliefde* genoemd, omdat zij de voortduring van die liefde verzekeren. Overigens, heet dikwijls alles *pand*, waarvan men zich ten onderpande zou kunnen bedienen, met een woord, al wat men bezit: *dat huis is een kostelijk pand.* In zeker bekend spel bezigt men de uitdrukking *pand verbeuren.* Eindelijk is *pand* ook nog bijzonderlijk een huis, waar de schrijnwerkers, enz. hunne vervaardigde werkstukken bijeen brengen, om verkocht te worden: *noch zijn er in het zelve pandt te koop.* HOOFT. Zamenstell. *achterpand*, *onderpand*, *voorpand*, *pandlieden*, gijzelaars, *pandverkoopers*, enz.

PANDEN, b. w., *ik pandde*, *heb gepand.* Iemand geregtelijk noodzaken tot afgifte van eenig goed, om daaruit het gene hij verschuldigd is te vinden. Van hier *pander*, *panding.* Zamenstell. *loospanden.* *Pandare* is in het middeleeuw., iemand in zekerheid nemen.

PANEEL, o., meerv. *paneelen.* Een houten beschot, of planken bekleedsel: *het paneel van eene deur — van eene koets.* *Het paneel*, of achterstuk van een *spiegel.* Ook malen de schilders hunne tafereelen op *paneel*, het tegengestelde van doek. Fr. *paneau*, eng. *pannel.*

PANTER, m., meerv. *panters.* Zeker viervoetig dier. Van het gr. πανθηρ, waarin θηρ evenveel is als een *dier*, zoo dat *panterdier* eene overtolligheid is. Zamenstell. *panterhuid*, *panterjagt*, *pantervel*, enz.

PANTOFFEL, v., meerv. *pantoffels.* Eigenlijk eene muil zonder achterleder. BUDEUS leidde dit woord, volgens KIL., af van παντοφελλος, omdat de zool van vele pantoffels uit φελλος, *kurk*, of zoogenoemd *pantoffelhout*, bestond.

PANTSER, o., meerv. *pantsers.* Eene vaste gemeenlijk metalen bekleeding van het lijf. Anders ook *pantsier: drijft speeren door 't pantsier in 't lijf.* VOND. Oul. ook *panser: helmen ende pansers.* BIJB. 1477.

Hoogd. *Panzer*, zweed. *pantser*, ital. *panciera*, middeleeuw. lat. *panseria.* Het schijnt van sclavonischen oorsprong.

PAP, v., meerv. *pappen.* Eene dunne brij, van een verschillend zamenstel, en tot verschillende einden vervaardigd. *Als u de pap geboden wordt, moet gij gapen,* spreekw., gij moet van de gelegenheid gebruik maken. Van hier het b. w. *pappen, pappig, papachtig.* Zamenstell. *beschuitpap, bloempap,* enz. *Papbaard, papeter, papketel, papkom, paplepel, pappot;* ook een kind, dat met enkele pap wordt opgekweekt.

Eng. *pap,* hoogd. *Pappe,* ital. *pappa,* lat. *pappa,* waarschijnlijk dus genoemd naar den klank van *ba, bab, pap,* dat een der eerste geluiden is, welke de kinderen geven, om hun verlangen naar iets te uiten.

PAPEGAAI, m., meerv. *papegaaijen.* Een uitlandsche woudvogel, die al wat hij hoort, ligtelijk leert naspreken. *Kinderen klappen, als papegaaijen.* Overdragt., iemand, die veel napraat: *hij is een regte papegaai.* Ook een houten vogel: *den papegaai schieten.* Zamenst. *papegaaisbek,* overdragt. zekere tulp, — *papegaaiskooi, papegaaisneus,* enz.

Hoogd. *Papagey,* eng. *popingai,* fr. *papegaut,* portug. en sp. *papagaijo,* ital. *papagallo,* middeleeuw. lat. *papagallus,* arab. *babagha,* van waar al de opgenoemde Europesche benamingen afstammen.

PAPIER, o., meerv. *papieren.* Een dun, vlak blad, om op te schrijven, en tot andere diensten geschikt: *een boek papier. Op papier schrijven; in papier wikkelen. Graauw papier, wit papier;* overdr., van menschen, die nog van zekere indrukken ontbloot zijn: *hij is nog wit papier.* Van hier het onverbuigb. *papieren,* dat uit papier vervaardigd is: *een papieren luchtbol. Papieren geld,* ook enkel *papier* genoemd. Schrijvers noemen hunne werken wel eens *hunne papieren kinderen.* Op papier gestelde verklaringen, getuigschriften, enz., worden ook *papieren* genoemd: *zijn uwe papieren in orde? Een papier* (wissel, assignatie) *op Amsterdam,* enz. Zamenstell. *papierhandel, papiermaker, papiermakerij, papiermolen, papierriet, papierverkooper, papierwinkel, papierworm, drukpapier, pakpapier, postpapier, schrijfpapier, vloeipapier,* enz.

Hoogd. *Papier,* fr. *papier,* eng. *paper.*

PA-

PARADIJS, o., meerv. *paradijzen.* Van het perzische *fardeus*, de benaming van de lusthoven der perzische koningen. Aan die lusthoven gaven de Grieken den naam van παράδεισος; en hiermede bestempelden de grieksch sprekende Joden ook den lusthof, waarin God, volgens den leenspreukigen aanvang van *Genes.*, de eerste menschen zou hebben geplaatst; lat. *paradisus*: *God stelde Adam in het paradijs.* — *Miltons paradijs verloren.* Overdragt. een aangenaam oord; bijzonderlijk, de woonplaats der gelukzaligen: *hij volgt haar bleeke schim naar 't zalig paradijs.* VOND. Zamenstell. *paradijsappel*, *paradijslauwrier*, *paradijsvogel*, enz.

PARDEL, m., meerv. *pardels.* Zeker viervoetig dier: *Ende het beest, dat ick sagh, was eenen pardel gelijck.* BIJBELV.

PAREL, *paarl*, v., meerv. *parelen*, *paarlen.* Een bekend slag van juweelen, dat in zekere schelpvisschen gevonden wordt: *met deze paarle.* HOOFT. *Dat is eene parel aan zijne kroon*, dat strekt hem tot roem en luister. *Paarlen voor de zwijnen werpen*, kostelijke dingen aan onwaardige voorwerpen verspillen. Voorts is eene *parel* overdragt. een persoon van uitnemende waarde: *het is eene parel van eene vrouw.* Als ook eene verharding van vochten in eens menschen oogen: *hij heeft eene parel op het oog.* Van hier het o. w. *parelen*, kleine blaasjes als parelen opgeven: *die wijn parelt.* Zamenstell. *parelbank*, *parelboor*, *parelduiker*, *parelgruis*, *parelhandelaar*, *parelkleur*, *parelkroon*, *parelkruid*, *parelkust*, *parelmaat*, *paarlemoer*, *paarlemoeren*, van paarlemoer, *parelnaald*, *pareloester*, *parelpeer*, *parelschelp*, *parelsnoer*, *parelspeld*, *parelstikker*, *parelstikster*, *parelvanger*, *parelvangst*, *parelvisscher*, *parelvisscherij*, enz.

Eng. *pearl*, fr., hoogd., boh., *pérle*, zweed., ital., en middeleeuw. lat. *perla*, neders. *berel*, en in een oud fragm. bij SCHILTER, *berille.*

PAREN, zie *paar.*

PARIJS, o. De hoofdstad van Frankrijk. Van hier *parijsch*: *parijsche zeden.* Verder het zelfstand. *parijzenaar*, een inboorling, of inwoner van Parijs.

PARK, zie *perk.*

PARKEMENT, o., meerv. *parkementen.* Eene dieren-

 huid,

huid, tot lederen papier bereid, en uitgevonden door een' koning van Pergamus in Klein Azie. Lat. *pergamenum*, ital. *pergamina*, hoogd. *Pergament*, fr. *parchemin*, eng. *parchment*, sp. *pargamino*. Ook worden overeenkomsten en bewijsstukken, op parkement geschreven, *parkementen* genoemd. Van hier het onverbuigb. *parkementen*, dat van parkement vervaardigd is: *een parkementen band. Een parkementen handschrift.* Zamenstell. *parkementbereider*, *parkementverkooper*, *parkementwinkel*, *hoornparkement*, *maagdenparkement*, *schapenparkement*, *schrijfparkement*, enz.

PARKIET, m., meerv. *parkieten.* Zekere vogel. Verkleinw. *parkietje.*

PARLEMENT, o., meerv. *parlementen.* De verzamelde regeringsleden des rijks, b. v. in Engeland. Van het middele. *parlamentum*, en dit van *parlare* spreken, fr. *parler.* Van daar beteekende het oulings gesprek, — wijders alle pleit, pleitplaats: *in dat parlement.* MEL. ST. Fr. *parlement*, eng. *parliament.* Op enkele plaatsen in Noordholland, gaf men voorheen ook deze benaming aan eenigen uit de aanzienlijksten op de dorpen, die den burgemeester of regent waren toegevoegd, om de finantien te besturen, en deze of gene posten of ambten te begeven.

PARNAS, m. Eigenlijk een berg van Thracie, waar APOLLO en de Zanggodinnen gerekend werden te huisvesten. Overdragt. het heiligdom der dichtkunst, evenveel van welk land: *Gij zegent den Hollandschen Parnas.* VOND.

PARS, zie *Pers.*

PART, v., meerv. *parten.* Bij KIL. *partte*, *pratte.* Van *prat.* Een listige trek: *wen zij ons de part speelde.* HOOFT.

PARTIJ, v., meerv. *partijen.* Menschen, door verschillende begrippen, of gezindheden, verdeeld: *de partij van Luther*, *de partij van Calvijn.* Ook hetzelfde als *tegenpartij: ik zal uwe partij zijn.* Een onbepaald getal: *door eene partij dieven vervolgd worden. Eene partij hoenderen; eene partij suiker; een partijtje kaneel.* Overigens zijn de onderscheidene beelden en figuren van eene teekening, of schilderij, *partijen;* en is *partij* een kunstterm in de muzijk: *de eerste, de tweede*

de partij. In onderscheidene spelen bezigt men hetzelfde woord: *eene partij op het biljard*, enz., *partij maken*, enz. Van hier *danspartij*, *schaakpartij*, *strooppartij;* ook blootelijk *partij*, waarvan *partijganger*, voor vrijbuiter. Eindelijk zegt men ook: *eene goede partij doen*, een voordeelig huwelijk aangaan. Van hier *partijdig*, enz., *partijgeest*, *partijschap*. Zamenstell. *braspartij*, *drinkpartij*, *oesterpartij*, *speelpartij*, *vischpartij*, enz.

PARUIK, zie *pruik*.

PAS, m., meerv. *passen*. Van het lat. *passus*, even als het ital. *passo*, hoogd. *Pasz*, fr. *pas*, eng. *pace*. Eigenlijk een tred: *eenen valschen pas doen*, en fig. eenen misslag begaan. Bijzonderlijk, de bewegingen, met de voeten, in het dansen; als ook de stappen van een paard. Voorts de weg, of doortogt: *gelukkig had hij den pas van Italie doorgeworsteld. Prins Mauritz voegt den pas.* VOND. Overigens een vrijgeleibrief: *een valsche pas;* misschien eene verkorting van *paspoort*. Zamenstell. *paskaart*, enz.

PAS, o. Deszelfs oorspronkelijke beteekenis laat zich niet wel bepalen. Men bezigt het in de spreekwijzen: *iets van pas maken*, *te pas brengen*, of *komen; wel*, of *kwalijk*, *te pas zijn*, wel of kwalijk varen. Voorts is *op dit pas* genoegzaam evenveel, als, in dit tijdsgewricht, bij deze gelegenheid, voor een bijwoord: *hij is pas*, zoo even, *aangekomen*, enz.

PASCHA, *paschen*, o. Eigenlijk een Joodsch feest, bij de verlossing van het hebreeuwsche volk uit Egypte. Bij overdragt een feest der Christenheid, tot gedachtenis der opstanding van JEZUS. Zamenstell. *paaschbloem*, *paaschbrood*, *paaschdag*, *paascheijeren*, *paaschfeest*, *paaschlam*, *paaschtijd*, *paaschweek*, enz.

PASCHEN, zie *pascha*.

PASKWIL, o., meerv. *paskwillen*. Eene smaadrede, steeds nameloos, en dikwijls uit enkelen laster bestaande. Hoogd. *Pasquill*, eng. *pasquil*, en fr. *pasquin*, van het ital. *pasquino*, dat somwijlen dezelfde beteekenis heeft als *pasquinata;* ofschoon het anders eigenlijk zeker verminkt beeld aanduidt, waaraan men te Rome zulke smaadredenen pleegt aan te plakken. Zamenstell. *paskwilmaker*, *paskwilschrijver*, enz.

PASLOOD, o., meerv. *paslooden.* Een bekend werktuig van timmerlieden en metselaars.

PASPOORT, o., meerv. *paspoorten.* In den grond niets anders, dan het fr. *passeport,* dat zoo veel zeggen wil, als een vrijgeleibrief, om *door de poort te geraken.* Ontslagbrief voor krijgslieden; van waar: *iemand zijn paspoort geven*, hem wegzenden.

PASSAAT, *passaatwind,* m., meerv. *passaten, passaatwinden.* Die wind, welke, eenen geruimen tijd, uit denzelfden hoek waait.

PASSEMENT, o., meerv. *passementen.* Een boordsel, met min of meer kunst en verscheidenheid uit gouddraad, zilverdraad, of zijde, vervaardigd. Van het fr. *passement.* Zamenstell. *passementmaker, passementwerker, passementwinkel,* enz.

PASSEN, b. en o. w., *ik paste, heb gepast.* Van pas maken, zoo schikken, als het behoort: *pas uw geld.* Voorts beproeven, of iets wel van pas is: *een paar schoenen passen.* Onzijd., van pas zijn: *dat kleed past u heel wel.* Voorts wel staan, betamen: *die kleeding past haar niet.* Naauwkeurig acht geven: *op iets passen.* Eindelijk, in het kaartspel, niet vragen: *ik pas; er is rond gepast, schud de kaarten door.*

Deze laatste beteekenis is in het fr. *passer*, en in het ital. *passare.* De overige beteekenissen van *passen* vindt men in het zweed. *passa*, en stammen ongetwijfeld af van het onzijdige *pas.* Van hier *passer.* Een bekend werktuig, om iets af te meten, en juist van pas te maken.

PASSIEBLOEM, v., meerv. *passiebloemen.* Een plantgewas, in welks bloesem men al de werktuigen, die bij het lijden van JEZUS gebezigd werden, afgeschetst meent te vinden.

PASTEI, v., meerv. *pasteijen,* Een bekend gebak. Zamenstell. *oesterpastei, patrijzenpastei, vischpastei,* enz. — *pasteibakker, pasteideeg, pasteikorst,* enz.

Van het gr. παστη, middeleeuw. lat. en ital. *pasta*, fr., eng. en hoogd. *paste*, deeg, waarvan insgelijks *pastel*, verwdeeg.

PASTOOR, m., meerv. *pastoors, pastoren.* Van het lat. *pastor*, een herder; in het gebruik het geestelijke opperhoofd van eene kerkgemeente; een roomsch priester; ook een gereformeerd predikant, wiens vrouw, in Vriesland, den naam van *pastoorske* voert. Van hier *pastorij.*

PATAKON, m., meerv. *patakons*. Eene zilveren munt.

PATERNOSTER, ond., o. en m., meerv. *paternosters*. Het onze vader, onder de Roomschgezinden, dus genoemd naar de twee eerste woorden, waarmede het in hunne kerktaal, het lat., aanvangt: *een paternoster bidden*. Voorts, de rozenkrans zelf in zijn geheel, bestaande in groote en kleine balletjes, die het getal van de opgezegde gebeden aanwijzen. Ter aanduiding hier van bezigt HOOFT het welgekozen woord *gebedenteller*. Overdr., handboeijen: *iemand de paternosters aandoen*.

PATRIJS, m., meerv. *patrijzen*. Een wilde vogel van het geslacht der hoenders, anders *veldhoen* genoemd. Zamenstell. *patrijshond*, *patrijsjagt*, enz. Het stamwoord van *patrijs*, eng. *partridge*, fr. *perdrix*, ital. *pernice*, lat. *perdix*, is in het gr. πέρδιξ, welks oorsprong onzeker is.

PATROON, m., meerv. *patronen*. Van het lat. *patronus*, een schutsheer, beschermer. In dien algemeenen zin wordt *patron* in het fr., eng. en hoogd., en *patroon* hier te lande, gebruikt; bijzonder noemen de Roomschgezinden dezen of genen heilige, dien zij als hunnen beschermer beschouwen, *patroon*, vrouwel. *patrones*: *Gudula, de patrones van Brussel*. Ook worden koopliedenden door hunne bedienden met den naam van *patroon* bestempeld: *mijn patroon is naar de beurs*.

PATROON, v., meerv. *patronen*. Eene in papier gepakte lading voor ons schietgeweer. Zonder kogels, noemt men ze *losse*, en anders *scherpe*, *patronen*. Zamenstell. *patroontas*.

PATROON, o., meerv. *patronen*. Een model voor kleermakers, naaisters, kantwerksters, enz. Overdragt., evenveel welk voorschrift, of voorbeeld.

ADEL. brengt het tot het oude *patten*, *batten*, fr. *battre*, slaan, omdat er meermalen een model in papier geslagen wordt.

PAUS, m., meerv. *pausen*. De naam van het opperhoofd der roomsche kerk, van *papa*, of *papas*, gr. παπας, bij ons *paap*, verbasterd in *paus*. Overdr. een heerschzuchtige geestelijke. Van hier *pausdom*, *pausgezind*, *pauselijk*, *pausschap*.

PAVELJOEN, o., meerv. *paveljoenen*. Van het fr. *pavillon*. Een zomerhuisje in den vorm van eene tent; ver-

verder een veldleger; ook een verdek achter op een jagt, of ander vaartuig. Overdragt. zingt ANTON. van *een paveljoen van elzen.*

PEDAAL, o., meerv. *pedalen.* Van het lat. *pes*, *pedis.* Voetklaauwier, van een orgel.

PEDEL, m., meerv. *pedellen.* Een bode, of roededrager, bij de vierschaar eener hoogeschool. Middeleeuw. lat. *bedellus*, *pedellus*; van het lat. *pes*, *pedis.*

PEDESTAL, o., meerv. *pedestallen.* Een voetstuk van eene zuil, van een standbeeld, enz. In het eng. ook *pedestal*, fr. *piedestal*, ital. *piedestallo.*

PEEL, v., meerv. *pelen.* Breede haarband.

PEEL, v., meerv. *pelen.* Moerassig en veenachtig land. Van hier *peelland*, *peellander*, *peellandsch*, enz.

PEEN, v., meerv. *penen.* Zekere welbekende eetbare wortel: *en daeghden al 't gediert ten hove op groote peen.* VOND. Zamenstell. *peenbed*, *peenzaad*, enz.

PEER, v., meerv. *peren.* Van het lat. *pyrus.* Zekere boomvrucht: *ent de peer!* VOND. Zamenstell. *baronpeer*, *kwepeer*, *suikerpeer*, *stoofpeer*, *tafelpeer*, enz. — *Muilpeer*, anders oorvijg. — Van *peer* komt *peerzoet*, *perenbloesem*, *perenboom*, — *perenboomen*, onverbuigb.: *perenboomen hout*, *perendrank*, enz. KIL. heeft *peereler* voor perenboom, bij POOT *peerelaar.*

PEES, v., meerv. *pezen.* Het grofste slag van zenuwen aan de ligchamen van menschen en beesten, dienende, om de ledematen te bewegen. Van hier de spreekw.: *aan de pees moeten*, aan den arbeid. Voorts het snoer van eenen boog: *eer gij de pees laat glippen.* HOOFT. En het teellid van eenen stier, thans gemeenlijk *bullepees.* Van hier *pezerik*, de schaft van eenen hamel.

PEET, m. en v., meerv. *peten.* Doopheffer, doophefster, van een kind. In Noordholland is *peet* vrij algemeen eene moei, of vaders en moeders zuster. Intusschen is het eene verkorting van *peter*, naar het lat. *pater*; gelijk *meter* van *mater.* Zamenstell. *peetoom*, *petekind*, *petemoei*, *petegift*, enz. — *Peetlap* noemt men iemand, die een kind, in naam van eenen eigenlijken peet, ten doop aanbiedt.

PEGEL, m., meerv. *pegels.* Een merk, boven in eene kan, om de maat aan te wijzen. Van hier *pegelen*, de kannen van derzelver merk voorzien, ook uit eene kan drin-

drinken, bij KIL. *pintelen*. *Pegeler*, bij KIL., een ijker, en *pegelstok*, een maatstaf, voor ijkers, enz.

PEIL, o., meerv. *peilen*. Zamengetrokken uit *pegel*. Een merk, ter bepaling van de hoogte, op welke het water op deze of gene plaats dient te blijven: *het water is op zijn peil. Twee duimen boven peil. Bier op zijn peil brouwen*, het tot op eene bepaalde hoogte laten verkoken. Overdragt., evenveel welke maat: *die boven 't peil van hun vermogen stijgen*. VOND. Zamenstell. *peilketting*, *peilkompas*, *peillood*, *peilstok*, enz. Van *peilen*.

PEINZEN, o. w., *ik peinsde*, *heb gepeinsd*. Met diepdenkende overwegingen bezig zijn. Dus verschilt ons *peinzen* van het vlaamsche *peizen*, dat, even als het fr. *penser*, ital. *pensare*, in eenen algemeeneren zin voor denken genomen wordt. Ons *peinzen* is evenveel als in het fr. *être pensif*. Het lat. stamwoord *pensare* beteekent wegen. Van hier *peinzend*, bij HOOFT *peinzerig* — *gepeins*, enz.

PEIS, zie *pais*.

PEISTEREN, zie *pleisteren*.

PEK, o., *pik*. Eene gezuiverde en tot zekeren trap van vastigheid gekookte hars van boomen, die den naam van *pekboomen* dragen. *Die pek hanteert, bezoedelt zich*, een oud spreekwoord, dat reeds bij JEZUS SIRACH voorkomt, om aan te duiden, hoe ligt men door eenen kwaden omgang bedorven wordt. Van hier *pekachtig*, *pekken*, en de zamenstell. *pekboom*, *pekbroek*, matroos, *pekdonker*, *pekdraad*, *pekkrans*, *peklap*, *pekpleister*, *pekton*, *pekzwart*, enz.

Eng. *pitch*, in de taal van Wallis *pijg*, hoogd. *Pech*, fr. *poix*, ital. *peccia*, sp. *pez*, lat. *pix*, gr. πισσα, πιττα.

PEKEL, v. Van het gr. πηγος, zout. Een zoutachtig vocht, waarin menigerlei spijs voor bederf bewaard wordt: *zoo zout als pekel. Iemand in de pekel laten steken*, is een spreekwoord, ook door HOOFT gebezigd, en waarschijnlijk ontleend van vleesch, dat niet tijdig genoeg uit de pekel wordt gehaald. Overdragt. de zee, in den dichterlijken stijl; doch onzijd.: *het schuimend pekel klieven*. ANTON. Van hier *pekelachtig*, en *pekelen*, in de pekel zetten, of onzijd. pekel van zich geven. Zamenstell. *pekelharing*, *pekelhoer*, *pekelnat*, *pekelschuim*,

schuim, *pekelspek*, *pekelveld*, eene dichterlijke benaming van de zee, *pekelvleesch*, *pekelzonde*, verouderde zonde, enz.

PEKELEN, zie *pekel.*

PEKKEN, zie *pek.*

PEL, *pelle*, v., meerv. *pellen.* Eigenlijk allerlei deksel; en van hier de dop van erwten, boonen, eijeren, enz.; van waar *pellen*, doppen: *boonen pellen.* Overigens wordt *pelle*, bij KIL. vertaald door *barekleed*, een rouwlaken, waarmede baar en kist bij eene lijkstaatsie overdekt worden. HOOFT bezigt het voor *pels.* Zamenstell. *pelerwten*, *pellenwever*, *pelmolen*, enz.

Eng. *peel*, fr. *peau*, ital. *pelle*, lat. *pellis.*

PELGRIM, m. meerv. *pelgrims.* Een bedevaartganger, zoo als velen naar Mekka en naar Rome trekken. Van hier *pelgrimaadje*, en de zamenstell. *pelgrimsgewaad*, *pelgrimshoed*, *pelgrimsmantel*, *pelgrimsstaf*, *pelgrimstas*, *pelgrimsflesch*, enz.

Hoogd. *Pilger*, zweed. *pelegrim*, eng. *pilgrim*, fr. *pelerin*, ital. *pellegrino*, sp. *peregrino*, allen verbasteringen van het lat. *peregrinus*, een vreemde.

PELGRIMAADJE, zie *pelgrim.*

PELLEN, zie *pel.*

PELLIKAAN, m., meerv. *pellikanen.* Een groot slag van watervogels, dat anders *kropganzen* heet, omdat het voorzien is van eenen grooten krop, waarin het een voorraad van voedsel opzamelt, welken het daaruit wederom te voorschijn brengen kan, om zijne jongen, als er niets anders voor dezelve te vinden is, in het leven te houden. Van hier eene dichterlijke verziering, volgens welke het bij HOOFT is: *een pellikaan, zoogende zijn jongen met zijn eigen bloet;* en bij VOND.:

De pellikaen uit liefde om hoog zijn boezem wondt,
Om met zijn hartebloet zijn eigen vleesch te laven.

Voorts geeft men den naam van *pellikaan* nog aan een werktuig, om tanden te trekken, en noemen de scheidkundigen aldus een vat met twee ooren, het welk zij bezigen.

Pellikaan, anders *pelikaan*, hoogd. *Pelikan*, eng. en fr. *pelican*, ital. *pelicano*, lat. *pelecanus*, stamt af van het gr. πελεκαν, en πελεκανος, welks oorsprong ons onbekend is.

PELS,

PELS, m., meerv. *pelzen*. Een eng en kort, of wijd en lang, mansgewaad, dat met zoogenoemd bont gevoerd is: *zich in zijnen pels bakeren*. Een' vrouwen mantel, die insgelijks met bont bekleed is, noemt men, onderscheidshalve, eene *pellies*, naar het fr. *pellice* of *pelisse*, ital. *pelliccia*. Aan den Zaankant geeft men ook den naam van *pels* aan een' vrouwen onderrok; gelijk mede aan het gewaad van jonge kinderen van beiderlei kunne: *de jongen gaat uit den pels in de broek*, uit de vrouwen- in de mannen kleeren. *Iemand den pels uitkloppen*, spreekw., hem afrossen. Zoo ook: *iemand eene luis in den pels zetten*, in de ruwe volkstaal, hem tot opneming van een lastig mensch, of tot aanvaarding van eene netelige zaak, bewegen, of hem eenen grievenden argwaan inboezemen. Van hier het onverbuigb. *pelzen*, van vellen: *De Here God maacte Adam ende sijn wijf pelsen rocken*, (d. i. rokken van vellen). BIJB. 1477. Van *pels* komt *pelzer*, bontwerker, en de zamenstell. *pelsmaker*, bij KIL. *pelsrok*, enz.

Pels, hoogd. *Pelz*, fr. *pelisson*, ital. *pelliccione*, middeleeuw. lat. *pellicium*, stammen ongetwijfeld af van het lat. *pellis*, een vel.

PELTERIJ, v., meerv. *pelterijen*. Een basterdwoord, waarmede men het fr. *peleterie* uitdrukt, en zoo genoemd bont aanduidt; afstammende, tegelijk met het nederd. *pel*, van een aloud woord, dat tot allerlei deksel betrekkelijk was.

PELUW, zie *peuluw*.

PEN, v., meerv. *pennen*. Van het lat. *penna*. In het algemeen, een puntig ding, als *houten pen*, *ijzeren pen*, enz. Bijzonderlijk een vederschaft, toebereid om daarmede te schrijven: *eene pen vermaken*. *Eene wel versnedene pen*, overdragt. een fraaije stijl en schrijftrant. *Het is in de pen*, het staat te geschieden, spreekw. Van *pen* komt het w. *pennen*, zamenstell. *inpennen*, *toepennen*, enz., en het basterdw. *pennist*. Voor *pen* zegt men elders *pin*. Zamenstell. *pennenbereider*, *pennenkoker*, *pennekunst*, *pennenkooper*, *pennelikker*, *pennemes*, *pennenverkooper*, *pennenwinkel*, enz., *ganzenpen*, *kantoorpen*, *lasterpen*, *roerpen*, *schrijfpen*, *slagpen*, *trekpen*, enz.

PENNING, m., meerv. *penningen.* Een gemunt stuk goud, zilver, of koper: *de koning deed gouden en zilveren penningen slaan. De tiende penning*, het tiende stuk gelds van evenveel welken aard. *Afbiddende den honderdsten penning.* HOOFT. Dezelfde algemeene beteekenis grijpt plaats in *biechtpenning*, *braspenning.* Zie dit woord. *Drinkpenning*, *eerpenning*, *gedenkpenning*, *gildepenning*, *Godspenning*, *huurpenning*, *kooppenningen*, *legpenning*, *noodpenning*, *offerpenning*, *reispenning*, *steekpenning*, enz. Weleer plagt *penning* bijzonder gebezigd te worden voor eenen halven duit. Van hier *geenen penning in de wereld hebben*, voor volstrektelijk niets bezitten. Zamenstell. *penningbloem*, *penningkunde*, *penningmeester*, *penningmeesterschap*, *penningswaarde*, enz.

Penning, hoogd. *Pfennig*, bij OTFRID. *pending*, zweed. *penning*, angels. *pening*, eng. *penny*, stamt allerwaarschijnlijkst af van het oude *pen*, eens menschen hoofd; want op de eerste muntstukken was het hoofd van den eenen of anderen Romeinschen Keizer afgebeeld, even als op den penning, bij wiens bezigtiging JEZUS zeide: *geeft den Keizer*, *dat des Keizers is.* En naar die beeldtenissen noemt men in Zwitserland penningen *angster*, dat is, aangezigten.

PENS, v., meerv. *pensen.* Een bekend gedeelte der ingewanden van menigerlei dieren. Van hier *ossenpens*, *schapenpens*, *rolpens.* Overdragt. voor den buik van een beest, of mensch, is het mannelijk: *Die hem zoo levendig heeft in den pens getroffen.* DE DECK.

Pens, fr. *panse*, ital. *pancia*, eng. *paunch*, hoogd. *Wanst*, is van eenen onzekeren oorsprong. Zamenstell. *pensverkoopster*, *penswijf*, enz.

PENSEBLOEM, v., meerv. *pensebloemen.* Eene gevlamde driekleurige viool. Van het fr. *pensée*, eng. *pansy*, oud nederd. *pencebloem*, welken naam de Redenrijkers van Schoonhoven aan hun gezelschap gaven.

PENSEEL, o., meerv. *penseelen.* Een bekend schilders werktuig. Overdragt., de schildertrant: *een stout*, *een vast penseel*, enz. Zamenstell. *penseelmaker*, *penseelschrijver*, enz.

Zweed. *pensel*, eng. *pencil*, hoogd. *Pinsel*, fr. *pinceau*, lat. *peniculus*, *penicillus*, stamt af van het lat. *pe-*

penis, welks beteekenis in het hoogd. *Pinsel*, met die van een penseel gepaard gaat.

PEPER, v. Bekende zaadkorrels, die eenen brandend scherpen smaak hebben, *zwarte peper*, *witte peper*, *spaansche peper*, enz. *Peper halen*, naar Oostindie varen, spreekw. — *Hij moet om peper uit*, hij moet naar Oostindie. Van *peper* komt het werkw. *peperen*, met peper bereiden, zamenst. *inpeperen*. Overdragt., voor eenen hoogen prijs verkoopen: *men heeft hem dit wel gepeperd*, of heel duur verkocht. Zamenstell. *peperachtig*, *peperboom*, *peperbus*, *peperdoos*, *peperduur*, *peperhuis*, (een papier, om peper in te doen, misschien eene verkorting van *papierhuis*), *peperkoek*, *peperkorrel*, *peperkruid*, *peperland*, *pepermolen*, *pepermunt*, *pepernoot*, *peperplant*, *peperstruik*, *pepervogel*, *peperwortel*, *peperzak*, enz. — *Hazenpeper*, enz.

Gr. πεπερι, lat. *piper*, fr. *poivre*, eng. *pepper*, hoogd. *Pfeffer*, is ongetwijfeld in den grond een Oostersch woord, en heet in Perzie *pilpil*, of *pelpel*; terwijl men in het Indostansche eenen peperkorrel *pipael-gird* noemt.

PERK, (*park*), o., meerv. *perken*. Eigenlijk, eene met paalwerk, enz., omheinde plaats, om daarin, vooral des nachts, vee op te sluiten. Voorts eene diergaarde; ook eene afgeperkte plaats voor worstelaars, of wedloopers, enz. Eindelijk een vak van een lusthof. Overdragt., beteugeling van iemands willekeur: *wie zal hem paal en perk stellen?* Zamenstell. *bloemperk*, *hinkperk*, *loopperk*, *renperk*, *strijdperk*, *worstelperk*, enz. Van het middeleeuw. lat. *parcus*, eene ingeslotene plaats.

PERS, v., meerv. *persen*. Een werktuig, om te persen. Zamenstell. *brievenpers*, *drukpers*, enz. Overdragt., al wat drukt: *in de pers der dienstbaarheid*. HOOFT. Ook de glans, door het persen veroorzaakt: *de pers ligt nog op dat laken*. Voorts wordt *pers* voor *drukpers* genomen: *dat boek is op de pers*. Van het werkw. *persen*, lat. *pressare*. Zamenstell. *perspomp*, *persboom*, *persbord*, *persgeld*, *persloon*, *persplank*, *persschroef*, enz.

PERSOON, m., meerv. *personen*. Lat. *persona*, het uiterlijke voorkomen van een mensch: *lang van persoon*, enz. Voorts rang en stand van een mensch: *den per-*

soon aanzien. Zonder aanneming van personen. De afzonderlijke zelfstandigheid van elken mensch, hoofd voor hoofd, zoo als hij zich van anderen onderscheidt, en bijzonderlijk zoo als hij in een schouwspel op het tooneel verschijnt: *den persoon van Philips uit te beelden.* HOOFT. Overigens zijn *de eerste*, *tweede en derde persoon*, bekende kunstwoorden in de taalkunde. Van hier *personaadje: elcke personaedje naar heuren staat.* VOND. *Hij speelt zijne personaadje*, hij is in volle beweging; *persoonlijk*, *persoonlijkheid*, *persoonschap.* Zamenstell. *persoonsverbeelding*, enz. De zamenstellingen, *vrouwspersoon* enz. zijn onzijdig.

PERSONAADJE, zie *persoon.*

PERZIE, o. Van hier *perziaan*, (ook *pers*, *perzen*), *perzisch.*

PERZIK, (bij KIL. *perse*, in Zeeland *perze*), v., meerv. *perziken.* Eene welbekende boomvrucht: *in 't genot der lekkre perzen.* HOOFT. Van hier *persico*, onveranderd uit het ital. overgenomen, alwaar het eene perzik beteekent, terwijl het bij ons een aftreksel van perzikpitten aanduidt. Zamenstell. *perzikblad*, *perzikbloemen*, *perzikbloesem*, *perzikboom*, *perzikkruid*, *perzikpit*, *perziksteen*, enz.

Hoogd. *pfirsche*, *pfirsich*, eng. *peach*, fr. *pêche*, ital. *pesca*, *persico*, lat. *persicum*, namelijk *malum*, is in den oorsprong zoo veel als een perzische appel.

PEST, v., meerv. *pesten*, bij personen gevoegd. Eene aanstekende ziekte: *dat land is met de pest besmet. Iets schuwen, als de pest.* Overdragt.: *hij is de pest voor dat land.* Van hier *pestachtig*, *pestig.* Zamenstell. *pestblaar*, *pestbuil*, *pestgezwel*, *pesthuis*, *pestlucht*, *pestpokken*, *pesttijd*, enz.

Hoogd., eng. *pest*, fr., ital. *peste*, stammen af van het ital. *pestis.*

PET, m., meerv. *petten.* Verkleinw. *petje.* Niet slechts een bekend lederen hoofddeksel, maar ook eene watergroef, een put. Bij KIL. *pet*, *pette*, *put*, anders ook *pit.* Voor eene kleine groef in kin of wangen wordt ook *pet*, *petje*, anders *putje*, gebezigd, zie *put.* Zamenstell. *petmolen*, welke, bij de papiermolenaars aan de Zaan, het *pet-* of *putwater* ophaalt, en in de afgedamde grachten stort, om gezuiverd te worden.

PE-

PETER, zie *peet.*
PEUL, v., meerv. *peulen.* Oorspronkelijk, evenveel welk bekleedsel; maar in het gebruik zeker welbekend plantgewas: *peulen eten.*
PEULUW, *peuluwe*, ook *peluw*, *peluwe*, *peul*, v., meerv. *peuluwen.* Een langwerpig, aan eene peul gelijkend, kussen. Het eng. *cod* is peul en kussen tevens.
PEUPEL, o. Het gemeene volk: *die 't peupel meer bederft.* HOUW. Zie *gepeupel.*
PEZERIK, zie *pees.*
PIJ, *pije*, v., meerv. *pijen.* Eene grove kleedingstof, en voorts een kleed, daaruit vervaardigd: *die op een graauwe pij de wintervlagen schut.* DE DECK. *Schut uit de pij, schut uit.* VOND. In Noordholland draagt, in het algemeen, een mans rok, van allerlei zoo grovere als fijnere stof, dezen naam. Zamenstell. *pijlaken*, *pijrok*, enz.
PIJL, m., meerv. *pijlen.* Zeker schietgeweer: *met pijl en boog gewapend zijn. Hij wordt met eenen pijl doorschoten.* HOOFT. *Ik heb nog andere pijlen op mijnen koker*, ik heb nog meer voor mijne zaak in te brengen. *Als een pijl uit den boog*, met de grootste snelheid. Overdragt.: *de pijlen van ons hert*, *de schichtigste gebeden.* HUYGH. Zamenstell. *pijlhout*, *pijlijzer*, *pijlkoker. En David heeft ghenomen gouden pijlkokeren.* BIJB. 1477, — *pijlschoot*, *pijlstaart*, het achtereinde van eenen pijl, als ook zeker slag van eendvogels met spitse staarten; *pijlstok*, het hout van eenen pijl, inzonderheid die van eenen *vuurpijl.*

Pijl is verwant aan het hoogd. *Pfeil*, neders. *piel*, zweed. *pil*, gr. βελος, lat. *pilum*, eene werpspies, en *bilan*, dat in de taal van Wallis eene lans aanduidt.
PIJLER, zie *pilaar.*
PIJLKOKER, zie *pijl.*
PIJN, m., meerv. *pijnen.* Pijnboom. Zamenstell. *pijnappel*, *pijnappelklier*, *pijnkern*, *pijnnoot*, *pijntop*, bij VOND., enz.
PIJN, *pijne*, v., meerv. *pijnen.* Eigenlijk ligchaamssmart. Overdragt., evenveel welke smarten der ziel: *minnepijn*, *gewetenspijn*, *zielspijn*, enz. Voorts moeite en arbeid: *de pijne waardig.* Van hier het oude *pijnen*, zwoegen, bij KIL. en het insgelijks verouderde *pijnder*, een

 beul,

beul, en *pijnigen*, *pijniger*, *pijniging*, *pijnlijk*, *pijnlijkheid*. Zamenstell. *buikpijn*, *darmpijn*, *hoofdpijn*, *kiespijn*. *maagpijn*, *oorpijn*, *rugpijn*, *tandpijn*, — *pijnbank*, *pijnkamer*, *pijnraam*, enz. *Pijnen* komt ook voor, in den zin van drukken, persen. Van hier *gepijnde honig*, in tegenstelling van *ongepijnde*, welke alleen door afdruiping vergaderd wordt, en daarom ook *maagdehonig* genoemd wordt, als niet gedrukt of geperst zijnde.

Hoogd. *Pein*, bij OTFRID. *pin*, neders., angels. *pin*, eng. *pain*, fr. *peine*, ital., sp. *pena*, is verwant aan het gr. πονος.

PIJNEN, zie *pijn*.

PIJNIGEN, zie *pijn*.

PIJNLIJK, zie *pijn*.

PIJP, *pijpe*, v., meerv. *pijpen*. Eigenlijk een werktuig, waarmede men het geluid van *pijp* voortbrengen kan; een riethalm, van waar de spreekw. *hij zit in het riet, en maakt pijpjes*, hij bedient zich van de voorkomende goede gelegenheid; ook: *niet langer pijp, niet langer dans*, als er niet meer op de pijp wordt gespeeld, houdt het dansen op; als mede: *naar iemands pijpen dansen*, zich naar deszelfs wenk en wil bewegen, en handelen. Zoo ook: *de pijpen stellen*; en overdr., veel geraas en getier maken. Zamenstell. *orgelpijp*, *rietpijp*, *zakpijp*. Voorts evenveel welke andere buis van eene gelijke gedaante: *looden pijp*, *houten pijp*, enz. *Tabakspijp*, anders enkel *pijp*. Overigens, zeker langwerpig vat: *zeven pijpen olie*. Van *pijp* komt *pijpen*, onz. w., *peep*, *gepepen*, op pijpen spelen. *Maer ree ten dans te staen op al wat vrijers pijpen*. VOND. Van hier *pijper*, ook in het krijgswezen. Zamenstell. *armpijp*, *blaaspijp*, *fonteinpijp*, *longpijp*, *luchtpijp*, *mergpijp*, *scheenpijp*, *schoorsteenpijp*, *traanpijp*, *veldpijp*, *wijnpijp*, enz. — *pijpensteller*, *pijpkan*, *pijpkaneel*, *pijpkoraal*, *pijpkruid*, *pijpmaker*, *pijpmakerij*, *pijpriet*, *pijpzak*, enz.

Hoogd. *Pfeif*, neders. en angels. *pipe*, zweed. *pipa*, ital. *piva*, chald., en syr. אבוב en אבובא, alle klanknabootsend.

PIJPEN, zie *pijp*.

PIK, zie *pek*.

PIK, m. Wrok: *eenen pik op iemand hebben*, van het fr. *pique*. HOOFT zegt: *maar in 't piek op de Francoysen*; en bij VELIUS leest men: *in piek* (*haat*) *zijn*.

PILAAR, *pijler*, m., meerv. *pilaren*. Eene ronde of hoekige zuil van steen of hout. Fig., een voorstander van iets: *erkent voor den pilaer der vrijheid*. MOON. Zamenstell. *pilaarbijter*, een huichelaar, die uit geveinsden eerbied de pilaren van eene kerk gestadig kust, of die uit bijgeloovigheid altoos in de kerk zit. Vrouwel. *pilaarbijtster: een baghijne, een pijlaarbijtster*. CL. SP., — *pilaarhoofd*, anders kapiteel, *pilaarvoet*, enz.

Pilaar schijnt even zeer als het hoogd. *Pfeiler*, eng. *pillar*, ital. *piliere*, fr. *pilier*, sp. *pilar*, en lat. *pila*, van het gr. πυλη af te stammen.

PILLEGIFT, v., meerv. *pillegiften*. Een geschenk van doopheffers, of doophefsters, aan hunne petekinderen. TUIJNMAM neemt het voor *pelgift*, van *pel*, voor *poel* in *kerstpel*, d. i. doopvont; derhalve zoo veel als *doopgift*. Anderen brengen het tot *pel*, voor allerlei deksel; zoo dat *pillegift* zoo veel zou zijn als *luurmande-* of *luijermandegift*.

PINK, v., meerv. *pinken*. Een open visschersscheepje: *de pinken*, of *de pinkjes zijn al in zee*. Zamenst. *pinknet*. Voorts de kleinste vinger; zijnde het woord dan mannelijk. Eindelijk eene jonge koe, of een jonge os; zoo dat het dan mannelijk en vrouwelijk beide is: *daar loopen nog vijf pinken in dat afgeweide land*.

PINKEN, o. w., *ik pinkte*, *heb gepinkt*. Anders *pinkoogen: laet dyn oochkens op mij pincken*. CONST. DER MINN.

PINKOOGEN, zie *pinken*.

PINKSTER, *pinksteren*, o. Eigenlijk de vijftigste dag na den aanvang van paschen; een Joodsch feest, dat weleer in den hebreeuwschen staat het oogstfeest was. Overdragt. een feest der Christenheid. Zamenstell. *pinksterbloem*, *pinksterdag*, *pinksterfeest*, *pinksterpronk*, *pinksterweek*, *pinksterzondag*, enz.

Hoogd. *Pfingst*, en *Pfingsten*, neders. *pingsten*, eng. *pentecost*, fr. *pentecôte*, ital. en lat. *pentecoste*, zijn alle uit het gr. πεντηκοστη, den vijftigsten dag, gesproten.

PIPPELING, v., meerv. *pippelingen*. Verkleinw. *pippelingje*. Bij Kil. *pipping*, *pupping*. Een bekend slag van appelen; in het eng. *pippen*. Zamenstell. *goudpippeling*, *wijkerpippeling*.

PIPS, bijv. n. en bijw., *pipser*, *pipst*. Ongedaan, ongezond. Van *pip*, eene ziekte der vogelen.

PIRAMIDE, v., meerv. *piramiden*. Een gevaarte van hout, steen, enz., van boven spits, maar van onderen breed; anders tijdnaald.

PISTOOL, v., meerv. *pistolen*. Eene spaansche goudmunt, ter waarde van drie zilveren dukatons; in het fr., hoogd. *pistole*, en in het eng. *pistol* genoemd, ook wel eens, in navolging van het fr. verkleinw. *pistolette*, met den naam van *pistolet* bestempeld. *Eene fransche pistool*, gemeenlijk, een *louis d'or*. Voorts een klein schietgeweer, dat met eene hand wordt afgeschoten: *na 't braken der pistool*. Vond. Zamenst. *zakpistool*, — *pistoolkoker*, anders holster — *pistoolschoot*.

Pistool, ital. *pistola*, schijnt afkomstig van het lat. *fistula*.

PIT, v., en o., meerv. *pitten*. Het merg van eenen boom, of van eene boomvrucht. Zamenstell. *appelpit*, *perzikpit*, *komkommerpit*, enz. Het binnenste van eene kaars, en het katoen in eene lamp: *die dunne pit geeft al te weinig licht*. Fig., het beste, het voornaamste van eenig ding, in welken zin het onzijd. voorkomt: *noit speelzieck kaeude zij het pit van wijze spreucken*. Vond. *Het pit van haar gedachten*, Vond. Bijzonderlijk, het verstand van een mensch: *daar steekt geen pit in dien man*. Deze leenspreukige beteekenis van *pit* zet aan *pittig* den zin van snedig bij.

PITSJAREN, bedr. w., *ik pitsjaarde*, *heb gepitsjaard*. Scheepsw. Door middel van zeker sein aan boord roepen. *De admiraal pitsjaart*, seint de scheepskapiteinen bij zich aan boord. Van hier, dat de vlag, waarvan men zich tot zulke seinen bedient, de *pitsjaarvlag* heet.

PITTIG, zie *pit*.

PLAAG, v., meerv. *plagen*. Eigenlijk een slag, en eene daardoor toegebragte wonde; welke beteekenis *plaghe* bij Kil., en het fr. *plaije*, met de lat. en gr. stamwoorden *plaga* en πληγη gemeen heeft. Wijders ieder onheil: *deze plaag hebben zommigen gezocht of te koopen*. Hooft.

HOOFT. Zamenstell. *huisplaag*, *landplaag*. Bijzonderlijk, eene zware ziekte, als de pest, of duurte en hongersnood. Fig. iemand, die ons plaagt: *hij is een plaag voor zijn wijf.* Van hier *plagen*, *plager*, *plaaggeest*, *plaagduivel*. De laatstgenoemde beteekenissen heeft ons *plaag* gemeen met het hoogd. *Plage*, zweed. *plaga*, ijsl. *plaaga*, pool. *plaga*, eng. *plague*, ital. *piaga*, sp. *paga*.

PLAATS, v., meerv. *plaatsen*. Eigenlijk, een stuk gronds, zoo als er nevens of achter een huis ligt: *de kinderen spelen daar buiten op de plaats.* Voorts een stad of dorp; ook een buitenverblijf, anders *buitenplaats*. *Rotterdam is eene volkrijke plaats.* Ja evenveel, welke plek gronds: *op welke plaatsen staan er schildwachten? Het is hier de plaats niet, om daarvan te spreken. De eerste plaats in een gezelschap, — aan eene tafel.* Ook voor standplaats: *hij heeft eene goede plaats gekregen;* zoo ook *schoutsplaats*, enz. *Plaats grijpen*, enz. Zamenstell. *bergplaats*, *bidplaats*, *geboorteplaats*, *grensplaats*, *legerplaats*, *ligplaats*, *loopplaats*, *oefenplaats*, *paradeplaats*, *pleisterplaats*, *rustplaats*, *schouwplaats*, *schuilplaats*, *slaapplaats*, *speelplaats*, *spreekplaats*, *staanplaats*, *steenplaats*, *strafplaats*, *vergaderplaats*, *vertoonplaats*, *vrijplaats*, *wapenplaats*, *wijkplaats*, *worstelplaats*, *zitplaats*, enz. — *Plaatsbekleeder*, *plaatsbewaarder*, *plaatsvervanger*, enz. Van hier *plaatselijk*, het werkw. *plaatsen*, enz.

Naauw verwant aan het lat. *platea*, ons *plaat* en *plat*.

PLAATSELIJK, zie *plaats*.

PLAATSEN, zie *plaats*.

PLAGEN, zie *plaag*.

PLAK, v., meerv. *plakken*. Een bekend werktuig van ouderwetsche schoolmeesters; ook de plak of slag, daarmede op de hand gegeven: *plakken uitdeelen.* Van hier de spreekw.: *ergens de plak op leggen*, het door een meesterachtig ontzag tegenhouden, bedwingen: *iemand onder de plak hebben*, hem zoo willekeuriglijk beheerschen, als een schoolmeester de leerlingen.

PLAKKAAT, o., meerv. *plakkaten*. Van *plakken*, *aanplakken*. Plakschrift, aangeslagen bevel: *men heeft dit plak-*

plakkaat gedrukt. HOOFT. Zamenstell. *bloedplakkaat*, — *plakkaatboek*, enz.

PLAKKEN, b. w., *ik plakte*, *heb geplakt.* Iets ergens vlak op of aan vlijen, zoo dat het daaraan vastkleeft: *plak daar dat briefje op.* Overdragt., eenig ding vlak nederwerpen: *iets tegen den grond*, *den wand*, enz., *plakken.* Voorts iemand gevangen zetten: *ik zal hem doen plakken.* Als mede zamen doen kleven: *zakjes plakken.* Eindelijk, onzijdig, lang in een gezelschap blijven: *hij is een liefhebber van plakken.* Van hier *plakker*, en de zamenstell. *leemplakker*, *plakkaart*, *plakschrift*, enz.

PLAMMOTEN, b. w., *ik plammootte*, *heb geplammoot.* Bij letterverplaatsing, van het verouderde en bij KIL. voorkomende *palmmotten*, met vuile handen betasten, bezoedelen: *gij moet dat schoone linnen zoo niet plammoten.* OUD. bezigt het in eenen goeden zin, voor kneden: *ongelijke dingen tot eene gedaante plammoten.* Zoo ook HOOFT: *Ferdinand werd verwittigd*, *hoe Mevrouw zelf in de keuken geweest was*, *te plamooten*, *men wist niet wat*, *onder de spijze.*

PLAN, o., meerv. *plannen.* Evenzeer als *plein*, het hoogd. *Plan*, eng. *plan*, *plain*, fr. *plaine*, *plan*, ital. *piano*, *pianura*, oorspronkelijk van het lat. *planus*, vlak, effen; en beteekent eigenlijk eenen vlakken, platten grond. Bijzonderlijk eenen grond, waarop een of meer gebouwen moeten worden gesticht. Overdragt., eene schets, eene afbeelding van zulken grond, en deszelfs verdeeling tusschen de gebouwen, of derzelver onderscheidene vertrekken; en dus eenen zoogenoemden platten grond van een gebouw, of van eene vereeniging van gebouwen, van eene stad, van eene vesting, enz.: *men vond allerlei plannen bij hem.* Voorts het ontwerp op zich zelf, al is het nog niet op papier afgeteekend; en, eindelijk, evenveel welk ontwerp: *wie maakte het plan der Fransche omwenteling?* Zamenstell. *planmaker*, enz.

PLANEET, v., meerv. *planeten.* Eene dwaalster, of liever, een wandelend hemelligchaam, dat zich in eenen bepaalden loopkring rondom de zon beweegt; hierdoor onderscheiden van de vaste sterren. Weleer beteekende *iemands planeet* zoo veel als deszelfs noodlot. Daarom

zegt

zegt VOND.: *laat uwe planeet niet lezen*, laat u uw noodlot niet aankondigen. Zamenstell. *planeetboek*, *planeetkijker*, *planeetlezer*.

Hoogd. *Planet*, eng. *planet*, fr. *planète*, ital. *planeta*, lat. *planeta*, zijn alle van het gr. πλανητης afkomstig, dat eenen dwaler aanduidt.

PLANT, v., meerv. *planten*. Boomen, struiken, kruiden, enz. behooren tot *het rijk der planten*. En dit algemeene gebruik van *plant* wordt bij menige gelegenheid gevolgd. In engere beteekenis worden alle uit de aarde voortspruitende gewassen *planten* genoemd. Zamenstell. *aardbezieplant*, *koolplant*, *saladeplant*, enz. — *Plantenbed*, *plantenrijk*, *planthof*, enz. Ook wordt *plant*, *plante*, voor het onderste des voets genomen: *aan de planten uwer voeten*. BIJBELV. *En hielt mitte hent sijns broeders plante*. BIJB. 1477. Van het lat. *planta*.

PLANTAADJE, zie *planten*.

PLANTEN, b. w., *ik plantte*, *heb geplant*. Eigenlijk, in den grond zetten: *boomen planten*, enz. Fig.: *het geschut op den wal planten*. *Volk planten*, waarvan nog *volkplanting*. Van hier *planting*, *plantaadje*, *planter*, *plantsoen*, enz.

PLANTSOEN, zie *planten*.

PLAS, m., meerv. *plassen*. Eigenlijk, een klanknabootsend woord, dat ongetwijfeld oorspronkelijk, het geluid aanduidde, het welk het water maakt, als wij daarin trappen. Overdragt., evenveel welke plek waters: *de landen langs den Nijl, en zijnen langen plas*. VOND. Bijzonderlijk, in Holland, een poel door uitveening voortgebragt: *de Nieuwkoopsche plas*, enz. Van hier *plasregen*, stortregen, slagregen, hoogd. *Platzregen*, een regen, die *platz*, *plas*, klinkt, *plasregenen*; *plassen*, in het water plompen: *wasschen en plassen*.

PLASDANK, m., meerv. *plasdanken*. Van *plas*, *plais*, ontleend van het fr. *plaire*, behagen. Dus is *plasdank*, een dank, waardoor men tracht te behagen: *diens eenigh doelwit is den plasdank van haer Heeren*. VOND.

PLASREGEN, zie *plas*.

PLASSEN, zie *plas*.

PLAT, bijv. n. en bijw., *platter*, *platst*. Het tegenovergestelde van *verheven*: *iets plat drukken*, of *slaan*. *Het platte land*, dat schaars met gebouwen bezet is. *Eene*

Eene platte beurs, die ledig is. Fig.: *platte*, lompe, *uitdrukkingen*. Overigens is *plat*, oulings *plats*, regt uit, zonder omwegen: *iemand iets plat afslaan*. En *in het plat* is, op eenen zoogenoemden platten grond, in een plan: *de Koning deedt in 't plat teekenen de slaghorden*. HOOFT. Eindelijk is *plat duitsch* het tegenovergestelde van hoogduitsch. Ook wordt het zelfst. gebezigd *het plat*, voor eene effene vlakte op, of aan een gebouw; ook de vlakke zijde van een zwaard. Van hier *platachtig*, *platdijs*, *platteel*, *platheid*, *platten*, plat maken, en *platterd*, een ongeletterde. Zamenstell. *platbodemd*, *platbroek*, *platgat*, *platlood*, *platluis*, *platvisch*, *platvoet*, *platvoeten*, *platvoetig*, enz.

PLAVEIJEN, (bij KIL. ook *paveijen*), b. w., *ik plaveide*, *heb geplaveid*. Vloeren: *de weg is geplaveid*, met gebakkene of andere steenen gevloerd. Van hier *plaveijing*, *plaveisel*. Zamenstell. *plaveisteen*. Eng. *pave*, fr. *paver*, ital. *pavimentare*, afkomstig van het lat. *pavire*, vloeren, eigenlijk eenen leemen grond plat en effen kloppen, waarvan het gr. παιειν het grondwoord is.

PLECHT, v., meerv. *plechten*. Het voorste of achterste halfdek van een schip, bijzonderlijk het voorverdek. Zamenstell. *plechtanker*, het voornaamste anker van een schip; *het plechtanker uitwerpen*; ook fig., de uiterste pogingen tot behoud in het werk stellen; — *stuurplecht*, enz.

PLEGEN, o. w., onregelm., *ik plagt*, *heb gepleegd*. Gewoon zijn. Oul. werd het ook gebezigd voor gebeuren: *dat men doorgaans ziet pleghen*. HOOFT.

PLEGEN, b. w., *ik pleegde*, *heb gepleegd*. Eigenlijk bezorgen, in oefening brengen: *de verdraagzaamheid pleghen*. H. DE GR. *Raad plegen*. *Den dienst plegen*. BIJBELV. Voorts bedrijven: *bedrog plegen*. Van hier *pleging*. Zamenstell. *pligtpleging*, *raadpleging*, *regtspleging* — *pleegvader*, voogd, enz. POOT gebruikt het woord *pleegheer*, voor een' herder.

PLEGT, v., meerv. *plegten*. Kusting op een huis of ander goed. Bij KIL. *Pleghe*, *debitum*.

PLEGTIG, bijv. n., en bijw. *plegtiger*, *plegtigst*, bij KIL. ook *pligtig*. Statig, aanzienlijk: *eene plegtige vergadering*. *Op de plegtigste wijze*. Van hier *plegtigheid*, *plegtiglijk*.

PLEI-

PLEIDOOI, zie *pleit*.

PLEIN, o., meerv. *pleinen*. Eigenlijk, iedere vlakte; bijzonder, eene effene en vlakke plek gronds bij, of nevens een groot gebouw: *de koetsen regelen zich op het plein*.

PLEISTER, (*plaaster*), v., meerv. *pleisters*. Een stuk linnen, of leder, met een kleverig geneesmiddel bestreken. Zamenstell. *hechtpleister*, *trekpleister*, enz. Overdragt., al wat tot verzachting van eenig leed dienen kan: *eene pleister op iets leggen*. Voorts de kalk, waarmede men eenen muur bedekt; waarvan *pleisteren*, met kalk bestrijken. Ook voor *gips*: *eene beeldtenis in pleister*. Zamenstell. *pleisterkalk*, *pleisterwerk*, enz.

Pleister, eng. *plaister*, hoogd. *Pflaster*, angels. *plaster*, zweed. *pläster*, boh. *flastr*, fr. *plâtre*, en *emplatre*, ital., sp. *emplastro*, lat. *emplastrum*, stamt af van het gr. ἔμπλαςρον.

PLEISTEREN, zie *pleister*.

PLEISTEREN, o. w., *ik pleisterde*, *heb gepleisterd*. Ergens stil houden, rusten. Zamenstell. *pleisterplaats*, enz. Oulings *peisteren*, zoo als KIL. en PLANT.; en het beteekende eigenlijk zich ververschen, eten en drinken: *komt peisteren in mijn hut*. HUIJG.

PLEIT, v., meerv. *pleiten*. Een plat vaartuig: *pleijten geladen mit Hamburger bier;* in een oud stuk bij VAN HASS. aanteek. op KIL.

PLEIT, o. Een regtsgeding: *uit een verwort pleit redden*. VOND. Zamenstell. *pleitbezorger*, *pleitgeding*, *pleitzaak*, *pleitzak*, enz. Van *pleiten*, een regtsgeding voeren, waarvan *pleiter*. Zamenstell. *pleithof*, *pleitziek*, *pleitzucht*, enz. — *bepleiten*, enz.

Het schijnt af te stammen van een oud woord *pleijen*, keuvelen, dat bij MEL. ST. voorkomt. Van het fr. *pleidoier* hebben wij ons basterdw. *pleidooi*.

PLEMP. *plempe*, v., meerv. *plempen*. Eene vischschuit, bij WAGENAAR. Van hier *plemper*, die met zulk eene schuit vischt.

PLENGEN, b. w., *ik plengde*, *heb geplengd*. Uitstorten van bloed, wijn, olie, of water, bij offerplegtigheden. Voorts uitstorten, vergieten: *er werd veel Christenbloed geplengd*. De Dichters bezigen *tranen plengen*,

gen, voor schreijen. Van hier *plenging*. Zamenstell. *plengwijn*.

PLENKEN, veroud. onz. w., bij KIL. *plencken*, *vagari*, *errare*, omdolen. *Die vast plenken liep*. HOOFT. Van hier *plenker*, een zwerver.

PLETTEN, b. w., *ik plettede*, *heb geplet*. Plat maken, en voorts verbrijzelen: *gouddraad pletten*. *Het is te morzel geplet*. Van hier *pletteren*, *verpletteren*. Zamenstell. *pletmolen*, enz.

PLIGT, m., meerv. *pligten*. Van *plegen*. Een door eene wet bepaald en met de natuur der zake overeenkomstig gedrag. *Naar eed en pligt handelen*. Zamenstell. *huwelijkspligt*, *kinderpligt*, enz., *pligtgebod*, *pligtmatig*, *pligtvaardig*, *pligtplegen*, *pligtpleging*, beleefdheid, eerdienst — *pligtschuldig*, *pligtshalve*, enz. Van hier *pligtig*, voor verpligt, schuldig: *dijkpligtig land*, land, waarop de verpligting ligt om den dijk te onderhouden: *wetpligtig*, bij HOOFT.

PLIGTIG, zie *pligt*.

PLOEG, m., meerv. *ploegen*. Een bekend werktuig van landbouwers, om voren in den grond te trekken, en dien losser te maken. Overdragt., het werk, dat met een ploeg wordt verrigt, en ook alle andere arbeid: *hij gaat lustig aan den ploeg*, hij begeeft zich lustig aan zijn werk: *de handen aan den ploeg slaan*, eene zaak ondernemen; ook iemands middel van bestaan: *dat is mijn wagen en mijn ploeg*. Voorts, een timmermanswerktuig. Eindelijk, een bepaald aantal van werklieden: *zij arbeiden in drie ploegen*. Van hier het w. *ploegen*, in al de beteekenissen van *ploeg*. Zamenstell. *ploeghout*, *ploegijzer*, *ploegkouter*, *ploegland*, *ploegmes*, *ploegos*, *ploegrad*, *ploegschijf*, *ploegstaart*, *ploegsteel*, *ploegstok*, *ploegstreek*, *ploegvoor*, enz. — Van onzekere afkomst.

PLOERT, m., meerv. *ploerten*. Een guit, een lichtmis. Van hier *ploertachtig*, *ploerterij* en *ploertig*.

PLOF, m., meerv. *ploffen*. Klanknabootsend woord, zijnde het geluid van iets dat valt; van *ploffen*, vallen, of gooijen, dat het een' plof geeft.

PLOK, *pluk*, m., meerv. *plokken*. De daad van plokken, of plukken: *aardbezien van den tweeden plok*. Overdragt., een voordeel, hetwelk men uit deze of gene zaak trekt;

trekt; en van hier *plokpenning*, geld, dat bij eene openbare verkooping aan de meestbiedenden wordt uitgeloofd: *hoe veel is de plokpenning?*

PLOKKEN, zie *plukken.*

PLOKPENNING, zie *plok.*

PLOMP, m., meerv. *plompen.* Klanknabootsend woord. Het geluid, dat iets maakt, als het plotseling in het water valt: *dat gaf een' plomp!* Ook als een tusschenwerpsel: *plomp! daar lag hij in het water.* Van *plompen*, het zij door in het water te vallen, of gesmeten te worden, zulk een geluid maken.

PLOMP, bijv. n. en bijw., *plomper*, *plompst.* Grof, dik, bot: *een plomp mes.* Overdr.: *een plomp mensch.* Van hier *plompaard*, *plompelijk*, *plompheid.*

Plomp, hoogd., neders., eng. *plump*, lat. *plumeus*, ital. *piomboso.*

PLONDEREN, zie *plunderen.*

PLONZEN, b. w., *ik plonsde*, *heb geplonsd.* In het water smijten, dat het plonst: *in eene poel der verderfenisse plonzen.* HOOFT.

PLOOI, v., meerv. *plooijen.* Eene vouw in een kleed, enz.: *hoe komt uw kleet aldus uit zijne ploi gesleurt.* VOND. Overdragt.: *die alle zaeck, hoe quaed, slaet in de beste ploi.* DE DECK.

Waarschijnlijk met het lat. *plica*, van het gr. πλοκη. Van *plooijen*, lat. *plicare*, en gr. πλεκειν.

PLOTEN, b. w., *ik plootte*, *heb geploot.* De schapenvellen van wol ontblooten. Van hier *ploter*, *vellenploter.*

PLOTS, bijw., ontleend van het plotsend geluid, hetwelk een vallend ligchaam voortbrengt. Eensklaps, hetzelfde als plotseling: *uit is 't met haer; plots leyt haer staet.* CAMPH. Van hier *plotseling.* Van *plotsen*, met een plots nedervallen.

PLUG, v., meerv. *pluggen.* Een bom, of mondstuk, op een vat, alsmede een klein houten nageltje. Overdragt., mannel., in de gemeenzame verkeering, een niets beduidend karel, een lichtmis.

Van het oude *fligen*, zweed. *fleiga*, lat. *fligere*, slaan, inslaan.

PLUIM, v., meerv. *pluimen.* Eene veder: *zoo wie de paeu-*

paeuwepluim, om haeren gulden glans, stelt voor de veer der gans. DE DECK. Het verkleinw. *pluimpje* beteekent ook overdragt. eene kleine loftuiting: *iemand een pluimpje geven.* Voorts is *pluim*, in de taal der jagers, de staart van een' haas. Van hier *pluimstrijken*, de veren van een' vogel zachtjes strijken, hem streelen. Overdr. iemand vleijen; — *pluimstrijker, pluimstrijkster, pluimstrijkerij*, enz. Overigens komen nog van *pluim: pluimen*, van veren ontblooten, en *pluimaadje*, veren in het algemeen, en bijzonderlijk, die tot eenen vederbos zijn zamengevoegd: *verliest gij 't vendel, zoo volgt de witte pluimaadje.* HOOFT.

Fr. *plume*, ital. *pluma*, sp. *pluma*, van het lat. *pluma.*

PLUIMSTRIJKEN, *pluimstrijker*, enz. Zie *pluim.*

PLUIS, v., meerv. *pluizen.* Eigenlijk, een haartje, een haarachtig vlokje. In het gebruik, elk vlokje, vezeltje, enz.: *dat kleed zit vol pluizen.* Van hier *pluizig.* In de gemeenzame verkeering bezigt men het ook als een bijwoord: *het is daar niet pluis*, onklaar; *de visch was niet pluis*, niet versch. Van *pluizen*, tot vezeltjes trekken, ook van haartjes ontblooten.

PLUKKEN, *plokken*, b. w., *ik plukte, heb geplukt.* Tot vlokken trekken: *wol plukken.* Iets van vlokken, of veren, ontblooten: *hoenders*, enz. *plukken.* Overdragt.: *iemand plukken*, ontblooten. Voorts: *kersen plukken; bloemen plukken.* Fig.: *indien gij eenige bloemen op den Nederlantschen Helikon plukken wilt.* VOND., d. i. eenige sierlijke uitdrukkingen uit Nederd. dichtstukken ontleenen. *De vruchten van zijnen arbeid plukken*, de voordeelen daarvan genieten. VOND. bezigt voor *plukken* zeer dikwijls *pluiken.* Van hier *plukker, plukking, plukkeling*, bij KIL. hetzelfde als *pluksel*, — *plukster.* Zamenstell. *plukharen*, vechten; *pluktijd, plukvrucht*, enz.

PLUKSEL, zie *plukken.*

PLUNDEREN, *plonderen*, b. w., *ik plunderde, heb geplunderd.* Van kleederen, huisraad, en andere roerende goederen, berooven. Van hier *plunderaar, plunderaadje*, buit, roof: *om de plunderaedje.* VOND. — *plundering.*

PLUNJE, v. Kleed, of kleeding der zeelieden; alles, wat een

een zeeman van wollen of linnen enz. heeft. Zamenstell. *scheepsplunje* — *plunjekist*, enz.

PLUVIER, v., meerv. *pluvieren*. Een trekvogel van de grootte van eene duif. In het fr. *pluvier*, ital. *piviere*, *piviero*. eng. *plover*.

PO, m. Zekere rivier: *te sane op den po*. HOOFT.

POCHHANS, zie *pogchen*.

POEDER, (*poeijer*), o., meerv. *poeders*. Stof: *iets tot poeder stampen*. Van hier *poedersuiker*. Bijzonderlijk, stof, dat uit tarwenmeel vervaardigd is, anders *haarpoeder*. Als ook buskruid: *groote quantiteijt van poeder ende buskruijt*. GELD. PLACAATB. Zamenstell. *poederdoos*, *poederkamer*, *poederkwast*, — *tandpoeder*, enz. Van hier *poederen*, *poeijeren*.

Poeder, hoogd. *Puder*, eng. *powder*, fr. *poudre*, van het lat. *pulvis*, stof.

POEET, m., meerv. *poëten*. Een dichter. Van hier *poëterij*, *poëtisch*, *poëzij*. Het stamwoord is in het gr. ποιητης.

POEL, m., meerv. *poelen*. Eene plek stilstaand water: *een grondelooze poel*. Fig.: *in den poel des afgronts*. VOND. Zamenstell. *poelsnip*, *poelwater*; —*jammerpoel*, *modderpoel*, enz. Van het lat. *palus*, een moeras.

POELJE, v., meerv. *poeljen*. Een hoen. Van het fr. *poulle*.

POEP, m., meerv. *poepen*. Een Westfaling; van *bube*, jongen. Zamenstell. *poepenland*.

POEP, m., meerv. *poepen*. Een wind, welken men van achteren loost: *een poep laten*. Van hier *poepen*, winden lozen, die *poep* klinken.

POEPEN, zie *poep*.

POES, v., meerv. *poesen*. Een naam, dien men aan de katten geeft. Voorts een halsdeksel van bontwerk.

POESTEN, o. w., *ik poeste*, *heb gepoest*. Blazen, bij KIL., en nog hedendaags in Vriesland.

POETS, v., meerv. *poetsen*. Eigenlijk, snakerij: *wonderlijke poetsen aanrigten*. Voorts een boertige trek, welken men iemand speelt: *ik was hem zulk eene poets verschuldigd*. Van hier *poetsig*, boertig. Zamenstell. *poetsemaker*.

Poets, anders ook *pots*, is het zelfde als *boetse*, bij KIL. ook *bootse*.

POETSIG, (*kluchtig*), zie *poets*.

POEZELIG, bijv. naamw., en bijw., *poezeliger*, *poezeligst*. Malsch, zoo als de ledematen van een vleezig en zachtvellig meisje: *zij breidt hare poezelige armen naar hem uit. Eene blanke en poezelige vrouw*. Van *poesele*, bij KIL. een meisje, dat, evenzeer als het fr. *pucelle*, van het lat. *pusiola* en *pusa*, een jong meisje, afkomstig is.

POF, m., meerv. *poffen*. Genoegzaam hetzelfde als *paf*; zie *paf*. Het geluid van *pof*, door blazen, slaan, enz. voortgebragt: *ik gaf hem eenen pof*. Ook als bijvoegelijk, voor opgeblazen, waarvoor ook *paf* gebezigd wordt: *het poffebier*. R. VISSER. Van hier het zamengestelde: *pofzak*, ook *pafzak*, voor een log, dik mensch.

POFFEN, o. w., *ik pofte*, *heb gepoft*. Even als *boffen*, ital. *buffare*, fr. *bouffer*, eng. *puff*, hoogd. *puffen*, een klanknabootsend woord. Het geluid van *pof* voortbrengen door blazen, slaan, enz.; ook voor slaan, kloppen: *hij was weer aan het poffen*. In Overijssel bezigt men *poffen* voor borgen; en overal zegt men: *iets op den pof* (te borg) *halen*. — Van hier *poffer*, een kort zakpistooltje, en een blazer, snoever, zwetser, — *poffertje*, een gerezen gebakje. Zamenstell. *pofhans*, zie *pochhans*. KIL. en VOND. bezigen *poffen* voor *pogchen*: *de nakomelingen vallen aan 't snorken en poffen*.

POGCHEL, m., meerv. *pogchels*. Oorspronkelijk, even hetzelfde als *bogchel*; en in het gemeene leven voor den rug gebruikelijk: *neem dit maar op uwen pogchel*.

POGCHEN, o. w., *ik pochte*, *heb gepocht*. Klanknabootsend woord. Het geluid van *poch* te weeg brengen, door ergens met de vlakke hand op te kloppen. In het gebruik, door het kloppen met de hand op eenig ding aan den dag leggen, hoe veel vertrouwen men daarop stelt, hoe zeer men daarmede vooringenomen is: *wat pocht hij op zijn paard, op zijn zwaard*, enz. Overdragt., zijne vooringenomenheid met iets betoonen: *al dat pogchen op afkomst en eertitels is belagchelijk*. Van hier *pogcher*, *pogcherij*, *pochhans*, een pogcher, een snoever.

Pogchen, hoogd. *pochen*, neders. *pucken* en *boken*,

ken, zweed. *boka*, fr. *buquer*, ital. *bussare* en *picchiare*, pool. *pukan*, is verwant aan ons nederd. *beuken*, en misschien ook aan *bogen*, *pauken*, enz.

POGEN, b. w., *ik poogde*, *heb gepoogd*. Eigenlijk, dringen, ergens henen dringen: *wilt haastigh herwaerts pogen*. CONST. TH. JUW. *Tijt is het, om vensterwaert te poogen*. HOOFT. In het hedendaagsche gebruik, met aandrang trachten: *zij pogen des vorsten gunst te behalen*. Van hier *poging*.

POK, v., meerv. *pokken*. Van hier *kinderpokken*, *koepokken*, *waterpokken*, *windpokken*, enz. *Van de pokken geschonden*. *De pokken inënten*. Van hier het werkw. *pokken*, de pokken hebben: *pokachtig*, *pokkig*. Zamenstell. *pokdaal*, *pokdalig*, *pokhout*, *pokkoorts*, *pokpit*, of *pokput*, *pokziekte*.

POKEN, zie *pook*.

POL, m., meerv. *pollen*. Iemand, die ontuchtige vrouwlieden onderhoudt; ook een hoerenwaard, of boel: *een die den rijxsten pol van Palestijne zoo betooverde*. VOND. In Noordholland wordt zeker schildje van bordpapier, aan het achterhoofd der vrouwen, om de muts en kap te doen vastzitten, *pol* genoemd.

POLDER, m., meerv. *polders*. Zekere hoeveelheid lands, die gezamenlijk bedijkt is. Zamenstell. *polderbestuur*, *polderdijk*, *poldermolen*, *poldersluis*, enz.

POLIJSTEN, b. w., *ik polijstte*, *heb gepolijst*. Glad en blinkend maken. VOND. bezigt *polijsteren*: *de horens vallen kleen, doch glad, als gepolijstert*. Het een en ander is van het lat. *polire* afkomstig, even als het ital. *pulire*, sp., fr. *polir*, eng. *polish*, hoogd. *politzen* en *polieren*.

POLLEPEL, m., meerv. *pollepels*. Eigenlijk *potlepel*, zoo als KIL. heeft. Een groote lepel, om het eten uit den pot op te scheppen.

POLLEVIJ, *polvij*, v., meerv. *pollevijen*. SEWEL heeft *polvei*. De hiel van een schoen: *schoenen met hooge pollevijen*.

POLS, m., meerv. *polsen*. Slagader: *hij voelt nog aan de schors den pols en 't kloppend hart*. VOND. Fig: *iemand den pols voelen*, hem uithooren. Zamenstell. *polsader*, *polsmofje*, *polsslag*, enz. Van hier *polsen*, den pols voelen, en fig. ondertasten.

Hoogd. *Puls*, eng. *pulse*, fr. *pous*, sp. *pulso*, van het lat. *pulsus*.

POLS, m., meerv. *polsen*. Een springstok: *hij kan met zijnen pols een burgwal overspringen*. VOND. *Men moet niet verder springen, dan zijn pols lang is*, spreekw., men moet niets ondernemen boven zijn vermogen. Zamenstell. *polsstok*, *polszak*, zeker vischnet. Van hier *polsen*, met den pols springen, en in het water ploffen.

POLTERGEEST, m., meerv. *poltergeesten*. Van *geest* en *polteren*, lat. *pultare*, *pulsare*, stampen, geraas maken. Volgens het bijgeloof, een booze geest, die met veel geraas rondspookt. Overdragt., een onrustig, en veel geraas makend mensch.

POLVER, zie *pulver*.

POMP, v., meerv. *pompen*. Een bekend werktuig. Zamenstell. *pompboor*, *pomphart*, *pompklep*, *pompmaker*, *pompslinger*, *pompstok*, *pompwater*, *pompzuiger*, enz. — *luchtpomp*, *wijnpomp*, enz. Van *pompen*, zamenst. *oppompen*, enz.

Fr. *pompe*, ital. *pompa*, hoogd. *Pumpe*, eng., zweed. *pump*, ontleend van het geluid, hetwelk het water maakt, als het wordt gepompt.

POMPERNIKKEL, m. Eene benaming, welke men aan het grove, zwarte brood der Westfalingen geeft; schoon deze benaming in Westfalen zelf niet thuis behoort. Men gist, ten aanzien van den oorsprong dezes woords, dat een in Westfalen reizende Franschman voor zich brood vragende, op het gezigt van het zwarte Westfaalsche brood, zou gezegd hebben: *bon pour mon nickel*, zijnde *nickel* de naam van zijn paard; terwijl de Westfalingen daaruit opmaakten, dat hij hun zwart brood *pompernikkel* noemde; gelijk men daaraan, uit scherts, voortaan dien naam gegeven heeft.

POMPOEN, v., meerv. *pompoenen*. Eene kalabas, zekere vrucht van het geslacht der komkommers. Van het gr. πεπων.

POND, o., meerv. *ponden*. Eigenlijk, een gewigt, over het algemeen; maar in het gebruik, thans, een gewigt van tien oncen, of *nederlandsch pond*. Voorts eene zekere hoeveelheid gelds, die weleer toegewogen werd: een *pond sterlings*, een *pond groot*, of *pond vlaamsch*, enz.

enz. Van hier *ponder* in *zesponder*, *twaalfponder*, enz. — *ponding*, in *verponding*, — *pondsch*, in *tweepondsch*, *driepondsch*, enz. Zamenstell. *lijspond*, *schippond*, — *pondgaarder*, makelaar in granen, *pondgeld*, *pondpapier*, scheurpapier, dat bij het pond wordt verkocht; zoo ook *pondpeer*, of *pondspeer*, enz.

Hoogd. *Pfund*, neders., angels. en bij ULPH. *pund*, eng. *pound*, van het lat. *pondo*, dat evenzeer als *pondus*, aan *pendere*, wegen, vermaagschapt is.

PONJAARD, m., meerv. *ponjaarden*. Bij KIL. ook *poingnaerd*, lat. *pugio*. Van het fr. *poignard*, ital. *pugnale*, sp. *punnal*. Een korte degen: *met den ponjaart*. HOOFT.

PONT, v., meerv. *ponten*. Een platbodemd vaartuig, om menschen, beesten, enz. over het water te zetten: *met de pont overvaren*. Zamenstell. *pontgasten*, die de ponten besturen, *pontgeld*, *pontvoerder*, *pontzeil*, enz.

Fr., eng. *ponton*, ital., sp. *pontone*, van het lat. *pons*, brug.

POOIJEN, bedr. w., *ik pooide*, *heb gepooid*. Veel drinken, zwelgen: *dat gij nooit zoo veel wijns en hebt gepooit*. HOOFT. Van hier *pooijer*.

POOK, m., meerv. *poken*. Een moordtuig, waaraan men anders den Franschen naam van *ponjaard* geeft; ook een werktuig om het kolenvuur te roeren. Van hier *poken*, het vuur omroeren.

POOL, m., meerv. *polen*. Een inwoner van Polen: *een pool van afkomst*. Van hier *polak*, *poolsch*: *poolsche muts*, ook een gebak, hetwelk die gedaante heeft.

POOL, v., meerv. *polen*. Dezen naam dragen de aspunten van aarde en hemel bij ons, evenzeer als in het gr., lat. en de meeste hedendaagsche talen: *de parrasische beerin, die aan de koude pool staet en glimt*. VOND. Zamenstell. *noordpool*, *zuidpool*, — *poolshoogte*, *poolster*, enz.

POOLSCH, zie *pool*, m.

POORT, v., meerv. *poorten*. De ingang van een groot huis, of eene stad: *op de wacht gestelt bij deze poort*. VOND. Zamenstell. *eerepoort*, *gevangenpoort*, *triumfpoort*. Oulings ook eene stad zelve: *Schout, Schepenen en Raden der poorte van Hoorn*. VEL.

 CHRON.

CHRON. *Binnen der muren van eenre poorte.* BIJR. 1477. Van hier, dat *poorter* eenen burger, *poorterij* de burgerij, *poortermeester* eenen burgemeester, en *poorterschap* het burgerregt beteekent, en *poorteren* evenveel is, als burger maken. Bij KIL. zijn *poorten* roeigaten; en gemeenlijk noemt men dus de gaten voor het geschut op een oorlogschip. Van hier, behalve *poorter* enz., ook *portaal*, fr. *porteul*, *portier*, *portierschap*, en de zamenstell. *poortbeslag*, *poortklok*, *poortluiken*, *poortringen*, *poorttouwen*, enz. *schutpoort*, *slotpoort*, *stadspoort*, *stalpoort*, *tempelpoort*, *valpoort*, *waterpoort*, enz.

Fr. *porte*, in ISIDOR. *porta*, hoogd. *Pforte*, sp. *puerta*, ital. *porta*, van het lat. *porta*.

POOS, v., meerv. *poozen*. Eigenlijk even hetzelfde als *pauze*. In het gebruik, eene wijl tijds: *na eene lange poos*. VOND. Van hier *poozen*, verwijlen. Zamenst. *verpoozen*.

POOT, m., meerv. *pooten*. Een voet van een dier: *gestrikt aan uwen poot*. VOND. *Hazepoot*, *hondepoot*, *hondspoot*, *paardepoot*, *paardspoot*, *voorpoot*, *achterpoot*, enz. Ook van menschen, in de lage straattaal: *veeg uwe pooten af*. Voorts de voeten van eenen pot, stoel, eene bank, tafel, enz. Van hier *pootig*, handig: *een pootig wijf*. HOOFT.

Poot, neders. *pote*, eng. *paw*, fr. *patte*, ital. *piota*, schijnt evenzeer aan het gr. πους vermaagschapt, als het lat. *pes*, ital. *piede*, fr. *pied*, eng. *foot*, hoogd. *Fusz*, en ons *voet*.

POOT, (*pote*, bij KIL.), v., meerv. *poten*. Een jong spruitje van meer dan een slag van boomen, om te planten: *wilgen poten zetten*. En daar dit gemeenlijk aan de kanten der slooten geschiedt, zoo is van daar de spreekw. *iets in de poten sturen*, in den kant sturen, fig. iets verkeerd doen. Zie *poten*.

POOZEN, zie *poos*.

POP, v., meerv. *poppen*. Een aangekleed beeldje, waarmede de kinderen zich vermaken: *of speelde met de pop*. VOND. *Elk heeft zijne pop*, iets dat hem boven andere dingen vermaakt. Voorts in eenen verachtelijken zin, een beeld: *zou zulk een God zich aan een wasse pop vergapen!* VOND. *Hofpop*, *kermispop*, *tooneelpop*, enz. De figuren, die in een marionnettenspel te

voor-

voorschijn komen: *de poppen zijn aan het dansen;* waarmede men fig. aanduidt, dat eenige zaak in beweging is. Overigens is *pop* het propje van eenen schermdegen, ook een linnen doekje met kruiden, enz.; insgelijks het weefsel, waarin rupsen zich wikkelen. Ook een jonggeboren kind: *dat is een lief popje.* In Vriesland is het woord *pop* nog gebruikelijk, als eene vleijende benoeming van een jong kind. Eindelijk de wijfjes der vogeltjes, misschien omdat zij de jongen voortbrengen. Van hier *popachtig*, en het werkw. *poppen*, met de pop spelen; overdragt. met een meisje mallen. Zamenstell. *poppengoed*, *poppenkraam*, *poppenkramer*, *poppenkramerij*, *poppenmaker*, *poppenspel*, *poppenwerk*, enz. Van het lat. *pupa.*

POPEL, zie *populier.*

POPELCIJE, *popelecij*, zie *popelen.*

POPELEN, o. w., *ik popelde*, *heb gepopeld.* Bij KIL. binnen's monds mompelen. Intusschen wordt *popelen* hedendaags enkel gebezigd in de spreekwijs *mijn hart popelt*, (klopt) van vrees, angst, enz. Van hier misschien het verouderde *popelcije*, bij KIL., voor beroerte.

POPULIER, *popelier*, m., meerv. *populieren.* Een bekend geboomte: *den hoogen populier aan den wijngaert huwen.* VOND. Anders ook *popel: hier noodigt ons de popel stil en zacht in zijne schaduwen.* VOND. Van het lat. *populus.*

PORREN, b. w., *ik porde*, *heb gepord.* Aanzetten, drijven: *de nijd porde hem*, *om* enz. In Amsterdam bezigt men dit woord in den zin van aan de deuren der huizen te kloppen of bellen, om derzelver bewoners te doen ontwaken: *hier gaat men uit porren.* En zij, die dit doen, worden *porders* genoemd. Zamenstell. *aanporren.* Oulings was *porren* onzijd., en beteekende uittrekken, te veld trekken.

PORSELEIN, o., meerv. *porseleinen.* Zeker fijn aardewerk. Van hier het onverbuigb. *porseleinen*, dat van porselein is; en de zamenstell. *porseleinaarde*, *porseleinfabrijk*, enz.

Porselein, hoogd. *Porzellan*, eng. *porcelane*, of *porcelain*, fr. *porcelaine*, ital. *porcellana.*

PORSELEIN, v. Een bekend plantgewas, bij HALMA *pos-*

telein, eng. *purslain*, fr. *porcelaine*, ital. *porcellana*, lat. *porculata*, of *porcilaca*, hoogd. *Portulak*, de *portulaca* van LINNAEUS.

PORT, o., meerv. *porten*. Briefloon, van het fr. *port*, ital. *porto*, dat van het lat. *portare*, dragen, brengen, afstamt.

PORTAAL, zie *poort*.

PORTE, v. Eigenlijk, de poort van het paleis des Turkschen Keizers; voorts dat paleis zelf; het hof, dat aldaar huisvest; de Turksche Keizer met zijnen Divan; en eindelijk het geheele Turksche Keizerrijk: *Rusland is in oorlog met de porte*.

PORTIER, zie *poort*.

PORTIER, o., meerv. *portieren*. De wederzijdsche deur van een rijtuig. Van hier *portierglas*, *portierluik*, enz. Het stamwoord is het fr. *portière*, ital. *portiera*.

POST, m., meerv. *posten*. Stijl van eene deur. Van het lat. *postis*.

POST, m., meerv. *posten*. Eene som in een schuldboek. Van het ital. *posta*.

POST, *pos*, v., meerv. *posten*. Een klein vischje.

POST, m., meerv. *posten*. Eene standplaats, bijzonderlijk, in het krijgswezen: *de schildwachten op hunne posten brengen*. *Post vatten*, enz. Fig.: een ambt, eene waardigheid: *een voordeelige post*, *een aanzienlijke post*. *Het is mijn post en pligt*, *dit te doen*. Voorts de plaats, waar paarden en boden in gereedheid staan, om brieven, enz. te vervoeren: *eenen brief naar den post brengen*. Fig.: *te post*, gezwind, *komen aanrijden*. — De postbode zelf: *de post is vertrokken*. Zamenstell. *postpapier*, ook enkel *post*, en *drukpost*, *schrijfpost*, enz., — *postbediende*, *postbode*, *postbrief*, *postdag*, *posterij*, *postgeld*, *posthoorn*, *posthuis*, *postjongen*, *postkaart*, *postkantoor*, *postkar*, *postknecht*, *postkoets*, *postlooper*, *postmeester*, *postmeesterschap*, *postpaard*, *postregt*, *postrijder*, *postschrijver*, *poststal*, *posttijding*, *postwagen*, *postweg*, *postwezen*, enz.

POT, m., meerv. *potten*. Zeker keukengereedschap: *koperen*, *ijzeren*, *aarden pot*. — *De pot staat te vuur*, fig., de straf wordt bereid. *Er is geen pot zoo scheef*, *of er past een deksel op*; zie *deksel*. *Den hond in den pot vinden*; zie *hond*. Hetgeen in eenen pot

wordt

wordt bereid, spijs: *een eenvoudige pot.* Geld, dat men, in zekere spelen, bijeen legt, of inzet, om het te trekken, of te verteren: *den pot trekken*, ironisch, ergens kwalijk afkomen; zoo ook *den pot verteren.* Van *pot* komt *potaadje*, een mengsel van spijs: *met een vergiftigde potaadje.* HOOFT; — het werkw. *potten*, geld in potten wegsluiten, anders opleggen; waarvan *potter*, die geld vergadert. Zamenstell. *aschpot*, *bloempot*, enz. — *potaarde*, *potasch*, *potdoek*, *potgeld*, *potgieter*, *pothengsel*, *pothuis*, *potjebeuling*, *potkaas*, *potlepel*, gemeenlijk *pollepel*, *potlood*, *potmispel*, *potpenning*, *potscherf*, *potstuk*, *potsuiker*, *pottenbakker*, *pottenbank*, *pottenkraam*, *pottenschuit*, enz. Oulings zeide men *poteten*, voor gekookt eten, gekookte spijs: *ende dat men hem alle daghe een broet gave, sonder dat poteten.* BIJB. 1477. Nog is dit woord overig in zekere gemeene spreekwijs, om iemand aan te duiden, die niet veel waarde heeft: *hij is een gemeen poteten*, een slechte karel.

POTAADJE, zie *pot.*

POTASCH, v. Anders moskovische asch. Hoogd. *Pottasche.*

POTEN, b. w., *ik pootte*, *heb gepoot.* Planten: *aardappelen poten*, *roomsche boonen poten.* Overdragt. *visch in eenen vijver poten*, jonge visschen daarin zetten. Van hier *poter*, een kweeker van boomen, en andere dingen, als ook aardappelen, die het geschiktste zijn, om gepoot te worden, anders *potertjes* genoemd — *poting.*

POTLEPEL, zie *pollepel.*

POTTEN, zie *pot.*

POTS, zie *poets.*

POTVISCH, m., meerv. *potvisschen.* Eene der grootste soorten van visch, uit wiens hersenen men het *sperma ceti* krijgt. In het hoogd. *Pottfisch*, in het fr. *cachelot.*

PRAAIJEN, *preijen*, b. w., *ik praaide*, *heb gepraaid.* Zeemanswoord, iemand op zee ontmoeten, en met hem spreken.

PRAAL, v. Pracht, vertooning van grootheid en luister: *is Rome op Keizers prat, of keizerlijke praal.* VOND. Zamenstell. *praalbed*, *praalbeeld*, *praalboog*, *praalge-*

gewaad, *praalgraf*, *praalkoets*, *praalzetel*, *praalziek*, *praalzucht*, *praalzuchtig* — *woordenpraal*, enz.
Praal is voor *pragel*, gelijk *pralen* voor *pragelen*, van het oude *pragen*, pronken.

PRAAM, zie *pramen*.

PRAAT, m. Gekal, gesnap: *wat praat is dat? Eindelijk viel zij weder op den vorigen praat.* HOOFT. Van hier *praatachtig*, *praten*, *prater*, enz. Zamenstell. *praatal*, *praatmoer*, *praatstoel*, *praatvaar*, *praatziek*, *praatzucht*, *praatzuchtig*, enz. — *Beuzelpraat*, *kinderpraat*, enz.

PRACHT, v. Genoegzaam hetzelfde, als praal: *deze waardigheid hangt aan geen werreltsche pracht.* VOLLENH. *Kleederpracht*, *lijkpracht*, enz. Van hier *prachtig*, enz. Zie *prijken*.

PRACHTIG, zie *pracht*.

PRAGCHEN, o. w., *ik prachte*, *heb gepracht*. Eigenlijk gieriglijk bij een schrapen; doch in dezen zin is het verouderd. Thans wordt het gebezigd voor vleijend vragen, bedelen; en wel: *om zegen*, *kusjes pragchen*, bij de Dichters: *het dorre lant*, *dat om regen scheen te prachen.* VOND. Van hier *pragcher*, *pragcherij*, bij HOOFT. Zamenstell. *afpragchen*.

PRALEN, o. w., *ik praalde*, *heb gepraald*. Vertooning van grootheid en luister maken. Van hier *praler*, *pralerij*. Zamenstell. *praalhans*, enz. Hetzelfde als *brallen*. Zie verder *praal*.

PRAMEN, bedr. w., *ik praamde*, *heb gepraamd*. Drukken, prangen: *sonder te pramen syn jeuchdich hert met pyne.* ZACH. HEINS. Van hier *praam*, angst, verdrukking: *hoe zit hij in den praam.* R. VISS. Hetzelfde als het lat. *premere*.

PRANG, v., meerv. *prangen*. Drukking, knelling: *dus werden de Brusselaars van deze prang verlost.* HOOFT.

PRANGEN, b. w., *ik prangde*, *heb geprangd*. Drukken, knellen: *twee kopere ketens prangen de koninglijke leen.* POOT. In de zeevaart wordt het onz. gebezigd, voor tegen den wind op laveren. Van hier *pranger*, ook van den wind, *pranging*. Zamenstell. *molenpranger*, *muilpranger*, — *prangijzer*, *prangmolen*, *prangwortel*.

PRAT, bijv. n. en bijw., *pratter*, *pratst*. Trotsch, hoovaardig, opgeblazen: *het pratte Babilon*. G. BRAND. Het oudste voorbeeld, dat wij van dit woord vinden, is van het midden der zestiende eeuw: *en den nachtegael prat, hem vermat, op zijnen zangh*. ED. DE DEENE. Dikwerf komt het in eenen goeden zin voor, en beteekent het deftig, achtbaar. Van hier het veroud. naamw. *pratte*, en het werkw. *pratten*, trotsch zijn.

PRATEN, o. w., *ik praatte*, *heb gepraat*. Spreken, kouten. Van hier *prater*, *praatster*. Voorts luidt *praten*, in het zweed. *prata*, gr. *φραζειν*, en schijnt het laatste gedeelte van het lat. *interpretari* daaraan ook verwant. Oulings bezigde men *pratelen*, voor gedurig praten: *wat dat si u pratelen slacht ghij den dooven*. CONST. DER MINN.

PREDIKANT, m., meerv. *predikanten*. Leeraar van de godsdienst. Van *prediken*.

PREDIKEN, *preken*, o. en b. w., *ik predikte*, *heb gepredikt*. Godsdienstige leerredenen houden. Overdragt., evenveel op welke wijze nadrukkelijk leeren; bedr.: *de deugd prediken*. *Wat predikt dat alles anders, dan eene albesturende Voorzienigheid!* Van hier *predikant*, *predikatie*, *prediker*, *prediking*, *preek*, *preker*. Zamenstell. *predikambt*, *predikdienst*, *predikorde*, *predikstoel*, *preekheer*, *preekstoel*, enz. Van het lat. *praedicare*.

PREI, (*porei*, *porrei*), v., meerv. *preijen*. Een bekende soort van look. In het hoogd. *Porree*, fr. *porreau*, ital. *porro*, lat. *porrum*.

PRENT, *print*, v., meerv. *prenten*. Eene afgedrukte teekening: *een boek met prenten*. *Men ziet den geest van ouden Karel zweven in deze print*. VOND. Hier en daar wordt eene vrouw, die eene gedwongen houding heeft en stijf gekleed gaat, *prent* genoemd: *zij is eene stijve prent*. Zamenstell. *prenteboek*, *prentkonst*, *prentverbeelding*, *prentverkooper*, *prentwinkel*, enz. Van hier *prenten*, oul. drukken, nog overig in *inprenten*.

PRESIDENT, m., meerv. *presidenten*. Van het lat. *praesidere*, voorzitten. Derhalve voorzitter, dat het eigenlijke nederduitsche woord is.

PRESSEN, b. w., *ik preste*, *heb geprest*. Eigenlijk het-

hetzelfde als *persen*. Menschen, of goederen, ten dienste van den Staat, in beslag nemen, dwingen: *hier te lande prest men niemand tot den soldatenstand. Schepen, wagens, paarden pressen.* Van hier *presser*, *pressing*. Zamenstell. *presmeester*. Van het lat. *pressare*, en vermaagschapt aan *persen*.

PREUTSCH, bijv. n. en bijw. Dapper, grootmoedig, bij KIL. Vervolgens trotsch, ook spijtig: *om preuts te pralen*. VOND. Vermaagschapt aan *prat*, *pratten*, het oude *preith*, *superbia*, en hetzelfde, als het hoogd. *protzig*, fr. *preux*. Van hier *preutschheid*, bij VOND.

PREVELEN, b. w., *ik prevelde*, *heb geprevelд*. Mompelen: *hij prevelde eenige woorden binnen 's monds*. Van hier *prevelaar*, *preveling*, *geprevel*. Zamenstell. *prevelmis*, eene stille mis.

PRIEEL, o., meerv. *prieelen*. Een groen plekje gronds, dat door loofwerk overschaduwd wordt, bijzonder een lusthuisje, dat uit lommerrijk geboomte zamengesteld is: *in een genoegelijk prieel*. VOND. *Dat prieel des aardbodems*. HOOFT. Zamenstell. *lustprieel*, enz.

PRIEM, m., meerv. *priemen*. Een spits ijzer, waarmede men gaten boort. Als ook een moordtuig, of dolk, anders *moordpriem* genoemd. Eindelijk, een ijzer, waarop de slagers hunne messen wetten: *een slagerspriem*. Van hier het werkw. *priemen*. Zamenstell. *priemdonker*, zeer, geheel donker, *priemtijd*, *prima aurora*, bij KIL., die ook *priemelnaakt* heeft, *prorsus nudus*.

Hoogd. *Pfriem*, zweed. *prem*, schijnt af te stammen van een oudduitsch woord bij HORNEGK *fram*, bij TACITUS *framea*, dat het ijzer van eene werpspies aanduidde.

PRIESTER, m., meerv. *priesters*, of *priesteren*. Eigenlijk een oud man, in het gr. πρεσβυτης, lat. *presbyter*, van πρεσβυς, oud. Voorts de oudsten, of ouderlingen der eerste Christelijke gemeenten, die het opzigt over dezelve hadden, en vervolgens de opzieners van zulke gemeenten, zonder onderscheid van jaren. Daar nu zoodanige opzieners in de Roomsche kerk met den tijd het offerwerk van de mis verrigtten, begon *priester*, bij uitsluiting, eenen geestelijke aan te duiden, die tot offeren geregtigd was; en men bezigde denzelfden naam nopens de bedienaren van andere godsdiensten, tot wier werk-

zaam-

zaamheden het offeren insgelijks behoorde: *Joodsche priesters*, *heidensche priesters*. Van hier *priesterdom*, de priesterlijke waardigheid: *zijnen zoon aan 't priesterdom helpen*. HOOFT. Of de priesterschaar: *met al het priesterdom*. VOND. Voorts *priesteres*, of *priesterin*: *de priesterinnen van Bacchus*; *priesterlijk*, *priesterschap*, onzijd., voor de priesterlijke waardigheid; vrouwel. voor de priesterschaar. Zamenst. *priesterambt*, *priestergewaad*, *priesterkleed*, enz.

Priester, hoogd. ook *Priester*, neders. *prester*, angels. *preost*, zweed. *prast*, ijsl. *prestur*, eng. *priest*, fr. *prêtre*, ital. *prete*, sp. *preste*, *bresbytero*, lat. *presbyter*, gr. πρεσβυτερος, en πρεσβυτης.

PRIJ, v., meerv. *prijen*. Een kreng, dood aas. *De kraaijen vlien de prij*. VOND. Overdragt., al wat verachtelijk is: *o schande*, *dat zich Vorsten noch vergapen aen een zoo vunsche prij*. D. DECK.

PRIJK, zie *prijken*.

PRIJKEN, o. w., *ik prijkte*, *heb geprijkt*. Pronken, pralen: *een jongeling*, *die als een achtbre grijzaerd prijkt*. A. HARTS. *Het land prijkt met schoone vruchten*. *Te prijk*, misschien voor *te prijken*, komt in sommige spreekwijzen voor: *op 't bruitsaltaar te prijk zetten*. VOND.

PRIJS, m., meerv. *prijzen*. De waarde van een ding in handel en wandel: *dat wordt tot eenen hoogen prijs verkocht*. *Koopprijs*, *losprijs*. *Ergens prijs op stellen*, iets waarderen, hoogachten. Vermelding van iemands lof en eer: *tot prijs des overwinnaars*. Van hier *prijzen*, loven; ook *pretium imponere*, waarvoor met een' bastaard-uitgang *prijzeren*, waarvan *prijzeerder*, prijsbepaler. Van het lat. *pretium*.

PRIJS, m. meerv. *prijzen*. Van het fr. *prise*. Een schip, dat buit gemaakt wordt. Overdragt., evenveel welk ander ding, dat als een buit wordt weggenomen: *goederen prijs verklaren*. Figuurlijk: *zich zelven aan de ondeugd prijs geven*. Voorts eene belooning: *naar den prijs dingen*. Als ook een voordeel: *dien prijs der overhant uit der hant te werpen*. HOOFT. *Eenen prijs uit de loterij trekken*. Zamenstell. *prijsmeester*, *prijsschip*, *prijsverhandeling*, *prijsvraag*, enz.

PRIJ-

PRIJZEN, b. w., *ik prees*, *heb geprezen*. Loven, roemen: *God prijzen en verheerlijken*. *Iemand gelukkig prijzen*, voor gelukkig verklaren. Van hier *prijselijk*. Zamenstell. *misprijzen*, *prijzenswaardig*, enz.

PRIK, m., meerv. *prikken*. De daad van prikken, een steek: *iemand eenen prik geven*. Voorts, een werktuig, om prikken te geven: *een stalen prik in eenen stok*. Een prik met eene vork, of zoo veel als men met eene vork prikt, en overdragtelijk, een weinig: *een prikje salade*. Van hier *prikken*, steken. — Zekere visch, waarmede men kabeljaauw vangt. Van hier: *men moet de prikken levend houden*, omdat men met levende prikken beter kabeljaauw kan vangen, dan met doode; fig., men moet de zaken aan den gang en in goeden staat houden. *Op een prik*, spreekw., juist. *Hij gelijkt zijnen vader op een prik*. Zamenst. *prikstok*, *priktol*, enz.

PRIKKELEN, b. w., *ik prikkelde*, *heb geprikkeld*. Voortdur. w. van *prikken*. Dikwijls en bij herhaling prikken: *als ick in mijne nieren geprickelt wierde*. Bijbelv. Fig., aanporren: *hij voelde zich door zijne eerzucht geprikkeld*, *om*, enz. Van hier *prikkel*, prik; ook aanporring; *prikkeling*, enz.

PRIKKEN, zie *prik*.

PRIL, bijv. naamw. *priller*, *prilst*. Aardig, vrolijk: *de prille jeugd*, de blijde dageraad des levens. Frisch, fleurig: *in 't prilste van de Maij*. Moon.

PRINS, m., meerv. *prinsen*. Een Vorst, over het algemeen: *vest op prinsen geen betrouwen*. L. D. S. P. Bijzonderlijk, een Vorst van zekeren bepaalden rang: *de prins van Borghese*. *Een prins van den bloede*; *kroonprins*, *erfprins*. Van hier *prinsdom*, *prinselijk*, *prinses*. Zamenst. *prinsessenbier*, *prinsessenboonen*, *prinsenhof*, enz. Van het lat. *princepe*.

PROCUREUR, m., meerv. *procureurs*. Hetzelfde als het fr. *procureur*, lat. *procurator*. Pleitbezorger: *notaris en procureur*.

PROEF. *proeve*, v., meerv. *proeven*. Een onderzoek: *uw heiligheid wort op de proef gestelt*. Vond. *Eene proef nemen*. *De proef doorstaan*, of *uitstaan*. *Proef houden*. Als ook dat gene, waaruit men de geschapenheid van eenig ding herkent: *Ghij ziet hem*

daer

daer beneven geen' duistre proeve geven. D. DECK. *Eene proef, proefje thee, koffij, wijn*, enz. Bijzonderlijk, de eerste afdrukken van een werk: *eene proef nazien;* en, in de cijferkunst, eene berekening: *de proef op eene som maken. Dat is de proef op de som*, overdragtelijk, daaruit blijkt de juistheid. Eindelijk, een werkstuk, waaruit men iemands bekwaamheid, om in een of ander gild te worden aangenomen, beoordeelt: *zijne proef doen*, het opgegevene werkstuk vervaardigen. Van hier *proeven*, de proef nemen, enz. Zamenstell. *proefblad, proefdruk, proefjaar, proefondervindelijk*, dat uit proeven blijkt, — *proefpredikatie, proefsteen, proefstuk, proeftijd*, enz. Van het lat. *probare.*

PROFEET, m., meerv. *profeten.* Eigenlijk, iemand, die iets verkondigt; hetwelk de letterlijke beteekenis van het gr. προφετης is. Nu werd dit woord oorspronkelijk gebezigd aangaande de priesters, die in den Delphischen tempel van APOLLO de uitdrukkingen der in verrukking gebragte waarzegster voor de raadplegers van hare gewaande godspraken opschreven. Vervolgens gaf men den naam van *profeet* aan alle priesters, die zich door het uitdeelen van soortgelijke godspraken, van bloote offerpapen onderscheidden. En PAULUS bestempelt ergens eenen leeraar uit het midden der Grieken met den naam van *profeet.* Ja in de *grieksche vertaling* van den *Hebreeuwschen bijbel* schonk men dien naam aan de mannen, die oudtijds Gods wil verkondigden. Daar dezen nu hunne leeringen en vermaningen meermalen met beloften, of bedreigingen, van toekomstig heil, of onheil, paarden, werd een *profeet*, in het algemeene gebruik, welhaast evenveel, als een voorspeller van toekomende dingen: *daer quam een seker propheet af van Judea, met name Agabus.* BIJBELV. Van hier *profeteren, profetes, profetisch, profetie.*

De benaming van *profeet* is haar gebruik bij de Europesche volken aan de invoering van het Christendom onder die volken verschuldigd.

PROFIJT, o. Voordeel. Van hier *profijtelijk*, — *profijtertje*, waarop men de eindjes kaars laat afbranden.

Van het lat. *proficere*, waarvan men, ten tijde van het verval der latijnsche taal, het bijv. n. *proficuus* vormde.

PROL,

PROL, v. Appelbrij: *prol koken.* Van hier *prollig*, dik, als appelbrij. Zamenstell. *appelprol.*

PRONK, m. Sieraad, opschik: *haar pronck krijgt pronck door schoonheid van haer leven.* CAMPH. *Dat staat daar te pronk.* Ook in eenen kwaden zin, en ter straffe: *te pronk staan.* Overdragt.: *hij is de pronk, het pronkje, van zijn geslacht.* Van hier *pronkaard, pronken*, enz. Zamenstell. *pronkbed, pronkbeeld, pronkdegen, pronkdeken, pronkgewaad, pronkgraf, pronkjuweel, pronkkamer, pronkkleed, pronknaam, pronksieraad, pronkstuk, pronkwerk, pronkzetel, pronkzucht*, enz.

PRONKEN, o. w., *ik pronkte, heb gepronkt.* Volgens KIL., de gemaakte houding van een standbeeld aannemen; in het hedendaagsche gebruik eene opzigt barende vertooning maken: *met schoone kleederen pronken, met vele deugden pronken.* Bijzonderlijk wegens eenen paauw, die zijnen staart uitbreidt: *zie dat hoovaardig dier eens pronken.* Van hier *pronker, pronkery, pronkster.*

Het stamwoord is *pragen, progen*, waarvan ook *prangen*, als ziende op de gedwongen houding van eenen pronker. *

PRONSELEN, b. en o. w., *ik pronselde, heb gepronseld.* Bedr., knoeijen, kwanselen: *dat werk is verbaasd gepronseld.* Onzijd.: *hij pronselt zoo wat met dat geld.* Bij KIL. *prondelen, prondselen.* Van hier *pronselaar*, een knoeijer, en *pronseling*, bij KIL., hetzelfde als *prondel*, vodden, lorren. Zamenst. *pronselgeld, pronselwerk*, knoeiwerk, voddenwerk.

PROOI, v., meerv. *prooijen.* Roof, buit, aas: *de leeuw vindt zijne prooi niet in het woud. Het land ter prooi aan den vijand overgeven.* Van het fr. *proije*, dat even als het eng. *prei*, ital. *preda*, van het lat. *praeda* afstamt.

PROP, v., meerv. *proppen.* Een stop, die vast in eene opening ingedrukt, gedraaid, of geslagen wordt, om dezelve daarmede digt te maken: *ergens eene prop in slaan. Eene prop op een schietgeweer zetten. De trompen van het grof geschut worden met houten proppen gesloten.* Fig., iemand, die kort, dik en zwaarlijvig is: *een prop van eenen jongen*, of *van een*

meis-

meisje. Van hier *proppen*, stoppen, stouwen: *ganzen proppen.* Zamenstell. *propdarm*, *proptrekker*, enz.

PROVE, (*proven*, *provene*, bij KIL.), v., meerv. *proven.* Het onderhoud, hetwelk iemand voor zijn geheele leven uit eene geestelijke stichting trekt. Voorts het ambt, hetwelk aan iemand zulk een onderhoud verschaft. Overdragt., het onderhoud, hetwelk iemand zich in een zoogenoemd proveniershuis voor al zijn leven bezorgt. Van hier *provenier*, *proviand*, bij KIL. *provande*, *proviandeeren.* Zamenstell. *provenkraemer*, bij KIL., *proviandhuis*, *proviandmeester*, *proviandwagen*, enz. Het stamwoord is het middeleeuw. lat. *praebanda.*

PROVENIER, zie *prove.*

PROVINCIE, v., meerv. *provincien*, *provincies.* Een wingewest: *de vereenigde provincien.* Van het lat. *provincia.*

PROVOOST, m., meerv. *provoosten.* Van het fr. *prevôt*, *prevots*, en dit van het lat. *praepositus.* Eigenlijk iemand, die over iets gesteld is. In eenen meer bepaalden zin, diegene, welke de overtreders, onder de krijgslieden en schutters, gevangen neemt; ook kapitein geweldiger genoemd: *hij zit al bij den provoost.* En van hier wordt de gevangenis zelve de *provoost* genoemd: *hij heeft drie dagen in den provoost gezeten.*

PRUIK, *paruik*, v., meerv. *pruiken.* Een hoofddeksel van kunstig zamengevoegde en gekrulde haren. Overdragt., gekruld hoofdhaar: *daer op haer feest de liefelijcke Maij de pruik mee siert.* VOND. Van hier *pruiken*, eene pruik dragen: *fraai gepruikte Raadsheeren.* Zamenst. *pruikebol*, *pruikmaker*, *pruikwinkel*, enz. Van het fr. *perruque.*

PRUILEN, o. w., *ik pruilde*, *heb gepruild.* Zekere mengeling van droefheid en gramschap betoonen: *hij zit daar te pruilen.* Van hier *pruiler*, *pruilster.* Zamenstell. *pruilhoek*, *pruilmond*, enz.

PRUIM, v., meerv. *pruimen.* Eene bekende boomvrucht van verschillende soorten: *hier nevens eenige pruimen, om haar ontfangen vonnis te voldoen.* HOOFT. Als ook de boom zelf: *daar staat een pruim.* Voorts, eene kleine hoeveelheid van tabak, om te kaauwen: *een pruimpje nemen.* Van hier *pruimen*, tabak kaauwen, en

en *prumellen*, gekonfijte pruimen van Provence. Zamenstell. *pruimboom*, *pruimesap*, *pruimesteen*, *pruimmond*, een klein mondje, dat ineen getrokken en gefronsd is, en naar een gedroogd pruimpje zweemt.

PRUIS, v. Hetzelfde als *bruis*, schuim. In de zamenleving zegt men: *het pruis*, even als *bruis: het pruis staat op zijn' mond.*

PRUISEN, o. w., *ik pruiste*, *heb gepruist.* Genoegzaam hetzelfde als *bruisen*, opborrelen.

PRUISSEN, o. Zekere landstreek in Duitschland: *het vette land van pruissen.* VOND. Van hier *pruissisch.*

PRUL, v., meerv. *prullen.* Een ding van geene de minste waarde: *weg met die prullen.* Van hier *prulachtig*, *prullig.* Zamenstell. *pruldichter*, *prullenkooper*, *prullenmaker*, *prullenmand*, *prulschrift*, *prulschrijver*, enz.

PRUT, v. In Amsterdam gebruikelijk voor dikke karnemelk. In de walvischvangst wordt het dikke bezinksel van de traan *prut* genoemd.

PRUT, bijw., enkel gebruikelijk in de gemeene spreekw.: *het is daar niet prut*, het is daar niet helder: *zij is niet prut*, deugt niet veel, enz.

PSALM, m., meerv. *psalmen.* Eigenlijk, een lied over het algemeen. Bijzonderlijk, een der honderd en vijftig liederen van DAVID, en andere Hebreeuwsche dichters, welke men in den bijbel bijeen verzameld vindt: *eenige toekijkers hieven den hondert en dertigsten psalm aan.* HOOFT. *Boetpsalm*, *klaagpsalm*, *treurpsalm*, enz. Van hier *psalmist.* Zamenstell. *psalmboek*, *psalmdichter*, *psalmgezang*, *psalmzinger*, enz.

In het lat. *psalmus*, gr. ψαλμος; van het werkw. ψαλλειν, zingen.

PUFFEN, o. en b. w., *ik pufte*, *heb gepuft.* Klanknabootsend woord, blazen: *hij had gegeten*, *dat hij pufte.* Bedr., trotseren: *ik trotse zijn gheweldt*, *en puf zijn dreyghementen.* HOOFT. Van hier het zelfst. *puf*, voor lust: *ik heb er geen puf in.*

PUI, v., meerv. *puijen.* In het lat. *podium.* De voorgevel van een huis, en wel voornamelijk het onderste gedeelte, of de eerste verdieping. Ook die plaats van een stadhuis, waar men de verordeningen afleest: *iets van de pui aflezen.* HOOFT schrijft aan een gansch Rijk eene *pui*

pui toe: *een zuil van koper aan de puij van 't magtigh Rijk.*

PUIK, bijv. naamw. en bijw. Best, uitmuntend: *puike waar. Die thee is puik.* Van hier *puikspuik*, allerbest. Ook als zelfst., *het puik*, het beste, het uitgelezenste: *al 't puik der ridderschap.* HOOFT. Verkleinw. *puikje. Klaas, het puikje van het dorp*, de knapste van de boerenknapen. POOT. *Het puikje van de vischmarkt*, de eelste visch. Zamenstell. *puikjuweel*, *puikschilder*, *puikstuk*, *puikwerk*, enz.

PUILEN, zie *uitpuilen.*

PUIMSTEEN, m., meerv. *puimsteenen.* Een zeer ligt en sponsachtig slag van steenen. Omdat hij op het water drijft, noemt men hem ook *drijfsteen. Een muur met puimsteen glad schuren.* Van hier *puimen*, met puimsteen wrijven. Zamenstell. *uitpuimen.* In het hoogd. *Bimstein*, eng. *pumice stone*, fr. *pierre ponce*, sp. *piedra esponia*, ital. *pomice*, lat. *pumex.*

PUIN, o. Onbruikbare gebrokene steenen: *in 't omgewroete puin.* VOND. Zamenstell. *puinbak*, *puingras*, *puinhoop*, een hoop puin; meerv. *puinhoopen.* Misschien van *pui*, als steenen van afgebroken, of ingestorte *puijen*, en dit zamengetrokken tot *puin.*

PUINHOOP, zie *puin.*

PUIST, v., meerv. *puisten.* Een klein gezwelletje: *een aangezigt vol puisten. Aan iets eene puist hebben* is, in de gemeenzame verkeering, daarvan afkeerig zijn. Van hier *puistachtig*, *puistig*, *puistigheid.* Zamenst. *puistebijter*, bij KIL. *rombout*, enz. Het stamwoord van *puist*, en het fr. *pustule*, ital. *pustula*, is het lat. *pustula.*

PUIT, m., meerv. *puiten.* In Zeeland gebruikelijk, voor een kikvorsch. Ook oulings: *die puut liet hem in 't water sinken.* ESOPET. TUINMAN brengt dit woord tot het gr. βυθος, moddergrond, omdat de kikvorschen zich daarin meestal ophouden. Van daar ook is bij HALMA *puit* een veenboer. Van hier *puitaal.*

PUL, v., meerv. *pullen.* Eene kruik: *eene pul bier.* Dit woord schijnt eene verkorting van het lat. *ampulla*; daar het bij KIL. *pulle* luidt. Eene tinnen kan met eene lange kromme pijp, waaruit men jonge kinderen laat drinken, draagt insgelijks den naam van *pul.* Van hier *pullen*, drinken, *pullebroers*, drinkebroers.

PULVER, (*polver*), o. Een basterdwoord van het lat. *pulvis*. Buskruid: *hij is geen schoot pulver waardig*. Ook stof, poeder, over het algemeen: *iets tot pulver malen*, of *stampen*. Zamenstell. *pulverstok*, oulings voor snaphaan gebruikelijk.

PUNT, o., meerv. *punten*. Een stip over het algemeen: *eene lijn tusschen twee punten*. Bijzonder, een der stippen, of klinkletters in het Hebreeuwsch: *het Hebreeuwsch zonder punten lezen*. *Van punt tot punt*, in alle deelen. *Daer van het minste punt faelt*. DE DECK. *Die veel speelt met tongh en kaecken, komt wel eens het punt te raecken*. HUIJG. *In een punt des tijds*, in een oogenblik. *Het punt van eer*, het stuk van eer. Zamenstell. *brandpunt*, *geloofspunt*, *grondpunt*, *hoofdpunt*, *middelpunt*, *toppunt*, enz. Van het lat. *punctum*.

PUNT, v., meerv. *punten*. Spits: *de punt van eene naald*, *van eenen degen*. *Iemand voor de punt eischen*, hem tot een tweegevecht uitdagen. *Iemand de punt bieden*, overdragt., hem te keer gaan. Van hier de spreekwijs *eene punt aan iets zuigen*, zich gereed maken tot tegenspraak, of tegenstand. Ook noemt men de toeloopende scherpte van een bolwerk en van een hoek lands, *de punt*. Van hier *punten*, spits maken, scherpen, *puntachtig*, en *puntig*, scherp, spits; overdragt., naauwkeurig, net en zindelijk: *eene puntige vrouw*; *puntigheid*, *puntiglijk*. Zamenstell. *puntdicht*, *puntdichter*, *punthaak*, *puntrede*, *puntspreuk*, enz. — Fr. *pointe*.

PUNTIG, zie *punt*.

PUREN, b. w., *ik puurde*, *heb gepuurd*. VOND. heeft dit woord gebruikt in den zin van zuiveren, en oordeelde het derhalve afkomstig van het lat. *purus*, zuiver: *en 't lichaem puurt van dootelijke smetten*. VOND. *Goud uit iets puren*, door zuivering afzonderen.

PURPER, o. Eene bijzondere donkerroode kleur: *het purper van de roos*, enz. DE DECK. Overdragt., eene kleedingstof, die met purper geverwd is: *in 't purper zit de mot*. VOND. Fig., de kardinaalswaardigheid: *naar 't purper staan*. Van hier *purperen*, purperverwig maken, en *purperachtig*;—*purperen*, onverbuigb. bijv. n., van purper: *een purperen mantel*. Zamenstell. *purper-*

perkleurig, *purperkoorts*, anders scharlakenkoorts, *purpermossel*, *purperverw*, *purperverwig*, *purperverkooper*, *purpervisch*, enz. Van het gr. πορφυρα.

PURPEREN, zie *purper*.

PUT, m., meerv. *putten*. Een diep uitgegraven gat in den grond, anders *waterput*: *dan kudden uit den put gedrenkt*. VOND. *Als het kalf verdronken is, den put dempen*. Zie *dempen*. Voorts ook elke kuil: *Josef wert in eenen put gelaten*. VOND.; en zelfs evenveel welke holligheid: *putjes in de wangen*, *oesterput*, *pokput*, *steenput*, *veenput*, enz. Van hier *putten*, uit eenen put scheppen, *putter*, een distelvink, die geleerd heeft, zijn drinkwater met een emmertje op te halen, *puts*, een houten scheepsemmer, *putsen*, met eene puts scheppen. Zamenstell. *putdeksel*, *putemmer*, *putgalg*, *puthaak*, *putketen*, *putkouw*, *putrad*, *putwater*, enz. Van het lat. *puteus*.

PUTS, *putse*, zie *put*.

PUTTEN, zie *put*.

PUUR, ond. bijv. naamw. en bijw. Van het lat. *purus*, zuiver. *Puur goud*. *Ende altemael suijver en puer*. CLARE SPIEG. KIL. heeft *puur zot*, *omnino stultus*; zoo ook *puur willens*, opzettelijk. Oulings plagt men ook te zeggen: *puur moedernaakt*.

Q.

Q, eene letter van vreemden oorsprong, die weleer te onregt onder de nederduitsche medeklinkers gerangschikt werd. Zij is eigenlijk een overtollig letterteeken, hetwelk wij niet behoeven, dan bij het schrijven van vreemde woorden; b. v. de eigennamen *Quintilianus*, *Quirinus*, enz., en de basterdwoorden *quatertemper*, *quinquagesima*, enz. Doch bij alle nederduitsche woorden bezigt men *kw*. Zie verder over de Q. het zamengestelde letterteeken *kw*.